120 S. 56.

Digitized by Google

R. 8

J. Mac Leod

120. S. 56.

UNIVERS

Digitized by Google

Digitized by Google

Nb 15

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BIBL.
GENT
Digitized by Google

BIBL. UNIV.
GENT

Digitized by Google

120. S. 56.

THEATRUM FUNGORUM,

OFT

TOONEEL

DER

CAMPERNOELIEN

1948 B 875.

BIBL. UNIV. GENT

Digitized by Google

OP DE TITEL-PLAET

HIer ſietmen het TOONEEL , Rond'om van alle canten
Verciert door menigh CRUYDT, en CAMPERNOELIE planten
Van veelderhande ſoort , die met een goedt beleyt
En neerſtigh onderſoeck, door STERBEECK ſijn verſpre yt,
De quaede vande goey : de quaey die ſietmen hanghen
Vol doodelijck vergift , doorvlochten vande ſlanghen,
En ander vuyl ghediert , ſoo dat het kleyn en groot
Veracht, verſmaet, beſchimpt en noement *Duyvels broot.*
En aenden andren cant daer ſietmen kinders ſpelen,
Die blij en vrolijck ſijn , daer d'eerſte ſitten quelen.
Dees thoonen door t'ghelaet en hunnen ſoeten ſchijn.
Dat haeren *Fungi-troep* bevrijdt is voor't fenijn,
En dat geen ſlangh oft pad' hier coſt haer aes aen vinden :
Sy hanghen hem ten thoon : en roepen, lieve vrinden,
Die langhs dees Poort comt in , ſiet oft u *Fungi* ſijn
Van dees oft d'ander ſoort , want hier magh gheen fenijn!
Oft quaer ghewas meer door : ſoo dat dit vuyl ghebroet
Vol haetelijck vergif daer buyten blijven moet.
Hier toontmen nu de merct, waer dat van alle ſijen
t'Gheboert ghelaeden comt : het ſit met heele rijen,
En t'ſtelt haer *Fungi* voort , ſy roepen overluyt :
Wy hebben niet als goey , de quaey die bantmen uyt.
Het krielter van het volck , de kocks die ſietmen loopen
Om ergens voor een feeſt Proviſie te gaen coopen.
Den Spaegniaert, Italiaen, en oock den Portugies
Beminnen deſe vrucht , ſy ſijn niet meer ſoo vies,
Want kennen nu haer deught. De maerten oock niet luy,
Die coopen om het meeſt : maer holla , wat een buy
Rijſt aenden andren cant ! wie comt de merct hier ſtooren ?
Laet ſien wat beeſt is dit, men kent hem aen ſijn hooren.
't Is Momus : die vol nijt en opghepropten haet
Hier het TOONEEL beſchimpt : maer vrint ten is niet quaet,
Het komt ſeer wel te pas , dat ghy hier comt verthoonen
U bot onwetentheydt , hy ſal u daer voor loonen,
Die ghy ſijn werck ſoo laeckt, en maecken dat dees merct
Oock van u vuyl fenijn gheheel gheſuyvert wert :
Hy ſal voor jeder een u aen dees poort doen hanghen,
En binden inden troep by d'adders ende ſlanghen:
Suyght daer noch meer vergif , en eet daer *t'Duyvels broot,*
Soo berſt ghy door t'fenijn : 't TOONEEL is ſonder noot.

A. V. Weſterhout.

120 S 56

THEATRUM FUNGORUM
OFT
HET TOONEEL
DER CAMPERNOELIEN

Waer inne vertoont wort de gedaente, ken-teeckens, natuere, crachten, voetſel, deught ende ondeught; mitsgaders het voorſichtigh ſchoonmaken ende bereyden van alderhande Fungien; en blijckteeckenen van de gene die vergiftighe gegeten hebben, met de gheneeſmiddelen tot ſoodanigh ongeval dienende: beneffens eene naukeurighe beſchrijvinghe vande *Aerd-buylen, Papas, Tarratouffli, Artichiocken onder d'aerde*, ende dierghelijcken ghewaſſchen.

Waer by ghevoeght is een cort Tractaet vande hinderlijcke Cruyden van dit lands, als wilde Petercelie, ende andere, met de teghen middelen teghen ſoodanigh vergif.

Alles met neerſtigheyt, lanck-duerige ondervindinghe, ende ijverigh onderſoecken vande ſchriften der ervarenſte cruyt-kenders vergaedert ende beſchreven door

FRANCISCUS VAN STERBEECK Prieſter.

Verciert met veele belden van alle ghedaenten van Campernoelien ende andere Cruyden, dienende tot dit werck: alles naer het leven in coper gheſneden.

BIBL. UNIV GENT

t'ANTWERPEN, By Ioſeph Iacobs, inde Borſe-ſtraet, boven op de Borſe. 1675.

Met Gratie ende Privilegie.

AEN MOMUS

Op het overſtaende Beldt van den Heere

IOANNES VAN BUYTEN.

DEn ſchimp-godt MOMUS *ſloegh met ſpot*
't Oogh op dit Boeck, doch ſagh dit Belt, en ſloot ſijn kaeken,
En ſweegh. En ſchoon hy is een' Godt,
En ſiet dit VVerck vol Goden ſpijs, *
En dat hier ſtof is om vergif en gal te braecken,
Soo vindt hy hier nochtans niet, t'ghen' hy aen derft raeken:
De handt, die deſen diſch bereyt, is al te wijs.
Hy ſpeurt te groot vernuft in deſen handel ſweven:
Den gheeſt, die met ſijn pen dees blaeders heeft beſchreven,
Crijght in het velt ghewas, 't ghen' ons dreyght met de doodt,
Tot ſpijt van ſchimp, een eeuwigh leven:
VVant 't is een Hemelſch werck, al iſt van Duyvels broodt.
Hy ſiet dit ſchrift verſien van binnen
Met geeſt, verſtant, en rijpe ſinnen:
En daer hy 't ſiet, denckt hy den mondt
En ooghen op dit VVerck te ſluyten:
VVant daer hy wijſheydt ſiet, verlieſt hy ſpraeck en licht;
Dies vlucht hy voor dit VVerck terſtont:
Dit Boeck en Beldt ſchijnt hem te vinnigh in't gheſicht,
Diên Godt ſchrickt voor 't verſtandt van binnen, en VAN BUYTEN.

** Nero apud Dionem vocat Boletos,* βρῶμα τῶν θεῶν: *[dat is, ſpijſe der Goden] ut ait Nonnius de re cib. lib. 1. cap. 27.*

ANT. FRANC: WOUTHERS, I. C:

AEN DEN SEER ERVAREN
ENDE
WYT-VERMAERDEN HEERE
MYN HEER
IOANNES VAN BUYTEN,
LICENTIAET IN DE MEDECYNEN:

Ende teghenwoordigh voor de vierde mael Preſident in het Collegie der Medecijnen, ende vijftien jaeren geweeſt Leer-meeſter der Anatomie in de publicque ſchole der Chirurgie binnen de Stadt van Antwerpen.

SEER ERVAREN HEERE.

INdien de menighvuldighe geſchiedeniſſen der vermaerde Romeynen betuygen, dat ſy, ſoo wanneer de Gemeynte eenigh voordeel, nut oft profijt genoten hadde, ſoo van de Raets heeren oft Rechters in goedt ende ſpoedigh voltrocken recht te doen, oft in eenighe overwinninge te becomen door de voorſichtige cloecke ende manhaftige Velt-overſten: als mede de goede voorganghen in het ſachtmoedigh beheerſchen der geboden ende wetten door hunne Wet-houders

ende Overigheydt : ſy altijdt toevoeghden den eerſten glans ende eere aen de meeſters, de welcke in haere wetenſchappen ſoodanige leerlingen door hunne onderwijſinge voortsghebrocht hadde,ſeggende,dat de goede meeſters , de welcke hun het goet van'tquaet hadde leeren onderſcheyden,oock het miſachten van het ſchaedelijck ende ongeoorloft,een ſpoor gegeven hebbende tot het nut en weldoen,den eerſten oorſpronck ende glans waeren van al dit goet ende profijt : Waerom en ſoude my niet geoorloft weſen te mogen ſeggen,dat V E. beieveringe ende arbeyt in het ontleden van ſeven lichaemen , de ſelve te toonen , ende met iever te leeren (aen de jonghe aencomende wondtheelders alhier) het ontſluyten ende ontvoegen der ſelve,als weder het ſelve te ſluyten , ende jeder lidt in ſijne natuerlijcke plaetſe te brengen, met alle het gene dagelijcks door ongeval aen ons brooſch lichaem is overcomende , aen de heel-meeſters van V. E. gheleert , ende de behulp-middelen hun aengheweſen , het welck den vermaerden Doctoor Plempius * in ſijne boecken van V. E. is betuyghende , wy ende een jeder int beſonder V E. de' eerſte plicht van danckbaerheyt met de danckbaere Romeynen ſchuldigh zijn ?

Te meer dan,ick voornamentlijck in het beſonder aen V E. beſtieringe verplicht ben,van my in het jaer 1663. door V E. groote ervaerentheydt ende wetenſchap van mijne lanckduerighe ende ſwaere quaele met de hulpe vanden *Alwetenden gheneeſ-meeſter* verloſt ende gheneſen te hebben : daerenboven V E. hooghſte genegentheyt ende ſorghvuldigheyt , als eenen Vader tot ſijnen Sone, ſedert noyt en is vermindert , maer gheduerigh aengewaſſchen, ſoo dat ick moet bekennen , dat ick

* *Plempius ad fundamenta Medicinæ , lib. 2. de Aure, &c.*

ick ombequaem ben tot volle danckbaerheydt, vertrouwende my op V E. gheneghen goetheyt.

Dat ick dit ſlecht ende geringh Tractaet van de *Campernoelien* V E. heb derren toe-eyghenen, is de reden geweeſt uwe groote ervarentheydt ende uyterlijcke kenniſſe van alle levende cruyden: welcke uwe wetenſchap tot Loven, Padua, Roomen, Parijs, ende elders, altijt met grooten lof heeft uytgeſteken, waer toe ick mijn toevlucht nemende, derre vaſt ſtaen op V E. aenteeckeningen van mijne miſſlagen, die buyten twijfel en te grof en te veel ſullen ſijn, die ick willigh naer V E. onderrechtinghe wil ſchicken, ſoo de moeyt V E. niet verveelt my de ſelve aen te wijſen. Ondertuſſchen wat deſe mijne beſchrijvinge aengaet, bevele die in V E. gunſtige beſcherminge, ſonder de vvelcke ſy ſonder twijfel ſom wijl groot gevaer ſoude loopen: verhopende ende wenſchende, dat V E. ſal oordeelen, dat de ghenegentheyt voortscomende uyt eenen goeden ende danckbaeren wille, meer als de daet is, ende dat V E. het ſelve beſtierende, deſe opdraght in danck ſal aennemen van

V. E. verplichen en gheneghen dienaer

Franciſcus van Sterbeeck Prieſter.

APPROBATIE.

HEt Tooneel der Campernoelien, ende de beſchrijvinghe der Aerd-buylen, fenijnighe Cruyden &c. vergadert ende beſchreven door den Eerweerdighen Heer FRANCISCUS VAN STERBEECK Canoninck van Hooghſtraten, ſal moghen ghedruckt worden, als niet behelſende teghens die H. Kercke van Roomen oft goede manieren Actum in Antwerpen den 15. September 1674.

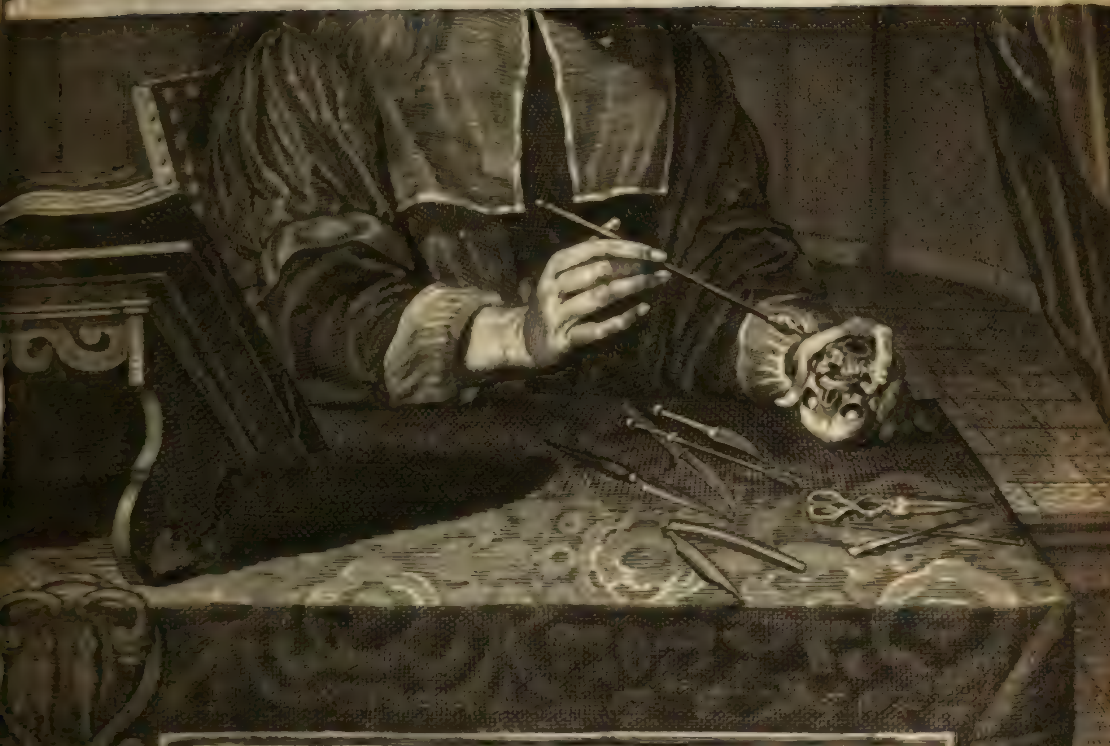
A VANDEN EEDE *Archidiaken van Antwerpen en Cenſor der Boecken.*

Corten inhout van het Privilegie.

CAREL *By der gratie Godts Coninck van Caſtilien, van Leon, van Arragon, Aerts-hertoghe van Ooſtenrijck, Hertoghe van Borgoignien, van Lottrijck, van Brabant &c. heeft verboden, dat niemandt anders dan* Ioſeph Iacobs *Boeckdrucker binnen Antwerpen, en ſal vermoghen te drucken het* Tooneel der Campernoelien, *uyt-ghegheven by den* Eervveerdighen Heere FRANCISCUS STERBEECK Prieſter, *'t ſelve naer te doen drucken, oft in andere landen oock inde Franſche oft Latijnſche taele gedruckt, in deſe landen te brengen oft vercoopen voor den tijdt van negen toecomende iaeren, innegaende van den dagh van dit Octroy: op pene ende confiſcatie van alle, ende amende van 30. guldens voor ieder van ſoodanighe naergheдruckte exemplaeren, gelijck breeder comt te blijcken uyt de brieven daer van zijnde: ghegheven tot Bruſſel onder den grooten Zegel den 27. September* 1674. *gheparapheert* Fier Vt.

Onderteeckent.
LOYENS.

IOANNES VAN BUYTEN MEDIC. OLIM ANATOMIÆ PRÆLECTOR

AN MDCLXXIV — ÆTATIS LXII.

Ut videt Hunc ANVERSA suum venerata GALENUM,
Candoremque notans tota per ora stupet;
Ambigit, an Mentem, faciemve in imagine spectet;
Et bene: Candore est utraque nota suo.
Quæ vultu prodit simulari nescia virtus,
Hoc habet interius, quod habet EXTERIUS.

Arnol. van Westerhout sculpsit.

INLEYDINGHE
TOT DEN GOET-WILLIGHEN LESER.

MYne ledighe uren oft tijdts-overſchot nu twintigh iaeren met grooten jever, niet ſonder oncoſt en ſlaeflijcken arbeyt overgebrocht hebbende in het ſaeyen ende planten ſoo van in-lantſche als uyt-lantſche kruyden, boomen, heeſters, ende alle ſoorten van aerd-ghewaſſchen; tuſſchen welcken tijdt, naer een neerſtich ende ghedurigh onderſoeck, in kenniſſe ghecomen ſijnde ſoo van goede ende gheneeſbaere, als van ſchadelijcke ende doodelijcke kruyden ende ghewaſſchen, waer onder oock gheen cleyne plaets en grijpen de *Fungi* oft *Campernoelien*, in deſe gheweſten van Brabant ſeer wel bekent, ende overvloedigh in't ghebruyck, nochtans ſeer in nature verſchillende: ſoo heeft my den eyghen appetijt, als de gheſontheydt, opgheweckt, om de kenniſſe daer van met alle jever te becomen ende uyt te ſpeuren: te meer, als ick geſien hebbe, dat het ſelve aen mijnen even naeſten dienſtigh ende oorboor weſen coſt: het gene ick bemerckt hebbe, door een corte aenwijſinghe van ſes bladeren, die ick in het jaer 1668. in een cleyn beſonder Tractaet door den druck in't licht hebbe ghegheven, het welck achter by eenen *Koock-boeck* (voor deſen in Hollandt ghemaeckt ende ghedruckt) ghebonden was. Om welcke reden menighe perſoonen my den naem ghegheven, oft den Auteur van den gheſeyden *Koock-boeck* ghenaemt hebben: als mede van eenen boeck, genaemt den *Verſtandigen Hovenier*; den welcken van ghelijcken in Hollandt ghedruckt was: want ick tot op den dagh van heden niet anders als het voornoemde *Tractaet der Fungi* in het licht hebbe ghebracht. Ende ghemerckt hebbende, dat ſoo weynighe regelen aen vele menſchen aengenaem waeren, ſoo heeft my goet ghedocht, alle het gene ick in den tijdt van ſoo veel jaeren vergadert hadde, eens in goede ordre by den anderen te voeghen, ende met eenen nieuwen iver de nature der ſelver in alles te onderſoecken, ende breeder te beſchrijven, hebbende tot dien eynde niet alleenlijck

alle naturaliſten ende Auteuren, daer van tracterende, doorſnuffelt ende doorleſen, maer boven dien ſelfs, als oock door andere, doorwandeldt vele boſſchen, velden, canten en hoecken, met ſulcken ghewaſch dickwils bevrucht; om daer door (ſoo ſeer my moghelijck was) meerder licht ende voldoeninghe aen een jeder te gheven. Tot welcken eynde dat by naer alle de figuren door den plaet-ſnijder naer het leven ſijn gheteeckent ende gheſneden; het ghene my behalven de groote moeyte ende ſorghe, noch tot grooter oncoſten heeft verſtreckt, aengheſien deſe vruchten ſoo haeſtelijck veranderen, ſoo in haer ghedaente als ondeught: ende om alles op het uyterſte ende volmaeckſte de natuer voor ooghen te ſtellen, ſoo ſijn de ſelve op het ſpoedighſte alle naer het leven gheſchetſt; ende met ſijne coleuren by my gheſchildert, waer door my altijt het levens voorbeldt is ten toon ghebleven: nochtans haer weſen (van jeder ſoorte, met alle ſijne eyghendommen) op den ſelven ſtondt naer het leven promptelijck beſchreven, ende volcomentlijck beſcheyden; met ſoodanich verſchil ende onderſcheyt, dat een jeder ſal ghetuyghen, dat elck gheſlacht in ſijn eyghen weſen naturelijck vertoont wordt. Welcke waerheydt den Leſer claerlijck bemercken ſal in het verſchil van de eene goede ſoort aen de ghelijckſchijnende ſelve quaede ſoort: want als ick dit werck in't Iaer 1654. begonſt hebbe, ſoo is mijn eerſte voor-dacht ende oogh-merck geweeſt, het ſelve in twee ghelijcke deelen te beſcheyden, te weten, dat de eerſte ſoort oft gheſlacht der goede ſoude ghelijck ſijn aen het eerſte gheſlacht der quaede, het welck in alle de gheſlachten in beyde de Deelen (ſoo veel my doenlijck gheweeſt heeft) ghedurigh achtervolght is: waer uyt dat alle gheſchil, twijfelachtigheydt ende vreeſe terſtonts met de waerheydt ondeckt wordt, ſiende de eerſte plaet van de goede teghen de eerſte plaet van de quaede: door welcke middel in alle de gheſlachten wel achtnemende, een jeghelijck in corten tijt volcomen kenniſſe van de goede tuſſchen de quaede ſal becomen.

Dit Werck, oft beſchrijvinghe der Campernoelien, was eerſt in het Latijn begonſt: maer ſekere voorſichtige perſoonen hebben my gheraden, het ſelve in ons Nederduytſch uyt te gheven; eens-deels, om dieſwil dat in Brabant de Fungi ſoo ghemeyn ſijn, dat aen de vrou-lieden

den en keucke-maerten, ſoo dieſe koken, als dieſe eten, in alle vergaderinghen daer van praeten en kakelen, ende oock de regeringhe der ſelver meeſtendeel aen haer bevolen ende betrout is, haer dien volghens (geen Latijn verſtaende) deſe leeringe niet en mocht verborghen blijven. Boven dien dat aen vele treffelijcke Edel-lieden, en andere, woonende ten platten lande op haere Caſteelen, oft anderſins, de *Fungi* by naer onder haere tafels waſſchende, evenwel haer weynigh bekent ſijnde, door onſe moederlijcke tale de ſelve ſouden leeren kennen. Tot welcken eynde, dat ick de ghemeyne ende natureli jckſte Nederduytſche woorden heb willen gebruycken, ende alle vremde uythemſche woorden voorbygaen: als mede alle voormomde woorden, de gene oft van het Latijn, oft van het Frans iet gheleent oft geſtolen hebben: waer door ick voor een gheboren Antwerpenaer can bekent worden.

Al iſt nochtans ſeker, datmen altijt menſchen vindt wederſpannigh van ghemoedt, even-wel en vreeſe ick noch ſchimp noch opſpraeck; aengheſien mijnen wille (*In deſe beſchrijvinghe der Fungi*) niet anders is ſtreckende als tot aenwijſinghe van mijne ondervindinge. Ende niet teghenſtaende, dat deſe materie ſeer teer ende perijckeleus om te raken is; ſoo hope ick, dat den Leſer ſich ſal voldaen vinden, als hy bemercken ſal, dat hier ſoo wel het quaet als goet beveſtight ende aengheweſen ſtaet, ſoo door mijne eyghen ondervindingh, als door menichvuldighe gheleerde ende ervaren Doctoren der medecijnen, ende andere wijt-befaemde ſchrijvers, de welcke hier naer met hunne naemen ſijn aengheteeckent.

Men vindt hedens daeghs vele perſoonén, de welcke de *Goede Fungi* niet alleen niet en derren eten, maer de ſelve met verſmaetheyt vernietighen; jae die haer vermeten te ſegghen, dat de ſelve ſonder doodtſonde van niemandt connen ghegeten worden; waer op ick antwoorde, ſulckx valſch en onwaer te weſen; het welck nochtans wel eenighſints plaets ſoude connen grijpen ten opſicht van de gene die de eerſte *Fungi oft Campernoelien* hebben ghegeten: maer oft ſy het ſelve met kenniſſe ghedaen hebben oft niet, is te onderſoecken noodigh tot deſe teghenwoordighe materie.

In dit mijn Tractaet en wil ick niemandt raden tot het ghebruyck oft eten der *Fungi*: al iſt evenwel gheen nieuwe verſierde leckernije oft ſpijſe, aengheſien die twee groote pilaren der Medecijnen, den grooten HIPPOCRATES die gheleeft heeft over de twee-duyſent, ende CLAUDIUS GALENUS, over vijftien hondert jaeren, ons betuyghen, datter in haeren tijdt twee goede eetbaere ſoorten van *Fungi* ſeer ghemeyn in het ghebruyck waeren. Ende ADAMUS LOVICERUS betuyght ſeven goede ſoorten, die over hondert jaer ghegeten ende bekent ſijnde, ſeer ghemeyn in het ghebruyck waeren. Ende naer hem den vermaerden CAROLUS CLUSIUS heeft ons in het jaer 1601. in de veertich goede ſoorten beſchreven. Ende alſoo ons den tijdt daghelijcks meer ontdeckt, ſoo ſal ick door voorder onderſoeckinghe den Leſer ontrent de hondert goede eetbaere ſoorten in deſe beſchrijvinghe aenwijſen, de welcke ſonder de minſte vreeſe oft naerdencken moghen ghenut worden, alſoo de ſelve voor een groot deel van my gheproeft ſijn: verhopende (ſoo den *Almoghenden* my het leven laet behouden) binnen weynigen jaeren door eenen *Appendix*, oft aen-hanghſel, dit Werck te vermeerderen, tot het welcke ick teghenwoordigh veel bequame ſtof hebbe vergadert, ſedert dat dit Tractaet gheſloten ende voltrocken was, alswanneer ick vertrouwe, dat de *Fungi* die by my twijfelachtighe worden vertoont, V. E. voor vaſte goede ſal betuyghen.

Wat belanght de *Quaede hinderlijcke, oft doodelijcke cruyden*, daer van ſal een jeder ſich voldaen vinden, alswanneer ſal bevonden worden, dat van my alle haer quaedt ende menichvuldighe ongheVallen niet verduyſtert, veel minder verſweghen ſouden ſijn, alſoo van deſe materie veel gheſchreven is, met weynigh vaſte kenniſſe oft voorſekeringh, want ick bevonden hebbe, dat menighte verſcheyde ſchrijvers al te ſamen eenen ende den ſelven thoon ſinghen; want ick alle onſe vermaerde Biblioteecken van Antwerpen beſocht hebbe, als mede de groote ende vermaerde van de Abdije van Tongerloo, oock uyt de groote Biblioteeck der Univerſiteyt van de faculteyt der Medecijnen van Leyden, als uyt het Collegie der Medecijnen onſer ſtadt Antwerpen, ſonder menighte andere van beſondere perſoonen: waer van ick een ieder danckbaerheyt ſchuldigh ben van my ſoo liberael de

ſelve

ſelve boecken gheleent ende ter handt gheſtelt te hebben. Soo al iſt dat hier naer geene andere Auteuren ghenaemt ſijn als de gene, met de welcke dit beſchrijven wordt beveſtight, ſoo heb ick nochtans voor het minſte wel dry hondert te ſamen in ghetal doorſocht ende ghele-ſen, de welcke alle oft veel oft weynigh van de *Campernoelien* ſchrij-ven, t'ſy van haer quaet oft goet.

Nu wat belanght de *Tubera* oft *Aerd-buylen*, alſoo de ſelve ſeer naer maeghſchap der *Fungi* ſijn, waer van de goede alhier ende elders tot ſpijſe ghenut, ende de quaede verworpen oft tot medecijnen ghe-bruyckt worden: ſoo docht my gheraden en bequaem haer natuer ende eyghentſchap hier by te voeghen, tot volcomen kennis der ſelve ende een ieders gheruſtheydt: te meer, op dat ſomvvijl de *Goede Fungi* door *de Quaede Aerd-buylen* niet belaſt en vvorden.

Doch ſoo vvanneer ick nu buyten de beſchrijvinghe der *Fungi* een vveynigh afvvijcke, vvilt my (beminden Leſer) niet lichtvaerdigh vonniſſen; vvant als ick in de velden en boſſchen *Fungi* heb gheſocht, als dan heb ick beneffens de *Goede Campernoelien* oock vvel quaet ende doodelijck cruydt, ende beneffens de *Quaede Fungi* oock goede cruy-den bevonden, ſonder nochtans dat het van my geſocht vvierde: vvelck my bevveeght heeft eenige hinderlijcke van de ſelve kenbaer te maec-ken, ten opſicht van haer groot perijckel ende menighe onbekende ſvvarigheydt, die den menſch daer door can lijden, alſoo men dickmael de *Goede Fungi* met *Quaede Petercelie* vergifticht heeft, vvaer door de *Fungi* ten onrecht belaſt ſijn. Ick meyne datter nu meer kenders der *Fungi* ſijn als de gene die de *Wilde Petercelie* ende andere quaede cruyden kennen, de vvelcke nochtans meer ende eerder doodelijck ſijn als vele *Quaede Fungi*.

Sonder eenich teghen ſegghen ſijn vvy al te ſamen (beſonder in on-ſe ghevveſten van Brabant) ſeer onbedacht, ende ſpelen lichtveerdich als met den teerlinck, om ons levens oft gheſontheydt, als vvanneer vvy met een ſtout ghemoet, ſonder de minſte ſorghe oft vreeſe (niet anders als uyt een ghemeyne ghevvoonte) derren eten moes, oft groen vverm-moes-ſop, het vvelck beſtaet in een menghelingh van tien oft meer verſcheyde cruyden, van het vvelck vvy oock panne-koecken

 oft

oft groene eyer-koecken backen: vvelcke cruyden van de buyte-lieden oft door haere kinderen gheplückt ſijn aen canten, grachten, velden, vveghen, heyen, vveyen en boſſchen, alvvaer dat die *Cicuta*, dat is die doodelijcke vvilde *Petercelie*, *Nachtſchaey*, *Bilſen-cruydt*, *dulle Kervel*, ende meer andere in overvloet ſijn groeyende, door de vvelcke lichtelijck eenighe ſvvarigheyt can voortscomen.

a Waer van my in het jaer 1657. een ſtaeltien vvedervaren is. In de maendt van Mey ſijnde op ſeker ſpeel-huys, ontrent tvvee mijlen van Antvverpen, onder veertien oft vijftien vrienden, ende comende by gheval door de keuken, ende de oogh gheſlaghen hebbende op een partije ſchoon ghemaeckte Petercelie, bereyt om te ſcherven, bevonde ick dat de ſelve alle *Doodelijcke Cicuta* vvas: de vvelcke ick niet ſonder groote verbaeſtheydt aen alle de vrienden vvas toonende. Sonder vvelcke mijne kenniſſe, vvy al te ſamen levens ghevaer hadden gheloopen: ſouden de *Goede Fungi* hier vvederom niet de eenighe oorſaecke des doodts ghenaemt ghevveeſt ſijn?

b Binnen de ſtadt Dornick, in ſeker Clooſter, vvas by foute van kenniſſe door den kock *Wilde Petercelie* in de potagie gedaen: door vvelcke, die daer van ghegeten hadden, alle haeſtelijck ſieck ſijn ghevvorden, doch goet tijts den oorſpronck van het quaet ghevvaer vvordende, ſijn door medecijnen gheneſen.

c Het vvaer vvel te vvenſchen, tot den algemeynen vvel-ſtant der ghemeente, dat in alle ſteden eenen ghemeynen hof gheſtelt vvas, beneffens eenen goeden cruydt kender, om ſoo de ionghelinghen der Apotekers de kenniſſe der cruyden te doen leeren, door de vvelcke dickmael groote fouten begaen vvorden, vvaer van my over eenighe jaeren een onghemeen gheval vvedervaren is: vvant ſekeren jonghen leerlinck der Apotekerye, van ſijnen meeſter om eenighe cruyden tot mijnen hove gheſonden ſijnde in de maendt Februarij, hadde den ſelven een goede handtvolle jonghe *Mans-ooren* voor violette bladeren gheplückt. Het vvelck door my (alſoo ick den ſelven de kenniſſe der cruyden vveynigh toe betroude) onderſocht ſijnde, is door my ſoo grooten aenſtaende ſvvarigheydt verhoet: oft anders ſoude deſe Apo-

a Perijckel van quaede Petercelie. b Ongheval van quaede Petercelie. ſeme
c Quaet voor goet gheplückt.

ſeme den ſiecken ende ſvvacken menſch de ziele doen uytbraken ende ſterven hebben.

Om ſulcken ende dierghelijcke redenen heeft my goet gedocht een cleyn *Tractaet der quaede cruyden* by *de Quaede Fungi* te voeghen, op dat een jeder ſigh voor quaet behoede, ende de ſelve uyt den hof rucke, * op dat oock de onnooſel kinderen hier door aen haer doot niet en comen, als gheſchiet is in het jaer 1669. binnen Groeninghen in Vrieſlant in den publijcken ende vermaerden cruyt hof vanden Heere Doctoor ABRAHAM MUNTINGH (vvant in ſoodanighe hoven ſoo vvel de quaede als de goede cruyden moeten ſijn, om tot volle kenniſſe alles aen te vvijſen) alvvaer de *Groote Nachtſchaey*, oock ghenaemt *Dulbeſien*, te vinden vvas, de vvelcke aen het vierde Capittel van de quaede cruyden beſchreven ſtaet: van vvelcke beſien, oft ſvverte krieck ghelijcke vruchten, tvvee cleyne kinderen, nichtekens germain hadden ghegeten, ſijnde het eene des genoemden heer MUNTINGH eyghen kint, van vvie het ſelve my met droefheydt mondelingh geclaeght is; vvant de ſelve in vveynighe uren te ſamen gheſtorven ſijn, alſoo alle behulp-middelen te ſpade quamen.

My dunckt hier is ghenoegh tot een bewijs ghegheven:
Wie dat vergif ghebruyckt, vermoort ſijn eyghen leven.

Soo dat een jeder groot ghelijck heeft, dat ſy de *Quaede Fungi* haten: maer de gene die alle de *Goede eetbaere Campernoelien* om de quaede miſachten, die ſal ick vraghen, waerom dat ſy derren goede Petercelie eten, ten opſicht van haere doodelijcke mede ſoort, de vvelcke ſoo overvloedigh van ſelfs in onſe hoven voortscomt. De meeſte menichte ſal antvvoorden, om dat ons de goede Petercelie wel bekent is. In welcke meyningh nochtans oft vaſte kenniſſe, ick ſegghe datter veel bedroghen ſijn.

De haters der goede Fungi ſouden dien volghens weynigh ghelijck behaelen: doch ſommighe volghen meeſt haer ghevoelen ende gheneghentheyt uyt ſekere rede-looſe ſinnelijckheyt: want ſommighe ſijn oock ſeer coppigh (niet alleen in de materie der Fungi, maer in alles)

* *Onghevalghe ſchiet door dulbeſien.*

dunc-

kende dat haere reden oft opinie aen niet en moet wijcken, blijvende alleen op het gene haer ghemoet voldoet. Deſe ſijn al te ſamen ſectariſſen ghenaemt. Van ſoodanighe ſoort heb ick ghevonden in de materie der Fungi, de welcke geene ander redenen en conden geven, als dat ſy vreeſden door de ſelve *Goede Fungi* te ſterven, niet tegenſtaende dat ſy beneffens haer, meer als twintigh aenſienelijcke ende ervaren perſoonen aen tafel de ſelve ſaghen eten. Soodanighe dunckt my te raden, om niet onder de ſectariſſen ghetelt te worden, dat deſe het ghemeyne *Axioma* der Philoſofen ſouden ghebruycken, *De guſtibus non eſt diſputandum*, dat is, van den ſmaeck oft appetijt is niet te diſputeren, jeder eet ende nut dat hem beſt ſmaeckt. Tot weynigh verſchooninghe ſal ick deſe ſtellen beneffens ſommighe weldrighe oft aelwaerdighe Iouffers, de welcke al dat ſy haer inbelden, meynen dat het vaſt gaet: het gene ick gheſien hebbe van een treffelijcke vrouwe, de welcke ſeyde gheenen caes oft loock te eten (het gene vele perſoonen eyghen van de natuer hebben) oft, ſoo ſy het ſelfde proefde, al waſt oock onwetende, ſoo ſoude door uytwendighe teeckenen haer *antipathie* te voorſchijn comen, als door het bloeden uyt den neuſe, monde, ende anderſins. Ter ſelve noenmael waeren verſcheyde ſpijſen, ſoo met loock als met caeſe ghediſt, van de welcke deſe vrouwe veel ende ſmakelijck had ghegeten, naer het welcke nochtans geene teeckenen van ontſteltenis, noch de minſte veranderinghe by haer ghevolght ſijn. Hoe het gheſelſchap hier mede ſpeelde, laete ick aen den Leſer oordeelen.

Om niet buyten den wegh der *Fungi* te loopen, ſoo dunckt my, dat het billigh is, dat wy ghehouden ſijn, de *Goede Fungi* als goede ſpijſe aen te nemen, ende de ſelve laten aen de gene dieſe met ſmaeck ſonder vreeſe eten: welcke ſmaeckelijcke eters oock geen reden en hebben tot die de welcke geene Fungi eten (ſonder reden) te beſtraffen, maer wel met vrindtſchap te nooden.

Dit eerſte Deel is bedeylt in vijf Tractaten, waer van het eerſte Tractaet is bevattende verſcheyde noodelijcke bemerckinghen van deſen heelen boeck. Het tweede begint met de leeringhe vande goede eetbaere Campernoelien, de welcke behelſen ſevenennegentigh ſoorten.

Het

Het derde beſchrijft de *Twÿfelachtighe Fungi*, de gene die tot noch toe noch voor goet noch voor quaet bevveſen vvorden, ende ſijn ſeventien ſoorten in ghetal.

Het vierde Tractaet leert het ſchoon-maecken, oplegghen en koken.

Het vijfde Tractaet handelt van het ghebruyk ende de natuere der *Goede Campernoelien.* Waer in dat ick hope dat den goetionſtighen Leſer ſal voldoeningh vinden: ende ſoo anders, ſoo oordeelt vrijlijck dat ick niet anders hebbe ghevveten.

LOF-DICHT

Ter eeren vanden Eervverdighen, ende ſeer ervaren Heere, mijn Heer

FRANCISCUS VAN STER-BEECK,

Op ſijn lof-vveerdigh Tooneel vande Campernoelien

O Ster, ô wonder Ster! ô Ster van Godt gheſonden,
Die door u ſeldſaem licht de Wÿſe gaet verkonden,
Dat dien grooten Godt ghe worden is een menſch,
Gheboren van een Maeght, tot iders trooſt, en wenſch.
O licht, ô wonder licht! Die door u clare ſtraelen Matth.
Ja vanden Ooſten af de Wyſen hebt gaen haelen, 2. cap.
Gaen roepen door u licht, als door een helle ſtem,
Tot inde Koninghs ſtadt, de ſtadt van Betlehem.
Soo dat dees Wÿſe mans met haeſt daer quamen rennen,
Om uyt ſoo cleyne kint den grooten Godt te kennen.
Hier comt een ander Ster, een STERRE *vande* BEECK,
Die daer van dagh tot dagh, die daer van weeck tot weeck,
Die daer van maent tot maent, die daer van iaer tot iaeren,
Sÿn oogh-licht vlieghen laet, niet op des waters baeren,

Maer op het vlacke veldt, en op't bemoſte landt,
Op dreven van het hout, en op den Eycken candt:
Niet op den marmer ſteen, niet op de ſwarte hoelli,
Maer op die eedel vrucht, ick ſegh, de CAMPERNOELI
Oft FUNGI, *ſoo men ſeght, oft wel op de* BOLETI
Oft op PRADELLI *oock, oft wel op de* GOLLIET.
Daer is diverſche ſoort: hun vaeder is den reghen;
Hun moeder, Eycken-boom, de voeſter, moſte weghen.
Hier comt dees clare STER, *die ſcheydt het quaet uyt goet,*
Het water uyt den wyn, het bitter uyt het ſoet:
Het ſuyker uyt de gal, het beſten uyt fenijn:
Het leven uyt de doodt, 't vergif uyt medecijn:
Het duyſter uyt het licht, het coren uyt het ſtroo:
De ſwarte uyt de grauw, de witte uyt de roo.
Soo dat een ider magh des vruchten wel ghenieten,
Mits dat ſy op dees STER *hun ooghen laeten ſchieten.*
Hoe menigh purpere cleedt, hoe menigh goude croon,
Sou ſonder deſe STER *niet ſtaen in vollen throon.*
Hoe veel, gheloovet my, 't ſy Heeren, oft 't ſy knaepen,
Ten waer dat ded' dees STER, *niet lanck en ſoude gaepen:*
Den Myter en den ſtaf die laeghen int' graf,
Ten waer dat deſe STER *hun 't levens middel gaf.*
Hoe menigh vromen man, hoe veel diverſche vrouwen,
Sou ſonder deſe STER *niet connen 't leven houwen.*
Hoe menigh royen hoet, hoe menigh wit bonet,
Sou ſonder deſe STER *ten hoochſten ſijn gheplet.*
Gheeft lof dan deſe STER *die u dees edel vruchten,*
De FUNGI, CAMPERNOIL, *leert eeten ſonder duchten:*
Maer eerſt loft Godt dẽn Heer van al dit eel ghewas,
Loft Godt tot allen tydt: ſeght, Deo gratias.

EPIGRAMMA
AD EVNDEM

Ut Cynoſura docet nautas vitare Charibdim,
Sic nova Stella docet nos fugitare necem.

I. G. vanden Bogaert
Paſt. & Parſ. in Mera.

EER-GALM
tot den Auteur
VAN DIT TOONEEL
DER
CAMPERNOELIEN

DE cruydt-conſt ſonder gaey, in Outheyt ,en in Adel,
Handt-haefden eertijts Prins en Coninck , ſonder nadeel
Van haere achtbaerheyt: en menigh Geeſtelijck man,
Heeft voormaels oock gehaelt lof, eer en prijs daer van.
Gelijck Ioannes *a* Paus het goet uyt quaet cruyt ſchiften ,
Conſtantin , *b Neophyt*, ’*Kunet* , en *Holm* met ſchriften,
Den cruydt-hof heeft verciert , en met ghevvijde handt
met ſpit en ſpaey ghelockt Godts ſegen op haer landt.
Dees volght VAN STER-BEECK nae van’t minſt dat in den hof is ,
Van Campernoelien ſchrijft, dat’t meeſt van ſijnen lof is:
’T luckt hem al vvat hy ſaeyt ; vvant daer dient niet tot queeck
Als invloedt vande STER, en vvater vande BEECK.
Soo vaert liefhebber voorts, beſteedt u led’ghe uren
In ſoo een eerlijck ampt , u lof ſal ſoo langh duren
Als een cruydt groen ſal ſijn : vvant gy verſtreckt ons hier
Een cleynen *Salomon* , maer grooten hovenier.

M. Boudewijns,
Medic. Antuerp.

a Petrus Hiſpanus,daer naer Paus met naem Ioannes xxi. *b Conſtantinus Afer* Benedictien.
c Neophytus moninck, *d Richardus Kunetus* Carmelit. *e Guiliam holmus* Minderbroeder.

IN AUCTOREM

Concretos tellus nocturno frigore ſuccos
Quos parit, & paucis germina viſa refers:
Ignotas Franciſce dapes, priſciſque timendas
Inſtruis, & nulli funeris auctor eris.
Si qua pericla latent, ſua cuique pericula monſtras,
Mortiferiſque iubes abſtinuiſſe cibis.
Quin etiam ignotos agros & prata pererras,
Quaque ferat tellus parte venena mones.
Eia age: tam docti fiat modò copia libri:
Fama manet ſtudijs non peritura tuis.
Qua pereunt alij, perijt qua Claudius *eſca,*
Illa tibi ſemper vivere poſſe dabit.

TOT DEN SELVEN

Al word ter goeden ſmaeck by duyſend' in ghevonden,
De Campernoeli *is gheen ſpijs voor alle monden:*
Ghy vindt'er die ſy luſt, ghy vindt'er die ſy quelt:
Maer die ons worden door VAN STER-BEECK *voor gheſtelt,*
Sijn jeder aenghenaem, en onghemeene ſaecken.
Hy weet door ſijn vernuft ſoo alles toe te maecken,
Dat niemandt wie het ſy daer in miſnoeghen heeft,
Maer lof aen ſoo een man voor ſijnen arbeydt gheeft.
Het heeft iet wonders in al wat men hier ſal vinden:
Schoon jemandt deſe ſpijs niet al te ſeer beminden,
Oft vreeſden voor ghevaer, hy ſtel ſigh vrij gheruſt:
Al wat hier ſtaet is goedt: voldoedt dan uwe luſt
By STER-BEECK, *wie ghy ſijt, hier is wat ghy kont wenſchen:*
Niet wordt'er voor ghediſcht, oft 't ſmaeckt aen alle menſchen.
Proeft alles ſonder vrees, hier is in 't minſt gheen noodt:
Daer ſteeckt een engels geeſt ſelfs in het Duyvels broodt.

I. F. Coſſiers,
Ill. D. Epp. Iprenſ. à ſecretis.

OP HET TOONEEL DER CAMPERNOELIEN

Beſchreven

Door den Eerweerdighen ende ſeer gheleerden Heer

FRANCISCVS VAN STER-BEECK,

Canoninck vande Collegiale kerck van Hooghſtraten.

T'Tooneel,'t ghen' ſigh ontſloot met uyt ſpraeck en gordijnen,
Plagh door geluyt van rijm, en glans van hof-ſattijnen
Alleen het oor en oogh te wencken tot vermaeck:
Den mondt ſagh dit met nyt, en vraeghde: *Sal den ſmaeck*
Sigh oock noyt een Tooneel met ſulcken luſt ontſluyten ?
'T vernuft door geeſt begaeft met kennis vande fruyten,
Van vvortels, cruydt, boom, bloem, en al vvat blaeders draeght,
Riep, *Iae*: en mits den drift ſigh in diên vvenſch behaeght,
Soo opent ſigh 't Tooneel door d'handt der letter-ſetters,
'T pampier ſtreckt tot gordyn; de ſpelders vande letters
Sijn ſpelders vande rol, daer mondt en ſmaeck naer gaept,
Ter vvijl de leckerheyt daer uyt vernoegen raept.
Hier op comt *d'Aerd-buyl*, en het *Duyvels broot* verſchijnen,
D'een toont een ſoeten aerdt, en d'ander braeckt fenijnen:
De *Campernoelie* ſtreckt aen d'aertſenij tot baet,
D'een plant maeckt ſigh bemindt, en d'anderen gehaet:
'T vverckt al, als op 't Tooneel: men leert hier cruyden kennen:
Den kock, hoe hy ſijn mes tot toeſight moet gevvennen,

De deught en ondeught ſpelt haer rol in dit gevvoel:
'T verſtant ſit ſtil en ſiet op eenen *Padde-ſtoel*:
En merckt, hoe alles vvordt in eygendom gedreven;
Want nu VAN STER-BEECK heeft dit heel bedrijf geſchreven,
Soo vindt den ſmaeck alleen hier in niet zijn vermaeck,
Maer ſelfs 't verſtandt crijght ſtof, en treft den meeſten ſmaeck.
Het ſpeurt hier, hoe de ſon ſijn minne vlam laet daelen
Op d'aerd', en ſchit ſijn vier door pijlen van ſijn ſtraelen
In een verliefde cley, oft ſuyght een vriendelijck nat
Vyt een geſtreelden clomp, tot dat ſijn liefde vat,
En in een duyſt'ren nacht van miſt den dauvv laet vlieten,
Om in den ſchoot van d'aerd' onſighbaer ſaet te ſchieten:
Waer toe hy het gevvelt van al de STERREN leent,
Dat ſigh op ſijn beroep als in een BEECK vereent,
En laet langhs vvolck op vvolck ſijn toghten neder vloyen,
En doet in 't aertſche veldt een nieuvven hemel groyen:
Want daer de ſon dus heeft haer mengelingh gedaen,
Daer vintmen inden dagh de *Campernoelien* ſtaen,
Die in het Eycken vvout gelijck de ſterren proncken:
Is 't vreemt? ô neen. Men ſiet den menſch in ijver voncken,
Om uyt zijn ſaet een' menſch te teelen ghelijck hy:
Den hemel ſucht ſoo wel om ſijns ghelijck, als wy,
En tracht door ſulcken drift d'invloeyingh van ſijn ſterren *Influentia*
Met ſijnen heeten geeſt ſoo heftigh te verwerren,
Dat hy, als d'aerde door ſijn vier beſvvangert wordt,
D'invlooyingen gelijck een' *Sterren-beeck* neerſtort:
En daer de ſterren ſigh met 't zaet der aerde menghen,
Weet d'hemel ſelfs uyt d'aerd' een' hemel voorts te brenghen.
De *Campernoelien*, de bloemen, 't loof, en cruyt,
Bewijſen in hun beldt hoe vaſt des' reden ſluyt:
Want dat zijn anders niet dan ſterren vander aerde,
En kinderen van 't bedt, daer aerd' en hemel paerde:
Oft dunckt het u te grof, dat d'hemel ſijns gelijck
Sou willen bootſen in een klomp van kley oft ſlijck,
Soo ſtiert 's naghts 't oogh om hoogh, dogh met een wijs gevvemel,
En ſchat de ſterren daer voor bloemen vanden hemel,
Soo blijft Pythagoras * in ſijn gevoelen ſtaen,

Die leert't ghen STER-BEECK heeft in dit geſchrift gedaen:
Hy leght den oorſpronck uyt van deſe aertſche ſterren,
En daer een dapper oogh in mißlagh plagh te vverren,
Wijſt hy het onderſchil van goet en ſchad'lijck fruyt:
'T verſtandt door tijdt, en geeſt geoeffent in het cruyt,
En planten vander aerdt met goddelijcke ſtraelen
Van claerheyt, en van licht, in plaets daer and're dvvaelen
In nevels, damp, en miſt, heeft als een aertſche Son
Beſchenen dit pampier: en eer hy't vverck begon,
Doorliep hy het bevvorp van duyſent and're boecken,
Die naer den eygendom der Campernoelien ſoecken:
Hy vvroette ſelfs in velt en vveyen met de handt,
Iae d'afgeſeten volck ſont aen hem plant op plant;
Dit vvaren ſterren, die deſ'vruchten deden groyen
Door cracht van in hun ſon met Soo veel glans te vloyen,
Dat des'invloyingh door den overvloet geleeck
Aen eenen vloet van licht, oft aen een STERREN-BEECK:
En mits des'heeten toght op't ſchouw borgh is geſchoten,
Soo is't niet vremt, dat daer des'vruchten ſijn geſproten,
En dat op een *Tooneel de Campernoelien* ſtaen:
Dit heeft *d'invloyingh* van een STERREN-BEECK ghedaen.

Ant. Franciſc. Wouthers, I. C.
Quod feciſſe velis.

[a] *Quod & Pythagoræi innuere videntur, cum flores collucentes ſtellarum oculos vocant, & ſydera cæli flores: & ſicut in terra flores colores ſtellarum, ita ſydera in cælo terræ partem oſtendunt. Columella ait:* Pingunt & varios cæleſtia ſydera flores:

Imò quodlibet ſydus in cælo cum ſuo flore in terris ſympathiam poſſidere, STELLARUMQUE INFLUXUS *veluti per pyramidem (ut & nos paulò antè innuimus) ſuſcipere dicunt.* Athan. Kircherus in regno Naturæ magnetico Sect. 3. cap. 3.

AEN DEN EERWEERDIGHEN

Ende vvijdt-beſaemden cruydt-kender, &c.

MYN HEER

FRANCISCUS VAN STERBEECK Prieſter,

Ende Canonick, over het uyt-gheven van ſijn Tooneel der Campernoelien.

DEn *Fungi* diemen ſoeckt ſal altijdt niet ghelucken,
En die niet miſſchen wilt, moet met den meeſter plucken:
Met STERBEECK, wiens STERR' en luyſter u wijſt aen
Het ghen' u is gheſont, en waer gh'u ſoudt miſgaen.
Noch wilt van gheen venijn der *Campernoelien* ſchroomen:
De BEECK van ſijn vernuft ſpoelt dit door haere ſtroomen:
De *Aerdt-buyl* die hy keurt, die heft hem tot die faem;
En roept: In STERBEECKS boeck wat *Licht* heeft dien naem!
Op het *Vergiftigh cruydt* ſal in de Stadt *Hantwerpen*
Niemandt voortaen ſijn *Handt* tot ſijn vernietingh *Werpen*,
Wie door uw' leeringh vat, dat g'hem gheheel bevrijdt,
Wanneer ghy toont het *Bladt*, waer t'quaedt verholen leydt.
Laet STERBEECK uwen boeck aen ons ſijn ſtrael uyt ſchieten,
En t'ſap van uw' verſtandt uyt uwe BEEKE vlieten,
Tot meughe van die t'leeſt. En iſt u niemant loont,
Soo wordt ghy van uw konſt, en van uw *Cruydt* ghekroont.

Tot Zoilus.

KNort Zoile, ſchimpt aen, de STERR' wijckt aen geen blaeſen,
De STERR' verlieſt geen licht, hoe ſeer de honden raeſen.
En ſteygert ghy de BEECK, ghy jont haer meerder goedt:
Als ſy gheſteygert is, dan is het overvloedt.

IAER-SCHRIFT.

DESE BEECKE STRAELT HIER VVATER DES VVIISHEIIDTS.

Applaudebat. A. A F. Ia. a. Paſſ. Dñi. Carm.

Aen den vermaerden ſeer Eerweerdighen Heere

FRANCISCUS VAN STERBEECK

Natuerelijck af-beldende de Fungis *crachten.*

SOete ſtraelen comt ghy gheven ,
Die verquicken *Fungis* leven ;
  Door u kloeck en rijp verſtandt ,
  Op dit vvit pampier gheplant.
T'ſijn de vruchten , die vvy vluchten ,
En veel menſchen deden ſuchten :
  Maer als u ſoet STERREN *Licht*
  Deſe vrucht door reên verlicht ;
Soo mach ieder een wel praeten ,
Dat men *Fungi* niet moet haeten :
  Daer ſy gheven ſoeten ſmaeck ,
  Tot een graeghe smaeck vermaeck.
Laet dan vry dit boecxken drucken ,
Dat den *Fungi* leert vvel plucken :
  Soo vvordt uvven cloecken aerdt ,
  Als een claere STER' vermaert.

F. T. Melijn A. P. P.

SONNET

Aen den Eerweerdighen ende wel ervaren cruydt lievenden Heere

MYN HEER
FRANCISCUS VAN STER-BEECK
Prieſter, &c.

Over het uytgheven van ſijn Tooneel der Campernoelien, Aerd-buylen, ende venijnighe cruyden.

WAer ſpeeldent diep vernuft van ſoo veel oude wijſen,
Waer swierden hun verſtant, en nimmer moede geeſt,
Als om ons vant gewas der aerde t'onderwijſen.
D'onſterfelijcken lof lagh daer in aldermeeſt:
Maer nae dat haer de doodt van d'aerde hadt geſonden,
Soo ſocht hun dierb're driſt nae een bequamer ſte,
Tot dat ſy in het eynt heeft STER-BEECKS licht gevonden,
En nu met luſt beſit, ende deelt haer kennis me:
Soo dat Hypocrates in hem ſchijnt te herleven.
En om de werelt daer het proef-ſtuck van te geven,
Beſchrijft hy heden hun dees wonderlijcke plant,
Die ſoo veel eeuwen heeft gelegen als in't duyſter,
Wort van ons STER-BEECK hier beſtraelt met nieuwe luyſter:
Wat wonder iſt, de wijl een ſterr'is int verſtant?

EEN ANDER
Aenden ſelven.

TIs der *Sterren* eygen weſen,
Staegh te ſijn om hoogh ghereſen,
Boven Son, en boven Maen
In het firmament te ſtaen:
Daer te trecken, daer te geven
Daer te lichten, daer te leven:
Maer hoe comt dit over een
Met u STER-BEECK, die beneen

Altijdt

Altijdt vroet, en ſoeckt in d'aerde,
Inde cruyden die ſy baerde:
  Vande minſte tot de meeſt,
  'T vint al plaets in uwen geeſt.
Maer als ick het wel bedencke,
'T ſchijnt de glans der ſterr' te krencken,
  Sigh te houden ſoo om leegh,
  Die de plaets vry hoogher kreegh.
STERBEECK hier in beſt ervaren,
Weet het hooghſt' met leeghſt' te paren,
  En het ghen lagh inden hoeck,
  Brenght in achtingh door, ſijn boeck.
Minnaerts dan van *Fongis* 't eten,
Ey en wilt doch niet vergheten,
  Eer ghy pluckt dit ſeltſaem cruyt,
  Eerſt dit boeck te leſen uyt.
Dat leert kennen goey en quaede,
Welcke deught doen, welcke ſchaede:
  Welcke ſteken vol finijn,
  Welck bequame ſpijſe zijn.
En of ghy door ongelucken
Quaemt 't vergiftich cruydt te plucken,
  Soeckt remedi voor u quael,
  In dit boeck iſt altemael.
Soo ryſt STERBEECKS *Ster* veel helder,
Soo loopt STERBEECKS *Ster* veel ſnelder:
  Door de aerd' en door het ſtof
  Groyt ſijn glori, roem en lof:
Die int eyndt ſoo hoogh ſal rijſen,
Dat m'hem ſonder eyndt ſal prijſen,
  Op dien dagh als hy ten toon
  Sal verſchijnen by de Goon.

M. D. I.

BIBL. UNIV.

ADMODUM REVERENDO DOMINO
Domino FRANCISCO VAN STERBEECK Preſbytero,
CANONICO HOOGHSTRATANO,
Illuſtriſſimo ac Reverendiſſimo à Sacris,
Theatrum Fungorum edenti.

VT *fugiant* Fungos, *Fungos *producis ad auras*, — * Malos. Fungus à funere.
Contrahis auctores, tuto ut moderamine cuncti
Veſcantur Fungis, *quia* Stella * *es ſplendida, luſtras:* — Sterbeeck.
Fama volet mundum ſuper & Garamantas & Indos;
*Vrna * dedit ſonitum, ſatis eſt, caput intulit antro,* — * Mors.
Perdite ſi qua * *nocent, verùm hæc quoque perdite tantùm.* — * Genera fungorum

AD EUMDEM.

QVi *de* mortiferis *facis iſta volumina* Fungis,
Quàm benè de vita *promeritura facis!*
Vita *velut* Fungus: *patet hic, patet illa veneno,*
Hic horas, annos perſtat & illa breues:
Fungus *obeſt* Vitæ *ſpatio, nam ſi ſine lectu*
Manditur, hoc horis contrahit ille ſuis.
Sic benè, ne Fungi *noceant, diſtinguere noſti,*
Quique venenati, dicere, quique boni;
Ne latitans illis, vt callidus anguis in herbis * — *Virg. ecl-log. 3. V. 4.
Inveniat morſus mors ſibi ſæva novos:
Nunc ede quiſquis amas, non mors latet amplius ollâ: * — * Regum 4. cap. 4. lit. g.
Iuſſus hic ex herbis anguis *abire ſuis.*
At tibi, *qui ſcriptis ſic* Mortis *tela retundis,*
Congruit, ut ſcriptis vita *perennis eat.*

I ta eX Voto tIbI nICoLaVs De rIeMer preſb.

KLINCK-DICHT

In d'Eere vanden Eerwerdighen Heere

FRANCISCUS VAN STER-BEECK,

Over ſijn boeck beſchreven vande kracht der Campernoelien, oft Duyvels broodt,

toe gheſonden aen ſijne haeters.

SOu'uyt de STER-en-BEECK, uyt d'een en d'anders raemen
Hier voort ghecomen ſijn de *Fung'* oft *Duyvels-broodt*,
Om dat ons STER-BEECK wijſt in menighe de doodt:
En wat ghebruyck-baer is: en elck met eygen naemen?

Wie ſal den vrijdom van ons ruym ghedachten praemen,
Om niet verwondert van die STERRE-BEECK te ſijn?
Die thoont de leſſen, met hun kracht en medecijn,
Van alle ſchrijvers (die dit handelen) te ſaemen.

Een werck vol noodigheyt: doch weder niet met all'
Voor die de deucht beſmeurt, en ſchildert met ſijn gall',
Die *Fungie* aert betracht, ſoo veel het diendt tot berſten.

Leert van een Gheeſt'lijck man, ô goddelooſe nyt,
Rechtſinnigh onder-ſoeck! verbetert uwen ſpijt
En ſtrijckt een oordeel naer't betaemen van een Kerſten.

A. David.

BIBL. UNIV. GENT

IN
THEATRVM FUNGORUM

Rdi. Domini

FRANCISCI VAN STER-BEECK,

Canonici, & Illuſtriſſmo Domino
Antuerpienſi Epiſcopo à Sacris,
inque Botanicis curioſiſſimi.

QVis fuit in menſis primus, qui ponere Fungos
Auſus, lethiferas ſumere dente dapes?
Certè dura fames fuit, aut veſana libido:
Hæ varijs veſci nos docuere cibis.
At nunc ne dubita, tibi STERBEECK *hoſce parabit,*
Pro guſtu ut faciant, proque ſalute tua.

Chronicon.
DeMonstrat sterbeeCk fVngos pro gVstV, proqVe saLVte.

VIe is het eerſt gheweeſt die oyt heeft derren ſetten
Op tafels *Duyvels-broot*, en dat door tanden pletten?
Dat ſoo venijnigh is, en gicht en ſtoel-ganck weckt,
Iae ſomwijl door de doot den menſch uyt leven treckt.
Het was door honghers noodt, oft wel door geile luſten,
Dat ſy dees vremde ſpijs beſtonden op te ruſten.
Hier is de vrees gheſtut, want STERBEECK kennen doet
De quaey verſtooten, en te eten, die ſijn goet.

Iaer-ſchrift
VAN sterbeeCk koMt De VVeet Van fVnges Leeren.

Honoris & amoris ergô
A. Boutens, Pharm.

SONNET
tot den Auteur.

HEt menſchelijck vernuſt, door liefden aenghedreven,
En ſpaert gheen moeyt oft vlijt, wanneer 'tſich gaet begeven
Om eenigh dienſtbaer werck te brenghen aen den dagh,
Dat gans van t' licht berooft, noch in het duyſter lagh.
Veel met hun cloeck verſtandt gaen door de wolcken dringhen,
Doorſoecken t'blauw ghewelft, en vinden wonder dinghen,
Die vremt en ſeldſaem ſijn : het welck nochtans ghemeen
Is aen de STER, om dat ſy naerder is : maer neen,
Dees STER met al haer cracht die ſietmen nederdalen
Ontrent een waeter-BEECK, daer ſchiet ſy eerſt haer ſtralen,
En wildt vereenigt ſijn niet in dien grooten ſtreeck
Daer Son en Maen op heerſcht ; maer in een claere BEECK
Daer ſoeckt ſy haere plaets, daer ſteldt ſy haer tot ſchijnen,
En doet de duyſternis van haeren cant verdwijnen :
Daer ſchiet ſy ſtrael op ſtrael door menich edel plant,
Die aen het water groyt, en op het dorre zant.
Ginſch ſchijnt ſy door het boſch, beſtraelt ſoo bergh en dallen
Maer al daer *Fungi* ſtaen, licht ſy noch t'meeſt van allen:
Daer heeft ſy meeſt haer kracht, daer ſchiet s' een ſtrael op uyt,
En toont ons door haer licht de kracht van t' ghiftigh cruyt,
Al wat van dit ghewaſch op aerden wordt ghevonden,
Aen boom, aen hegh en haegh, op droogh en natte gronden,
Van t'meeſte tot het minſt, en wijſt ſoo t'quaet als t'goet,
Wat nut is tot ghebruyck, en welck men laeten moet:
Waer door de faem haer glans van d'aerde op ſal haelen,
En draeghen tot een pronck weer in des hemelſch ſaelen,
En blaſen over al : Dees STER hier voortijts weeck
Om op der aerd te ſijn een rechte STERREBEECK.

A. van Weſterhout.

ACROSTICON OFT NAEM-RYM
AEN DEN EERWEERDIGHEN HEERE
MYN HEER
FRANCISCUS VAN STERBEECK,

Op het ieverigh beſchryven van ſijn Tooneel der Campernoelien, Aerd buylen, ende fenijnighe cruyden.

Fenijnigh cruydt braeckt uyt u ghif, men vreeſt u niet :
Raeſt Momus vry, terwijl dees Ster haer lichten ſchiet
Aen alle cant, en hulpe biedt tot jeders quaelen :
Niet een ſoo booſch, oft ſal hier uyt verſoetingh haelen.
Cropt in u haet, al berſt u gal, ſtort s' in dees Beeck,
Ick ſegh s'is even ſoet, want noyt voor bitter weeck :
S'is ieder aenghenaem, ghedienſtigh, en gheneghen,
Comt wie haer noodigh heeft; ſy comt van ſelfs u teghen :
Voorwaer s'is kenbaer door haer goedertieren aert,
Sy wordt bemint, gheacht door t'goet doen dat ſy baert.
Voor al leeſt eens dit boeck ghemaeckt op ledigh' uren,
Aen ieder dienſtigh : laet u niet door ſmaet vervueren :
Neemt maer in danck dit neerſtigh werck tot ieders dinſt;
Soeckt hier u leven voor t'vergif : is dat gheen winſt ?
Toont aen van Sterbeeck, dat ſijn licht en water-vlieten
Een oorſaeck ſijn van trooſt, die wy met danck ghenieten :
Roemt op dit Sterren-licht, die t'quaet kent en gheneeſt,
Bedanckt dees ieveraer, waer uyt een ieder leeſt,
En ſijn gheſontheyt treckt : hy leert de *Fungi* kennen,
En ieder gheeft ſijn les om van het quaet te wennen.
Claeght iemant van t'vergif van t'quaede *Duyvelſch broodt* ?
Koopt deſen boeck, en leeſt wel ſoo en iſt geen noodt.

Applaudebat. A. A. L. Geyers, Preſb.

L Y S T E

Vande Autheurs, ende hunne VVercken, de welcke in deſen Boeck ghebruyckt ende aengheweſen worden.

ABRAHAM MUNTING Waerd Oeffeninghe der planten. *Ghedruckt tot Amſterdam* 1672. in quarto.

ADAMI LONICERI Botanicôn plantarum hiſtoriæ. *Francofurti* 1565. in folio.

ADRIANI IUNII Hornani Deſcriptio phalli ex Fungorum genere, &c. *Delphis* 1564. in 4.

ADRIANI SPIGELII Iſagoge in rem herbariam. *Lugduni Batavorum* 1633. in 16.

ADRIANI TURNEBI Adverſaria. *Baſileæ* 1581. in fol.

AETII MEDICI Quatuor medici univerſales ex veteribus medicis. *Lugduni* 1659. in fol.

ÆMILIUS MACER De herbarum virtutibus. *Baſileæ* 1581. in 8.

ALEXANDER BENEDICTUS Veronenſis de re medica. *Baſileæ* 1549. in fol.

AMBROSIUS PARE Beſchrijvinghe der Chirurgie. *tot Middelborch* 1655. in fol.

ANDREAS CESALPINUS de plantis, ſine figuris. *Florentiæ* 1583. in 4.

——————— De Metallicis, *Norimbergæ* 1602. in 4.

ANDREÆ LACUNÆ Commentaria in Dioſcoridem. *Salmant.* 1552. in fol.

ANTONIUS GONSALES beſchrijvinghe van Hieruſalem. *t'Antwerpen* 1673. in 4.

ANTONII GUAINERII Opera medica. *Papiæ* 1518. in 4.

ANTONII MUSÆ Braſavoli in octo libros Aphoriſmorum Hippocratis &c. *Baſileæ* 1541. in fol.

ARNOLDI DE VILLANOVA Medicina univerſalis *Lugduni* 1504. in fol.

ARNOLDUS MONTANUS Beſchrijvinghe van de nieuwe Werelt. *t'Amſterdam* 1671. in folio.

ATHANASII KIRCHERI Mundus ſubterraneus. *Amſtelrodami* 1664. in fol.

——————— Item China illuſtrata. *ibidem* 1667. in fol.

——————— Item Magneticum naturæ regnum, in 12.

ATHENÆUS DEIPNOSOPHISTA cum DALESCHAMPII interpretatione. *Lugduni* 1583. in folio.

AVICENNA Medicus in rem herbariam, & reliqua. *Venetiis* 1608. in fol.

BALTHASARIS PISANELLI De eſculentorum potulentorumque facultatibus. *Genevæ* 1593. in 16.

BARTHOLOMÆI FRITZSCHII de morbis venenoſis, &c. *Baſileæ* 1620. in 4.

BASILII BESLERI Hortus Eyſtetenſis. *Norimbergæ* 1613. in 12.

BENEDICTI TEXTORIS Seguſiani Stirpium differentiæ. *Pariſiis* 1534. in 12.

CAIUS SUETONIUS TRANQUILLUS de duodecim Cæſaribus. *Antverpiæ* 1617. in 12.
CAROLI CLUSII Hiſtoria Plantarum. *Antverpiæ* 1601. in fol.
—————— Item Exoticorum, Animalium, plantarum &c. *Lugduni Batavorum* 1605. in fol.
CASPARI BAUHINI Pinax. *Biſileæ* 1623. in 4.
CASPARI BRAVO DE SOBREMONTE RAMIREZ Conſultationes medicæ &c. *Coloniæ* 1671. in 4.
CASPARI HOFMANNI Opuſcula medica, ſive de medicamentis officinalibus *Francofurti* 1667. in 4.
CASTORIS DURANTIS Medici Romani novum herbarium. *Romæ* 1585.
CÆLIUS APITIUS De re culinaria libri decem &c. *Lugduni* 1551. in 8.
CHRISTOPHORI à COSTA Aromatum & medicamentorum in Orientali Indiâ hiſtoria *Antverpiæ* 1593. in 8.
CHRISTOPHORUS ENCELIUS de re Metallica. *Francofurti* 1557. in 8.
CLAUDII GALENI Opera medica. *Baſileæ* 1549. in folio.
CONRARDUS HERESBACKIUS De re ruſtica. *Coloniæ* 1571. in 8.
CORNELII TACITI Opera. *Francofurti* 1607.
DANIELIS SENNERTI Opera medica Tom. 1. *Lugduni* 1656. in folio.
DECY IUNII IUVENALIS Satyræ. *Venetiis* 1523. in folio.
DEMOCRITUS de re Ruſtica. *Baſileæ* 1540. in 8.
DESIDERY ERASMI Rotterdami Adagia. *Antverpiæ* 1553. in 8.
DIONIS CASSII Cocceani Hiſtoriæ Romanæ. *Francofurti* 1592. in 8.
EDMUNDI HOLLINGI de Chyloſi, hoc eſt, prima ciborum, quæ in ventriculo fit, concoctione &c. *Ingolſtady* 1592. in 8.
ERICII CORDI Botanologicôn Indicum de herbis. *Francofurti* 1549. in 8.
EURICII CORDI Botanologicôn, *Pariſiis* 1551. in 16.
FABIUS COLUMNA De plantis. *Romæ* 1616. in 4.
FERRANTIS IMPERATI Neapolitani de plantis & fructibus. *Neapoli* 1599. in folio.
FELICIS PLATERI Praxes medicæ Tomi. 3. *Baſileæ* 1608. in 8.
FERDINANDUS PONZETTUS cum ARDOYNO de venenis. *Baſileæ* 1562. in folio.
FORTUNUS LICETUS de ſpontaneo viventium ortu. *Vicetiæ* 1618. in folio.
FRANCISCI ALEXANDRI Vercellenſis medici Apollo. *Venetiis* 1565. in folio.
GILBERTI ANGLICI Laurea Anglicana, ſive compendium totius medicinæ. *Genevæ* 1608. in 12.
GREGORII BERTINI Campani medicina. *Baſileæ*. 1587. in folio.
GREGORII HORSTII Opera medica. *Norimbergæ* 1660. 3. Tomi in folio.
GULIELMUS BUDEUS Pariſienſis in pandectas. *Baſileæ* 1524. in folio.
GULIELMI ROUILLII Hiſtoria generalis plantarum 2. Tom. *Lugduni* 1586. in folio.
GULIELMUS RONDELETIUS de piſcibus *Lugduni* 1554. in folio.
GULIELMI TURNERI Plantarum hiſtoria, anglicè ſcripta cum paucis figuris. *Londini* in folio.

HALY

HALY ABBATIS Regalis diſpoſitio Theorica & practicæ libri decem *Lugdun* 1523. in 4.
HERMOLAUS BARBARUS in Dioſcoridem corollarium. *Coloniæ* 1530. in folio.
s. HILDEGARDIS Phyſica Elementorum &c. Arborum, herbarum. &c. *Argentorati* 1533. in folio.
HORATII FLACCII Poemata. *Venetiis* 1570. in 4.
HIERONYMI CARDANI Opuſcula medica, ac de ſubtilitate. *Baſileæ* 1559. in folio.
HIERONYMUS MERCURIALIS de Venenis & morbis venenoſis. *Venetiis* 1584. in 4.
HIERONYMI TRAGI Hiſtoria plantarum. *Argentinæ* 1552. in 4.
HIPPOCRATIS Opera medica. *Baſilieæ* 1546.
HONORII BELLI Vicentini de plantis ad CLUSIUM.
HUGO FRIDÆVALLIS Sampaulimus de tuenda ſanitate. *Antverpiæ* 1568. in 8.
IACOBI DALECHAMPII Hiſtoria plantarum. *Lugduni* 1587. in folio.
IACOBUS GREVINUS Claromontanus Bellovacus de Venenis. *Antverpiæ* 1571. in 4.
IANI ANTONII Saraceni Lugdunei interp. in Dioſcoridem. *Lugduni* 1598. in folio.
IANUS CORNARUIS GERMANUS in Paulum Aeginetam. *Baſileæ* 1556. in folio.
IACOBI SILVII Interpretationes in Meſuam de re medica libri tres *Venetiis.* 1623.
IOANNIS ACTUARII Opera medica. *Lutetiæ pariſiis.* 1567. in folio.
IOANNIS BAUHINI hiſtoria plantarum. *Erboduni*, 1650. 3. Tom.
————————Item de Thermis aquiſque medicatis. *Montisbelg* 1600. in 4.
IOANNIS BAPTISTA CORTESII Miſcellanea medicinalium &c. *Meſſaneæ.* 1625 in folio,
IOANNES BAPT. IGNATIUS Venetus in Dioſcoridem, interprete Hermolao Barbaro. *Venetiis* 1516. in folio.
IOANNIS BAPTISTÆ PORTÆVILLÆ Neapolitani libri 12. in quibus maiori ex parte vetus plantarum cultus monſtratur. *Francofurti.* 1592: in 4.
IOANNES BODEUS in Theophraſtem. *Amſtelrodami* 1644. in folio.
IOANNES BRUIERINUS Campegius de re cibaria. *Lugduni* 1560. in 8.
IOANNES GOEDAERT Het tweede Deel van ſijnen Metamorphoſis naturalis oft de beſchrijvingh der pepels. *tot Middelburgh* in 8.
IOANNES van BEVERWYCK den ſchat der gheſontheyt *tot Dort* 1638. in 8.
————————Oock den ſchat der ongheſontheydt. 1642. in 8.
IOAN. BAPT. van HELMONT Dageraet oft nieuwe opcomſt der gheneeſ-conſt. *tot Amſterdam* 1659. in 4.
IOAN. van LINSHOTEN de beſchrijvingh van Ooſt-indien 1646.
IOANNIS IACOBI WECKERI Antidotarium generale. *Baſileæ* 1617. in 4.
IOANNIS MANARDI Medici Ferrarienſis Epiſtolæ medicinales cum annotationibus Meſuæ. *Baſileæ* 1535. in folio.
IOANNIS MESUÆ Opera diverſa. *Venetiis* 1623. in folio.

IOANNES NIEUWHOF beſchrijvinghe van China. *t'Amſterdam* 1666. in fol.
IOANNIS PIERII Hieroglyphica. *Lugduni* 1602. in fol.
IOANNIS RENODEI Diſpenſatorium. *Hannoniæ* 1631. in 4.
IOANNIS RHODII in Scribonium largum interpraetationes. *Patavij* 1655. in 4.
IOANNES RUELLIUS in Dioſcoridem. *Lugduni* 1550. in 8.
IOANNIS SCHRODERI Opera. *Francofurti* 1648. in fol.
IOANNIS TACKII Miſterium reſurrectionis rerum, ſive phaſis 3. *Francofurti* 1673. in 4.
IOANNIS THALII Catalogus plantarum ſponte naſcentium in montibus. *Francofurti* 1588. in 4.
IOANNES TAGAULTIUS Ambianus Vimacus de Chirurgia inſtitutione. *Lugduni* 1569. in 8.
IULII CÆSARIS SCALIGERI Animadverſiones in libros Plantarum THEOPHRASTI. *Genevæ* 1566. in fol.
——————— Item de Subtilitate, ad CARDANUM. *Francofurti* 1576. in 8.
LEONARDI FUCKSII Hiſtoria ſtirpium &c. *Baſileæ* 1542. in fol.
LEVINI LEMNII de Plantis ſacris. *Lugduni* 1583. in 4.
LUCII APULÆI de virtutibus herbarum. *Venetiis* 1547. in fol.
LUCIUS IUNIUS Moderatus Columella, de re ruſtica. *Lugduni* 1541. in 8.
LUDOVICUS NONNIUS de re Cibaria. *Antverpiæ* 1645. in 4.
MARCELLUS VIRGILIUS in Dioſcoridem. *Coloniæ* 1529. in fol.
MARCUS TERENTIUS VARRO de re ruſtica. *Regij* 1598. in fol.
MARTIALIS Epigrammata. *Duaci* 1609. in 12.
MATTHÆI SILVATICI MANTUANI Opus pandectarum medicinæ &c. *Lugduni* 1541. in fol.
MATTHEUS RADERUS ad Martialem. *Moguntiæ* 1627. in fol.
MATTYS LOBEL beſchrijvinghe der Kruyden. *t'Antwerpen* 1581. in fol.
MELCHIORIS SEBIZII Exercitationes medicæ. *Argentinæ* 1672. in 4.
MICHAELIS BOUDEWYNS Ventilabrum Medico-Theologicum. *Antuerpiæ* 1666. in 4.
NICANDRI Alexipharmaca Græcè ſcripta. *Coloniæ* 1530. in 4.
NICOLAUS LEONICENUS de Plinij & plurimorum aliorum Medicorum erroribus. *Baſileæ* 1532. in fol.
NICOLAI MONARDI Exotica, Carolo Cluſio interprete. *Lugduni Batavorum* 1605. in fol
NICOLAI PEROTTI Pontificis Sipontini Cornucopia. *Pariſiis* 1510. in fol.
NICOLAI WINCKLERI Med. Chronica herbarum, florum, ſeminum &c. *Auguſtæ* 1571. in 4.
ORIBASIUS SARDINUS in tres Euporiſtôn libros ad Eunapion. *Baſileæ.* 1556. in folio.
Ortus & progreſſus Academiæ naturæ curioſorum miſcellaneorum, Annus ſecundus.

Ienæ

Ienæ 1671. in 4.

OTHONIS BRUNSFELSII Moguntini Novi herbarij tomus ſecundus. *Argentinæ* 1536. in folio.

PALLADIUS RUTILIUS de re ruſtica. *Lugduni* 1541. in 8.

PAMPHILII MONTII Bononienſis Methodus medendi. *Auguſtæ Vind.* 1540. in 8.

PAULUS ÆGINETA de totâ re medica. *Baſileæ* 1556. in fol.

PEDACIUS DIOSCORIDES de medicinali materia, IOAN. RUELLIO interprete. *Lugduni* 1550. in 8.

——————— Item de medica materia, de lethalibus venenis &c. greco-lat. Marcello Virgilio interprete. *Coloniæ* 1529. in fol.

PETRUS APONENSIS de venenis. *Marpurgi* 1537. in 8.

PETRI ALBIANI Patavini Conciliator Philoſophorum, Medicorum &c. *Venetiis* 1514. in fol.

PETRUS ANDREAS CANONHERUS de admirandis vini virtutibus. *Antverpiæ* 1627. in 8

PETRI ANDREÆ MATTHIOLI Commentaria in rem herbariam Dioſcoridis. *Venetiis* 1565. in fol.

PETRI IOANNIS FABRI Medici Panchimicum. *Francofurti* 1656. in 4.

PEETER MESSIE verſcheyde leſſen. *t'Antwerpen* 1588. in 8.

PLINII SECUNDI Hiſtoriæ naturales. *Lugduni Batavorum* 1635. in 12.

RABBI MOYSES de regimine ſanitatis *Aug. Vindelici* 1518. in 4.

REGNERI BRUYTSMA Schola Salernitana. *Lovanij* 1646. in 8.

REINERI SOLINANDRI Conſilia medicinalia. *Francofurti* 1596. in fol.

REMACLUS FUSCHIUS de herbarum notitia &c. *Antverpiæ* 1544. in 16.

REMBERTI DODONAEI Herbarius oft Kruydtboeck. *t'Antwerpen* 1644. in fol.

RENATI MOREAU Schola Salernitana, *Pariſiis* 1622. in 8.

ROBERTI BRITANNI Agriculturæ encomium. *Pariſiis* 1539. in 4.

ROBERTI HOOCH Beſchrijvinghe van de vergroot-buyſe, in het Engels. *Tot Londen* 1667. in fol.

ROBERTI STEPHANI de Latinis & Grecis nominibus arborum, fructuum, herbarum &c. *Lugduni* 1548. in 16.

SANTUS ARDOYNUS Piſaurenſis Medicus de venenis, *Baſileæ* 1562. in fol.

SEBASTIANI AUSTRII de ſecunda valetudine tuenda &c. *Argentorati* 1538. in 4.

SIMONIS GUNTHERI Hortulus ſanitatis. *Spiræ* 1608. in 16.

THEOPHRASTI ERESII Hiſtoria Plantarum græco-lat. *Amſtelrodami* 1644. in folio,

THOMAE BARTHOLINI Acta medica. *Hafniæ* 1673. in 4.

TOBIAE ROELSII de certis qnibuſdam plantis Epiſtola, extat cum hiſtoria plantarum CLUSII *Antverpiæ* 1601. in fol.

VALERIUS CORDUS in Dioſcoridem. *Tiguri* 1561. in fol.
VIDIVIDII Florentini Ars Medicinalis. *Venetiis* 1611. in fol. 3. tomi.
VITRUVIUS POLLIO de Architectura. *Lugduni* 1552. in 4.
VLYSSIS ALDROUANDI Dendrologia. *Bononiæ.* 1668. in folio.
VOPISCI FORTUNATI PLEMPII Fundamenta medicinæ. *Lovanij* 1640. in folio.
——————Item in Avicennam. 1658. in folio.

EERSTE DEEL.

Beſchrijvinghe der goede Campernoelien.

HET EERSTE TRACTAET,

Bevattende verſcheyde noodelijcke bemerckingen, raeckende ſoo wel de quaede als de goede Fungi.

HET EERSTE CAPITTEL.

Met hoedanighe vremde naemen dat van alle Natien der menſchen de Fungi verſcheydentlijck ghenaemt zijn, ſoo de quaede als de goede.

ONder alle Kruydt-beſchrijvers worden ons geene naemen der Fungi meerder aenghewesen als van de *Hongaren*, waer uyt te beſluyten is, dat in Hongarijen de Fungi aldermeeſt bekent ende in het ghebruyck zijn, noemende de ſelve met deſe naervolghende menichvuldighe naemen.

Hongerſche naemen.

BIcza/Bikahya/ Baba Varganya /Chopozkegomba/ Ewzlab/Fcheretinor/Galam bicza/Gilwagyerthyan fatermewt/ Grewling / Gilua gyerthyan / Hagenbucht / Herych kremling / kygio gomba / kigyo / kſtrick / Monyaro alya gomba / Ochwartz hirſchling / Omgraverbutz / Peztricz/ Poſſeteg/Stemerrchyck / Szilwa alya/ Sztifa terme wt alya / Szent Giewrgi gambaia / Veras keſero gomba / Vol maurachten / Varganya / Waras galambicza / Wt felem terewm gomba/ &c.

Hoogh-

Hoogh-duytſche ende Bohemſche naemen, de welcke oock by de Hongaren in het ghebruyck zijn.

Angerlin / Bingſlin/ Frochſenſtuel / Gilſbart/ Geiſzklaw / Greſſeling/ Greſſing/ Hirſchling/Hoken-ſchwammen/Horgrylen/ Keyſerling/ Kremling/ Krotten-ſchwam / Kueling / Peſferling / Paſter-nitz / Rekeling / Sawtaſchen / Scheberling/ Seiſzbart / Sigenbart/ Teubelinge/ Thanneling/ Waitzling/ &c. met menichte andere by ons nooyt ghehoorde naemen.

In de Arabiſche tale, *Hazar* ende *Fatlrer*. In het Grieckſch ἀμμονῖται, *Ammonitæ*; oft ἀμανῖται, *Amanitæ*; βωλῖτες, *Bolites*; Μυκῆτες. ἀιγυρῖαι, *Mycetes*, het welck te ſegghen is Populier Fungi. Μύκης, *Myces*. πεζῖται, *Pezitæ* oft *Pezicæ*. In het Latijn, *Fungus*, *Pradellus*, *Boletus*, ende meer andere. In het Italiaens, *Cardarelle*, *Citrini*, *Galietti*, *Manne*, *Orcelli*, *Ordinali*, *Prataioli*, *Parigiole*, *Turini*, *Veſcie di lupo*, &c. In het Francois *Schampinions*, *Conochielle*, &c. In het Spaens, *Hongos*, *Cylberquas* ende *Cogomelos*.

Niet teghenſtaende dat ick in verſcheyde plaetſen van Italien goede kennis hebbe, ende geene moeyte geſpaert hebbe met de vrinden aldaer te overvallen, ſoo heb ick evenwel van daer als uyt andere plaetſen geen andere connen becomen, om dat wy te ſamen het verſchil der vruchten niet conden ſien. Evenwel worden al de ſoorten van Fungi, ſoo goede als quaede, by alle Natien met eenen ghemeynen naem ghenaemt: als van de Griecken μυκῆτας, van de Latijnen *Fungus*, van de Italianen *Fungi*, van de Spagniaerden *Hungos* ende *Cugumelos*: van de Franſchen *Schampinions*, ende *Conochielle*: van de Hongaren met **Gomba**: van de Hooghduytſchen, **Schwammen**; eñ wy Nederduytſchen met den naem **Duyvelſch-broodt** en **Campernoelien**. Door deſen naem kent jeder Natie waer van datmen ſpreken wilt. De andere eyghen naemen, waer mede haere verſcheydentheydt in de gheſlachten jeder in het beſonder genaemt worden, zijn by jeder ſoort in verſcheyde taelen aengeteeckent; behalven dat ick de Grieckſche naemen oft woorden in deſen druck met haere eygen Grieckſche letteren niet gedruckt en hebbe; dat my heeft onnoodich gedocht, eensdeels om den Leſer niet te vermoeyen, als mede om dat ick wel een ſeſde deel van deſe materie by de Griecken gheleſen heb, het welck dit werck ſeer lanck ſoude maecken, ende aen veele perſoonen onaengenaem. Van gelijcken ſoo heb ick vele eygene naemen van de vremde uytlantſe Auteuren achtergelaten, welcke naemen ſy gegeven hebben naer de velden, dorpen en andere plaetſen, daer ſy de Fungi ghevonden hebben, de welcke by ons niet bekent en zijn: oordeelende dat den Leſer ſulcks weynigh dienſtigh ſoude ſijn.

HET

Het II. Capittel.

ETYMOLOGIA NOMINIS.

Oorſpronck ende verclaringhe van den naem Fungus, Campernoelie, Duyvelſch-broot, Ammanite, *eñ andere.*

ALſoo de ſcherp-ſinnighe alles naer-ſoecken ſoo tot voldoeninghe van hun eygen begeirte, als om hun gevoelen aen de toecomende naer te laten, ende met reden vaſt te ſtellen, waer om jeder ſijnen eyghen naem ghegheven is; ſoo ſoude volghens den eyghendom van de ſaeck, jeder ſijn beſondere uytlegginghe van noode hebben, naer advenant de taele is uyt de welcke den eyghen naem voorts-compt; want in de eene tale den naem meer beduydt als in de andere: het welck beſonderlijck in de Grieckſche tale te bemercken is, als in't naervolghende blijcken ſal.

Plinivs den Grooten meynt dat het woordt *Fungus* compt *à funere. Funus* is een lijck; waer door hy heeft willen ſegghen, dat alle de gene die Fungi aten, een lijck waeren. Dit heeft hy ſonder eenich onderſcheyt ſoo wel van de goede als van de quade Fungi gheſeydt. *Plinius maior lib. 6. de Fungis.*

Dogh dat hy met Theophrastvs over drijhondert jaer gheleeft hadde, hy ſoude ſijn ſegghen met deſe woorden ghevoeght hebben. *Fungus à funere dicitur, quòd ſuo veneno ad funus veſcentes ducat.* Dat is, dat de quade Fungi door haer fenijn, dieſe eten, naer het graf leydt: ergo de quaede. Ick ſegh, dat *Fungus* met *funus* gheen volcomen gemeynſaemheydt en heeft, maer dat *Fungus* met *fungor* meer te ſamen eyghen is: als, *fungor officio meo: Ick bediene mijn officie:* ſoo doen al de goede Fungi, gelijck al de goede kruyden ende vruchten der aerden voldoen aen haer officie, als wanneer ſy dienen tot eetbaer ſpijſe ende daghelijcken noodtruft, ghelijck de goede Fungi. *Theop. lib. 1. fol. 24.*

Het Latijns woordt *Fungus* compt van het Grieckx woordt *Fungos*, het welck te ſegghen is *Deorum cibus:* dat is, *ſpijſe der Goden*: ende aengheſien wy Chriſtenen maer eenen Godt belijden, ſoo verſtaen wy door de goden Afgoden en duyvels, *quia dij ſunt diaboli*, want Goden zijn duyvels: waer uyt ick ſegghe, van duyvelſch ſpijſe, *Duyvelſch broodt*. Even wel en ſtreeckt deſen naem niet tot miſachtingh der Fungi, maer tot grooten lof; want de oude Griecken en Heydenen hebben door dien naem de *Fungi spyse der Goden.*

BIBL. UNIV. ...

goede Fungi willen verheffen boven alle andere ſpijſen, ſegghende dat dit een goddelijcke ſpijſe was.

My dunckt dat men de Fungi in de plaets van *Duyvelſch broot*, den naem van *Daghelijcks broot* ſal gheven, ten opſicht van haer dagelijcks gebruyck, ende dat beſonderlijck in Bohemen, Hongarijen en Italien.

Den Philoſoph PORPHYRIVS, *non cibum, ſed filios deorum Fungos & Tubera vocabat, quia provenire videbantur ſine ſemine, &c. Porrò Deorum & cibus & alumni ideò videri poſſunt, quoniam & eos, quorum pater ignotus eſt, filios terræ dicimus.* Hy noempt de *Fungi* en *Aerd-buylen* geen ſpijſe, maer ſonen en kinderen der Goden, om dieſwil deſe ſonder eenich ſaet voorts comen: want ſoo wanneer eenighe kinderen, ſonder vader bekent te weſen, ter wereldt quaemen, wirden de ſelve altijt kinderen der aerden ghenoempt, als voorts-ghecomen zijnde ende niet ghegenereert, ghelijck de *Fungi* voorts-comen geenen vader kennende.

Ioan. Pier. lib. 58. cap. 9. IOANNES PIERVS bewijſt, dat het woort *Fungus* een onverwachte ſaeck beteeckent, de welcke haeſt ende onverſins op-compt: als ten tijde van den *Paus Leo X.* gheſchiet is, dat als doen in dry daghen ſekere gheringhe ſlechte perſoonen waeren Orateurs, Rechts-gheleerden ende andere gheworden, iae oock met ghewelt dreyghden aen hunne wederſtrevende, heyrkrachten te ghebruycken tot der doodt, &c. Deſe oft ſoodanighe zijn als doen *Fungi* ghenaempt. Noch dienden dit woordt *Fungus* tot een miſachtinghe, ſegghende aen imandt: Ick acht hem ſoo veel als een *Fungi*, dat is als een onſtantvaſte ſaeck, haeſt comende ende verdwijnende, het gene ſoo veel beteeckende als niet.

Eraſm. in Adagi. in ſtupid. Plaut. in Bachilibus. ERASMVS ROTERDAMVS, oock PLAVTVS ſegghen, dat het *adjectivum Fungus*, ghebruyckt wordt voor het woordt *ſtupidus*, dat is bot te ſeggen, oft eenen perſoon die alles aenneempt en ghelooft dat hy hoort: want de wijle de Fungi een brooſe ſtof is, oock brooſe verſtandē beteeckent.

Ioan. Bude. in Theophr. lib. 10. IOANNES BUDEVS ſeydt dat *Fungus* beteeckent botmaeckende, ten opſicht van haer coude natuer: want alle coude ſpijſen het verſtandt verduyſteren, waer door de ſcherpſte gheeſten bedompelt, ofte als met eenen nevel bedeckt ende vergroft worden.

Noch bevinde ick, dat het woordt *fungoſus*, niet anders beduydt als een bedorven vrucht, zijnde vol vierighe gaetkens geſteken: waer uyt te beſluyten is, dat den naem *Fungus* eyghen aen de quade Fungi ſoude toecomen, maer niet aen de goede, ſoo dat aen de goede den naem van *Campernoelie* alleen toecompt: ende ſoo langh als ſy goet ende onbedorven ſijn, deſen naem moeten behouden.

DEN NAEM CAMPERNOELLIE Het woordt *Campernoeli*, compt van het Latijns woordt *Campus*, een vlack

vlack velt, in het Italiaens *Campinioni*, in het Frans *Champignon*, ſoo dat Campernoelie is te ſegghen velt-ghewaſch. Op ſoodanighe manier ghelijck de Wey Campernoelien in het Italiaens ende Latijn worden *Pradelli* ghenoempt, uyt het woordt *Pratum* een weyde, ghelijck van meer andere, als oock van de *Boleti* op hare plaetſe te leſen is.

Menichvuldighe ſchrijvers ghetuyghen, dat de Arabiers ende oude Griecken de eerſte van de wereldt zijn, de welcke van de Fungi eerſt geſproken ende gheſchreven hebben: doch van geene ſoorten in het beſonder, maer noemden alle de ſoorten van Fungi met eenen alghemeynen Griecckſchen naem ἀμμονῖται, *Ammonitæ*, oock ἀμανῖται, *Amanitæ*: welcke letter o oft a by haer geene veranderingh ofte beſcheydentheydt noch in de natuer nochte in weſen beteeckende. Daerom was ick ſeer begerich tot de uytleggingh van deſen naem, waer van ick verſcheyde hebbe ghevonden. Voor het eerſte, ſoo hebben de Fungi den naem van *Ammonitæ* becomen naer een ſeker gheſlacht van volck in Arabien, het gene ons de H. Schrifture betuyght, die ghenoempt ſijn *Ammonitæ*: welcken naem dit volck heeft becomen naer haer gheboort ſtadt, ende de ſtadt naer den ſone van LOT, die genaempt was AMMON: welcke natie om haer overgroot quaet niet alleen van Godt verſtooten, maer vermaledijt waeren, want ſy en mochten in geene goddelijcke vergaderinghen nocht tempels comen, tot in de thiende generatie toe. Ende om dat de *Fungi* by de Arabiers en Griecken niet bekent en waren tot eenighe ſpijſe oft ander ghebruyck, ende dat door foute van onderſoeck, niet anders al voor quaet en vergif (het welcke noch hedens daeghs ghebeurt, dat ſeer te beklaghen is, by foute van onderſoeck menichte goede ende gheneesbare kruyden als onnut met de voeten ghetrapt worden) daer om hebben ſy aen de Fungi den naem van *Ammonitæ* toegheworpen, als aen een vermaledijdt ghewaſch, onnut om in eenighe vergadering van andere ſpijſen haer te vergheſelſchappen; op de ſelve manier, als vele verſcheyde wortelen en ſappen, die eerſt voor fenijn, ende naermaels tot medecijn ghebruyckt zijn.

DEN NAEM AMMONITÆ.

Geneſ. cap. 10. verſ 38.

Deutron. cap 23. ver. 3.

Veele eeuwen hier naer heeft HYPPOCRATES deſe natuer van *Ammonitæ* begoſt te onderſoecken: onder welcke hy ons twee goede eetbare ſoorten aenwijſt, de welcke hy beneffens *Galenus* ons met den ſelven naem van *Ammonitæ* noempt, ende bekent maeckt.

DALESCHAMPIUS: *Omnium fungorum ij minimum ſunt noxij: ſecundi autem poſt hos, ſunt Ammonitæ: reliquos verò tutius eſt ne attingere quidem, &c.* Hier ſeght deſen Auteur, dat de *Ammonitæ* de tweede goede ſoort van Fungi zijn, maer niet de vermaledijde.

Daleſcha. Tom 2 lib. 15. cap. 20.

 Galenus

Digitized by Google

Galenus ſeght, dat *Ammonitæ* van het Hebreeuſch woordt *Aman* voorts compt: het welck te ſegghen is, *Nutrire*, dat is voeden: waer uyt hy ſeght, dat de *Ammanitæ* tot goet voedtſel dienen.

Nicand. in Alexipharmac.

Nicander ende meer andere ſegghen, dat ſy den naem naer den grooten berch *Amanus* becomen hebben, den welcken Syrien van Cicilien ſcheydt, al waer deſe *Ammanitæ* in groote menichten groyen, ende aldaer ghemeyn ghegeten worden.

Sy worden in het Grieckx *Micetas* ghenoempt, welck woordt het ſelve was als *Myces* oft *Bolites*: met welcke namen de Griecken eenighe jaeren daer naer de goede, by haer bekent gheworden zijnde, oock die ſelve met dien naem altijt ghenoempt ende de goede Fungi aenghewesen en beſchreven hebben.

Het III. Capittel.

Met hoedanighe maete dat van de ouderlinghen de Fungi afghemeten ende beſchreven zijn.

TOt mijn groot ghevoelen heb ick veel arbeyt en tijt verquiſt, op dat ick den ſin ende maniere van maete, van Clusius, Ruellius, Theophrastus en andere, ſoude moghen verſtaen: als wanneer ick bevonden hebbe, dat ſy al te ſamen de *Fungi* in hunne grootte, ronde, lenghde, diepte, dichte, ende anderſins beſchrijven met een maete van oncen, ſegghende, die oft deſe Fungi (het ſy goet oft quaet) is den ſtele hoogh dry oncen, den hoet is in de ronde oft diameter acht oncen, dick een once, &c.

By een jeder van deſen tijt is bekent, dat een once een ſeſtiende deel van een Brabants pondtghewicht is, ende by de Medecijnen een twelfſte deel: want het medicinael pondt-ghewicht beſtaet in twelf oncen: al noch ſoo is by de Doctoren ende Apothekers, een once ſiroop, ghediſtileert water, ofte andere natte medecijnen, een ghedeelte van een pint oft pot-maete, welcke maeten haeren oorſpronck hebben becomen van het ghewicht, by exempel eenen Antwerpſen pot water weeght 48. oft 49. oncen. Soo dat my docht in het leſen der voornoemde Auteuren, dat een once geen maete van lenghde oft breede conde bereyckē. Welck ſeer duyſter ſchrijven my ſeer bekommerde, om tot de kenniſſe in't licht te comen, te meer, als ick bevonden hebbe, dat het woordt *uncialis*, *een once*, vele verſcheyde uytlegghinghen van noode heeft. Want Plinius

ſeght

ſeght dat *uncialis* te ſegghen is jet het gene een once waerdich is. Gvlielmvs Bvdevs: *Literæ unciales* beteeckent eenighe brieven tot jmandts loſ en eere gheſchreven eenen duym dick. *Frontinus de aquaductibus* ſeght: *Vncia* in de maete van Geometrie, dat is landt-meterije, beteeckent een twelffſte gedeelte van een voet maete, met eenen anderen naem Duym ghenaempt: noch ſeght den ſelven, als men ſpreeckt van eenen vinger (waer door de dickte des vingers moet verſtaen worden) dat is een ſeſtiende paert oft deel van eenen voet. *Plin. lib. 33. cap 3. Guli. Bude. in Pandectas folio verſo 108.*

Fabivs Dictator gheeft ons van deſe dolinghe de claerſte voldoeninghe, ſegghende, *uncialis herba* beteeckent eenich kruyt dat een once, dat eenen duym hoogh oft lanck is: ſoo dat twelf oncen, de ſelve mate van twelf duym is, het welck by de oude Schrijvers eenen heelen voet beteeckent: met welcke maete van oncen, ende nu duymen, alle breede, lenghde ende hooghde af te meten is; ſoo zijn oock met de ſelve maete van duymen alle mijne Fungi ghemeten, bedeyldt en beſchreven, hoe wel dat onſe Antwerpſe voet-maete maer elf duymẽ is, van welcke maete, op de eerſte plaete van de goede Wey-campernoelien, eenen halven voet met ſijne duymen ſeer precies gheteeckent ſtaet, waer naer alle mijne ſoorten ghemeten en beſchreven zijn. Bemerckt, als ick ſchrijve, deſe Fungi was twee duym in het kruys, dat is wel ſes duym in de ronde: ende als ick ſegghe vier duym breet, dat is lini-recht te verſtaen; want dat is recht de wijde van het deckſel van eenen tennen bier-pot, het welck wel twelf duym in den circkel ofte ronde weſen ſal. *Fab. dict. lib. 13 cap. 16.* Antwerpsche voet-maet.

Al noch hebben ſy de Fungi met een maete beſchreven die ſy in het Griecks ende nu Latijn *Dodrans* noemen, het gene verſcheyden uytlegginghen behoeft, doch ſal niet anders, als het gene ons noodich is, aenwijſen. Benedictvs Textor ſeght, dat *Dodrans* in deſe maete niet anders moet verſtaen worden als de ſpanne eender handt, te weten van het uyterſten van den duym tot het punt van den kleynen vingher uytgheſpannen: hoe wel dat andere ſegghen, dat *Dodrans* beteeckent neghen oncen in ghewicht, ofte neghen oncen in eenighe mate van lenghde oft hooghde, het gene ſoo veel ſoude zijn als neghen duym. *Bene. Tex. fol. 14.*

Het IV. Capittel.

Hoedanich geſlacht oft ſoorte van ghewaſch dat de Fungi zijn.

Alle Cruyt-beſchrijvers hebben ſeer gheivert om jeder gheſlacht van kruydt oft ghewaſch by ſijn ſoort te voeghen, als vruchtdraghende

Digitized by Google

ghende boomen te ſamen, onvruchtbare, als *Elſen, Eſſen*, en dierghelijcke, oock al de water planten, al de heeſteracht ighe, dat geen boomen van natuer, zijn als Averoon, Wijnruyt, en andere, de welcke vele houtachtighe ſcheuten voortsbrenghen uyt eenen ende den ſelven wortel, ende heele rouwe boskens worden, het gene nochtans door ſnoeyen can belet worden; ſoo dat ſy alle ſoorten jder by den ſijnen voeghen.

Soo heb ick betracht een ſoodanich gheſlacht van ghewaſch, waer neffen dat ick de Fungi hadde connen by ſtellen, maer ick bevinde dat de ſelve geen deel by eenighe andere beſitten; maer dat het een gheſlacht en gewaſch op ſijn ſelven is; waerom ick my gevoeght hebbe by het gevoelen van ADRIANVS SPIGELIVS, ſegghende dat de Fungi noch boom-gewas, noch heeſter is, want het noch rancken, noch tacken heeft: ten is oock niet laſtich in het uytrucken, nochte ten doet oock gheen teghenweir ten opſicht van ſijne uytgheſpreyde diep-ghegronde wortels: het en is oock geen kruydt, aengheſien het ſonder bladeren is, ende geen bloemen noch ſaet voorts-brenght: noch en heeft oock geen ſchaduwe door ſijne ſijde ſcheuten, ende meer andere redenen, waerom wy dit een gheſlacht op ſijn ſelven noemen, ende voor een vyfde gheſlacht onder de Aerd-buylen ſullen ſtellen.

Adr. ſpig. lib. 1. cap. 14.

THEOPHRASTVS ſeght, dat de Fungi geen wortels en hebben, behalven dat ſommighe eenighe teere draeykens ofte peeskens hebben, op de ſelve maniere als den aiuyn-wortel, oft als de bollen der tulpanten: hoe wel dat ick met ſoodanighen wortel gheene gheſien hebbe, dan wel met eenighe taeye als houtachtighe peeskens: alſoo ick van ghevoelen ben, dat ſoodanighe met den aiuyn-wortel, haer ſouden laten verplanten, als alle ſoodanich ghewas ſulcken wortelen hebbende: het welck door my anders bevonden is, beſonderlijck in de Wey-campernoelien, want de ſelve ghemeynelijck den meeſten wortel hebben.

Het verplanten der Fungi.

IN het iaer 1671. heb ick in onſen hof van het Biſchdom eenige goede Wey-campernoelien bevonden, de welcke tot haeren vollen waſdom niet ghecomen waeren: deſe heb ick uyt ghetrocken, ende aen ſtondts op de ſelve plaets weder geplant, maer waeren des ander-daeghs geheel ſwart en bedorven, ſonder eenighe voorder aen-neminghe van te groeyen. Waer uyt betoont wordt dat de Fungi niet verplant willen worden. De reden dunckt my te weſen, om dat ſy haeren eerſten tocht eñ naturelijcken drift terſtens uyt wercken, eñ geenen tweeden groy verwachten: waer

uyt

uyt volght, dat ſy in haeren voortganck niet gheſtoort willen worden, maer geduerigh, ſoo lanck als ſy op haeren center ende voorts comende oorſpronck ſtaen, moeten voorts-groeyen, tot dat haere oorſpronckelijcke ſtoffe gheheel verſchoten is; ofte gheſtoort ſijnde, ſtutten haeren loop, ende trecken haeren groy te rugghe, ende alſoo in haer onvolwaſſentheyt, verdwijnen. Nu de reden dat ſy bedorven waeren ende ſwart gheworden, is gheweeſt de natte aerde ende locht; want dat ſy binnens huys gheleghen hadden op een drooghe plaets, in den tijt van vier daghen niet verdorven ſouden hebben.

Het V. Capittel.

Den oorſpronck ofte de reden van het voortſcomen ende groeyen van alle ſoorten van Fungi, ſoo goede als quaede.

Adrianus Turnebus ghetuyght de Fungi ſeer vremdt uyt den buyck der aerden gheboren te worden, ghevende voor ghelijckeniſſe, als eenich water valdt op heete vierighe aſſchen, de ſelve ſeker bobbelen met eenighen roock opwerpt: op de ſelve manier ſeght hy te gheſchieden met de Fungi: als de locht haren reghen over de drooghe aerde is ſtortende, als dan de aerde haere bobbelen (dat zijn Fungi) uytborſtelt ende voortsbrenght. *Adr. Tur. lib. 22. cap. 18.*

Tragus ſeght, dat al de *Tubera* ofte *Aerd-buylen* ende de Fungi, beſonderlijck de welcke goet en eetbaer zijn, door den donder ende reghenachtighe locht gheboren worden. Dit dunckt my een vremde oorſaeck, alſoo de oorſaeck van dit bobbelen niet anders weſen can, als den tegenſtrijt tuſſen twee on-eenige Elementen, te weten tuſſchen het water ende vier: hoe ſal Turnebus vaſt ſtellen, als den reghen op ſeer natte, doorweyckte vette aerde valt (welck water en aerde twee over-een comende Elementen ſijn) welck als dan de oorſaeck van den groey der Fungi weſen ſal, want hoe het ſayſoen natter is, hoe meerder Fungi voorts comen. Boven dien ſoo vindt men de meeſte Fungi op de voechtichſte plaetſen, ghelijck ick betoonen ſal de ſelve meeſt ghevonden te hebben in doorweyckte water-ſtraten, leeghe velden en weyen, als in belommerde vochtighe boſſchen, &c. *Hyero. Tra. Lib. 3. cap. 1.*

Dit wordt ons veel claerder betoont by Petrus Ioan. Fabri, als hy ſeydt, dat alle de Fungi en Boleti voortſcomen uyt de dompen die de aerde ontfanght uyt de hitte van den *Center*, (dat is het middel punt) *Pet. Ioan. Fabr. Tom. 1. lib. 5. cap. 1.*

welcke opelimmende dompen ontfanghen worden uyt de Elementen, die in de aerde bevonden worden ghemenghelt te weſen ſoo van de eene natuer, als van de andere, naer advenant de Elementen, die in de aerde meeſt zijn, haer gheſtelt vinden. Al iſt dat hier de vier Elementen ſamen wercken, nochtans maer eene materie voortsbrengen: behoudelijck ſoo wy dit volghens de Chimie ſullen verſtaen, ſoo comen uyt deſe vier Elementen twee ſaecken voorts, te weten, de dompen ende de hitte: welcke dompen het vrouken wort ghenoempt, ende de hitte het manneken, uyt welcke deſe twee, te weten, dompen en hitte te ſamen ghevoeght, de Fungi voortscomen.

Noch betuyght den ſelven, dat alle ſtoffe ofte materie, ſoo lanck als die noch onder de aerde is, ende uyt ſijn Element noch niet gheboren, gheen fenijn en is, nochte zijn can, maer uyt der natuere goet is. Want ſeght, dat de Boleti en Fungi, welck het ſubject ofte oorſpronck is, waer van die voortſcomen, onder de aerde zijnde, ende noch niet gheboren, al iſt dat onder deſe, boven de aerde zijnde, ſommighe fenijnich zijn, haren eerſten oorſpronck altijt even wel uyt der natuere goet geweeſt is: maer dat deſe quaet ende fenijnich zijn, is oft door een quaede locht, oft door den langhen tijt, ofte, ghelijck hy aen het vyfde Capittel ſeydt, door de ſchaduwe der quaede boomen daer de Campernoelien onder voortscomen, ofte ontrent fenijnighe plaetſen quaet worden. Ghelijck den goeden wyn door het vuyl vat daer hy in gheſtort wordt, in leck-wijn verandert en bederft.

Tegen dit leſte van Fabri, ſegh ick, dat de quaede Fungi van haer eerſte natuer eñ oorſpronck, oock in haer Element oft center beſloten zijnde, quaet en fenijnich zijn, ende de goede van alle beginſel goet zijn. Want het ſeker is, dat ieder Element, hoedanich het zy, ſijne fouten, bedervenisſe ofte qualen heeft, alſoo de ſterren ſelfs ſomwijl ongheſonden invloet hebben.

Het is ghewis, dat eer de aerde van ſelfs eenich kruydt baert, 't zy goet oft quaet, het ſelve evenwel uyt haer eyghen natuer is voortsbrenghende: welcke ſtoffe ofte bereydtſel in den buyck van de aerde by een ghevoeght ofte vergadert zijnde, van ſoodanighe natuere is als het uytwerpſel ſal te voorſchijn brenghen. Dit can ſeer claer betoont worden in de mineraelen, de welcke door gheen ſchaduwe der boomen haere natuer veranderen, want het gout is van ſijne eerſte natuer gout gheweeſt, het ſilver, ſilver, ende oock den Antimonium heeft van ſijnen eerſten oorſpronck ende nature vergif en doodelijck gheweeſt.

Het ſelve wordt in de kruyden ende wortels betoont, ghelijck in de

Cicuta

Cicuta ofte *wilde Peterceli*, ende in den *Napellus*, *Aconitum* ofte *Moninckx-cappen*. Deſe twee doodelijcke kruyden, van ſelfs uyt de aerde voortſcomende, ſijn vã haer eerſte weſen, oft vergaederingh, ofte ſamen-gevoeghdẽ oorſpronck, noch onder de aerde zijnde, ſoo doodelijck als naer haer gheboorte ende waſdom: het welck oock claerlijck betoont wordt in de wortelen der ſelver kruyden, de gene eerſt een lichaem onder de aerde moeten weſen, al eer ſy haer kruyt en loof boven de aerde uytſchieten: welcke wortelen, al iſt dat ſy onder de aerde in haer Element beſloten blijven, evenwel vergif en fenijn zijn. Soo oock de Fungi zijn van haer eerſte vergaderingh oock voor haer opcomſte bequaem gheſtelt ofte om goede eetbare, ofte om quaede doodelijcke te zijn.

Iacobus Grevinus ſeght, dat de Fungi een ſaecht, licht, ſpongiachtich wit lichaem is, het ghene ghemeynelijck uyt het ſlijm der aerden groeyt, ofte wel in de plaetſen daer het ſelve waſt, dit ſlijm ſich ſelven verheft, door middel van een ſuer ſap, het meeſtendeel ontrent het opcomen van den dagh, om welcke reden dat Nicander het ſelve den hefdeegh van de aerde noempt: want den hefdeegh heeft oock een ſuerigheydt die het broodt doet oprijſen, op de ſelve manier gelijck een Campernoelie, die niet anders en is als het ſlijm, opgheblaſen door een kleyne ſuericheyt, die ſoo grooten ghemeynſchap heeft met den hefdeegh, dat in ghevalle den hefdeegh wordt gheweyckt in water, ende dat hy is uytgheſtort op de aerde, als dan op weynich tijt ſal doen groote menichten van Campernoelien voortſcomen, beſonderlijck ontrent de plaetſen daer den ſwarten populier boom aen den wortel afghecapt is. *Iac. Greuin. lib. 2. c. 19.*

Nu de reden dat de quaede Fungi onder de quaede boomen ende ontrent de holen der ſlanghen meeſt voortſcomen, is, om dat uyt den drup ende nedervallende bladeren der ſelver fenijnighe boomen, als door ſeker rottinghe ende ſchimmel, van ghelijcken door het vergif der ſlangen over d'aerde ſchitende, het Element van d'aerde dit quaet ontfanght, ende naer ſich treckt, het gene ſy naer haer ſwanghergaen oock baert en voortsbrenght. Boven dien is oock kennelijck ghenoech, hoe de quaede luchten door dampen, quaet vier ende diergbelijcken op der aerden vallen, de welcke eerſtmael door de Son uyt vuyle poelen, verrotte beeſten, ofte al waer groote leghers ende vele doode menſchen gheweeſt ſijn, opghetrocken ſijn, waer door de locht vol ongheſontheyt vervult ſijnde, het blijck van haer quaet maer al te langh over blijvende mede deelt en vertoont. Door dierghelijcke wort de aerde belaſt, het welck ſy weder door onkruyden, quaede Fungi en vruchten van ſoodanighe natuer uyt-werpt als het in ghetrocken zaet gheweeſt is, door het welck het

Element oft wel oft qualijck gheſteldt gheworden is.

Inghevalle dat wy het alghemeyn ſegghen willen aennemen, te weten, dat de Campernoelien niet anders als *Excrementa terræ* zijn, dat is uytworpſels van de aerde, wie ſal ons dien volghens teghen ſtreven, dat alle de kruyden oock geene uytworpſels zijn,ſoo wel de goede als de quaede, want ſy alle ſeer naer op een ende ſelve manier uyt de aerde ſpruyten? Want zijn de goede kruyden nut en bequaem tot ſpijſe, de goede Campernoelien zijn van gelijcken: Zijn de quaede kruyden bequaem tot behulp ende ghenees-middelen, de quade fenijnighe Fungi beſitten oock ſoodanich nut en behulp, het gene in de beſchrijvinge der quaede breeder te leſen is. Immers het zy wat het zy, ick ſegghe dat de Campernoelien een veldt-ghewas ende aerd-vruchten zijn, ende ghetelt ofte gheacht moeten worden onder alle de ander aerd kruyden ende vruchten: ende de gene die dit willen loochenen,ſeggende om dat ſy geen zaet en geven, waer van haer ſelfs weſen weder voorts compt, die ghelieven te leſen hier naer aen het ſevenſte Capittel; boven dien noch in het tweede deel, de bemerckinghe van mijne 141. quade Fungi ofte *Phallus*: al waer van het zaet der Fungi ghenoeghſaem betoont wordt: ende oft het nu ſoo was, dat de Fungi geen zaet voortsbrachten, ſouden ſy dien volghens onder de aerd-ghewaſſen geen plaets moghen hebben? Soo ſullen menichvuldighe planten, als *ſpeer-kruyt* ofte *tonghen-bladt*, het oprecht *venus-hayr*, *ſteen-ruyt*, *wederdoot*, *adiantum*, met wel tien ſoorten van *varen*, *herts-tonghen*, *hepatica*,met al de ſoorten van *water moſch*, *aerd-moſch*, ende meer andere, de welcke geen zaet noch bloemen voorts en brenghen, maer alleenelijck van bladeren, wortels ofte taxkens in de aerde gheſteken, haer ſelven laten voorts teelen, oock geen plaets onder de kruyden en planten moghen beſitten, het welck hier door ghenoech anders betoont wordt.

Sonder eenich teghen ſegghen is oock aen te nemen uyt de voorgaende redenen,dat oock de Fungi en Campernoelien van den tweeden dagh van de ſcheppinghe der wereldt haer begin ghenomen hebben in de aerde te groeyen ende voorts te comen,als wanneer Godt heeft gheſeydt, *Laet de aerde voortsbrenghen groeyende kruydt ende zaedt voortsbrenghende* &c. Ende alſoo hier in het generael ghesproken is ſonder onderſcheydt, ſoo en vinden wy geen redenen,dat de Campernoelien hier uytgheſloten zijn, oft dat ſy hondert oft duyſent iaer daer naer eerſt zijn voorts-gekomen: want al iſt dat ons eenighe vremde (ende van ons in onſe quartieren noyt' gheſien) planten oft vruchten voor ooghen comen, daer uyt is niet te beſluyten dat de ſelve ghewaſſchen als nu eerſt, ende noyt voor deſen ter wereldt gheſien zijn. Want ghelijck de Schrifture oock ſeydt,

Geneſis.cap. 1. ver. 11.

Nil

Nil ſub ſole novum, Datter onder de ſon niet nieuws en is, waer uyt oock te beſluyten is, dat hier in deſe beſchrijvinghe niet nieuws te voorſchijn is ghebrocht, maer onder de eerſte tellinghen der eeuwen al gheweeſt is: waer toe ons het levend exempel van het vinden der letteren ende druck conſt een groote voldoeninghe gheeft. Want volghens het betuyghen van Peeter Messie, ſoo is den druck conſt in Europa eerſt ghevonden, ende begoſt in het iaer veerthien-hondert dry-en-vijftich, ende Ioan. Nieuwhof in ſijne beſchrijvinghe van China (welcke landen door de Nederlanders eerſt beſocht zijn anno 1603.) betuyght, dat hy aldaer gheſien heeft, ende van de Chineſen hem getoont zijn ghedruckte boecken van over de twee duyſent iaer out; ende dat meer is, ſoo is aldaer den tijt van het begin der ſelver conſte niet bekent. Ende van ſoodanighe oude nieuwicheden, ofte nieuwe oudtheden zijnder menichten te betoonen, waer door het voorſchreven ghevoelen ſeer ſterck beveſticht is.

Peeter Meſſie lib. 3. cap. 2.

Het VI. Capittel.

Vyt welcke oorſaeck dat de Fungi ſoo verſcheyden van fatſoen voortſcomen.

Ick heb ghetracht, aen den Leſer het verſchil ende weſen van de ghedaente van alle de ſoorten van Fungi, hier naer beſchreven, op het alderbeſte voor ooghen te ſtellen, ende naer het leven te vertoonen: evenwel ſal menich menſch dickmael de eene ſoorte voor de andere aenſien, ten opſicht dat de ſelve ſoo verſcheyden van fatſoen te voorſchijn comen; alſoo een ſoort haer ſomwyl op tien verſcheyde fatſoenen vertoont, evenwel maer een, ende de ſelve ſoort is: het welck, ſoo ick ſulcks hadde moeten aen-wijſen, dit een oneyndelijck werck ende oock onnoodigh weſen ſoude.

De reden van deſe verſcheyde weſens ende fatſoens is niet anders, als ſulckx geſchiet, door het overtollich voedende ſap, ghekockt met verſcheyde graden van hitte en vochticheydt, waer dat de aerde mede begaeft is. Want de Fungi, die in ghedaente lanck-worpiger, dunder en teerder van ſtof ſijn, beſtaen uyt meerder warme ende lochtachtigher dunder vochtigheydt, het welck de Chimiſten met een latijns woordt, *Rarefactio* noemen, ende ſeer claer beſchrijven: ende de gene die dicker, grover en corter te ſamen ghedronghen ſijn, beſtaen uyt een meerder aerdachtigher ende grover ſtoffe, ghenaempt *Condenſatio*: ende naer advenant de

BIBL. UNIV. GENT

eene oft de andere humeur krachtigher oft minder is, ſoo is de eene Fungi oft kleynder ofte grooter, langher oft korter, dicker oft dunder, oock ſwarter oft witter, ſaechter oft herder: noch merckelijcker gheſchiet deſe veranderingh, naer dat de ſelve plaetſe veel oft weynich van de ſonne beſchenen worden: evenwel blijft ieder ſoort ſijn eyghen gheſlacht, het gene ick ghenoech in ieder ſoorte ſal betoonen, beſonderlijck in de byvoeginghe der ghemeyne Fungi aen de derde plaet. Oock ſoo hebben ſommighe Fungi twee verſcheyde weſen, die in haer beginſel heel teer van ſtof ſijn, ſeer locht en ſchuymachtich, de welcke daer naer tot een vaſter ſtoffe, als ſaecht witten broot, verandert: ieder vaſter of ſaechter, volghens hun natuer, ofte naer dat den center oft Element, daer ſy uyt voorts-comen, ghestelt is, als voren noch gheſeydt is.

Het VII. Capittel.

Op welcke maniere datmen de Fungi can doen groeyen ende voortſcomen.

BY gheval worden dickmael vremde ondervindinghen ontdeckt, van de vvelcke voormaels noyt ghedacht, veel min ghetracht vvas: als blijckt in het voorts-comen der Fungi, de vvelcke in Brabant van gheen ſaet gheſaeyt vvorden, nochtans in ſoo groote menichten te voorſchijn comen.

Cauſob. in Athenoum. lib. 12 cap. ultimo.

Soo is het ſegghen van vele perſoonen (hoe wel den Auteur is Causobonvs) dat door het water daer Fungi in gheſoden ſijn, vverm ſijnde, uyt gheſtort over een open plaetſe, oft hof, al vvaer van te voren noyt Fungi gheweeſt hadden, door het overgieten des waters goede Fungi te voorſchijn ghecomen ſijn, waer door ſy dit water met den naem van Fungi-ſaet noemden. Dit gheſeyde Fungi-ſaet heb ick op twee verſcheyde manieren gheſaeyt, te weten, cout, maer oock ſonder effect: maer warm ſijnde, hebbe eenighe daghen daer naer ſommighe quade, ghenaempt den vingher-hoet, bevonden: nochtans is my van gheloof-waerdighe perſoonen voor de waerheydt verhaelt, met goet effect bevonden te hebben, behoudelijck dat ſy het ſelve op meſt-hoopen gheſtort hadden, ende aldaer goede Fungi voortsghecomen waeren, ſonder nochtans dat de ſelve van hun waren ghegheten oft gheproeft gheweeſt. Dit ſoude oock ſtrijden teghen het al-ghemeyn ſegghen der Auteuren, datmen op gheene meſt-hoopen ſal Fungi plucken. Leeſt in het tweede deel van mijne 99.

quaede

quaede die ick de gezaeyde Fungi ghenoempt hebbe : al-waer het voorgaende ſegghen met mijne ondervindingh vaſt gheſtelt wordt.

Mijn ghevoelen is, meer ghevolgh te verwachten van het overblijfſel ofte af-ſnijdtſel der goede Fungi, het welck in het ſchoon maecken verworpen wordt, te ſtampen ende het ſap uyt perſſen; welck ſap gebruyckt als voren, meerder kracht moet hebben : ghelijck van de *Steene-leire* Fungi verhaelt wordt, van de welcke de grootſte, ter plaetſen aen de velden en kanten met den voet vertrapt worden, met hope van door dit ſap andere te verwachten. Want DISCORIDES ſeght, dat ſommighe leeren, datter ſeker ſoorte van Fungi zijn, hebbende ſwart en witte ſchorſſen, de welcke my noch onbekent ſijn, deſe in ſtuckskens gheſneden, ende op de ghemeſte bedden gheſtroyt, met weynich aerde bedeckt, op alle tijden des jaers goede Fungi voorts-brenghen. *Dioſcor. lib. 1. Cap. de populo.*

Noch is't ghevoelen van ſommighe om Fungi te doen voortſcomen, datmen eenich paerde-meſt, ghemenghelt met een derde-deel aerde, ende eens ſoo veel van den huy-vetters ofte leir bereyders moer, het gene niet anders is als de gemaele ſchorſſe der eycke-boomen, alles onder den anderen ghemenght, ende in deſe mengelingh het water daer de Fungi in ghesoden zijn overghegoten, het geheel jaer door ſeer goede kleyne bollekens van de ghemeyne Fungi te voorſchijn comen ſullen. Waer van de eycke ſchorſſe de meeſte eere toegheſchreven wordt.

IACOBUS GREVINUS ſeght, dat ontrent Parijs ſeker Aerd-campernoelien zijn, die op haer bollekens ofte hoofdekens bewaſſchen zijn met iet ghelijck zijnde aen eenich zaet : het ſelve met eenich reghenachtich weder ghesaeyt zijnde, brenght groote menichten van goede Fungi voorts. *Iacob. Grev. lib. 2. cap. 19.*

RUELLIUS, LOBEL, DODONEUS, L. NONNIUS, ende menichte andere, verhaelen, dat in't rijck van Napels ſekere ſoorte van ſteenen is, door de welcke op alle tijden des jaers in vier daghen goede Fungi voortſcomen : welcke ſteenen in de aerde gheleyt zijnde, worden met weynich aerde bedeckt, ende met lauw-water beſproeyt, ghevende als dan goede eetbaere Fungi voor de tafel : welcke ſteenen weder uytghenomen, met groote ſorghe in de wijn-kelders bewaert worden, want deſe altijt haer natuer ende effect behouden ; ſonder nochtans dat jemandt van alle deſe Schrijvers het fatſoen ofte ghedaente van deſe ſteenen ons beſchrijft oft aenwijſt. *Lud. Nonn. lib. 1. cap. 27.*

Den Eerweerdighen Heer NICOLAUS PEROTTUS, Biſchop van Siponten in Italien, verhaelt in ſijn boeck *Cornucopia* datter een beeſt is, by naer een gheſlacht van eenen ghepleckten oft gheſpickelden hert, de welcke *Nicol. Perott. in Cornucopia.*

welcke *Lynx* ghenoemt wordt : deſen is van natuer ghewoon ſijn urine oft piſſe by een te vergaderen, den welcken tot een ſeker dickicheydt by malcanderen ſtoldt, ende als dan verandert in een herdt ſteenken, het gene als deſe beeſt dit begint te voelen, het ſelve als met voordacht onder het ſant is deckende en borgende, alſoo ſy eenen ſekeren haet tot het menſchelijck gheſlacht is draeghende, op dat het uytworpſel niet en ſoude comen tot ons profijt : hoe wel dat deſen ſteen ſijn ſelven aenwyſt ende verklickt door de menichvuldighe Fungi, de welcke dicht by malcanderen als eenen geheelen tros ende plant groeyen: welcke Fungi de alderſmaeckelijckſte ſijn van al de andere. Ende ſoo het ghebeurt dat in het af plucken van deſe Fungi eenighe ſtuckxkens van de ſtelen aen den ſteen blijven, ſoo verandert het aenblijfſel in de ſelve natuer van den ſteen, waer door deſe ſteenen te grooter worden, ende door dien jaerelijcks meer Fungi voorts brenghen. De oude ſchrijvers hebben de natuer van deſen ſteen niet anders ghekent, als een ſeer goede medecijn voor de ſteen-ſieckte, pijne der nieren, ende af-drijven van graveel; welcken ſy noemden *Lyncurium* ende oock *Lynxinium*, maer gheen kennis hebbende van de natuere der Fungi voorts te brenghen, het welck den ghenoemden Biſſchop oock is betuyghende.

Theophrastus ſeght, dat den ghenoemden ſteen ſeer ghelijck is aen *ſuccinum*, dat is amber; ende voeght daer by het gene ſeer twijfelachtich is, dat deſen ſteen naer hem is treckende het ſtrooy en ſtael, ghelijck den amber van de natuer is doende. Wie ſoude ons beletten van ghevoelen te zijn, dat ſoodanighe Fungi, voortſghecomen van den *Lynx*, geen behulp middel uyt de natuer van dien ſteen ſouden ghetrocken hebben, goet en behulpſaem tot die droeve quael van ſteen-ſucht en graveel?

Uyt het aenwijſen van deſen *Lynx*, ſoo en can ick niet vaſt ſtellen, dat deſen, ende den ſteen van *Napels*, de ſelve zijn, alſoo Perottus is bewijſende; dat deſen iaerlijckx Fungi voortsbrenght, ende niet ghelijck die van Napels, daghelijcks. Nochtans ſeyt Ioannes Bruyerinus, dat de ſteenen die hy noemt *Lyncurium* oft *Lynceus* het geheel iaer door Fungi voortsbrenghen, den welcken ſoo my dunckt nochtans den eenen noch den anderen te weſen.

Ioannes Baptista Porta ſeydt, dat de ſteenen die in ſeven daghen Fungi voortsbrenghen, ghehaelt worden, ende te vinden zijn in de ſeer hooghe berghen, als *Veſuvius*, *Fagetus*, *Partenius* by de ſtadt *Arcadia* in het Eylandt *Creten*, oock in den bergh *Garganus*, nu ghenoemt *Mons ſancti Angeli*, den bergh van den heylighen Enghel, &c. ſonder ons eenich voorder licht aen te wijſen.

Ruellius verhaelt oock, dat den ſtam van dē ſwarten populier-boom, neffens de aerde afghecapt zijnde, ende over den ſelven tronck eenigh modder oft ſlijckerich water ghegoten, ſeker ſoorten van Fungi doet voortscomen, die hy *Egeritas* noemt. Noch voeght hy hier by, iſt dat eenich heuvelachtich landt dicht bewaſſen is met riet, lis, bieſen, oft tronckachtich is, ende al te ſamen wordt in brandt geſteken, ende op die aſſchen ofte aerde als dan grooten reghen valdt, aldaer groote menichte van Fungi voortscomen. Het is ſeker dat de Fungi meerder met de nieuwe maen, als met de oude maen te voorſchijn comen, beſonderlijck in de maendt April, ofte in September, hoe als dan de ſelve later haer begin nemen, hoe wy dien volghens laeter Fungi becomen.

Het VIII. Capittel.

Dat de Fungi meer als eenen dagh groeyen en goet blijven.

HEt alghemeyn ende eenderley ghevoelen der menſchen is, dat de Campernoelien op eenen nacht geboren worden, ende oock volwaſſchen moeten zijn; ende ingheval ſy dien ſelven dagh niet ghepluckt en worden, den naervolghenden bedorven, onnut en doodelijck zijn. Soodanich ſegghen, is ſpreken ſonder kennis, en ſoo d'oude ſonghen, pijpen de ionghen, ter wijlen dat ick alles hebbe ghetracht te onderſoecken. Wat belanght de beſchrijvinge der Fungi, ſoo is deſe een van de eerſte aenteeckeninge ende achtneminghe die van my contrari bevonden is: want ick menichmael geſien hebbe ſomwijl thien, ſeſthien, ende meer by malcanderen, van het gheſlacht der ghemeyne Fungi, zijnde niet grooter als ghemeyne erweten, die nauws gheboren waeren, ſchuylende onder het gras ende boom-moſch, rechts boven d'aerde zijnde, de welcke den tweeden dagh vinghers lenghde, ende den derden dagh van de aldergrootſte waeren, de welcke ick ghepluckt hebbe ende ghegeten.

Onder de wey-campernoelien can dit beter betoont worden, alſoo deſe haer eerſt vertoonen als een rondt bolleken: de tweede vertooningh is het velleken tuſſchen den ſteel ende het hoofdeken los ghebroken: welck bolleken ſich als dan vertoont met een meerder platticheydt ende wyder uyt-ghewaſſchen: ende in de derde veranderingh is de ſchotel heel plat, als wanneer het corael plues gheheel te voorſchijn comt. Ieder veranderingh verſoeckt ghemeynelijck eenen dagh, ten ſy in heete ſonne-ſchijn, ende ſtaende op voechtighen gront, ſoo gheſchiet deſe veranderingh in twee daghen, het gene van my ſoo bevonden is: ſoo dat het

waerachtich is, datter meer Fungi ghegheten worden van twee en dry dagen out, als vā eenen dagh. Dat ſeer wel blijckt, als men eene partije op de merct koopt, datter kleyn geſlotē ronde bollekens oock onder de groote platte wijde hoofden ſijn, met noch andere die tuſſchen beyden ſijn. Leeſt mijne 97. goede van hondert pont ſwaer.

Ioannes Bauhinus ende meer andere ſegghen, dat de Boleti in ſeven daghen voorts-comen ende vergaen: daerom dan en moet niemant ſcrupel maecken raeckende het groeyen der tijdt, maer wel letten op de goede en quaede ken-teeckenen, de welcke hier naer geleert worden.

Het IX. Capittel.

Aen-wijſinghe der goede plaetſen alwaer men de goede Fungi ſoecken en plucken ſal.

TOt meerder gheruſtheydt ende voldoeninghe, ſoo ſal een jeder met voordacht een ghewoonte maecken van de goede Campernoelien te ſoecken ontrent de naer beſchreven plaetſen. De eerſte dan ende beſte ſullen weſen de vlacke velden ende opene weyden, alſoo de quaede boomen aldaer gheen oorſaeck van eenich quaet veroorſaecken: nochtans ſalmen ſtoutelijck onder de Eycke boomen plucken, oock onder Buke-boomen, ende wel onder Abeel-boomen, met noch vele andere ſoorten van boomen, als wanneer dat aen den plucker de goede kenniſſe van de vruchten wel bekent is.

Tarent. in libro Gerponica. Tarentius prijſt de gene die ontrent den ſwarten populier-ſtruyck waſſchen.

Plin. lib. 8. cap. 16. Plinius ſeyt, de beſte te groeyen ontrent den wortel van den Eycken boom.

Hermolaus ſeght, geen beter, als de ghene die onder de Brem-beſie boſſchen, doornen, hinne-beſien, ende die onder de diſtelen voortscomen.

Men behoeft gheene vreeſe alleen ten opſicht van de plaets, maer ten opſicht van de vrucht: welcke regels den Leſer by jeder ſoort van de goede Fungi ſal leſen, waer om achter elcke ſoort in't beſonder haer groeyplaets beſchreven is.

Quaede ende verboden plaetſen.

VOor al is te bemercken mijne aen-wijſinghe der oude Schrijvers, te weten, dat ſoodanighe hunne aenteeckeninghen beſonder moeten

ten gheacht worden naer de gheleghentheyt van de plaetſen daer ſy van ſchrijven oft ghewoont hebben.

Voor het eerſte, ſoo verbiede ick wel uyt-druckelijck, hier in Brabant gheene Fungi te plucken op verſche meſt-hoopen, nochte alwaer rot hout, lijnwaet, laken, oft eenighe vuylen vodden van ſoodanighe natuer begraven oft ghedolven leydt, nochte oock op verrotte, bemoſte ſtroo-daken, ofte ontrent vervalle mueren, ruinen, hollen van ſlanghen, ofte andere fenijnighe ghedierten, oft in uyt-ghedrooghde ſtadts veſten, oft dierghelijcke grachten van ſpeel-huyſen oft caſteelen, oft eenighe poelen, ofte andere kleyne, belommerde, modderachtighe drooghe grachten: ende al noch beſonderlijck op eenighen verroeſten ijſerachtigen gront.

Tot blijck ende volcomen aen-wijſinghe (voor de ongheloovighe, die ſulcks verworpen) datter ſoodanighen gront ende plaetſen te vinden ſijn, dunckt my ghenoech te weſen den ſtil-ſtaenden ijſer-meulen binnen Loven in Brabant, ende den Roeſel-bergh daer ontrent. Boven dien ſoo hebbe ick in het jaer 1662. tot Braſchaet, ſijnde een Dorp twee mijlen van Antwerpen, bevonden ſekere bemden oft weyden van derthien oft veerthien bunderen groot, vol ſijnde van deſen ijſeren gront, uyt de welcke door mijn toedoen menichte karren en waghens van deſe ijſere ruſſen ghegraven ſijn, waer van ſommighe ſoo groot waeren als een kleyne tafel, die door haer gewicht niet te verheffen en waeren de welcke ick dede breken, met de welcke ick het geheel fondament vã een ſpeel-huys hebbe doen maecken. Deſe ruſſen ſijn niet dieper in de aerde als met een handt breedt aerde bedeckt, ende ſommighe niet dieper als dat men de ſelve ſiet doorſchijnen: ende van ſoodanighe natuer ſijn in Brabant op verſcheyde quartieren heele bemden, landen en velden; hoe wel dat ſulcken Fungi haer quaet ghenoechſaem aen-wijſen: want ick in de ſelve weyen op kleyne plaetskens, de welcke met geene van de voornoemde ijſere ruſſen beſmet waeren, ſeer goede wey-campernoelien heb bevonden; ende eenen pas daer neffens van het ſelve fatſoen en ghedaente ſeer doodelijcke en quaede; waer van de goede, verſchen geur hadden, ende ſeer wit bleven al waeren ſy open ghebroken, ende de quaede wierden op den ſelven ſtondt ſwart, ende waeren ſeer ſtinckende.

Plinius verbiet geene Fungi te plucken ontrent de Wagheſchot boomen, anders Haegh-eycken ghenoemt, oock Cypreſſen boomen en Pijn boomen, want deſe en zijn niet alleen ſchadichlijck, maer doodelijck ſeght hy, hoe wel dat Brabant van ſoodanighe boomen niet bewaſſchen is.

Fabius Calumna ſeght, dätmen geene Fungi ſal plucken onder de

Appel-boomen , Abeelen , Bercken, Bueecken, Cypreſſen, Fller, Okernoten , Pijn-appelen en Maſt-boomen. Den ouden PLINIUS ſeght weerom met THEOPHRASTUS , geene Fungi te plucken oft te raepen in de ſchaer boſſchen ,alwaer nochtans in Brabant veel goede te vinden zijn : alnoch ſegghen ſy , niet onder de Abeele-boomen , Elſen, Eſſen, Populier, en Willighe-boomen te plucken : alwaer ſy ten minſten ſchadelijck, oft met perijckel zijn ; hoe wel dat ick in de beſondere aenwijſinghe van jeder ſoort ſal toonen,dat ſulcks alhier weynich aen te nemen is. Ende al iſt dat meeſtendeel al de oude Schrijvers van een ghevoelen zijn , dat onder de Eycke boomen ſeer goede voortſcomen , ſoo ſeght nochtans BAUHINUS , datmen onder de Eycke boomen geen ſal plucken , ende nochtans meeſt al de goede die hy beſchrijft , ende aenwijſt , bekent hy onder de Eycke boomen ghepluckt te hebben.

Plin. lib. 6. cap. 8.

Ioan. Bauhi. Tom. 3. lib. 40.

Het is ſeer te verwonderen, dat BAUHINUS den Ipen boom niet aen en wijſt voor eenen van de ſchaedelijcke, ter wijlen dat hy een Hooghduyts was, ende in Duytſchlant geſchreven heeft , alwaer den ſelven boom ſoo hinderlijck is, ende beſonderlijck de ſchaduwe alleen doodelijck is.

NICANDER een Griecks Medecijn en Poeet *in Georgicis*, ende uyt hem GREVINUS , ſeght,dat de Campernoelien altijt doodelijck zijn , die men bevint te waſſchen aen de Granaet boomen, Ipen boomen , onde Olijf boomen.

Grev. lib. 2. cap. 19.

Bemerck reden.

HEt is kennelijck, datmen in Brabant ende in andere quartieren,op verſcheyde plaetſen ten platten lande aen canten en weghen , beneffens ende onder malcanderen plant veel ſoorten van boomen , als Abeelen, Buken, Eſſen , Elſen , Populieren , Willighen en andere : ſoo is nu de vraghe ? Soo wanneer als ick tuſſchen eenen Eycken boom ende Populier , ofte Abeel boom , ofte tuſſchen eenen van de andere verbode boomen, ende eenen goeden boom ſal bevinden alle goede Fungi , ende geene quaede ; (het ghene my dickmael gheſchiet is , ende noch daghelijcks) aen welcken van de twee boomen ſal ick de eere ende deught toeſchrijven: Ick heb onder heele leijen van Abeelen ſeer veel goede gepluckt, alwaer oock quaede te vinden waeren, ghelijck ick van de Moerbeſi Fungi ſal betuyghen , die ghemeynelijck onder de Buke boomen te vinden zijn : van ghelijcken de Abeele Fungi , die ick dickmael rou gheten hebbe (leeſt van de groote Paraſol) Waer uyt dat ick beſluyte , dat wy ons voeghen moghen naer onſen teghenwoordighen tijt,gheleghentheydt , kennis , ende ondervindinghe.

In het iaer 1671. den 29. Iulij heb ick goede wey Campernoelien gepluckt ende gheten, die op den cant van den ſlijckachtighen modder in de diepte van een ſeer wel bekende ſtraet ſtonden, ghenoemt de Moelli, buyten Mechelen, op de baen van Bruſſel.

In het ſelve iaer in onſen hof van het Biſſchops Paleys binnen Antwerpen heb ick ghepluckt op eenen grooten hoop ghebrandt gruys van ſteenkolen ofte brouwers aſſchen, ſonder dat de ſelve met aerde ghemenghelt was, een goedt deel wey Fungi, de welcke ſijn HOOGHWAERDIGHEYT DEN BISSCHOP mede heeft ghegheten.

Tot dit propoſt comt ſeer wel te pas dat ons THEOPHRASTUS betuyght, ſegghende dat alle de fenijnighe cruyden, wortelen, en vruchten, naer advenant de plaets, ofte oock het climaet daer ſy groeyen, meer oft minder fenijn ſijn. Het ghene DODONEUS met het exempel van den Ipen boom vaſt ſtelt, den welcken in Duyts-lant ſoo vergiftich is, dat de gene die onder het loof haer begeven om te ſlapen (het gene veel te gheſchieden placht van de reyſende lieden, die vermoeyt ſijnde, ende om de weynighe huyſen ver gheleghen van malcanderen, bleven in den ſomer tijt, om hun ſchoon dicht loof, hier onder ruſten, ende ſchuylende vernachten) gheenen dagh meer en ſaghen, maer met de doodt betaelden. Deſen ſelven boom is in Enghelandt by groote menichten te vinden, al waer dat de vruchten, het welck lanckachtige roode beſien ſijn, ſeer ghemeyn van de kinderen ghegheten worden, ende in vele ſauſſen ter tafel ghebrocht. *Theop. lib. 6. cap. 20.*

ALEXANDER BENEDICTUS ſeght, van ghelijcken, ſoo eenen *Tartar* in ſijn lant maer een rou pers ſou eten, ende ſoo wanneer hy op den ſelven ſtondt gheene remedie ſoude ghebruycken, voor ſeker een doot menſch ſoude ſijn. Even-wel kenne ick verſcheyde perſoonen, de welcke thien oft twaelf perſen eten, ende aen de ſelve geen hinder en deden: nochtans is over eenighe jaeren tot Bruſſel een jonghman gheweeſt, de welcke twintich perſen had ghegeten, maer weynige uren daer naer doodt was: ſommighe ſoude dit ongheval wel connen overcomen van minder ghetal, naer advenant de natuere des lichaems gheſtelt is: ofte ten minſten een ſwaere ſieckte. Aenmerckt het groot verſchil van Tartaryen tuſſchen Brabant, thien perſen teghen een. *Alexa. Ben. lib. 5. cap. 2.*

Om wederom te comen tot onſe Fungi, ſoo iſt ſeker dat wy in onſe quartieren van Brabant meerder quaede ſoorten, als in Savoyen ende hoogher in Italien, ende oock in Bohemen hebben; want aldaer weynighe quaede bekent ſijn. Want onſe ghemeyne quaede die wy alhier verachten, ſijn aldaer voor goedt in't ghebruyck. Soo dan al iſt hier voor-

maels vele verboden plaetſen (naer het ſegghen van verſcheyde Auteuren) heb aengheweſen, ſoo ſtaet te bemercken, dat mijne eerſte aenteeckeninghe van meſt-hoopen, verrot-hout, ijſeren gront en dierghelijcken, beſonderlijck voor ons Brabant te achten en verboden is : want al is't dat men de alderbeſte Fungi beneffens de alder-doodelijckſte ſal vinden, ſoo verſtaen ick nochtans, niet op deſe eerſte voornoemde plaetſe te plucken: al hadden ſy alle de beſte goede teeckenen van deught'ſullen even-wel al daer bevondē ſijnde, verworpē worden, niet tegenſtaende datter oock wel ſouden connen goet ſijn : ſoo iſt dat ick dit raede, op dat de meeſte perijckelen ſouden gheſchout weſen, alſoo de goede op andere plaetſen ſonder perijckel ghenoech te vinden ſijn : want op de alderbeſte plaetſen ſijn beneffens de alderbeſte Campernoelien, oock quaede ghenoech te vinden : tot welcken eynde den Leſer by jeder goede ende jeder quaede ſoort, in het beſonder den tijdt ende plaetſe ſal aengheteeckent vinden.

Het X. Capittel.

Datter plaetſen ſijn, op welcke noyt eenighe ſoorten van Fungi te ſien ſijn : ende andere al waer dat op alle tijden Fungi zijn.

IN ſommighe moraſſen, nieuwe ſwaere inghedijckte Polder-landen, oft al waer dat dē gront ſuer oft ſout is. In het weſt-quartier vā Vlaenderen ſijn verſcheyde plaetſen, alwaer men van gheene ſoorten van Fungi, het ſy goede oft quaede, weet te ſpreken, noch by niemandt bekent ſijn: beſonderlijck in het quartier van Iperen ſijn geene Fungi bekent, nochte en weten niet wat dat Fungi, Campernoelien, oft Duyvelſch broot te ſegghen is.

Anto Gonſ. Tom.2. lib. 6. cap. 3. In teghen deel ſoo betuyght den Eerw. P. Antonius Gonsales in de beſchrijvinge van Ieruſalem, de welcke aldaer ende in de aen-grenſende quartieren eenighe jaeren ghewoont heeft, dat in Egypten, Syrien, Cypers ende elders, het gheheel jaer door goede Campernoelien groeyen ende voortſcomen, de welcke van den ſelven aldaer dickmael geten ſijn.

Wy moeten bekennen, dat in Italien, Bohemen, ende Hongarijen meer Fungi te becomen zijn, als in Hollandt, Zeelandt, Vrieſlandt ende daer ontrent; hoe wel dat in Brabandt ſoo veel goede als in Duytſlandt

te vinden zijn: hoe wel dat op onſe merᴄten van Antwerpen alle de ſelve haer weynich vertoonen, ſoo door ghebreck van kenniſſe onder de pluckers, ende vercoopers, als onder de coopers en eters. De ghemeyne ſoorten, de welcke tot Antwerpen ontrent de Borſe (aen de Borſe, ſegh ick, ten opſicht dat aldaer alle vremde natien ondet de Cooplieden, de ſelve meeſt bekent zijnde) aldaer te coop ſtaen, ſijn onſe gemeyne Fungi, ofte Campernoelien: hoe wel dat ſomwijl door mijn toedoen, door ſekere Boeren van Wijnegem, de gout-geile Fungi ten toon zijn geweeſt, beneffens de Pradelli: niet twijſelende oft onſe merᴄt ſal in het toecomende door deſe beſchrijvinge van meer andere ſoorten verſien worden.

De Fungi, de welcke ter voornoemde merᴄt in tonnekens opgeleydt zijnde, te coop comen met den pot ofte pinte, quaemen ghemeynelijck van de Walſche quartieren, als Namen, Engeen, oft van daer ontrent: welcke Fungi meeſtendeel de Abeele Fungi zijn, waer van in de beſchryvinghe by de Abeele Fungi alles breeder te leſen is: ende beſonderlijck in het vierde Traᴄtaet aen het derde Capittel, alwaer het in 't opleg-ghen en ſouren der Abeele Fungi gheleert wordt.

Het XI. Capittel.

VVat verſchil datter is tuſſchen plues en mergh.

PLues en mergh zijn twee verſcheyde overtollighe ſtoffen ofte materien, de welcke tot het ghebruyck weynich dienen connen, maer worden altijt verworpen, op ſoodanighe manier als het hayr van de ſtoelen der artiſiocken, ende dit is het onderſte, met het welcke altijt de Fungi onder in den hoet ofte ſchotel beſet ende bewaſſchen zijn.

Om nu te comen tot het onderſcheydt, ſoo ſal het woordeken *plües* verſtaen worden, een ſtoffe te weſen, ſeer ſaecht, met de welcke de Fungi onder becleet is, het ghene ſeer lini-recht met laeghen beſet is, op de manier van de ploeyen der vrouwe huycken, evenwel ſoodanich, datmen den witten grondt van het vleeſch der Fungi, tuſſchen jeder linie plues can ſien doorſchijnen, het welck de Wey-campernoelien van de natuer eyghen hebben, het gene van ſommighe het baerdeken genoemt wordt.

Door het woort ofte naeme mergh, moet verſtaen worden een herde vaſte ſtoffe, ſeer vaſt in de ſchotel aenclevende, eñ hoe het ſelve dunder is, hoe het dies te vaſter houdt: het welck de Boleti meeſt eyghen hebben, doch in onſe ghemeyne Campernoelien zijn oock de cleyne met dit dun cort mergh beſet, de welcke oock onder die ſoort de beſte zijn,

want.

want in ſommighe groote is dit mergh ſeer dick en lanck, dat het ſelve ſeer lichtelijck met heele cladden uytvalt.

Noch zijnder Fungi, de welcke noch plues, noch mergh en hebben, de welcke evenwel ſeer goet zijn om te eten. Oock ſoo is het vonck-hout, licht-hout, en meer andere ſoorten van boom-ſwammen, de gene, als voorſeyt is, noch plues, noch mergh oyt ghehadt, noch beſeten hebben, de welcke noyt tot ſpijſe bequaem zijn.

De Seeme-leire Fungi hebben een ſeker vaſt plues in, ſeer taey, ende niet brooſch van ſtof, want ſy met het ſelve oock gheten worden; ende de Wey-campernoelien is het plues ſeer brooſch, ſprock en brockelachtich, het welck in veel meer andere ſoorten, dien van gheſlacht ghelijckende, oock van de ſelve natuer en weſen is, hoe wel aen de eene ſoorte root van coleur, andere ſneeu-wit, andere purper, oft geil, groen, ende meer andere coleuren.

Het XII. Capittel.

VVelcke perſoonen de eerſte Campernoelien hebben ghegeten.

Ioan. Ruell. in Dioſco. lib. 4. cap. 71.

HEt ſchijnt dat IOAN. RUELLIUS ons wilt aenwijſen, dat de inwoonders van Toſcana, woonende ten platten lande, tuſſchen het gheberghte in Italien, ver gheleghen van ſteden en rivieren, ſoo dat deſe inwoonders op viſch-daghen gheenen ofte weynighen viſch connen becomen, de eerſte zijn gheweeſt, die door ſchaersheyt ende noodt hun hebben ghevoeght tot hunne inlandtſche vruchten ende ghewaſſchen; want de Fungi aldaer in groote overvloedicheyt zijn groeyende: ende deſe Natie is oock de eerſte van het ghebruyck der Caracolli, oock ghenaemt Wijngaert-flecken, de welcke nu by ons ghenoech in ghebruyck zijn, en gheten worden.

Noch hebben ſy aldaer ſeker *Aerd-buylen* die ſy *Papas*, Tarrauffoli noemen, ende andere, de welcke ſy oock eten, waer van in haere beſchrijvinghe breeder te leſen is. Met reden mach een jeder ſich verwonderen, hoe jemandt ſoodanighe ſorghelijcke vruchten heeft derren eten, ende tot ſoo ghemeyne ſpijſe bereyden. Gheen ander reden heb ick connen achterhaelen, als dat my dunckt, dat de weyende ende kruydt-etende beeſten, als Schaepen, Geyten, en Bocken, de welcke ſeer kiem en vies zijn, ende geene hinderlijcke kruyden, noch vruchten eten ſullen (haer van de natuere eyghen zijnde) maer wel het gene haer goet en behulpſaem is: deſe haere eerſte voor-proevers ende aenwijſers gheweeſt zijn.

Dit

Dit comt wel te pas op het ghemeyn ſegghen, het welck ons voor eenen vaſten reghel, ofte om beter te ſegghen, tot een raedt-ghevende aenwijſinghe voorgheſteldt wordt; te weten, datmen ſoodanighe Campernoelien ſal plucken, daer de ſchaepen aen ghebeten hebben, want ſoodanighe ſeker goet, iae de alderbeſte zijn; niet teghenſtaende dat dit ſeker ende waerachtich is, ſoo mach een ieder wel verſekert zijn, dat wy die op onſe tafels niet en krijghen, alſoo de ſchaepen, aen deſe bijtende, geene laeten ſtaen, maer geheel op-eten; want ick ghesien hebbe, dat ſy alle de Fungi die ſy proefden, tot den gront op aten, ende die ſy roken, voor by gingen: ſoo dat de Fungi, de welcke ghequeſt ofte gebeten ſijn, is door het af-eten der ſlecken, zeughen, pieren, ende ander ghewormte.

Even-wel ſoo en can ick niet aennemen dat de Italianen de eerſte proevers gheweeſt ſijn, maer dat die eere aen de Griecken toecomt, want ſy Fungi gheten hebben ten tijden van HIPPOCRATES, den welcken heeft gheleeft vier-hondert en drij-en-twintich jaer voor de geboorte CHRISTI, het gene ons Plutarchus betuyght: ende GALENUS heeft gheleeft hondert en eenen ſeventich jaer naer de gheboorte *Chriſti*: het gene verſchilt vijf hondert en dry jaer: welcke kenniſſe door GALENUS in Italien eerſt ghecomen is: het gene IACOBUS GORDONIUS in ſijne Chronijck aenwijſt. DE FUNGI SYN GHEGETEN OVER TWEE DUYSENT IAER. *Plut. fol.* 474.

Even-wel ſoo iſt ſeker te ghelooven, ende meeſt waerſchijnelijck, dat de Griecken oock de kenniſſe ende de aenwijſinghe der goede Campernoelien door het eten der Schapen en Geyten eerſt becomen hebben, alſoo ick aen den Leſer tot noch toe gheen meerder aen-wijſingh ofte voldoeninghe can naerlaten.

Even wel ſijn wy plichtich te belijden, dat wy in Brabant de kennis van het gebruyck der Fungi becomen ſijn van de Italianen, de welcke al hier om de Coopmanſchap haer begheven hebben, ende de Fungi ſelver buyten deſe ſtadt Antwerpen ginghen plucken, waer van de buyte-lieden deſe leſſe ghekreghen ende neerſtigh achtervolght hebben, ende onſe Nederlanders oock de ſelve hebben leeren koken en eten, welcken tijt onder hun begoſt heeft ontrent het jaer 1620. weynich min oft meer (ſoo my van oude perſoonen voor de waerheyt gheſeydt is) hoe wel dat in 't jaer 1640. oft daer ontrent de ſelve in merckelijck ghetal ſijn aenghenomen, ende ſeer ghemeyn gheworden, het ghene even-wel gheen ſchaduwe by deſen teghenwoordighen tijdt en heeft: alſoo menichte buyte-lieden ſoo wel de kinders als de ouders, by deſe Campernoelivanck hun ſeer wel behouden connen: niet tegenſtaende dat de ſpeciers winckels binnen Bruſſel oock de ghedrooghde Fungi vercoopen, be-

ſonderlijck de Morillen ende de Galietti, de welcke met heele caſker uyt Borgondien en Italien comen, ſoo dat het nu een coopmanſchap is Het is te bedencken oft het ſelve ten eynde niet en ſal verpacht worden, oft ten minſten van den eyghenaer des landts, als ſijn eyghen vruchten aenſtaen, op de manier van ander wilt: doch het is even wel nu ſoo gemeyn dat de boeren ende ſlechte buyte-lieden de ſelve ſoo ghemeyn eten als ander moes potagie, ſonder vrees oft achterdocht.

HET TWEEDE TRACTAET

Beſchrijvinghe der goede eetbaere Campernoelien.

HEt ſal in vele gemoederen vremt en ongeloofbaer duncken, in ſoo grooten getal der verſcheyde Fungi het verſchil aē te wijſen: te meer om dat ſomwijl ſoo kleynen verſchil van de eene tuſſchen de andere is. Dit niet tegenſtaende (als den naukeurigen alles wel ſal onderſoecken) ſoo ben ick verſekert, dat mijn onderſcheyt door behoorelijck verſchil ſal bevonden worden aengeteeckent te weſen: iae dat meer is, ſoo is oock een ende de ſelve ſoorte dickmael ſoo verſcheyde vruchten van fatſoen voortsbrenghende, dat men uyt een ſoort vier verſcheyden ſouden meynen aen te wijſen, waer door de oude ſchrijvers niet weynich en zijn vertwijfelt gheweeſt, het welck ick met groote aendacht hebbe onderſocht, dat den Leſer in twee ſoo gelijcke vruchten, als twee raepen (naer den uytwendighen ſchijn) ſal betoont worden; waer van de eene altijt goet en eetbaer is, ende de andere van de natuer altijt quaedt, en doodelijck is. Doch als wy bemercken dat onder de appelen ſoo veel verſcheyde ſoorten zijn, ſoo van ſmaeck en fatſoen, de welcke jeder met haeren eyghen naem beſcheyden worden, oock de peiren van ghelijcken, ſoo ſal het eene beneffens het ander connen plaets hebben.

Gaſp. Bau. in pina. fol. 1.

Noch ſal meer doen verwonderen, als men ſien can, dat BAUHINUS eenendertich ſoorten van gras aenwijſt, de welcke met haer verſchil en onderſcheyt ſeer claer te bewijſen ſijn: ende te meer, als ieder van deſe ſoorten met haer veranderingh beſcheyden worden, ſult bevinden datter over de twee-hondert ſoorten van gras te vinden ſijn, het welck aen de kruydt-kenders niet vremt noch wonderlijck is.

MAT-

Mattys Lobel en Rembertus Dodoneus hebben in't cort tien oft twaelf ſoorten ſoo goede als quaede *Fungi* aenghewefen; maer Carolus Clusius wijſt ontrent hondert en twintich in het generael. Deſen comt den hooghſten lof van al de voorgaende ſchrijvers alleen toe; want al is't dat Ioan. Bauhinus vijftich jaer naer Clusius ſijne dry boecken beſchreven heeft, ſoo nochtans is in ſijne wercken niet verhalens waerdigh meerder oft anders als de ſelve woorden van Clusius: ende de figuren hebben in het minſte geene ghelijckenis naer t'leven; hoe wel dat in den druck van Clusius de figuren veel beter ſijn, nochtans weynighe goet ſijn, het welck by foute van den ſnijder ſijn moet, alſoo ick in't jaer 1672. bevonden hebbe in ſekeren coſtelijcken boeck, door Clusius in ſijn leven ghemaeckt, in de welcke alle ſijne ſoorten naer 't leven gheſchildert waeren, de gene in ſijnen druck by figuren te cort quamen: welcken boeck toebehoorde aen den ſeer ervaren Heere Doctor Syen Profeſſor der kruyden in de Univerſiteyt van Leyden, den welcken ick becomen heb door Meeſter Adrianus David, Apoteker ende Drogiſt, oock een vermaerdt Herbariſt binnen Antwerpen: welcken boeck my ſeer verlicht heeft, ſoo in de ſchriften te leſen, ende daer beneffens de figuren ſiende: uyt de welcke ick ſes oft ſeven vremde uytlandtſche Fungi ſal vertoonen. Soo-danighe middel heb ick van ghelijcken achtervolght: ſoo dat deſe al mijne plaeten in mijne teghenwoordigheydt tot mijnen huyſe naer het leven ſijn gheſneden, van de welcke in de twintich platen (door mijn af weſen teghen de natuere ghemiſt ſijnde) gheheel hebbe doen veranderen, om te beter de onbeeleede waerheyt in deſen boeck te doen verſchijnen: door welcke prompte achtervolginghe een jeder te vaſter ſich mach vertrouwen. Want ick gheloove, geene planten in eenighe boecken der werelt meerder het leven connen ghelijck ſijn als alle de figuren der Fungi in deſen vertoont, met al de Aerdt buylen, doodelijcke kruyden, &c. Soo als wanneer een jeder op mijne aen-wijſinghe ende leerende ken-teecken met voordacht ſal letten, ende de Figuren mede aenſiende, ſal ſtoutelijck door velden en boſſchen met volle geruſtheyt moghen tot het gebruyck plucken, ende het quaet, als onnut, naer laten en verſtooten.

Carol. Cluſ. Tom. 2. Tractat. de Fungis.

Om als nu te comen tot de kenniſſe ende aenwijſinghe der goede inlandtſche Fungi, ſoo ſullen wy beginnen met het beſchrijven der *Wey-campernoelien*, onder de welcke vele verſcheyde ſoorten zijn, ende alhier ſes ſal aenteeckenen.

BIBL. UNIV. GENT

Het I. Capittel.

Beſchrijvinghe der Wey-fungi.

1. A. Den naem. Ghelijck menighvuldige Cruyden den naem becomen hebben naer de plaetſe daer de ſelve bevonden zijn; van ghelijcken hebben oock vele *Fungi* door de plaetſen van haer opcomſt, haeren naem be erft. Ghelijck deſe in het Nederduyts ghenoemt zijn *Wey-fungi*, oft *Wey-campernoelien*, in't Latijn *Fungus pratenſis*, in't Italiaens *Pradelli*, in't Frans *Schampinions*, om dat deſe ghemeynelijck op de vlacke velden, ende in weyden te vinden zijn.

Nomber 1. Gedaente. Het weſen van de *Wey-campernoelie* met A gheteeckent, is een vrucht van ghedaente met een plat hoyken oft ſchotelken, niet veel verheven, met een bruyn velleken overtoghen: het ſelve hoyken is van onder recht plat ende ſcherp van canten, niet ingeſlaeghen, onder met ſchoon corael-roodt plues beſet, ſeer dun van ſtoffe, en lieffelijck om aenſien, het welck heel lini-recht met ſtrepen oft laghen neffens malcanderen ſtaet, niet ſeer lanck van ſtof. Den ſtele is gemeynelijck niet lanck noch dick: volwaſſchen zijnde is even als eenen cleynen vinger van gedaente: onder aen den punt van den wortel zijn eenighe cleyne teere witte draeykens, ſeer malſch van natuer, met de welcke ſy niet diep in de aerde en ſtaen, hoe wel eer ſy volwaſſchen zijn, hebben ſy de voorſeyde peskens niet, ligghende onder de aerde begraven als ronde ballekens, de aerde opheffende, als den aſpergis doet: het vleeſch van de ſchotel is van binnen heel wit en taemelijck vaſt van ſtoffe, maer brenght niet veel in de ſchotel: den ſtele is ſoo vaſt niet als den hoet, maer ſeer broos, ſprock en breeckachtigh.

Onder deſe zijnder menichte te vinden van de grootte van eenen ſchellinck, oock minder en meerder: de aldermeeſte die ick eens onder menichte gheſien hebbe, was een van vier duym in haer cruys, dat is ontrent de ronde van den mondt van eenen tinnen bierpot; maer dit is ſeer ſeldtſaem. Ioan. Bauhinus ſeydt, in Italien van deſe heel groote gheſien te hebben, maer ick ben verſekert dat hy faelt, want hy de eene ſoorte voor de andere ghenoemt heeft, het welck in deſe naervolghende ſal betoont worden, ende ſeer verſcheyde van malcanderen zijn.

2. B. Gedaente. Deſe tweede ſoorte, is een ſeer ghelijcke mede-ſuſter van de voorgaende in weſen, ſtoffe, ende ſtele, nochtans met recht een verſcheyde ſoorte: de ſchotel is noyt plat, maer hoogh verheven, ende altijt ſneeuw

wit

N°. 1.

...et. van Sickeleers. ad viuūm delini. et Sculpsit

wit van velle, ſomtijts met een weynich bruynicheydt beſet,maer ſelden: haer plues is noyt corael roodt, maer als purper; het welck wel eens ſoo groot ende lanck is, ende meer ſlodrich van ſtoffe, ſtaende dunder oft ydelder van elckanderen, ſoo datmen meer van den witten gront van de Fungi tuſſchen doorſiet. Ick meynde dat deſe bruyn-rooyigheydt van plues door haere oudtheydt voortſquam, maer heb vaſtelijck bevonden, dat ſy dit van haer eerſte uytcomen altijt eygen hebben. De randen van de ſchotel zijn ghemeynelijck als een zaeghe met tandekens uytgeſnipt. Al iſt dat ſy ghemeynelijck van de ſelve grootte zijn als de voorgaende; nochtans comen deſe ſomwijl ſeer groot; het welck BAUHINUS van deſe hadde moghen ſegghen, maer niet van de eerſte. Het randeken van den hoet valt wat leegh om, om dieſwil het plues langher ende ſwaerder zijnde den randt doet in hellen, op dat het plues onder den ſelven hoet ſoude beſchudt blijven; niet teghenſtaende zijn de randen niet omgheſoomt, maer ſcherp: het plues is aen den buytenſten randt veel breeder als teghen den ſtele, het welck ſich allenghskens vervolghens vermindert, naer advenant ſy groot van ſtuck zijn, vervolghens dicker van vleeſch, zijn ſeer wit en tamelijck vaſt van ſtof.

Ick heb den 25. Iulij in het iaer 1671. van deſe een gheſien op de conterſcherpen van het block-huys by de ſtadt Mechelen, ſeer ſchoon geef ſneeuw-wit, ſoo groot als eenen ghemeynen mans hoet, nochtans, volghens haere grootte, niet lanck oft hoogh van ſtele.

Deſe twee voorgaende ſoorten ſijn van TRAGUS in het Grieckx *Ammonita* ghenoemt ende oock *Boleti*, ende van MATTHIOLUS, LACUNA, LOVICERUS, CASPER DURANT, LOBEL en DODONEUS niet anders als *Fungi*, ofte ghemeyne eetbaer Fungi ghenoemt: ende daer voor beſchreven.

Deſe twee vruchten met O geteeckent,ſijn de figuren van de voorgaende ſoorten, te weten op den tweeden dagh van haer gheboorte, op haer naeſte open gaen: in deſe ghedaente ſijn ſy van vele ouderlinghen *Boleti* oft *Bol-achtighe*,genoemt ten opſicht van hare rondicheyt: ſy ſijn als dan ſoo herdt van ſtof als een beenken: en wit al ſneeuw.

Onſe derde ſoorte van de *Pradelli* heb ick bevonden in onſen hof van het Biſſchops Paleys van Antwerpen in het jaer 1671. den 5. Iulij tuſſchen ende teghen de palmen van de ghemeſte bloem-beddekens ſoo wit als ſneeuw, ſonder eenighe bruynicheyt, merckelijck dick van vleeſch: in haer eerſte uyt-comen, als de Figuer met C vertoont, te weten een rondt, effen, ſneeuw wit bolleken,heel ſaecht, den ſtele merckelijck dick, met ſeker holle puttekens,ſonder eenighen wortel oft peeſkens 3. C D Gedaente

kens

kens aenhebbende: welcke dickigheyt vergroeyt in dunte en lenghde; ghelijck den ſtele van de letter D hier vertoont. Dit bolleken is ſeer dicht by den ſtele met een wit dun velleken vaſt beſloten, het welck door den voortgangh in het groeyen ſich los breeckt, ende aen den ſtele vaſt blijft, als hier aen D te ſien is, naer welck los-breken, oft open groeyen, het plues ſich vertoont, heel bleeck root van coleur, heel cort en dicht beſet: den hoet open ende volwaſſen ſijnde, blijft den rant ront-om gheſoomt ende ingheſlaghen, ſeer hoeckich uyt en ingaende; het welck my ſeer dede twijfelen oft het een en de ſelve was: maer alſoo deſe ſoorte eenighe achter-volghende daghen ter ſelver plaetſe in ſeker getal haer vertoonden (de welcke wy daghelijcks hebben ghegeten) dies heb ick alles te beter connen onderſoecken ende aenteeckenen: om welcke reden hier twee figuren ſijn gheſteldt, om de eene van boven in haer eerſte op-comen, ende de andere omghekeert volwaſſchen ſijnde, te connen aenſchouwen.

Soo wanneer deſe eerſte uyt-comen, heffen de aerde om hoogh ghelijck den Aſpergis oft Roomſche-boonen, Erweten en andere, als dan ſijn ſy als ronde bollekens, ghelijck hier boven in de plaete twee aengheweſen ſijn ſonder letteren, die oock ſeer ghelijck ſijn aen de aldercleynſte der ghemeene Fungi. Oock ſoo ſy boven de aerde ſijn, hebben dickmael de ghedaente van de boonkens hol wortel, oft als een forme van de cleyne plat-ronde caeskens. Deſe comen ſelden een alleen, maer ghemeynelijck dry vier oft meer te ſamen; nochtans jeder op ſijn ſelven, al iſt dat ſy dicht teghens malcanderen ſtaende ende te ſamen dringhende uyt gheenen eenen ſtruyck oft wortel voorts en comen.

Van deſe heb ick voren verhaelt beproeft te hebben om te verplaetſen oft verplanten, het welck te leſen is in het verplanten der Fungi, die verſch ſijn van geur en goet van reuck. Eer ick de ſelve hebbe ghegeten, hebbe die open ghebroken, ende van binnen ſeer wit en tamelijck vaſt van vleeſch bevonden, oock naer dat ſy dry uren ghebroken ſijnde, in de locht gheleghen, geene ſwarticheyt noch eenighe veranderingh becomen hadden, heb de ſelve voor goet ghekent ende ghegeten: hoe wel dat ick haer plues niet uyt-ghenomen hadde het welck in het koken ende oock in het braden ſeer uyt den blauwen was gheworden, waer door ſy niet te onaenghenamer waeren in den ſmaeck, maer wat vremt in het aenſien ſchenen.

4. De vierde van deſe *Wey-fungi* heeft een hooghe verheven ſchotel, met

E. een wit vel overtoghen, ſomtijts wat bruyn: het welck ſy becomen oft

Gedaente door den ouderdom, oft door de vlacke locht: want deſe veel op de

canten

canten onder cleyne lommeringh bevonden worden : haer plues is op de ſelve manier als van de derde, maer heel wit van 'coleur : den ſtele is eenen ghemeynen vingher dick , maer ſoo hoogh niet , wanter een ſoort onder de quaede is in alles ghelijck, behalven dat den ſtele van de quaede heel hoogh en dun,en van binnen hol is,ghelijck van de vijfde onder de quaede te leſen is. Het vleeſch van deſe goede is ſeer wit en vaſt , doch niet dick : den ſtele heeft ſomtijts eenighe peeskens onder de aerde,oock ſomwijl geene. Deſe ſoude wel mogen den *Cleynen Beggÿnen hoet* ghenaemt worden, om haere diepte : want den hoet is ſomwijl ſoo groot als eenen cleynen coeck van een oort, maer noyt grooter , altijdt veel cleynder. Somwijl ſijn deſe als een bedelaers houte ſchotel ſeer ghelijck aen eenen halven bal.

Een merckelijcke mede ſoorte vande voorgaende wordt hier beweſen met de letter F. de eene recht ſtaende ghelijck ſy inde aerde ſtaen , 5.
ende de ander Figure omghekeert. Deſe ſijn ſomwijl ſeer groot, byſonderlijck in Borgondien; maer hier te lande heb ick geen grooter becomen als de ronde van de ghemeyne palme eender handt , ghemeynelijck vlack van hoet, dickmaels boven ingheſlaghen, met een hollicheyt , als des menſchen navel : heel wit van velleken , de canten van den hoet een weynich ingheſlaghen, ende ghemeynelijck met eenighe ſnippens gheſneden : haer plues is niet ſeer lanck, noch dick, maer ſeer ydel en wijdt van malcanderen , ſoo dat men de witte Fungi ſeer ſiet door ſchijnen : welck plues een weynigh ros is, noch wit noch grau, maer een weynich uyt den geilen: ende is van binnen ſeer wit en vaſt van vleeſch,den ſtele een weynich dicker als van de voorgaende: heeft oock haer velleken van den hoet (los-gebroken ſijnde)behouden : den ſtele is heel vaſt en wit van binnen. Deſe dunckt my de eerſte van het achtſte geſlacht van CLUSIUS te ſijn; hoe-wel hy ſeydt, dat de ſijne eenen peperachtighen ſmaeck heeft, het welck ick in deſe niet heb connen proeven, doch de ſelve is in de 8. plaet onder de goede met B. aengheweſen,dat volghens het ſegghen van CLUSIUS aldaer te leſen is. Even wel noemt hy die *Champignon, Potiron.* ſoo dat hy bekent deſe *Velt-campernoelien* te ſijn.

F.
Gedaente

Sint Ioris Fungi, Fungi divi Georgÿ.

6.

MY dunckt dat het noodelijck was deſe *Fungi* onder het gheſlacht der Wey-campernoelien te ſtellen , om dat alle haer geheel weſen en natuer aen deſe ghelijck is.

G.
Naem.

Tot haer der claerder onderrichtingh hebbe hier den Leſer twee figuren

ten naer 't leven vertoont, met de letter G. de eene volghens haer manier van het groeyen, en de ander omghekeert. Deſe is in het gheheel cleyn van ſtuck: de aldermeeſte van deſe is de ſchotel in haer geheel niet grooter als eenen Rijcks-daelder; hoe wel dat ſy noyt rondt is, maer op de rechte ghelijckeniſſe van eens menſchen oor, van onder een weynich hol, maer niet diep: haer canten oft randeken tamelijck ingheſlaghen, ghelijck de figuere aenwijſt: haer plues is ſeer weynich ende cort, met ſeer aerdighe ghelijcke aderkens beſcheyden, het welck een weynich uyt den bleeck-geilen, oft ſomwijl grauw van coleur is: de ſchotel is boven een weynich bultachtich, ghelijck een ſaecht oor-kusken, met een ſeer wit velleken overtrocken: den ſtele is cort, maer tamelijck dick: heeft oock geene veſelinghen aen den wortel.

Van deſe worden geene mede ſoorten ghevonden, maer blijft een geſlacht op ſy ſelven. Den tijt van haer opcomſt gheeft ons de reden van haeren naem, om dat ſy ontrent 23. April teghen den Feeſtdagh van S. GEORGIUS haer vertoont. Ontrent den voorſeyden feeſtdagh zijn deſe in Duytſchlant ſeer vele te vinden, als wanneer ſy voor groote leckernije ghesocht worden: waer toe de vrienden aldaer malcanderen ter tafel roepen, als tot een nieuw aenghenaeme vrucht, ende groote banckettten aenrechten. Let wel op mijne ſevenſte quaede teghen deſe goede.

Op den derden Mey in het iaer 1667. heb ick deſe onder het dorp van Aertſelaer bevonden, met alle haere voorſchreven eyghendommen. Deſe wordt van CLUSIUS en van IOAN. BAUHINUS voor haere derde ſoort ghetelt, ende voor een van de beſte eetbaere goede ſoorten aengheweſen.

Den tijdt en plaetſe van haer voortſcomen.

HEt is ſeker, dat al de *Pradelli* voor een vroeghe ſoorte ghehouden worden: nochtans ſegghe ick, dat ſy altijt tweemael in het iaer te vinden zijn, als in de maent Meert, en in September, dat is, in den *Herfſt*, ende in de *Lenten*; hoe wel dat ſy ſomwijl vroegher oft laeter comen, naer de geſteltenis van 't ſayſoen, 't zy voechtich weder, oft heete ſonne ſchijn, als ick geſeyt hebbe van deſe derde ſoorte bevonden te hebben in Iulio.

De *S. Ioris Fungi*, is alleen een vroeghe van deſen gheſlachte, noyt te

Plaetſen. voorſchijn comende als op den gheſeyden tijdt, ende niet langh te becomen, maer haeſt ghedaen: ghemeynelijck worden alle deſe *Pradelli* in de weyden ghevonden, oft in ſandtachtighe nieuwe ghemeſte landen, oock op de canten van de vlacke velden, alwaer geene rouwagie oft eenich

nich hout waſcht. Noch worden ſy ghevonden op voechtighe meſt-hoopen, waer door ſy niet te beter en zijn: men vindtſe oock wel buyten de voornoemde eyghen plaetſen, maer ſeer ſelden. De koyen, ſchaepen en bocken ſullen deſe niet voorby gaen, maer is voor haer een lecker beetken: ſy iaeghen dit wildt ſoo op, dat ickſe heb malcanderen bynaer ſien over rugh loopen, om die het eerſt te vanghen.

Alle deſe *Wey-fungi* zijn van de natuer de alderbeſte, ende de lichtſte om verteiren, om dat ſy niet grof noch dick, maer teer, dun en droogh van ſtoffe zijn: het welck te beſpeuren is, dat de ſelve in het koken ſoo ſeer verminderen ende ſmilten: van ghelijcken ſoo en connen deſe het ſouten niet langh verdraghen; waerom de boeren van *Italien* ende *Borgounien* deſe ghemeynelijck aen bieſen oft draeykens ryghen, de ſelve in eene drooghe plaetſe hanghende buyten de ſonne, met groote reeſſelen te merct brenghen ten tijde van het heel jaer, ende meeſt in den winter, de welcke als dan ghelijck dunne vellekens ſeer vercrompen ſijn, hebbende haer vorigh weſen gheel verloren; ghelijck ick van deſe oock becomen hebbe, ende alles beproeft, ende ſoo bevonden. VIRGILIUS *betuyght, dat deſe onder al de gheſlachten der Fungi de alderbeſte ſijn, om dat ſy door de vlacke ſonne ſchijn ende open locht van alle fouten gheſuyvert ende ontlaſt ſijnde, noyt door eenighe ſchaduwe oft lommer der boomen belet worden.* In deſe is geen ander vreeſe oft perijckel als in andere ghemeyne potagien. waer om ick haer de eerſte plaets in deſen boeck heb ghegheven, Natuer. *Marcus Virgi. in Dioſco lib.* 4. *cap.* 18.

Haer ondeught oft quaet beſtaet in haren ouderdom: nochtans groeyen deſe ſomtijdts twee oft dry daghen, dat ſy even goet ſijn. Het quaet teecken is als haer plues ſwaert is: als dan is oock het vleeſch binnen ſwaert, oft vol ſteken, ende heel duf en ſtinckende ende ſlijmerick: waer door ſy niet alleen ſorghelijck ſijn, maer oock doodelijck, ghelijck LOBEL ſeydt. Quaede teeckenen.

Dat de VVey-fungi oock ten halven van haeren groey ghepluckt ſijnde, grooter worden oock buyten de aerde ligghende.

ICk heb bevonden dat ghemynelijck deſe Wey-fungi, in die ghedaente ghepluckt zijnde (gelijck de vrucht met de letter C aenwijſt) dat tien oft twaelf vruchten, in een corfken, ofte oock op de tafel, oft teghen de aerde ligghende, daeghs daer naer grooter waeren uytghewaſſen, ſoodanich, dat men alle haer root corael plues ſeer ſchoon ſien coſt: even eens ghelijck een halve volwaſſen rooſe ofte ghenoffel, de welcke in het water gheſtelt ſijnde allenghſkens volcomen open gaet.

Nochtans de twee kleynſte vruchtkens, de welcke in de plaet ſtaen ſonder letters, ende de twee andere met de letter O, deſe ſouden eerder in haer ſelve weſen bedorven hebben, als dat ſy tot eenich ander veranderingh ſouden comen, even eens als de rooſe-knoppen ofte ander bloemen, de welcke in haere blaederkens noch geen volcomen natuer en beſitten; nochte tot ſoodanighe kracht van waſdom niet ghecomen ſijn.

Dit geſchiet oock in de quaede doodelijcke Fungi, als te leſen is in het tweede deel aen het negenſte Cappittel van de quaede *Cattoen Fungi*: doch het is een groot ken-teecken van quaet, als eenighe Fungikens in haer jonckxſte ende eerſte weſen ghepluckt ſijnde, haer ſelven (buyten de aerde ligghende) vergrooten ende uytwaſſchen, het welck de quaede Fungi eyghen hebben: maer de goede Fungi (ghelijck ick voor betoont hebben) blijven en vergaen in haer eerſte ghekipte grootte, ſonder vergrooten ofte uytwaſſchen: waer uyt te beſluyten is, dat de goede van vaſter ende te ſamen gheſloten ſtoffe, als mede van een drooghер ende wermer natuer ſijn; ende de quaede ſijn in teghen-deel ſeer nat, waterachtich, cout, ende gheheel los en ontſloten van natuer. De ghemeyne goede eycke Fungi ſijn deſe veranderingh ſeer weynich onderworpen, om dieſwil dat ſy een ghelijvigher, grover ende dicker lichaem ſijn, het welck vervolghens in alle de ſoorten van de goede gheſchiet, naer dat ſy dick oft dun van ſtof ſijn, dies meerder ofte minder deſe uytwaſſinghe aennemen, het ſelve ghebeurt oock in de quaede: doch in de quaede gheſchiet dit altijt, ende in goede ſoorten ſomwijl, ende als dan nochtans noyt met ſoo grooten ghewelt, nochte in ſoo corten tijdt, nochte in ſoo vremde onghemeyne veranderingh, als in de quaede, de welcke van haer eerſte weſen ſomwijl gheen ghelijckenis naer en laten.

HET

Het II. Capittel.

BESHRYVINGHE DER BOLETI,

VViens ghedaente met ſeven figuren te ſamen ſtaende in de naervolghende plaete boven de gemeyne Campernoelien aenghewesen worden.

Merckelijcke verſchillen ende dolinghen in het aenwijſen der Boleti, *der oude ſchrijvers.*

GHelijck den algemeynen ſchrijver C. Plinius van alle ſaecken bynaer gheſchreven heeft, oock veel en groote miſſlaghen heeft, het welck aen de ſcherpſinnighe, van de welcke ſijne wercken gheleſen zijn, genoech bekent is, in deſe ſijne aenteeckeninghe der *Boleti*; ſal genoechſaem blijcken hoe onſeker en wanckelbaer dat ſijnen grondt-ſteen is, op den welcken hy is bouwende. Plinius ſeght, dat de groote *geile Eyer-ſungi* de rechte *Boleti* zijn, ſonder eenighe andere aenwijſinghe oft kenteeckenen te hebben, als uyt het ghemeyn ſegghen van den Poët Horatius en Iuvenalis, de welcke niet anders als alleen den naem van *Boleti* in hunne verſen ghebruycken, ſonder dat ſy eenich verſchil van fatſoen oft gheſlacht zijn noemende, oft leerende, als ſy ſegghen:

Vilibus ancipites Fungi ponentur amicis,
Boletus Domino: ſed qualem Claudius edit
Ante illum uxoris, poſt quem nil amplius edit.

't Ghemeente wirdt ghediſt van ſlecht on-ſeker ſoort:
Boleti, als de beſt, ſtelt men voor s'Keyſers ooghen:
Hoe wel dat Clavdivs door deſe is vermoort,
Door t'gift van ſijne vrou, waer me s'hem heeft bedroghen.

Hier is u de ghetuyghenis vertoont, met de welcke Plinivs ſyn aenwijſinghe vaſt ſtelt, oock ſoo en hebben deſe Poëten geene *Fungi* oft Cruijden int beſonder ghenoemt, als alleen tot welſtandt en meerder verclaeringe van hun ſegghen de eyghen naemen en noodtſaeckelijcke woorden ghebruyckende. Noch meer iſt om verwonderen dat Dioscorides en Bauhinus hier van geen ander onderſoeck ghedaen hebben

ben, aengheſien ſy den ſelven toon ſinghen als voren. Noch ick en heb by naer geene oude Schrijvers gheleſen; oft ſy beveſtighen al hun ſeggen met de voorſeyde verſen van de Poeten. Leeſt Plinius op verſcheyde plaetſen, ende ghy ſult bevinden hoe hy ſich ſelven teghen ſtreeſt, als hy ſeydt dat de *Fungi ſwilli*, *ende ander Campernoelien*, die men Boleti noemt, *die voor lecker ſpijſen in het leſt van de maeltijden op de tafels ghebrocht wierden*. Ende corts daer naer ſeght hy, *Dat de ſelve Fungi aen bieſen ghereghen zijnde, opghehanghen ende ghedrooght wierden*. Ende corts te voren aen het ſelve Cap. ſeydt hy, *de ſelve ſeer bequaem te weſen om als vergif te ghebruycken*: want voeght daer by, *Daer zijn nu onlanghs heele huyſgheſinnen ende maeltijden met deſe Fungi vergheven ende omghebrocht*. Wat ſekerheydt can iemandt bevatten uyt dit vremdt ende teghenſtrijdende ſchrijven, welcke als nu *Boleti* zijn, *Fungi*, oft *Swilli*, *Campernoelien*, oft welcke ſoort hy nu meynt? Hoe can het ſamen ſtaen, deſe voor de alderbeſte aen te wijſen, en ſaemen voor doodelijck te ſchelden.

Pli. lib. 16. Cap. 8.

Pli. lib. 22. cap. 22.

Remb. Dodoneus ſeyt, dat de mede ſoorten van de *Campernoelien*, de welcke onderwaerts bleeck-roodt zijn, worden in de oude tijden *Boleti* ghenoemt, als ſommighe meynen; de welcke in ſeven daghen comen, ende vergaen. Hier ſtrijden wederom de roode teghen de geile.

Dodo. lib. 5. cap. 24.

Hyppocrates, Galenus, Avicenna, ende meer andere, de welcke ſommige voor Plinius, doch meeſt naer hem geleeft eñ geſchreven hebben, getuygen ons geene beſondere ſoort, welck de *Boleti* zijn, dan dat de Boleti onder al de *Fungi* de alderbeſteende ſonder eenich perijckel zijn.

Bauhinus ſeght, *Eer men de Boleti ſal koken, moeten eerſt van haer plues, het welck blauw, oft lootachtich van coleur is, gheſuyvert worden*. Nochtans en zijnder geen *Fungi* die blauw oft lootachtich plues in hebben, als de Weycampernoelien. Noch ſeydt den ſelven, dat de Bolenſes, welcke natie den naem hebben naer de hooft ſtadt van Hongarijen, *De witte melckachtighe ghepeperde Fungi* voor de *Boleti* houden. Adam Lovicerus houdt deſe oock voor de *ronde Boleti*; nochtans en maeckt hy gheen mentie, dat ſy melckachtich zijn: die hy in't latijn *Boleti orbiculares* noemt.

Ioan. Bauh. lib. 40. cap. 4.

Ioan. Bauh. lib. 40. cap. 6.

Het blijckt by Clusius, hoedanich onderſoeck ende neerſticheyt dat den ſelven gedaen heeft, om de rechte *Boleti* aen de werelt ten toon te ſtellen, betuygende met ſijn exempel, hoe hy in het iaer 1584. in Hongarijen tot ſekeren grooten Heere ende liefhebber der Fungi, Heer Baltasar Batthyan gekomē ſijnde van den ſelven de *Eyer-fungi* aen Clusius voor de rechte *Boleti* voorgedieſt waren; doch Clusius verwondert ſijnde, ſiende het geil ſoffraenachtich ſap, meende deſe Fungi met ſoffraen ghekockt te weſen, waer door den Heere ſoetelijck begonſt te lacchen, verwondert ſijnde,

Cluſius de Fungis fol. cclxxiij.

ſijnde,dat aen hem de *Boleti* noch onbekent waeren : wel wetende nochtans, wat moeyte dat CLUSIUS tot de kenniſſe der ſelve was daghelijcks doende. Met dit exempel ſteldt CLUSIUS vaſt, dat deſe *Fungi* voor de ſeker ende rechte *Boleti* vande ouderlinghen ſijn ghehouden gheweeſt.

Voor het eerſt ſoo ſijn de *Boleti* by de Griecken en de Romeynen meer als duyſent jaer bekent, en van haer ghenoemt gheweeſt eer die van Hongarijen deſen naem ghehoort hebben,oock wordt ons by gheene Griecken nochte Romeynen betoont, dat deſe *eyer-Fungi* van haer voor de *Boleti* gheacht ſijn, dit connen de *Boleti* van Hongarijen ſijn, op welcker wijſe jeder natie een ſoort van *Fungi* can *Boleti* noemen, ghelijck ick voormaels noch betoont hebbe, hoe veel verſcheyde ſoorten voor de Boleti ghenoemt worden.

IOAN. BAUHINUS verhaelt uyt het ſegghen van DIOSCORIDES, datter een teerder ſoort is, de welcke onder root plues hebben, ende deſe de beſte ſijn, die hy *Boleti* noemt, daer nochtans gheen ander ſoort met root plues ſijn als de *Pradelli*, dat *ſijn de wey Campernolien.* *Dioſco. cap. de Fungis.*

DIPHILUS prijſt de *Fungi* die in het eylant *Cao* by Sicilien waſſchen, de welcke de hovelinghen *Moſyllos* noemen.

In deſen grooten dool-hof en worden ons noch gheene rechte *Boleti* betoont, noch en vinde de ſelve hier niet aenghewesen. Het is ſeker, dat al dit groot verſchil ende onſekerheydt ontſtaen is door de goede natuer ende ghemeyn ghebruyck der *Wey-fungi*, ende in ander plaetſen de *Geilt eyer-fungi*, ende by een ander natie een ander ſeer goede ſoort : want een jeder den naem der *Boleti* ghehoort hebbende, ende dat de ſelve de beſte van de werelt geacht ſijn, ſoo heeft jeder natie ſijne beſte ſoort met den naem van Boleti vereert.

Het is ſeker ende onfeylbaer,dat de oprechte *Boleti* ſeer ſchaers en ſeldſaem te becomen waren (gelijck ſy noch ſijn) want MARTIALIS betuyght.

> *Argentum atque aurum facile eſt, lanamq; togamq;*
> *Mittere : Boletos mittere difficile eſt.* *Martialis lib. 13. Epigr. 48.*

Dat het moghelijcker ende lichter was eenen vriendt goudt en ſilver ende ander heerelijcke gheſchencken t'huys te ſeynden, als oprechte *Boleti*, om dat de ſelve ſoo ſelden ghevonden wierden : hier by ſegghen ſommighe andere ſchrijvers,als wanneer jemandt een cleyne portie *Boleti* becomen hadden, deſe ſelver behielen,ende weynich iemant vereerden. Het welck wel over een comt met mijn voorgaende, dat de *Boleti* niet anders als voor Keyſers en Coninghen ter tafel quamen, ende even-wel niet anders als de bovenſte hoofdekens aten, maer geene ſteelkens, het welck de portie noch kleynder maeckte. Ghelijck SUETONIUS

BIBL. UNIV. GENT

Sueton. de morte Claudij, cap. 44. verhaelt dat AGRIPPINA *den Keyſer* CLAUDIUS *haeren man met een portie Boleti heeft vergheven, op dat haeren ſone* NERO *in het rijck ſoude ſuccederen.* Bemerckt, met *Boleti*, om dat dit voor het leckerſte, ſeld-ſaemſte, coſtelijckſte ende alderbeſte bekent ende gheacht was, ſonder eenich achterdocht oft vreeſe: maer TACITUS *Corn. Tacitus Annal. 12.* ſeght, *dat deſe goede ende aenghenaeme Boleti met een ſoort van vergif ghemenght waren, het welck* CLAUDIUS *allenghskens quelende dede ſterven ſonder merckelijck ghewaer te worden*, *waer door het bedrogh van* AGRIPPINA *bedeckt bleef.*

Van deſe twijfelinghen ende onſeker kenniſſe in het aenwijſen der *Boleti*, ſoude ick ſeer lichtelijck vele bladeren connen vullen, jae een heel tractaet in het byſonder daer van moeten ſchrijven, waer door mijn werck veel te lanck ſou loopen, ende den Leſer vermoeyen; den welcken ick met de voor-verhaelde aen-teeckeninghen ſal voldaen achten: hoe wel, ſoo wanneer ick eenighe van al de ghenoemde ſoorten der Fungi voor de oude *Boleti* ſoude moeten bekennen, ſoo ſouden de Weycampernoelien de rechte Boleti van de ouderlinghen ſijn, beſonderlijck uyt het ſegghen van den ouden TRAGUS, het welck te leſen is van ſijne eerſte, ſeſde ende achtſte ſoort: ſoo dat volgens de getuygeniſſe de Pradelli, de oprechte Boleti van TRAGUS ſijn: oock ſeght GREVINUS *Iacob. Grevin. lib. 2. cap. 19.* dat hy meynt dat de *Potirons* en *Mouſſirons* by de Griecken en Latijnen ghenoemt ſijn *Boleti*.

Om nu te comen tot het aen-wijſen der *Boleti*, ende den voorgaenden dool-hof te paſſeren, ſoo ſullen wy hier met de naeſte ende ſekerſte redenen alle om wegen voor by-gaen, ſtellende tot ſekerheyt, de voor-verhaelde reden te weſen, dat de groote ſchaersheyt der *Boleti* haer deught doen onderſoecken heeft, de wijle dat Keyſers en Coninghen alles begeeren, ende oock toecomt, het gene weynigh te becomen is; ende dien volghens oock te dierder is. Waer uyt ick betoone, dat deſe mijne naervolghende aenwijſende *Fungi*, ten opſicht van haer ſchaersheydt, de rechte *Boleti* zijn iae deſe zijn ſoo onghemeen, dat ick in geene plaetſen, die ick oyt beſocht hebbe, al te ſamen gherekent, van mijn heel leven in den tijdt van 20. jaer, hondert goede geſien hebbe. Nochtans heeft CLUSIUS, LOBEL, DODONEUS deſe ſelve figuren ſeer goet naer het leven onder hare ghemeyne Fungi in print, die ick gheloove den eenen uyt den anderen heeft naer gheſien ſonder voorder te bemercken, alſoo niemandt van deſe eenighe heeft beſchreven.

Ten anderen, ſoo hebben deſe mijne *Boleti* ſoo weynighe ſtoffe aen om te eten, dat de hondert bollekens te ſaemen ghekoockt, geen portiken ſoude verſtrecken, om op een tafel te ſetten. Voorder ſoo noeme

ADAMUS

Adamus Lovicerus de rechte *Boleti*, *orbiculares* in't latijn: het ghene te ſegghen is, rondt, bolachtich, oft bollekens, welcken naem gheen van al de voorgaende *Boleti* can toecomen: want ſy ſoodanich weſen niet en hebben, het welck de mijne van haer eerſte beginſel tot haeren volwaſſchen ouderdom hebben en behouden. Bruyerinus ſeght, dat het mergh van de *Boleti* uyt den bleeck geilen is, het welck hy ſeer wel ſeydt, want den tweeden dagh van haer oudtheydt wordt het ſelve uyt den geilen, het welck hoe ſy ouder worden, dies te geilder is, maer in het eerſte iſt wit oft wat grauw: ſoo dat het waerſchijnelijck is, dat vele ſchrijvers ghemiſt hebben in de *Boleti* te noemen de geile Fungi om het geil merck. Noch ſeght hy, dat de Narbonenſes ende haere nae-bueren de *Boleti Ammanitas* ende oock *Romanitas* noemden, al oft ſy wilden ſegghen dat de Boleti vruchten van Roomen waren. *Ioan. Bruyerin. lib. 9. cap. 21.*

Theophrastus betuyght, dat in Arabien by de Roode Zee al waer de *Fungi* veel voorts comen, door het overloopen der zee wateren, ende daer naer vande ſonne beſchenen ſijnde, alle deſe *Fungi* in ſteen veranderen, nochtans behouden hare forme ende voorich weſen, de welcke als van my gheſien ſijnde, bevinde de ſelve een ſoort van mijne *Boleti* te weſen. Ende alſoo ick betoont hebbe, dat de *Boleti* ten eerſten om haer ſchaersheyt, ende ten anderen om haer ſeker goet, van jeder natie voor de beſte ſijn beſchreven, de ſelve redenen is my beneffens al de andere ſchrijvers geoorloft aen-te-nemen: waer uyt ick deſe goede aldercleynſte *Fungi* voor de rechte *Boleti*, oft ten minſten voor mijne *Boleti* ſal noemen, beneffens de *Wey-fungi*, *Cleyne geile* ende *Groote roye en Geile Eyer-fungi de Witte melckachtige ghepeperde* &c. hier onder ſal de mijne mede haer rol ſpelen. Want de andere vier ſoorten die om haer groote menichte over al te vinden ſijn, connen door de reden van ſchaersheydt geen *Boleti* ghenoemt worden. *Theophr. lib 4. cap. 8.* Fungi in steen verandert. 7.

A. Name.

Al de oude ſchrijvers ghebruycken den Grieckſchen naem Βωλίτες *Bolites*, ende in t'latijn *Boleti*. De oorſaeck van deſen naem wort verſcheyden uyt-gheleydt: ick ſegghe dat ſy deſen naem naer de ſtadt *Boline* in *Achaia* becomen hebben, alſoo deſe ſoorte door die natie aen ander eerſt is bekent ghemaeckt: ende in onſe Neder-duijtſche tale canmen deſe de *Gebolde* oft *Bollekens Fungi* noemen, in t'Latijn *Orbiculares*, om dat haer hoofdeken de rechte helft van een rondt bolleken is, ende meeſtendeel meer als de helft van een ronde haer ombooghen. Nochtans wil ick de *Boleti* niet berooven van haeren heerlijcken ouden naem, de *Keyſerlijcke Fungi*: al iſt dat ick deſen naem noch meer ſal ghebruycken, want al de ſoorten bekent oft genoemt *Boleti*, behooren den ſelven naem van *Keyſerlijcke* niet Oorsaecke van den naem Boleti. Aenwysender Boleti.

te

te verlieſen, ten opſicht van haer deught waer door ſy deſen naem beërft hebben: deſe heb ick door het verſchil van den ſtele de eene den *Dick-ſtele*, ende ander den *Dun-ſtele*, ghenoemt.

Gedaente

Inden eerſten ſoo worden hier in het bovenſte van deſe naer volghende plaet ſeven byſonder figuren vertoont, van de welcke de twee buytenſte met A gheteeckent, voor de rechte *Boleti* ben aenwijſende. Deſe twee verſchillen van malcanderen alleenelijck in den ſtele, en dat den eenen altijdt dicker is als den anderen: welcken dicken oock ſoo wit niet en is als den dunnen. Welcke dickte niet en beſtaet door het groeyen, maer jeder heeft dit eyghen (oft dick oft dun) van haer eerſte opcomen: nochtans is het bolleken ghemeynelijck even groot: het welck met een root caſtani-bruyn velle overtoghen is, ſomwijl wat blinckende ende glat: de ſchotel, ofte bolleken, is het ſelve fatſoen van een houte bedelaers ſchotel, dogh noyt grooter in haer ronde als eenen tennen-lepel, maer ghemeynelijck half ſoo groot oft minder: ſijn onder met heel dun, wit en met vaſt mergh beſet, het welck door den ouderdom grooter, ende geil, oft bleeck groen-geil wordt, als wanner ſy oock hare groote vaſticheydt ende herdigheyt ſeer verlieſen, ſijn heel dun van ſtoffe, ſomwijl het vleeſch niet dicker als den tinne-lepel, maer ghemeynelijck wat dicker, ſoo datter niet veel aen-te eten is, al ſoo ſy ſeer ſmilten in het koken. Den ſtele is buyten grau van coleur, maer van binnen heel vaſt en wit, van binnen oock een weynich melckachtich: noyt hebben ſy de minſte wortelkens oft peeskens, nochtans ſtaen diep in de aerde, de quaede ſeer *Boleti* gelijckende. Deſe goede verſchillen daer in, dat den ſtele der quaede binnen hol en ſwart is &c. welcke breeder aenwijſingh in het tractaet der quaede *Boleti* te leſen is. Deſe quaede ſijn in grooten overvloet over al te vinden: ſoo dat ick gheloove dat deſe goede *Boleti* om haren langen dunnen ſtele van een jeder worden voor quaedt aengheſien ende voor by ghegaen.

Teeckenen van quaede Boleti.

8. B.

Om nu te comen tot de ander mede ſoorten, de welcke beneffens mijne *Boleti* hier gheſtelt zijn, ſoo dient te bemercken, dat ſy van eene ende de ſelve natuer zijn met de eerſte; nochtans van geheel ander fatſoen en weſen als hier in deſe met B gheſeydt wordt. Deſe is in haer eerſte opcomen ſeer ghelijck aen de A, hoe wel dat ſy op den ſelven dagh haer geheel anders vertoont; te weten, den ſtele maer half ſoo langh; ende van dickte, als den *dun-ſtele*: ſy is de eenighe de welcke van deſe ſoorten wortel heeft, te weten, ſes oft ſeven teere draeykens, tamelijck lanck: den ſtele is heel vol, vaſt en wit van binnen, maer buyten wat grauw, ſomwijl half bruyn: de ſchotel oft den hoet is ſomwijl ſoo

groot

groot als een cleyn houte ſchotelken, maer meeſtendeel de grootte van eenen ducaton, boven met een bruyn velleken: het welck wat glat is, maer onderwaerts ghelijck aen de Boleti. Sy hebben van binnen in het openbreken een melckachticheydt, oft witte voechticheydt, ende zijn van binnen noyt gheſteken met de minſte tichelinghskens. Ick gheloove vaſtelijck, dat deſe de *Boleti* van Hongarijen zijn van Bauhinus, die hy noemt de *Witte melckachtighe ghepeperde*, hoe wel dat my met Adam Lonicerus haere peperachticheyt onbekent is, alſoo ick daer niet op ghelet hebbe, nochtans dickmael ghehadt, maer niet rouw gheproeft, ſy zijn meer te becomen als mijne eerſte *Boleti*. Leeſt mijne 52. goede.

De derde, die door de letter C wordt aenghewesen, is van my weynich gheſien, twee oft dry, ſonder meer, hebbende een cleyn bolleken, de forme van eender kriecke, ſonder eenich mergh te beſitten, heeft een dun, teer, onder ſcherp ſteelken, van de ſelve natuere en coleur als de voorgaende. 9. C Gedaente

De vierde is van coleur, van ſtoffe ende in alles aen de andere gelijck, behalven dat den ſtele dicker is, ende onder en boven even dick: van ghelijcken ſoo is haer bolleken onder rondt, en vaſt tegen den ſtele toegheboghen, het welck haer noyt opent, maer altijt toe blijft; het welck ſeer ghelijck is aen de kleynſte van de ghemeyne Fungi, hoe wel dat door ſijnen dunnen en corten ſtele hier onder de *Boleti* gheplaetſt is. 10. D Gedaente

Mijne vijfde en leſte onder de *Boleti* wordt hier vertoont met twee gedaenten. De eerſte met E is haer eerſten weſen, als wanneer ſy als een rondt bolleken is, bynaer gelijck aen de voorgaende met D, maer wel vijfmael grooter, ende vervolghens veel dicker van ſtele, ende gheheel wit, ſoo den ſtele als hoofdeken, ſeer ghelijck aen mijne derde ſoort van de *Wey-fungi*, 11. E F Gedaente

Haere tweede veranderinghe wordt door de figuere met F getoont. Deſe is als dan volwaſſchen, ende heeft dan eene aenſienelijcke rondigheydt, ſomwijlen ſoo groot als eenen cleynen bal, heel wit, als ſneeuw. Den ſelven is ſeer rondt onder omgheſlaeghen, ghelijck deſe omgekeerde figuere aenwijſt: ſy heeft eenich dun grauw mergh, waer door ſy onder de *Boleti* plaets becomen heeft. Deſe heeft geene veſelinghen aen den wortel, maer is ſomtijts als met eenighe litten beſcheyden, ende ſomwijl als een bot ſtompken, als hier vertoont wordt.

Op welcken tijdt deſe te voorſchijn comen.

Tijdt.

Cornarius ſeght, dat de *Boleti* in Mey voortſcomen. Sulcks can ick niet beſtraffen, want ander climaten hebben ander effecten: nochtans *Ian. Corn. lib. 1. cap. 77.*

tans heb ick al mijne voorgaende *Boleti* niet anders als in September en October bevonden,als blijckt van deſe voorſeyde met F die ick in het iaer 1667. op den 9. October in onſen hof van het *Biſchdom* heb bevonden, naer de welcke deſe is ghereeckent. Deſe heb ick rouw, ende gheſtooft, en oock gebraden gegeten. Noch heb ick dickmael de merct beſocht, om deſe te ſien vercoopen, maer ſelden ghevonden: ſomwijl een oft twee onder al de menichte die ick daer ſagh: doch het was oock in den herft; waerom ick deſe onder de laete ſoorten heb gheſtelt.

Ioan.Bauh. Tract. de Thermis Tom. 2. fol. 229. BAUHINUS ſeght, dat hy den 15. October gheplucktheeft de *Groote melckachtighe Fungi* ontrent den bergh Horn by een wonderbaere fonteynedie van de Bolenſen in het Hongerſch Milchling genoemt wierden.

Placeſe. *Arn.de Vill. No.lib.2. cap. 6.* VILLA NOVA: *Boleti & naſcuntur in pratis & in terra non corupta, ubi etiam animalia venenoſa non converſentur.* De *Boleti*, ſeght hy, *groeyen in geenen bedorven grondt oft aerde, nochte ontrent eenighe hollen daer venijnighe dieren vereenighen, maer in goede weyden.* Naer mijn ghevoelen, ſoo ſtelt hy de *Pradelli* voor de *Boleti*. BAUHINUS aen de voorſeyde aenwijſinghe, ſeydt deſe veel te groeyen in Italien by de fonteynen, ende in de leeghte van de gheberchten. In onſe Brabantſche plaetſen heb ick de *Boleti* noyt in eenighe weyen bevonden, maer wel in ſandtachtighe velden, de welcke iaerlijcks gheploeght ende ghemeſt worden.

Noch ſeght BAUHINUS, dat de *Boleti* (welcke hy nu voor *Boleti* meynt, alſoo hy verſcheyde ſoorten aenwijſt, wete ick niet) in het hertoeghdom van Wittenberch, en in Bohemen, in groote menichten verkocht worden, met ſoodanich verſchil, ende uytgheſondert, als witte koolen voor roode koolen: alſoo ſy oock veel dierder en in meerder achtingh zijn als andere *Fungi*. Het is ghewis, dat de *Boleti* eerder by de Griecken zijn bekent gheweeſt, als de ghemeyne *Fungi* in Hongaryen. SCHALIGERIUS ſeght, *dat ſy op den tijdt van eenen nacht voorts comen ende volwaſſchen ſijn.* Tot noch toe is my dit onbekent: nochtans is het waerſchijnelijck anders, want icker ghevonden hebbe van dry oft vier daghen: het welck ick coſt giſſen uyt het geil plues, de ghene ick geloove op eenen dagh ſoo groot niet gheworden waeren, om haer onghemeene grootte die ſy hadden; evenwel waeren ſeer wit en goedt, die die ick wel ſoude dorven eten hebben.

Nature. *Ioan.Schal. exerci.140.*

De ſchole der gheſontheydt ſinght deſe verſen.

Lauta decent nitidâ BOLETI *fercula cœnâ,*
Sed niſi percoctis virus ineſſe puta:
Cui pituita placet, vel inani frigida ſucco.
Pectora, Fungorum millia multa voret.

BOLETI.

BOLETI wel ghekockt, voor leckerny gheacht,
Behooren d'eerſte plaets by al de tafel ſpijſen:
Maer heel oft half rou, ſiet dat ghy niet verſmacht;
Den menſch die fluymrich is, aen die iſt niet te prijſen. *Schola Salernitana notitione.* 88.

PAULUS ÆGINETA ſeght, *Cæterum à reliquis Fungis abſtinendum eſt. Multi enim ex ipſis lethales ſunt: ſed ex ipſis Boleti, ſi crudiores edantur, ſæpè periculi cauſa exiſtunt.* Van de gemeyne *Fungi* moet-men hem mijden, veel minder rou eten, want vele van die ſijn doodelijck, ende ſoo men van de *Boleti* ſelver ſou rou eten, connen dickmael noch perijckel veroorſaecken. Mijne eygen ondervindinge ſal dit ſeggen geen gehoor doen hebben, alſoo ick menichmael van de ghemeyne *Fungi* rou onghekockt, jae oock ſonder waſſchen oft ſchoon-maken, niet als wat met de handt het ſandt af gevaeght, gegeten hebbe met wat ſout tot den boteram, op de manier van een ramelats oft radys, van de welcke ick noyt ben ontſtelt, noch oock gheen apparentie ofte vreeſe oyt in my gheweeſt is. Waer uyt ick beſluyte, ſoo wanneer de *Boleti*, die ſy eenpaerlijck bekennen ſonder perijckel te weſen, ſouden rou ghegeten quaet ſijn, ſoo ſouden de ghemeyne *Fungi* de welcke ſy ſegghen perijckel te hebben rou te eten, moeten veel quaeder ſijn: welcke ondervindingh hier anders doet ghelooven, als het ghene een jeder can oordeelen: maer van alle de ſchrijvers ſijnder weynighe die *Fungi* ghegeten hebben; ergo al haer ſchrijven is ſonder eyghen ondervindinghe. *Paul. Ægi. lib. 1. cap.* 77.

Den voorſeyden ÆGINETA aen de ſelve paſſagie, met meer van de principaelſte medecijnen ſegghen, dat de *Boleti* de alderbeſte ſijn van al de gheſlachten der *Fungi*, ſoo wanneer ſy niet bedorven ſijn door haere oudtheyt. My dunckt, dat ſy beter wat meerder onderſoeckinghe hadden moeten doen, om den grouwel ende vreeſe der ghemeente te verminderen, ende de ſelve voorder licht te gheven, om uyt haere duyſternis te gheraecken: want meeſt alle eetbaer goede ſpijſen door haere outheydt van tijdt bederven, en door die bederveniſſe den menſch een peſtilentiale quaele ende doodt can becomen. want.

De alderbeſte ſpijs, t'ſy vleeſch, oft vis, jae broodt,
Wanneer t'bedorven is, can ſtrecken tot ons doodt.

Het III. Capittel.

Beſchrijvinghe der ghemeyne Campernoelien.

OP de ſelve plaete onder de *Boleti* worden vertoont ſeven verſcheyde fatſoenen, ende op de naervolghende plaete noch vyf van den ſelven aert en natuere, alles naer 't leven gheteeckent: ende onder de eerſte plaet met ſeven, wordt een ſonder figuer beſchreven.

Hoedanigh van deſe ghemeyne *Fungi* in de oude tijden gheſproken
12. ende gheſchreven is, heb ick voormael vertoont ſoo van den naem *Fun-*
A *gus*, *Campernoelie*, *Duyvelſch-broot*, als anders. Aengheſien ſy met den al-
Naem. gemeynen naem *Campernoelie* bekent ſijn ſal haer den ſelven laeten behou-
Nomber den, nochtans ſal ick ſommighe van deſe, naer haere veranderingh ende
2. weſen, eenen tweeden naem toevoeghen. In het Frans heeten deſe *Cham-pingnons du bois*: in't Latijn, *Fungus ſilveſtris*: in't Duyts, *Boſch Campernoelien*; maer niet *Pradelli*, ghelijck Ioan. Bauhinus deſe oock noemt.

Gedaente Deſe eerſte met de letter A is ſeer groot van ſtuck, de ſchotel als een halve ſtuyvers witte broot, oock ſomwijl eens ſoo groot, maer ſelden. Sy zijn van tweederley fatſoen, ſommighe met een hooghe ronde, ende ander met een platte ſchotel, de welcke onder met veel groot dick mergh beſet is, grauw van coleur, maer als het oudt wort, als Papegaeyen-groen, oft uyt den geilen; ende als ſy te oudt ſijn, verandert in eenen moſch-achtighen ſchimmel; het welck ſy meeſt becomen, alswanneer ſy te langh in den kelder gheleghen hebben; het gene de boeren doen om te bewaeren, die ſy op malcanderen legghen, en met natte doecken decken, als het vuyl weder haer belet de ſelve te merct te brengen: doch al iſt dat het mergh ſulcks is, als wanneer ſy van binnen wit ſijn ſonder gaetkens, ſijn ſy even goet. Bemerckt dat het mergh dickmael meerder is als het vleeſch van de *Fungi*: deſe ſchotel is met een bruyn velleken overtrocken, het welck wat ſlibberich is: den ſtele is lanck en dun, ſonder eenige wortelkens, maer met eenighe cnobbels, waer mede ſy ſeer vaſt ſtaet, als in cley gheplant: is oock met een weynich moſch becleet. Het coleur van den ſtele is ſomwijl bruyn, oft grauw, hebbende eenighe rechte ſtrepen, ende oock wel eenighe pleckxkens: de ſchotel is noyt in gheſlaghen, maer ſcherp van randen: ende is dick-mael ghe-

queſt,

H

queſt oft ghebeten, ghelijck als de kriecken vande weſpen oft voghels ghebeten ſijn, als de figure hier vertoont, het welck in meer andere ſoorten te ſien is, het gene van vele menſchen voor ſchaeps beten ghekeurt wordt, doch is ghemiſt, alſoo ick gheſien heb, dat ſy dit krijghen van de ſlecken, oft duyſent voeten, by ons ghenoemt ſeughen, waerom ſy niet te erger ſijn, want deſe ſoort heel wit en vaſt van vleeſch is.

Den eerweerdighen Heer PASSCHASIUS VAN GESSEL heeft my gheſeydt, binnen ſijn Parochie van Meir in de maendt October in het iaer 1670. eene *Fungi* ghepluckt te hebben, deſe voorſeyde in alles ghelijck, behalven den ſtele onder niet ghebolt oft geenobbelt, maer effen rondt; welcke vrucht neghentien oncen ſwaer woegh: van de welcke den ghenoemden Heere met ſijne conſoorten twee dagen ieder een goede portie ter tafel hadden. Hoe wel dat mijn ghevoelen is, dat het deſe niet en was, maer dat het mijne *Slanghe Fungi* ſal gheweeſt hebben, van de welcke aen de ſevenentwintichſte van mijne quaede breeder te leſen is, ſoo tot voldoeninghe van deſe, als van de andere fenijnighe.

BRUTERINUS ſeght, dat de *Fungi* die aen de caſtani-boomen voortſcomen, de aldergrootſte, ende goedt om te eten zijn, ende dat men met eene vrucht alleen verſcheyde noen-maelen can houden, hoe wel dat het een heel ander ſoort en fatſoen van Fungi zijn die aen die boomen waſſchen, als deſe tegenwoordighe geſlachten: van de welcke breeder te leſen is van de *Kaes fungi*. Maer hier is te bemercken, dat den Medecijn VIDIVIDY ſeyt, *Fungus qui quanto craſſior eſt, & glutinoſior, tanto maius malum efficit.* Hoe dat de *Fungi* grooter, dicker en lijmerigher zijn, dat ſy dies te meerder quaedt bybrenghen.

Ioan. Bruyer lib. 9. cap. 20.

Vidi vidi. Tom. 3. lib. 4. cap. 10.

Den ſlecken ſtamper.

13. B. Naem. Gedaente.

OM welcke reden deſe ick ſoo ghenoemt hebbe, is om haer fatſoen, coleur, ende ſlibberachticheydt: want den ſtele is als eenen ſtamper, ende de ſchotel is van coleur, ende gheladt, even eens als de groote rooye ſlecken, die buyten aen de weghen ligghen, oft in de bier-kelders zijn. Hier is te bemercken, hoe deſe figuer het leven ten hooghſten ghelijck is: hebbende deſe vrucht een cleyn ſchotel, de forme van den Beggijnen hoet, de grootte van eenen koeck van een oort, ſommighe cleynder, ende ſommighe veel grootter: de randen van de ſchotel noyt omgeſlaeghen, maer als een ſcherp mes: de ſelve is heel dun van vleeſch, ende inwendich heel wit en vaſt, overtrocken met een root bruyn ſeer lijmerich velleken, al oft ſy met een ſlacken-vel becleet waer, ſeer gelijck

aen de kelder ofs bier-ſlacken : van onder heeft ſy weynich mergh, twee-maeI ſoo dick als een eyer-ſchael , het welck ſeer vaſt en leverachtich van ſtof is : ten welcken opſicht by naer onder de *Boleti* was geſtelt : haeren ſtele is ſeer ghelijck rondt , onder heel dick , maer allenghskens bo-ven-waerts ſich verlieſende , ſeer ghelijck aen eenen boterſtamper. Geen van deſe heb ick oyt met eenighe wortelkens bevonden , maer met ſchoon groen teere moſch beſet , het welck ſy van haere ghebort plaetſe behouden , alſoo ſy meeſtendeel in de bemoſte aerde ſijn groyende, on-der de boomen. Den ſtele is van coleur als de eerſte met A, ende heel vaſt: ſy can haer wel dry daghen ghepluckt ſijnde goet behouden , ſon-der ſchoon te maecken ; hoe wel niet af-ſnydens van noode heeft.

Wy becomen onder deſe veele die voos en plat ſijn, ghelijck de cruym van een witten-broot , beſonder den ſtele alleen , den welcken ſeer ghe-lijck is aen eenen vooſen radijs. De ſelve plattieheyt veroorſaeckt even wel in deſe geen quaet oft fenijn, want ſijn ſoo wit als krijt , hoe wel in het eten ſeer plat ſijn , ſlabberich ende onaenghenaem , waerom ick deſe ghemeynelijck heb verworpen , nochtans heb die door noodt van ſchaersheyt tot vermeerderingh van de portie dick-maels ghegeten.

Van het ſelven coleur , gladt en ſlijmerich als de voorgaende , is de-

14. C ſe derde , maer is heel cort van ſtele , boven heel dun , en onder dick, ſonder wortel , hebbende een ſeer aerdigh clauken daer ſy ſeer vaſt me-

Gedaente de in de aerde ſtaet. De ſchotel is als een open-gaende bloemeken , de randen ſeer ghelijck omgheſlaghen , ghelijck deſe om-ghekeerde figu-re aenwijſt : het hoeyken is boven wat hoogh verheven : het mergh is ghelijck als van de voor-gaende, maer een weynich dicker , ende ſeer ghelijck gheſtrept neffens malcanderen. Deſe is ſeer goet om te eten, want ick deſe dickwils rou ghegeten hebbe.

De *Polſche muts*, in Latijn *Vitta Polonienſis*. in 't Frans *Bonnet à la Polonoiſe*.

15. D Tot noch toe heb ick deſe van niemandt beſchreven ghevonden ; de welcke nochtans om haer ongheme yn weſen niet conde voor by ghe-gaen ſijn.

Naem : Gedaente

Als ick deſe met goede voor-dacht wel beſien ende door-ſocht hebbe, is van my bevonden , dat ſy geenen hoet, ſchotel, nochte bolleken had-de , maer het recht fatſoen van die ſyde mutskens die de Polacken ende de Armenianen draghen , met eenighe dunne hayre vellekens gevoedert oft beſet op het top , oft een weynich om oft in-gheſlaeghen. Sy zijn in het gheheel noyt groot van ſtuck, ghemeynelijck als de figuere hier vertoont , oft ſomtijdts een weynich meerder : de muts is dun van ſtof-ſe , gheheel diep hol ; ſomtijdts is het randeken een weynich ingheſlae-

ghen.

ghen, maer ſelden : haer mergh is heel dun, vaſt en grauw , haer boven-
ſte coleur is niet bruyn , maer wit, oft wat grauw : zijn van binnen ſeer
wit en vaſt van vleeſch : den ſtele is cort en dun , heeft geenen wortel,
maer is onder als een om-ghevouwen lidt , uyt het welck ghemynelijck
een cleyn vruchtken voorts comt , alſoo ſy veel twee te ſamen voorts
comen.

CLUSIUS en IOAN. BAUHINUS hebben veel van deſe beſchreven , de 16.
welcke ſy in dryen beſcheyden, de welcke CLUSIUS voor ſijn 8. en IOAN. E.
BAUHINUS voor ſijne 13. en CASP. BAUHINUS voor ſijne 10. ſorte ſteldt.
De eerſte noemt IOAN. BAUHINUS in Latijn *Candicans*, dat is, *de Wit-* Naeme.
achtighe: de tweede, *Albus alter cum flaueſcentibus maculis*, *De ander witte met*
uyt den bleeck geile vlecken: de derde, *ex Fuſcorubens, doncker root-achtich.* Noch
gheeft hy deſe dry te ſamen eenen al ghemeynen naem in t'Latijn, *Fun-*
gus amarus, in t'Hongers **Keſerew gomba** / in t' Hoogh-duyts **Pfif-**
ferlingh/ dat is, de *Heete*, oft *bitter peperachtighe Fungi*: in't Frans *Champig-*
non, en oock *Potiron*. Ende ick heb deſe om de naer beſchreven reden in
t' Latijn *Os leporis*, en in t' Frans *Bouche de lievre*, dat is den *Haſen mondt* ghe-
noemt. Deſe had haer plaets by de *Wey-fungi* verdient, ten waer om
haer vaſt mergh, als hier in de omghekeerde figuer te ſien is.

Al iſt dat ick deſe in drijen beſchrijven ſal , ſoo nochtans beginne eerſt I.
met de gene die ick gheſien en ghegeten heb. In Brabant ſijn deſe ghe- Gedaente.
noch-ſaem te vinden, te weten niet veel grooter als eenen Rijcks-daelder
in de ronde; maer den hoet heb ick noyt rondt gheſien , maer altijt met
een ſlippe ofte plattieheydt aen de eene oft aen de andere ſijde, als eenen
haſe-mont : noch de ſchotel is niet ſcherp-rondt , maer uyt en in-gaende,
ſeer ghelijck aen ſeker witte poſteleyne lob-ſchotelen. De ſchotel is
boven niet verheven, maer plat : de randen ſijn wat om gheſoompt, waer-
teghen dat het dun, grau , vaſt lini-recht mergh leydt , ſeer fraey om
ſien : boven is ſy met een wit vel bewaſſen , niet ſeer effen , maer wat
onghelijck uyt en ingaende : ſy heeft eenen corten en dunnen ſtele, on-
der wat dicker als boven , ſonder wortel : ſy heeft niet veel ſpijs om te
eten, al iſt dat ſy ſeer goet , wit en vaſt is. IOAN. BAUHINUS ſeght , dat ſy
melckachtich ende oock peperachtich ſijn. Ick heb in de ſelve eenighe
vochticheydt bevonden , nochtans ſoodanich niet dat ick het ſelve voor
melckachtich can betuyghen : op den heeten ſmaeck heb ick geene re-
flectie ghenomen , om dit te betuyghen.

De tweede, die ſy betuyghen een ander mede ſoort te weſen, die 2.
BAUHINUS de *witte met bleeck geile vlecken* noemt , is van my wel gheſien
geweeſt; maer ick conde deſe noyt voor een tweede ſoort aenteeckenen.

Wel

Wel is waer, datſe wel twee-mael ſoo groot van ſtuck is als CLUSIUS ſeght, datſe wel vier oncen, dat ſijn vier duymen breet is, te weten de ſchotel, ende dat den ſtele oock veel dicker is, ende het mergh ſcheynt meer plues-achtich te ſijn. Dit alle heb ick voor by ghegaen, gheloovende dat dit alle door den langhen tijt verandert was; waerom ick deſe by naer onder de twijfelachtighe gheſtelt hadde. Ofte dit de derde van *Tragus* is, die hy ſeght melckachtich te weſen, can gheſchieden, doch ick meyne dat hy de eerſte van deſe dry ſal meynen, die hy ſeght, heet, peperachtich, vol melck te ſijn.

3. De derde die van de Hongaren **Vorofs keſeren gomba**, en Hooghduytſchen **Rode Pfifferling** noemen, is de tweede noch in grootte te boven gaende, ende veel ronder als de andere, met eenen langeren ſtele: onder en boven is ſy bruyn, als doncker root achtich: deſe groeyt veel onder den Buken-boom, maer de ander niet: waer om dat die van Hongarijen deſe **Bikalpa** noemen, ſoo veel te ſeggen als de *Buke fungi*. Deſe en heb ick by mijn weſen noyt gheſien.

Tijdt. CLUSIUS ſeght, dat deſe ghemeynelijck ontrent Sinxen, dat is het eynde van Mey, oft in het beginſel van Iunij voort-komen. De eerſte ende de tweede van deſe heb ick twee mael in't jaer gheſien, in de Lenten, en in den Herſt: ende naer dat den reghen vroegh valt, dies te vroegher comen.

In onſe plaetſen van Brabant ſijn deſe eerſte, van my den *Haſenmont* ghenoemt, meeſt te vinden in de weyen op ſandtachtighen voeghtighen grondt, op vlacke velden ſelden, en op de canten van grachten: maer de tweede heb ick meeſt onder de opgaende Eycke-boomen in de

17. leyen ſien waſſchen.

F G

Plaetſen. CLUSIUS beſchrijft deſe twee naervolghende, van de welcke hy deſe noemt in't Latijn *Fungus ruber*, in het Hongerſch. **Veresws varga upa**: het ghene te ſegghen is, de *Rooye Fungi*: maer CLUSIUS twijfelt, oft niet de ſelve en is, die ſy **Sarga vereganya** noemen, het welck te ſegghen is de *Bleecke*, alſoo haer onderſte deel maer uyt den bruynen roodt en is. Deſe heb ick de *Rooy gheployde*, in't Latijn *Ruber rugatus* ghenoemt. Doch alſoo ick deſe dickwils gheſien hebbe, is van my geen beter connen gheteeckent worden, als deſe, want onder al de figueren van CLUSIUS zijn geen ſoo goede, noch oock beter: waerom ick ſijne figueren heb achtervolght. Het is de tweede van de 16. van CLUSIUS.

Van de natuere heeft deſe den hoet ſeer onfatſoenelijck gheploeyt, als ghebult, met putten inghetrocken, even als een gheknobbelde, onghelijcke, ghemerſelde raep, bruyn-roodt, dat is uyt den bruynen van

coleur

coleur, den hoet van onder wat hol, maer niet diep, den randt wat omgheſlaeghen, als in de omghekeerde figuere met G te ſien is, haer mergh is niet ſeer dick, vaſt, en bleeck-ros van coleur, den ſtele heeft de ſelve verve van de ſchotel: deſen is onder dick, ende boven dun, maer niet ſeer hoogh oft lanck: de ſlacken eten deſe ſeer graegh, alſoo ſy altijt ghebeten zijn, ghelijck de figuere aenwijſt. Deſe is in't gheheel ſoo groot als een ghemeyne raepe, ende van binnen ſeer wit, vaſt, en goedt: ſy groeyen twee daghen en twee nachten, eer ſy tot deſe grootte comen.

Om dat deſe tot noch toe van niemant bekent, noch beſchreven is, ſoo heb ick de ſelve door haer fatſoen met eenen naem beſcheyden: wiens weſen my haer heeft doen noemen in het Duytſch, het **Son-beſchudtſel**/ oft **witte Paraſol**: in't Latijn, *Vmbella*: in't Franſch, *Paraſol, qui fait ombre*: in't Italiaenſch, *Paraſole, ombrella*: in't Spaenſch, *Sombroeo*: van de Indiaenen ende Chineſen, *Tiraſol*, *Quintaſol*: om dieſwil dat ſy eenen hooghen dunnen ſtele heeft, met eenen grooten hooghen hoet: want de Paraſol is een ſchudtſel, waer mede de menſchen in de heete landen op den wegh ſich voor den ſonne-ſchijn beſchermen, het welck op de maniere is van eenen krijgh-ſchildt, wanneer het uytgheſpreyt is, het welck ſich laet in trecken als toe ghevouwen, ſeer bequaem om mede te reyſen &c. Van deſe dunckt my dat DODONEUS iet gheſeydt heeft, die hy de *Groote witte* noemt, doch met weynich aenwijſen. 18. H. Naem.

Mijne *Witte Paraſol* met de letter H naer het leven gheſtelt, is van my ſeer verſcheyden van fatſoen bevonden, hoe wel dat ick de aenſienelijckſte heb doen vertoonen. Sommighe van deſe ſijn heel ront van ſchotel, ſommighe ovael oft lanck-worpich, ſommighe oneffen van randen ende cantich, hoe wel dat den randt van de ſchotel niet ſcherp maer rondt bot is: de ſchotel is boven rondt hoogh verheven, van onder dien volghens diep en hol, ſoo dat de grooſte van deſe wel vijf lepels water can behouden, hebben tamelijck veel mergh in, het welck dicht is, ende even wel mals van ſtoffe, dat ſeer haeſt uyt gaet: ende is ſeer wit. Den ſteele is wel vyf duym lanck, ende de ſchotel wel vier duym wijdt: ſy is gheheel wit van buyten en binnen, ende vaſt van vleeſch, heeft veel ſpijs om te eten: den ſtele is ontrent onder eenen goeden duym oft twee dick, maer boven dunder, heeft onder eenighe teere draeykens, waer mede ſy heel vaſt in de aerde ſtaet. Leeſt aen het xiv. Capittel van dit eerſte deel aen de 88. goede ſoort, al waer de figure niet by en is. Op dat den Leſer het verſchil ten beſten can bekent worden, ende geen quaede voor goede en plucke. Gedaente

Tijt en plaets.

In September. 1668. twee mijlen buyten Antwerpen, ontrent he vermaert hof van Cantecroy (van het welck *Strada* ſchrijft in de Nederlandtſche oorlogen) heb ick de voorgaende bevonden in een langhe ſtrate, onder de Abeele-boomen, in drooghe grachten, en op de hooghe canten, in groot ghetal; de welcke ons al te ſamen uyt de caroſſe waeren lockende, om deſe jacht met alle vlijt te becomen: ende onſe neuſdoecken met de ſelve wel voorſien ſijnde, twee uren daer naer thuys comende, hebben de ſelve alle perdts en blau bevonden, door de welcke onſe neus-doecken gheheel beſmet en bedorven ſijn ghebleven. Waer door de ſelve van my als doen ſijn af-ghekeurt: maer onſen ouden kock, zijnde een ſeer ervaren kender, gaf my ongelijck, ſegghende dat ſy ſeer goet van natuer waeren, met conditie, ſoo de ſelve verſch gheplucket in cout water hadden gheleydt gheweeſt; het welck noch van ander gode kenders oock betuyght wierdt, dat wy daer naer oock ſoo bevonden hebben. Nochtans al ſchrijft DODONEUS en BAUHINUS deſe goet te weſen, het welck ick mede betuyghe, ſal even wel deſe voor by gaen als ick andere can vinden: want het dunckt my ſeer ghefondeert in reden, dat deſe blauwicheydt een foute in de natuere is: welck teecken in al de ſoorten noyt voor goet can betuyght weſen. In't jaer 1670. in October. heb ick de ſelve tot Minderhout by Hoogh-ſtraten onder de Eycke-boomen gheplucket, al waer de Eycke-boomen haer geen meerder deught als de Abeelen ghegeven hadden.

Bemerckinghe.

Noch is bemerckens waerdigh, dat deſe Paraſol met haere mede-ſoorten (dat is de gene haeſt blauw worden) ſeer herdt van natuer ſijn, want als deſe, rouw ſijnde, in eenen eemer cout oft werm water gheleydt worden, ende daer beneffens eene van de onſe ghemeyne goede Eycke campernoelien, ſoo ſal de ghemeyne Eycke-campernoelie merckelijcken tijt eerder ſacht, platter ende verrot ſijn, als de blauw Abeele-fungi, aen ghesien die veel herder en ſwaerder van ſtof ſijn, waer uyt men can aen-nemen dat dien volghens de ſelve oock veel herder en laſtigher om verteiren ſijn.

Dry Abeele-fungi ſonder figuren.

19. Gedaente

IN het leſt van September, in't jaer 1672. in een dorp ghenaemt Herenthout, heb ick gheplucket een *Abeele-fungi*, in alle ghelijck aen mijne *Paraſol*, behoudelijck dat den ſtele wel eens ſoo dick was, ende aen het onderſte van den ſelven was ſy met een boordeken oft ſoomken beſet:

den

den ſelven ſtele was boven teghen den hoet wel de helft dunder als onder: den hoet was heel root oft ſchou zoet bruyn, maer niet wit, als de *Paraſol*: onder den ſelven hoet was ſchoon wit lanck plues, het welck ghelijck de *Pradelli* met een wit teer velleken bedeckt was; het ſelve velleken door my afghepeldt ſijnde, heeft het gheſeyde plues ſich gheheel ſchoon wit ende lini-recht neffens malcanderen vertoont. Sy was ſeer goet en verſch van geur, ende ſoet van ſmaeck: al noch was deſe van teere ſtoffe ende natuere; want als ick de ſelve rouw hebbe in den mondt ghehouden, liet haer gheheel als tot water verſmilten, waer door ick oordeelde dat ſy niet alleen goet om te eten, maer oock licht om te verteiren was: van binnen was ſy heel wit en vaſt. Tot naerder onderſoeck heb ick de ſelve in verſcheyde ſtucken gheſneden, de welcke haere wittigheydt in vieren-twintich uren niet en heeft verloren, behoudelijck dat ſy eenighe roſſigheydt behaelde; op de ſelve maniere als eenen doorgheſneden appel door den tijdt van een ure can be-erven: welck weder ſeer dun af gheſneden ſijnde, binnen even wit was, waerom ſulcks geene bederffeniſſe can genoemt worden: want dit alleen gheſchiet door de locht die de openingh comt beſchijnen.

Op den ſelven tijdt achter het caſteel van Grobbendonck, onder het dorp Auwen, onder de Abeele boomen, in de bemden neffens de riviere de Neer, heb ick groote menichte van de ſelve Fungi gepluckt, de welcke weynich corter en vaſt mergh in hadden: noch waerender met ſeer langher, maer ſaechter mergh in, de welcke veel ſaechter van vleeſch waeren. In het iaer 1673. in Iunij hebbe de ſelve onder de Abeelen ontrent Antwerpen ghevonden, den hoet ſeven duym breedt, heel caſtani bruyn, vol bruyn dick mergh, heel los en ſaecht, langher uytgewaſſchen als den hoet bevatten coſt, het ghene met heele clonten van ſelfs uytviel: het vleeſch is eenen goeden duym dick ende heel wit, het welck ſijn wit coleur niet veranderde, al was ſy eenen halven dagh doorgheſneden: den ſtele was meer als ſeven duym lanck, boven wat dicker als onder: deſe woegh ontrent twintich oncen groot ghewicht: ſy zijn van natuere ſaecht ende lijmerich, oock ſoo ſaecht als verſchen deegh: want ſy behouden de putten van het drucken der vingheren, ghelijck weeck verſch broodt, waerom ſy niet te beter zijn.

20. Gedaente

De bruyne groote vlacke Abeele Fungi.

21. Gedaente NOch hebbe ter ſelver ure en tijdt eene bevonden met een half bolleken, dat is de helft van eenen bol, is een hol half rondt ſchotelken: dit was twee duym breedt, het ſelve weſen als de omghekeerde met de letter C, behalven dat den ſtele meer als eens ſoo lanck was, ende bynaer over al even dick, behalven eenen bult hebbende op eenen duym naer by de aerde: welck onderſte ſich ſeer verdunt, met welcke dunte ſy in de aerde ſtaet. Deſe vier-en-twintigh uren openghesneden zijnde, is in het leſte een weynich blauw ghewordén.

Deſe *Paraſol* met de ſelve met F en G ghetee ckent, dat is de *Rooy gheploeyde*, zijn te ſaemen de rechte Abeele Fungi, hoe wel dat ſy onder de Abeelen ſoo root niet en zijn, maer grauw oft bruyn grauw, ſoo wel de ſchotel als den ſtele. Van ghelijcken ſoo hebben ſy een ſeker ſlappigheydt, als pladt zijnde, ende niet ſoo herdt als onder de Eycke boomen, waer door ſommighe ſchrijvers deſe voor een ander ſoort willen beſcheyden, het welck niet beſtaen en can.

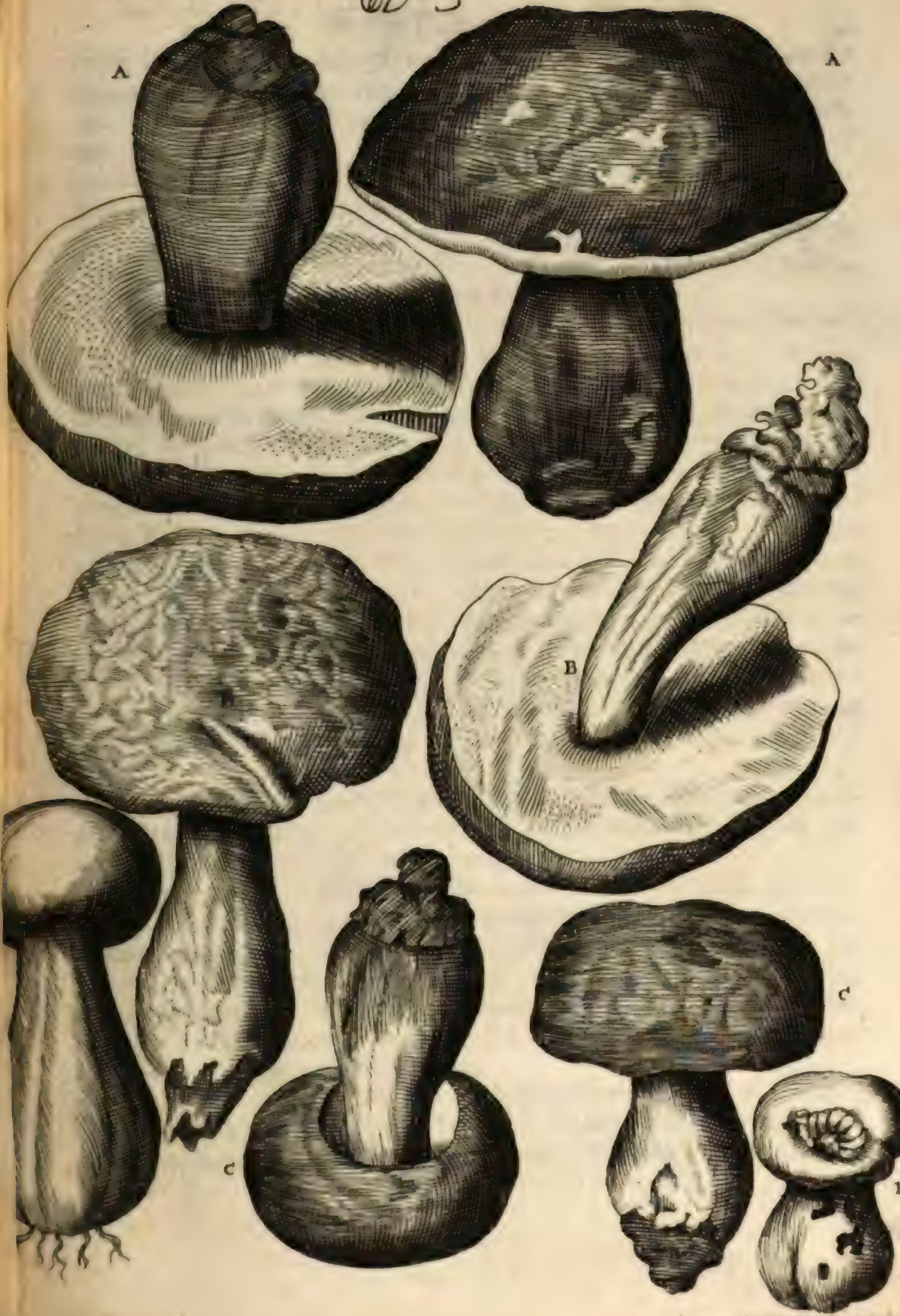
Het is ghewiſch, dat deſe twee ſoorten de eenighe zijn, de welcke van de Walſche plaetſen, als van Namen, Engeen, en elders, gheſouten in tonnekens te merct comen, de welcke ſy aldaer, ſoo ſy die plucken, in eenen tob met kalck-water worpen, om deſe blauwicheydt te voorcomen. Deſe en connen haer ſoo langh in de pekel niet bewaeren, als onſe herde Campernoelien, de welcke hier nu volghen in de derde placte, om dat ſy ſeer plat, ſlibberich, en ſaecht zijn, het welck in het aenwijſen van te ſouten te leſen is.

Vervolgh van de ghemeyne Eycke-fungi.

NOMBER 3. AL iſt dat deſe oock met de letter A B &c. ghetee ckent ſtaen, ſoo nochtans ſullen het ghetal van de andere vervolgens vermeerderen, om dieſwil dat ſy van een natuere en coleur zijn, ende op den ſelven tijdt voortſcomen.

22. A Naem: Onſe ghemeyne *Groote bruyn rooye Fungi*, van CLUSIUS in 't Hooghduytſch Grawerbultz / in't Griecks *ἀμανίτα* *Amanita* ghenoemt, is ſoo ghemeyn, en van een ieder bekent, dat de ſelve bynaer gheene beſchrijvinghe vereyſcht: want door deſen ouden Griekſchen naem

N° 3

naem haer deught ende luyſter ghenoech ten toon comt, hoe ſy onder de alderbeſte by de Ouderlinghen is gheacht gheweeſt, meer als over de twee duyſent iaer. Het is eenichſins waerſchijnelijck, dat CLUSIUS deſe met A, ende die met C voor de ſelve ſoort can aenwijſen, alſoo ſy weynich ſchijnen te verſchillen, niet als dat de eene grooter is als de andere, waer door hy de eene de ionghe aencomende, ende de ander de groote volwaſſchen noemt; want hy deſe onder ſijne 16. goede de derde ſtelt: hoe wel dat ick ieder met ſijne verſcheydentheydt ſal aenwijſen. Sy ſoude moghen het *Bruyn witte broodt* ghenoemt zijn.

Gedaente

Voor het eerſte, ſoo is deſe met A den hoet ghemeynelijck dry duym, oock minder en meerder in de wyde, maer niet in de ronde, want het wel negen duym in de ronde ſijn ſoude. Deſen hoet is ſeer dick van vleeſch, bewaſſen, oft met een bruyn root glat velleken overdeckt, dat ſomwijl ſeer ſlibberich is: welck velleken ſoo dun is, dat door de minſte quetſinghe het ſelve af ghevreven ſijnde haeſtelijck het wit vleeſch ſich laet ſien. Deſe is met ſeker malſch plues ghevult; het welck dickmael buyten den randt van de Fungi uyt waſcht: welck plues grauw van coleur ſijnde, ſich met groote cladden lichtelijck laet ontlaſten; het welck van binnen geil van coleur is. Als deſe ſeer out ſijn, wordt het ſelve gheheel van buyten groen-geil. Om welcke reden dat hier twee figuren met A gheſtelt ſijn, om van onder en van boven te connen aenmercken. Den ſtele is vier duym lanck, onder gheheel dick, maer boven wat dunder, hy is van buyten oock caſtani-bruyn van coleur: deſe hebben geenen wortel: ſomwijl comen deſe ſoo groot als een menſchen hooft.

23. B

Van deſe met B heeft CLUSIUS ſeer duyſter gheſchreven, beſonderlijck in het aenwijſen: ick meyne dat dit de eerſte van ſijn 16. ſijn moet, volghens dat ick deſe in't leven gheſien heb.

Naem

Deſe heb ick ghenoemt, *Fungus albus caule ex cæruleo viridi mixſto*: de *Witte fungi met uytten groenen, blauwen ghemenghden ſtele*: oock in't Latijn, *Sagitta capitata*, in't Hooghduytſch Bultz/ in't Frans, *Materaz*: het welck al te ſamen is te ſegghen eenen *Schiet-pijl*, oft bout, ghelijck daer de Schutters met den kruys oft voet-boogh den voghel mede ſchieten: oock van CLUSIUS ghenaemt in het Hongerſch Feyer bargauya/ het welck te ſegghen is, de *Witte fungi*.

Gedaente

Niet ſonder reden is deſe den *Schiet-pijl* ghenoemt, alſoo den ſtele ghemeynelijck vier oft vijf duym hoogh is, ende boven teghen het hooft eenen vingher dick, ende onder wel viermael ſoo dick, ghelijck aen de

omgekeerde figure met B te ſien is. Deſen ſtele is buyten ſeer vremt beſchildert, als groen, blau en bruyn, beſmoddert: den hoet oft ſchotel is meer vlacker, dat is, ſoo hoogh rondt verheven niet als de voorgaende: is oock niet bruyn root, maer wit, met ſeker bultkens en putten; hoe wel datſe mede op ſommighe plaetſen wat bruyn ſijn. Haer mergh is heel vaſt te ſamen als een maſſa, ghelijck het gheſtoldt eyer-wit aen een ghehecht, het welck ſeer onghemackelijck uyt gaet: ſy ſijn ſeer goet, deughtſaem, wit en vaſt van vleeſch.

Quaede Fungi deſe ghelijck.

HEt verſchil van de quaede deſen ghelijckende, beſtaet in merckelijcke veranderinghe, te weten dat de quaede geen wit mergh, maer geil mergh hebben, oock den ſtele bruyn grau is, altijt voos, ſaecht en ſpongiachtich, met meer ander onderſcheydt, het welck in het Tractaet van de quaede te leſen is in het 2. Cappittel die de 18. quaede is.

Van ghelijcken heeft de voorgaende met A, die ick het *Bruyn witte broot* ghenoemt hebbe, haer quaede medegheſellen, hoe wel dat op de ſelve plaet by de andere quaede te onderkennen is.

24. C Naer mijnighevoelen ſoo is dit de tweede derde van de ſeſthiende van Clusius; want ick voor gheſeydt hebbe van de mijne hier met A de ſelve van Clusius, in tween te bedeylen. Deſe ſeght hy de ſelve te weſen, maer dat het verſchil alleen beſtaet door haer eerſte opcomſt ende on-vol-waſſentheyt, het welck by my gheen gheloof can hebben, om dat ick al te wel op deſe ghelet hebbe: want het is ſeker, dat deſe noyt ſoo groot en worden als de gheſeyde met A noch, al iſt dat deſe door haer outheydt bedorven ſijn, ſoo en hebben deſe noyt ghelijckenis van het mergh by de voorgaende: nochtans is het ſeker, datter onder al de ſoorten der *Fungi* geen naerder maechſchap aen malcanderen zijn, als deſe met C en die met A. Den ſtele is naer advenant haere grootte van weſen en coleur al het ſelve: den hoet oft ſchotel volgens het bruyn root coleur, ende lijmerigheydt, zijn ghelijck, doch deſen en heeft geenen hoet, maer meer een widt bolleken, met weynich vaſt en grau mergh beſet. Ioan. Bauhinus ſeght, dat dit de *Boleti* van Plinius zijn. Deſe telt Bauhinus ſijne 29. deſe comen dickmaels twee te gader neffens malcanderen.

Ioan. Bauh. Tom. 3. lib. XL. Cap. XXIX.

By-

ByVoeginghe.

MY dunckt dat Clusius oft Bauhinus, deſe met A en C in de derde plaet aengheweſen, de ſelve uyt Mattiolus beſchreven hebben: want ſy krac-keelen om den rechten naem, alſoo ſy beyde twijfelen, oft dit de *Verckens fungi* zijn van Mattiolus, oft de *Laete fungi* van den Herft, van Portavilla; de welcke van de Grieecken *Ammanitæ*, van de Latijnen *Suilli*, en van de Neapolitanen *Silli*, oock *Amoniti* ghenoemt zijn, en by Apitius de *Ferneſche Fungi*, naer ſeker eycken boom, die *Fernus* ghenoemt is, de welcke in Etruria wel bekent is. Cornarius in Paulum heeft deſe voor de *Boleti* ghekent en ghenoemt. Ioan. Bauhinus noemt deſe twee, tot onderſcheydt van malcanderen, de eene *Fungus poroſus magnus*, ende de ander *Poroſus parvus*: dat is, de eene de *groote*, ende de andere de *Kleyne ghegaette Fungi*, de 29. van Ioan. Bauhusius. Het is ſeker, als ick in het jaer 1669. den 3. October, omtrent de Abdije un Everbode deſe in groot ghetal ghevonden hebbe, de ſelve het onderſte mergh vol poros, dat is, oft uytgegeten, oft vol ghelijck ſweet-gaetkens was.

Noch ſeyt Bauhinus, dat deſe cleyne ghemeynelijck met een tweede cleyne te voorſchijn coint uyt eenen wortel, want als de moeder ghepluckt wordt, volght de cleyne mede: ghelijck ick voor in het eerſte van deſen boeck noch gheſeydt heb, dat de Fungi haer niet laeten verplanten, ſoo can men deſe cleyne, van de moeder ghetrocken zijnde, niet verplaetſen tot grooter waſdom: ende dat in deſe meeſt te bemercken is, dat de cleyne in haer cleyn weſen met de groote te ghelijck vergaen en bederven: welcke reden is, ſoo de moeder ſterft, het kindt ſijn voetſel derft.

Ick heb deſe noch ghevonden in drooghe water ſtraeten onder het eycken loof, namentlijck als het in den Herft droogh weder was. Tot Geneven en Biſatien heeft Bauhinus deſe in de bemden veel gheſien, meeſt twee te gader. Leeſt neerſtich de quaede verckens Fungi, teghen deſe goede, de welcke de 34. quaede is.

Ghebruyck.

DEſe worden veel gheſouten en ghedrooght tot den winter, ghelijck in het ſluyten van deſe teghenwoordighe ſoorten te leſen is. In Hongarijen worden deſe overvloedigh op den rooſter ghebraden, worden oock op den rooſter herdt gedrooght: ende dan tot een fijn poeder gheſtooten, Fungi-meil.

gheſtooten, ende gheſift als meel: met het welcke ſy een ſauſſe maecken als een papken, maer niet te dick, daer by doende eeck oft aſijn, oli, boter, gember, peper en gyroffis-naghelen: met deſe ſaus worden de ghebraede Fungi opghediſt, waer van ſy ſeker ſoppen maecken.

Het ghemeyn volck, als boeren en dierghelijcke, nemen wat aſijn, boter, peper en ſout, daer van ſy een ſaus maecken, ende van het voorſeyde *Fungi-meil* en water koken ſy eenen broot-bry, die ſy met deſe ſaus eten, het welck aldaer een ghemeyne lepel potagie is.

BROOT-BRY VAN FUNGI.

Noch ſieden ſy de ſelve Fungi wel gedrooght, in het voorſeyde meil ghewentelt, en ſoo in oli oft boter ghebacken met wat peterceli, peper en ſout, &c.

25.
D

Naem. My heeft dickmael doen twijfelen, oft deſe niet het jongh van de voorgaende was; maer het is ghewis, dat het een ſoort op haer ſelven is, die ick de *Grauwe kleyn ghebolde Fungi* noemen ſal, in't Latijn *Fungus ſphericus parvus cineraceus*. In groot ghetal ſijn deſe te vinden onder de daghelijckſche ghemeyne *Fungi*, ſoo dat in een corfken ſomwijl de helft van dit gheſlacht is; want den ſtele is ſomwijl corter en dicker, ſoo dat ſy alle niet ſoo ſchoon oft wel ghemaeckt ſijn als deſe figuer haer vertoont; want de ſchilders houden voor vaſten reghel, in alles het ſchoonſte leven te verkieſen, op dat alles dies te aenghenaemer ſou vertoonen.

Gedaente Ghemeynelijck ſijn deſe van ſoodanighe groote als de figure naer 't leven hier vertoont: nochtans ſomwijl wel twee en drymael ſoo groot, maer noyt oft ſelden kleynder als de letter D hier aenwijſt. De reden van ſoo grooten ghedaente bevinde den lommer der boomen te ſijn: want ick in de vlacke locht oft onder dunne en weynige ſchaduwe deſe altijt teerder en cleynder heb bevonden.

Het bolleken is gheheel rondt als een kriecke, rondtſom vaſt inghetrocken, ende den ſtele ſoo bevattende, dat ſoo men het dun en weynich mergh, dat ſy in heeft, wilde uytdoen, het gheheel bolleken te niet ſoude gaen: het ſelve is ghemeynelijck aſchgrauw, blinckende van velleken; ſomwijl oock bruyn, maer weynich: den ſtele is boven ſeffens dun, maer onder heel dick, met eenighe dunne draeykens voor wortel: den ſtele heeft het ſelve coleur, maer is niet blinckende, noch glat, maer doof grau: ſy ſijn heel goet om aladobi te leggen, om haer groote herdigheyt: deſe heb ick menichmael rou ghegeten.

26
E

Naem. Tot onderſcheyt van de voorgaende heb ick deſe de *Cleyne ſlack* gheheeten, in't Latijn *Parvus limax*.

Noch meer docht my deſe met de voorgaende een en de ſelve te zijn, niet anders peyſende, als dat den tijt die te ſaemen dede ghelijcken, oft

veranderen

veranderen: maer van ieder ſoort gheſien hebbende, menichte groote en cleyne, ſoo van haer eerſte opcomen, als volwaſſchen van twee en dry daghen, jae oock in haer bederveniſſe door oudtheydt, ſoo is haer verſchil in alles volcomentlijck ghevolght: want deſe ſelden grooter als een goedt vingher-lidt is, gheliick de letter E naer 't leven aenwijſt. Sy is ſomtijts als een clompken onder en boven even dick: welck ſchotelken allenghskens ſich verdunnende, over den ſtele ſcherp verlieſt. Sy zijn van het ſelve coleur als de voorgaende, maer hebben geenen wortel: haer vleeſch is binnen ſelden heel wit, maer wat grauw. Ghemeynelijck zijn deſe van de cleyne ſlacken ghebeten, van de welcke ſy oock een ſeer ghelijckende coleur beſitten, ende ſijn een fatſoen als een ingheerompe ſlacke. Deſe ſijn een paragoen om te ſouten ende voor aladobie te ghebruycken. Gedaente

Van deſe heb ick vele in haer cleyn weſen bedorven ſijnde bevonden, ſwart en gheſteken, ſtinckende en rot, het welck my in twijfel ſtelde, oft van deſe oock gheen quaede ſoorte te vinden was, maer hebbe gheene connen vinden noch bekennen, alſoo deſe quaede ondeughende te kennen gaven, voormael goet gheweeſt te zijn. 27.

Noch iſſer een *Groote ſlecke Fungi*, de welcke het ſelve weſen en coleur in alles heeft, maer is wel vier-mael, en ſomwijl wel ſeven-mael grooter als de cleyne. Gedaente 28.

Wy becomen onder deſe ghemeyne Fungi een ſoort, de welcke altijt twee en dry te ſaemen in maleanderen waſſchen, op de ſelve manier en fatſoen, als de twee voorgaende, behalven dat het hoofdeken wat grooter is, de ſtelen corter, ende noyt eenighe bruynicheydt hebben, maer grauw oft ſeer wit zijn. Van ghelijcken zijn de cleyne bruyne *Abeele-fungi*, die dickmael vyf oft ſes te ſaemen groyen. Gedaente

Dat ick al deſe verſcheydentheydt van ghedaente den Leſer by figuere niet ten toon en ſtelle, is, om dieſwil dit Werck niet te coſtelijck ſoude worden: want ſulcks doende, ſouden noch meer als dertigh plaeten van noode weſen; welcke verſcheyde fatſoenen ick nochtans aen den leſer can voor ooghen ſtellen, aengheſien ick van ieder ſoorte het verſchil in mijnen originelen boeck naer het leven heb gheſchildert.

Deſe twee ſoorten van *Slecke Fungi*, als ſy te out zijn, hebben van binnen witte levende wormkens, even als de caes maeykens zijn, het welck een ieder can beproeven, deſe eenighe daghen bewaerende, ghelijck ick ondervonden heb. Quaet teecken.

De alghemeyne aenwijſinghe, op wat tijt de voorbeſchreven derthien Tijdt.

ſoorten der ghemeyne *Fungi* meeſt te vinden zijn, is tweemael in het jaer, in de Lenten, en in den Herfſt: nochtans de vier eerſte met de ſevenſte zijn laete *Fungi*, ende en comen noyt, oft ſeer ſelden, in het voor-jaer te voorſchijn, als alleenlijck in September en October.

Plaetſe. Onſe ghemeyne Fungi ſijn ghemeynelijck te vinden in de boſſchen, ſoo onder tronck-eycken, als in de leyen van opgaende eycke-boomen; doch ſijn oock in de vlacke velden ende weyen te vinden, ende in de drooghe grachten, onder de eycke kanten: want het ſchijnt dat het eycken-loof ſekeren goeden invloet aen de ghemeyne Fungi mededeylt.

Het ghebruyck der ghemeyne Eycke-fungi.

NAer het ſegghen van DODONEUS, ſoo worden deſe *Campernoelien* nergens meer ghegeten als in Ooſtenrijck, Bohemen, Hongarijen, en in al die omligghende plaetſen, al waer de kinders de ſelve rou als knollen oft rapen uyt der handt ſnoepen. De vroeghe die in April comen, worden aldaer aen draeykens ghereghen ende ghedrooght tot proviſie des winters. Hoe-wel dat mijn ghevoelen is, dat de laete *Fungi* veel beter ſijn als de vroeghe, om dieſwille dat de aerde door de wermte der ſonneſchijn van vele coude, voetighe, quaede dompen ontlaſt ende gheſuyvert is, waerom ick ſegghe:

Pluckt Campernoelien hoogh en droogh, en laet op't jaer,
't Is ſonder ſorge goede ſpijs, vreeſt gheen ghevaer.

De reden dat ſy de vroeghe drooghen, is om dat de laete te ſpaede comende, door den aencomenden voechtighen tijdt haer niet wel tot volcomen verdrooghinghe ſouden voeghen. Ten anderen ſoo worden deſe door het drooghen van haere overvloedighe voechtigheyt ontlaſt, waer door ſy te beter worden, ghelijck deſe oock de bequaemſte ſijn om te ſouten, eens-deels om dat ſy dick van vleeſch ſijn, waer door ſy haer te langher connen bewaeren, ende van de pekel ſoo licht niet worden opgegeten: ten anderen om dat het ſout oock alle coude, grove vochtigheyt verteirt ende verbetert.

Quaede teeckenen. Als wanneer eenighe van deſe gheſteken ſijn met eenighe geile, rooye, ſwarte oft grauwe ſpelle gaetkens, oft als ſy ſtinckende oft duf van geur ſijn, oft als ſy van buyten, ende veel erger van binnen ſwert oft blau ſijn, oft dat ſy in het open-breken blau, geil, oft groen worden, ſijn als dan gheheel ondeughende: oft als den hoet oft ſtele plat, ſacht, oft voos is.

Het

BIBL. UNIV.
GENT

N°. 4

HET IV. CAPITTEL.

Beſchrijvinghe der geile Fungi.

CLUSIUS wijſt ons deſe voor de eerſte van ſijne veertiende ſoort, de welcke hy by figure in ſijne wercken niet en heeft: ende al iſt dat ick de ſelve menichmael gheſien hebbe, ſoo en conde ick even wel geen ſchoonder in het leven becomen, als deſe figure met A, de welcke ick uyt den gheſchilderden boeck van CLUSIUS (van den welcken ick voormaels noch gheſproken hebbe) heb naer ghevolght. IOAN. BAUHINUS bewijſt deſe met weynighe woorden onder ſijne ſevenentwintichſte. NOMB. 4. 29. A.

In't Latijn wordt deſe van CLUSIUS ghenoemt, *Fungus leporinus:* in het Hongerſch, **Nitwl gomba:** in 't Hooghduytſch, **Haſen oͤrlein:** in't Nederduytſch **Haſen oor:** ende tot onderſcheydt van de naervolghende, heb ick deſe *Fungus croceus parvus*, dat is, *de cleyne Saffraen fungi* ghenaemt. Naem.

Haer volcomen ronde en grootte wordt hier by figuer vertoont; want ſy is noyt meerder als eenen goeden duym breedt: ſy ſtaet ghemeynelijck wat van beſijden op den ſtele: is boven wit, met weynich aſch-vervich in de puttekens, maer is veel met ſaffraen beſchildert: het plues van onder op het buytenſte van de ribbekens is ſeer bruijn geil, maer in den gront wit: den ſtele is cort en tamelijck dick, en met het ſelve coleur beſmoddert: ſy ſijn van binnen ſeer wit en vaſt: ſy waſſchen ſeer ongheſchickt uyt en in, den randt wat in gheſlaghen: even wel vinde ick geene reden om deſe een oor te noemen. Hier van ſijn twee figuren tot voldoeninghe vanden begeirighen. Gedaente. 30.

Noch beſchrijft ons CLUSIUS een tweede ſoort, de welcke verſchilt in veel grooter te weſen als de voorgaende, ten minſten tweemael ſoo groot: de ſelve is niet minder uyt en ingaende als de eerſte: van boven den hoet niet bultachtich, maer meer inwendich inghetrocken: de welcke als men deſe van beſijden aenſiet, ſoude het voor een geil bloeme gheacht worden te weſen; te meer, als iemandt deſe in de handt hadde, voor geene Fungi can beſpeurt worden. Deſe ſoude behooren de groote *Saffraen-fungi* te heeten. Ick en can niet anders ſpeuren, oft het is de ſelve die hier volght, hoe wel dat CLUSIUS nochtans die uyt LOBEL achter in ſijnen appendix byſonder by figure aenwijſt; ende geen ghelijckeniſſe aen malcanderen hebben. Een ander. 31.

Onſe ghemeyne geile Fungi van Brabant ſijn (ſoo my dunckt) in alle plaetſen B. Naem.

plaetſen te vinden: als door haere verſcheyde naemen te ſien is. Van vele oude Schrijvers is deſe in't Latijn genaemt, *Fungus luteus*, dat is, de *geile Fungi* genaemt: van TRAGUS, *Fungus leporinus*, de *Haeſe fungi*: van andere, *Auricula Iudæ*, *Iudas oor*: van LOBEL, *Groote ghecrolde Bos-campernoelie*: van IOAN. BAUHINUS, *Fungus luteus*, ſive *pallidus*, de *Geile Fungi*: van den ſelven in het Franſch, *Chanterelle*: in Borgondien, *Muſſirons*, van my, *Auricula leporis lutea*, de *Geil haſen oor*; maer haer ſou beter den naem van *Seeme-leir* toecomen, om de naer beſchreven reden, ofte de *Gout geile*. Deſe is de vierde ſoorte van TRAGUS, de 14. van CLUSIUS, de 20. van GASPER BAUHINUS, ende 27. van IOAN. BAUHINUS: van MATTIOLUS de 7. ende de eerſte van PLINIUS, &c. dit ſijn de rechte *Guallieti*, van vele alſoo bekent.

Ick bevinde, dat de oude Schrijvers met deſe *Fungi* ſeer vremt gehobbelt hebben, in het voorſeyden noemen en veranderlijck ſtellen: ghelijck LONICERUS ſtelt deſe neffens ſijne *Vinger-fungi*, by de welcke ſy gheene ghelijckenis can becomen.

Gedaente Het weſen van de *Seeme-leire Fungi* is aen ieders oogh aenghenaem: is gheheel Gout geil van coleur: heeft gheene ghelijckenis met eenighe ander ſoorten; want ten is hoet, noch ſchotel, noch bolleken; want den ſtele is aen de ſijde van het bovenſte, ſoo dat hy noyt in de midden ſtaet: waer om ick deſe nergens beter can by doen kennen, als by het fatſoen van eenen ſpaenen waeyer, daer de maerten het vier mede waeyen en doen gloyen als ſy viſch braden, behalven dat deſe Fungi niet ſoo plat oft recht open-gheſpannen is, maer half toe ghetrocken: by naer ghelijck eenich leir dat door het vier toe ghetrocken is: oft even ghelijck des menſchen navel: ſy gheven een weynich toe, ghelijck eenigh leir dat ſich laet uyt-recken. In deſe can ick noch mergh, noch plues aenwijſen: het vertoont ſich onderwaerts op de manier van gheſtreept plues, maer blijft in het vleeſch vaſt, ſonder ſich van een te ſcheyden, gelijck al de ander ſoorten doen: het welck even vaſt als't vleeſch is, ende van het ſelve geil coleur: de ſchotel oft bovenſte is ſeer effen, waer van de randen ſeer aerdigh gheſronſt oft omgecrolt in-gheſlaghen ſijn. Als de ſchotel oft de vrucht ſoo groot ſijn als een cleyn palme van eender handt (het welck de grootſte ſijn) als dan is den ſtele eenen ghemeynen duym lanck, en half ſoo dick. In het breken oft ſnijden ſijn binnen heel vaſt en wit: de ſtoffe is vvat taeyachtich: haeren reuck is ten uyterſten verſch, renſch en lieffelijck. Den ghemeynen ſlach ſijn vvat grooter als eenen halven Rijcksdaelder, gelijck hier de print vertoont; vvaerom hier van een en de ſelve vrucht tvveederley aenſien is ten toon gheſtelt, de eene vlack boven op-ſiende, ende de ander van beſijden onder.

Noch

Noch heb ick bevonden, dat ſy eenen pickenden oft peperachtighen ſmaeck hebben, het gene ick proefde in de ſelve rou te eten; maer de eene is heeter als de andere: van deſe heb icker eens ſoo groot ghehadt en ghegeten, die goet waeren: de aldergrootſte vvorden van de lief-hebbers ter plaetſen vvoonende, onder de voet verplet, op dat van het ſap (als van zaet) weder ander ſouden voorts comen, het gene my van de ſelve verhaelt is; hoe-wel dat het effect my niet en is ghebleken. Als deſe te out ſijn, ſoo vercrimpen ſy als een verdrooght velleken.

Wy becomen de *Geile Fungi* twee mael in't iaer, eens ten tijde van het uytcomen van't eycken loof, ende eens, als't ſelve rijſt. Als den ſoeten reighen vroegher valt, vertoonen oock haer alsdan vroegher, want ſy connen teghen gheenen heeten ſonneſchijn, waer door ſy heel wit worden, ende haer goudt coleur verlieſende, heel verdrooghen. Veel reighen is haer oock niet aenghenaem, worden alsdan plat en ſeer waterachtigh, waer door ſy rotten. Tijdt.

Daerom is't beſte ſayſoen in Auguſto, ſoo ick bevonden hebbe in't jaer 1671. als doen het ſeer voechtich was, als wanneer ick in groote menichten heb die aen verſcheyde vrienden toe gheſonden, met grooten danck.

Moſch-achtighen gront brenght deſe voorts in alle plaetſen, want ſy over-vloedigh in de boskens, prieelen en leyen van Eycke-boomen te vinden ſijn: waer om (als ick gheſeydt hebbe) Lobel deſe de *Ghecronckelde Boſch campernoelien* heeft ghenoemt. Het ſchynt dat ſy byſonder door ſekeren in-vloet van het Eycken-hout voorts comen, want ghelijck het ſomwijl gheſchiet, dat ten tijde als het eerſt uyt ſchietende eycke loof van de riſpen gheheel af-ghegeten wordt, ghelijck in het jaer 1671. als dan worden deſe niet ghevonden, maer comen dies te meerder in den naer ſomer. Deſe heb ick veel gheſien in de dreven van 't Caſteel van Hoogh-ſtraeten, oock tot Mera, daer ontrent: al noch anderhalve mijle van Antwerpen ontrent Wijnegom, ende elders, aldaer rondtom. Plaetſen.

Al iſt dat den al-ghemeenen regel ons verbiedt, op gheene meſthoopen te plucken, alſoo de ſelve niet ſonder perijckel ſijn, ſoo is my nochtans voor de waerheydt verhaelt van groote perſoonen van ſtaet en crediet, dat ſy van deſe *Goude-fungi* op den meſthoop binnen haeren huyſe dick-mael gheplucket, ghekockt en ghegeten hebben, met gheen ander verminderingh als oft ſy op de voornoemde goede plaetſen gheplucket waren, ende aen vrienden van meerder qualiteyt oock een ſchotel preſent ghedaen. Dit ſoude in deſe beſonder grootelijckx te achten ſijn: Bemerckinghe. Goede Fungi op den meſthoop ghewaſſchen.

waer om haer den naem vande *Goude fungi* toe-behooren ſoude.

Het is ſeker, dat deſe noyt eenighe ſpellegaten, oft maeyen, oft wormgaetkens hebben ; waer door my dunckt deſe noyt bederven ; ende te meer, als haeren groey gheeyndicht is, verdroghen, oft ten ſy door te veel regen verrotten, ghelijck alle andere goede aerdt-vruchten, als koolen, ſavoyen en andere : ende niet tegen-ſtaende ſoodanighe rottinghe oft bederveniſſe, be-erven nochtans gheene vergiftigheyt, noch doodelijcke fout, ghelijck andere ; hoe wel dat deſe rottinghe can sieckte en ongheſontheyt veroorſaecken, op de ſelve maniere als andere bedorven ſpijſen de maghe onſtellende, gheen goede kokinghe, noch goet bloet oft voeytſel maecken, verweeckende alſoo verſcheyde quaelen. Soo dat als deſe vaſt, goet en herdt ſijnde, noydt met eenighe vreeſe, achter-docht, oft perijckel connen belaſter tworden. In het jaer 1670. in de maent October. binnen Mera ten huyſe van den Eerweerdighen Heer VAN DEN BOGAERT, Paſtor aldaer, door de goede kenniſſe van den Eerweerdighen Heer PASSCHASIUS VAN GESSEL, Vicarius ter voornoemde plaetſe, ſijnde een expert kender deſer Fungi (ſiende mijne genegentheyt) heeft my ſijne kenniſſe van deſe in alles mede ghedeelt, ende te ſaemen een goede ſchotel ghegeten : ende my verhaelt, hoe deſe ſoort over dertich jaer in ſijn ouders huyſe met heele caskens uyt Italien ghedrooght quaemen, als mede tot den ſeer Edelen Heer DE DECKER, ſijnen oom, de welcke deſe *Medulla terra*, dat is, *Het mergh vande aerde* noemde. De welcke als hy deſe buyten over wegh gaende bevondt, het ſant wat af-vaeghde, ende ſoo rouw op at, bekennende in deſe in het minſten geen ghevaer te weſen. Noch noemde hy deſe het *Hemelſch manna* : ende alſoo hy veele jaeren in Italien ghewoont hadde, alle ſoorten wel kennende, ſachmen hem ſelden ander ſoorten als deſe eten. Naer mijne giſſinge, ende goede kenniſſe van den genoemden Heere, is den ſelven een man in de tachentich iaer geweeſt eer hy geſtorven is; nochtans het abondant eten der *Fungi* wordt hem geen oorſaecke des doodts gheweten : waer uyt ick ſegghe, dat de eyghen ondervindinghe my deſe voor de beſte doet ſtellen, om dat ſy altijt ſonder vrees en perijckel moghen ghegeten vvorden.

Gebruyck en ſchoon maken.

Van deſe *Fungi* valt weynich verloren in het ſchoon maecken, alſoo den ſtele onder, daer ſy mede in de aerde gheſtaen heeft, een weynich afghecort wordt : ten waer dat den ſtele hol was, alsdan wordt hy afghecort tot daer hy vol en vaſt is : ende als de canten van de ſchotel wat te dun oft ſlodrich zijn, oft door den reighen wat doorwijckt zijn, (het gene lichtelijck becomen) can men het ſelve wat af-ronden, maer is niet

noo-

noodich. Als ſy te groot zijn,can men die doorſnijden, naer ieders believen ; maer de cleynſte blijven heel.

Sy zijn veel ſmaeckelijcker en beter,rou gheſtooft ſonder opbroeden, oft ſieden ; oock beter verſch , als ghedrooght : ſy en moeten van het plues niet berooft worden. Sy worden aen eenen draet ghereghen , ende ontrent de ſchouw ghehanghen , oft in een drooghe camer op de tafel gheſpreydt uyt der ſonnen ſchijn , alwaer ſy beter drooghen als aen de ſchouw. In het drooghen worden ſeer cleyn , ende krimpen in een; want ick deſe met heel reeſſelkens van Bruſſel heb becomen , de welcke van Borgondien quamen , waer van de grootſte gheen ghemeyn Roomſche boon groot was.

Naer dat ick onderſocht hebbe , comen deſe tot Bruſſel niet verſch te merct ; nochtans in Soignien boſch ghenoech te vinden zijn ; want BAUHINUS ſeydt , dat ſy veel onder de Buecke boomen waſſchen. Ick heb in mijn kleyn Tractaet , in't iaer 1668. oock gheſeydt, dat ſy maer eens op onſe merct van Antwerpen alsdoen gheſien waeren ; maer hebben ſedert al meer-mael monſter ghepaſſeert : zijn tot Bruſſel ſeer in ghebruyck , te weten de ghedrooghde.

Deſe drooghe zijn altijt in twee oft dry uren bequaem tot den dis ; worden in lauw reghen-water , oft in ſoete-melck ghewijckt (melck is beter als vvater) tot dat ſy mals vvorden ; vvant comen noyt tot de grootte van haer eerſte vveſen : zijn oock beter in kiecken ſop , en hamele ſop ghevvijckt ; doch moeten vveder in verſch ſop gheſtooft vvorden , volghens den ſtiel ende conſt : maer behooren wel ſchoon ghewaſſchen te worden , want de ribbekens , die ſy in de plaets van plues hebben , ſijn vol aerde en ſant.

TRAGUS ſtelt deſe voor ſijn vierde goede , die hy noemt in't Latijn *Capreolini* , dat is, de *Cabriet*, oft *Geyte Fungi* : de tvveelfſte van CLUSIUS , die hy in't Hooghduytſch den ſelven naem gheeft **Itcheling** : oock **Heiſten**. Het is de elfſte van GASPER BAUHINUS. *Fungus pileolo lato orbiculari flaveſcente* : de *Fungi met den ronden breeden bleeck geilen hoet* : van IOAN. BAUHINUS de ſeſentvvintichſte : *Fungus luteus pallidus* , de *Bleeck geile Fungi*, van my *Fungus croceus magnus*, de *groote ſuffraen Fungi* , ſy is oock de vierde van MATTIOLUS. 32. C Naem.

Deſe *Bleeck geile Fungi* comen op verſcheyde fatſoenen te voorſchijn. In den gheſchilderden boeck van CLUSIUS , heb ick tvvee verſcheyde figueren bevonden , de eene de helft kleynder als de andere : de grootſte van de ſelve heb ick hier in print gheſtelt. Deſe heeft eenen vlacken , niet ſeer hoogh verheven hoet oft ſchotel, ſeer hoeckich uyt en Gedaente.

ingaen-

ingaende, ontrent dry duym breedt: in de midden een weynich inghetrocken, de randen op ſommighe plaetſen een weynigh omgheſlaghen: haer coleur is grau wit, maer op den cant ende in de midden bleeck geil: de reſte met eenighe heel bleecke dunne ſaffraenachtighe verwe beloopen: haer plues is ſeer ghelijck aen de *Goude-fungi*; maer is meerder gheghestreept, met rechte linien oft ribbekens beginnende van den ſtele, en eyndighende teghen den randt van de ſchotel, het welck ſchoon ſaffraencoleur is. Somwijl is de ſchotel aen den rant boven omgetrocken; den ſtele is van het ſelve bleeck coleur, als ſy boven is; den welcken eenen halven vinger lanck is, ende van des vingers dickte: ſijn van de ſelve natuer als de voorgaende, doch hebben ſoo veel vleeſch niet: ſijn oock meer onderworpen aen ſtanck en bederveniſſe als de Goude-fungi. Deſe ſijn meer wit als geil, oock veel droogher als de *Goude*, en ſeer heet, peperachtigh van ſmaeck; noch ſy en laeten haer niet uyt-recken, want ſijn ſeer hert en vaſt: ick heb deſe den 22. Iunij 1673. rou ende gheſtooft ghegeten.

Tijdt en plaets. Dit is een vroeghe ſoort; want is te vinden ontrent Sincxen: comt in de boſſchen, en op de ſelve plaetſen als de andere.

Hier is te bemercken, hoe deſe de *Boleti* van de Ouderlinghen is gheweeſt: als van CICERO, PLINIUS, HORATIUS, en andere: van PORTA-

33. D.E.F. Naem. VILLA ghenoemt, *Fungi Autumnales*, de *Herfſt Fungi*. Het is de derde van MATTIOLUS, die hy in't Hooghduytſch noemt Herren Peltz: de ſeventienſte van CLUSIUS, met den naem van Hongarijen, *Dominórum Fungus*, in't Hongerſch, Oz Gomba: oock in't Hooghduytſch Keyſerling / *Fungus Cæſarius*: het ghene al te ſaemen te ſegghen is, de *Heeren*, oft *Keyſerlijcke Fungi*. Ick heb deſe *Fungus ovinus*, de *Eyer Fungi* ghenoemt. IOANNES BAUHINUS in't Latijn, *Fungus ſpecioſus*, de *ſchoone Fungi*, oock *Magnus luteus*, de *Groote geile*. Dit is ſijne drijentwintichſte ſoorte.

Gedaente Tot meerder kennis en voldoeninghe zijn hier vier figueren naer 't leven vertoont: ten opſicht van haer eerſte weſen, als de letter D vertoont, is deſe van my de *Eyer fungi* ghenoemt; alſoo ſy in alles aen een wit hinnen ey ghelijckende is; want leydt bewonden ende ghewaſſchen in een vaſt, ſaecht, dun, wit lieſken oft velleken, het welck de ſelve, ſoo de ſchotel, als den ſtele, gheheel omvat: welck velleken ſy ſelven allenghskens, door het ſwillen ende groeyen van de binnen beſloten vrucht, ontwindt ende los-maeckt: ende open berſtende, de Fungi haer meer en meer vertoont, op de ſelve manier als het broyen van een kiecken. Dit heb ick in't jaer 1669. den 3. 4. en 5. October in de afgecapte boſſchen van de Abdije van Everbode neerſtelijck beſpeurt: deſe nu uyt haer velleken ofte ſchelle gheboren ſijnde, heeft de ſchotel het coleur van eenen

eenen eyer-dòyer, ende het ſatſoen van de figure met E niet lanck noch dick van ſtele: het plues is merckelijck dick en menichvuldigh, ſchoon citroen coleur, ende den ſtele van den ſelven.

Deſe heeft dryderley weſen, welck ieder eenen dagh verheyſcht: in haer derde weſen is ſy ſeer vlack en pleyn uytghereckt, als wanneer de ſchotel ſeer groot is, ſomwijl als een kleyn hoeyken, ende ghemeynelijck gheſpleten oft gheſcheurt als de twee figuren met F hier aenwijſen; de bovenſte ſijde is ſchoon en aenghenaem, als ſaffraen, met een weynich roodt fermelioen gemenght beſchildert, met aen den randt eenighe ſtreepkens bleeck-geil: haer plues is alsdan ſeer verwaſſchen, ende veel dunder gheworden; maer leydt ſeer recht neffens malcanderen, als oft het met eenen gheſoden bleecken eyer-dooyer beſtreken was: den ſtele is alsdan veel langher, ghelijck eenen goeden vingher: den hoet is dick en wit, vaſt van vleeſch, en den ſtele van ghelijcken. Sommighe ſegghen, dat ſy van binnen melck in heeft, het welck ick niet bevonden hebbe. Van deſe ſoorten zijnder groote en cleyne, doch van ghelijcken aenſien.

Volghens den naem van PORTAVILLA, de *Herſt Fungi*, ſoo ſoude deſe een laete ſoort weſen: van ghelijcken volghens mijn voorſchreven ondervindinghe, van de maendt October: niet teghenſtaende, my dunckt dat ſy in het voor iaer oock te voorſchijn komen, want ick meyne deſe noch in Iunij in het voorby-gaen gheſien te hebben: ende te meer, ſoo betuyght CLUSIUS, de ſelve twee mael binnen 't iaer te becomen te zijn. Tijdt.

In Brabant zijn eenighe te vinden in de afghecapte bleck boſſchen, de welcke niet veel met eycken loof bedeckt zijn; want onder lommer van eycke boomen worden ſy noyt bevonden, maer meeſtendeel in drooghe plaetſen. Als wanneer deſe bedorven zijn, is haer eerſte weſen gheheel verloren, ende worden heel ſlodderich en plat. Plaetſe.

In de beſchrijvinghe der *Boleti* is te leſen, hoe in de voorgaende eeuwen deſe *Keyſerlijcke Fungi* van de Ouderlinghen voor de *Boleti* zijn ghehouden gheweeſt, als PLINIUS meynt, dat den Keyſer CLAUDIUS hier door vergheven is, het welck grootelijcks ghemiſt is. Het is ſeker, dat deſe ſoort ſeer weynich en ſeldtſaem in *Brabant* te vinden zijn, maer in *Hongarijen*, *Bohemen*, *Savoyen*, *Borgondien*, *Napels* en daer ontrent zijn deſe ſeer overvloedich: het welck my wel bekent is. Bemerckinghe.

Sonder twijfel zijn deſe een ſeer goede ende van de beſte ſoorten, om dat ſy nerghens als in drooghe plaetſen te vinden zijn: ende ſoo wanneer deſe ontrent de hollen van eenighe fenijnighe beeſten voorts-comen, zijn ſy (in haer vel noch bewonden zijnde) blauw en ſwart, waer door

deſe met haer voorſchreven goede aenteeckeninghen bevonden zijnde, gheen achterdencken connen verwecken, maer als een ſeer goede ſpijſe ghenut worden.

Het V. Capittel.

Nomb. 5. De reden dat deſe twee met de letter A en B haer plaets by de groene *Fungi* hebben, is om dat de voorgaende plaet haer gheen plaets en conde verleenen, het ghene nochtans wel behoorlijck was.

34. A Naem. Ioan. Bauhinus heeft van deſe gheen ander woorden, die hy voor ſijne elfſte ſtelt, als 't ghene Clusius van deſe ſijne eerſte voor de negenſte beſchrijft: die ſy met den Hongarſchen naem noemt Yerenck / en in't Hooghduytſch Kremling / in't Latijn, *Candicantes*, oock *Abbicantes*, het welck ſoo veel beteeckent als *Grijsachtigh* uyt den witten. Ick noeme deſe *de cleyne grijſe Fungi*.

Gedaente. Deſe *Grijſe Fungi* is van geene Auteuren met de figuer vertoont. Als ick deſe bevonden hebbe, was ſy niet grooter als eenen duym breet, dat is de ronde van eenen twelf-ſtuyvers penninck, al uyt ſoo groot niet als de figure met A hier vertoont: doch ben van ghevoelen met Clusius, dat onder deſe ſommighe veel grooter ſijn: den ſtele is eenen cleynen vingher dick, ende eenen halven lanck, alle van het ſelve grijs oft witachtigh coleur: de ſchotel is boven met eenighe bleeck-geile cleyne vleckskens beſmet: den hoet is niet hoogh, maer plat, heel weynigh onder om-gheſlaghen, ghelijck de omghekeerde figure vertoont: haer linirecht plues is ros als met roet oft ſoet uyt de ſchou beſchildert: ſijn van binnen ſeer wit, vaſt en droogh van vleeſch.

35. B Naem. Al is't dat Clusius deſe de vierde van ſijne neghenſte noemt, nochtans heeft cleyne ghemeynſchap by de voorgaende, van hem in het Hongerſch Voros yerenck / in't Hooghduytſch Rotte kremling / *De roſſe Fungi ghenoemt*: haer coleur is even ghelijck aen de oude Palmenhoute dammen oft ſchijven van eender verkeer berdt.

Gedaente. Onſe *Palmen-houte Fungi* heeft den hoet ofte de ſchijve ſeer plat, en rontſom boven aen den randt wat bleeck-ros met cleyne ſtreepkens, in de midden een pleckſken bruyn ros als ſoetachtigh, ende weder wat lichter van coleur: daer naer volght weder eenighen circkel van het ſelve bruyn coleur, waer mede de reſt vervolgens haer coleur lichter ros wort, het welck ſich allenghskens verlieſt. Het ghene in deſe figure met B ſeer natuerelijck wordt aenghewesen. Bemerckt dat deſe ſoort, 't zy cleyn

N°5

kleyn oft groot, out oft jonck, in dit voorſchreven coleur gheene veranderingh en hebben, waer door ſy wel toonen een ſeker ende vaſt gheſlacht te ſijn. De ſchijf is ſomwijl vier duym en meerder in de breede: van onder is ſy gheheel wit, met ſeer dun, wit, ſacht plues: den randt is noyt om-gheſlaghen, behoudelijck dat het ſelve op het uytterſte wat geil is: de ſelve ſchijf heeft ſoo veel vleeſch als de dickte van een verkeer ſchijf, van binnen wit en vaſte ſtoffe, ſeer goet van geur; nochtans becomen deſe ſomwijl eenighe vierighe ſteeckskens, het welck uytgeſneden wort. Den ſtele heeft de lenghde van twee duym en half, ende als eenen ghemeynen vingher dick, onder wat dicker als in de midden: ſijn coleur is gheheel wit met weynigh grauw beſmoddert.

Wy becomen deſe maer eens in't iaer in het leſte van de maendt Mey, ende in het beginſel van Iunij, ſoo dat het twee vroeghe ſoorten zijn: in de boſſchen zijn deſe meeſt te vinden, ſomwijl op de canten onder het eycken loof. Tijdt en plaets.

Beſchrijvinghe van dry ſoorten van groene Fungi.

HEt is te bemercken: hoe CLUSIUS deſe twee naervolghende de eerſte ende tweede van ſijne dertiende ſtelt; de welcke hy bedeylt in vyf verſcheyde: waer van de derde purper is, een ander bruyn, ende de vijfde grauw: het welck ſeer onſeker te verſtaen is, nochtans comt ſijn beſchrijvinghe in ſijne ghedruckte boecken (alwaer de figuren niet ontrent zijn) met de figuren naer 't leven gheſchildert in ſijnen geſchreven boeck ſeer wel over een: de welcke ieder, volghens haer coleur, de roode by de roode, en de grauw by de grauwe, door my te ſaemen ieder onder ſijn ſoort ſullen ghevoeght worden: waer uyt een ieder even wel al de ſoorten ſal connen bekennen, ſoo van CLUSIUS, als van BAUHINUS, 36. C
't zy in wat orden oft onder welck gheſlacht van de ſelve Auteuren die ghenaemt oft gheſtelt zijn.

In het Hooghduytſch is deſe **Fraw Teubelinge** / in het Hongerſch **Galamb Vicza** / in't Latijn *Dominarum Fungus*, en in't Duytſch de **Jouffrouwen oft Medzouwen Fungi** ghenoemt. De reden van deſen naem is my onbekent, ende ick ſal deſe de *Groote groene Fungi* noemen, *Fungus magnus viridis*. IOAN. BAUHINUS noemt deſe *Fungus ſilvarum aſper eſculentus, de ſtekende eetbare Fungi uyt de boſſchen.* van CASPER BAUHINUS ſijne eerſte van de achtſte; en van IOAN. BAUHINUS de eerſte van de twaelfſte en van CLUSIUS de eerſte van ſijn derthiende goede. Naem.

Met reden magh deſe de *Groote groene* ghenaemt zijn, aengheſien dat ſy Gedaente

ſy wel vyf duym in haeren diameter is, het welck by naer de ronde van het binnenſte van een tenne talloor is, geheel recht, en plat als een placte, ſelden met eenighe bulten oft putten, ſomwijl rondt, maer meeſtendeel gheſlipt, oft met gheſcheurde ſcherpe randen, ſeer bleeck aenghenaem groen, met hier en daer een kleyn wit vlecksken aen den cant, met eenighe corte vorekens, oft uyt en ingaende linikens. Den hoet van onder heeft rechte linien van vaſt cort plues, het welck uyt den geilen beſprinckelt is: het vleeſch van den hoet is niet dicker als eenen kleynen vingher, ſeer ſneeuw wit, en vaſt van binnen: haer bovenſte groen velleken laet ſich lichtelijck afdoen. Den ſtele is eenen grooten duym dick, ende wel vier duymen hoogh, wit bleeck-geil, en wat bruyn grauw: ieder coleur op verſcheyde plaetſen: ſy en heeft geenen wortel.

Onder deſe comender dickmael met eenen halven hoet, ſeer gheſlipt, en hol uytgheſneden, ende den ſtele alsdan niet in de midden, maer aen het eynde van den hoet, met meer ander vremde veranderinghen, te weten, boven onder het groen coleur met bleeck blauw, bleeck geil, en caſtani bruyn, op verſcheyde plaetſen ghepleckt, ick en vinde gheene reden in deſe van eenighe ſtekende rouwicheydt, waerom haer BAUHINUS ſtekende noemt.

37. D Naem. Met de ſelve naemen als de voorgaende, wordt deſe mede-ſuſter ten toon gheſtelt, en bekent ghemaeckt voor de tweede van de derthiende van CLUSIUS, van de welcke hy de figure in ſijne ghedruckte wercken ten aenſien ſtelt, tamelijck wel ghelijckende: hoe wel deſe medegaende met D op 't hooghſte naer 't leven ghevolght is. Deſe heb ick de *Groene inghetrocken navel Fungi* ghenaemt.

Gedaente Een vierde paert minder als de voorgaende, vervolghens in al haer deelen, is deſe haer ghemeynelijck vertoonende, den hoet geheel rondt, niet plat, maer hoogh uytbortelende, ende in de midden boven den ſtele wat inwendich inghetrocken, ghelijck des menſchen navel: haer coleur is bruyn doncker groen, het welck ſich aen de cant met eenighe roſſicheydt verlieſt: den hoet is ghemeynelijck den randt een weynich inghetrocken, oft onder omgheſlaghen: het plues is uyt den witten bruyn, op de ſelve manier als voren: deſe vertoont haer in haer kleynſte opcomen met de voorſeyde bruyne groenicheydt. Sy worden voor ſeer goede van de Auteuren betuyght, hoe wel dat ick de ſelve noyt ghegheten heb, ende oock weynich gheſien hebbe, alſoo ſy in Brabant ſelden te vinden zijn.

Tijdt en plaets. Onder de vroeghe worden deſe twee ſoorten aengheteeckent, alſoo ſy in de maendt Iunij en Iulij, volghens het ſchrijven van IOAN. BAUHI-

NUS,

NUS, in de ghemeyne boſſchen te voorſchijn comen.

Een mede ſoorte van de voorgaende heb ick t'Antwerpen bevonden; die ick ghenoemt hebbe in 't Latijn *Fungus colore variegato*, oft *Fungus punctatus*, *De gheſpickelde Fungi*: op de Hollantſche manier, de *Bonte Fungi*: want de ſelve noemen alle ghevlamde oft geſpickelde bloemen, oft kruyden, de welcke verſcheyde coleuren behelſen, als gevlamde rooſen, heulbloemen, &c. De bonte heulen, rooſen, ende ſoo voorts. 38. E Naem.

Mijne *Bonte Fungi* beſit op haeren hoet verſcheyde coleuren, als vlecskens van licht-groen, bruyn doncker-groen, geil-groen, bleeck-grauw, grauw en witte, ſeer vremt, maer niet aenſienelijck: ſy is hoogh van ſchotel, ghemeynelijck met eenen inghetrocken put, half rondt om den ſtele; want den ſtele heft ſich boven met den hoet op: de ſchotel is rondt, ſelden van onder den randt ingheſlaghen, heeft vaſt grauw gheſtrept plues; is wel vier duym breedt. Den ſtele is eenen goeden vingher dick, en twee duym lanck, hebbende eenich fatſoen van wortel; ghelijck de twee figuren met E hier aenwijſen. Den ſtele is bruyn grauw, en op ſommighe plaetſen heel wit van vleeſch, ſeer verſch en aenghenaem van reuck, heeft een weynich peperachtighen ſmaeck. Gedaente

Oft deſe tweemael in het iaer comen, is my tot noch toe onbekent, doch heb deſe gheſien 24. Iunij in de eycke boſſchen, ende in de vlacke locht. Tijdt en plaets.

Bemerckt, als datter een mede ſoort is, aen deſe ſoo ghelijck als het een ey aen het ander, de welcke quaet ende perijckeleus is; het verſchil is niet anders, als dat de quaede ſeer ſwaer ſtinckende is, van binnen ſwart, blauw oft perdts, oft ſeer voos en geſteken. Quaede teeckenen.

HET VI. CAPITTEL.

Van de Roode Fungi.

TOt bequaemer licht, ende aenſienelijcker kenniſſe, waer door een ieder te beter de eene ſoorte van de ander ſoude connen onderſcheyden, ſoo iſt dat ick alle de roode ſoorten hier by malcanderen heb ghevoeght, op het welck (ghelijck ick noch gheſeydt heb) onſe voor-ouderen weynich ghepaſt hebben: het welck my oock in alles niet wel doenelijck is; alſoo het coleur in ſommige de minſte veranderingh is om haer ten ſelven opſicht daer onder te voeghen: doch evenwel ſal ick ſoo veel voor-by-gaen als't doenelijck is, van groene, witte, bruyne en roode, alle

Nomb.6. onder malcanderen te ſtellen ; ghelijck ick meeſtendeel by Clusius bevonden hebbe ; ende noch ergher by Ioan. Bauhinus, want hy ſtelt de goede neffens de quaede.

39. A

Naem. Om nu te comen tot de eerſte goede roode ſoorte, ſoo ſal de letter A den iverighen Leſer alhier dry figuren naer 't leven vertoonen.

Gedaente. My docht dat deſe ſeer ghelijck was aen eenen *Vyt-gheſpreyden Ioufvrouws waeyer*, om haer coleuren, aenteeckeninghen, ſoo van den eenen als van den anderen cant : in't Latijn, *Ventilabrum extenſum dominarum*.

De eerſte figuer met A vertoont, hoe deſe *Fungi* ſeer uyt en ingaende gheſneden, ende niet rondt en is : haer meeſte coleur is uyt den purpuren : deſe vlecken in de midden ſijn licht bruyn, ende beſcheyden met wit ; den hoet is ſeer hoogh verheven ende uyt-ghebult, ghelijck de letter AB haer vertoont. Als wanneer ſy eerſt te voorſchijn comt, ſoo en is haer purper ſoo veel niet, maer meer wit en bruyn, hoe wel dat den meerderen uyt-waſch een vlacker ende uyt gereckter ſchotel aenwijſt, ghelijck de eerſte A vertoont.

Haer onderſte van den hoet is gheheel bruyn purper, met ſchoone rechte ſtrepen van plues, het welck ſeer ghelijck aen de *Wey-fungi* is, waer van ſy ſchijnt een mede ſoort te ſijn : den randt is wat omgheſlaghen, het welck in de tweede met A te ſien is. Den ſtele is ſeer aenghenaem rondt, de dickte van eenen cleynen vingher, ende des ſelfs vinghers lenghde, van coleur bleeck purper en wit.

Al is dat *Cluſius* hier van niet in't byſonder heeft gheſchreven, ſoo nochtans dunckt my dat hy van deſe voor een beſcheyde ſoort onder ſij-
40. ne ſevenſte ſchijnt te roeren, van welcke de mede-ſuſter met B hier
B naer volghen, ende beſchreven worden.

Naem. Casper Bauhinus noemt deſe in't Latijn *Fungus orbicularis ſulcatus albus fuſco permixſto*, *De witte ronde ghevôrde Fungi met bruyn ghemenght* : ende het is ſijne neghenſte ſoort : van Clusius, *Fungus tuberoſus*, in het Hongerſch, **Chyporbe gomba** ; in 't Hooghduytſch, **Angerling** / in het Duytſch, **de Ghebolde Fungi**/ die hy ſijn ſevenſte telt. Ioan. Bauhinus ſtelt deſe ſijne ſeſthiende, die hy noemt *Fungus tuberoſus eſculentus albo fuſco permixſtius vel maculis diſtinctius*. dat is, *De ghebolde eetbare ghemenghde wit en bruyne Fungi, met verſcheyde vleckskens*.

Gedaente. Op dat haere kennis tot claerder vertoogh aen den Leſer werde voor ooghen gheſtelt, ſoo ſijn hier twee figuren met B boven malcanderen ſtaende, naer het leven aenghewеſen, hoe wel van my noyt in het leven gheſien ; waerom ick ghedwonghen was de ſelve figuren uyt de wercken van Clusius naer te volghen, het welck ick bevinde Ioan. Bauhinus

oock

BIBL. UNIV.
GENT

oock ghedaen te hebben. De eerſte figure vertoont haer ſonder ſtele, waer uyt te ſien is, hoe ſy een rechte *Tuber*, dat is een *Ardt buyle* ghelijck is, de wijle ſy haer ſoo rondt ende dicht toe-ſluyt, dat ſy als-dan (ſoo Clusius ſeydt) ſeer ghelijck is aen een eynden-ey, maer veel grooter. Als ſy in de aerde ſtaen, is aen haer gheenen ſtele te ſpeuren, ſoo dat den buytenſten randt ſoo onghetrocken is, dat den ſelven aen het gras ofte gront raken: haer vel, waer mede ſy overtrocken ſijn, is uyt den bruynen wit, dat is met een ghemenght coleur, gheheel effen van vel, ſomtijts met eenighe vleckskens wit en tuſſchen bruyn, het ghene met den tijdt oock gheheel vergaet: op het bovenſte top ghemeynelijck wit. Onder deſe vindtmen oock die van ronde forme als een bal ſijn: haeren ſtele is heel cort, en onder ſpits, ghelijck de tweede figuer met B aenwijſt. Van onder is deſe weynich hol, met wit gheſtreept plues doortrocken van den randt van de ſchotel tot aen den ſtele: ſomwijl ſijn de randen geſcheurt oft gheſpleten: ſy zijn tamelijck dick van vleeſch.

Ioan. Bauhinus maeckt hier twee verſcheyde ſoorten van, de eene noemt hy de *Fungi met de vlecken uyt den bruynen*, ende de ander de *Grauwe uyt den witten.*

Binnens iaers worden deſe in Hongarijen en Duytſchlandt dry-mael bevonden in de weyen en velden. Waer het ſaecke dat ſy met roodt plues verciert waeren, ſy ſouden onder het gheſelſchap van de *Wey-campernoelien* gheſtelt zijn. Tijdt en plaets.

Deſe mijne derde onder de ſeſde ſoort, heb ick in't Latijn ghenaemt *Fungus coccineus villoſus*: de *Roode bonte* oft *ghebayrde Fungi*, oft de *Roode wolle Fungi*: van Clusius, *Fungus cervinus niger*, de *ſwerte herdts Fungi*: hoe wel dat ick in deſe noyt eenighe ſekerheydt heb connen bemercken oock in het minſte deel. Hy noemt deſe in het Hooghduytſch Hirſchling / het is de eerſte van ſijne thiende ſoort, ende van Ioan. Bauhinus de eerſte van ſijne twintighſte ſoort, in't Latijn, *Villoſus puniceus*, de *Roode ghebayrde*, ofte de *Ghenopte Fungi*; noch van de Duytſchen de *Rouwe ghebayrde bockachtighe Fungi*: noch van Ioan. Bauhinus *Fungi ſilveſtres eſculenti cervini*: *De goede herts Fungi uyt de boſſchen.* 41. C Naem.

Als wanneer ick op den 21. Iunij in't jaer 1671. deſe *Carmoſijne* oft *Roode Fungi* heb gevonden, ſoo is ſy ten uytterſten met haer levende weſen ten toon gheſtelt, ſoo wel de eene van boven aenſiende, als de andere omghekeerde van onder door de letter C. Haer ſchotelken oft hoofdeken is boven plat, ende niet verheven: wiens wijde in de ronde de ſelve grootte van deſe figuer heeft, dat is, wat grooter als een Ducaton, doch ſelden veel grooter: op welcke plattigheydt ſeker uytwendighe teere, Gedaente

dunne,

dunne, ſachte, even als nopkens van ſijde-ſtoffe zijn, ſy is roodt van coleur: Clusius ſeydt, als ſcharlaken-roodt, hoe wel dat ick deſe ſoo hoogh van coleur niet bevonden heb, dan wel ſeer natuerlijck, oft ſy met een ſaecht roodt vleeſachtich velleken overtrocken was: de eene is ſomwijl wat rooder als de andere, ghemeynelijck als bleeck carmoſijn.

Dat ick deſe de *Wolle-fungi* noeme, is om dat ſy nopkens heeft, als ſekeren ſachten dons van het fijnſte hayr: het welck haer uyt-waſt ſonder nochtans dat het rouw oft ſtekende is; maer ſeer aen de menſchen ooghen aenghenaem. De randen ſijn van onder ſeer omgheſlaghen, ende onghemeyn ingheboogt: het plues is ſacht ende niet heel lanck, ende bleeck-root, als van de Pradelli, het welck ſeer aerdigh verſcheyden met voren neffen maleanderen leydt: ſy is dun van ſtele als eenen cleynen vingher dick, maer niet ſoo lanck: ſomwijl hebben ſy eenighe peeskens voor wortel, en ſomwijl een boordeken, zijn van binnen ſeer ſneeuw wit, ende ſeer aenghenaem van reuck.

Tijdt en plaets. In Mey en Iunij comen ſy te voorſchijn, maer niet anders, ſoo dat ſy een vroeghe ſoort zijn. Onder de eycke boomen en in de open velden zijn deſe te ſoecken en te plucken, ſoo wel als in de boſſchen.

Bemerckinghe. *Ioan. Bauh. Tom. 3. lib. XL. pag. 823.* Naer alle dat ick hebbe connen achterhaelen, ſoo is dit de *Herdts-fungi*, van de welcke ſommighe lichtaerdighe Schrijvers haer beroemden, dat deſe de Fungi was die ſy ſeyden in oude tijden by de Apoteeckers te coop te zijn, ſegghende dat deſe Fungi voorts quaemen uyt het zaet van de herten, waer door deſe Fungi de natuer hadden om tot onkuyſcheyt te verwecken: tot welcken eynde ſy verkocht ende ghebruyckt wirden, het welcke valſch ende onwaerachtich is, doch men heeft onder veele Ouderlingen ſoodanige menichvuldighe heydenſche ſuperſtitien bevonden: daer de natuere van de Fungi geheel anders is, alſoo ſy cout, ſlijmerich en voechtich zijn, het gene een beletſel ende afkeer van Venus doet hebben, hoe wel dat de heete en drooghe byvoeghſels in het koken van een ander behulp zijn.

Noch docht my noodich deſe derde van de dertiende van Clusius onder het gheſlacht van de *Roode Fungi* te ſtellen, de welcke hier met dry figuren naer het leven zijn ghetrocken uyt den gheſchilderden boeck, door Clusius ghemaeckt, die hier worden met de letter D vertoont. Waer van de figure met den ſtele vertoont haer eerſte ende kleyn ghedaente, maer de twee ander vertoonen haer groodt ende volwaſſchen te weſen.

42. D

Naem. In Hongarijen is deſe ghenaemt Verews galambicza/ in't Hoogh-duytſch

duytſch **Rott teubelinge**; het welck ſoo veel te ſegghen is, als de *Purpere Fungi*. IOAN. BAUHINUS ſtelt deſe ſijne derde van ſijn twelfſte, ende GASPER BAUHINUS heeft deſe ſijne vierde van de achtſte gheſtelt, die hy noemt in't Latijn, *Fungus purpureus, ſive ruber*, de *Roode oft purper Fungi*. Ick noeme deſe de *Purper bedauwde buyck-Fungi*.

Sonder twijfel is deſe in haer levens grootte door CLUSIUS in ſijnen boeck gheſtelt; de welcke ick niet heb willen veranderen, om haer wel ghemaecktheydt. Gedaente

In haer eerſte opcomen, te weten die met den ſtele, is den hoet een cleyn weynich grooter als deſe figure hier vertoont, de welcke als dan ſchijnt rondt te weſen, en ontrent twee duym ende een half breedt: ſeer ſchoon purper op haer bovenſte deel: den ſtele is van gheen meerder dickte oft lenghde als de ſelve in de plaet haer hier vertoont: den ſelven ſtele is heel wit.

Als ſy tot grooten waſdom ghecomen is, ſoo is ſy ſeer hoogh verheven als een kusken, met holten en bulten uyt en ingaende, noch oock niet rondt, maer ſeer hoeckich en cantich, gelijck in deſe groote met D ſonder ſtele alhier te ſien is, ſeer ſchoon als purper met fermilioen ghemenght: welck ſchoon velleken ſeer dun is; want ſoo men ten minſten met den naghel van den vinger dit velleken roert, ſoo laet het ſchoon wit vleeſch ſich daer haeſtelijck door ſchijnen: ſy is oock bedauwt gelijck aen den dauw van de ſleeuw-pruymen, den welcken lichtelijck af can gevaeght worden: haer plues is van onder ſeer ſchoon bleeck, als tuſſchen grauw en wit, het welck op ſommighe plaetſen door de ſlippen van den randt door ghewaſſchen is: welcken buytenſten randt van den boordt een weynich omgheſlaghen is, op de ſelve manier als de omghekeerde figuer hier aenwijſt. Deſe is ſoo goedt, wit en vaſt, als eene onder al de ſoorten can beweſen worden.

Eens op het iaer comen deſe te voorſchijn in Iunio en Iulio, zijnde een vroeghe ſoorte, groeyen in de boſſchen. Tijdt en plaets.

Niet teghenſtaende het ſegghen van COLUMNA, datmen geene goede Fungi ſal plucken onder den *Maſt boom*, ſoo nochtans noemt IOAN. BAUHINUS deſe in't Latijn, *Fungi abietini eſculenti*, de *Eetbaere denne Fungi*, de welcke de rechte maſt-boomen ſijn: ende het is de neghentiende van IOAN. BAUHINUS ſonder figuren (al waer de dry figuren van de doodelijcke ſlanghe oft ſerpente Fungi ſeer qualijck ontrent ghevoeght ſijn onder een en het ſelve ghetal en Capittel) van CASPER BAUHINUS is ſy de vijfthiende ghenaemt, *Fungus pileolo magno plano orbiculato, venis ex exaſperato*. de *Fungi met den grooten vlacken ronden hoet, met ruyghe ſtrepen*: dat is plues. CLUSIUS

43. E Naem.

us beſchrijſt hier dry ſoorten, van de welcke ſijne twintighſte is die hy met eenen naem noemt in't Latijn *Fungi abietini*, dat is, *Denne fungi* : in't Hongerſch ſchrijſt men Denne-boom **Fenyo ſa** / ſoo dat ſy in de ſelve taele, **Fenyo alpa gomba** / in 't Hooghduytſch **Thannen baum greſſeling oft Thanneling** / al het ſelve is.

Gedaente Aengheſien deſe in dry verſcheyde bedeylt worden, ſoo is de eerſte van deſe met twee figuren E en F, de eene grooter als de ander, naer het leven vertoont, ten opſicht van haere verſcheydentheydt in het weſen.

Deſe eerſte ende cleynſte met E is in haer vollen waſdom, als ſy hier aenwijſt: de ſchotel is ontrent twee duym breedt, gheheel bleeckroodt, als tichelſteen van coleur, boven den hoet wat inghetrocken in't midden, als de *Navel Fungi*. den ſtele is niet langher als ander half lidt van eender menſchen vingher, maer niet dicker als eenen dunnen cleynen vingher, onder veel dunder als boven. Dat deſe, volghens het ſeg-
44. F ghen van Gasper Bauhinus ruygh oft wat rouw als wolachtigh ſijn, is waerſchijnelijck.

Gedaente De tweede met F is veel grooter, ende ſeer ſchoon bruyn roodt, ſeer aenſienelijck, met ringhskens in haer ronde gheteeckent : ghemeynelijck is den randt gheſcheurt ſoo wel in haer eerſte als in haer volwaſſchen weſen: ſy is noch veel meer wolachtigh als de andere. Dit is een rechte mede-ſuſter van de *Roode ghehayrde Fungi*, de welcke in deſe plaet met C vertoont wordt : haer plues is ſeer groot en ſenuachtigh, ſeer recht neffens malcanderen ligghende, het welck grauw van coleur ſijnde, bewaſſchen is als met ſacchten, teeren en dunnen dons: den ſteel is eenen duym dick ende wel eenen vingher lanck: ſy is van binnen wit en vaſt van vleeſch, heeft ſtof ghenoech om met een half doſijn een portie te maecken: hoe wel dat Gasper Bauhinus deſe den *Grooten vlacken hoet* noemt; ſoo nochtans de grootſte die ick oyt bevonden hebbe, was maer vier duym breet: ick ſal deſe de *Roode groote wolle navel Fungi* noemen. Het can ſijn, dat Gasper Bauhinus in Duytſchlant van deſe ſoo groot als een talloor oft grooter gheſien heeft, het welck by ons niet en is. Die ick hier de tweede noeme, is de derde van de twintichſte van Clusius, om
45. dat ſy root van coleur is, ende de naervolghende niet.

G Ick gheloof, dat Bauhinus ten opſicht van deſe de andere al ſamen
Gedaente den *Grooten vlacken hoet* noemt: want deſe is ſeer vlack van hoet, nochtans ſelden heel rondt, maer als den *Haſen-mont* gheſneden met een ſlip: haer bovenſte vel is uyt den witten grauw, maer met bruyn en roſſe vleecken, oft wel uyt den bleeck-geilen ghemenght, het welck te ſaemen een

pael coleur gheeft. Haer plues is ſeer aenghenaem bleeck, by naer blinckende : den ſtele is lanck en dick, de forme van eenen goeden vingher ; de welcke met het ſelve coleur ghelijck den hoet beſchildert is, hebbende aen het onderſte een clauwken, daer ſy mede vaſt in de aerde ſtaen.

Als deſe op haer grootſte vol-waſſchen ſijn, ſoo verdrooghen deſe ſonder te rotten ; het gene ick tot haeren lof voor een goet teecken ben betuyghende, naer het ſegghen van IOAN. BAUHINUS.

Tijdt en plaetſen.

Volghens het aenwijſen van CLUSIUS, ſijn deſe dry een laete ſoort, want ſy te plucken ſijn in het leſt van den Herft, dat is in November : in Brabant vinden wy deſe onder de Eycke-boomen; maer in Italien, Duytſchlandt en Hongarijen, onder de Denne-boomen : ſy groeyen meeſt in moſtachtighen gront, het welck E en F aen haeren wortel aenhanghende, is tot waere ghetuyghenïſſe.

Bemerckinghe. Quaedt teecken.

Een mede-ſoort iſſer aen deſe leſte, ſoo gelijck als het een ey aen het ander, niet anders verſchillende, als dat de ſchotel van onder in de plaets van plues, oprecht hayr heeft, ende het vleeſch van binnen oock hayrachtigh is, hoe wel dat deſe quaede in het leſte van September haer vertoonen : leeſt het achtſte Capittel van de quaede, de welcke mijne ſeventighſte is.

Groote druck fout in Ioan. Bauhinus.

Ioan. Bauh. Tom. 3. lib. XI. cap. XIX.

HIer dient noodelijck gheacht te bemercken de groote druck fout van IOAN. BAUHINUS, alſoo in de beſchrijvinghe van de voorgaende dry Fungi een oneyghen ende verkeerde plaet ghedruckt is, de welcke ſijne 43. doodelijcke voorbelt, daer hy ſijn 19. goede beſchrijft, ſoo dat door deſe fout onbedacht groote ſwaerigheyt can ontſtaen te meer om dat den ſelven IOAN. BAUHINUS de goede en quaede Fungi neffens en onder malcanderen aenwijſt, menghende de eene onder de andere. Deſe figure der quaede ſijn de *Dry ſtinckende onder den Haſelaer* : in 't Latijn, *Serpentini perniciosi* ghenaemt.

Ter wijlen dat wy van deſe leſte goede (ghenaemt de *Denne Fungi*) hebben gheſchreven, ſoo is te bemercken dat ſommighe perſoonen den boom *Abies* voor den Abeel-boom verſtaen, het welck grootelijcks ghefaelt is : want den *Abies* is den Dennen boom, Sperren boom (van ſommighe Pijn boom, maer qualijck ghenaemt) ende by ons den rechten Maſt boom : maer den Abeel-boom is in 't Latijn *Populus alba* ghenaemt, dat is *Witten populier*, oock van ſommighe *Farfarus* ghenaemt.

Het is ſeker datter groote miſſlaghen voorvallen in het noemen ſoo

van vruchten, kruyden en boomen, het gene meeſtendeel ontſtaet door dien dat ſommighe Schrijvers ſomwijl den eyghendom der taele niet recht bekent is, waer van ſoodanighe boomen oft kruyden eerſt haeren naem becomen hebben: door welcke verſcheydentheyt van naemen, met de welcke dickmael een ende het ſelve kruyt ghenoemt wordt, de Herbariſten onder malcanderen twiſten, waer door den eenen het ſelve kruyt voor het een, ende een ander voor een ander (ſeer verſcheyden van het eerſte) noemt en aenwijſt. Waer door ſommighe planten haeren eyghen naem verlieſen, ende worden alſoo voor onbekent ghenaemt en voor by ghegaen.

DEN ONBEKENDEN BOOM BUYTEN MECHELEN.

Al iſt dat het hier niet al te wel ten propoſt comt, ſoo moet ick even wel den Leſer kenbaer maecken dien langh vermaerden *onbekenden boom*, ſtaende een halve mijle buyten de ſtadt Mechelen, onder de iuriſdictie van het dorp Sems, den welcken men ſeght niemandt te kennen: het welck ſeer ſtout en ſonder kennis gheſproken is, alſoo den ſelven onder de Herbariſten ghenoechſaem bekent is, den welcken ick ſegghe den rechten *Berch olm*, in't Latijn *Vlmus montana* te zijn, want ick over twelf iaeren op ſeker ſpeelhuys, ontrent de kercke van 't voornoemt dorp, dickmael een maendt langh min en meerder heb geweeſt, aldaer herbariſerende, ende met goet onderſoeck verſcheyde tacken en bladeren naer Antwerpen ghebrocht, ende in menichte vermaerde Schrijvers naergheſocht, het welck by THEOPHRASTUS, ende by MATTHIOLUS in DIOSCORIDEM ſeer claer te ſien is: THEOPHRASTUS noemt hem *Berch ipe*, DODONEUS ſpreckt van den ſelven *Berch olm* van THEOPHRASTUS in ſijne Byvoeghſels, nochtans met kleyne voldoeninghe; van de welcke voorwaer veel claerder en breeder can gheſchreven worden. Dan op dat nu mijn ſchryven tot geenen kruydt boeck en worde, ſoo ſal ick het voorder aenwyſen der boomen eyndighen. Evenwel ben ick wel ghedachtich, dat dien wijt beroemden Herbariſt Mr. IOANNES HERMANS Droggiſt ende Apoteker tot Bruſſel, my over veel iaeren gheſeydt heeft, dat hy van meyninghe was eenen blecken brief met den naem van *Bergh olm* voor den ghenaemden boom te hanghen, om alſoo het onbekent bekent te maecken: ende ſoo ſlechten ſpot-waerdigh wonder aen den voorby-gaenden te ontdecken.

Theoph. lib. III. cap. XIV. Matthi. lib. 1. cap. 95. Dodoneus. 6. deel. 29. boeck. 15. cap.

NOMB. 7. 46. A

HET VII. CAPITTEL.

ALiſt dat deſe te ſaemen op een plaet ſtaen, ſoo is nochtans ieder een ſoort op haer ſelven: waer van deſe eerſte met de letter A. in't Latijn

N°. 7

Latijn van Clusius en Bauhinus ghenaemt is *Fungus longiſſimo pediculo candicans*, *ſed maculatus*. *De gheplecktc witte Fungi met den langhen ſtele.* Deſe heb ick *Fungus coronatus*, dat is de *Ghecroonde Fungi* ghenaemt : ſy ſoude oock moghen *Fungus marmoreus* heeten, de *Ghemarmerde Fungi*. Het is de thiende van Ioan. Bauhinus, en van Gasper Bauhinus de 24. die hy noemt *Fungus pileolo lato, longiſſimo pediculo variegato. De Fungi met den grooten breeden hoet, met den langen gheplecktenſtele.* Het is twijfelachtigh, oft dit niet de *Weyfungi* is, de welcke *Andreas* Cæsalpinus *Scarogias* noemt, de 18. van Clusius. Ioan. Bap. Porta villa meynt dat deſe is, die van de Neapolitanen in't Italiaens *Conoccielle* ghenaemt wordt. Naem.

Van al de goede ſoorten der *Fungi*, naer het ſegghen van Clusius, iſſer gheene, de welcke ſoo lanck van ſtele is als deſe : ſomwijl neghen oft thien duym, ende noyt dicker als eenen cleynen vingher, hoe wel onder dicker als boven: den ſelven is van verſcheyde coleuren ; den gront wit met grauw-geile marbelingh, ende op ſommighe plaetſen ſeker holle ſtreepkens. Op de hooghde van het overhanghen van den ſcherpen cant van den hoet, is een wit los-hanghende dun velleken, het welck den ſtele onvanght als een croonken : welck velleken in den eerſten het plues bedeckt hebbende, voorder groeyende, afgheborſten is, welck overblijfſel ter voorſeyde plaetſe vaſt blijft, als hier aen de oogh vertoont wordt, by naer op de ſelve manier als ick van de vierde *Pradelli* in de eerſte plaet vertoont hebbe. Gedaente.

Den hoet is hoogh verheven opgaende, ſomtijdts hoogher als de lenghde van een mans duym : welcke ſchotel ſoo groot is als een tenne talloor, ende oock meerder : ſy is ſcherp van randen, haer ſelven van boven nederwaerts allenghskens verminderende, op het top van deſelve wat verheven, al oft den ſtele boven wilde door den hoet dringhen : haer bovenſte vel is uyt den witten, maer den gront inwendich uyt den bruynen grauw, op de ſelve manier als den ſtele; voorders rondom vremt ghevleckt van verſcheyde verven, als bruyn, grauw, ros, en anders, ghelijck ſommighe marmer ſteenen, de eene vleck grooter als de andere. Onder is den hoet gheheel hol als eenich welfsel, met heel ſaecht wit ghe-ſtreept plues, ſeer gheſlinghert, niet lini-recht neffens malcanderen, het gene ſeer lanck van ſtoffe is, onder heeft den ſtele ſeker werſelingh, herdt, ende wat houtachtich aen den woreel.

Sy is in't geheel van natuer binnen ſeer wit en vaſt, wel voorſien van melck, dat in het openbreken veel uytdrupt : zijn oock ſeer verſch en aenghenaem van reuck ; van dit gheſlacht is tot noch toe maer een bekent.

Tijdt en plaets. CLUSIUS ſeydt, dat ſy ſomwij drymael in het iaer te vinden is: ick heb deſe in het iaer 1667. den 10. Iulij in het dorp van Calmthout gevonden, maer niet gheproeft. Zijn ghemeynelijck te vinden op ackers de welcke iaerlijcks ghemeſt en beſaeyt worden.

47. B Naem. By MATTYS LOBEL en DODONEUS is deſe wel bekent, de welcke ſy noemen in't Latijn *Nemorum Fungi*: in't Franſch *Champignons des Bois*, in't Duytſch **Bos oft woudt Campernoelie** van my *Menſa Delpica vel rotunda*, de *Ronde tafel*: de neghenſte van IOAN. BAUHINUS ende de achtſte van GASPER BAUHINUS.

Gedaente Naer de ghewoonelijcke grootte van deſe aenwijſende *Fungi*, behoorde haer figure ten minſten ſoo groot te zijn als de *Gheeroonde*, dat is de ſesenveertichſte goede: het welck ick eerſt bemerckt hebbe als't te laet was: evenwel is haer aenſien met al de behoorelijcke kenteeckenen op het alderbeſte in deſe figure naer't leven uytgebeldt. Den hoet oft tafel is ſomwijl ſoo groot als een cleyn tenne ſchotel, doch ghemeynelijck als een tallioor, boven wit, en geheel plat, ſeer vremt in het rondt gheteeckent, als oft het met een gheweven doecksken overtrocken was, op de maniere als men in de oude tijden de tafels placht in te legghen: van onder heeft ſy geen plues, maer heel dun wit vaſt mergh, het welck ſomwijl met eenighe teere dunne ſwerte ſtrepen beſchildert is, hoe wel de ſelve haer tot geen ondeught verſtrecken. Haeren ſtele is ſeer lanck, maer wel eens ſoo dick als de *Ghekroonde*, met eenighe grauwe ſtrepen ende cleyne tickelkens, de welcke meer bruyn zijn. Aen den wortel heeft ſy dry oft vier knobbels, als ſeker cleeſters van ſommighe bloemen, ſonder eenighe peeskens, nochtans ſeer vaſt in de aerde ſtaende, want de aerde meeſtendeel in het plucken daer aen blijft.

Een tweede ſoort.

48. Gedaente IN al haer deelen is deſe tweede de voorgaende ghelijck: behalven dat de voorgaende boven heel wit is, ſoo is deſe met ſwart en ros ghepleckt, nochtans even goet om te eten. Ten anderen, in de plaets van dun vaſt mergh, heeft deſe veel meerder en dicker mergh. Deſe veranderingh ſal van ſommighe aenghenomen worden, oft ſulcks gheſchiede door haere oudtheydt: maer ſijt voorſekert dat neen.

Deſe twee ſijn van binnen ſeer wit, ende de tafels ſijn niet dick van vleeſch.

Deſe twee ſijn van my dickmael gheſien, maer met gheen voorder onderſoeck aengheteeckent; ſoo dat ick niet ghemerckt hebbe, oft ſy in het

aen-

aenraecken lijmerich oft droogh ſijn, ick twijfel ſeer oft ſy binnen melck-achtigh is oft niet.

Als den ſtele van deſe heel ſacht en voos is, oft als den ſelven als een toeback-pijpe binnen hol is, ſijn als dan ondeughende. Quaedt teecken.

Op de ſelve tijden van de ghemeyne *Campernoelien*, tweemael in het jaer, comen deſe te voorſchijn: ſijn ghemeynelijck in de Eycke boſſchen te vinden. Tijdt en plaets.

PORTA VILLA is den eerſten aenwijſer van een ander groote mede ſoort, die hy in het Italiaenſch noemt *Fungus Richione*, het welck ſoo veel te ſegghen is als *Den Coninck van al de groote Fungi*, met welcken naem ſy van de Italiaenen in het ghemeyn alſoo ghenaemt en bekent is. Sy is de achtiende van GASPER BAUHINUS, die hy in't Latijn noemt *Fungus candidus odoratiſſimus orbe magno, De witte welrieckende Fungi met den grooten hoet*, de vijfde van IOAN. BAUHINUS, die hy ſchrijft, *Fungus candidus regius odoratiſſimus, De witte welrieckende coninckljcke Fungi*: deſe en is by CLUSIUS niet bekent. *Porta Villa Lib.* 10. *cap.* 70. 49. Naem.

Sy is, ſeght PORTA VILLA in het ghehe el ſeer wit, dat is, den hoet, plues en ſtele, oock ſeer welrieckende; den hoet is ſoo groot in ſijne ronde, dat met twee handen oft volle ſpannen deſe qualijck can omvat worden. Boven dien is ſy ſoo goet en aenghenaem om te eten, dat den ſelven PORTA VELLA, oock IOAN. BAUHIN. ſegghen, dat ſy meeſt rau ghegeten worden, iae datſe aen de ſiecke menſchen voor ſpijſe ghegeven worden. Dit dunckt my een groote ſaecke tot den ghemeynen lof der *Fungi*, byſonder voor ſommighe perſoonen, de welcke blaffen datter niet goets aen de Fungi is. Can deſe tot een ſpijſe der ſiecken ſtrecken, ſoo behoorde deſe ten minſten licht om te verteiren zijn, want de minſte ſwaere ſpijſe den ſiecken haeſt onſteldt ende beſwaert. Gedaente. *Ioan. Bauh. lib.* 40. *cap.* 5. 50.

Deſe is een laete ſoorte, want ſy niet als in den Herft te vinden is. Van IOAN. BAUHINUS is deſe de tweede van ſijne twintichſte, die hy in't Latijn noemt *Fungus glaber ex rufo fuſcus*, de *Slibberachtighe roſſe bruyne Fungi*: van CLUSIUS de tweede van ſijne tiende, in't Hooghduytſch, **Schwartze hirſchling**/ *Bruyne-fungi*: van my ghenaemt, *Fungus gemellus planus. De platte tweelingh Fungi.* C Naem.

In't jaer 1666. den 17. Mey heb ick deſe gevonden tuſſchen het dorp Brecht en s'Grave Weſel; nochtans heb ick deſe mede gaende twee figuren uyt den gheſchilderden boeck van CLUSIUS ghetrocken, alſoo die meer ghelijckenis hadden, als de mijne die ick naer het leven had geteeckent. Hier worden ſy van onder en boven vertoont. Deſe comen altijdt twee te ſamen, aen elck-anderen in den gront ghehecht: waerom ick haer de *Tweelinghen* ghenaemt heb, Sy ſouden ſeer rondt van ſchotel ſijn, Gedaente.

ten

ten waer'e dat ſy malcanderen ſoo dicht niet en dronghen : haer hoeyken is in de breede onderhalven duym breet, met een bruyn, root en geil ghemenght coleur, ſeer glat en ſlibberachtigh : ſommighe meynen dat deſe oock wolachtich oft hayrigh is, ghelijck ick gheſeyt hebbe van de derde van mijne ſeſde ſoort; doch het is ghemiſt , alſoo deſe blinckende ſlibberigheyt met eenen ſekeren dauw oft dons bedeckt is, het welck met de handt af-ghevaeght ſijnde, ons deſe kennis gheheel ontdeckt heeft. Van onder heeft ſy bruyne geile ſtrepen, de welcke noch plues noch mergh ſijn : even wel is't als rechte vaſte leire koordekens, de welcke den randt van den hoet naer ſich doen om-booghen en intreecken. Den ſtele is de lenghde van twee duym , ende eenen ghemeynen vingher dick , boven teghen den hoet veel dunder ; want onder hebben ſy een boordeken met een bruyn root coleur, wat lichter geil als den hoet boven is: onder deſen boort hebben ſy jeder een ſtomken , het welck haer dient als eenen te ſamen oorſpronck van haer voorts-comen, het welck ſwart aerd-achtigh is.

Tijdt en plaets. Onder het ghetal van de vroeghe ſal deſe haer plaets beerven , alſoo ſy in de Mey en Iunio te vinden zijn in de boſſchen, ende op de hooghe canten van de velden, onder het eycken loof.

HET VIII. CAPITTEL.

NOMB. 8. HIer worden ſeven verſcheyde ſoorten den Leſer voor ooghen ghe-
ſtelt , meeſtendeel ieder ſoort met twee figuren : deſe zijn van on-
ſe voor-ouders ſeer oneyghen te ſamen ghevoeght; het welck in het naer-
volghende can gheſien worden , als wanneer te mercken is, om welcken
eyghendom van my deſe alhier te gader zijn ghevoeght , het welck ick
bijſonderlijck ghedaen hebbe, ſoo om haer ghelijcke verwen oft coleu-
51. ren , als om haer fatſoen en aenſien.
A IOAN. BAP. PORTA VILLA ſeght , dat de ouderlinghen deſe in't Latijn
Naem. *Suilli* noemden, van de Neapolitanen in't Italiaenſch *Silli*: in't Hongerſch,
Diznogomba : in't Hooghduytſch , **Schwaindling** : het welck al te
ſamen in't Nederduytſch te ſegghen is **Verckens Fungi**. Het krackee-
len van deſen naem heb ick in het byvoeghſel van de beſchrijvinghe der
ghemeyne Fungi ghetoont , de welcke in de derde plaet met A en C
gheteeckent ſtaen. FABIUS COLUMNA noemt deſe tegenwoordighe Fun-
gi in't Latijn *Fungus quercinus dipſacoidis* ; in't Duytſch **De eycke caerde
Fungi** : van GASPER BAUHINUS ſijne vijſentwintichſte ſoort , die hy in
het Latijn *Fungus bulboſus fuſcus duplici pileo* , *De bruyne ghebolde oft ghecnobbelde*
met

BIBL. UNIV.
GENT

met den dobbelen hoet, van IOAN. BAUHINUS ſonder figure, de tweede van ſijn achtiende, en van CLUSIUS ſijne tweede met de figuer van ſijne vijftiende. Ick ſal haer den naem van *Fungus porcinus*, *Verckens Fungi*, niet berooven.

Het weſen van mijne *Verckens Fungi* met A ſal de figure op twee verſcheyde manieren hier aenwijſen. Den hoet is ſoo groot als een mans groote palme van de handt; den ſtele eenen cleynen vingher dick, maer ſoo lanck niet: aen het onderſte teghen de aerde is meer dick als boven tegen den hoet: haeren hoet is merckelijck rondt en diep hol, de welcke boven overtrocken is met een wit velle, over het welcke eenighe bruyne ofte roodtachtighe verwe ſchijnt gheſtort te weſen; al waer ten deele vele witte vleckskens van den gront ſijn door ſchijnende, het ghene by de figure boven opſiende merckelijck te ſpeuren is. Den hoet is ghemeynelijck ſeer ongheſchieckt uyt en ingaende, ende hoogh opgheſwollen als een kusken, hebbende ſeker bulten en putten. Den hoet is onder beſet met eenigh dun recht gheliniet mergh, van coleur ghemenght als met witte en ſwarte vleckskens. Gedaente

Tweemael in het jaer ſijn deſe in Brabant veel te vinden, als wanneer ſy veel onder de ghemeyne Fungi van de boeren te merct ghebrocht worden; waer uyt volght dat ſy oock op de ſelve plaetſen der ghemeyne Fungi onder Boſſchen en Eycke-loof te vinden ſijn. Tijdt en plaets. 52. B

Noch wordt ons hier ontdeckt en aengheweſen de *Boleti* van VALERIUS CORDIS IN DIOSCORIDEM, en van ADAM LONICERUS, die ſy voor de *Fungi Boleti* noemen; het welck al mijn ghevoelen van het onſeker aenwijſen (der oude ſchrijvers) in het kennen der *Boleti* doet verſtercken: ghelijck ick ghetoont hebbe in de beſchrijvinghe van de tweede ſoort, van my geſeyt *Boleti*, de welcke op de tweede plaet boven vertoont worden: van CLUSIUS ſijne achtſte, de welcke hy in dry ſoorten bedeylt, welck verſchil hy ſeght van de twee eerſte niet anders te beſtaen, als de veranderingh van meerder grootte: die hy in't Hooghduytſch noemt Pfifferling: in't Hongerſch Keſerew gomba: in't Latijn, *Fungus amarus*, dat is de *Heete*, oft *Bitter*, oft *Peperachtighe Fungi*. LOBEL en DODONEUS hebben hier in ſeer lichtveerdigh ſonder merckelijck verſchil van gheſchreven, die ſy onder den ghemeynen naem *Nemorum Fungi* ſtellen, dat is, *Boſch Campernoelien* noemen, het welck niet anders als onſe *Ghemeyne Fungi* ſijn, van my op de tweede en derde plaet vertoont. Het is op de ſelve maniere als de *Franſen* deſe by CLUSIUS oock noemen *Champignon*, en *Potiron*, met welcken alghemeynen naem ſy al de *Fungi* noemen, ghelijck Naem.

ick van de neghenſte ende van de elffte goede op de derde plaet, met A
en C gheteeckent, noch gheſeydt hebbe. Doch GASPER BAUINUS
heeft ons deſe wel beſcheyden, al iſt dat hy gheene figuren vertoont en
heeft, ende hy noemt deſe eerſte *Fungus pileolo lato orbicularis candicans*, de
witachtighe ronde Fungi, met den breeden hoet; het welck de eerſte van ſijne
thiende ſoort is. IOAN. BAUINUS, *Fungus piperatus albus lacteo ſuccoturgens*; in
het Duytſch, de *witte peper-ſmaeckighe melck druppende Fungi*, het is ſijne ſeſde
ſonder figuer, maer van CLUSIUS **Veras keſwo gomba**: de *Rechte Key-*
ſerlijcke Fungi ghenaemt.

Gedaente Ghemeynelijck ſijn deſe niet groot noch breet van ſtuck; ſomwijl
twee duym breet, maer weynich meer: de ſchotel is wat hoogh ront ver-
heven met uyt den grauwen wit, oock met wat geil en bleeck inck-ach-
tich bevleckt: ſy heeft onder plues vanden ſelven coleur, merckelijck
lanck, maer niet al te ſacht, wat vaſt van ſtoffe. Den ſtele is een groot
vinger lidt lanck, ende een ghemeyn lidt dick; den welcken van het
ſelve coleur is, behoudelijck op ſommighe plaetſen, als oft hy met wat
ſaffraen aen gheroert was: het vleeſch van den hoet is heel dun, doch wit
53. en goet van geur, van binnen melckachtich.

C GASPER BAUINUS, noemt deſe *Fungus maior albicans maculis fuſcis & flau-*
Naem. *ſentibus aſperſis*, *de groote witachtighe met bruyne vlecken en geil beſprinckelt.* Het
verſchil van deſe tuſſchen de andere beſtaet ten eerſten:

Gedaente Dat ſy meer als eens ſoo groot is als de voor-gaende, niet teghen-
ſtaende dat de figuer cleynder in de plaet aenghewesen ſtaet: alſoo ick
de ſelve in haer eerſte weſen het leven ghevolght hebbe, het welck ick
niet ghevoeghelijck in de plaete hebbe connen veranderen. Hoe deſe
grooter ſijn, hoe de ſelve dies te dunder van vleeſch ſijn: de ſchotel is bo-
ven met veel meerder geil beſchildert oft beſproeyt ende veel witter als
de eerſte, oock met veel langher en dunder plues: ſy is peperachtich en
melck-achtich van ſmaeck; den ſtele is niet veel dicker als de voorgaen-
de, maer veel langher: heeft onder cnobbelen aen den wortel. Als de-
ſe out worden, valt de ſchotel om als een ſlodrick om-leegh hangende
velleken, oft als eenen doorweyckten hoet.

Ick gheloove dat dit de mede-ſuſter is van mijne negentiende, onder de
ghemeyne Fungi voor beſchreven ſonder figure, van my tot Herent-
54. hout gheſien, ghelijck in haere aen-wyſinghe breeder te leſen is.

D Deſe twee eerſte ſeght CLUSIUS, ſijn van haer ſelven ſeer ſmakelijck.
Naem: Hy noemt deſe in het Hongherſch, **Voros keſerew gomba**:
in't Hooghduytſch, **Rode pfifferling**: het welck te ſegghen is, de *Roode*
ghepeperde. Noch wordt ſy ghenoemt in Hongarijen **Bikalija** het welck

eenen

eenen Buken boom beduydt, al waer ſy ghemeynelijck onder voorts comen: is ſoo veel te ſegghen, als de *Buke Fungi*: ſoo dat men deſe den naem van de *Groote roode peperachtighe bukefungi* behoort te noemen, van Gasper Bauinus, *Fungus adhuc amplior, ex fuſco ſubrubens, de veel grooter Fungi, uyt den bruynen root.*

Aen-ghetien deſe eerſte, noch deſe derde met gheene figuren in de werken van Clusius noch Bauinus bekent ſijn, ſoo nochtans heb ick deſe by ſtaende figuren uyt den gheſchilderden boeck van Clusius naer het leven uyt-ghetrocken. Gedaente

Deſe derde met D is veel meerder van ſtuck als een van de twee voorgaende: den hoet oft de tafel, de welcke ſeer plat ende heel rondt is, ende weynigh verheven is, heeft wel vijf oft ſes duym in de breede, ende heel dun van ſtoffe: het coleur is uyt den witten, doch als met ronde circkels oft ringhen geil-ros betrocken, ende met bruyn geile en bruyn roſſe vlecken beſchildert. Haer plues is recht en vaſt gheſtreept, maer niet ſeer lanck van ſtof: de tafel is onder niet in-ghetrocken, noch gheſoomt, maer met ſcherpe randen. Het plues is ſeer naer van het ſelven coleur als ſy boven is, doch meerder wit. Den ſtele is cort en dun, anderhalven duym lanck, ende als een cleynen vingher dick, heel wit van coleur, behalven dat aen het onderſte heeft een bruyn knobbelken, het welck haer voor wortel dient.

Tragus ſeydt dat ſijne derde heel rondt en wit is, het gene wel moet aenghenomen worden van hem ſoodanigh bevonden te ſijn; want alle vruchten ſijn niet in alles aen malcanderen even gelijck. Onder deſe, ſeght den ſelven, ſijnder veel edelder, die voor lecker ſpijſen ter tafel comen, de welcke open-ghebroken ſijnde ſeer melckachtigh ende van ſtercken ſmaeck ſijn, die op de tonghe meer byten als peper. Volghens dit ſegghen, ſoo ſou Tragus noch een ander moeten meynen, die deſe ſoodanicheden niet en ſoude beſitten, alſoo uyt den voorghenoemden naem *Roode ghepeperde*, hier betuyght wordt dat ſy ſulcks eyghen heeft. *Hyr. Trag. lib.3. cap.1.*

In den Herft, dat is in Auguſto en September, zijn deſe te plucken in de groote doncker boſſchen, de welcke dicht bewaſſchen zijn, ſoo dat dit dry laete ſoorten zijn. Volghens dat ick van deſe gheſeyt hebbe dat ſy onder de Buke boomen groeyen, gheloove ick dat ſy in het Sonien boſch (alwaer dat de Buken in een ontelbaer ghetal zijn) veele moeten te voorſchijn comen. Tijdt en Plaetſe.

Bijvoeginghe.

IOAN. BAUHINUS ſeght, dat deſe *Melck-druppende Fungi* in haer ſelven minder cout, ende de beſte van natuer zijn, alſoo de melckachticheyt in haer ſelven hitſich is: ende ick ben van ghevoelen, als ſoodanighe den peperachtighen heeten ſmaeck met het melck te ſamen hebben, aen deſe noch meer goet en deught toe te ſchrijven is, ghelijck ick by ieder ſoort betoont hebbe, datter zijn, de welcke den peperachtige ſmaeck alleen hebben, ſonder melck, ende oock die het melck ſonder peper-ſmaeck hebben.

Noch ſeydt den ſelven BAUHINUS van een ander melckachtighe ſoort, die de *Bolenſes* in't Hooghduytſch **Milchling** noemen, (ſonder dat hy ſeydt, oft ſy goedt oft quaedt is) van de welcke hy bevonden heeft, dat ſijnen vingher nat zijnde van het melck van het openbreken van deſe *Fungi*, met den ſelven vingher onbedacht aen ſijne winck brau raeckende, terſtondts eenighe puggelkens ende puyſtkens aldaer veroorſaeckte, op de ſelve maniere als het ſap van het kruydt *Titimallus* oft *Peplus* is doende.

IANUS CORNARIUS ſeght van onſe dry voor beſchreven ſoorten het tweede gheſlacht van PLINIUS *Fungi* ſoude weſen, maer bekent dat van deſe heel duyſter gheſchreven is: hy noemt die *Boleti orbiculares*, de *ronde Boleti*: my dunckt dat al de Fungi by PLINIUS *Boleti* zijn: ende voeght hier by dat TRAGUS ſeght, dat ſy van peperachtighen ſmaeck is: CLUSIUS ſeyt van bitteren ſmaeck; een ander ſeydt van ſcherpen treckenden ſmaeck, in't Latijn, *Aſtringens*. Deſe ſmaecken worden van HORATIUS ſeer onſeker aenghevat, als hy ſeydt dat tuſſchen bitter, peperachtich oft ſcherp, qualijck te onderſcheyden is: waer uyt my dunckt, dat hy den Aloe oft Coloquint-appel by den peper ende den Rhabarber wel gheproeft had, goet onderſcheydt ſoude connen aenghewesen hebben.

Beſchrijvinghe van dry ghelijcke ſoorten in de voorgaende plaet ieder op twee manieren naer het leven vertoont.

55. E Naem.

NOydt can eenich leven aen des menſchen oogh beter vertoont worden, als deſe figuren ſich verbelden. Deſe heb ick in't Latijn *Semifungus* de *Halve fungi* ghenaemt: het is de tweede van de neghenſte ſoort van CLUSIUS, ende de tweede van de elfſte van IOAN. BAUHINUS. de welcke ſy met eenen Hooghduytſchen naem noemen, **Kremling**; het gene

ſoo veel te ſegghen is, als de *Witte* oft de *Grijſe fungi*.

Seer vremt en onghemeyn comt deſe Fungi te voorſchijn: noyt heel, Gedaente
maer half, nochtans groot van ſtuck, ſomwijl vijf duym breedt; den hal-
ven hoet is uyt en ingaende hoeckachtich gheſlipt, van boven met een
grijs velleken bekleedt, met verſcheyde geile, roſſche en bleecke inckach-
tighe vlecken: ſy is dick van vleeſch; onder is recht gheſtrept en dick
plues, het ghene ſeer bruyn roſch, als ſoetachtich is: den ſtele is een vin- 56.
gher dick, plat, maer niet rondt, ende ander halven duym lanck. F

In't Latijn is deſe van my *Fungus pallidus marmoreus*, de *Bleecke marmere*
Fungi ghenaemt. Naem.

Het is ſeker, dat den uytwendighen ſchijn van deſe Fungi niet aen Gedaente
weynighe kenders voor quaet laet aenſien, door haer vremde vlecken en
plecken, ſoo van onder als boven, ende den ſtele van den ſelven. Haer
coleur is eenichſins ghelijck aen de derde van deſe plaet: den hoet is niet
veel verheven, maer boven in-getrocken; waer van de helft ront is, ende
aen de ander ſyde geſlipt en geſneden, hoe wel dat ſy op veel verſchey-
de fatſoenen te voor-ſchijn comen, de welcke even wel onder haer ſoort
bekent blijven, alſoo deſe ſekere ende byſondere eyghendommen van
haer gheſlacht behouden. Deſe is den hoet niet minder als de voorgaen-
de, vier oft vijf duym breet: haer coleur is ſeer ghelijck aen ſekeren ba-
ſtaert witte marmer, de welcken veel van Dinant ende Namen comt, heb-
bende een bleeck beſmoddert grau coleur met roſſche plecxkens uyt den
vaelen root; ſomwijl gelijck de ghewaterde ſyde ſtoffen: van onder heeft
ſy dick en vaſt plues, het ghene ghemeynelijck oft uyt ghegeten, oft
ghebroken is, ſeer ghelijck van coleur als ſy van boven is. Den hoet is
dick van ſtof, ende heel wit en ſchoon van binnen: den ſtele is eenen
goeden duym dick, ende eenen mans duym lanck, alle van den ſelven
coleur: onder aen den ſtele is eenighe omgheſlaghentheyt waer mede ſy
heel vaſt in de aerde ſtaet. Den hoet is niet ſcherp van randen maer in-
ghetrocken ende gheſoomt. Deſe is ſeer goet en deughtſaem om te eten,
volghens het ſegghen van CLUSIUS en andere, want ick deſe niet ghe-
proeft en hebbe, al iſt dat ſy veel in Brabant te vinden ſijn, doch ſy ſijn
in Duytſchlandt noch meerder ghemeyn.

Deſe twee ſoorten comen ontrent Sinxen in den Mey en Iunio, waer Tijdt en
door ſy een vroeghe ſoort, ſijn ende comen op de ghemeyne plaetſen in plaets.
de boſſchen, en onder de boomen. 57.

Ick houde deſe teghen-woordigh voor de *Fungi ſuilli*, dat is de *Verc-* G
kens Fungi van CLUSIUS, die hy beſchreven heeft voor de eerſte van ſijne
vijfthiende ſonder figuer, die hy oock in't Hooghduytſch Rott ſchwind- Naem.

ling noemt, ten opſicht van haer root coleur. Het is van GASPER BAUINUS de vijf en twintichſte, die hy noemt *Fungus Bulboſus fuſcus duplici pileo*, de *doncker ghecnobbelde Fungi met din dobbelen hoet*: van FABIUS COLUMNA *Fungus quercinus dipſacoides*, de *ruyghe Eycke fungi*: van IOAN. BAUINUS de achthiende, die hy noemt *Fungus ſubalbidus*, de *Fungi uyt den witten*: ick gheloove dat ſy van hem noyt gheſien is, maer wel van COLUMNA, wiens naem met haer weſen ſeer over een comt; van my ghenoemt, *Quaſi malus*, de *Schijn quaede Fungi*.

Gedaente. Het is ſeker dat deſe Fungi uyt-wendigh van ſoo quaeden weſen is, dat ſy van my menich-mael voor een doodelijck voor by ghegaen is: ende voor al eer dat ick de figure van CLUSIUS naer 't leven heb gheſchildert gheſien, als wanneer ick op de ſelve neirſtich ghelet, ende alles wat ick conde, daer van gheleſen en doorſocht hebbe, ſoo als nu vaſtelijck gheloove, dat het een rechte broeder van mijne twijfel-achtighe *Haſen-oor is*, de welcke op de vijfthiende plaet vertoont wordt.

Deſe *Shijn-quaede*, nochtans ſeer goede Fungi, heb ick naer het leven doen ſnyden in 't jaer 1672. den 16. September.

Den hoet laet ſich meer plat en in-wendich in-ghetrocken aenſien, als uytwendigh oft verheven: hy is meer ovael, dat is lanck-worpich, als rondt: is op ſommighe plaetſen heel wit, maer met heel bruyn beſabbert, al waer op ſommighe plaetſen het doncker wit doorſchyndt: ſy ghelijckt eenichſins van ſchilderingh de ghewaterde ſtoffen: van onder heeft ſy rechte dunne ſtrepen van plues, ſeer bruyn ros ſwart; maer den gront ſeer wit. Den ſtele is onder dunder als boven, eenen cleynen vinger lanck, maer veel dicker, beſonderlijck, boven wel eenen duym dick: hy is ſeer roet oft ſoet-achtich van coleur; ick gheloove dat ſy vaſt in de aerde ſtaet, ten opſicht van den ghewerſelden ſtomp.

Bemerckinghe. CLUSIUS betuyght, dat PLINIUS in de beſchrijvinghe der naturen van deſe Fungi ſchijnt te ſegghen, dat ſy bequaem ſoude weſen om tot vergif te ghebruycken: maer uyt het naer volghende is wel te ſpeuren, dat hy wederom ghemiſt heeft, het welck hem niet ſelden en ghebeurt, ghelijck CLUSIUS ſeer wel ſeydt. Soo wanneer deſe de ſelve miſchien ſouden weſen, ſoude het ſeer vremt ſijn, aengheſien deſe van de menſchen veel ghegeten worden, want deſe van vier treffelijcke Auteuren voor ſeer goedt bekent ſijn.

Plinius lib. 22. cap. 23.

Tjidt en plaetſe. Tweemael in 't jaer comen ſy te voorſchijn. IOAN. BAUINUS ſeght, ontrent den wortel van de Eycke boomen: maer CLUSIUS, ontrent de Pijn-appelen en Cypres-boomen, van de welcke ons Brabant niet voorſien en is.

Bynoe-

N° 9
A
A
B
B
C
C
D
D
E
F

Bijvoeginghe.

TOt noch toe is my onbekent, oft deſe (iu Brabant voortscomende) goedt zijn : ghelijck ick vooren noch gheſeydt hebbe , dat ſy van my dickmael met een quaede ooghe geſien zijn , ſonder ghedachten van goedt , het welck ick niet beproeft en hebbe ; want het wel can beſtaen dat deſe in Italien en elders goet zijn , ende by ons quaet zijn ; oft dat in onſe plaetſen een quaede ſoude voortscomen met het ſelve weſen van de goede : het welck in de beſchrijvinghe der vierendertichſte quaede breeder ſal beſchreven worden.

Het IX. Capittel. Nomb. 9.

Bevattende vier verſcheyde ſoorten van Fungi. 58.

A

VAn deſe wijſt ons Clusius twee verſcheyde ſoorten , die hy noemt met eenen Hooghduytſchen naem Gayſklaw : in't Latijn *Pes caprinus, ſive ungula*: in't Nederduytſch, Geyten-voet; het welck ſijne elfſte is; van Ioan. Bauhinus de eenentwintichſte, met den Latijnſchen naem *Fungi laceri ſilveſtres eſculenti*, de *Gheſcheurde eetbaere boſch oft wout Fungi*. Van Gasper Bauhinus de ſeſtiende : in't Latijn , *Fungus pileolo plano ſubfuſco oris laceris*, de *Fungi met den platten bruynen hoet ende gheſcheurt van canten. Fungus lividus lacerus*, dat is , *De lootvervighe gheſcheurde Fungi*, is ſy van my genaemt. Naem.

Soo wanneer ick deſe *looye Fungi* in ſeker boſſchen tuſſchen Hoboken en Wilrijck , zijnde twee dorpen ontrent een mijle van Antwerpen, heb gheſien , ende verſcheyde fatſoenen van een ſoort ; ſoo nochtans heb gheene grooter bevonden , als de ronde van eenen Ducaton : haer bovenſte hoofdeken can van my geenen hoet ghenaemt worden , maer is meer een tafel, platten koec oft ſchildeken ghelijck ; want ſy van boven geen rondicheydt , noch onder geen hollicheyt heeft ; tot welcken eynde hier twee figuren met A zijn aengheweſen. Haer voor verhaelden naem betuyght met de daet over een te comen, als men ſiet, hoe ſy gheſneden , gheſlipt en gheſcheurt zijn. Het bovenſte coleur is half bleeck bruyn ; ende daer ſy bleeck oft wit is , dat is het recht coleur van lootachtich : van onder heeft ſy dunne fijne ſcherpe linien, van ſeer aerdich plues, het welck ſeer breedt is , waer door men heel diep inſiende den witten grondt der Fungi doorſiet ; maer dit plues is oprecht loot coleur , grys en aſchgrauw : het ſchildeken ſtaet ſelden recht op den ſtele , maer Gedaente

wat

wat ſchuns, ſcheef, als van beſijden, op de manier als men de clapmutſſen draeght: ſomtijdts is het boven gladt, ende ſomwijl niet, ſeer ſcherp van canten, en dun van ſtoffe.

In het eerſte uytcomen is den ſchilt niet gheſlipt, maer even-wel met merckelijcke teeckenen, haer toecomende ſcheuren aenwijſende. Den ſtele is dun als een cleyn vingherken, ende van ſoodanighe lenghde, hebbende het ſelve coleur als het bovenſte: hy is ſomtijts ſoo vaſt als leir van ſtoffe, ende binnen heel wit.

Sy worden met haer plues gheſtooft en gekockt naer ieders believen; want ſy en hebben gheen perijckel. Als ſy den ſtele hol en vois hebben, ſijn als dan niet goet.

59. Het verſchil tuſſchen de voorgaende en deſe, 59. beſtaet niet anders, als dat deſe eens ſoo groot is van deel tot deel. Dit betuyghe ick uyt het ſegghen van CLUSIUS en BAUHINUS; want ick deſe noyt bevonden hebbe. Noch bekennen ſy, dat ſy bruynder van coleur ſijn, en dat het plues meer wit met bruyn ghemenght is. Onder mijne eerſte heb ick meer verſchil tuſſchen malcanderen ghevonden hoe wel van my voor-by ghegaen, ende niet aengheteeckent.

Tijdt en plaets. Sy ſijn een vroeghe ſoort van de Mey en Iunij: in de ſchaer-boſſchen ſijn deſe ghemeynelijck te vinden; want in de bleck-boſſchen, al waer groot hout groeyt, comen ſy niet veel te voorſchijn: ſy comen tuſſchen de eycke bladeren door-ghedronghen, de ſelve op heffende. Want aengheſien ſy ſoo cort van ſtele ſijn, worden meeſtendeel onder het loof vertreden, te meer, als de boſſchen dick van bladeren ligghen, ſoo dat ſy moeten gheſocht worden al waer het loof ſich wat verheft oft uytbult.

60. B

Naem. Gheene andere Schrijvers als IOAN. BAUHINUS heeft deſe beſchreven, de welcke hy ſijne ſevenſte goede eetbaere ſtelt, met den naem in't Latijn, *Fungus magnus totus albus ſine ſucco lacteo, edulis*; de *Groote heel witte ſonder melckſap*: noch noemt hy deſe in't Franſch *Columbettes*.

Ioan. Bauh. lib. 40. cap. 7. Tom. 3.

Gedaente. Den gheſeyden Auteur ſchrijft, dat deſe in haer geheel groot van ſtuck is, oock op alle plaetſen ſeer wit: de ſchotel hoogh en dick op-gheſwollen, op de ſelve manier als de *Peperachtighe, vol melck*: ſy is niet ſcherp van canten, noch heel rondt, noch effen, maer uyt en in gheſneden, en ghekertelt op ſommighe canten, ſomwijl om ghevouwen oft ghelijck gheplooyt: haer mergh is vaſt van ſtof, nochtans met linien, ghelijck aen de onderſte figuer met B te ſien is: is heel cort en dun van ſtele, van binnen heel wit, vaſt en droogh van vleeſch: ſy worden verſcheyden van de *Biſeltes*, de welcke langher van ſtele en grooter van ſtuck ſijn, ende de

Biſeltes

Biſettes oock later voorts comen, waerom deſe *Columbettes* ghenoemt worden.

Hy ſeght deſe gheſien te hebben in de boſſchen tuſſchen *Champigni* en *Paſſavant*, in het Hertochdom van Savoyen. Al iſt dat hy ſeyt dat deſe vroeger comen als de *Biſettes*, nochtans en bewijſt hy van beyde de ſoorten gheenen tijdt. Tijdt en plaetſe.

By voeghinge.

VOlghens het aenwijſen van deſe twee mede-ſtaende figuren met B, de welcke ick naer den Auteur ghevolght hebbe, ſoo dunckt my de ſelve ſoo verſcheyden te weſen van elck anderen, dat ſy merckelijck voor twee verſcheyden ſouden behooren vertoont te worden: want de bovenſte figure is op haere ſchotel geheel recht en plat, ende met heel botte teghenſiende canten: ende de onderſte figure is hooch, rondt, verheven, en dick, met ſcherpe canten. My dunckt dat ick deſe wel gheſien hebbe, maer twijfel dat ick de eene voor een ander ghepaſſeert hebbe, ſoo dat ick hier van niet ſekers by can voeghen.

CLUSIUS noemt deſe ſijn vierde van de dertiende, in't Latijn, *Fungus niger*, in't Hooghduytſch, **Schwartze Teubelinge**: in het Nederduytſch, de **Swerte Fungi**. IOAN. BAUHINUS ſijne vierde van ſijn twelfſte, die hy in't Latijn *Fungus flaveſcens infernâ parte albâ*. De *Bleeckgeile Fungi, van onder wit*. CASPER BAUHINUS heeft deſe de vierde van ſijne achtſte beſchreven: *Supernè ex purpureo, & ſaturatè rubro, variis albis maculis notatus, infernè candicans fuſcis ſtriis aſperſis, oris dilutè purpuraſcentibus.* Sy is van boven, ſeght hy, uyt den purperen, met roode en teere witte vlecken geteeckent, oft beſproyt, van onder witachtich met ſcherpe bruyne ſtrepen oft plues, waer van het buytenſte randeken bleeck peperachtich is. Het is ſeker dat noch GASPER, noch IOAN. BAUHINUS deſe Fungi (volghens de ſoorte die CLUSIUS hier meyndt en aenwijſt) noyt gheſien hebben, oft qualijck beſchreven en aengheteeckent hebben: welcke foute, de figuren met haere ghedaente beſchreven zijnde, aen een ieder ſal blijcken. Ick heb deſe ghenaemt, *Fungus argillaceus umbilicoſus*, de *Potaerde navel Fungi*. 61. C. Naem;

Het vertoogh van deſe twee figuren met C heb ick uyt den gheſchilderden boeck van CLUSIUS hier naer't leven gheſtelt ende beſchreven. In haer geheel is deſe kleyn van ſtuck ſoo wanneer dat ſy den hoet heel rondt hadde, ſoude wel twee duym breedt zijn; maer den hoet is meer eyerachtich, dat is lanckworpich rondt; welck bovenſte deel in de midden, als een oorküsken, te ſamen ghedronghen, oft gheſwollen Gedaente

len is, hebbende een inghedouwen putteken, als den menſchen navel: ſy is het recht coleur van potaerde; maer niet ros, geil, root noch purper: in de midden een ſwart randeken, ende van ghelijcken aen den buytenſten ſcherpen cant, van den hoet: haer plues is wijdt van malcanderen, bruyn van coleur, waer datmen het wit vleeſch van de Fungi ſiet doorſchijnen. Dit plues is ſaecht en teer: ſy heeft een cort dun ſteelken, als twee litten van den cleynen vingher lanck, en des ſelfs vinghers dickte.

62. D Volghens het ſegghen van Clusius heeft deſe eenighe rouwigheyt oft is hayrich: het welck ick in ſijne figuren niet heb connen beſpeuren.

Naem. Op de ſelve manier als de voorgaende, ſijn de twee naervolghende naer het leven hier gheſtelt, de welcke in de wercken van Clusius met gheene figuren bekent ſijn: het is ſijne vijfde by de voorgaende vierde. Clusius noemt deſe in ſijnen gheſchilderden boeck, het welck boven de figuren gheſchreven ſtondt, in de Hongarſche taele, **Waraz galambicza / ez az log lobbick**: in't Hooghduytſch, **Rauhe teubelinge**: in't Latijn, *Fungus aſper*: in't Neerduytſch, **De rouwe oft ſtekende Fungi.**

Gedaente Deſe verſchilt weynich van de voorgaende: ten eerſten ſoo is ſy van de ſelve grootte, maer den hoet meer dick en hoogh rondt verheven, even als een kusken; maer wat bruynder, van het ſelve coleur; op de canten met beſondere bruynder oft ſwarte vleckskens: ende ſy is meer rouwer oft ſtekender, ſeght hy in ſijne beſchrijvinghe: het welck ick in ſijne figuren niet heb connen aen-ghewesen vinden. Deſe ſijn ſeer goet en eetbaer. My dunckt dat ick deſe door ſoo weynighe veranderinghe in geen twee ſoorten ſoude connen bedeylen.

Tijdt en plaets. In de Maent van Iunij en Iulij ſijn deſe te vinden, ende maer eens in 't jaer; ſoo dat het een vroeghe ſoort is, de welcke in de boſſchen te vinden ſijn.

Beſchrijvinghe van dry vremde ſoorten.

DOor hoedanighe neerſtigheydt en moeyte dat ick gheſocht hebbe om den leſer de beſonderheydt van deſe aen-te wijſen, ſijn evenwel van my noyt gheſien noch bevonden; waerom ick ghedwonghen ben den ſelven toon ende woorden te ſinghen van Clusius met Bauhinus, ende van waer ſy deſe becomen oft gheſien hebben, wordt van

63. E gheene der ghenoemde Auteuren ghemeldt: ſy is de vijftiende van Ioan. Bauhinus.

Naem. Met eenen ende den ſelven naem ſijn deſe dry van Clusius (ſijnde ſijne

ſijne vierde ſoorte) in 't Latijn ghenoemt, *Fungi in metam faſtigiati*, de *Hooghe ſpits opgaende Fungi*. De voorſeyde ſchrijvers betuyghen, dat ſy tot noch toe gheenen Duytſchen naem becomen hebben. My docht billich deſe met den al-gemeynen naem *Pruneolus* te noemen, dat is, *Pruym Fungi*, want Clusius ſeydt dat ſy onder de Pruym-boomen groyen. Het ſoude connen de ſelve ſijn daer Vidi Vidii van ſpreekt *Eligere autem oportet pruneolas &c.* *men behóort de pruym Fungi te verkieſen*, ſeght hy: want hy ſeydt de ſelve ſeer goet te ſijn. My heeft ghedocht, volgens haer uyt-wijſen in de plaete, dat ſy ſeer velachtich is, jae bynaer als een ghemaskerde tronie; waer uyt ick deſe in 't Latijn *Larva*, dat is *Masker* oft *Mom-aenſicht* ghenoemt hebbe: haer ſou ſeer wel den naem van *Vellen troni* paſſen. *Vidi Vidi. lib. 4. cap. 10.*

Haere vertooningh, volgens het ſegghen van Clusius, heeft de wijde van eenen duym, oft wat meerder, hoogh verheven opgaende; nochtans is platter als de andere naervolghende: den hoet is ſlodrich gheſlipt, hanghende rondt-ſom over den ſtele (ghelijck my dunckt dat de figuer vertoont) van onder heeft ſy haer plues met witte, bruyne ſtrepen, de ſchotel is onder heel hol: den ſtele is cort en dick, wit en vaſt van ſtof. Gedaente 64. F.

Ick ben van ghevoelen, dat jeders oogh met de mijne ten deele ſal over een comen in het aenſien van deſe Fungi, die my dunckt ſeer wel een helmet te vertoonen, waerom ick deſe het *Casket* oft *Helm-fungi* in 't Latijn *Fungus galeatus* ghenoemt hebbe. Naem.

Volghens het ſchrijven der voor-gaende Auteuren, ſoo is deſe cleynder als de eerſte, in haer ronde; maer boven ſpits verheven: den helm oft hoet is onder hol als een welffel, met bruyn wit gheſtrept plues: den ſtele is cort en wat dunder als de voorgaende. Gedaente 65. G

De ſelve reden van de voorgaende hebben my beweeght om deſe derde met den naem van *Cnop fungi*, in 't Latijn *Fungus nodoſus* te noemen; al ſoo ſy ſeker bloemen oft de cnoppen van den *Clematis Matthioli*, het welck een ſeer aen-ghenaem ghewaſch is, ſeer ſchijn ghelijck ſijn. Naem.

Onder de dry is deſe de alder-grootſte, ſeer ghelijck van fatſoen aen de tweede; maer is wel dry duym breet, boven hoogh ſcherp, onder hol, als de voorgaende, maer den ſtele is dunder: het coleur is meer uyt den bruynen, met merckelijcke teeckeninghen beſcheyden: het hoofdeken is boven ghemeynelijck ghebroken oft gheſcheurt. Gedaente

Tot noch toe is den tijdt van haer op-comſt niet bekent: haer plaetſe is onder de Pruym-boomen. Tijdt en plaets.

HET X. CAPITTEL.

Beſchrijvinghe van de Moerbeſi Fungi met haere vremde mede ſoorten.

NOM. 10. WOnderbaere, vremde, aenſienelijcke Fungi, zijnde te ſaemen van het ſelve gheſlacht; nochtans van neghenderley fatſoen en

66. weſen, ſal ick hier naer het leven vertoonen, al iſt dat haere verandering veelderley is, ende by naer on-moghelijck om alles naer het

A leven voor ooghen te ſtellen.

Naem. Haeren ouden ende eerſten naem in het al-gemeyn is in't Latijn, *Fungus rugoſus*: in 't Duydtſch, de **Gerompelde Fungi**: in 't Franſch, *Morilles*: waer uyt ick deſe twee eerſte met den ſelven naem ſal noemen: deſe eer-

Lobel Tom. 2. fol. 274. *Dodoneus lib. 15. cap. 42.* ſte, de *Langhe moerbeſie*. LOBEL en DODONEUS bewijſen ons maer een ſoort, de welcke ſy met vier oft vijf regels nauwelijcx beſchrijven. De eerſte eetbare ſoort van CLUSIUS, die hy noemt in't Hoogh-duytſch **Mauracheṅ**.

Gedaente Mijne eerſte met A heb ick bevonden lanck-worpich rondt, als een peire, en ſoo groot als een hinnen ey, ſonder den ſtele: is boven ſpidts rondt: den ſtele een lidt lanck ende eenen vinger dick. Deſe ſijn al te ſamen van binnen hol als een uytgheblaſen ey, ſoo wel den ſtele als den appel: van buyten is deſe vrucht beeleedt als met een honingh graet, ofte als met een ghebreydt net overtrocken, het welck ſeer ghe-rimpelt is, tuſſchen welcke maeskens ingheſlaghen puttekens ſijn. Deſe is heel grauw bruyn van coleur, ende den gront is donckerder als de uyt-wendighe boordekens: den ſtele is heel effen, maer een weynich lijf-vervich oft vleeſchachtich van coleur. Deſe vrucht ghedrooght ſijnde,

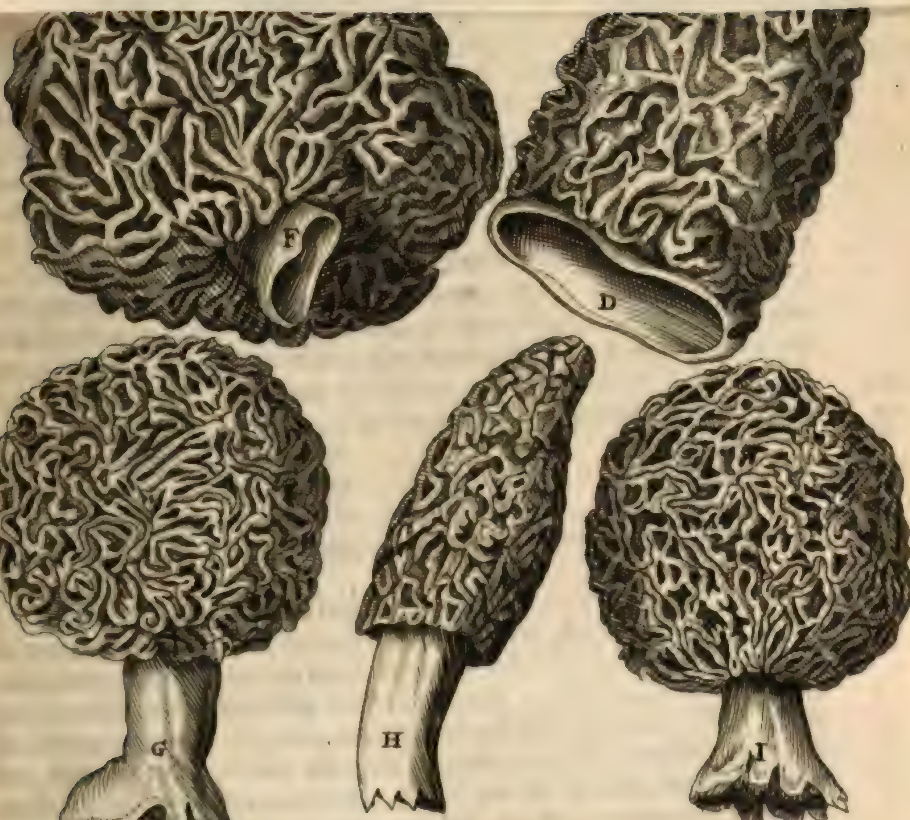
67. is heel herdt als hout by naer van ſtoffe: want ick deſe wel ghegeten

B hebbe. Haer ſou met recht den *Ronden honick-raet toe behooren.*

Naem. Om deſe tweede volghens haer natuerlijck weſen van een Moerbeſie, niet te berooven van haeren eyghen-dom, heb ick deſe de *Ronde moerbeſie Fungi* ghenoemt. Die van Napels noemen deſe *Spongiolas*, dat is ſoo veel te ſegghen als ſpongikens.

Gedaente Haere vrucht is meer rondt en cort als de eerſte, den ſtele veel dunder, onder wat ghebuldt oft gheknobbelt, ſonder eenighe wortelkens: haer buytenſte vel is merckelijck witter, ſonder puttekens, maer met verheven bultkens, even als een moerbeſie: tuſſchen welcke ſeparatie oft ſcheydtſelkens van de puggelkens, den gront oft onder velleken in de diepte ſich wit vertoont, op de ſelve manier als het ſcheydtſel tuſſchen de witte pocken op de moſſels ſtaende de ſwarte ſchelp haer vertoont ende laet door-ſien: het ſteelken, dat deſe twee vruchten onder-ſteu-

pen

BIBL. UNIV.
GENT

nen is heel dun van ſtof, dat ick verwondert was den ſelven ſoo grooten 68.
vrucht conde draghen. Deſe ſijn van binnen ſeer effen als een leiren bor-
ſeken oft ſacksken, het welck ſeer wit is as met meil beſtoven. C

Het derde en cleynſte van allen is noyt grooter als een lidt van den Naem.
duym, maer ſeer ſcherp en ſpits van hooft, ende cort van ſtele, ten uyt-
terſten aen deſe figuer met C gelijck : de eerſte merckelijck van weſen 69.
en fatſoen ghelijck, maer van coleur als drooghe aerde. D

Dit is een vierde ſoort van Clusius, die hy in't Latijn beſchrijft, ſeg- Gedaente
ghende, *In longitudinem excreſcit, meta inſtar, aut pilei, ſive petaſi germanici
longioris, qui limbo caret. Dat ſy ſoo groot is als eenen ſcherpen Hoogh-duytſchen hoet
ſonder canten*, doch als ick ſijne figuren met alle coleuren heb bevonden,
heeft my meer licht doen ſien; waerom ick deſe ghenoemt hebbe in't
Latijn *Mellarium*, den *Bie-korf*, van Clusius in het Hongerſch Stock-
mauťachten / vol Maurachen. Sonder dat ick wete wat het bediet.

Van deſe heb ick dry ſchoone figuren in Clusius bevonden, van de Gedaente
welcke hier twee met D neſſens ſtaen. Haere grootte is boven ghe-
ſeydt : haer coleur is hoogh geil met root ghemenght : den gront is heel
doncker bruyn : ſy ſijn van tweederley ghedaente, de eerſte heeft geene
hollicheydt, maer meer gevult, gelijck aen de moerbeſie, het welck van
het ſelve geil coleur is; maer ſijn lanck van ſtele. De ander heeft de ſelve
hollekens ghelijck ick van mijne eerſte gheſeydt hebbe : welcken gront
ofte puttekens ſommighe in-wendigh bruyn geil, en ſommighe heel
doncker bruyn ſijn: het ſijn even eens als de cellekens daer de appel keir-
nen in ligghen : haer effen velleken is binnen ſeer roodt-vervigh. Onder
deſe vindt men ſeer verſcheyde fatſoenen, want, ſoo Clusius betuyght, 70.
hebben deſe vervolghens dat ſy aennemen in het groeyen, ieder groey E
ſijn veranderingh veroorſaeckt.

Een derde van deſe eerſte van Clusius, die hy in het Hongerſch oock Naem:
Braun maurachen noemt. Om deſe te onderſcheyden van de andere,
heb ick die in't Latijn *Fungus rugoſus tuberans*, de *Gherimpelde bultachtige Fungi*
ghenaemt.

Twee verſcheyde, met de letter E zijn hier naer het leven vertoont, Gedaente
de tweede van Clusius, de welcke op de ſelve manier als mijne eerſte
van ghedaente is, behalven dat haer uytwendichſte boordekens (te we-
ten van deſe neffenſtaende grootſte) bleeck roodt zijn, ende de kleyne
heel bruyn roodt, volghens de ſchilderingh van Clusius. Deſe ſeght
hy, zijn niet veel grooter als mijne tweede, maer ſeer ongheſchickt, als
eenighe Aerdt-buylen, oft als den wortel van de *Ariſtochia rotunda*, dat is
de *Ronde oosterlucie*, ſeer ghewerſelt, met vele bultkens te ſaemen gevoeght:

71. ende oock in een geſchrompelt als de peiren die in den oven gedrooght
F zijnde, een ſeker opghetrocken velachticheydt becomen.

Naem. Naer mijn gevoelen ſoo iſt deſe met F van de welcke Ioan. Bauhinus ſeydt, *Fungus cavernoſus niger*, de *Swerte ghcholde Fungi*; van Clusius in't Hooghduytſch **Stock maurachen**; van my in't Latijn *Favus niger*; in't Nederduytſch, den **Swarten honigh-raet.**

Gedaente Tot noch toe heb ick geen ghewas der aerden bevonden, het welck ſoo eygen ende ghelijck is aen eenen honigh-raet, als deſe Fungi: ſy is wel dry oft vier duym breet, het welck een groot ſtuck in den cierkel
72. maeckt: ſy is ſeer cirelijck gheheuvelt en ghehoeckt, met menich-vul-
G dighe hollekens en cellekens, als den honigh-raet, in welcke diepte den gront heel ſwart is, maer het buytenſte is ſeer doncker bruyn geil.

Naem. In't Latijn heb ick deſe 72. *Fungus ſpherocephalus aureus*, in't Neerduytſch *De ſpheer-achtighe vergulde Fungi* ghenaemt.

Gedaente Deſe is ſoo vol-maeckt rondt als eenen ghedraeyden bol, hebbende eenen ſtele onder wat breet, als met eenen voet om op te ſtaen, welcken bol ſeer dicht met teerder draeykens bewaſſchen is, waer van de cellekens niet ſeer diep ſijn: het coleur is ſeer wit, ende op de binnenſte randekens ſeer geil, als vergult, oft met ſaffraen beſchildert, ende in den
73. gront bruyn purper. Den ſelven ſtele voeght ſich als tot een handt-have
H om mede vaſt in de handt te houden.

Gedaente Deſe met H is een rechte mede ſoort van mijne eerſte, met de letter A, hoe wel dat onder deſe ſeer verſcheyde van coleur ſijn, te weten ſommighe gheheel bruyn geil, de welcke veel langher van ſtuck ſijn. Het gene hier neffens ſtaet, heeft het ſelve coleur van ſeker beenkens van de ſchaepe voetkens, te weten de buytenſte verheventheyt: want in den gront iſt bleeck ſwart, maer den ſtele ſoude voor een beenken aen-ghe-
74. vat worden: deſe hebben den langhſten ſtele van al deſen gheſlachte; ſom-
I wijl ſijnder onder deſe, die ſeer licht geil van coleur ſijn.

Gedaente Sonder groot verſchil is deſe met de letter I heel ghelijck aen de *Spheer-achtighe Fungi.* Doch het verſchil van deſe beſtaet, als dat ſy grooter en meer lanck hoogh is als rondt; noch heeft ſy wijder cellekens, ende den ſtele is veel corter, ende onder ſeffens dick, de welcke af-ghebroken ſijnde, aen de ſelve randekens als dan roodt worden: den ſtele is heel wit van coleur, maer den cop in wendigh is het recht coleur van ſchoonen indigo, het welck heel doncker purper is, het buytenſte is ſcherp, als met een pinceelken met licht geil af-ghetrocken.

Deſe is bynaer ghelijck aen ſeker mutſen die de zee-ſchippers dragen van blauwe noppen ofte wolle, die ſy onder haer *Hooft-caes* noemen.

Alle

Alle deſe vremde fatſoenen, ſijnde een ende de ſelve ſoorte, ſullen voor een vroegh gheſlacht ghenoemt worden; want ſy in de maent van April en Mey te vinden ſijn; want in het leſt van Mey ſoo vergaen deſe, en comen in 't Iaer niet meer te voorſchijn. Tijdt en plaetſen.

Clusius verhaelt, dat ſy in Hongarijen onder de maſt-boomen groyen, behalven den *Bie korf*, de welcke aldaer onder de Eycke-boomen voorts-comt. Daleschampius ſeydt, dat ſy meeſt te vinden ſijn in ſteenachtighen rouwen gront, oock veel voorts comen uyt den wortel van de Caſtani boomen. In Brabant ſijn ſy al ghelijck te vinden onder de Eycke-boomen, op hooghe canten en velden, maer aldermeeſt in het Soignien boſch by Bruſſel, onder de Buke-boomen, noch ſijn deſe tot Campenhout tuſſchen Loven en Mechelen veel te vinden, ende by naer heel Brabant door, waer dat nu beter naer gheſocht ſal worden. *Daleſc. Tom. 2. lib. 15. cap. 20.*

By voeghſel.

IN 't jaer 1671. den 26. Ianuarij, heb voor eerſt van mijn leven binnen Bruſſel, ter tafel van ſijne Doorluchtichste Hooghw. A. Bergis Aerts Biſſchop van Mechelen, deſe Fungi geſien ende gegeten; want ter ſelver mael is my te raden gegeven van mijnen meeſter ſijne Hooghweerdichſte Heere Capello, Biſſchop van Antwerpen, wat dit voor een ſpijſe was: de ſelve geproeft hebbende, bekende Fungi te weſen; maer hoedanige ſoorte oft geſlacht, my onbekent was: tot welcken eynde van de ſelve, rouw ſijnde, my lieten vertoonen: deſe waren in Borgondien ghedrooght, de welcke ick mede tot Antwerpen heb ghebrocht: deſe ſijn ontrent een jaer goet ghebleven, als wanneer ſy alle ſijn vergaen, ende door bruyne macykens oft wormkens op ghegeten, ende in poeder verandert, doch hoe oudt ſy van te voren waeren, is my onbekent.

Op den derden Iulij in 't jaer 1672. ſijn my van deſe verſcheyde fatſoenen toe-gheſonden, de welcke by Bruſſel in Soignien boſch ghegroeyt waeren: deſe droogh ſijnde, waeren ſoo herdt als been, ende veel witter van ſtoffe als die van Borgondien. De manier van koken is in het Capittel, daer van tracterende, vol-comentlijck te leſen, als van te drooghen, en ſchoon maken.

Al waert ſaecken dat wy de ghetuygheniſſchen van Clusius, Bauhinus, Tragus, Ruellius, Dodoneus, ende menichte andere niet en hadden, dat deſe Fungi ſoo ghemeyn en voor ſoo ſeer goet in Duytſchlandt, Bohemen, Hongarijen, Italien, Borgondien, &c. gegeten, en over honderde jaeren in 't ghebruyck ſijn gheweeſt, ſoo ſoude

onſe

onſe ondervindinghe van Brabant door het menich-vuldigh ghebruyck tot Bruſſel onder de Raedts-heeren en Hovelinghen deſe in groote achtinghe behooren gheſteldt te worden; ende te meer, aenghesien ons vermaert Soignien boſch in Brabant de ſelve ſoo over-vloedich ons is vereerende.

Corn. in Æginetam lib 1. cap. 77. Hiero. Tragus. lib. 3.

Sommighe oude ſchrijvers twijfelen, oft dit niet de *ſpongieuſe Fungi* ſijn van Hermolaus, Ruellius, Tragus en Lovicerus; hoe wel dat Cornarius betuyght, dat de Griecken deſe *Amanitas* noemden: het welck niet wonder is; want de Grieken al de beſte gheſlachten met dien naem vereert hebben, van de Franſchen *Truffes* ghenoemt: deſe ſoorten ſijn van Clusius, Tragus, en van Gasper Bauhinus voor haere eerſte onder al de goede eet-bare ſoorte van Fungi aengheteeckent.

Het XI. Capittel.

Beſchrijvinge van de ghetackte Fungi oft Geyten-baert.

Nom. 11. 75. A Naem.

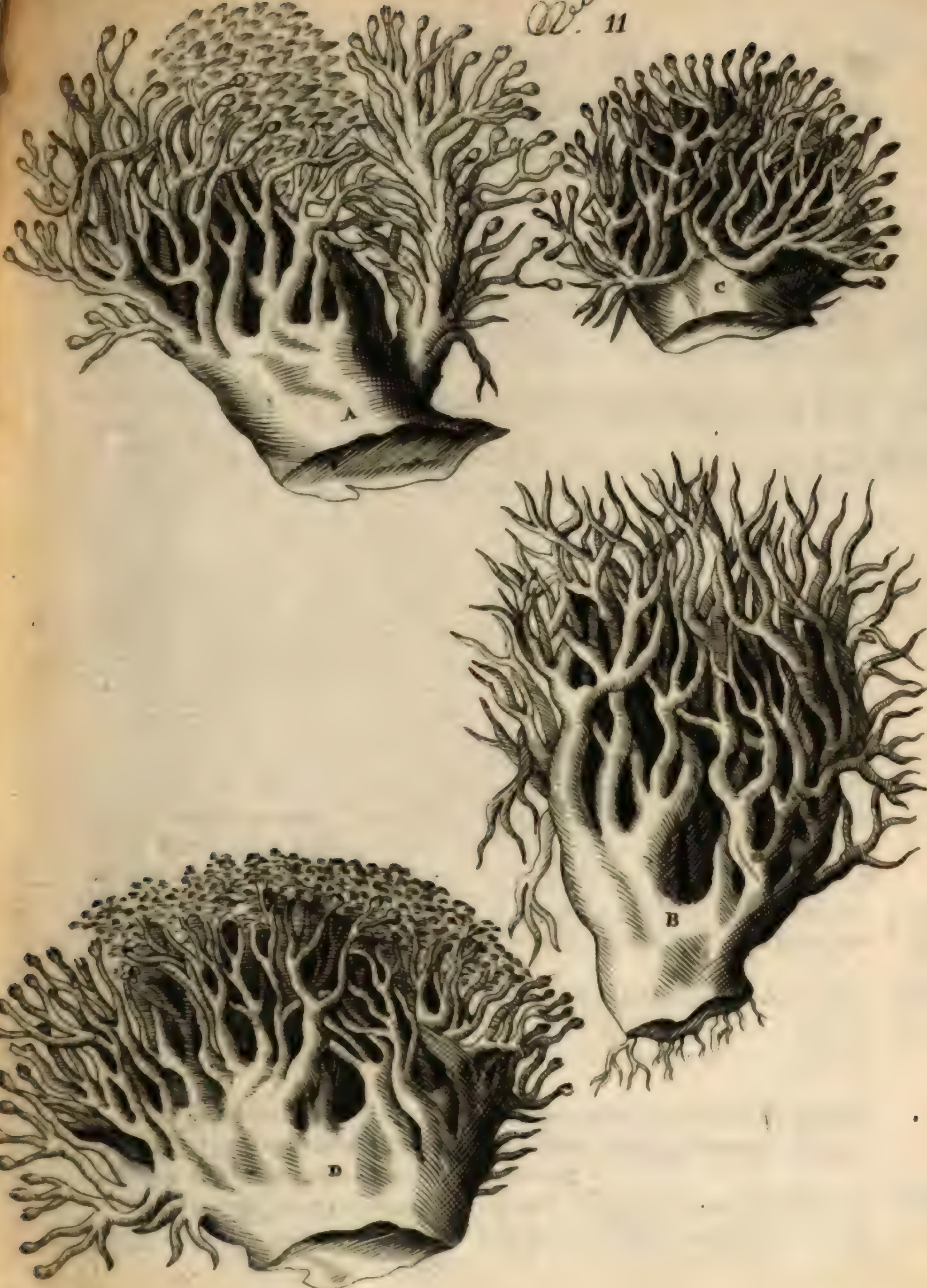
Bemerckt hebbende het groot verſchil in het noemen van deſe Fungi (welcke menighvuldighe woorden, oft naemen, aen ons diens weghens geen meerder licht en gheven) ende om onſe beſchrijvingh cort en claer aen te wijſen, ſal een hoope naemen, ende andere onnoodige omſtandighheden voor by gaen ende naer-laeten. Om nu te comen tot den meeſten alghemeynen naem, ſoo is deſen gheſlachte veel-tijts ghenoemt, ende byſonder in Duytſchlant, Zigenbart/ oock, Oder geiſzbart; in 't Hongerſch, Szarwas gomba; in 't Latijn, *Barba caprina*: alles te ſegghen, *Geyten-baert*.

Hiero. Tragus lib. 3. fol. 943.

Het ſijn de neghenthienſte van Clusius, de neghenendertighſte van Ioan. Bauhinus, ende de negenentwinſte, en dertichſte, en een-endertichſte van Gasper Bauhinus; die ſy alle dry noemen in 't Latijn, *Fungus ramoſus*, de *Ghetacte Fungi*. Hieronimus Tragus, Hermolaus, Ruellius, Cæsalpinus en Mattholus in Dioscoridem, deſe vijf treffelijcke oude Schrijvers noemen deſe *Fungus digitellus*; dat is, *De vingher Fungi*, ende ſy is de vijfde van Tragus die hy *Digitelli*, dat is *Vingher Fungi* noemt, in 't Hoogh-duytſch Hendelſchwemm/ oft *Handt Fungi*. My docht ſy wel de *Handt-ſchoen Fungi* ſoude moghen ghenoemt worden, ten opſicht van haere inwendige holligheydt: nochtans naer haeren uyt-wendighen ſchijn ſal ick haer den *Corael tack* oft de *Corale Fungi* noemen. Ende om deſe vier vervolghens ieder met ſijne onderſcheydt bekent te maken, ſal ick deſe eerſte met A *Den gheknopten Corael-tack* noemen, in 't Latijn *Fungus Coralinus nodoſus*.

Gedaente Mijne eerſte is in 't gheheel wel vier duym hoogh, oock van de ſelve breede

N°. 11

breede ; hoe wel dat ſy meer in het ronde groeyen , maer niet plat van ghedaente ſijn. Haere tacken comen den eenen uyt den anderen, by naer als de tackẽn van de Herten groeyen : op ieder topken heeft deſe eenige dickigheyt, als een cnopken : ſy is gheheel tuſſchen grauw en geil ſamen ghemenghelt, ende op ſommighe tacken eenighe bleecke roodigheydt : van binnen is ſy geheel hol als een handt-ſchoen, ende ſeer wit : onder aen den tronck is ſy veel witter van coleur als op de ander gedeelten : my docht dat ick geen merckelijcker kenteecken conde aenwijſen, als te weten, dat deſe op de ſelve manier uytcomen als de wilde hoppe, oft den aſpergis. 76. B.

In't Latijn is deſe *Fungus corallinus aſper*, de *Scherpachtighe corale Fung* door my genaemt. Naem.

Van de ſelve lenghde, maer niet van de ſelve breede, te weten aen den onder-crop, is deſe ghelijck aen de voorgaende : haere uyterſte tipkens ſijn heel ſcherp, als de Herte horens, de welcke tot het uyterſte toe van binnen hol ſijn : het coleur van deſe is ten uyterſten ghelijck aen het ghebleeckt palmen hout, dat is, het welck van ſijne ſchorſe ontbloot en ghesuyvert is. Als deſe te out ſijn, worden ſy ſlap en ſlodrich, van gelijcken veel witter van coleur. Deſe hebben noch ſeker wortelkens, het gene de andere niet en hebben. Deſe twee ſoorten ſijn veel ſeldtſamer ende onghemeynder als de naervolghende. Gedaente

Ick ben wel voorſekert van deſe verſcheyde mael gheſien te hebben : doch ſonder onderſcheydt van gheſlacht zijn de ſelve van my voor by ghegaen ; het ſelve niet bemerckende, voor dat ick Andreas Cesalpinus hebbe geleſen, de welcke my tot Clusium heeft geſonden, alwaer ick meerder licht heb bevonden ; niet teghenſtaende dat ſijne geſchilderde figuren my de ooghen des kennis hebben geopent. Ende al iſt dat Clusius deſe ſoorten maer in dryen bedeylt ; ſoo nochtans heb ick verſchil en onderſcheydt ghenoech bevonden om in vier ſoorten te beſcheyden. 77. C.

In het iaer 1666. den 10. en 11. September tot Morckhoven en Herenthout zijnde, twee dorpen vyf oft ſes mijlen van Antwerpen, heb ick deſe twee naervolgende *Geyten baerden* verſcheyde bevonden ende wel beſichticht. Naem.

Haeren ouden naem is in't Latijn, *Barba caprina, Geyten baert*, de welcke ick in den grooten ende kleynen ſal bedeylen, *Barba caprina minor* : ſoo dat ick deſe den *Cleynen geyten baert* heb ghenaemt.

Sonder eenighe wortelkens heb ick deſe bevonden : welck onderſte cropken eenen halven duym lanck is, waer uyt ſeffens te gader meniichte Gedaente

vele teere rijſekens als een roede, oft als eenen beſſem uytſchieten, ſeer malſch, als de eerſte uytſchietende wilde hoppe, doch ſoo dick niet van ſtoffe, hoe wel dat ieder ſcheutken oft rijſken niet geheel recht uyt den tronck ſijnen oorſpronck heeft; maer het een comt uyt het ander: onder deſe zijnder ſoo teer en dun als een draeyken: haer cropken, oft, om beter te ſegghen, haer effen ſacksken is bleeck geil, ende den beſſem is

78. ſchoon bleeck roodt van coleur: deſe is geheel hol tot het minſte tipken

D. van haere ſcheuten.

Naem. In't Latijn *Barba caprina maior*; *Den grooten geyten baert*: deſe noemen de Hoogh-duytſchen, den **Roſſen geyten-baert**.

Gedaente Het verſchil van deſe ende de voorgaende beſtaet, dat deſe wel tweemael ſoo groot is, ſomwijl ghelijck een kleyne handt, nochtans op de ſelve manier als den cleynen geyten baert; ende haer tronckſken is meer wit, ende haere rancken ſijn als met melck en bloet ghemenght beſchildert: deſe ſijn ſomwijl als eenen bocque oft bloemtuyl, ſeer vrindelijck en aenſinelijck voor de ooghen. Als deſe te out worden, ſoo ſijn de tackskens aen het onderſte meer wit, ende de bovenſte deelen meeder root; als dan worden de tackskens boven te gader by malcanderen ghedronghen, ſeer ghelijck als de bloemen van de baſtaert Cypres cool, dat is een bloem cool, by ons ghenaemt crawaten, met welcken naem ſy beſcheyden worden van de beſte bloem-coolen: deſe crawaten ſijn haer bloemen met langhe ſtele op gheſchoten, het welck ſy becomen door de couwe rijmen, belet ſijnde om tot vollen groye te comen, oock door het quaedt zaedt, daer ſy van voorts comen.

Tijdt en plaets. Het ghewoonelijck ſaiſoen van haer opcomſt is den Herft, dat is, in September en October: ſy comen voorts corts naer dat den ſomerſchen midder-nacht ghepaſſeert is, voor den ſonnen op ganck. Soo dan ſal deſe onder de laete ſoorten ſtellen. In ons quartier van Brabant is deſe heel ſeldtſaem te vinden: ſoo dat ick gheene ſeker plaetſen can aenwijſen. Clusius ſeght, dat ſy in de belommerde boſſchen voorts comen; ende Tragus ſeydt, in de vochtighe natte boſſchen, ende ghemeynelijck ontrent rottende houdt, het welck haer gheen deught (volghens het ghemeyn ſegghen) can by brenghen, hoe wel dat onder deſe vier gheen

Quaedt teecken. quaede bekent ſijn; maer ick ſal een quaede, deſe eenichſints ghelijckende, met al haer verſchil merckelijck in het xij. Cappittel der quaede vertoonen, waer op neerſtich dient gelet, want ſy is de hondert en eenentwintichſte quaede ſoort.

Bemerekinghe. Het is ſeer waerſchijnelijck, dat Tragus gemiſt heeft in deſe Fungi voor de rechte aen te wijſen, als hy ſeght, dat ſy de *Digitelli*, dat is de *Vinger Fungi* is; ende te meer, als hy ſeydt, dat ſy ſeer ſapachtich en cout

is,

BIBL. UNIV.
GENT

Digitized by Google

A
D
B

is, ende van ſwaere en ſchadelijcke kokinghe, herdt, en ongheſont om verteiren: ſoo als hy oock ſeydt van ontrent rot hout te groyen, dat hy alles meyndt van ſijne *Digitelli.* Het is ſeker, dat deſe vier ſoorten gheheel van een ander natuer ſijn, als de *Digitelli*: want in de plaets van cout en nat, meer warm en droogh ſijn. Deſe ſijn als een dun leiren velleken, ſonder eenich ſap, ende ſy laeten haer drooghen als de *Moerbeſie Fungi*, met de welcke ſy van ghelijcke natuer ſijn, te weten ſeer licht en dun om te verteiren.

BAUHINUS ſeght hier van, dat HERMOLAUS, RUELLIUS, LOVICERUS een *Vinger Fungi* noemen, om dat ſy de vingers ſeer ghelijck is, ſonder dat ſy betuyghen welcke ſoort ſy hier door gemeynt hebben. Ende MATTHIOLUS heeft LOVICERUS hier in naer ghevolght, als hy die noemt *Manine*, in 't Hoogh-duytſch, Hendel ſchwam/ ende van CESALPINUS *Maninas*, alles gheſeydt, *Handt* oft *Vingher Fungi.* *Ioan. Bauh. lib. 40. cap. 39.* *Matthiolus in Dioſc. lib. 4. cap. 78.*

Ick heb bevonden, dat noch CLUSIUS, nocht BAUHINUS het duyſter ſchrijven van de voornoemde Doctoren hebben verſtaen, noch connen achter-halen, het welck my geen cleyne moeyte heeft gheweeſt, al is nochtans mijnen arbeyt beneffens de andere (tot leedt weſen) vruchteloos ghebleven. Doch het is ſeker, dat deſe vier ſoorten ſeer goet ende eet-baer ſijn: want in Duytſch-landt worden ſy ſeer cleyn gheeapt, waer van ſy ballen maecken, op de ſelve manier als wy in Brabant fricadellen van gheeapt vleeſch maken. Deſe manier van te koken is op ſijn plaets te leſen. Ick heb verſcheyde perſoonen gheſproken, die my bekenden deſe Fungi in Duytſchlandt menich mael ghegeten te hebben.

HET XII. CAPITTEL.

Vande Caes Fungi, ende andere Fungi veel te ſamen.

IN 't jaer 1672. is my door den Heere GRAVE VAN KRUYCKEN-BORGH eene gedrooghde Fungi toegeſonden, de welcke meer hout als een Fungi gelijck was, ſeer gelijckende aen het vlot-hout oft korck, nochtans ſeer volmaeckt, ſonder van haer levende weſen in het drooghen iets verloren te hebben. Hier mede niet voldaen ſijnde, ſoo heb ick ſeer gheivert om van de ſelve levendich ende verſch te becomen, het welck my in 't jaer 1673. op 26. Mey door den ghemelden Grave met alle goetjonſtigheydt is toe-gheſonden in een groote Dooſe, met vier verſcheyde Fungi van deſen gheſlachte, van de welcke op den ſelven tijdt de twee meeſte ende ſchoonſte naer het leven ſijn geſchildert, als den weet gierighen Le- NOMB. 12.

79. A ſer hier ean in de plaet aen-ſchouwen, met de letter A.

Naem. Ten opſicht van haeren reuck, ende andere uyt-wendighe teeckenen, heb ick deſe de *Caes Fungi van Campenhout* ghenaemt in 't Latijn *Fungus caſearius, ex Campenhout*.

Gedaente. Gheene van deſen gheſlachten hebben eenighen ſtele noch ſchotel, hooft noch hoet, hol noch vol, noch ſy en hebben geen plues, noch eenich mergh in, noch en hebben oock geenen wortel: ſy groyen uyt het hout van de boomen, op de manier ghelijck den gom door de ſchorſchen uyt berſt: het onderſte eyndt met het welcke ſy vaſt aen den boom ſtaet, is te ſamen eenen vaſten clomp, ſomwijl twee oft dry vuyſten dick, het welck ſich in het bovenſte breeder uyt-ſpreydt, by naer op de maniere van ſommighe bloem-coolen, welcke bloemen met cnobbelen boven van malcanderen gheſcheyden ſijn, waer van deſe eerſte met A gelijck een claver-bladt ſonder ſtele ghewaſſchen was. Haer buytenſte coleur is ſeer ghelijck aen de corſt van de verſche ſchaepe caeskens, behalvens dat op de uyt-wendichſte topkens een weynich bleeck ros, ende tuſſchen de uyt-ſtaende cnobbelkens, in den gront, dat is in de inwendighe puttekens ofte hollicheydt, even eens als oft het met herde eyer-dooyers dick beſtreken was, het welck hoe het naerder bovenwaerts comt, ſich te dunder vertoont, maer in het diepſte ſom eenen mes rugh dick leydt, het recht geel coleur van ſwavel oft ſolfer. Haer ſtoffe is van binnen gheheel wit en vaſt, ſoo dat men daer ſchijven van ſnijdt, als van eenen grooten coyen uyer: ſy is ſeer verſch en renſch van ſmaeck, het welck ick rouw beproeft hebbe: haeren reuck is ten uyterſten aen den ſoete melck caes gelijck. Sy zijn met een dun velleken becleedt, het welck eerſt afgedaen wordt, als ſy doorgheſneden zijn. Deſe zijn gheweghen vierentwintich oncen groot ghewicht. Tuſſchen deſe ende de andere en is gheen verſchil van de natuer, ſoo dat dit eene ende de ſelve is, als dat deſe meer recht opghewaſſchen, ende naerder te gader ghedronghen was, ende wat bleecker van coleur; het gene my docht ſy ſoo oudt niet te zijn als de voorgaende: nochtans heeft deſe maer een once minder gewegen als de andere. Tot welcken eynde hier twee figuren zijn geſtelt. Van deſe heb ick een goede ſchotel helpen eten; de welcke als penſen gheſneden ende gekoockt waeren. Tot noch toe vinde ick geene Schrijvers die van deſe gheſlachten ſchrijven.

Tijdt en plaets. Sy is een vroeghe ſoort, ende en is maer eens in't iaer te vinden, dat is in Mey en Iunio. Sy waeren gheplucket van de Willighe boomen binnen een Heerelijckheydt van den ghenoemden Grave, ghenaemt *Campenhout*, oft *Wildert*, tuſſchen *Loven* en *Mechelen*. Deſe Fungi groyen in de midden

van

van den ſtam, en op de tacken van de Willighen, ende onder, maer noyt in de aerde.

Als den Heere *Colonel* Lovigni ter voorſeyde plaetſe in het iaer 1670. met ſijn regiment gelogeert was, gaf aen ſijn ſoldaten voor ieder Fungi ſes ſtuyvers, voor ſijn eyghen eten: door den welcken wy van deſe Fungi tot de kenniſſe van't gebruyck in Brabant zijn gekomen. Op den ſelven voornoemden tijt 1672. is my van ſekeren vrient een gheſonden, de welcke twee mijlen van Antwerpen ghegroyt was aen eenen Eycken boom, waer door ick geene beſondere veranderingh ghemerckt hebbe, als dat haer buyte velleken veel vaſter en taeyer, ende geheel bleeck geil was, hoe wel dat ſy haeren goeden geur ſoo lanck niet heeft behouden als de voorgaende: ſy was oock meer houtachtich ende vaſter, ſcheen een weynich uyt den peerdtſchen van coleur op haere bovenſte canten te worden: ſoo dat ick evenwel deſe niet voor quaedt ben aenwijſende, maer nochtans de Willighe voor de Eycke ſoort ſou verkieſen. Deſe was cleynder als de voorgaende Willighe, en woegh vijventwintich oncen, om welck meerder gewicht, ten opſicht van cleynder ſtuck en aenſien, ſonder twijfel ſwaerder van alloy moet zijn. Bemerckinghe.

Tot het gebruyck zijn deſe beter heel ionck, als te out; want doen ick deſe gegeten heb, waeren de ſelve wel tien daghen gepluckt geweeſt, waer door ſy eenighe dorricheydt, als houtachtich, becomen hadden; nochtans behielen haeren verſchen geur, tot dat ſy bynaer tot hout verdrooght waeren: maer becomen als dan eenen ſwaeren duffen banghen reuck: ſy en connen door geen weyckinghe tot het koken ghebrocht worden, gelijck de andere gedrooghde Fungi; want deſe verdrooghen noyt tot een verrimpelt velleken, als de *Steene-leire* oft *Moerbeſie Fungi*; maer tot hout, ſoo dat ſommighe perſoonen, aen de welcke ick deſe, verdrooght zijnde, getoont hebbe, haer onmogelijck docht, dat de ſelve tot ſpijſe bequaem gheweeſt was. Ick heb deſe droogh in cleyne ſtuckskens geſneden, ende die twee daghen en twee nachten in water te weyck gheſtelt, ſonder eenich ſwillen oft verſachtinghe te bevinden. Soo wanneer ſy aen de boomen daer ſy groyen, blijven ſtaen, tot dat ſy verdrooght zijn, ſoo worden ſy als een vaſt-oprecht hout; maer als ſy (volwaſſchen zijnde, ende bequaem om te eten) afgepluckt worden, ende als dan binnens huys laeten verdrooghen, ſoo zijn ſy heel locht en ſaecht, ſeer gelijck aen corck oft vlot-hout. Van deſe heb ick bevonden, in het beginſel van haer tweede iaer ghedrooght zijnde, dat ſy als dan begonden te vergaen door de meluwen, comende vol cleyne gaetkens, ende menichte witte wormkens, ende haere geile eyerdooyericheyt, ghelijck ick voor

geſeyt hebbe, liet haer afvrijven als ſeker rou ſandt: ende naer dry iaer is al haer vleeſch in een grof morſelich grimmel verandert. Evenwel blyven ſommighe van binnen ſoo wit als Linden houdt: ende de gene die aen den boom verdrooghen, blijven als een ſtuck goet hout, de welcke ick bevonden hebbe in dry iaeren haer tot geene veranderingh begonden te ſtellen; want my ſoodanighe drooghe dry iaer oudt zijnde, toegeſonden zijn. Leeſt in het tweede deel aen het twelffte Capittel met de letter E, van een ander goede Willighe Fungi, ghenaemt de *Willighe zee ſchelp*.

Maniere om de VVillighe Fungi tot vonck-hout te bereyden.

GHemeynelijck wordt alle licht hout oft vonck-hout van de *Swammen*, dat zijn *Boom fungi*, gemaeckt, tot welcken eynde ick het ſelve aen deſe *Caes-fungi* heb beproeft.

In den eerſten als ſy gedrooght zijn binnens huys, zijn ſy ſeer bequaem oock uyt haer eyghen ſelven, ſonder eenighe kokinghe oft byvoeghſel, om tot lonten oft vonckhout te ghebruycken, de ſelve in ſoo bequaeme ſtuckskens geſneden als u dienſtich zijn; ende alſdan met eenen houten hamer ſaecht gheclopt: door welcke bokinghe oft cloppen ſy eenighe ſachticheyt becomen, als buffels leir. Dit is al het gene ſy behoeven om wel het viur te ontfanghen, als wanneer ſy haer ſelven als een lonte tot ſtof toe vervoncken, het welck ick ſoo bevonden hebbe. Hier ſtaet te bemercken, dat de ſelve Fungi tot haeren waſdom moeten gecomen zijn, ſoo dat het beter is dat de ſelve een weynich aen de boomen gedrooght zijn, als dat ſy, noch te verſch ende te ionck zijnde, gepluckt worden, waer door ſy haeſt vergaen, ende by naer tot vonck-hout niet bequaem en zijn. Nochtans ſoo zijnder twee ander regeringhen, om het vonck-hout te bereyden: de eerſte is, datmen de *Fungi* oft *Swammen* (welcke andere bequaeme ſoorten ick van gelijcken onder de quaede Fungi ſal aenwijſen) in ſtucken ſal ſnijden, ende de ſelve in een goede looghe van regenwater ende aſſchen van hout te ſamen twee uren ſal laten ſieden: alſdan uytgenomen zijnde, ende wederom droogh gheworden, de ſelve ſtucken met eenen houten hamer kloppen: welck kloppen oock ſoude voor het zieden connen geſchieden.

De andere manier gheſchiet als voren, behoudelijck dat by de gheſeyde looge een handt-vol bus cruyt oft poeder met wat ſalpeeter oft ſolfer ghedaen wordt, waer door ſy te haeſter het vier ontfanghen. Het ſelve is in deſe (ſoodanich ghemaeckt ſijnde) wel te mercken; want ſy in het branden oft voncken eenighe ginſterkens van haer gheven, ghelijck den ſalpeeter van ſijn natuere in het vier ghewoon te doen is. *Twee*

Twee verſcheyde ſoorten van Fungi veel te ſamen. 80.

B

ALs't ſaecke, dat ick hier verſcheyde ſoorten ben vertoonende, Naem.
ſijn nochtans al te ſamen met een en alghemeynen ouden naem ghenoemt in't Latijn, *Fungi plures ſimul*, *Fungi veel te ſamen*: doch het is waerſchijnelijck, dat deſe ſoorten over langhen tijdt voor goede eetbaere ſijn bekent, ende oock in het ghebruyck gheweeſt, als ick bevinde, dat ſy van verſcheyde Schrijvers van ieder met eenen anderen naem genaemt worden: van MATTHIOLUS, *Fungus in populo alba*. de *Fungi vanden witten populier-boom*: DODONEUS, *Populnei*, *Populier Fungi*: CLUSIUS noemt deſe in't Hongerſch **Shilfan termewt gylwa**/ oock **Gilva gyerthyan ſantermet**/ in't Hooghduytſch **Haghenbucht** / in't Latijn *Vlmei*, het welck ſoo veel te ſegghen is als *Olme Fungi*, oft de Fungi die aen de Olmeboomen groeyen, die de ſeſde goede eetbare van CLUSIUS is. Deſe ſijn de ſevenſte goede van GASPER BAUHINUS, in't Latijn, *Fungi umbilicum exprimentes, plures ſimul albi*; dat is, *de Navelachtighe witte Fungi, veel te ſamen*: van IOAN, BAUHINUS ſijne twee-en dertichſte ſoort, in't Latijn, *Fungi plures ſimul albi ad arborum radices eſculenti, Veele witte Fungi te ſamen groeyende aen de wortels van de boomen, ſijnde goet en eetbaer*. Deſe heb ick de *Reeſſel Fungi*, in't Latijn *Fungorum unus ſive Fungus racemus* ghenaemt,

Op dat ick de kennis van deſe mijne tachentichſte Fungi beter ſoude Gedaente
bekent maecken, ſoo ſijn hier twee figuren met B ten toon gheſtelt, de eene boven opſiende, ende de ander van onder tegenſiende. Haer bovenſte weſen vertoont, hoe ſy de ſchotels als kuskens verheven hebben, nochtans in de midden met eenen put inghedronghen, als des menſchen navel: ſommige van deſe ſijn ront, ſommighe hoeckigh en geſlipt, ligghende de eene ſchotel half over de ander: haer coleur is uyt den witten, maer op ſommighe plaetſen al oft onder het wit een weynigh root ghemenght was. Deſe waſſchen ſeven, acht, meer oft minder te ſamen, niet uyt eenen ende den ſelven ſtele; want jeder heeft ſijnen eyghen ſtele beſonder; nochtans aen den onderſten crop te ſamen ghevoeght, ghelijck in de omghekeerde figure te ſien is. Sy hebben heel cort vaſt plues, het welck grauw is; ende ſomtijdts wat geil ſaffraenich, oock ſom wat bruyn; maer in den gront is ſy heel wit: de ſchotels ſijn ſcherp van randen, niet ingheſlaghen: haer ſtelen ſijn op de ſelve manier, als mijne *Geile Seeme-leire Fungi*.

Deſe wort binnen *Turin* de hoofſtadt van Savoyen in Italien, *De rooy-achtighe* *Gaſper Bau. lib. 10.*

achtighe met den witten ſtele ghenaemt: in Vranckerijck, *Heſtre*: in Hongarijen, ende in ſommighe plaetſen van Duytſch-landt in 't Latijn *Oſtrya*, dat is naer een ſeker gheſlacht van Olme boomen, de welck aldaer ſeer
81. overvloedigh ſijn, aen welcke wortels deſe Fungi te vinden ſijn, ende
C D voorts comen.

Naem. Tot verſchil en onderſcheydt van de voorgaende, heb ick deſe eenentachentichſte in 't Latijn *Fungi caſtanei, ſive ruſi, limbo inverſo*, in 't Neerduytſch, de **Caſtani oft de bruyne Fungi met den ingheſlaghen randt** ghenaemt.

Gedaente Want deſe in alles van ghewaſch de voorgaende ghelijck is, behalven dat de ſchotelkens noyt rondt ſijn: wiens ſtelen niet in de midden ſtaen van den hoet, maer aen 't eynde: welcke ſchotelkens ſelden meerder als eenen ſchellinck groot ſijn, den randt ſeer omgheſomt en ingheſlaghen: haer bovenſte coleur is oprecht caſtani bruyn, met een weynich bleecke witticheyt: haer vaſt plues is onder heel cort en wit, om welcke reden hier de omghekeerde figure gheſtelt is. Ende op dat een jeder haer bovenſte weſen bequaemelijck ſoude connen aenſchouwen, ſoo is hier een deel vande ſelve met de letter D aengheweſen. Somwijl comen deſe met dry, vier, vijf oft ſes vruchten te voorſchijn, volghens het ſegghen der ouderlinghen, nochtans in onſe plaetſen van Brabant heb geene meerder als vier te gader gheſien, met noch kleyn ſtompkens; noch ſy en ſijn noyt alhier ſoo groot, als ſy in Italien, Hongarijen en Duytſchlandt haer vertoonen, alwaer ſy wel twee-mael ſoo groot ſijn; ende als wanneer ſy op haer aldermeeſte ſijn, dan ſijn de randen niet ingheſlaghen, maer ſcherp, ghelijck aen die met B, wanneer ick gheloove dat ſy te out ſijn, ende alles uytghewaſſchen is, waerom ick deſe alſdan niet te beter tot het ghebruyck ſoude oordeelen.

Tijdt en plaets. Inden Herft comen ſy te voorſchijn, want ick deſe in het voor jaer noyt gheſien hebbe. Volghens het ſegghen van MATTHIOLUS, ſijn deſe veel te vinden aen de troncken van de Olme boomen, oock op de af-gecapte Okernote-boomen, dat is, ſoo wanneer deſe tronchen leegh neffens de aerde afghecapt zijn, ſoo dat ſy door het ſlijck oft aerde bedeckt worden, ghelijck ick hier voor in het Capittel van de Fungi te doen voortſcomen, uyt GALENUS heb aengheweſen. Noch zijn deſe oock te vinden aen de Eycke en Bucke boomen de welcke de Franſchen *Heſtre* noemen. Het is ſeker, naer het ſegghen van GALENUS, den welcken van den witten Populier ſchrijft, dat deſe oock onder de Abeele troncken moeten voortscomen; want *Populus alba* is den Abeelboom van DODONEUS, ende van andere Schrijvers oock ghenaemt, ſoo dat ick

Matth. in Dioſcor. lib. 1. cap. 93.

meyne

N°. 13

meyne deſe in het Soignien boſch onder de Buken wel te vinden zijn.

Hier dient te weten, dat deſe in Nederlandt ſeer weynich voortſco- men, want ick van deſe in het iaer 1656. eenighe gheſien hebbe, ende naer dien tijdt noch eens, doch maer dry vruchten, ende geen andere; ſoo dat ick deſe geſlachten noyt heb beproeft: nochtans heb ick met vier vermaerde Schrijvers deſe voor goet eetbaer beveſticht ende aengeweſen; hoe wel dat ANDREAS CESALPINUS deſe niet voor goedt en houdt: maer ick geloove, dat hy in een ander quaede ſal gemiſt hebben, welcke quae- de in het tiende Capittel onder de doodelijcke met B aengeweſen, en- de met haer verſchil tot volcomen onderſcheydt beſchreven is.

Bem erc- kinghe.

Quaede Fungi.

HET XIII. CAPITTEL.

Beſchrijvinghe van de vlammighe ſoorten van Fungi.

IN het aenwijſen van CLUSIUS voor ſijn vijfde goede eetbare ſoort, ſoo bedeylt hy de ſelve in dry verſcheyde ſoorten, waer op IOAN. BAUHINUS ſeyt (wiens twee-en-twintighſte dat het is) deſe maer een ende de ſelve ſoort te ſijn; want het verſchil niet anders en beſtaet, als in grooter en kleynder: maer dat BAUHINUS deſe gheſien hadde, oft gheſien hebbende, wel bemerckt hadde, hy en ſoude aen CLUSIUS geen replieck ge- ven; maer betuyghen, dat CLUSIUS wel en met goet fondament deſe wel beſcheyden conde, het welck uyt mijne aenwijſingen ghenoech ſal blijc- ken.

Nom. 13. 82.

A B

Om dat deſe ſeer wel een lelle van des menſchen oor ghelijck is, ſoo is ſy van my in't Latijn *Auricula flammea Machi* de *Vlammighe Malchus oor* ghe- naemt, tot verſchil van de eene tuſſchen de andere: nochtans zijn deſe al te ſaemen van ieder Schrijver met eenen naem bekent en beſchreven, want GASPER BAUHINUS noemt deſe in't Latijn *Fungus anguloſus pediculo exiguo*, *de hoeckighe Fungi met eenen cleynen ſtele*: IOAN. BAUHINUS, *Fungi ferè ſine pediculo, coloris ex rufo fuſci*, de *roſſche oft bruyne Fungi, bijnaer ſonder ſtele.* CLUSIUS ſeght, dat de Hongeren deſe met eenen naem beſchrijven **Peztricz**: in't Hooghduytſch **Paſternitz** / ſonder dat hy deſe naemen te verſtaen gheeft.

Naem:

Ghelijck ick geſeydt hebbe, dat deſe ſeer ghelijck is aen de buytenſte lelle van des menſchen oor, ſoo de twee figuren met de letter A hier naer't leven vertoont, zijnde altijdt halfrondt, oft wat meerder, gemey- nelijck hebbende het cort ſteelken aen het buytenſte eynde van den

Gedaente

hoet, het welck eenen duym dick is, ende een lidt des vinghers lanck: al te ſamen zijn ſy hoeckich van randen; welcke randen ſcherp zijn, ende de ſelve wat omgeeromt, maer niet gheſoomt: ſy hebben onder wit vaſt mergh in: boven is ſy met een roodt en geil vierich coleur beſchildert, het welck ſeer gheloyent is, ende dicht beſet met menichvuldighe donckere purpere vlecken, op de manier als vlammekens, ſy is ſomwijl vier duym breet van hoet, ende wel dry duym dick van ſtoffe,

Tot meerder kenniſſe voor den Leſer, heb hier een ander figuer van de ſelve Fungi met B by gheſtelt, waer uyt te ſien is, hoedanich den ſtele aen het eynde uytwaſt, als oock, hoe verſcheyden deſe eerſte ſoort van fatſoen te voorſchijn comt; want deſe is bynaer heel rondt, ende in het voorſte deel van den bovenſten randt geſlipt: doch deſe comen
83. met ſoo vremden en verſcheyde weſen te voorſchijn, dat tien figuren
C niet genoechſaem ſouden weſen om alles te vertoonen.

Naem. Deſe tweede is met een merckelijck verſchil te beſchrijven voor een beſcheyde ſoort van de voorgaende, de welcke ick in't Latijn genaemt heb, *Muſcarium flammeum extenſum, den uytgheſpreyden ghevlamden waeyer.*

Gedaente Al iſt dat deſe een ſeer gelijcke ſoort met de voorgaende is, ſoo nochtans verſchilt ſy van de andere in een ongemeynder ronde ende grootte, hebbende den ſtele als achter uyt ſtekende, den welcken veel dicker, ronder ende langher is: van gelijcken is den waeyer wel ſeven duym breedt, ende wel eens ſoo dick van ſtoffe als de voorgaende. Haer coleur is het ſchoonſte van al deſe ſoorten; want al haer vlammekens zijn ſeer krachtich als met ſchoonen lack geſchildert, ſeer gloeyende ende aengenaem
84. om ſien. Noch hebben ſy beſijden den ſtele een tweede byvoeghſel van
D een jonghe aencomende vrucht, het welck de andere niet en hebben.

Naem. Op den tweeden Sincxendagh in't Iaer 1673. ſijnde den twee en-twintighſten van Mey, heb ick deſe Fungi met D ontrent een halve mijle van Antwerpen gheplueckt; de welcke ick heb ghenaemt in't Latijn, *Fungus verus flammeus, de oprechte ghevlamde fungi.* Ick ſoude haer met recht, ten opſicht van den Sincxendagh, de *Vlamme* oft *Vierighe tonghe Fungi* moeten noemen.

Gedaente Volghens het aenwijſen van deſe figuer met de letter D, ſoo vertoonden haer deſe Fungi, als oft ſy twee verſcheyden vruchten te ſamen aen malcanderen ghewaſſchen waeren; waer van de eene ſeer hol inghetrocken was, ende de andere hoeckigh met putten en bulten, gheſlipt en gheſneden, ſeer ghelijck aen de ghedaente van eens menſchen lever: ſy was in haer gheheel eenen voet lanck, dat is, elf duymen, ende ſes duym breet: niet teghenſtaende dat ſy droogh was, heeft ſy tien oncen

groot

E
G
F

groot ghewicht gheweghen : haer coleur was ſchoon bleeck geil, met ſoetachtighe oft heel doncker purpere vlammen, ſeer ghelijck overhant gheſtelt. Deſe heeft heel vaſt mergh, ſeer hayrachtigh, ghelijck het cortſte uyt de ſtoelen der artiſiocken : het ſelve is bleeck geil grauw, hoewel dat ick meyne dit in het eerſte wit gheweeſt was : den wortel is ſeer houtachtigh geweeſt door te langh verdroogen, nochtans van binnen ſneeuw wit, maer buyten met een zoet ſwart velleken beeleedt, ſonder eenighe wortelkens oft peeskens. Hier dient bemerckt te zijn, dat my gheheel onbekent is, hoe langh deſe Fungi aen den ſtruyck (verdrooght zijnde) gheſtaen had; want de ſelve acht daghen naer mijne pluckinghe heeft beginnen witte maeykens, als caes-wormkens uyt te worpen, de welcke als ſprinckhaenen wegh ſpronghen: deſe maeykens ſijn ten uyterſten ghelijck aen den Olm de ghene in het graen oft koren veel bevonden worden. Naer welcken tijdt, te weten van den twee-en-twintighſte Mey tot den twintichſte Iunij naervolghende, is ſy heel goet ghebleven, ende als dan heeft ſy haer bovenſte geil velleken begoſt te ſcheyden van haer wit vleeſch, op de ſelve maniere als de eyer-ſchaelen, droogh ſijnde, haer dun lieſken intrecken. Dit heb ick bevonden gheſchiet te ſijn door de menichte meluwe gaetkens, met de welcke het wit vleeſch gheheel door-geten was, uyt de welcke een ſeer geil fijn ſtof oft polver ſtuyfde; ende als doen bequam ſy eenen duffen houtachtighen banghen reuck: op ſoodanighe manier heeft ſy veel maenden haer gehouden, ſonder van haer coleur iet te verlieſen, oft eenighe quaede teeckenen te vertoonen, want is gheheel wit ghebleven.

Clusius ſeght, dat de ſijne tweemael in het jaer te vinden ſijn op de troncken van de afgheeapte witte Populier-boomen, het welck by ons oock de Abeelen ſijn, ghelijck ick gheſeydt hebbe, ende deſe mijne in den Mey ghepluckt heb ick op eenen dicken, corten, ſeer bemoſten tronck Elſen-boom, in't Latijn *Fraxinus*, den welcken rondtom in Elſe en Eſſche-boomen verdrongen was, ſtaende aen de canten van de grachten, in de welcke ick noch eenighe afghevallen Fungi van de ſelve ſoort in het water hebbe laeten drijven. Tijdt en plaets.

Eſſen-boomen Fungi. Nom. 14. 85. E Naem.

NOch heb ick ter ſelver tijdt en plaets een ſeer groote bevonden, de welcke, naer mijn giſſinghe, door haere rijpigheyt in de gracht ghevallen was, want ſy meer aen den boom had ghehanghen als de andere, de welcke als in een gaffel oft micke ruſtende was. Deſe heb ick de *Groote*

ghevlamde leli-Fungi ghenaemt, in't Latijn, *Fungus magnus flammeus liliaceus.*

Gedaente Deſe was van ghedaente als een bloeme, ghelijckende een opene lelie, even eens met ſlippen als oft het bladeren beduyden moeſten: ſy was ſeer inwendigh inghedronghen, haer coleur ende vlammekens waeren niet verſchillende van de andere, behalven dat den gront bruynder geil was: het welck ſy door het gracht water ontfanghen hadde. De bovenſte openingh was veel grooter in de ronde als een groote tenne-tallioor: haeren ſtele was eenen corten dicken ſtomp, boven dicker als onder: ſy was van buyten en binnen heel wit, nochtans was als een oſſen-penſe verweyckt, hebbende eenen ſwaeren vuylen geur, den welcken men wel coſt giſſen, ſy uyt haer ſelven niet en hadde, maer uyt den ſtinckenden modder van het gracht water becomen; nochtans is my niet bekent, hoe langhen tijdt dat ſy in dien modder gheleghen hadden: niettemin ſoo heb ick gheene rottinghe, blauwigheydt, oft eenich ander quaet teecken

86. in de ſelve bevonden: de welcke ick, ghedrooght ſijnde, twee jaer goet

F bewaert hebbe. Deſe heeft gheweghen eenendertigh oncen.

Naem en Gedaente Een vijfde, de welcke ſeer ghelijck was ſoo van fatſoen als van ſtuck aen een *Ghevlamde Zee ſchelp* in't Latijn *Concha marina flammea*, die men onder de ſchelpen de Pelgrims van S. Iacob aen den hoet ſiet dragen: ſy was den cant wat ingeſlagen, van binnen hol, van buyten rondt, op de maniere als iet het ghene van ſilver oft coper ghedreven is, alles van de ſelve natuer en coleur als de voorgaende; want ſy in een en de ſelve rivier gheviſt was als van den ſelven boom ghevallen. Noch hebbe ick grooter

87. en cleynder van deſen gheſlacht in de gheſeyde gracht laten verrotten,

G ſoo dat ick vijf vruchten mede 't huys bracht. Deſe dry voorgaende achtervolghens ſijn de rechte *Eſſen Fungi.*

Naem. Hier ſal ick vertoonen de derde van Clusius, die ick ghenoemt hebbe in't Latijn *Fungus flammeus trifoliacius*, in't Duytſch *De ghevlamde claver-blat Fungi.*

Gedaente Sy is veel grooter als de twee eerſte van deſen geſlachte: aen haer breetſte ſijde is ſy wel ſeven duym lanck: ende heeft de rechte forme van een claver-bladt, cort, en niet dick van ſtele, eenen mans duym dick, ende eenen halven duym lanck: ſy is boven meer wit als geil, doch aen de cant is ſy als met ſaffraen en met bruyn root ghemenght beſchildert, ende de heele ſchotel is met bleecke bruyne teere vlammekens beſet, ſeer vriendelijck om aenſien. Haer mergh is cort en vaſt, gheheel wit, met grauwe en geile vleckskens: ſy is van binnen ſeer wit, en goet om te eten. Somwijl hebben deſe op het bovenſte deel eenighe puttekens, op de manier als de ſpongien hebben, maer niet doorgaende.

In

In Hongarijen ſijn deſe in ſoo dagheliijcks ghebruyck,als de ghemeynſte goede vruchten der aerden. Deſe gheſuyvert ende gheſoden ſijnde, ſnijden die in ſtuckskens, die ſy in een ſchotel by malcanderan ſchicken, waer over ſy ghebraden ſpeck druppen,ende ſoo op diſſchen om te eten. Bemerckinghe.

Noch is te bemercken, dat onder deſe geſlachten ſeker mede ſoorten zijn, de welcke ſeer dun van ſtoffe,ende plat van forme zijn: de ſelve zijn niet geil, maer bruyn grauw van coleur, hebbende haere vlammekens veel lichter, ende niet ſoo bruyn als de andere: dogh in alles op de ſelve manier als de andere voorſeyde. In het iaer 1671. den 20. Mey heb ick van deſen geſlachte veel vreinde ende veranderde fatſoenen gheſien, van de welcke ick ſommighe gepluckt hebbe, alles aen de Eſſche boomen, meeſtendeel groeyende onder teghen den tronck aen de aerde, nemende haeren eerſten oorſpronck oft beginſel uyt ſekeren aſchverwigen ſchimmel oft ghelijvigen moſch. Wy zijn rondtſom onſe ſtadt Antwerpen van deſe geſlachte wel voorſien. Veranderinghe.

Kracht en behulp van den Eſſchen boom.

AEngeſien dat ons ſoo veel geneesbaer goet ende nut geſchreven is van den Eſſchen boom,ſoo dunckt my van den ſelven (tot lof van deſe mijne oprechte *vlamme Fungi*, de welcke ick aen de Eſſche boomen ghepluckt heb) hier in't cort eenighe behulp middelen aen te wijſen.

DIOSCORIDES *ſeght: Aſſchen van Eſſchen ſchorſſen ghebrandt, met water vermenght, gheneeſt de quaede witte crawagie, melaetsheydt, ende dierghelijcke ruydicheydt.* Hoe wel dat ick van ghevoelen ben, datter geene Medecijnen en zijn, de welcke de rechte volcomen *Lepra*, dat is melaetsheydt, connen geneſen. Het welck wy in Brabandt Lazarus noemen. *Dioſc. lib. 1. cap. 92.*

VILLANOVA: *De ſchors van den Eſſchen boom gheſoden in azijn,ende daer in ſpongien ghenet, ende op den buyck gheleydt, gheneeſt het braken ende overgeven der maghe.* *Arn. de Villa nova. in rem herbariam cap. 178.*

MATTHIOLUS: *'t Schuym,oft den traen die uyt Eſſchen hout ſweet, als men dat brandt, in d'ooren ghedaen, met 't ſap van ruyt oft cyclamen, ſuyvert die, ende geneeſt de doovigheyt:* noch ſeght hy: *Het water daer de ſchors,bladeren en zaet in geſoden ſijn, geneeſt de doovigheydt,door den wermen domp alleen in de ooren te ontfanghen.* *Matthi. lib. 1. cap. 92.*

GALENUS *ſeydt: De ſchors en bladeren in water oft wijn gheſoden, ende dat ghedroncken, openen en verſtercken de verſtopte lever, ende gheneeſt de pijne der ſijde: ende beſonderlijck de ionghe ſcheutkens, gheſoden als voren, gheneſen de waterſucht, want het doet veel water loſſen.*

Twee handtſvollen gepelt eſſchen zaet geſtooten, ende in twee potten Rinſchen wijn (dicht geſtopt zijnde) tot op de helft geſoden, ſmorgens, ſnoenens,

ſnoenens, ende ſavons eenen roomer gedroncken; behoudelijck dat den waterſuchtighen ſich moet onthouden van drincken en voechtighe ſpijſen, ende veel gaen en ſtaen: door deſe heb ick verſcheyde ſwaere waterſuchtighe (van welcke ſy meer als dry jaeren overvallen gheweeſt waeren) ſien becomen en gheneſen.

Dodoneus. lib. 29. cap. 12. Leeſt DODONEUS in ſijne byvoeghſels, al waer hy ſeydt, dat de ſchorſſe, bladers, &c. can ghebruyckt worden voor de geilſucht, graveel, miltſucht, beten der ſlanghen, ende meer andere quaelen.

Lobel. 2. deel fol. 127. MATTHYS LOBEL verhaelt, dat men ſeght, *dat ſchavelingen en ſaegemeel van Eſſchen-hout doodelijck is*, daer LOBEL oock tegen ſeyt: *Ick wete datter miltſuchtighe, graveele ende pocken met de ſchavelinghen gheneſen ſijn: ende hoe ſoude dan den ſelven fenijn connen weſen, want deſen boom is den fenijn vyandt?*

Noch ſeyt DODONEUS op de voor aengeweſen plaets dat *koppen oft kroeſen van eſſchenhout ghemaeckt, uyt de ſelve eenen tijdt langh ghedroncken, de verſtoptheyt der lever gheneſen*. Men ſeydt oock dat de verckens die uyt eenen troch eten van eſſchen hout ghemaeckt, nimmermeer ongans ſullen worden, &c.

Als nu heb ick ghetoont de kracht ende nut van het eſſchenhout, ſoo van de ſchors, blaederen, ſaet, ende haer ſchuym: door welcke ſchuym ick niet anders ſoude verſtaen, als onſe aengheweſen Fungi, voorts-gecomen uyt de ſelve eſſcheboomen, ende ſoo veel te meer, aengheſien dat de ſelve Fungi uyt haer natuere goet om te eten ſijn. Dien volghens te bemercken is, dat door de ſelve Fungi, aen ons als een gheneesbaer gomme van den ſelven boom verleent, dienſtigh ſijnde tot behulp ende genees-middelen voor de quaelen die door den eſſchen-boom oft ſijn behulpſame natuere connen gheholpen worden. Het welck in de andere Fungi van ghelijcken behoorde plaets te hebben, als betoont ſal worden by den *Agaricus* ende de *Lariken* Fungi: maer op dat ick van mijn Fungi geenen medecijn boeck ſoude maecken door het byvoeghen van vele ghenees-middelen van verſcheyde boomen, waer door ick ſoude ſchijnen buyten mijne materie te loopen, ſal hier mede dit TRACTAET DER GOEDE EETBAERE FUNGI ſtaecken, tot dat ick den Leſer meer leeren can: ende met de figuren ſal aenwijſen.

Het XIV. Capittel.

VVaer in beſchreven worden eenige goede Fungi ſonder de figuren.

88. Naem.

BInnen het dorp van Aertſelaer in het iaer 1671. op den 4. September, heb ick in groote menichte een ſoorte van wey Fungi bevonden, die ick genaemt hebbe in't Latijn *Galerus acuminatus*: in het Franſch *Chappeau d'Albanois*: in het Nederduytſch, *Den Albanoiſchen hoet*. Haer ſoude ſeer wel den naem van den *Platten ſpaenen hoet* voeghen, want ſy ſeer ghelijck is aen de hoeyen van de Beggijnkens oft Nonnekens.

Gedaente. Onſen *Albanoyſchen hoet* is ſeer ghelijck aen mijne aldereerſte ſoort van de wey Fungi, die in de eerſte plaet met A aengheweſen is. Is groot van ſtuck, hoogh en dun van ſtele; den hoet niet plat, noch oock niet hoogh verheven: hy is ſeer aerdich rondt, ſcherp van canten, hebbende ſeer lanck en ſaecht plues: de geheele vrucht is in al haer deelen ſneeuw wit: den hoet oft ſchotel is het vleeſch niet dicker als een ſchrijf penne, wit en vaſt van ſtoffe, ſy was van ſeer goeden reuck; ende in ſtucken gebroken zijnde, is binnen den tijdt van een ure niet verandert, maer even wit gebleven. Den ſtele is eenen goeden vingher lanck, maer niet ſoo dick: van binnen vaſt en vol, niet hol. Ick ſoude deſe wel derren eten ſonder achterdocht: nochtans vinde ick deſe by niemandt bekent.

Tijdt en Plaetſe. Alſoo ick haer in September bevonden heb, ſoo ben ick ſeker dat ſy in't voor iaer niet te vinden zijn. Ick heb deſe in een langhduerighe leye van opgaende Eycke boomen bevonden.

Ick geloove dat deſe de ſelve is van Ioan. Bauhinus, die hy voor ſijne ſevenſte ſtelt ſonder figure, die hy noemt in't Latijn, *Fungus albus, dictus Mompelgardenſibus & viciniis Biſſette*, de *Witte Fungi*, van de inwoonders van Mompelgarden ghenaemt *Biſſette*.

Deſe ſeght hy ſeer gelijck te zijn aen de *Wey-fungi*, behalven dat ſy gheheel wit van plues en ſteel is. Hy meynde dat deſe de ſelve was met de *Columbetten*; maer hy heeft die moeten ſcheyden van de *Wey-fungi*, om dat deſe laeter comen, ende den ſtele veel langher hebben; maer hy ſeght dat deſe veel cleynder zijn als de *Columbetten*, hoe wel dat ſy de ſelve in aenghenaemigheydt verre te boven gaen.

Noch ſeght hy, dat deſe ſelden in de eycke boſſchen te voorſchijn comen, maer meer in de vlacke velden. Hy beſchrijft haer voor een ſoorte

ſoorte van den Herft, ghelijck ick van de mijne oock betuyght hebbe.

Bemerckinghe. *Dodoneus lib. 15, cap. 24.* Hier docht my noodigh het ſegghen van DODONEUS by te ſtellen, als hy in ſijne byvoeghſels een ſoorte noemt, die hy ſeer duyſter beſchrijft, ſegghende datter een ſeer vremde van fatſoen is, de ſchotel hol als een dooſe, met eenen wijden, diepen bodem, ſoo dat de grootſte wel vier oncen, dat is, acht ſilvere lepels water ſoude connen behouden. Sommighe, ſeght hy, zijn rondt van mondt, ſommighe oneffen van randen en cantich, dryhoeckich, oft met meer vouwen: ſommighe gebleckt, oft met een uytſtekende gootken, als lampen. Sy zijn ſoo vaſt en ghelijvich van ſtoffe, dat het reghen-water daer veel daghen blijft in ligghen, ende dat deſe in twee maenden ſomwijl niet en vergaen.

Sonder twijfel ſal deſe van ſommighe voor de *Abeele Fungi*, oft mijne *Groote Paraſol* aengeſien worden, oft ten minſten voor een gheſlacht van de ſelve, het welck nochtans ſeer gefaelt ſoude zijn, want het verſchil veel te groot is: alſoo deſe een rechte beſcheyde ſoort is van de *Paraſol.*

Quaet teecken. Soo wanneer deſe ende de *Paraſol* den ſtele ſoo dun hadden, als eenen dunnen cleynen vingher, oft een dicke ſchrijf-penne, het welck dickwils gebeurt, ende dat als dan den ſelven van binnen hol als een buysken is, welcke hollicheydt alsdan ros oft ſwert is, moghen voor geene goede aengeſien worden; maer voor een quaede en doodelijcke verworpen.

89.

Naem.

De tweede.

Hyer. Trag. lib. 3. cap. 1. HYERONIMUS TRAGUS beſchrijft ſijne ſeſde ſoort, zijnde een *Pradelli* oft *Wey-fungi*, die hy in't Hooghduytſch noemt Brötling; van IOAN. en van GASPER BAUH. ſijne ſeventienſte; die hy in't Latijn noemt, *Fungus pileolo lato puniceo, lacteum & dulcem ſuccum fundens*, in't Neerduytſch, de *Fungi met den breeden wijden rooden hoet, uyt den welcken melckachtigh ſap drupt.* Waerom my dunckt, dat deſe mach de *Roode Pradelli* ghenaemt zijn. Sy is de achtſte van MATTHIOLUS, en de vijfde van LOVICERUS.

Gedaente. Tot noch toe heb ick gheene ghedachten van deſe gheſien te hebben; nochtans, volghens het aenwijſen van TRAGUS, ſoo is deſe ſeer ghelijck van grootte en fatſoen aen deſe eerſte voorgaende, *den Albanoyſen hoet*, behalven dat deſe het plues gheheel ſcharlaken roodt is, ende in het breken vertoont ſy wit melck dat daer uyt drupt: ſoo dat dit een oprechte *Melckachtighe wey Fungi* is.

Tijdt en plaets. Den ſelven ſeght, dat deſe in de boſſchen van Bohemen, die hy *Odenwalde* in die tale noemt, in groote menichten ghepluckt worden, alwaer de ſelve van de inwoonders ſeer ghemeyn worden rou ghegeten.

De derde.

90. Naem.

MATTHIOLUS beſchrijft deſe Fungi, die hy in't Latijn noemt *Fungus Laricus aurei coloris*: dat is de *Lariken Fungi, goutachtich van coleur.*

Het is waerdich te bemercken, hoedanich onder de quaede Fungi van den *Agaricus* geſchreven is, ten opſicht van deſe goede, de welcke nochtans uyt eenen ende den ſelven boom voortscomen: het welck MATTHIOLUS betuyght, ſegghende; *Al iſt dat den Agaricus is voortſcomende uyt den Larix, oft Lorcken boom, den welcken altijt van natuer bitter is, ſoo nochtans comt uyt den ſelven boom deſe goede eetbaere ende aenghenaeme Fungi te voorſchijn.* *Matthiolus lib. 4. cap. 78. Numero 30.*

Gedaente.

Te weten, uyt den ſtam van den *Larix* groyt een Fungi gout-geil van coleur, ende ſy is ſeer ghecloven, oft met vele ſneden gheſlipt, ſomwijl ſoo groot van ſtuck, ſeght den Auteur, dat een alleen dertich pondt ſwaer weeght, het welck my dunckt een overmaten grootte te zijn. Deſe en heeft geene van de minſte bitterheydt, maer is een ſeer goede ende aenghenaeme ſpijſe, al iſt dat ſy uyt de ſelve moeder van den bitteren Agaricus gheboren wordt. Ick ſinghe den ſelven thoon met IOAN. BAUHINUS, van MATTHIOLUS. Deſe ſteldt IOAN. BAUHINUS ſijne ſeven-en-veertighſte. FUNGI DERTICH PONDT SWAER.

De vierde.

91. Naem. *Ferran. lib. 27. cap. 6.*

NOch betuyght ons FERRANTIS IMPERATI van Napels, de welcke van vruchten, planten en ſpongien geſchreven heeft, datter een goede eetbaere Fungi is, die hy in't Latijn noemt *Fungus auritus iuglandium albicans*: in't Nederduytſch *de Oorachtighe okernoten Fungi uyt den witten.*

Gedaente.

Deſe is crom van ſtele, de ſchotel in den omvanck als een halve ghe-ſneden rooſe, van onder met plues door trocken: haer coleur is uyt den witten, ende ſy ſijn van de ſelve natuer om te eten als de ghemeyne Fungi, die onder de Eycke-boomen voortscomen: nochtans comen deſe uyt den wortel van de Okernote-boomen. Ick meyne met goede reden, dat dit een ſeker mis-was is van de ghemeyne witte Abeele Fungi. Den tijdt van haer op-comſt is my niet bekent.

De vijfde.

92. Naem.

ONs wordt betoont en aenghewesen de eenentwintighſte goede ſoort van CLUSIUS, die hy in't Hongerſch noemt **Bokors gomba** / in het Hooghduytſch, **Scheberlingh** / in't Latijn *Monſtrum Fungi*, in't Neerduytſch, het **Monſter der Fungi**. CLUSIUS meynt deſe te weſen

ſen die IOAN. BAP. PORTA betuyght die van de Neapolitanen gemeynelijck *Gallinacia* genaemt te zijn, welcken naem gheleent is van een wilde ſoort van menſchen, woonende op een eylandt in Africa, die ghenaemt worden Gallinaria, welcke menſchen eerſt in Italien, daer naer in Vranckrijck, Duytſchlant &c, voorts gheteelt ſijn, ghelijck deſe Fungi door haere onmatighe grootte heele familien verſadight ende ſpijſt.

Gedaente Den ghemelden CLUSIUS ſeght gheſien te hebben deſe vremde Fungi van onghemeene grootte en fatſoen. Den ſtele der ſelve was onderhalve ſpanne van eender handt dick, ende meer als eenen halven voet hoogh: deſen onderſteunde eenen hoet oft ſchotel die in de breede en hooghde meer als twee voeten was: deſe ſchotel heeft op verſcheyde plaetſen als verheven bladerkens oft ſchubbekens, neffens ende aen malcanderen gehecht, ghelijck de ſchelpen van de Carpers, Harinck, oft Witviſch, behalven dat de ſelve ſoo dicht tegen de ſchotel niet en ſijn, maer meerder los afſtaende.

Onder deſe ſijn ſommighe gheſlipt, ghelijck de eyckebladeren, ende met bobbelkens bewaſſchen: ſy ſijn uyt den grauwen ſwart, oft als met vele bruyne vleckskens onder een ghemênght.

Noch ſeght den ſelven, ſoo wanneer iemandt ſijne vijfde, de welcke mijne eerſte is in het dertiende Capittel der goede, wilde aenſien, niet ſonder reden de ſelve voor een jonghe aencomende monſtrueuſe ſoude connen oordeelen.

Een Fungi ſoo groot dat ſy eenen heelen waghen vult.

VAn deſe heeft CLUSIUS in Hongarijen gheen grooter gheſien, als met de welcke dry oft vier menſchen ſouden connen verſadight worden. Niet teghenſtaende verhaelt hy, dat hem voor de waerheyt verclaert is, dat van ſoodanighe monſtrueuſe Fungi in de uyterſte palen van Hongarijen, ontrent Crowatien, in een mans Clooſter, by de ſtadt *Dobo*, ontrent *Leuwa*, ſoo groote te vinden zijn, dat een vrucht alleen ſomwijl eenen heelen waghen ſoude vervullen, het welck ick met CLUSIUS cleyn gheloof ben gevende. Noch voeght hy hier by, dat hem verhaelt is, dat ſommighe met verwonderingh ſtil ſtaende, daer op ſiende, ſeyden voor ghewis, onmoghelijck te weſen, eene Fungi tot ſoodanighe grootte te connen comen. Ende IOAN. BAUHINUS voeght hier by, dat deſe wel ſeſtich pondt ſwaer woegh, waer uyt te beſluyten is, dat den waghen niet ſeer groot ſoude moeten zijn, om een van ſeſtich pondt te voeren.

Tijdt en plaets. Deſe comt te voorſchijn in het leſt van Auguſti, oft ontrent S. MI-

CHIELS dagh: ende groyt in Hongarijen aen de wortels van de Eycke boomen. Sy wordt veel ghegeten: hoe wel de ghene die deſe gheproeft hadden, hebben verclaeit, dat de ſelve veele winden ende couwe veroorſaeckte.

Het ſoude waerſchijnelijck te bedencken zijn, oft het de ſelve Fungi niet en was, van de welcke DIO CASSIUS verhaelt, de welcke aen den Keyſer TRAIANUS, teghen DECEBALUS Coningh van Dacien ſtrijdende, voor een teecken wirdt ghedraghen, op de welcke rondtſom in Latijnſche letteren gheſchreven ſtont, *Burros ſocioſque omnes à Traiano petere, ut pace factâ domum reverteretur*: het welck te ſegghen was, *Dat de Burri ende alle haere medegheſellen van Traianus baden, dat hy peys ende vrede ghemaeckt hebbende, ſouden willen wederom tuys keeren, &c.* *Dio Caſſius lib. 68 fol. 775. ver 29.* FUNGI IN TRIOMPH GHEDRAGHEN.

De ſeſde.

93. Gedaente

GASPER BAUHINUS wijſt ons ſijne leſte goede, zijnde ſijne vierendertichſte, die hy ſeght ontrent Babilonien te groyen: ende alſoo deſe ſeer goet van ſmaeck en ſap is, wordt deſe in Æthyopien meeſt rouw ghegeten, als Miloenen, &c. Ende al iſt dat daer ſeer goede ende vette aerde is; ſoo nochtans is daer geene andere, als deſe eenighe ſoort groyende. Haer uytwendich weſen is hem niet anders bekent als in de hiſtorien van die landen beſchreven is. Fungi rou ghegeten als Miloenen.

De ſevenſte.

94. Gedaente

IOANNES BRUYERINUS ſeght aen hem noch twee ſoorten bekent te weſen, de welcke voor delicateſſe gehouden worden, ende ſy zijn van gelijcke ſtoffe als de gene die in de eeckel boſſchen waſſchen. Deſe ſeght hy ghevonden te hebben in een ſeker rouw boſachtich veldt, genaemt het veldt van Saturnus, geleghen in *Helvetien*, ondet een Natie die hy *Hedui* noemt: deſe Fungi worden van de Inwoonders *Columellas* ghenaemt, ende zijn bruyn ros van coleur: ick meyne dat dit onſe ghemeyne Fungi zijn ſullen.

De achtſte.

95. Gedaente

DE tweede zijn ſeer ſpongiachtich, en voos van vleeſch, ende zijn in al haer deelen geheel gelijck aen des menſchen handt; waerom ſy van het volck *Manotas* genaemt zijn, in het Nederduytſch Handtſungi. *Ioa. Bruyer. lib. 9. cap. 20.*

gi. Ick meyne dat dit de *Vingher fungi is*, daer wy in de Bijvoeginghe van het elfſte Capittel van gheſproken hebben. Bruyerinus bekent van deſe ghegeten te hebben, ende dat ſy eetbaer is, ſonder nochtans van de ſelve veel deught te ſegghen, want hy daeghs daer naer niet wel te pas en was, &c.

De neghenſte.

Melck druypende navel Fungi, in't Latijn, Fungus umbilicoſus lacteſcens.

96.

Naem. IN't jaer 1673. op den vijſtienſten September heb ick tien verſcheyde vruchten van deſe Fungi ghehadt, de welck ick naer 't leven heb gheſchildert: ende al iſt dat ick verſcheyde navel Fungi, ende melckachtighe Fungi beſchreven heb, ſoo en can ick niet bevinden dat deſe teghenwoordighe eene van al de andere ghenoemde ſoorten can ſijn.

Gedaente Onder deſe waerender die den hoet neghen duym breet was, ſommighe van ſeven duym, ende andere van vier duym: ſy waeren boven met eenen put inghetrocken als des menſchen navel, gheheel wit van vel, ſoo wel den ſteel als den hoet: den randt is heel rondt en groot, onder omgheſlaghen, met veel bleeck roſch plues beſet: ſy is dick en ſneeuw wit, vaſt van vleeſch; ende in de midden doorgheſneden ſijnde druypt daer overvloedich wit melck uyt, het welck op de tonghe hitſich als peper is: den ſtele is cort, onderhalven duym lanck, ende eenen duym dick, van binnen van de ſelve vaſte ſtoffe als den hoet. Deſe heb ick ſeven dagen (dat is van 15. tot 22. September) goedt behouden ſonder eenighe bederffeniſſe.

Placts. Ontrent de Abdije van S. Bernaerd by den Schelde, twee mijlen van Antwerpen, hebbe ick deſe bevonden, alwaer daer menichte te vinden zijn.

De tienſte.

Fungi van hondert pondt ſwaer.

97.

Gedaente BY Tyvoli, op ſekeren berch, die men in het Italiaenſch noemt *Monte di Poli*, waſſchen uyt de ſteenroerſen Campernoellien van ſulcken grootte als Comcommers, oock veel grooter ſeght P. Kircherus (met het Latijnſch woort *Cucumeres*, hoe wel dat ick geloove, dat hy met dat woort in

Atan. Kirc. in mundo ſubterran.

in onſe taele Pompoenen meynt, ten opſicht van het naervolghende.) Deſe Fungi beſorght den heere van die plaetſe, dat deſe (eerſt uytcomende) met alle neerſtigheydt met dorenen omſet worden voor het afeten der geyten, en andere beeſten, de welcke nu rijp zijnde, voor groot preſent aen den PAUS, CARDINAELEN, ende andere Gooten is preſenterende voor een wonder ſeldſaem ende ſeer gheſonde, ſmaeckelijcke ſpijſe; van de welcke FERRANTIS IMPERATI verhaelt in ſijne natuerlijcke Hiſtorie, onder den naem van Campernoeliachtighe aerdbuylen, dat deſe ſoo groot geſien zijn, dat de ſelve hebben gheweghen over de hondert pont in ghewichte. *Tom. 2. lib. 11. ſect. 4. cap. 7. h. 1.*

Bemerckt hier uyt hoe dat de Fungi meer als eenen dagh groyen, de wijle deſe in het groyen met dorenen bewaert worden.

Sluyt-reden van het beſchrijven der goede eetbaere Fungi.

NU heb ick door mijne ondervindinghe aen den Kruyt-lievenden *, ende den Fungi-minnaer ſevenennegentich goede ſoorten van eetbaere Fungi vertoont, ende haer goetheyt ende ghebruyck (met de vermaerde ende geloofbaere Schrijvers, de welcke meeſtendeel Doctoren der medecijnen ſijn) vaſt gheſtelt ende betuyght; nochtans ſijnder weynighe gheweeſt, de welcke onder hun de Fungi hebben ghegeten, het welck CLUSIUS oock van ſy ſelven is betuyghende, noyt gheenen liefhebber in de ſelve te eten gheweeſt te zijn, belijdende, dat den doorluchtighen Heere BALTHASAR DE BATTHYAN hem was uyt-ſpottende (als hy verſtaen hadde, dat CLUSIUS in de kennis der Fungi ſtudeerde om door den druck in't licht te gheven) ſeggende, wat goet oft quaet ſal hy doch voor den dagh doen verſchijnen, hy de welcke gheene Fungi en proeft noch en mach. Al hoe-wel dat CLUSIUS den eenighſten is die het aldermeeſte ende met de beſte kenniſſe van de ſelve heeft gheſchreven: boven dien ſoo kenne ick als nu vele Doctoren, ende wel ervaeren mannen, de welcke de Fungi dickmaels eten; ende alſoo onſe ſtadt Antwerpen (Godt lof) als nu van vele treffelijcke ende wel ervaeren gheleerde Medecijnen voorſien is, onder de welcke datter weynich ſijn, oft ſy hebben de Fungi ghegeten: doch tot meerder voldoeninghe ende gheruſtheyt, ſoo hebbe ick ſelfs ontrent de dertigh ſoorten van deſe goede aengheweſen Fungi ghegeten, het welck ick by jeder ſoort hebbe aengeweſen ende betuyght.

Het is ſeker, dat in andere landen, als in Italien, Bohemen, Hongarijen, en Duytſchlandt, meer goede ſoorten te becomen ſijn als in Brabant;

bant; nochtans en ſijn in heel Nederlandt nerghens meer goede Fungi te vinden als in Brabant. Boven dien ſoo ben ick van ghevoelen, dat my de gheleghentheyt van tijt bewillighde om het Soignien boſch te doorjaghen, dat ick al veel wilt tam ſoude maecken, dat is, van menighe goede ſoorten te ontdecken, de welcke nu in't wilt voor ongheacht niet ghevanghen en worden, by fout van kennis; de welcke ick ſal trachten met gheleghentheyt, (in dien den Almoghenden my den tijdt ghelieve te verleenen) aen de werelt tot meerder gheruſtheydt met volle kennis naer te laeten.

HET III. TRACTAET

HET I. CAPITTEL.

In het welcke begrepen worden eenige twijfelachtighe Fungi, de gene die noch voor goede gepreſen, noch voor quaede miſacht worden.

TOt meerder gheruſtheydt ende voorſekeringh, dat mijne beſchrijvinghe met goede voordacht ende neerſtich onderſoeck alles wel ende ſekerlijck aenwijſt, ſoo in het kennen ende leeren der goede eetbaere, met het onderſcheydt om de quaede te mijden ende te haeten; ſoo en heb ick geene Fungi, (aen de welcke ick de minſte twijfelingh hadde) onder de goede derren ſtellen; niet teghenſtaende dat ick deſe twijfelachtighe ſelver wel ſoude derren eten hebben, door al haer goet dat ſy vertoonden: maer om dieſwil, dat ick tot noch toe tot geene vaſte proe-

Nom. 15. ve (de welcke de uyterſte ſekerheydt is) ghekomen ben; ſoo is't, dat ick

I. in een beſonder Tractaet deſe mede gaende twijfelachtighe heb gheſtelt;

A nochtans vervolghens achter de goede, om dat de ſelve meer deught als quaet vertoonen.

Naem. In den gheſchilderden boeck van den gheleerden Clustus heb ick in't jaer 1672. deſe mede gaende Fungi bevonden met twee figuren, by de welcke met de eyghen handt van Clustus dit woordt in't Latijn, *Dubium*, gheſchreven was, het gene te ſegghen is *Twijfelachtigh*; alwaer noch in't Hongerſch by ſtondt Onnederbulz bargaupa / het welck my niet kenbaer is, alſoo den ſelven Clustus in ſijne ghedruckte wercken hier

BIBL. UNIV.
GENT

van gheene verhalinghe en doet : waer om dat ick alle neerſtigheydt gedaen hebbe om deſe te becomen , het welck mijn gheluck is , dat den Eerw. Heer MARTINUS VAN NUFFEL, Subprior van de Abdye van S. BERNART by den Schelde (ſijnde een groot lief hebber der kruyden) my deſe Fungi in't jaer 1673. den ſeſtiende September heeft toegheſonden in ſes verſcheyde vruchten , naer de welcke deſe neffens ſtaende heb doen ſnijden : de welcke ick ſeer wel gheanatomiſeert hebbe : ende heb haer genaemt, de *Aranie-fungi met den langhen ſtele* , in't Latijn *Fungus aurantius pediculo longo*.

Den hoet oft ſchotel is de ſelve forme, fatſoen, grootte en coleur van eenen halven Aranie-appel, onder dry duym breedt, gheheel vervult met ſeer wit vaſt mergh, tot aen het buytenſte van den randt van de roode buytenſte ſchelle, welcke ſchelle aen de ſchorſſche van den Aranie-appel van coleur ghelijck is, doch een weynigh glat oft ſlijmerich. Het vleeſch van binnen vaſt en wit met goeden verſchen geur , ſonder eenighe veranderinghe te vertoonen, behalven dat ſy een weynigh van binnen (open-gheſneden ſijnde) grauw is ghewordenn. Gedaente

Den ſtele was vijf duym en een half lanck , eenen goeden vinger dick ; doch boven dunder als onder: aen den wortel een weynich knobbelachtigh : buyten is den ſtele wit grauw, met menichte bruyne tickelkens beſchildert, al oft hy beſprinckelt was ; binnen vaſt en goedt van ſtof : ick ſoude deſe ſoo wel derren eten als de Abeele Fungi. 2. B

Haer fatſoen en weſen heeft my deſe met de letter B doen noemen in't Latijn , *Auricula leporis alba* , de *Witte haſen-oor.* Op den eerſten Augusti in het iaer 1672. ontrent een mijl van Antwerpen, in de drooge grachten van een ſpeelhuys, genaemt het cleyn Duyvelſch hof, oock genaemt den liſt-corf heb ick eerſt deſe Fungi bevonden, de welcke van verſcheyde fatſoenen waeren , hoe wel dat ick de grootſte ende ſchoonſte heb vercoſen om in print te ſtellen ; de andere ſullen met haer veranderingh in de beſchrijvinge aengheweſen worden. Naem.

Twee figueren met de letter B vertoonen deſe *Witte haſen oor*, de eene van boven inſiende , ende de ander van beſijden op den buyten cant haer vertoonende. Gedaente.

Deſe ſchotel, oft, om beter te ſegghen, den ingekeerden hoet, was van boven heel inwendich diep en hol ingetrocken, ſeer ghelijck aen een oor, de welcke haer met uytwendighe ronde muſculen ſeer wel gheteeckent , half vertoont : deſe was ſoo diep ende hol , dat ſy met ſes lepels water noch niet overliep : den ſelven ingheſlaghen hoet was ſeer hoeckich en cantich uyt en ingerolt , ende niet ghelijck rondt in ſijnen omvanck : e-

venwel

venwel was hy in ſijn cruys ſes duym breet: den ſtele was cort en dun, anderhalven duym lanck, ende eenen ghemeynen vingher dick, hebbende onder aen den wortel veele teere houtachtighe draeykens ende peeskens: het vel van den ſtele is grauw, oft licht bruyn van coleur, van binnen heel wit en vaſt van vleeſch: den hoet is heel wit, doch het plues is noch witter: welck plues ſeer cort was, ende ſeer dicht met ghelijcke linien, die neffens malcanderen uyt den ſtele ſijn beginſel hadden tot aen den randt van de ſchotel, alwaer het ſelve ſich wat langher en grover vertoonde. Sy was geheel ende ten deele van goeden verſchen geur: doch de oor oft lepel heeft niet veel ſtof om de ſchotel te vullen: haer weſen is merckelijck ghelijckende aen de *Seeme-leire Fungi*, de welcke mijne derde op de vierde plaet is, zijnde mijne eenendertichſte goede ſoort. Onder deſe zijnder de welcke ſeer vlack zijn, in de midden met eenen put, eenen halven duym diep, ende den ſtele eens ſoo dick als eenen vingher: ſomwijl is den hoet ſeer gheſlipt; en aen den randt inghetrocken, maer in alle haer ander deel ghelijck aen deſe teghenwoordighe.

Bemerckreden.

NAer dat ick deſe Fungi vier daghen beſijden gheſtelt hadde, is ſy roſch gheworden, als wanneer ick de ſelve heb in ſtucken gheſneden: ende ghebroken ſijnde was van binnen gheheel wit: ende vijf oft ſes uren daer naer heeft geene blauwigheydt ten minſten vertoont, maer is ſoetachtigh gheworden, als met ſaffraen beſchildert; door welcke geiligheydt mijne handen ſoo geverft waeren, dat ick nauwelijck door af waſſchen het ſelve hebbe connen verwinnen: van de ſelve ſtucken hebbe ick eenighe in een ghelas met water vijf uren laeten weycken, welck water eene tinctuere oft verwe had becomen als oprecht ſaffraen water, waer uyt my docht, dat deſe tot eenighe verwe ſoude connen dienen; op de ſelve maniere alsmen uyt het gheperſt ſap van wijnruyt, uyt ghedrooght ſijnde, ſeer ſchoon onverſtervelijck groen becomt: ende op de ſelve maniere, uyt blauwe lis-bloemen gedrooght ſijnde, ſchoon blauw gheeft: ende meer andere kruyden en bloemen. Niet teghenſtaende deſe veranderinghe, de welcke door den tijdt ghecomen was, ſoo en heeft deſe Fungi haeren goeden reuck niet verwiſſelt in eenighen ſtanck oft ander quaede teeckenen: nochtans raede aen niemandt deſe te eten, voor dat u meer bekent is. Ick meyne ſekerlijck, dat deſe de ſelve is de ghene FERANTIS IMPERATI voor ſijne twee-en-ſeſtichſte aenwijſt, die hy bekent ſeer goet te weſen om te eten,

Van

Van deſe *Witte haſen oor* heb ick tuſſchen twee dorpen Heſt en Beirſel in een ſchaerboſch groote meniehte gheſien, de welcke by naer ſoo groot als eenen kleynen hoet waeren, alle ſeer ſchoon en wit, ſoo dat deſe ſoo wel in boſſchen als in grachten te vinden ſijn. Tijdt en plaets.

Het is ſeker dat dit een laete ſoort is, want buyten Auguſtus en September heb ick deſe noyt bevonden. Is een tweede ſoort van de voorgaende, de welcke de ſelve in alles gelijckende is, behoudelijck dat den ſtele van deſe heel cort en wel tweemael ſoo dick is: van ghelijcken ſoo is het vleeſch van deſe wel eens ſoo ghelijvich als de voorgaende, ende ſoo vaſt en wit, als de beſte eet-baere die ick oyt onder de ghemeyne Fungi beproeft oft gheſien hebbe; waer door deſe vryelijck den hoop der goede can vermeerderen, al iſt dat ſy haer figure hier niet en vertoont. 4. C

Alſoo deſe Fungi het recht weſen en fatſoen is van een borſeken; ſoo heb ick de ſelve *Het gelt borſeken* ghenoemt, in't Latijn *Locellus*, in't Franſch, *Bourſette*. Naem.

Op den ſeventienſten van Mey in't jaer 1673. ontrent Antwerpen, beneffens de Herentalſche vaert, by de Abeele boomen, heb ick deſe *Fungi*, die in deſe plaet met de letter C geteeckent is, bevonden: alle haer weſen en gedaente, ſoo van lenghde als wyde, was niet anders te beſchrijven, als met de af-beldingh van de cleyne borſekens, de welcke de vrou perſoonen aen haere ſyde hanghen, die ſy met ſyde coordekens open en toe trecken, met alle haere cleyne voukens en ploeykens. Van boven hadde deſe eene cleyne openinghe, alwaer eenen cleynen vinger in conde, maer onder vaſt toe ghewaſſen, ſonder eenighe wortel, alleenlijck met een weynich teere grau groene boom-moſch beſet. Deſe is haere ſtoffe niet dicker als een dun ſchrijf-penneken: is ſeer doorſichtich en claer, het welck ſich vertoonde als men door de openingh van binnen in ſagh, ende inde binnen holte was ſeer effen en wit, beſet met een wit velleken, ghelijck als met eenighe dunne fijne ſijde taf ghevoedert; van buyten als eenich wit zeeme-leir, ende was een weynigh gheſcheurt oft ghequetſt, door het eten en beten van de zeughen, die ick daer van buyten en van binnen heb bevonden. Gedaente

Sy was van goeden verſchen reuck, die ſy in den tijdt van dry dagen niet verloren heeft, ende boven dien en heeft ſy in het minſt geene quaede teeckenen vertoont: ſy was ſeer ſprock en broos van ſtoffe, want als ſy (wel tot mijn leedt weſen) by ongheluck van de tafel viel, is ſy in vele ſtuckxkens ghebriſelt; uyt welcke broekelinghen dat ick ſchoon ſoet en claer water gheperſt hebbe, het welck van my beproeft ſijnde, met alle goede teeckenen beleet was. Deſe is de eenighe die ick oyt van

myn leven gheſien hebbe: noch en hebbe in myn leven van diergelijcke niet geleſen: oft deſe oock is een laete ſoort, is my tot noch toe onbekent.

5. D Al iſt dat CLUSIUS en BAUHINUS deſe naer beſchreven Fungi met de letter D voor een quaede aenwijſen, ſoo nochtans heb ick reden genoech om de ſelve ten minſten onder de twijfelachtige te ſtellen.

Naem. Het docht my behoorelijck, haeren ouden naem van CLUSIUS niet te verwiſſelen, de welcke hy in 't Hongerſch noemt **ſetwes ceres nye fa gomba** / in 't Hoogh-duytſch, **Kerſen-baum ſchwammen**: in 't Neerduyſch, *Kerſen oft kricken boom Fungi*: het is ſijne vijfde quaede: ende IOAN. BAUHINUS ſteldt deſe ſijne ſeſenvijſtichſte, die hy in 't Latijn noemt *Fungi ceraſorum coloris varij*, in 't Neerduytſch *De kriecken Fungi van verſcheyde coleur*. GASPER BAUHINUS ſteltſe ſijn achſte, die hy in 't Latijn noemt, *Fungus ceraſorum, imbricatim alter alteri innatus, variegatus. De omgecromde veel teſamen de eene in de ander kriecke Fungi, met verſcheyde coleuren.*

Gedaente. Vyt een cleyn ſteelken, als een half rondt bolleken, comen vele Fungi ſamen te voorſchijn, de eene achter de andere, de welcke haer ſelven allenghskens van den ſtele achter-waerder verminderen, ſoo dat de achterſte haer het meeſt verheffen boven de voorſte, op ſoodanighe maniere als de ſchalien oft tichelen op de daken ligghen; ſoo dat de voorſte ende de eerſte maer eenen duym breet is, waer van de achterſte wel vier oft vijf duym breet ſijn in haeren boordt en omvanck, ende ſijn wel een goede palm eender handt lanck: ſy ſijn ſeer aerdigh gheteeckent, even als de neffens ſtaende figure met D haer vertoont. Het bovenſte deel is doortrocken met verſcheyde coleuren, want aen het onderſte, ontrent eenen duym hoogh, is ſy bleeck wit, het welck ſich ſepareert oft afſcheydt met eenighe roodicheydt: haer ander deel is uyt den geilen, ende vervolghens met eenighe zoet-achtighe vleexkens verciert: den uyterſten randt is ſchoon blinckende roodt, het gene even wel beſmeurt wort met eenighe meelachtighe beſtuyvinghe: het alderonderſte deel is bleeck geil. Deſe groyen op de ſelve manier als mijne *Caes Fungi*, ſomwijl ſijn deſe ſeſtien, minder en meerder, te gader.

Tijdt en plaets. Sy comen ghemeynelijck laet op 't jaer in Auguſto, want ick deſe noyt in Mey oft Iunio heb geſien. Haere gewoonelijcke plaets is aen de oude kerſe oft kriecke ſtruycken, oock aen de tacken der ſelve: ſy hebben ghemeynelijck de eene meer als de andere van de vettigheyt der gomme, de welcke ghemeynelijck de kerſeboomen uytwerpen. Daer wordt een figure van deſe in het XI. Capittel onder de quaede, met de letter B gheteeckent, vertoont, alwaer de figure een ghedeelte in het groot is boven opſiende, ſijnde mijne hondert en neghenſte quaede.

Bemerckt wel dat deſe Fungi noyt onder aen den wortel voortscomen, maer op de voorſeyde plaetſen, ghelijck deſe cleyne ſijn aenwijſende: dat deſe groote met D ſoo leegh ſtaet, is om de plaets van de plaete ghelijck te vervullen.

Het ghene ick hier voor beweſen heb, een groot teecken te weſen van deught en goet, ſoo wanneer eenighe onbekende Fungi voor al eenen goeden verſchen reuck beſitten, moet ick tot grooten lof van deſe *Kriecke Fungi* betuyghen: hoewel dat ſy dies veel beteren geur heeft, hoe ſy jongher is; want out ſijnde, wordt ſy ſwaerder van reuck; welcken ſwaeren reuck ick niet en can bevinden dat van Clusius oft van Bauhinus bemerckt is, alſoo ick by haerlieden gheene byſonder reden oft haetelijcke teeckenen aengheweſen can vinden: ick ſoude ghelooven, dat deſe Fungi, beneffens al de andere ſoorten, door haere outheydt geen deught be-erven, ghelijck meer andere ſpijſen ſelden door de oudtheyt deught becomen, ofte verbeteren. Bemerckinghe.

De ſelve grondt reden om deſe meer goet toe te ſchrijven als quaet, is de goede natuere van den grondt ende plaetſe, den kriecken boom, waer uyt deſe Fungi voortscomen, ende haeren oorſponck ende voetſel ghenieten. Een jeder is kennelijck de vruchten der ſelven boom, hoedanich ſy van natuere ſijn. Als Dodoneus in ſijne Byvoeghſels ſeght, dat de ſuer-ſoete oft wijnachtige kriecken, met ſuycker gheconfijt ſijnde, ſoo wel dienſtigh ſijn aen den ſiecken, als den geſonden menſch: de ſelve ongheconfijt voor de maeltijt ghegeten, verwecken ſtoel-ganck, ende maecken den buyck weeck; maer naer de maeltijdt ſtoppen ſy, ende ſijn als dan van ander effect: ende de heel ſuere oft rijnſche kriecken, ververſchen ende verkoelen, matighen de hitte die van de gal-achtighe voechtigheden comt; het ſelve doen oock de ſwarte ſuere kriecken oft morellen, die ſeer goet ende gheſont om eten ſijn, ende de maghe ſoo verſtercken, dat ſy ſonder eenighe ſchade te vreeſen vryelijck met menichte rouw ghegheten moghen worden &c. Doch de cleyne wilde ſuere kerſekens van Brabant, de welcke voor al de ander kriecken eerſt rijp worden, deſe ſijn quaet van gijl, ende ſy bederven ſeer haeſt in de maghe, ende doen quaede vochticheden in den lijve vergaderen; waer van niet alleen veel gewormte ende ongediertein den buyck oft dermen groyt; maer oock dickwils quaede ende beſmettelijcke peſtilentiale kortſen veroorſaeckt worden. *Dodoneus. parte. 6 lib. 28. cap. 17.* Natuer van de kriecken en kersen

Waer uyt te beſluyten is, dat volghens ſoo quaede vruchten op ſoodanighe wilde kerſe-boomen, oock de Fungi aldaer bevonden, deelachtich der ſelver natuer ſijn: ende daerom ſal ick deſe, de welcke van

Clusius quaet gheacht ſijn *De wilde Kerſe-boom Fungi* noemen, maer gheen *Kriecke Fungi*: want als wel te bemercken is, dat onſe kriecken op ſoodanighe wilde kerſe-boomen geſteken oft gheint wordende, de ſtammen altijt haere natuer behouden, wel te verſtaen is, dat de Fungi de welcke onder de inten voortscomen, de *Quaede Kerſe boom Fungi ſijn*, ende de gene uyt die boven tacken van de kriecken groeyen, de *Goede Krieke-boom Fungi is*.

Diſco. lib. 1. cap. 129. Deſe *Kriecke Fungi* hebben inwendigh eenighe vettigheyt oft gomachtigheyt, de welck haer gheen quaet, maer goedt veroorſaeckt: ghelijck Dioscorides ſeydt, *dat den gomme die uyt den kriecken-boom ſweet, de maegh goet is, ende den appetijdt vermeerdert, gheneeſt den ouden hoeſt, verſcherpt het ghesicht.* *Galenus lib. 7. de aliment. facult.* Galenus ſeght, *met wijn ghedroncken, is behulp voor den ſteenachtigen menſch: alſoo ſy door haere taeye lijmerachtigheydt behulpſaem is aen de weghen ende doorganghen van de piſſe, de ſelve gheladt en ſlibberigh maeckt, &c.* met menighvuldighe andere goede effecten, ſoo van buyten als van binnen het lichaem.

Behulp voor de beeſten. Sonder twijfel, dat deſe Fungi ten deele van deſe goede natuere des goms deelachtigh ſijn, ende eyghendom hebben: ende want het ſeker is, dat de quaede Fungi ſoo wel doodelijck oft ſchadelijck ſijn aen de beeſten als aen de menſchen; ſoo nochtans wordt deſe Fungi tot een medecijn der beeſten ghebruyckt, het welck Clusius ſelver aenwijſt, ſeggende dat de boeren deſe Fungi laeten verdrooghen: de ſelve alſdan tot ſijn meel ſtooten; welck meel ſy vermenghen met ſout onder het caf ende voeyeragie, het welck ſy als ghenees middel aen de ſiecken oſſen en koyen gheven tot gheſontheydt, &c. Deſe ende meer andere redenen hebben my verweckt deſe *Kriecke Fungi* onder de twijfelachtighe een plaets te vereeren. *Cluſius tom. 1. cap. 2. de Fungis.*

6. E

Naem. Mattys Lobel en Dodoneus, noemen deſe Fungi in't Latijn *Fungus intybaceus vel intubaceus*, in het Nederduytſch, de *Ghecronckelde oft andyvi Fungi*: van Lovicerus in't Latijn, *Fungus lepuſculus*, *Haeſkens Fungi*: van Clusius in't Hooghduytſch, Liechſchwammen/ dat is *Lichtende Fungi*: noch van den ſelven in't Hooghduytſch Haſen ohrlin / *Haſen Fungi*. Ick meyne om dat de Haeſen deſe Fungi geiren eten, alwaer ſy wel aen connen, om dat ſy heel leegh onder teghen de aerde aen de Eycke boomen voorts comen. Deſe is de ſevenſte van Hyeron. Tragus; de welcke betuyght dat ſy van een ieder ghelijck al de andere ghemeyne Fungi ghegheten worden: welcken Tragus over de hondert iaer doodt is. *Trag. lib. 3. cap. 1. fol. 941.*

Gedaente Van deſen gheſlachte heb ick twee verſcheyde ſoorten gheſien, waer van deſe eerſte met de letter E hier naer het leven in print ſtaet: is in het gheheel groot van ſtuck, in haeren omvanck wijdt uyrgheſpreyt, geheel

heel bladerachtich in elckeanderen ghewaſſchen,van de welcke het een bladt het ander is onderſteunende,ſeer vremt en onghemeen, ſeer gelijck aen een crop andijvi die in malcanderen gheerolt is : welcke bladerkens haer buytenſte randekens eenichſins cronckel-achtich omgheboogh ſijn ; in welcke randekens ſommighe ploykens ſijn,hier en daer met een ſlipken in de ronde, ſeer ghelijck aen ſekere inghetrocken vlimmekens der viſſchen.

Het coleur van deſe in den gront is aſchvervich: het voorſte deel der voor-hellende blaederen is ſeer ghelijck aen de boom-achtighe zee-ſter: den reuck is ſeer goet, verſch en aenghenaem : in het eerſte ſijn deſe gheheel malſch, als wanneer ſy ſeer goet tot ſpijſe ſijn ; maer als ſy herdt en houdt-achtich ſijn gheworden, als dan ſijn ſy onbequaem, ghelijck van de *Caes-fungi* aen het XIII. Capittel van de goede Fungi te leſen is.

Tragus ſeght, dat ſy ſeer ghelijck is aen het inghewant van een calf, het welck ſeer in malcanderen gherolt is : daer by ſeght hy, dat ſy loodtachtich ende ſeer grijs van coleur is. Den ſelven bekent oock, dat deſe Fungi, ghelijck als alle de andere goede, van de menſchen ghegeten worden.

Men vint deſe ghemeynelijck aen het onderſte van den ſtam der Eycke-boomen, oock aen de Abeelen oft Claterhout, alwaer ſy ſoo goet niet en ſijn als aen de Eycke boomen.

Tijdt en plaets.

Ghemeynelijck vertoonen hun deſe Fungi in het leſte van den ſomer: want in Auguſto ſijn deſe goet en mals om te eten, dat ſy in September door haere herdigheyt verloren hebben, ende als dan onnut ſijn.

Bemerck-redenen.

Lobel heeft groot onghelijck van deſe te ghelijcken by de Iudas oor; want de *Andijvi Fungi* met de *Iudas oor* behelſen te ſamen gheene ghelijckenis, het welcke Ioan. Bauhinus betuyght, ſegghende, dat den ſchilder ſeer ghefaelt heeft in de ſijne wel uyt te teeckenen, alſoo ſy de *Iudas oor* te ſeer ghelijck is : het ſelve als ick bemerckte, heb mijne eerſte plaet te niet ghedaen, ende deſe met alle eygendom voor de tweede keer naer het leven doen ſnijden, de welcke ſoo ghelijckende is als het een ey aen het ander.

Noch meerder miſſlagh heeft den ſelven Lobel, als hy meynt, dat deſe de *Lonte Fungi* oft de *Vonckende Fungi is*; van de welcke hy ſeydt in ſijnen tijt tot Antwerpen by de borſe met de vier-keyen als vonck te ſamen ghekocht te hebben,ende die van hem in den legher voor lonten ghebruyckt

ſijn:van gelijcken dat het de *Lemmert Fungi* oft de *Lamp Fungi* van Cornarius ſoude ſijn,is oock fout,alſoo die de naervolgende beſt gelijck is;want Lobel, Dodoneus, Clusius en Bauhinus hebben geen verſchil in de figure, maer hebben al te ſaemen een ende de ſelve qualijck ghelijckende figuere naer malcanderen ghevolght: welcke foute in de naer beſchreven claerelijck ontdeckt wordt.

Beſchrijvinghe van de Lemmert-Fungi.

7.

Naem. IN het Grieckſch is deſe van de onderlinghen ghenaemt *Egeritz*, in't Latijn *Arbo rei*: het gene in't Nederduytſch **Boomachtighe Fungi** beteeckent, oock ghenaemt *Vonck-houdt*, *lemmert Fungi*, &c. het is de elfſte van Matthiolus.

Gedaente Om het onderſcheyt aen te wijſen tuſſchen de voorgaende ende de tegenwordighe, ſoo dient te weten, als dat deſe heel dun, ſaecht en veel lochter van ſtof ſijn als de voorgaende, ende dat deſe heel roſch oft bruyn root van coleur is, ende niet gheerolt oft ghekronckelt: noch is ſy ſeer ghelijck aen de zeeſpongien, daer men de kinders mede waſcht; maer ſijn ſeer herdt, ſtraf en houdtachtich, waerom ſy moeten in de looghe gheſoden worden op de ſelve manier ghelijck by de *Caes-Fungi van Campenhout* (de welcke mijne negenenſeventichſte goede is) te leſen is. Deſe ſijn in de maelerij winckels ghenoch te coop.

Deſe en is oock den Agaricus niet, als Clusius ende meer andere meynen, het welck op ſijn plaets ſal te pas comen.

Tijdt en plaets. Op den ſelven tijt comen deſe te voorſchijn als de voorgaende, de welcke ſamen twee laete ſoorten ſijn. Tragus ſeght, dat deſe in de Boſſchen aen de troncken van de eyck-boomen veel te vinden ſijn.

8.

F G H I K In den gheſchilderden boeck van Clusius heb ick ſes figuren bevonden, van de welcke hier vyf te ſamen ſtaen, met de letters F G H I K de welcke ſekerlijck al te ſamen een ende de ſelve ſoort is, niet anders verſchillende,als vertoonende haer eerſte opcomſt, haer middel waſch,ende haere volcomen groy en waſdom, de eene van boven ende de ander van onder inſiende. By deſe en heb ick gheene nomber noch ghetal van goet oft quaet bevonden; het welck in ſijne ghedruckte boecken van my niet bevonden is iet van gheſchreven te hebben.

Doch de reden dat ick de ſelve onder de twijfelighe heb gheſtelt, is, om dat my van een gheloof-baer man, de welcke in Bohemen ghewoont had, verclaert is, dat hy deſe dickmael aldaer ghegeten had, ende ſeer goet

goet waeren: ende om dat het ſelve door den Auteur my niet bekent en is, ſoo en heb ick die onder de goede geen plaets derren gheven.

Naer dat ick can oordeelen, ſoo ſouden deſe een oprechte mede-ſoort van *Wey campernoelien* ſijn; want ſy waeren in alle haere deelen gheheel wit en ſuyver om aenſien, haer plues was ſchoon root vertoont: deſe ſouden ſommighe voor twee ſoorten bedeylen, om dieſwil de eene den ſtele veel dicker was als de andere. Het verſchil in't fatſoen wordt hier vertoont; want dit is al het gene dat ick tot noch toe den Leſer hier van can deelachtich maecken. Gedaente

Het II. Capittel.

Beſchrijvinghe van eenighe twijfelachtighe Fungi ſonder figuren.

Met weynighe woorden maeckt ons Ioan. Bauhinus deelachtich 9.
van ſijne veertiende ſoort, die hy int't Latijn noemt *Fungus panè candidus, pronâ parte erinacius*, in 't Nederduytſch de **Witte egel Fungi.** Naem.

Deſe ſeght Ioan. Bauhinus bevonden te hebben den randt van den hoet ſeer onghemeyn omgheboogt, de welcke veel grooter als de palme eender handt was, wit van coleur, ſeer ghelijck ſijnde aen de Peperachtighe, de welcke mijn twee-en-vijftighſte is onder de goede eetbaere; hoe wel dat deſe cleynder ende droogher van vleeſch is, ſonder eenigh melck. Het mergh is van onder met menichte ſcherpe ſtekelkens als pinnekens beſet, op de maniere als de pinnekens van den Egel, doch teer en cleyn, met de welcke ſy ſoo ghewapent is voor de ſlacken (den grooten eter der Fungi) dat ſy van de ſelve noch van geene andere beeſten en wordt beſchadight: door welcke wapenen ſy den naem naer den Egel mach voeren. Gedaente

In de maent van September heeft hy deſe bevonden in de boſſchen van Montpelgaerden; hoe wel dat ick deſe tot noch toe niet gheſien en hebbe. Noch bekent hy, geene wetenſchap te hebben oft ſy goet oft quaet is. Tijdt en plaets.

10.
In't jaer 1672. den negenentwintighſten September heeft my de Heer Advocaet Mattenborch, Droſſaert van Herenthout, &c. een mandeken met verſcheyde Fungi toegheſonden, onder de welcke eene was, de welcke op het naeſte ghelijck was aen mijne twee envijftighſte quaede, die ick de *Africaen Fungi* ghenoemt hebbe, alleenelijck verſchillende van Gedaente

coleur

coleur: in de plaets dat de quaede geil is, ſoo is deſe goede doncker grauw, ende den ſtele is onder en boven even dick, twee duym lanck, ende eene vingher dick, heel vaſt, en ſneeuw wit van vleeſch, ſeer verſch en goet van reuck; de welcke ick open geſneden hebbende heeft haer wittigheyt noch reuck in geenderley manieren verloren noch verandert in den tijdt van twee daghen; waer uyt deſe ten minſten onder de twijfelachtighe moet haer plaets hebben.

IOAN. BAP PORTA VILLA vertoont ons noch een ſoort van twij-

11. Naem. felachtighe, de welcke hy in't Latijn noemt *Fungus candidus criſtatus*, *De witte ghetande oft ghecamde Fungi*, van andere oude ſchrijvers *Gallucij*, ſoo veel te ſeggen, als van den *Haene*, oft ſijnen *Camme*, ſijnde de achtendertichſte van IOAN. BAUHINUS.

Gedaente. Ghemeynelijck comen deſe twee oft dry te ſamen aen elckanderen uyt eenen ſtele: ſy ſijn gheheel wit ſonder eenighe vlecke, oock ſoo en ſijn deſe noyt gheheel rondt van ſchotel, maer meerder eyer rondt oft ovael: maer naer mijne ghedachteniſſe ſoo heb ick deſe gheſien ghelijck een half ronde, even eens als eenen afgheſneden haene cam, met ſijne tandekens: van boven als met een ſaecht dons-achtich velleken beleedt, onder heeft ſy ſeer teer en ſaecht plues.

Tijdt en plaets. Sy is een laete ſoort van den herft. Ick meyne deſe aen de canten van de velden onder het cort eycken-loof gheſien te hebben: doch ick heb geene aenteeckeningh hier van gheſchreven.

12. Naem. Den ſelven PORTA VILLA beſchrijft ons noch een ſoort van den Herft, de welcke hy noemt *Fungi Galinella dictus*, welcken eygendom van dien naem ick aen den Leſer niet kenbaer can maecken, want ick naer alle onderſoeck dat niet en heb ghevonden: gheloovende dat het den naem van een dorp, ſtadt, oft eenich veldt moet weſen.

Gedaente. Deſe is cleyn van ſtuck, maer vier vinghers lanck, ſeght PORTA, ſonder te ſegghen den ſtele oft de gheheele vrucht; ſoo dat ick niet can ſpeuren oft ſy eenen ſtele heeft, oft dat ſy een ghewaſch in malcanderen is. Daer by ſeydt hy, dat ſy vol gaetkens is, ende ſeer ghelijck aen de ſpongien: oock dat ſy groyen in de belommerde boſſchen.

13. Naem. In't jaer 1673. den 14. Iulij heb ick deſe Fungi ontrent Antwerpen bevonden, de welcke ick naer het leven hebbe uytghetrocken, ende met ſijne coleuren in mijnen memoriael boeck gheſchildert: ende alſoo dier tijt de plaeten geſneden waren, heeft deſe haer in print niet vertoont, de welcke naermaels in de ander byvoeghſels haer naer het leven vertoonen ſal. Ick heb deſe de *Cleyne ronde gheheel witte Fungi* ghenaemt, in't Latijn *Fungus parvus rotundus totus abus*.

Sy

Sy was gheheel wit, den hoet met den ſtele, ende het mergh: den hoet was op de ſelve ronde ende verheventheyt als de bovenſte koorſt van een effen witten-broot, ende dry duym en een half breet; van onder vervult met wit mergh, even ghelijck de ghemeyne Campernoelien, oft ghelijck de *Abeele Fungi*, het welck ſeer ſaecht is, ende gheheel lichtelijck uytpelde. Den ſtele was vier duym lanck; onder twee duym, ende boven eenen dick, ſonder wortel, met een cleyn dun ſtompken, daer ſy mede in de aerde vaſt ſtaet; van binnen heel wit, maer ſaecht van vleeſch. Deſe heb ick vijf daghen in mijn comptoir op de tafel laeten ligghen, naer welcken tijdt ſy geene andere teeckenen te voorſchijn brocht, als dat het gheſeyde mergh begonde wat groen bleeck geil te worden; ende den ſtele was van binnen als het mergh dat binnen in het hout van den vijgen boom ende in den vlier boom is, daer de kinders ſpuytebuyſen van maecken: het buytenſten van den ſtele was een herdt corſtken, ſeer dun: het vleeſch van de ſchotel was oock ſeer plat en ſaecht gheworden: evenwel ſy is verdrooght, ſonder verrotten. Gedaente.

Volghens dat ick boven gheſeyt hebbe, ſoo is dit meer een laete, als een vroeghe ſoort, want al was het Iaer 1673. ſoo natten ende couden Somer, als men in menichte jaeren ghelceft had, waer door alle vroeghe vruchten veel laeter te voorſchijn quaemen, ſoo nochtans hebben deſe haer niet vroegher vertoont: onder de Abeelen en Eycken-boomen heb ick deſe ghepluckt. Tijdt en plaets.

14.

Noch betoont ons IOAN. BAUHINUS ſijne vierendertighſte ſoort, de welcke hy in't Latijn noemt, *Fungi albilucentes ex uno principio plures ex radicibus arborum*, in't Nederduytſch de *Witte lichtende Fungi, uyt eenen oorſpronck veel te ſaemen voortscomende uyt de wortel vande boomen.* Naem.

Het is ſeer vremt dat BAUHINUS ſoo duyſter deſe Fungi aenwijſt, niet anders ſegghende als deſe woorden. *In de bedervende ende canckerachtighe troncken der boomen comen deſe met langhe ſtelen veel te voorſchijn, met witte vlexkens gheſpickelt, ſeer onderworpen aen het af eten der cleyne beeſtkens, als ſeughen, mieren, ende andere.* Gedaente

Hier van bewijſt hy twee ſoorten; ſegghende dat de grooter ſoort veel teerder is, als de voorſeyde; ende dat haer bovenſte deel het vel met ſlijmerighe witticheyt bepleckt is: van deſe wordender verſcheyde bevonden aen eenen ſtele, waer van de eene lootvervigh oft blau is, ende de andere van een ander coleur: ſy hebben oock langen ſtele. Deſe en bekent hy noch voor goet noch voor quaet.

My dunckt, volghens den naem van *Lichtende Fungi*, dat dit een ſoort van lichthout is, oft een Fungi, de welcke by nachten in het duyſter lich-

ten, ende claerheyt van haer gheven: nochtans heeft Bauhinus niet een woordt hier van meer gheſchreven.

Boom haeſen-oor.

Aldro in Dendrologia lib. 1 *tract.* 2. *cap.* 10. *pag.* 172.

15. Naem.

Aldrovandus beſchrijft een ſoort van Boom-fungi met twee beſcheyde naemen, die hy ſeght in haer jonckheyt in't Latijn *Famiola* ghenoemt te worden, ſoo veel te ſegghen als een *Longh ſpruytken*: ende als ſy groot is, *Ragagna*, en in't Hooghduytſch Haeſen-oor ghenaemt.

Gedaente

Van deſe gheeft den genoemden Auteur cleyn beſcheet, raeckende het weſen oft fatſoen. Alleen ſeght hy, dat ſy aen de boomen waſſende is, maer ſonder wortel; ende ſy is *Species conferta*, dat is te ſegghen dat ſy een gheſlacht is van de verheven oft opghevulde Fungi, ghelijck de figure van *Aldrouandus* uytwijſende ſijn, alſoo de ſelve eenen corten en dicken ſteel vertoonen, ſeer naer ghelijckende aen mijne twee-entwintichſte goede ſoort; doch meerder ſloddrich en ongheſchickter van forme. Ick ſoude de figuren hier neffens gheſtelt hebben, dan om dat de beſonderheyt van weſen, ſtoffe, coleur en anderſins niet beſchreven is, hebbe dat onnoodich gheacht.

Het ſchijnt dat den Auteur deſe voor goet is aenwijſende, als hy is ſegghende, dat deſe beter als de andere gheacht worden, om dat ſy niet en comen van eenighe onbekende ende veelderley vochticheyt: even wel heb ick deſe onder de twijfel-achtighe geſtelt, ende heb haer de *Boom haeſen-oor* ghenaemt.

16. Naem.

Den ſelven Aldrovandus aen de voor-aengeweſen plaetſe beſchrijft een ſoorte van Fungi, die hy in't Latijn *Caſtanites, ſeu Boletus caſtanius, vel glandula caſtanina* noemt, den welcken naem voortscomt van de caſtanien, ſoo veel te ſeggen als *Caſtaniachtighe Boleti* oft *Caſtanie Fungi*.

Gedaente

Deſe ſijn een houtachtich uytwaſch, groyende tuſſchen de ſchorſchen van den Caſtanie-boom, welcke Fungi aen de vruchten van den Caſtanie-boom ſchijnt te ghelijcken ſoo in ſijn buytenſte bruyn velle, als in ſijn binnenſte witte ſtoffe; wiens opperſten deel is ghelijck aen het hooft van den *Boletus*, die noch niet ontſlaghen is: ſomwijl ſijn ſy ſoo van gheſtelteniſſe, dat ſy altemets den muyl van eenich gedierte ſijn ghelijckende.

Het III. Capittel.

Sekere ſwammen, boom-fungi, oft vonck-hout.

DOor verſcheyde oude Schrijvers wordt ons deſe ſoorte beſchreven met den Griecklſchen naem, *Ellychnium*: de welcke de Latijnen met den ſelven naem beſchrijven: het gene ſoo veel bediet, als iet dat van ſich ſelven eenigh licht oft ſchijn mede deelt, het ghene nochtans deſe niet en doen. Ioan. Bauhinus noemt deſe, *Fungi arborei ad ellychnia*: *Boom fungi om te lichten*. Hermolaus noemtſe *Igniarij*, de *Vierighe*; voegende ſijne reden hier neffens, ſegghende, om dat ſy het vier ontfanghen, waer uyt men can beſluyten, dat het geene lichtende, maer een vonckende Fungi is; in't Hooghduytſch Zynderſch ſwam/ het welck al het ſelve te kennen gheeft. 17. Naem. *Ioan. Bauhinus lib. 40. cap. 48.*

In de buytenſte deelen van haeren omvanck ſijn deſe met vele aderkens doortrocken, ende ſy ſijn van buyten ſeer herdt, houtachtigh ende weerich, aſchverwigh oft lootachtigh van coleur: van binnen heel ſaecht, ende doncker uyt den bruynen van coleur: noch ſeght Bauhinus dat ſy door het afnemen van haer buytenſte velleken oft ſchorsken, de bequamigheydt becomen van het vier te vatten: ende corts daer naer ſeydt hy, dat ſy verſcheyde mael in loogh gheſoden moeten worden, ende daer naer met *Nitrum*, ende weder droogh ghewordcn ſijnde, als dan van haere buytenſte ſchorſche gheſuyvert ſijnde, de kracht hebben van het vier te ontfanghen. Gedaente.

Dit verſcheyde ſchrijven van Bauhinus ſegghen ſommighe teghen malcanderen te ſtrijden; het gene ick niet en can bevinden; want ſy connen van de nature de bequaemigheydt (ſonder het koken der looghe) hebben om te branden, ende te dienen tot vonck-hout, ende dat ſy gekoockt ſijnde des te lichter ende beter daer toe bequaem ſijn. Noch ſeght den ſelven Auteur, dat ſy ſeer bequaem ſijn om te eten, want dat ſy ten uyterſten voeden: evenwel en can ick niet bevinden dat dit mijne *Willige* oft *Cues-fungi* zijn can, ten opſicht van haere inwendighe wittigheydt; het welck my nochtans ſoude doen twijfelen.

Als deſe Fungi eens het vier ontfanghen hebben, ſoo en verlaeten ſy het ſelve niet voor dat ſy alles tot aſſchen verteert ſijn.

Deſe ſijn twee-mael in 't jaer te vinden. Den okernot-boom is haere moeder, waer uyt ſy gheboren worden, ſeght den ghenomden Auteur. Tijdt en plaets.

 Tragus

Bemerckinghe. *Hyr. Trag. lib. 3. cap. 1 Nomclat. ſpecies* XI. TRAGUS ſeght, dat de Fungi, die aen de wortelen der boomen, als Buken, ſwarten Populier ende Okernoten groeyen, ende vaſt gehecht zijn, worden van de Griecken met eenen alghemeynen naem *Egeritæ*, in't Latijn *Arborei* ghenaemt, dat is *Boom-Fungi*, oft *Boomachtighe*: ende deſe worden al te ſaemen tot vonckhout gebruyckt.

CORNARIUS verhaelt, dat van deſe Fungi ſeer vremt geſchreven is, beſonderlijck ten tijde van GALENUS, want als doen eene Fungi was, de welcke *Ellychnium Tarſicum* ghenaemt wierdt: welcke forme oft ghedaente, dat die was, die uyt Tarſen ghevoert is, ſeght GALENUS aen hem onbekent te zijn. Alſoo den naem met de ſaeck van *Ellychnium* te ſamen vergaen zijn, nochtans meyndt hy dat de *Tarſis Ellychnia* uyt een ſoort van de aerde Fungi voorts quaemen, want dat ſy de gedaente van de *Marine*, dat is *Zee-ſpongien* hadden, de welcke hedens daeghs noch als vier-keyen in't gebruyck zijn, ſlaende de ſelve *Marine* teghen het ſtael, uyt de welcke vier ſpringht, het welck ſy oock ſeer wel vat ende bewaert, &c.

Andere ſijn van meeninghe, dat dit het recht *Lichthout* is, ende dat de ſelve voortscomen door het onweder van Donder en Blixem, als TURNEBUS ſeght: *Deſe Fungi worden ſeer vremt gheboren, op ſoodanighe manier als eenigh water valdt in heete virighe aſſchen, dat als dan dit vallen eenighe genſters met ſtof en domp doet uytbobbelen: even eens door den reghen vallende op drooghe aerde, ende door de grove locht belet ſijnde, comen de viericheydt oft genſters in deſe Fungi te woonen, waer door ſy lichthout worden.* *Adria, Turneb. lib. 22. cap. 18.*

Andere verſtaen hier door, dat deſe Fungi in het duyſter by den nacht uyt haer ſelven eenich licht oft ſchijn van haer gheeft, op ſoodanighe manier als den verſchen zee-vis doet; ghelijck den Cabeliau by den avont ſeker glinſteringh ende eenich blinckende licht mede deelt: oft als ick bevonden hebbe in't jaer 1672. in de maent November, ſavons in den hof in de aerde gravende, bevondt ick eenich licht de grootte van eene groote errewete, het welck ſeer vierich en glinſterende was, het welck in het opnemen ende aen raecken, alle mijne vinghers deel-achtich maeckte van het ſelve licht; want aldaer het ſelve aenroerde, was begaeft met den ſelven ſchijn ende viericheyt: ende het ſelve door my by de kaers gebrocht ſijnde, is bevonden, dat het een mierken was, dat in ſijn neſtken was beruſtende: dit heeft door den ſtercken ſchijn des kaerſlicht ſijn licht verſchuylt, het welck in het duyſter weder heeft gheſchenen. Soodanich licht-hout heb ick wel gheſien, maer niet van de voorſeyde Fungi; maer wel van de Fungi, *Vonck-hout.*

Fol. 20. In een ſeker boecksken, ſonder Auteur, ghedrukt tot Amſterdam, ghenaemt *De beſchrijvinghe van Turckijen,* heb ick ghelesen, dat in Turckijen

kijen een ſoort van Turckſche Moniken is(oft, om beter te ſeggen, duyvels martelaers) de welcke uyt devotie en penitentie, ter eeren van de afgoden, oft tot een ydel glorie der wereldt, van dit vonck hout op haer bloote borſt, hooft, armen en handen ſtellen ende het ſelve in den brant ſtekende, al daer laten branden, en tot aſſchen vervoncken; waer door den ſtanck van haer brandende vleeſch aen de omſtaenders onlijdelijck is.

HET IIII. TRACTAET

In het welck gheleert wort de kenniſſe van het plucken, ſchoon-maecken, drooghen, ſouten, en koken.

HET I. CAPITTEL.

Door welcke uytwendige teeckenen de Fungi haer goet oft quaet te voorſchijn brenghen, ende den menſch leeren verkieſen oft verworpen.

TOt volcomen gheruſtheydt des ghemoets van den onwetenden in het kennen der goede Fungi, ſal een jeder, wie het ſy, met geene vreeſe oft achterdocht beladen weſen in het plucken, ſchoon maecken, koken en eten der Fungi, als wanneer hy ſal acht nemen volghens den alghemeynen reghel, die wy ghebruyecken in alle onſe etewaeren, beſonderlijck in vleeſch en viſch, het welck de voorſichtighe kocks en keukemaerten ghewoon ſijn, beſonderlijck in de warme daghen des Somers, met het beſien niet alleen te vreden ſijnde, maer den neus en reuck meer te werck ſtellende, het gene als dan meeſt noodigh is.

Van ghelijcken moetmen aldereerſt de Fungi kennen aen den goeden, verſchen, renſchen reuck; het welck mijne *Zeeme-kire Fungi* het alderaenghenaemſte hebben: ten tweeden, open ghebroken ſijnde, ſoo ſy wit en vaſt van vleeſch ſijn, ſoo is alsdan aen de ſelve niet meer te vreeſen als aen de gemeyne beſte hof vruchten die tot potagie connen dienen oft genut worden. Goede teeckenen.

Maer ſoo wanneer eenighe Fungi (hoedanigh die oock ſouden weſen) al hadden ſy al de beſte eyghendommen, die aen des menſchen ooghen

ſouden connen voldoen, om voor goet te keuren, ſoo nochtans ſy de twee voorverhaelde goede teeckenen niet en beſitten, ende dat ſy boven dien ſtinckende, ſwaer, bangh, duf oft heel onaenghenaem van reuck ſijn, beſonderlijck in het openbreken van het binnenſte dickſte hoofdeken, ſoo ſalmen deſe af keuren, als bedorvenvleeſch oft vis.

Boven dien als wanneer de ſelve van binnen met grauwe oft ſwarte ſteexkens beſprinckelt ſijn, moet alles uytghesneden worden, ghelijck men aen de raepen en appelen doet, het quaet en verrot affnydende, behoudelijck dat als dan ſoodanighe gheſteken Fungi wit en vaſt van vleeſch en goeden reuck ſijn; het welck in de manier van ſchoonmaken breeder gheleert wordt.

Herm. Barb. Corol. 2. lib. 4. cap. 698.

Noch ſoo is te bemercken het gene HERMOLAUS ſeyt: *Noxij erunt Fungi, qui in coquendo duriores fiunt: dat de Fungi de welcke in het koken herdt worden, ſchadelijck ſijn.*

Als wanneer de Fungi van binnen ſeer plat, ſaecht oft ſpongieus ſijn: oock als de ſtelen van binnen hol als een buysken: van ghelijcken als de hoofdekens in het breken oft ſnijden blau, root, ſwart, groen oft geil worden; ſoodanighe ſalmen de moeyt noch de ſaus niet waerdich kennen: maer als doodelijck fenijn verworpen. Al iſt dat ſommighe quaede Fungi eenighen eyghendom van de goede hebben; als by exempel goeden reuck oft anderſins; ſoo nochtans als wanneer ſy al de goede teeckenen ſamen niet en hebben, ſoo ſal een quaet teecken alleen ghenoech ſijn om voor quaet te achten.

Wilt ghy *goede Fungi* plucken,
Die u niet in't graf doen drucken:
  Acht dees leſſen wel bedacht,
  Pluckt gheen *Fungi* oyt by nacht.
Kieſt met voordacht en goey ſinnen
Wit en vaſte ſtof van binnen,
  Verſch van reuck, oft renſch van geur,
  Is den alderbeſten keur.
Holle ſtelen, vlacke hoyen
Wilt die als de peſt verſoyen;
  Duf van reuck, en ſwaer van ſtanck:
  Eet noyt Fungi door bedwanck.
Fungi die haer wit verlieſen
Salmen noyt voor goet verkieſen:
  Geile plecken, ſaeght van ſtof
  Hebben by gheen goede lof.

Los

Los van ſteel als holle buyſen
Moeren met de quaey verhuyſen,
Swart van plues, oft ſtinckend' mergh,
Noyt ſoo quaede, noyt ſoo ergh.
Grauwe tickels, maeye ſteecken,
Soeckt aen grachten noch aen beken:
Soeckt de beſt' in't open veldt,
Dit is voor een les gheſtelt.
Pluckt goey onder d'Eycke-boomen;
Hoewel daer ſijn quaey te ſchroomen,
Over al is goet en quaet,
Mijdt wat u gheſontheydt ſchaet.

HET II. CAPITTEL.

Van het bereyden en ſchoon maecken van de Campernoelien: ende voor eerſte van de wey Campernoelien.

EEn jeder ſoort van de goede Campernolien vereyſcht ſijn manier van regeren en ſchoonmaecken. Om deſe *Wey-campernoelien* oft *Pradelli* tot het braeden te bereyden, ſalmen het bovenſte velleken afdoen: ende is het randeken van de ſchotel wat gheſcheurt, gheſteken oft ghequeſt, wordt alsdan wat afghecort; maer heel gaef ſijnde, is ſulcks onnoodich. Als het plues heel ſlodrich lanck is, wort het ſelve wat afgheſneden: aen den ſtele is maer het onderſte, dat aerdtachtich is, wat af te ſnijden, want om te braden wordt den ſtele uytghebroken. Om deſe te ſtoven, behoorden van al het plues gheſuyvert te ſijn, niet anders als om dat het ſelve in het koken blau oft perdts wordt, het welck onaenghenaem aen de ooghe is.

Van de Boleti.

TOt deſe is niet anders van noode, als het gene dat gheſteken is wat uyt te ſnijden, den ſtele wat af te corten: haer teer dun vaſt mergh moghen ſy wel behouden: hoe wel dat ons de ſelve Boleti hier te lande niet ſieck ſullen maecken; want ſy onſe tafels weynich vercieren door haere groote ſchaersheydt.

De ghemeyne Campernoelien.

IN het ſchoonmaecken van alle de ſoorten der Fungi moet een alghemeyn manier onderhouden worden, te weten, datmen voor het eerſte den ſtele uyt de ſchotel ſal breken; daer naer de ſchotel midden over ſnijden, als wanneer ſy op den ſelven ooghenblick haer goet oft quaet ontdecken ſullen: als dan al het mergh uyt-ghepelt, ende het gheſteken, oock de geile plecken en blutſen uytgheſneden; van ghelijcken als ſy van de ſeughen oft ſlecken ghebeten ſijn, ſalmen wat uytſnijden ende alsdan in ſoodanighe cleyne oft groote ſtucken ſnijden, als het koken vereyſt. Leeſt de maniere van te ſouten, alwaer breeder gheleert wordt.

De Seeme-leire oft goude Fungi.

AEn het vierde Capittel wordt de regeringhe achter de beſchrijvinge der ſelver aengheweſen ende gheleert: ende de *Groote geile Eyer-fungi* moet op de ſelve manier ghehandelt worden als de voorſchreven gemeyne Campernoelien.

De Moerbeſie Fungi met haere conſoorten.

ALſoo deſe gheſlachten van binnen hol ſijn, ſoo worden de ſelve in de midden door-gheſneden, ende het onderſte van den ſtele een weynigh afgeſnipt: alsdan ſoo iſt de manier dat ſy in vier ſtucken geſneden worden, ende ghewaſſchen en gheſtooft: als ſy van binnen ſwart ſijn oft ſtincken, moeten ſy als quaet verworpen ſijn.

Den Corael-tack, ende den Geyten-baert.

DEſe worden op de ſelve manier als de *Moerbeſie* Fungi gheregeert in het ſchoonmaecken en ſnijden.

Een alghemeyne aenwyſinghe.

BEmerckt, dat al de ander goede Fungi van haer lanck plues oft dick mergh moeten gheſuyvert ſijn: ende alsmen de Fungi wilt in ſout opleggen, als dan moeten ſy in groote brocken gheſneden ſijn; maer om met der daet te koken, ſalmen de ſelve cleyn ſnijden.

My

My is voor de waerheydt verclaert van verſcheyde perſoonen, van de welcke ſommighe tien jaer, ſommighe vijftien, en oock vijventwintich jaer in Italien, als in Savoyen, Napels, Roomen ende elders ghewoont hadden, datmen in die plaetſen geen opſicht neemt op eenighe plattigheyt, voosheyt, gheſteken, noch groote blauwicheyt, ende meer andere teeckenen, door de welcke de Fungi van my afghewesen ſijn en quaet ghekeurt om te eten; want ſy in Italien niet anders quaet achten als rotticheyt, vuyl-ſtinckende, ende peck ſwart. Voorders alle de andere eten ſy ſonder eenige ſorge, met weynich ſchoonmakens, maer wel gewaſſchen, ende die een halve ure in cout water ſettende, ende in het zieden worpen ſy een ſtuck ſtael oft eenen ſleutel in den pot, waer mede ſy ſegghen dat het alle goede Fungi ſijn.

Evenwel is mijn ghevoelen, datmen in onſe plaetſen ſal afdoen ende verworpen al het gene dat vooys is, ſacht oft ſpongiaghtich, ghelijck in de ſtelen veel bevonden wort; raedende een jeder niet al te profijtelijck te ſijn in het ſchoon-maecken van al de goede ſoorten, niet uyt merckelijck perijckel, maer om dieswil dat het beſte het gheſontſte is.

En wildt gheen miſer handt, maer gierich mes ghebruycken;
Vult met gheen quaede, maer met d'alderbeſt u buycken:
Snyt liberaelyck toe want 't quaet dat moet heel af;
Oft gragben quaeden luſt die jaeght den menſch in't graf.

Maniere om de Fungi te drooghen.

BY eyghen ondervindingh heb ick aen-gheteeckent, dat wy vier bequaeme ſoorten hebben om te drooghen, te weten de *Pradelli*, dat ſijn de *Wey-campernoelien*, de *Seeme-leire* oft *goude Fungi*, de *Moerbeſie*, met haere mede ſoorten, ende den *Geyten-baert*, ende *Corael-tack*.

Wey-campernoelien moeten van al haer plues berooft worden, ende de ſcherpſte randen vande hoofdekens een weynich afgheſnipt; maer den ſtele moeten ſy behouden, den welcken het onderſte een weynich wordt afgheſneden.

Goude Fungi. Alſoo deſe geen plues en hebben, ſoo wordt den ſtele alleen de aerde afgheſneden, ende als den ſelven hol is, ſalmen dien afſnijden tot aen de volle vaſtigheydt.

De Moerbeſie, Salmen alleen den ſtele van onder een weynich afcorten, ſoo veer als hy in de aerde gheſtaen heeft:

Den Corael-tack op de ſelve manier als de voorgaende moerbeſie Fungi.

Alle deſe ſoorten van drooghende Fungi worden aen draeykens ghe-

reghen, dat de eene de andere niet en raecke, voor het perijckel van ſchimmelen oft rotten; ende als dan in een drooghe en warme plaets gehanghen, op de ſelve manier als ſommighe perſoonen in Brabant de rapen oft knollen gheheel ghelijck in een dicke ſchelle verſnijden, ende in de ſchouw ghedrooght ſijnde, tot den vaſten bewaeren; als wanneer ſy deſe rapen weycken, ende als penskens bereyden, met de welcke veele perſoonen (het ſelve niet bekent ſijnde) vertwijfelt worden, meynende dat haer in den vaſten vleeſch penſen worden voorgheſtelt.

In Bohemen en Hongarijen worden de Fungi met groote menichten in den roock opghehanghen ende ghedrooght, voor een daghelijcks ghebruyck in den winter. Men behoort ſeer te letten, datmen de Fungi met droogh weder ſal plucken, want de ſelve moghen niet nat oft ghewaſſchen ſijn, maer in eenen drooghen doeck afghevaeght: in de backers kelders ſullen ſy alderbeſt drooghen. Als ſy nu wel ghedrooght ſijn, moghen in een casken bewaert worden, op dat ſy niet te ſeer verdrooghen: behoudelijck dat ſy in gheen voechtighe plaetſen gheſtelt worden.

Hoe langh dat de ghedrooghde Fungi goet blijven.

OP dat niemandt te ſparich is in het bewaeren der drooghe Fungi, ſoo dient te weten, als dat ick bevonden hebbe, dat de *Moerbeſie Fungi* ende de *Goude Fungi*, de welcke my uyt Borgondien gheſonden waeren, de ſelve maer een jaer goet heb behouden; want ſy het tweede jaer haere goede natuer verſoren, in de welcke ick vele wormkens bevonden hebbe, de welcke ten leſten alle in een voechtich aen eenhanghende ſout poeder vergaen ſijn; het ſelve is oock te leſen van de groote *Willighe oft Caesfungi.*

Het weycken der drooghe Fungi.

BInnen den tijdt van twee uren ſijn de drooghe Fungi bequaem tot den dis: ſy worden in lau regen-water, oft in ſoetemelck, tot dat ſy malſch worden, gheweyckt: ſijn noch beter in kiecken ſop oft ander verſch vleeſch-ſop: welck ſop niet can dienen om de ſelve te koken: waer toe het wederom moet verſch ſop weſen. Voor al dit weycken moeten ſy eerſt ſchoon ghewaſſchen ſijn.

Het III. Capittel.

Drij verſcheyde manieren om de Fungi in te legghen.

DE ondervindingh heeft ons dry verſcheyde wegen aenghewesen tot het bewaeren der Fungi, te weten in het ſout, in de oli, ende in den aſijn, dat is aladobi. Om het ſelve op het volmaeckxſte uyt te voeren, ſoo ſijnder twee noodelijcke achtneminghen: ten eerſten, hoedanighe ſoort van Fungi hier toe het bequaemſte ſijn; ten andere, wanneer den bequaemſten tijdt is om op te legghen.

Onder alle de Fungi ſijn geen bequaemer om in het ſout te bewaeren, als onſe ghemeyne Fungi, de welcke in het derde Capittel aen-ghewesen ſijn met het ghetal tweeentwintich, en dryentwintich, en vierentwintich: ende de gene met ſeventien en achtien geteeckent ſijn, ſijn de *Abeele Fungi*, van de welcke ick geſeyt hebbe dat de ſelve uyt de Walſche plaetſen in tonnekens opgheleydt, tot Bruſſel en Antwerpen veel te coop comen. De reden dat ick de voorſeyde Fungi tot het ſouten ben verkieſende, is, om dieswil dat de ſelve de dickxſte ende de ghelijfſte van vleeſch ſijn; waer door ſy dies te beter tegens het eten van het ſout verdueren connen.

Ick heb oock wel Pradelli gheſouten, maer door haere dunne ſtoffe verlieſen ſy ende ſmilten ſeer.

Tweemael op het jaer can dit op-legghen gheſchieden, in den April en Mey, oock in September en October; hoe wel dat de gene, die in het voor jaer comen, tot meerder gheſontheydt behoorden gheſouten te worden, als verſch ghegeten, om dieſwil de vroeghe veel couder en vochtiger ſijn; want als dan de aerde van haere natte winterſe coude weynich door de ſonneſchijn ontlaſt ende gheſuyvert is: welcke voechtighe coude door het ſout merckelijck uyttreckt ende vermindert; ſoo dat de laete naer mijn ghevoelen beter ſijn als de vroeghe.

De maniere om de Campernoelien in het ſout op te legghen.

VOor al is hier dienſtigh te weten, dat ick nu ſal ſpreken van geen ander ſoorten van Fungi, als van de ghemeyne goede Eycke Campernoelien.

Deſe Fungi verſch gheplückt ſijnde, moeten den ſelven dagh ſchoon

ghemaeckt worden: op de naervolghende manier. De kleyne bollekens worden onder aen de ſtelen wat afghe ſchelt, te weten, den Moſch oft aerdachtigheyt; daer en boven, als ſy gheſteken, oft van ſlecken oft ſeughen ghebeten ſijn, oft eenighe geile plecken beſitten, wort alles uytgheſneden, ende gaef ſijnde, ſonder iet van het voorverhaelde quaet te hebben, worden ſy in haer gheheel ghelaten, ſonder te doorſnijden. De groote vruchten worden van alle het voorſeyde quaet in alles gheſuyvert, ende worden den hoet oft de ſchotel niet gheſchelt, noch van haer teer, dun, grauw vaſt mergh worden ſy niet berooft, ten waer dat het te dick oft te grof waer: deſe hoofdekens worden ghemeynelijck in twee ſtucken, oock dry oft vier, naer dat ſy groot ſijn, gheſneden.

Onder deſe is een ſoort, de welcke ghemeynelijck langhe baerden oft dick grof mergh in hebben, waer van dat ſy moeten wel gheſuyvert worden, het welck met groote clonten 'tſeffens uytvalt: daer en boven moet den ſcherpen randt van de ſchotel rondtſom een weynigh afgheeort worden: want ſoodanighe ſijn aldermeeſt onderworpen aen de Maeyſteken en wormgaeten, geile plecken; ende ſijn oock dickmaels ſacchter van vleeſch als de andere: ende als wanneer deſe oft de andere veel te plat ende voos ſijn, dat ſy als een ſacchte kruym wittenbroot ſijn, moeten ſy verworpen worden als ondeughende: de ſtelen worden in de lenghde doorghecloven, ende in twee oft vier ſtucken gheſneden: leeſt voor in de maniere van ſchoon te maecken.

Dit geſchiet ſijnde, worden twee oft drymael in cout water van alle haere ſandachtigheyt ghewaſſchen, behoudelijck dat ſy in het water niet en weycken noch blijven ſtaen, waer door ſy veel te plat en ſpongiachtich worden, waerom dat ſy in een ſteenen treſeerbecken uyt gheſtort moeten worden. Middeler tijt ſteltmen eenen ketel met een weynich water op't vier; want de Fungi van haer ſelven veel waters by brenghen, ende men laet dit water op de ſode comen, oft anders ſouden de Fungi ten gronde van den ketel ſincken, ende in perijckel van aenbacken comen. Nu ſoo haeſt als de ſode door de Campernoelien op comt, wordt den witten ſchuym boven de ſelve ſchoon afghenomen (let wel dat deſe Fungi weynich meer als den tijdt van eenen Pater noſter ſieden moghen) waer naer de gheſode Fungi in een kout ſteenen treſeerbecken moeten gheſtort weſen; oft by ghebreck van een ſteenen oft tinnen, ſullen in een hout treſeerbecken oft temſt, oft op een horde gheleydt worden; ibehoudelijck datter eenen couden natten doeck onder leyt, het welck het ſteenen oft tinnen niet en behoeft, door reden dat het hout eensdeels laſen warm is, als mede om dat het hout het water ende voechticheydt

in ſich treckt, ende dien volghens, het water niet ſoo ſnel afdrupt, oft ſoo cout en droogh niet en wordt.

Als nu de Fungi cout en droogh verdrupt ſijn, worden ſy in ſteene ſchotels uytgheſpreyt, ende tot ſanderdaeghs wech gheſtelt: als wanneer de Fungi wel gheſouten worden: onder welck ſouten een ghelasken waters wordt ghegoten op dat het ſout dies te haeſter peeckelen ſoude.

Middeler-tijt zy de oplegh tonne wel geſchout ende kout, ende wel met ſout ghevreven, waer in de gheſoute Fungi alsdan gheſtort worden, ende dicht op de Fungi eenen ſchoonen natten lijnwaeten doeck gheleydt, ende de tonne wegh gheſteldt.

Dry oft vier daghen naer deſen, moetmen de Fungi onderſoecken, oft de pekel niet lanck, lijmerich oft leyperich is: ſulckx bevindende, worden de Fungi wederom twee oft dry mael in ſchoon ſout water ghewaſſchen: ende van alle haeren ſlijm gheſuyvert ſijnde, ende weder een ure verleckt, als voorſeyt is, ende de tonne weder ſchoon gheſpoelt, en droogh ſijnde, worden de Fungi wederom gheſouten (ſonder nochtans eenich water daer onder te doen) ende in de tonne oft ſteenen pot ghedaen, ende ghedeckt als voren. Deſe ververſingh van waſſchen en ſouten, ſal dry oft vier daghen hier naer noch eenmael gheſchieden, waer mede ſy haer als dan wel behouden ſullen ſonder bederven.

Bemerckt, datmen deſe tonne oft potte met de opgheleyde Fungi, in geen douffe laffe kelders ſal ſtellen, noch oock alwaer eenighen ſtanck van ruyen, riolen, oft anderſins is, oft alwaer dickmael eenighe dompen van warm water comt: ſoo dat alderbeſt op een coude drooghe plaets is. *Oorſaecke van in het ſout te bederven.*

Alnoch ſoo is ſeer te mijden, dat ſy door quaede aeſemen niet en bederven, waerom dat de mans perſoonen hier ſorgh van hebben, want ſomwijl in den tijt van oplegghen, voor de maerte eenen onbequaemen tijdt is, waer dat noodigh dient op ghelet. Men ſal deſen quaeden aſem bemercken, als de Fungi duffen geur krijghen, lijmerich worden, oft eenighe roodigheydt becomen: als wanneer deſe Fungi eensververſcht, en op een nieuw gheſouten worden, als voorſeyt is. Deſe Fungi ſullen haer over het jaer goet behouden.

Maniere om de Abeele Fungi op te legghen.

HEt ſchoonmaecken, ſnijden, waſſchen en ſieden, gheſchiet in alles op de ſelve maniere als van de voorgaende Eycke Fungi gheſeydt is: behalven dat deſe ghedurich in kalckwater gheregeert worden.

Voor het eerſte neemt een goet deel kalck, doet het in eenen tob met

het ſelve wel onderroeren de, ende geſoncken ſijnde, ghiet het claer water af, bedeylt het ſelve water in dry portien, waer van de minſte portie ſal dienen om in te ſieden; de andere twee meeſte deelen ſijn voor het waſſchen.

De Fungi worden al ſchoonmaeckende in een deel van dit gheſeyde kalckwater geleyt, ende allemael ſchoon gemaeckt ſijnde, worden in het ſelve water ghewaſſchen: waer naer de ſelve in het ander deel kalckwater wederom ghewaſſchen worden: middelertijdt is de minſte portie van water op de ſode, alwaer de Fungi in gheſoden ende gheregeert worden op de maniere als de voorgaende, te weten, uytgheſtort, verleckt ende kout ſijnde, moeten dien ſelven dagh, (maer niet uytſtellen tot ſanderdaeghs) met een weynigh ſout ghemenghelt worden, ende in den pot oft tonne ghedaen ſijnde, ſalmen een goede pekel ghereet hebben, de ſelve daer over gietende, tot dat ſy overdeckt ſijn, ende als dan met eenen natten doeck ghedeckt als voren.

Voorder ſoo wanneer dat eenighe daghen hier naer de pekel lanck is, oft een vel op heeft, ſullen ſy metter-haeſt eens oft tweemael in ſchoon vvater ghevvaſſchen vvorden, ende verleckt ſijnde, vveder met een nieuvve peeckel overſtort vvorden, op de manier als van de andere gheſeydt is. Bemerckt dat deſe met een pekel, ende niet met droogh ſout moeten opgheleydt worden.

Evenvvel ſoo can het gheſchieden datter ſomvvijl eenighe blauvve ſtucken onder bevonden vvorden, de vvelcke men uyt-neemt ende vervverpt. De reſte is in alles ghelijck aen de maniere vande eycke Fungi.

Het is ghevviſch, dat de manier van de Fungi in het ſout te bevvaeren, gheen nieuvve verſieringhe is, maer men can beſluyten uyt 't ſegghen van Ioannes Bruyerinus, een vermaert Doctoor in de medecijnen, dat het eenighe hondert jaeren in het ghebruyck ghevveeſt is: vvant hy ſeydt, dat de Narbonenſes over menichte jaeren de Fungi in het ſout opgheleyt ende bewaert hebben. Ende deſen boeck van Ioan. Bruyerinus is gedruckt in 't jaer 1560.

Ioan. Bruy. lib. 9. cap. 21.

Het weycken der gheſoute Fungi.

SOo veel Fungi, als tot eene portie van noode is, uyt de pekel ghenomen ſijnde, worden dry oft meermael in het water tuſſchen de handen ſtijf ghevreven: alsdan moeten wat verdruppen: waer naer in cout water vierentwintigh uren te weyck gheſtelt worden: tuſſchen welcken tijdt ten minſten ſesmael verſch water behoeven; ten waer datſe niet langh in het ſout hadden gheleghen: alsdan gheſchiet alles met voordacht,

dacht, naer kennis van den tijdt: men kan de ſelve oock op den tijdt van vier oft vijf uren gaer maken: want op de ſelve manier ghevvaſſchen ſijnde, als voorſeyt is, moetmen die in plaets van in cout vvater, in het vverm vvater legghen, ſoo cleyn gheſneden ſijnde, als tot het koken van noode is. Ende de ſelve alſoo in vverm vvater by het vier gheſtelt ſijnde, moetmen alle half uren die ſelve verſch vvarm vvater gheven, ende het ander afgieten; vvaer toe eenen ketel met vvater ghedurigh moet over het vier hanghen: dit achtervolght ſijnde, ſullen als verſche Fungi ſijn; hoevvel dat al de gheweyckte Fungi eenighe doovigheyt becomen, met verlies van haeren natuerlijcken ſmaeck; het welck van de goede kenders oft lecker tonghen wel te onderſcheyden is.

Hoe langhe de Fungi in het ſout ſich goet behouden.

ONſe groote ghemeyne Fungi behouden haer tvvee jaeren ſonder bederven; maer de groote Abeele-fungi blijven ten langhſten tvvee oft dry maenden over het jaer goet; vvant ſy veranderen als ſacht plat broot: het vvelck gheſchiet eensdeels door haer teerder natuer, als door het kalck-vvater doorbeten ſijnde: het welck in het derde Capittel vande goede Fungi te leſen is.

Het opleggben der Fungi in olie.

ALle het ſelve ſchoonmaecken, waſſchen, ſieden, en verlecken, ghelijck voren gheleert is, moet hier in oock promtelijck achtervolght worden; behoudelijck dat ſy als nu ſoo kleyn gheſneden moeten ſijn als ſy behooren, om te ſtoven. Van ghelijcken ſullen ſy tuſſchen doecken heel droogh uyt-ghedruckt worden: ende dit ghedaen ſijnde, worden ſy in de olie van olijven in den pot bewaert, op de ſelve manier als in de pekel, altijdt met olie overdeckt blijvende.

Tot alle tijdt en ſtondt ſijn deſe bequaem om te koken, ende ſy worden met de ſelve olie, daer ſy mede opgheleydt ſijn, gheſtooft; dies moeten ſy in het oplegghen een weynich morwer gheſoden ſijn als tot het ſouten. Hier toe ſijn de *Pradelli* oft *Wey campernoelien* ſeer bequaem, behoudelijck dat ſy van haer corael plues gheheel moeten ontlaſt en gheſuyvert ſijn.

De maniere om de Fungi in den azijn oft aladobi op te leggen.

GEene veranderingh in het waſſen en ſieden gheſchiet in deſe: maer moet alles onderhouden vvorden ghelijck van de voorgaende gheſeyt is; behalven datmen ſeer weynigh eenighe gheſneden Fungi in ſtucken oft brocken hier toe ſal ghebruycken; als wanneer datmen cleyne bollekens, geheel, ghenoechſaem can becomen, maer by ghebreck van heele, ghebruycktmen datter beſt toe dient. Hier toe ſoude den *Boleti* ſeer bequaem zijn.

Tot deſe regeringhe ghebruycktmen goeden wyn-azijn, vvaer in de Fungi acht daghen blijven ligghen; naer vvelcken tijdt, ſiende dat den azijn lijmerich is, vvordt vveder afgegoten, ende de Fungi met verſchen azijn doorſpoelt, ende de tonne oft pot van ghelijcken: dit vvordt tweemael achtervolght: in vvelcken leſten keer hier by ghedaen vvorden eenighe peper-vvortels. oft mir-edick, heelen peper, oft piemento, dat is groenen ſpaenſchen peper, groffi nagels, foelie, groenen venckel, en lauvver-bladeren, bynaer op de manier van de groene comcommerkens: oock ſoo laetmen de ſpecerije ende laurier bladeren, ende rooſe-marijen met den azijn een walle mede ſieden. Deſe vvorden voor een delicateſſe tot ghebraeden vis oft vleeſch opghediſt.

Op ſoodanighe manier zijn de Fungi het alderbeſte van natuer, vvant ſy door al die heele byvoeghſels, als peper, foelie en andere, haere coude en voechtighe natuer verloren hebbende, dies te beter zijn.

Maniere om van gheſoute Fungi in corten tijt aladobi te maecken.

NOch canmen by ghebreck van verſche Fungi, van de ſoute, eenen nacht ghevveyckt zijnde, alſdan in den azijn geleyt aladobi maecken; de vvelcke met wat foelie opgeſoden, men tot den noen toe daer in ſal laeten liggen: ende ter tafel tijdt den ſelven afgieten, ende alſoo deſe Fungi met de ſauſſe van de opgheleyde comcommerkens verſch opdiſſchen: ende ſoo de proviſi van comcommers u ontbreckt, moghen ſy met haer eerſte ſaus wel ter tafel comen.

Maniere om van verſche Fungi op den tijdt van een ure aladobi op te dienen.

DE Fungi gheſoden ſijnde, als voren gheſeydt is, worden wat afghedruckt, ende in couden azijn een quartier van een ure geſtelt; alwaer ſy allen haer overigh ſlijm verlieſen: daerentuſſchen wat azijn met wat heelen peper, foelie, laurier, en rooſemarije blaederen 't ſamen een walle gheſoden ſijnde, ſalmen dat wat laeten verſlaen, ende dan de Fungi uyt den couden azijn in deſen warmen ghedaen, ende cout geworden ſijnde, is bequaem om opghediſt te worden.

HET IV. CAPITTEL

Op hoedanighe manieren datmen de Fungi can koken, ſieden, ſtoven, backen, en braeden.

ICk vertrouwe, dat den leſer ſich voldaen ſal vinden met deſe mijne weynighe aen-teeckeninghen van het koken der Fungi, alſoo ick haer voor de waerheydt niet anders ſal oft can leeren, als het gene ick van kocks ende ervare keucke-maerten ghevraeght oft aen haer gheſien hebbe, vvant ick het ampt van kock noyt gheploghen hebbe: al iſt nochtans, ghelijck ick in het beginſel van deſen boeck tot den Leſer verhaelt hebbe, my den naem van heele koock-boecken te maecken ten onrecht toe ghegheven is.

Maniere van het ſieden der Fungi.

OM de gheſoute Fungi te bereyden, eerſt ghevveyckt ſijnde, als voren gheſeydt is, vvorden van ſommighe perſoonen eens opgheſoden, andere doen dit niet, als alleen naer het gheſeyde vveycken vvel verdrupt ſijnde, vvorden gheſtooft met de ſaus als hier naer ſal volghen.

De ongheſoute goede verſche Fungi, van wat ſoorte oft gheſlacht die ſijn, ſchoonghemaeckt, gheſneden en ghevvaſſchen ſijnde, vvorden de ſelve met weynich ſout en vvater by naer ghenoch gheſoden; maer niet te morw, alſoo ſy haer overighe rouvvigheyt tot het ſtoven van noode hebben, anders ſouden ſy te plat vveſen.

In het ſieden der Fungi wordt van ſommighe een korſt bruyn broot in den pot geworpen, oft een limoen-ſchel, eenen witten aiuyn, een ſtuck

ſtael, , eenen ſleutel, oft eenich ander yſer: waer uyt ick ſegghe, ingevalle het yſer iet quaet can verhoeden, datmen altijt de Fungi in eenen yſeren pot behoorde te zieden.

My is van ſeker goeden vrient verhaelt, de welcke tot Raconiggi, een ſtadt in Savoyen, vijſentwintich jaer ghewoont hadde, den welcken ſeer ervaren was in de kenniſſe ende het ghebruyck der Fungi, dat ſy aldaer menichte ſoorten van goede Fungi hebben, de welcke wy alhier voor quaede ſchelden, door ghebreck van kenniſſe, die ſy aldaer ſeer gemeyn eten: den ſelven betuyghde dat die hier ſoo goet waeren als in Italien, daer by voeghende, dat ſy aldaer weynigh gemerck naemen op het blau worden in het ſnijden oft koken, het welck by haer voor geen quaet teecken gheacht wierde; maer dat ſy by alle de Fungi in het ſieden een halve rouwe peir doen van de ghemeyne ſoorten, ende de ſelve daer naer verworpen, ſegghende voor ghewiſch, dat de ſelve al het quaet naer haer ghetrocken heeft, waer mede ſy voorſekert ende wel gheruſt ſijn dat ſy gheene quaede Fungi vreeſen, want ſeer weynigh quaede Fungi aldaer bekent ſijn.

Dodon. lib. 15. cap. 24. DODONEUS betuyght van een rijpe quepeir, iae alwaer ſy half bedorven, met de Fungi gheſoden, ſoo ſy eenich quaet by haer hadden, het ſelve hier door belet ſoude ſijn. *Ludo. Nonn. lib. 1. cap. 27.* Den gheleerden medecijn NONNIUS ſeght dat de ſtelen van de peiren alleen daer by ghedaen, ſoodanighe deught en kracht hebben.

Soo wanneer de Fungi gheſoden zijn, ſoo op de eene oft op een ander maniere, moeten te verdruppen gheſtelt worden, ende droogh uytghedouwen zijn.

Noch heb ick dickmael gheſien op de Heerlijckheydt van Berchem (wiens ſeer Ed. Heere ſeer vermaert is door ſijne bloemen, hof-kruyden, &c.) een vremde manier van het ſieden der Fungi, ſonder eenighe vochticheydt by te doen. Voor al de Fungi ghewaſſchen en gheſneden zijnde, wierden in eenen yſeren pot ghedaen, met wat ſout onderroert, ende met een tenne tallioor ghedeckt, dat ſy de Fungi nederdruckte, dan ſoo te ſamen over goedt vier gheſtelt zijnde, brochten deſe Fungi eenen grooten dicken witten ſchuym te voorſchijn, drijvende boven de geſeyde tallioor: welck ſchuym gheduerich afgenomen wirdt: boven dien wierden de Fungi twee oft drymael onderroert, ende weder ghedeckt, ende gheſchuymt als voren, tot dat ſy genoech waeren, ende wierden alsdan met een weynigh water een walle opgeſoden ende daer naer geſtooft.

Dit droogh ſieden dunckt my een deughtſaem middel te weſen, waer door de Fungi alle haer meeſte voechticheydt verlieſen; want ſoo ick op

dit

dit ſieden ſcherpelijck was lettende, heb ick bevonden, dat deſe Fungi veel droogher, natuerlijcker, vaſter en ſmaeckelijcker waeren: ende dat meerder is, ſoo connen de fouten van eenigh quaet in dit ſieden eerder ontdeckt vvorden als in het vvater. Maer hier moet vvel ghepaſt vvorden dat ſy niet te langh en ſieden, vvant ſy ſouden geheel taey vvorden.

De ghevvoonelijcke manier van het ſtoven der Fungi.

GHeſoden ſijnde, als voren gheſeydt is, neemt olie, boter, (ſommighe nemen olie alleen) verjuys oft wijn, peper, petercelie, edele marioleyn, oft groenen orego gheſcherſt, een heele cliſter loock, oock goet vleeſch-ſop, als den tijdt toelaet: laet dit al te ſaemen eens doorſieden: ende de Fungi daer by ghedaen ſijnde, laet dit te ſamen ſtoven, tot dat ſy ghenoegh ſijn, ende alsdan met een lamoen ghediſt. Deſe manier van koken beſchrijven meeſt al de oude Medecijnen, als GALENUS, VILLANOVA, CLUSIUS, DODONEUS, ende meer andere.

Maniere van het Braeden der Fungi.

ALle ſoorten van Fungi ſijn goet om te braeden, hoewel geen beter als de *Wey-campernoelien*, byſonder om haere dunne teere ſtoffe; want de ghemeyne Fungi door haere dickte taey worden, herdt blijven, oft verbranden. In Borgondien wordt de *Moerbeſie Fungi* voor de eenighe ghehouden, want ſy deſe meeſtendeel ghebraden eten, het ſy ghedrooght oft verſch; want de ghedrooghde druppen ſy met boter, ſeght IOANNES BAUHINUS: maer ick bevinde, de ſelve drooghe eerſt een half quaertier urs gheweyckt, ſijnde veel beter om te braden. De Duytſche kocks houden deſe drooghe voor een paragoen van al de Fungi: die ſy droogh ſijnde met wat boter ſmeiren ende ſoo braden, en met boter druppen.

Wey-campernoelien moeten van haer bovenſte velleken van de ſchotel gheſuyvert ſijn, dat is, dun af-ghepelt: den ſtele wordt teghen de ſchotel afghebroken: ſommighe perſoonen laeten het root corael-plues aen de ſchotel, maer het is beſt uyt ghedaen: het hoyken wordt van buyten met olie beſtreken, ende met de holligheyt boven gheleyt, in de welcke holligheydt een weynigh olie, boter, peper, ſout ende een betien loock als een ſpellenhooft daer inghedaen, ende alſoo op eenen rooſter over een cleyn vierken ghebraden, ſonder de ſelve om te keeren. De ſtelen der ſelver worden heel kleyn ghecapt, vvaer mede de holte der ſchotel ghevult vvort, ende te ſaemen braden: ende gaer oft ghenoegh ſijnde, vvorden in

een ſchotel geleyt, beſtroyt met vvat orego ende gehackte petercelie, olie ende limoen over geperſt ſijnde, mogen haer ter tafel wel vertoonen: den azijn oft eeck, oft veriuys , is oorſaeck dat deſe Fungi heel taey vvorden.

Maniere om de Fungi aen den ſpit te braeden.

DE groote ghemeyne Eycke Campernoelien , de welcke ſeer dick en grof van vleeſch zijn , moghen aen een cleyne ſpete ghereeſſelt, ende ſeer dickmael met boter ghedrupt worden. Ghenoech ghebraden zijnde, worden deſe ſchotelen oft hoofdekens ghevult met de ſtelen der ſelve , de welcke eerſt gheſtooft zijnde met de voornaemde ſaus , te ſaemen ter tafel comen.

Swe ſers van Fungi.

DE Boeren in het landt van Lutzenborch, ende ontrent Luyck , nemen de Wey-campernoelien : het velleken boven afghetrocken, ende ſchoon gewaſſchen zijnde , worden in water morwe gheſoden : naer welck ſieden ſy de ſelve tuſſchen de handt uytdrucken : welcke klompkens, op de maniere als de ſweſers , ende oock het ſelve fatſoen hebbende, worden in meel ghewentelt , ende in de boter ghebacken, het welck van vele voor ſweſers aengeſien en ghegeten is.

De kenniſſe om wel te backen.

GHemeynelijck worden niet anders ghebacken als de hoofdekens , de welcke niet cleynder als ghemeyne oeſters gheſneden worden : als da n in een pan met water een walle opgheſoden, waer naer ſy worden tuſſchen eenen doeck droogh uytghedruckt : ende in meel ghewentelt zijnde, met heele petercelie in de olie oft boter ghebacken ; ende met peper , ſout en limoen voor gheſtelt.

Dit is oock met oeſters , moſſels , palinck, heel dun gheſneden, ende al te ſaemen ghebacken, oft oock met ſtoelen van artiſiocken , het ghene eirelijck is, ſeer goet en aenghenaem.

Twee vremde manieren van gheſtoofde ſchotels van Fungi.

MEn ſal nemen gheſoden moſſels, doch al de randekens afghedaen , ende cleyn gheeapt ; daer by ſalmen doen de Fungi cleyn gheſneden,

den, maer niet ghecapt, petercelie,marioleyn gheſcherſt, wat peper, en dooyers van eyeren,al te ſaemen gheclopt, ende met wijn, olie en boter ſaemen alſoo loecht ſtoven,ſonder de limoen te ſpaeren: ſoo iemandt dit krachtigher beliefde, doet daer wat loock, limoen ſchellleken,en een anchiovi by, dit dunckt dan heel anders van natuer te weſen.

Een ander manier, ghenaemt de Maſkeraede potagie.

FUngi cleyn ghecapt, eerſt wel gheſoden,met petercelie, olie, boter en peper, en wat ſout, alles te ſaemen met eyers onder een geſlagen, ende in den tijt van de ſtekebeſien(oock ghenaemt kruysbeſien) van die ſelve hier by gedaen, ende al te ſaemen laeten ſtoven,ende opgediſt zijnde, heb ick geſien,dat van twintich perſoonen niemant deſe kokenagie kende,maer alle wel aten ende preſen.

Twee verſcheyde Fungi taerten.

VErſche Fungi cleyn gheſneden, ende een walle opgheſoden; alles ghedaen op de maniere van te ſtoven: doet daer by ſweſers,merchpijp, oeſters, onrijpe druyven, oft ſtekebeſien,oft aelbeſien, anchiovi, orego, loock,peper, petercelie, olie, ſout; al te ſaemen met eyer-dooyers ghemenghelt, doet het ſelve in een corſte van witten deegh, met eenighe limoen ſchijfkens te ſaemen ende ſoo in een taert-pan gebacken.

Een ander taert ſonder corſt.

DEn bodem van de taert-pan heel vet met boter geſtreken, ende dan deſen bodem dicht beleyt met de heel hoofdekens van de Fungi, maer met de holligheyt om hoogh:de ſtelen der ſelver heel cleyn gecapt met marioleyn, petercelie,peper, loock,ſout,geraſpten parmiſaen,oft hollanſchen caes, al te ſaemen met eyers en olie onder den anderen geclopt, ende over de hoofdekens ghegoten, de panne toe gheſtopt, ende in den eerſten van onder en boven goet vier ghedaen;maer in het leſte met een cleyn vierken opgheſtooft, het ſelve met limoen opghediſt. Hier toe zijn beter verſche als gheſoute Fungi.

Panne-koecken van Fungi.

GHeraſpten Hollantſchen caes, en platte caes oft recotten, hoe platter, dies te beter, van ſommighe ghenaemt verſeynden oft ſoetemelck caes; eyeren, ſout, peper, en heel cleyn ghecapte Fungi, al te ſamen onder een gheſlaghen, ende in de pan met boter ghebacken, groot oft cleyn, naer ieders ghelieven, is ſeer aenghenaem.

Stelt gheen Fungi oyt ten dis,
Voor dat daer limoen by is.

Fricadellen van Fungi.

DAer en zijn maer dry ſoorten van Fungi, de welcke bequaem zijn tot Fricadellen, te weten de *Moerbeſie Fungi*, met alle haere mede-ſoorten, ende den *Geyten baert*, ende *Corael tack*, om dieſwil dat deſe dry ſoorten van heel dunne ſtof zijn. Deſe worden heel cleyn ghecapt ende ghemenghelt met wat peper, note muſcaet en foelie gheſtooten, wat ſout, heel weynigh loock, wat mergh-pijp, met eenen ſweſerich cleyn ghecapt, eenighe eyer-dooyers, 't ſy twee oft dry, naer advenant dat uwe portie is, alles te ſaemen met de handt wel te gaeder ghevoeght ſijnde, worden in ſoo groote bollekens ghemaeckt als ieder ghelieft, de ſelve in goet ſop gheſoden, ende in boter ghefricaſſeert.

Een potagie van Fungi.

IN Hongarijen drooghen ſy de Fungi op den rooſter tot ſoodanighe bequaemigheydt, dat ſy de ſelve connen ſtooten tot poeder, als ſijn gheraſpt broodt; met welck poeder ſy aldaer alle de ſauſſen bereyden, het welck wy in onſe plaetſen met meel oft gheraſpt broodt doen: het welck my gheſeyt is, van die het beproeft hadden, dat alles te boven gaet in leckernije.

Van dit poeder oft Fungi-meil nemen ſy een goet gedeelte, daer by eeck oft azijn, boter, olie, peper, gember, groffinagels poeder: dit alle onder een gheſlaghen, koken hier een ſauſſe van: als dan nemen dunne gherooſte ſneden broot, legghende de ſelve in de ſchotel, waer op ſy ghebrade Fungi cleyn ghesneden legghen, daer ſy de voornoemde ſaus over ſtorten, het welck een ſeer goede lepel potagie is, in Bohemen en elders ſeer gemeyn in 't ghebruyck: het welcke voor de groote Heeren aldaer veel ter tafel comt. DODO-

Dodoneus, Clusius en Bauhinus ſegghen, dat in Italien, Vranckrijck en Duytſchlandt ſoo ghemeyn is van de Fungi by het vleeſch te ſieden in de plaetſe van raepen oft knollen, dat niemant den tijdt kent wanneer dit ghebruyck ſijn beginſel heeft ghenomen: by alle gheſtoofde viſch en vleeſch, by poeila fricas, by vleeſch oft viſch toerten worden nu Campernoelien ghedaen, groot geſneden, oft cleyne heele bollekens.

Italiaenſchen moſtaert tot de Fungi.

IN Italien ſtampen ſy ghepelde amandelen met een weynich loock, ſoo cleyn als moghelijck is; daer onder mengen ſy wat peper, olie, en limoen ſop., tot op de ſelve dickte van moſtaert, den welcken ſy witten moſtaert noemen, waer mede ſy de Fungi eten, eens deels om den goeden ſmaeck; maer beſonder voor medecijn, alſoo ſy ſegghen, dat ſoo iemandt quaede Fungi ghegeten hadde, door deſen moeſtaert ſonder hinder ſoude bewaert weſen.

Dat ick hier eyndige van het koken is by gebreck van meer te weten.

Kocks en maerten doet geen klachten
Dat het koken is gheſtaeckt;
Comt my leeren, ick ſal 't achten;
Den onwetend' daer naer haeckt.
Wildt niet trots, hooghmoedigh weſen
My te leeren die niet can;
Want u leſſchen ſijn ghepreſen
Als den leer-linck noemt den man.
Al het geen hier is gheſchreven
Van de Fungi kokerij,
Heeſt my kock oft maert ghegheven;
Want hier niet en is van my.

Het V. Capittel.

Dat de Fungi ſmaeckelijck uyt haer ſelven ſijn.

Athanasius Kircherus in ſijn *China illuſtrata* wijſt ons aen uyt Philippus Marinus, de welcke van die landen veel geſchreven heeft, datter in de clippen van *Kocincina* ſeker vogels-neſten ſijn, de welcke ſoo coſtelijck ende dier worden verkocht als andere lecker ſpijſen, ten opſicht *Kircherus in China Illuſt. lib* 4. *cap.* 8.

van

van haer gheſontheydt ende grootachtinghe; jae datmen geene maeltijden en acht, ten ſy de ſelve aldaer te vinden ſijn. Deſe ſijn aenelevende, dat is lijmerich oft vetachtich, ende met vele hollekens doorſichtich, doch deſe en hebben van haer ſelven geenen ſmaeck; maer in dien ſy (alſt met de Campernoelien ghebeurt, ſeght hy) van een vernufte handt met welrieckende kruyden toe-ghemaeckt ſijn, ſoo verwecken ſy den luſt om te eten, ende ſchijnen altijdt meer en meer graegheyt en appetijt te veroorſaecken, het gene is ſtrijdende recht tegen den eygendom van andere ſpijſen, waer door met eten den luſt ende ghenegentheydt verſadicht wordt en vergaet: de voghels van deſe neſten is een gheſlacht tuſſchen ſwaluwen en muſſchen.

Den Heere Doctor Ioannes van Buyten heeft my bekent van deſe neſten ghegeten te hebben binnen der ſtadt Antwerpen, ten huyſe vanden Heere Penſionaris Edelheer, de welcke in ſijn leven een uyt-muntende lief hebber van alle uyt-heymſche vremde dinghen was. Deſe neſten hadden by nae den ſmaeck van artiſiocken.

Beverwijck inden ſchat der gheſontheydt. 3. Boec 4. cap. Even als Ioan. van Beverwyck ſeydt, ſoo is oock het naer praten van duyſenden: Dat de Fungi ghekockt ſijnde, de tonghe aenghenaem ſijn, is (ſeght hy) meer door de ſaus als door haer ſelven. Hier ſpreeckt hy ſeer wel en onberiſpelijck; want voorwaer ſtock-vis ſonder boter is eenen ſlechten koſt, gheweyckte boonen ſonder ſaus is ſlecht ghenoegh; nochtans den hongher maeckt rou boonen goet: maer ick gheloove, ſoo wanneer Beverwyck oft ander, de Fungi hier door willen miſachten oft vernietigen, datter menichte van onſe dagelijckſche ſpijſen ſijn, die met de Fungi hier in ghelijck ſullen ſijn: ten waere die met een goede ſaus wel bereydt waeren, weynigh om rou te eten ſouden eenighen lof behaelen.

Cluſius de Fungis fol. CCLXVII. Maer wat ſal Beverwyck met de ſijne ſegghen teghen de woorden van den vermaerden Cluſius den welcken recht onpartijdigh is ſprekende, aengheſien hy van ſich ſelfs betuyght, gheenen liefhebber in het Fungi eten gheweeſt te zijn; niet teghenſtaende ſeyt hy dat ſijne twee eerſte ſoorten van het achtſte gheſlacht der goede Fungi uyt haer ſelven ſeer aenghenaem en ſmaeckelijck aen den mondt zijn. Ende van ſijne ſeventiende, die hy de *Keyſerlijcke* noemt, ſeydt hy *Suaviores enim & delicatiores illi ſunt adultioribus*: Sy zijn veel ſoeter en delicater, te weten de ionghe cleyne, dan de groote oude. Noch ſeght Bauhinus, datter een ſoort van goede Fungi is, die van alle de Auteuren niet anders genaemt wort, als *Fungus delicatiſſimi ſaporis*, de Fungi van ſeer delicaeten ſmaeck. Wat reden iſſer om de goede Muſcus fungi ſoo om haeren geur en ſmaeck niet een

Ioan Bauh. Tom 3. cap. 42.

plaets

plaets onder de voorgaende te gheven : waer uyt den Leſer nu vonnis wijſen can , oft de Fungi uyt haer eyghen ſelven ſonder ſaus niet ſmaeckelijck zijn , ende ghelijck ick voormaels noch gheſeydt hebbe , dat ick van onſe Pradelli , ende oock van de ghemeyne Fungi dickmaels rouw met wat ſout ghegeten hebbe , in de welcken ick beteren ſmaeck bevont als in menighen ſlechten radijs , raep oft appel , &c. doch

T'is ghewiſch , dat alle ſpijſen
Wel ghekockt , zijn meer te prijſen ;
Want veel rouw zijn ongheſont.
Vindt de tongh gheen recht van claeghen?
Waerom moet de maegh behaeghen
Dat den graeghen ſmaeck haer iont ?
Laet ons van geen ſmaecken twiſten,
Oft de tongh vint ander liſten :
Ieder prijſt dat hem wel ſmaeckt :
Daerom laet ons't beſt verkieſen ,
En den rouwen luſt verlieſen,
Soo blijft onſen twiſt gheſtaeckt.

HET V. TRACTAET

HET I. CAPITTEL.

Van het ghebruyck der Fungi , ende hoedanighen reghel dat in het eten moet ghehouden worden.

HIer heeft my noodich ghedocht by te voeghen het ghevoelen der oude Medecijnen , ende tot meerder voldoeninghe, haere latijnſche woorden voorgheſtelt. Want het ſegghen van HIPPOCRATES , GALENUS , AVICENNA , VILLANOVA , NONNIUS, ende meer andere , is den ſelven ſin van DIOSCORIDES ; *In cibos idonei ſuaveſq; ſunt , & nihilominus maiore copiâ ſumpti , nocent , &c.* De goede Fungi zijn bequaem tot ſpijſe , niet teghenſtaende met groote menichten ghegeten , zijn ſchadelijck. *Dioſco. lib. 4. cap. 81.*

RUELLIUS : *Fungorum non malus eſt cibus , ſed ſi temerè mandantur.* De Fungi en is gheen quaede ſpijſe , iſt dat ſy ſober ghegeten worden. Uyt deſe woorden wordt ons claerlijck ghenoegh beweſen dat wy behoorden ſober *Ioan. Ruell. in Dioſco. lib. 4. cap. 71.*

ber ende matigh te ſijn in het ghebruyck der Fungi: nochtans en is ons van niemandt aen-ghewesen hoedanighe mate oft hoe veel datmen ſoude moghen eten ſonder ghevaer oft ongheval te verwachten.

Bemerckt hoe de naervolghende ondervindinghe het voorgaende als gheheel te niet doen. Volghens dat den ervaren Doctoor BRUYERINUS ſchrijft, ſprekende van ſijn eyghen ſelven, dat hy vele Fungi ghegeten heeft, daer beneven, dat den PAUS CLEMENS DEN VII. die ghestorven is in 't jaer 1533. out ſijnde 56. jaer, noyt avont naer ghelaten heeft van een heele ſchotel Fungi te eten: ende nergens bekent is, dat ſy den ſelven oyt ontſtelt hebben.

Ioan Bruye. lib. 9. cap. 20.

Al noch heb ick uyt den mondt vanden EERW. PATER MARQUIES Doctoor in de H. Godtheydt, ten tijde dat hy acht jaer Provinciael van de Order der Paters Predickheeren in Bohemen was, aldaer geſien heeft, datmen inden Vaſten daghelijcks, oft ſomwijl tweemael ter weken voor al de Religieuſen potagie van Fungi gaf, de welcke in het voor iaer ghedrooght wierden. Het ſelve gheſchiet noch tot Napels, Genua ende in geheel Italien, waer van in ſommighe Cloosters hondert en vijftigh, tweehondert, ende meer Religieuſen ſijn. Het is onnoodich dat wy buyten ons Brabant exempels oft ghetuyghenisse ſoecken: aenghesien dat ick menighmael uyt den mondt van den Hooghweerdighſten Heere AMBROSIUS CAPELLO Biſſchop van Antwerpen (by den welcken ick nu neghen iaer als des ſelfs Capellaen gheweeſt ben) ghehoort hebbe, dat in ſijn ouders huys alle jaer de proviſie van een heel tonne Campernoelien was; wiens doorluchte vader, ſijnde een groot lief-hebber der ſelver in te eten geene en ſpaerde, de welcke een man in de neghentigh iaer gheworden is: noch heeft ſijne ghenoemde Hooghweerde over ſeſtigh jaer in ſijn ouders huys gheſien, ende mede ghegeten, dat op ſekeren viſchdagh, den viſch ſeer ſchaers ſijnde, door een habile en hervaeren maerte ter tafel ghediſt was achtien oft neghentien verſcheyde cokenagien van Fungi, met de welcke een gheſelſchap van ſeſtien gaſten wel getoeft ſijnde, oock wel becomen is. Waer uyt ick ſegghe, dat iemandt van ieder ſchotel maer eenen lepel hadde ghegeten, het welck achtien lepels weſen ſoude, naer mijn ghevoelen ghenoeghſaem weſen can (indien weynigh ſchaeden can) om eenigh onghemack te veroorſaecken; ende te meer, onder ſoo veel verſcheyde naturen: het welck my dunckt voor een merckelijck exempel mach aenghenomen worden.

Soo wanneer ick van mijn ſelven magh ſpreken (ghelijck al is't ſaecke dat my de natuere geen ſterck lichaem verleent heeft, maer in teghendeel vele weeckigheyt, ſoo van borſt als van maghe, gallachtigh en anderſins

ſins is toegevoeght) evenwel heb ick in mijn leven vele Fungi ſoo rouw als ghekockt ghegeten, oock ſomwijl ſavons een halve ſchotel, de welcke my noyt in het minſte deel ontroert hebben: van ſoodanighe ondervindinge ſijn oock vermaerde Doctoren der Medecijnen van deſen tijdt, ende meer andere gheloofweerdighe perſoonen, my ſeer wel bekent.

Evenwel, niet teghenſtaende alle mijne aenwijſinghen, ſoo en is't niet gheraeden, in het generael gheſeyt, oock in de beſte ende geſontſte ſpijſen, overdadigh, gulſich oft immers te veel van te eten. Daerom ſegh ick

Den luſt, ſmaeck ende vreught noyt baerden eenigh quaet,
Als die gheſchiet met deught, en ſonder overdaet.

In alles behoort middelmaet ghehouden te worden, ende niet naer luſt en wenſch den appetijdt volghen : ende boven al is een ieder ghehouden wel te letten op de gheleghentheyt van den tijt, gheſteltenis van ſijn lichaem, als mede de natuere der ſpijſe : want ick gheſien hebbe dat eenen knecht van achtien jaeren, de welcke te gulſich van goede rys-pap had ghegeten, ſieck gheworden is: welcke overladinghe der maghe andere quaelen ende ongemacken veroorſaeckte, ſoo dat ſijnen ſmaeck in't graf betaelt is. Noch ſijnder verſcheyden gheſtorven van te veel rouw oeſters, rouw parſen, ende verſche okernoten te eten, het gene ick binnen Antwerpen gheſien hebbe: van ſoodanighe onghevallen ſijn boecken vol te ſchrijven, volghens het aenteeckenen der Doctoren, van de welcke in het tweede Deel der quaede Fungi noch verſcheyde ſtaeltiens van ſoodanighe ſtoffe ſal ten toon ſtellen.

Oock dient ghelet op ſommighe ghebruyckſaeme ſpijſen, die wy voor medecijnen nutten: waer van het eerſte den goeden wijn ſal ſijn, die ons tot behulp ende medecijn van den ſwacken menſch ghegheven is : ende om datter weynigh ſijn, die niet eenighe ſwackheydt en hebben, ſoo is den wijn eenen dranck van alle menſchen gheworden: want den wijn (volghens het ghemeyn ſegghen) placht in de Apoteeck alleen verkocht te worden als een medecijn, den welcken nu ter tijdt in overdaet tot verkortinghe des levens, ende ſommige tot verlies van ziel en lijf verſtreckt.

Den goeden ſaffraen is in duyſent dingen voor een medecijn ende behulp aenghewesen, jae wort in onſe daghelijckſche ſpijſen ghedaen, ende alſoo ghenut: waer van nochtans CHRISTOFFEL ACOSTA, ende BEVERWYCK uyt den ſelven, betuyghen, dat ſoo wie dry dragma ſaffraen teffens in ſoude nemen, met de doodt ſoude betaelen. Saffraen

Soo dat die medecijn
Can dienen tot fenijn.

Loock. Wie is verſekert als iemandt den knoop-loock coopt van de Boeren, Waelen, oft Hoveniers, hoedanich, oft op welcke manier dat den ſelven loock voortsghecomen oft ghewonnen is, het ſy oft uyt het ſaet, oft uyt de kleyſters: want DODONEUS ſeght, als den loock vyf oft ſes mael vervolghens uyt het zaet ghewonnen is, alſdan fenijn en doodelijck is: ſoo dat den goeden loock van de klyſters moet voortsgheſet worden, maer niet uyt het zaet.

Dodoneus in het V. deel 23.boeck,12. cap. in de Byvoeghſels.

PLEMPIUS IN AVICENNAM ſeght, dat den loock heet en en droogh tot in't beginſel van den vierden graedt is: waer door hy ſeer naer by denatuere der heete fenijnen comt.

HET II. CAPITTEL.

De nature, kracht en voedtſel der goede Fungi.

GHemerckt dat ick voor deſen belooft hebbe niet te verſchoonen in de nature te beſchrijven der goede Fungi, ſoo ſal een ieder mijn ſchrijven met de eyghen woorden der Doctoren beveſticht vinden: biddende dat den Leſer ghelieve goet oordeel te wijſen. Want wy ſullen van de outſte tot de ionghſte voorts gaen.

Hippoc. lib. 7. ſect. 7. fol. 1237.

Den grooten HIPPOCRATES, vader der medecijnen ſeght: *Fungi cum frigidi ſint & humidi, craſſos humores flatuſque plurimos gignunt:* Ghemerckt de Fungi cout en voechtich van natuer zijn, ſoo brenghen ſy vele grove windtachtighe humeuren voorts.

PLINIUS ſeght, dat de Fungi uyt den reghen voortscomen, ende haeren oorſpronck uyt de ſlijmerachtighe overvloedighe voechticheydt hebben; waer uyt hy beſluyt, dat ſy cout en voechtich zijn: welcke coude comende tot den vierden graedt, alſdan ſouden ſy fenijn en doodelijck zijn.

Gal. de alem. facul. Tom. 1. lib. 2. cap. 69. Ardoy. lib. 3. cap. 63. Avicen. lib. 2. tract. 2. Horſt. Tom. 1. diſp. 20. Coro. 1.

GALENUS: *Alimentum autem ex ipſis eſt pituitoſum & frigidum.* Haer voedtſel is cout en ſlijmerich.

ARDOYNUS, oock AVICENNA: *Frigidi ſunt extremo tertij ordinis gradu, humiditas proximè eòdem accedit.* De Fungi zijn cout in het uyterſten van den derden graed, ende voechtich tot in't beginſel van den ſelven.

GREGORIUS HORSTIUS ſeght, dat de Fungi een grof, dick en waterachtich voedtſel gheven.

Tot alle deſe cleyne deughtſaeme ghetuyghenisſen ſullen de Fungihaeters ſtoffe hebben om een deuntien naer haer ghemoet te ſinghen, het

welck

welck haer tot grooten trooſt en vreught ſal ſtrecken, maer de kans ſal keeren.

De Fungi wel ghekockt, en naer de conſt bereydt,
Op groote tafels diſt voor waerde leckerheydt:
Maer ſoo g'haer krachten kent, wilt u geſontheyt meten:
't Is beſt, eer datmen 't proeft, 't ghekoock op ſtraet geſmeten.

Dat de eene ſoort van Fungi beter van nature ſijn als de andere.

HEt en is maer al te claer, dat de ouderlinghen weynigh onderſoeck ghepleeght hebben, in het verſchil aen te wijſen van de eene natuere der Fungi tuſſchen de andere: van de welcke ſy op ſoodanighe maniere ſpreken, als oft iemant ſeyde: het vleeſch is grof, ſwaer en herdt om te verteiren: ſoude dien volghens daer uyt te beſluyten ſijn, dat een ſpier van ionck lammer-vleeſch, aen eenen ſwacken, ſiecken menſch ghegheven, het ſelve ſoude te verſtaen zijn, dat oſſchen-vleeſch en lammer-vleeſch van een ende de ſelve natuere weſen moet?

My dunckt dat wy voorwaer met recht ghedwonghen zijn in deſe ſaecke meerder onderſoeck te doen, ende de ſelve verder uyt te ſpeuren, tot meerder gheruſtheydt en voorſekeringh: tot welcken eynde de naervolghende aenwijſinghen der Doctoren meer aen te nemen ende te ghelooven is, alſoo haer naerder ende laeter onderſoeck ten minſten van de andere duyſent iaer verſchillen, in welcken tijt vele verſcheyde ondervindinghen ontdeckt zijn, ghelijck hier naer vertoont worden.

Voor het eerſte ſoo can ick betuyghen, dat de *Pradelli*, die wy in Brabant ſeer veel, ſchoon en goedt hebben, oock de beſte ende de lichtſte van allen om verteiren zijn: iae veel beter van deſe een heele ſchotel, als van onſe ghemeyne Fungi een vierde paert, het welck ick by eyghen ondervindinghe dickmael ondervonden hebbe, tot welcken eynde dat ick de Pradelli, dat zijn de *Wey campernoelien*, de eerſte onder alle de goede Fungi ghenaemt hebbe: ende naer de Pradelli volghen de *Boleti*, ende naer die zijn de *Goude Fungi* oock de beſte om verteiren, alſoo de ſelve licht verdrooghen, ende weynich voechticheydt by ſich hebben: boven het welcke dat de *Goude Fungi* al noch den heeten peperachtighen ſmaeck zijn hebbende, waer door haere coude voechticheydt veel minder is, ende dies te droogher zijnde oock de alderbeſte ſijn.

IOAN. BAUHINUS verhaelt van ſijne ſeſde goede, de welcke mijne twee- *Ioan. Baub. Tom. 3. lib. 40. cap. 6.*

BIBL. UNIV. GENT

twee-en-vijftichſte ſoort is, dat de melckachtigheyt der ſelver Fungi hitſich is: waer door ſy meer opſwillen: daer uyt beſluytende, dat alle goede melck-druypende Fungi minder cout ſijn, waer door ſy beter van natuer, ende eerder verteirt worden als de andere grove, dicke en waterachtighe taeye ſoorten: leeſt oock het verſchil van de Abeele Fungi tuſſchen de ghemeyne goede Eycke Fungi.

Fabri. Tom. 1. lib. 5. cap. 4. PETRUS IOANNES FABRI ſchrijft: *Rubicundi & boni odoris optimam ſubſtantiam & perfectam concoctionem & digeſtionem ſatis teſtantur, & ex his Boletis gratiſſimi poſſunt parari cibi.* De roode Fungi, ſeght hy (die hy met den naem van *Boleti* vereert, ende nochtans de *Wey-fungi* ſijn) ſijn goet van geur, de beſte ſtoffe ende licht om verteiren, van de welcke men goede ſpijſe bereyden can.

Dat de Fungi goet en licht om verteiren ſijn.

HIer ſal nu hoy ghenoegh by ghebrocht worden om de groote blaſfers ende onbewuſte blaeskaecken den mondt te ſtoppen: ick ſpreke van ſoodanighe ſtoute waenverſtanden, die ſich vermeten en inbelden, dat al hun woorden als oraeckels moeten gheacht worden in alle het gene dat ſy prijſen oft laken, ſonder dat ſy peyſen oft ſulcks van haere wetenſchap oft ſtudie is, oft niet.

Deſe neerſtighe Doctoren hebben (als het naervolghende behelſende is) beproeft, ende oock het ſelve bevonden: ghelijck ſy hier ſijn betuyghende: waer van ATHENEUS verhaelt de ſelve woorden van den gheleerden Doctoor DIPHILUS: *Scribit Fungos eſſe gratos ſtomacho, alvum movere, alere multum, &c.* DIPHILUS ſchrijft, dat de Fungi goet voor de maghe ſijn, dat ſy oock wel voeden, ende camerganck verwecken.

Athen. lib. 2. de Fungis

IOAN. BAP. PORTAVILLA ſeght, *Fungum eſſe tam eſui ſuavem, ut crudus edatur, praeberi agris innoxiè, &c.* dat de Fungi ſoo aenghenaem om te eten ſijn, dat ſy rouw ghegeten, worden ende ſonder ſchaede aen de ſiecke menſchen ghegheven worden: dit ſeght hy van de witte welrieckende Fungi, de welcke ick meyne onſe Wey-fungi te ſijn.

Portavilla. lib. 10. cap. 70.

Fungi rouw aen de ſiecken gegeven.

Het is met meerder kennis ende ghegrondeerder reden vaſt ghеſtelt de voorgaende aenwyſinghen aen te nemen, aengheſien dat ſy onderſcheyt maecken, ende uytkieſende ſijn de eene ſoort van de andere (het welck ſterckelijck betuyght, dat ſy beyde de natueren wel onderſocht hebben) als het ſegghen van ROUILLIUS, de welcke ſonder eenige ſoorten van Fungi te beſcheyden, in het ghemeyn ſeydt, dat de Fungi laſtich aen de maeghe, herdt en ſwaer om verteiren ſijn: op ſoodanighe manier,

Guli. Rouil. Tom. 2. lib. 15. cap. 20.

oft men ſeyde, Al de ſoorten van viſch ſijn cout,nat en ſlijmerich : ſoude den Baers, een ſoort van viſch ſeer goet en gheſont, daerom aen den ſiecken menſch niet moghen ghegheven worden ? laet ons eens onderſoecken oft den Salm, Palinck ende dierghelijcken viſch den ſiecken ſoo goet en dienſtich ſal weſen als den Baers : want HUGO FRIDEVALLIS ſeght dat den Salm grof bloet ende winden by brenght,ende ſwaer om te verdouwen is: ende den Palinck veroorſaeckt cout dick en ſlijmerigh ſap, want die veel palinck ſouden eten, ſtelt ſy leven in perijckel, waerom den ſelven ſoo wel verboden wordt aen den gheſonden als den ſiecken. *Fridevall. lib. 4. ſect. XI. cap. 15. & 24.* Natuer van Salm en Palinck.

Wy bevinden hedens daeghs perſoonen, de welcke de Fungi niet en eten, ſegghende dat ſy herdt om verteiren zijn, ghevende tot reden,dat de ſelve in des menſchen maghe niet en koken noch verteiren, maer alleen door den lichaeme paſſeren, want ſy de ſelve in haeren ſtoelganck bevonden hebben in haer geheel ende voorigh weſen. Voor ſoodanighe perſoonen,ende ſulcks bevonden hebbende,iſt niet gheraeden van ſoodanighe Fungi te eten, aenghesien haere maeghe niet wel gheſteldt en is om ſulcks te connen verteiren : maer ſoodanighe perſoonen behoorden oock wel te letten oft ſy den ſtockvis, boonen, erten oft erweten, ende onder de vruchten, de aelbeſien, kriecken, ende boven al de gheſoden brem-cappers (de welcke een gheſont ſalaet is, beſonderlijck voor 't graveel) in haeren ſtoelganck niet en bevinden: want dit ſalaet der brem-cappers wordt van ſommighe het profijtelijck ſalaet ghenaemt, als tweemael bequaem zijnde. Doch, al waert ſaecken dat men hondert verſcheyde ſpijſen van ſoo herden natuer (de welcke in den ſtoelganck gheheel bevonden worden) conde aenwijſen; ſoo en ſoude nochtans de ſelve niet gheſpaert worden noch miſacht, om dieſwil dat ſy met den ſchijn van eenich perijckel (ghelijck de Fungi) niet belaſt en zijn. Fungi herdt om verteren.

Noch iſt ſeer te verwonderen, dat een ieder voor gheſont, iae als medecijn acht, de groene kruyt oft eyerkoecken, in het welck ick ſpreke naer mijn ghevoelen dat ſy ſeer faelen ende bedroghen zijn : want hoedanich goet kander beſtaen in herde eyers, ſwarte boter,en rouw ghecapt kruyt te ſaemen gherooſt, verſcrompelt en verkorſt ? al iſt dat de kruyden in haer ſelven goet zijn, ſoo worden ſy naer mijn ghevoelen bedorven door dit branden en rooſten : ſoo dat de Fungi beter en lichter zijn om verteiren als ſoodanighe koecken. Daerom Eyerkoecken ongeſont.

Eet de eyers uyt den dop,
En de kruyden uyt het ſop.

Noch heeft de haeſte bederffeniſſe der Fungi in menighe menſchen eenen

eenen afkeer tot de ſelve verweckt: het welck nochtans (volghens het ghemeyn ſegghen der Doctoren) een teecken is van ſeer teere ſtoffe, ſoo dat ſulcks haer dien volghens voor een deucht ſoude verſtrecken: want hoe eenighe ſpijſe teerder van ſtoffe is, dies eerder ende lichter verteirt is, door welcke teerigheydt oock eerder bederven.

By exempel: iſſer beter en gheſonder ſpijſe als een verſch hinnen eye, goedt voedtſel ghevende, verſterckende ende licht om te verteiren: ende bedorven zijnde, ſoo can den ſtanck alleen een doodelijcke quael verwecken: daerom laet ons goede verſche eyers, ende goede onbedorve Fungi eten.

Onſe inlandtſche vijghen, de beſte miloenen, moerbeſien, ende andere zijn alle ſeer teere vruchten, want de ſelve haeſt beſchimmelen, verrotten en ſtincken: waer uyt volcht het haeſt bederven, teer van ſtof, oock licht om verteiren zijn: hoe wel dat het ſeker is, dat ſoodanighe haeſt bedervende vruchten, in weecke, coude, ſlappe en waterachtighe maghen, meer ongheſontheydt als goedt bybrenghen: doch hoe menighe ſpijs en worter niet ghegeten, die wy weten dat ongheſont zijn, de welcke vele menſchen meynen gheſont te maecken, midts ſy met eenen goeden teugh wijn alles willen verbeteren. Wie ſal noch dorven Miloenen eten? want DODONEUS ſeydt: *De Miloenen zijn cout en voechtich van vleeſch, ende ſy worden traeghelijcker verdout oft verteirt, dan de andere comcommerachtighe vruchten: ende indien ſy in de maeghe wat lanckachtich blijven, ſoo bederven ſy, ende veroorſaeckrn quaede heete cortſen.*

Dodoneus lib. 20. Miloenen

Ioan. Bruy. lib. 8. *cap.* 90.

Dit betuyght BRUYERINUS met het exempel van den PAUS PAULUS den tweeden, den welcken door Pompoenen te eten gheſtorven is, dat nochtans Miloenen zijn geweeſt, alſoo den naem van Miloenen alſdoen noch niet ghegheven en was, ſchuylende noch alle onder den naem van Pompoenen, het welck HERESBACHIUS, CLUSIUS, AVICENNA, DODONEUS en andere betuyghen, want naermaels is den naem van Miloen van de Italiaenſche tale ghenomen, *Mille una*, dat is, van duyſent een goedt.

Conrar. Hereſb. lib. 2.

Plat de Vitis Pontif. fol. 340 *pag.* 2.

PLATINA ſeght, als dat den ſelven PAUS op dien dagh twee groote heel Miloenen ghegeten hadde, van de welcke hy den ſelven nacht een apoplexie heeft ghekreghen, ende gheſtorven is in't iaer 1471. oudt zijnde 54. iaer.

Pompoenen, Comcommers en Miloenen zijn ſeer naer van een en de ſelve natuer, te weten voechtich tot het hoochſten van den tweeden, ende cout in het beginſel van den derden graedt.

Ende alſoo het verſchil (beſonderlijck in voechticheydt) tuſſchen de

goede

goede Fungi en Miloenen ſeer groot is, ſoo derre ick ſegghen dat onſe ghemeyne goede Fungi, de welcke van my ſelfs ende van meer andere perſoonen veel rouw ghegeten ſijn, in haer ſelven van ſoo grooten coude noch ſchadelijcke nattigheydt niet en ſijn als de Miloenen, alſoo ick beſluyte dat de goede Fungi van haer natuer cout tot in het uyterſten van den tweeden, ende vochtigh in't beginſel van den ſelven graedt ſijn. Natuer der Fungi

Het III. Capittel.

Dat de Fungi niet gallachtigh ſijn.

NOch worden de goede Fungi ghelaſtert, dat ſy van natuer gallachtigh ende den gal-ſuchtighen menſch ſchadelijck ſijn.

Voor het eerſt ſoo moet ons eerſt blijcken en bekent ſijn, hoedanighe quaele dat de gal-ſucht is, ende uyt wat oorſpronck de ſelve voortscomt: het welck wy van de oude medecijnen leeren ſullen.

Hippocrates in ſijne beſchrijvinghe van des menſchen natuer ſeght. *At verò æſtate ſanguis adhuc viget, & bilis in corpore levatur: bilis autem per æſtatem ac autumnum corpus poſſidet*, ghelijck in den Somer is het bloet in ſijn volcomentheydt, ende de galle verheft ſich in het lichaem: want de galle door de hitte des Somers oft in den Herſt het lichaem beſit. *Hippo. lib. 1. de natura hominis,*

Galenus ſeght van de ſwarte galle: *Nam & in animantibus quæ temperaturis calidiores ſicciore ſque ſunt, in ijs plus generari videtur: in quo calidioribus ſimul & ſiccioribus anni temporibus: edulijs quoque craſſis atque ſicciſſimis, &c.* ghelijck in de ghedierten, de welcke door menghelinghe van de natuere werm en droogh ſijn, ſchijnt de ſwarte galle in deſe meeſt voorts te comen: ende, dat in de heetſte ende drooghſte tijden des iaers, oock in de grofſte, vetſte en drooghe ſpijſen. Ioannes Tagautius, Ambianus: *Eſt igitur bilis, quæ χολὴ græcis dicitur, vulgo autem cholera, humor calidus & ſiccus, ex tenuiori & calidiori parte chyli, vel ex ſanguine tenui, & fervente, ut modò diximus, procreatus: bilis, naturalis eſt humor, calidus & ſiccus. &c.* De galle is dan ghelijck die by de Griecken χολὴ ghenoemt wordt; maer ghemeynelijck Cholera, is een heet en droogh humeur, uyt het eerſte ende wermſte ſap door de kokinghe ende verteiringhe der ſpijſen in den buyck voortscomende, oft wel uyt het hitſich bloet, ghelijck noch gheſeyt is: de natuerelijcke galle is een heet en droogh humeur. *Gale. Tom. 1. lib. 3. de atra bile. litt. B.* *Ambia. lib. 1. cap. 8.*

BIBL. UNIV. GENT

Sibizi. fol. 57. MELCHIOR SIBIZIUS ſeyt: *Bilis ignis, ſanguis aer*: de galle is het vier ende het bloet is de locht.

Hoe ſullen onſe almeyn-wetende Fungi-haters ſtoffe vinden om het claer betuyghen der voor-aenghewesen gront regels van ſoodanighe oude ervaeren Doctoren te wederlegghen, oft met welcken anderen looſen ſchijn verduyſteren, op dat ſy haere bittere galle teghen de goede Fungi moghen blijven uytbraken? dunckt u. l. niet dat de goede Fungi een behulp ende ghenees-middel teghen de gal-ſucht ſijn, de welcke uyt haer eyghen natuer cout en vochtigh ſijn, ſoo dat ſy connen dienen om het vier der galle te ſtelpen, even eens als het water, waer door het vier oft heel uytghebluſt oft ten minſte de meeſte vlamme belet, oft verdooft wordt? waer op de woorden van den hooghgheleerden AVICENNA hier wel paſſen, als hy ſeydt: *Melancolicus nutrimento eget valde humectante, modicè calefaciente: biloſus humectante & refrigerante*: aen den melancolijcken is noodigh te eten ſeer vochtigh voetſel, en een weynigh verwermende; ende aen den gal-ſuchtighen vochtighe ende vercoelende ſpijſen.

Fungi goet voor de gal-ſucht.

Het en behoorden ons gheen wonder te zijn, dat de goede Fungi opſpraeck lijden: aenghesien de goede verſche eyers de blaem krijghen van galachtich te weſen van natuer. Voorwaer het medicinael ampt wort van ongheleerde knapen en maerten al te onbewuſt ter hant ghenomen. Ick ſegghe, een ſoo grooten, ſwaeren, hooghgeleerdt ende waerdich ampt, het welck van geene gheringhe, botte, ongheleerde ſtoute menſchen aen te vanghen is, veel minder iet voorts ſeggen het gene ſy ſonder kennis oft onderſcheydt gehoort hebben, oock uyt den mondt van vermaerde en gheleerde Doctoren ſelfs: wiens ſegghen met inwendighe kenniſſe ghegront is, ſoo in het ghebieden aen den eenen ſiecken, als oock het ſelve te verbieden aen eenen anderen ſiecken: als by exempel dat de eyers den eenen verboden, ende den anderen toegheſtemt en gheboden worden. Want voor het eerſte ſoo en zijn de goede eyers van haer eygen ſelfs niet galachtich: maer ſy connen wel vergalt worden naer advenant dat ſy gheſauſt oft ghekockt worden, het welck ons LUDOVICUS NONNIUS betuyght, ſegghende: *Nam in biliosis corporibus & impuris ventriculis facile corrumpuntur, &c.* Dat de goede eyers in een gallachtich lichaem, ende vuyle onſuyvere maghe lichtelijck bederven, als zijnde een teere lichte ſtoffe, de welcke den ſtanck ende rotten ſlijm der maghe haeſtelijck ontfanght ende naer treckt, waer door ſy bederven ende ſtinckende worden; ghelijck als goet verſch ſop in eenen ſtinckenden pot gheſtort.

Eyers ſijn niet galachtich.

Lud. Nonn. de re cibaria lib. 2. cap. 37.

Den grooten miſſlach der ghemeynte beſtaet daer in, dat het gene ſy

eens hooren, al te haeſt aennemen en ghelooven: het gene my gheſchiet is aen een volle tafel, van een ſtoute tongh te hooren dat den ſelri oft ſelder van ſijne nature cout en vochtigh is, uyt reden dat de ſaus van olie, peper, ſout en goeden wijn is: en ick ſegge, dat den ſelri heet en droogh tot in't beginſel van den derden graedt is. Natuer van den ſelder.

Hier voormael is ghetoont en vaſt gheſtelt, dat de goede Fungi uyt haer natuer niet galachtigh ſijn: dan dat de ſelve door haer vette, heete ſaus niet vergalt en worden, dat can van niemant gheloochent worden: want de ſaus overwint dickmael de heele nature der ſelver Fungi: bemerckt; olie, orego, peper, loock, marioleyn, petercelie, anchioven, ſtercken wijn, oft al deſe heete en vette byvoeghſels, de welcke van alle de medecijnen voor galachtich bekent ſijn, de nature van de Fungi niet vergalt en maeckt. Ick bevinde datter geen ſekerder noch geruſter middel is, als dat een ieder neerſtigh betrachte de kenniſſe ende de gheſtelteniſſe van ſijn eyghen lichaem, aen welcke fouten oft onghemack het ſelve meeſt onderworpen is: alsdan ſal ons oock dienſtigh ſijn, door eenen ervaeren Doctoor te weten, welcke ſpijſen aen ons goet oft quaet ſijn: alſoo wy ons lichaem ten deele connen by de aerde verghelijcken: want de aerde en bewaert niet alleen het gene in haer gheplaetſt wordt, noch ſy en brenght altijdt het ſelve niet tot verbeteringhe oft meerder volmaecktheyt; maer ſy doet dickmael de eerſte deught oft naturelijck goet (dat de ſaecke in haer ſelven heeft) te niet ende verderft.

By ghelijckeniſſe; al is't dat ſommighe goede deughtſaeme zaden, die van natuere ghewoon ſijn ſoodanich voorts te brenghen ghelijck haer eerſte weſen was, van het welcke ſy voorts ghecomen ſijn: nochtans de ſelve zaden gheplant oft ghezaeyt wordende in onvruchtbaere aerde, als in ſlijckerighen, ſouten, ſueren, ſtueren oft ſteenachtighen gront, alsdan worden ſomwijl deſe zaden in haer graf gheſtickt, oft ſoo de ſelve niet en vergaen, veranderen in eenich ander onkruyt, het gene ſy beerven van de plaetſe (dat is den buyck der aerden) in de welcke deſe zaden ghekockt oft verteirt worden. Dit dunckt my ghelijck te ſijn aen het gene Pet. Ioan Fabri is ſegghende: ſoo wanneer iemandt den beſten wijn in een vuyl bedorven vat ſtort, den ſelven wijn verlieſt al ſijn eerſte goet, ende ſijne gheſonde deughtſame kracht verandert in droeſom: welcken wijn als dan den menſch eerder tot een ſwaere ſieckte, iae tot de doot can brenghen, in plaetſe van behulp oft gheneſinghe: ſoo dat de plaetſe, het gene het vat is, oorſaeck is, dat den goeden wijn ghelijck verandert in ſenijn. Niet anders en gheſchieter met ons lichaem: naer dat den inwendighen menſch van binnen gheſtelt is, dien volghens ghe- *Pet. Ioan. Fab. lib. 3. cap. 1.*

 ſchiet

ſchiet alle kokinghe ende bedeylinghe, niet alleen van de goede Fungi, maer in alle onſe andere dagheli jckſche ſpijſen, oft tot goet en ſterck voetſel, oft tot verderffeniſſe, onſteltenisſe ende ſieckte, het welck den menſch aen ſijn ſelven daghelijcks can bevinden.

Om den Leſer niet afkeerich te maecken, oft te vermoeyen, ſoo ſal ick den ſelven hier mede voldaen achten, want al waert dat ick hier neffens al de aenteeckeninghen der wereldt betoont hadde, ſoo ſouden de hertneckighe haer gemoederen niet verſachten: het gene my eens wedervaeren is van een achtbaer verſtandich man, hoe wel hy het ſelve in het naervolghende niet en betoonde. Zijnde te ſamen aen een tafel met Doctoren der Medecijnen, Godtſgeleerde, Rechtſgeleerde, ende andere vernufte mannen, aten te ſaemen ieder naer ſijnen ſmaeck van gheſtooſde Fungi, behalven den eerſten voornaemden perſoon, den welcken om geen ander reden de Fungi wilde proeven, als uyt enckel vreeſe van van de ſelve te ſterven: van welcke reden hy ſeer haeſtelijck overwonnen was, de andere ſegghende, dat het hunlieden oft niemant ter weireldt gheoorloft was, ſy ſelven vrijwillich in perijckel des doodts te ſtellen, ende dat hy behoorde aen te nemen dat niemandt van hun allen ſulcks door die goede Fungi te vreeſen hadden; want ſy haer leven al te ſamen ende een ieder even lief hadden, ende meer andere redenen: maer alles was te vergeefs. Tegen ſoodanige goede Fungi haeters oft rede looſe, ſullen de goede kenders der Fungi hier een deuntien moghen ſinghen.

Onervaren ſonder licht;
Zijdt ghy niet aen't goedt verplicht?
Waerom is u wet ſoo ſtraf,
Dat ghy ſchrijft den menſch in't graf?
Goede Fungi wel bereydt,
Eet men ſonder ſwaerigheydt.
Siet hoe deſe eetbaer ſpijs
Ieder een gheeft lof en prijs;
En om dat ſy is gheroemt,
Op des Princen tafel comt:
Want 't geen groote maeltijt is,
Daer gheen Fungi ſtaen ten dis.
'K heb ſoo dickmael Fungi geten,
En noyt als van goet gheweten;
Daerom ick met reden ſegh,
Smijt geen goede Fungi wegh.

Sonder vrees en achterdencken
Zijn de goede ſonder krencken,
En de minſte die nu leeft,
Hier nu volle kennis heeft.
Voeghţ u naer diſcrete wetten,
En wilt op u ſelven letten;
Al wat goet is acht voor 't beſt,
Raed' aen ieder menſch voor 't leſt.

Het IV. Capittel.

Dat de goede Fungi een gheneeſmiddel voor het flerecijn is.

SEker borgher van Antwerpen, met den welcken ick vele iaeren goede vrientſchap hebbe gehadt, was een man ten uyterſten in handen ende voeten met het flerecijn overvallen met iaeren lanck: den ſelven hadde menichte middelen onderſocht ende beproeft, maer met weynich bate: behoudelijck, dat hy my noch weynighe daghen voor ſijn doodt verclaerde; dat hem geraden was, de goede Fungi cleyn te ſnijden, ende in een glaſe fleſſe gedaen, dicht met pick toegeſtopt zijnde, de ſelve in de aerde te delven, ſoo langh tot dat al de Fungi in water verandert waeren: welck water hy verclaerde onlijdelijck te ſtincken. Ende ſoo in het ſelve water doecken ghenat, ende over al de flerecijnighe leden geleydt zijnde, bekende my, van alle ſijne remedien die hy beproeft hadde, geene ſoodanighe baete oft verminderingh van pijne bevonden te hebben, als van dit Fungi water: dan om den onlijdelijcken ſtanck heeft de ſelve moeten verlaeten: waerom ick geraeden vinde, dat men eenich ſout daer by doen ſal, eensdeels tot verminderinghe van den ſtanck, als mede tot meerder geneesbaere hulpe, om dat het ſout oock de uyterſte coude een weynigh ſal maetighen.

Fungi verande(Fungi veranderen in water.)

Aengeſien dat deſe Fungi haer geheel tot water ſtellen, ende haer ſelven alſoo vernietighen, ſoo dunckt my, dat de Fungi van ſoo herden ſtoffe oft verteiringhe niet weſen connen, als ſy wel belaſt worden.

Dodoneus ſeght oock dat de Fungi, de gene die onder den Vlier-boom voortſcomen, de ſelve geſtooten zijnde, ende met rooſen-water vermenght, op de heete gheſwillen gheleydt, ſeer goedt ende gheneſende zijn.

DODONEUS wijſt oock eenighe quaede Fungi, goet zijnde om het flerecijn te ghenesen. Doch men moet wel ende voor al bemercken dat ons de nature van het flerecijn eerſt wel bekent is, oft het ſelve cout oft heet is, want ten opſicht van de coude vochtighe nature der Fungi ſoo can dit maer dienſtigh weſen voor het heet flerecijn. Want ick heb voor het cout flerecijn met groote hulp eñ baete ſien ghebruycken drooghe bladeren van toeback oft petum de ſelve in ſtercken Straesborghſchen brandewijn te weyck gheleydt, ende deſe bladeren op de flerecijnighe leden gheleydt ſijnde, de pijne dede verminderen ende haeſtelijck ghenesen: andere hebben 'tſelve ſonder eenighe hulpe te vergheefs ghebruyckt, &c. Het is waerſchijnelijck, volghens het aenteeckenen der Doctoren, dat de quaede Fungi meer in het ghebruyck tot gheneeſmiddelen zijn, als de goede, van de welcke in het tweede Deel ſeer claer ghehandelt ende aenghewe-ſen wordt.

Eynde van het eerſte Deel.

HET TWEEDE DEEL

Beſchrijvinghe der quaede Fungi,

Bevattende het verſchil van ghedaente , ſoo inwendich als uijtwendich , met alle haere quaede eyghendommen , hoe en in welcker manieren de ſelve te kennen zijn.

Inleydinghe tot het tweede Deel.

AEnghesien by de onderlinghen hier in weynich onderſcheyt gepleeght is, het welck genoech is blijckende,als wanneer ſy alle de Fungi onder een menghelen , ſonder eenich verſchil van de goede met den goeden naem , oft de quaede met den quaeden naem te noemen , het gene ſy als ongheacht hebben voor by ghegaen , om dat de Fungi alsdoen weynich , ende niet als nu, in het gebruyck waeren : ſoo heeft CAROLUS CLUSIUS in ſijne Wercken , de goede Fungi voor het eerſt , ende de quaede daer naer gheſtelt, om dat de boeren hem betoonden , welcke de goede , en welcke de quaede waeren , het welck ſy ſeer wel verſtonden, ende (ſoo den ſelven oock betuyght) van hun bekent gheleert te hebben, waer uyt hem docht dit een noodigh werck te ſijn , te meer , als hy heeft bevonden, datter ſoo veel quaede ſijn , de welcke aen de goede ſoo ghelijck ſijn, als den eenen appel aen den anderen.

GASPER BAUHINUS heeft de ſelve weghen van CLUSIUS naer gheſtapt; maer IOANNES , GASPARS Broeder, heeft ſulcks voorbyghegaen , ſtellende alles onder malcanderen. Sommighe ſijn van ghevoelen,al is't dat den ſelven IOANNES vijftigh iaeren naer CLUSIUS ſijne Wercken heeft in 't licht ghegheven , niet anders oft weynigh heeft als de ſelve woorden van CLUSIUS naer gheſchreven, om dat ſijne menghelingh een ander werck ſou toonen, ſonder ſulcks te connen mercken, op dat hy geenen naerſingher van CLUSIUS ſoude ghenaemt worden.

Daerom het ſtaet my toe te belijden , het meeſte licht van CLUSIUS ghenoten te hebben;wiens Wercken van my niet eerder gheſien oft becomen ſijn, als in't jaer 1671. het welck ick dickmael beclaeght hebbe , ten opſicht van mijn groote moeyte in deſe materie, die ick van het iaer

vieren-

BI... UNIV. ...NT

vierenvijftigh hebbe begoſt aen te teeckenen, het gene my doen ſeer verlicht ſoude hebben: doch noch meerder licht is my door den Heere Doctoor Syen van Leyden voor ooghen gheſteldt, als den ſelven my in't iaer 1672. den gheſchilderden Fungi-boeck van Clusius heeft ter handt geſtelt, ſiende al het verſchil met de levende coleuren van goedt en quaedt. Ende ghelijck ick noch in het eerſte Deel gheſeydt hebbe, dat ick van ghelijcken alle mijne Fungi ſedert naer het leven op verſcheyde gedaenten met ſijne levende coleuren gheſchildert hebbe, is my dies volghens het verſchil tuſſchen de ſelve ſoorten, de welcke Clusius in Hongarijen en Bohemen ghevonden heeft, ende de gene die ick alhier in Brabandt ghevonden hebbe, ten uyterſten kennelijck gheworden; waer door ick anders lichtelijck die van Clusius ende de mijne ieder voor een byſonder ſoort ſoude gheſteldt hebben: nochtans is't ſeer te beclaghen, dat de gedruckte figuren van Clusius ſoo weynigh het leven ghelijck ſijn, het gene luttel perſoonen connen oordeelen, by foute van niet anders (door het ghesicht) kennelijck te ſijn. Welcke miſſlach ick met alle middelen heb verbetert, tot welcken opſicht dit tweede: Deel op de ſelve maniere ſal beginnen en voleynden, ghelijck in het eerſte Deel te leſen is, beginnende alhier met de quaede *Wey-fungi*, te weten, met ſoodanighe quaede als aen de goede *Wey-fungi* het aldernaeſte ghelijck ſijn, ende de tweede, de quaede *Boleti*; waer in het verſchil van de goede lichtelijck can gheſien worden, ſoo dat de eerſte ſoort van de goede teghen de eerſte ſoort van de quaede, met malcanderen aengheſien ſijnde, het goedt en quaedt van de eene teghen de andere vervolghens ſal claerelijck connen gheſien worden.

Om welcke redenen dat de quaede den naem van Fungus alleen toe-comt.

IN het eerſte Deel aen het eerſte Tractaet, in het tweede Capittel, ſijn van my vele verſcheyden naemen der Fungi aengheweſen, ende haere duyſterheydt in het licht ghegheven. Om welcke reden beſonderlijck dat de *quaede Fungi* den naem alleen van *Fungus* toecomt, is om dat het woort *Fungus* eenen naem is, de welcke toe gheworpen wordt aen al het ghene quaet, ondeughende en bedorven is, het ghene aen alle quaede, venijnighe, bedorven, rotte en vierighe vruchten toebehoort. Want al iſt dat de *quaede Fungi* oock met groote menichten in de weyden eñ vlacke velden te vinden ſijn, dien volghens haer den naem van *Campernoelie*, dat is, *Veldtghewaſch*, niet toe en comt,

Van

Van ghelijcken als IOANNES PIERIUS ſeght, dat den naem *Fungus* een haeſte onverwachte ſaeck bediet, het gene aen de quaede wel te pas comt, ende eyghen is, ten opſicht van haer onverwacht uytbortelen en voortſcomen.

Eer dat de goede Fungi gheſcheyden waren van de quaede, ſoo wierden ſy al te ſaemen ghenaemt *Pices*, *Myces*, *Mycetas*, *Ammonitæ*, ende oock *Pezicæ*: met welcke naemen de goede zijn begaeſt ghebleven, ende aen de quaede ontrooſt is: maer nu ſal ick de quaede den naem van *Fungus* alleen toeworpen ende eyghen laeten. Niet teghenſtaende dat ick den naem van Fungus aen de alderbeſte (in het eerſte Deel) menichmael heb laeten behouden, is, om dat het my onmogelijck docht, ſoo langhduerighe duyſent-iaerighe ghemeyne ghewoonte aen den menſch te doen verwiſſelen: ſoo al iſt dat ick deſe quaede met den naem *Fungus* alleen ſal noemen, ſoo en zijn de goede nochtans door deſen naem niet quaet gheſcholden.

Ick ſegghe, dat de quaede Fungi den naem van *Aerd-ſchimmel* toecomt, aengheſien dat alle quaede Fungi meeſtendeel van ſchimmel ende uytworpende bedervenis en rotticheydt voortſcomen.

Dat de quaede Fungi meeſtendeel op eenen nacht voortſcomen.

DE aenteeckeninghe van mijne ondervindinghe betuyght, dat de quaede Fungi meeſtendeel op eenen nacht voortſcomen: nochtans zijnder weynighe ſoorten van deſe, de welcke op den ſelven nacht volgroyen, oft volwaſſchen zijn; maer ghemeynelijck ſnoenens, oft ontrent den avont: ende dit zijn de ſoorten, de welcke de alderdunſte ſtelen hebben, als een ſtroo-pijp dick, oft naer advenant de plaetſen daer ſy uyt gheboren worden: by exempel, als op natte meſt-hoopen, welcke wermte des meſt de ſelve ſeffens opiaecht, ende haer vergaderingh ſeffens doet verſchieten.

De ſoorten de welcke dicker van ſteel, ende ſwaerder van hooft zijn, behoeven eenen nacht en eenen dach. Ende de aldergrootſte ende dickſte zijn ghemeynelijck twee daghen, ende oock meerder, eer ſy volwaſſchen zijn.

De reden van het ghemeyn ſegghen, dat de *Fungi* in eenen nacht volwaſſchen ſijn, beſtaet daer in, dat als iemant op heden geene Fungi op de ghewoonelijcke plaeſen, daer ſy ſijn ghewoon te groeyen, en heeft bevonden, ende ſmorghens comende aldaer Fungi bevindt, meyndt dat de ſelve alsdan in ſulcken ghedaente volwaſſchen ſijn; waer in al het ver-

ſchil is beſtaende: want ick heb ſommighe quaede Fungi gheplucket, met meyninghe dat ſy volwaſſchen waeren: welcker ſtele op de lenghde van een vingher-lidt teghen de ſchotel afghebroken ſijnde, ende van ſmorghens tot ſnoenens op de tafel van mijn comptoir ligghende, den ſelven ſtele eenen vingher lanck gheſchoten was: van ghelijcken de ſchotel, ſijnde de ronde van een duyt, was ſals eenen Rijcksdaelder gheworden. Dit heb ick bynaer in alle de quaede bevonden, oock in ſoodanighe als de ghemeyne Fungi, van de welcke den hoet oft ſchotel rondt toe was, heb ick, ſavons gheplucket zijnde, ſmorghens groot en wijdt open bevonden: het gene my alſdoen geen groote moeyte bybrocht om naer 't leven te ſchilderen; want ick uyt eene Fungi haere twee veranderinghen conde becomen.

Ghewoonelijcke plaetſen daer ſy groyen, beneffens haere ken-teeckenen dat ſy van de natuere quaedt zijn.

GHemerckt dat in het eerſte Deel aenghewefen is, onder welcke verboden boomen, oft ander quaede plaetſen, dat van niemandt de *Goede Fungi* aldaer moghen gheplucket worden: ſoo ſy kennelijck, dat de quaede ende verboden plaetſen voor de *Goede Fungi*, de eyghen ende natuerlijcke plaetſen zijn van de *Quaede Fungi*: niet te min, ſoo iſt ſeker, dat de *Quaede Fungi* in meerder ghetal te vinden zijn als de goede; ende dat oock op de beſte vlacke velden ende weyden de ſelve veel voortſcomen; ſoo dat de plaetſen alleen de vrucht niet quaet en maeckt, als wanneer de Fungi van haer natuer en oorſpronck quaet ſijn, daerom is den plucker en ſoecker meer noodigh de kennis van het quaet der Fungi, ende kruyden, als wel van de quaede plaetſen.

Sekere ken-teeckenen van quaet.

VOor het eerſt en alderſekerſte, ſoo iſt een volcomen quaet teecken, als de Fungi hol van ſtele ſijn, als een riet oft buysken.

Het tweede teecken, als den ſtele met de ſchotel ſacht, plat oft voys als een ſpongie ſijn.

Het derde, als ſy bangh, duf oft ſtinckende van geur ſijn.

Het vierde, als wanneer het plues, oft mergh ſwert, blau oft gheſteken is, oock al was't dat 't ſelve wit en ſchoon was, als wanneer het ſelve in het uyt-breken blauw oft ros wort en ſtinckende, ſijn alsdan even quaet.

Ten

Ten leſten, al waeren de quaede door den goeden uytwendighen ſchijn voor goet ghepluckt, ſoo heb ick bevonden, dat ſy haer natuerlijck quaet te voorſchijn brenghen door eenen onlijdelijcken ſtanck, rottinghe en plattigheyt, als menſchen dreck, naer dat de ſelve maer twee dagen ghepluckt ſijnde, binnens huys bewaert worden, te weten, in de volwaſſchen vruchten, maer niet ſoo haeſt in de groeyende on-volwaſſchen, de welcke eerſt haeren tocht volſchieten eer ſy tot ſoodanighe veranderingh ende bederffeniſſe comen. Sommighe becomen oock met duyſende levende witte wormkens. Dit is de waere les en aenwyſinghe van het quaet der quaede Fungi, waer op een ieder vaſt mach gaen, ende ſy ſelven ſonder perijckel en vreeſe mach betrouwen.

Hebt u gheſondtheydt lief, en wilt dees les wel achten,
Soo iſſer ſorgh noch vrees van eenigh quaet te ſmachten:
Het goet is u bekent, en 't quaet wordt nu gheleert,
Siet dat ghy niet van 't goet tot eenich quaet en keert:
Want wie onwetend is, behoeft gheen kruyt te plucken,
Oft 't quaet in plaets van goet can hem in 't graf doen rucken:
Bemoeyt u met gheen ſaeck die u is onbewuſt,
Soo ſal u doen en ſijn beſtaen in volle ruſt.

HET I. TRACTAET

DIt tweede Deel is bedeylt in twee verſcheyden Tractaeten, waer van het eerſte bladt de aenwijſinghe der quaede en doodelijcke Fungi begrijpt: het tweede, de nature ende ken-teeckenen die haer vertoonen, als iemant quaede Fungi ghegeten heeft, met de ghenees-middelen voor het ſelve, ende anderſins: oock van eenighe onghevallen, de welcke door de quaede Fungi voortsgheeomen ſijn.

HET I. CAPITTEL.

Bevattende de ſoorten de welcke eenichſins ghelijck zijn aen de VVey-campernoelien.

OM mijn beloſte met de daedt te doen vereeninghen, ten opſicht van de goede orden te achtervolghen in het aenwijſen ende beſchrij-

NOM. 16. ven der *Quaede Fungi*, op de maniere als voren in het eerſte Deel van de goede gheſchiet is; ſoo iſt, dat u hier betoont worde de quaede, meeſt ghelijckende in het gheheel, oft ten deele aen de de goede *Wey-campernoelien*.

1.

A

Naem. De eerſte van deſe is van my ghenaemt, *De witte ſchadelijcke ghewerſelde Wey-fungi*: in't Latijn, *Fungus pratenſis albus rugatus pernicioſus*.

Mijne eerſte goede *Wey campernoelie* in het eerſte Deel is dickmael ſeer ghelijck aen deſe neffenſtaende quaede, met de letter A, in de welcke de ghemeyne kenders haer lichtelijck ſouden connen vergiſſen, alſoo deſe haer voor ſeer goedt laet aenſien.

Gedaente Deſe eerſte ſoort is geheel wit in al haer deelen, inſghelijcks het plues, dat van ſommige den baert genaemt wort, welcken baerdt oft plues van de *Goede Wey-campernoelien* corael root is: het ſelve van deſe quaede is heel wit oock veel vaſter, ende niet ſoo brooſch, brockelachtich, noch oock ſoo lanck niet als dat van de goede. Den hoet is twee duym breedt, ſommige zijn oock minder. Den ſtele is ſomwijl twee duym lanck, maer ghemeynelijck anderhalven duym, ende onder eenen vinger dick, maer boven dicker. De ſchotel is een weynich verheven, als een kusken, met gheene ſcherpe randen, maer ſeer gefronſelt ende ghewerſelt inghetrocken. Den ſtele is vol van ſaecht en plat wit vleeſch, alſoo den hoet van gelijcken is. Den tweeden dagh was haeren ſtanck onlijdelijck.

Tijdt en plaets. In de maendt van Iulij heb ick deſe onder de eycke boomen gepluckt; hoe wel dat de ſelve tweemael in het iaer te vinden zijn, ſoo wel in de vlacke velden, als onder de boomen.

2.

B

Mijne tweede is ghenaemt, *De groote ghelobde Wey fungi met roodt plues, oft met den rooden baert*, in't Latijn, *Fungus magnus criſpus, ſtriis purpureis*. Deſe

Naem. ſoort wordt van de Hooghduytſchen onder den *Vorſchen ſtoel* geſtelt.

Gedaente Als wanneer deſe ionck is, heeft ſy gheene ghelijckenis by het weſen van haere volwaſſchenheydt, waer door lichtelijck voor twee verſcheyde ſoorten ſouden aenghewesen worden; want in haer eerſte weſen is den hoet heel rondt en hoogh opgaende, met ſeer effen ghelijck-ronden randt: ende in haer volcomentheydt is den hoet vlack en recht open als een taſel, wiens randen als een lobbe uyt en ingaende zijn, van onder beſet met cort, dun, bleeck root plues: welcke ſtrepen wijdt van den anderen ſtaen: haer bovenſte vel is geheel wit, maer in den midden boven den ſtele ghemeynelijck een bleecke lichte geil plecke. Den hoet is vier duym breedt, ende heel dun van ſtoffe, ontrent eenen mes-rugghe dick. Den ſtele is een ſchrijfpenne dick, ende vier duym lanck, van binnen hol en ſwert, maer van buyten wit, ſeer ſprock en broos van ſtoff

In

BIBL.

In de weghen en ſtraeten onder de boomen zijn deſe veel te vinden, beſonderlijck in de maendt van Auguſti, maer niet vroegher, want ſy comen maer eens in het iaer. Tijdt en plaets.

3. C

Naer mijn ghevoelen ſoo is deſe met C de derde van de ſevenſte van Clusius, de welcke een ſoort van ſijne *Padde Fungi* zijn. Deſe heb ick de *Doel-ſchijf* oft het *Doelwit*, in't Latijn, *Scopus albus* ghenaemt. Naem.

Binnen den tijt van vierentwintich uren is deſe Fungi heel volwaſſchen; als wanneer den hoet recht en plat uytghewaſſchen is, ſoo rondt als met eenen paſſer getrocken, even eens als het wit dat men in de doelen ſtelt: ſy is dry duym breedt in den diameter, maer niet in de ronde: noch is ſy veel dunder van ſtof als de voorgaende Fungi: haer coleur is heel wit, met ſommighe paele vlecken op verſcheyde plaetſen. Onder heeft ſy ſeer aerdich lini-recht wit plues: den ſtele is de lenghde van twee duym, ende als eenen dunnen cleynen vingher dick. Gedaente

Oock ſoude deſe voor een veranderde ſoort iemandt connen bedrieghen, alſoo van deſe ſommighe den ſtele hol is, ende andere vol is; het welck ick bemerckt hebbe, ende bevonden, dat hoe deſe op natter plaetſen ſtaen, dies de ſtelen hol zijn; maer op drooghe plaetſen, vol en vaſt is: welcke vollicheydt haer evenwel niet en verbetert, want ſy worden in het openbreken haeſtelijck blauw.

Op den ſelven tijdt en plaetſen van de voorgaende hebben ſy haer opcomſt.

4. D

My docht; dat ick met recht deſe vierde *De witte bedrieghelijcke met den ingheſlaghen boordt* moeſt noemen, in't Latijn *Fungus fallax albus limbo inverſo.* Want het noodich is op het fatſoen in de beſchrijvinghe wel te letten. Naem.

Den hoet is vier duym breedt, ende merckelijck hol, boven wat rondt verheven: den boordt is onder ſeer ingheſlaghen, ende ſy is tamelijck ghelijvich van vleeſch, ende binnen heel wit: het plues is grauw, vaſt van ſtof, en heel cort, boven op den hoet met een wit vel becleedt, het welck met verſcheyde geile, roſch oft roodtachtighe, oock bruyn uyt den blauwen vlecken beſmeurt is: in den midden is den hoet met een half maenken, als des menſchen navel ingetrocken. Den ſtele is eenen gemeynen duym dick, ende eenen duym lanck, den welcken witroſch van coleur is, maer van binnen vol en wit van vleeſch, doch ſeer bangh en ſwaer van geur. Hier is een figuere op twee verſcheyde manieren voor de ooghen gheſtelt. Gedaente

Ick meyne dat deſe in Italien voor een goede ſoude ghebruyckt worden; niet te min ſoo is haeren ſtanck by my een groote reden om de ſelve voor een quaede te betuyghen.

Tijdt en plaets. In de maendt van Auguſti heb ick deſe dickmael bevonden, ende ſy zijn bynaer op al de goede ghewoonelijcke plaetſen der Fungi te vinden.

5. E Naem. Clusius bewijſt ons deſe mijne vijfde voor ſijne eerſte van de ſevenſte quaede die hy in het Hooghduytſch noemt **Krotten ſchwammen**/ ende in het Hongerſch, **Bagoly gomba**; het gene elck te ſegghen is, *Padde Fungi*: ende is van my *De cleyne ſchadelijcke Paraſol* ghenaemt; in't Latijn *Vmbella parva pernicioſa*. Leeſt deſen naem in verſcheyde taelen aen mijn goede *Paraſol*, de welcke in het eerſte Deel met de letter H mijne achtienſte goede is.

Gedaente Eer den tijdt van haer opengaen gecomen is, vertoont haer deſe als de eerſte figuer met E hier aenwijſt, als wanneer ſy ſeer ghelijck is aen eenen half open ſonnen hoet op Paraſol. Deſe ghedaente heb ick bemerckt dat ſy heeft eer dat haer de Son beſchenen heeft, want naer twee uren ſonne-ſchijn is de ſelve gheheel open, ghelijck de tweede figure met E vertoont, als wanneer de cleyne paddekens haer hier onder tot ſchuylen begheven.

De ſelve nu volwaſſchen ſijnde, is gheheel rondt, vlack, recht als een berdt open, de welcke ſeer dun en teer van ſtof is, van de ſelve grootte in alles, ghelijck de figuren hier vertoonen, want ſy naer het leven afghemeten ſijn; van boven wit, met grauw, geil en bruyn vlecken, onder teer, dun plues, bleeck purper van coleur: den ſtele is als een dicke hinne pen, binnen hol, aen den welcken onder een bruyn root knobbelken is, ghelijck eenich wortelken.

Clusius ſeydt, dat deſe ſwarte ſtrepen voor plues hebben, het welck niet ſtraf-baer en is, want als ſy tot bederven comt, ende de levendighe crachten verloren heeft, is als dan als Clusius ſeydt; op welcke veranderinghen ick merckelijck gelet hebbe: want als ſy in het eerſte haer ſchoon purper plues heeft, ſoude veel pluckers bedrieghen, die meynen ſouden goede *Pradelli* te weſen: maer hier is geen vrees voor, want haer dunne ſtof met den hollen ſtele ſal haer ghenoegh het veldt doen bewaeren. Deſe ſijn geboren en volwaſſchen van den middernacht tot den eerſten noentijdt.

Tijdt en plaets. Men vint deſe het geheel iaer door, ende aldermeeſt in de maent Iunij en September, in boſſchen, weyden en wegen, maer veel op de meſt-cladden, de welcke op de kore-velden niet wel met aerde bedeckt ſijn, oock op rotte ſtallen, ſtroy van de daken, meſthoopen, ende ander quaede ongheſonde plaetſen, oock in vochtighe beſlijckte vervuylde kelders, &c.

Alſo

Alſoo het my noodigh docht alles aen te teeckenen , en in het licht te brenghen, het gene van de Fungi gheſchreven is, ende van my coſt achterhaelt worden, ſoo heb ick hier een Fungi ten toon gheſtelt uyt den natuer beſchrijver der *Pepels riſpen* en vlieghen, IOANNES GOEDAERT van Middelborgh: welcke met recht en reden moet de *Worm-fungi* oft de *Cleyn ſlanghe Fungi* ghenoemt worden, in't Latijn *Fungus parvus Colubrinus.* Den gheſeyden Auteur noemt deſe den *Padden-ſtoel*, de welcke nochtans met dien gheſlachte gheen ghelijckenis heeft, maer meer ghelijckende is aen de *Wey campernoelien*, volghens haer fatſoen en coleuren. 6. F Naem. *Ioan. Goedaert parte 2. obſerv. 49. fol. 274.*

Naer de ſelve forme en grootte van GOEDAERT, is deſe mijne byſtaende figuer ghetrocken; van de welcke den gheſeyden Auteur geen oft weynighe ghedaente beſchrijft; nochtans was de ſelve figure met haere coleuren van den ſelven GOEDAERT gheſchildert; te weten, ſy was boven op de ſchotel grau-wit met wat bruyn beſmoddert: haer plues was cort van ghedaente, ende bleeck roodt, als met wat geil gemengelt: welck root coleur het cnobbelken van den wortel oock vercierde: ick meyne dat het een mede-ſuſter van mijne vijfde goede is, de welcke het plues uyt den geilen heeft; want PORTA VILLA verhaelt van een quaede mede ſoort met roodt plues, de gene ick peyſde deſe te weſen; hoe wel datter meer quaede ſoorten ſijn, de welcke in wormen veranderen, ende alle haere ſtoffe tot wormen vernietigen, ghelijck in den caes, haeſenoten, de maeykens, en dierghelijcke. Gedaente.

VVonderlijcke veranderinghe ſoo van beeſtkens, vlieghen, ſpinne-coppen, als ſlanghskens, uyt deſe Fungi voortsghecomen.

OP den dertighſten van Ooſtmaent is deſe *VVorm-fungi* van den ghenoemden Auteur in volle rijpheydt uyt de aerde opghenomen, ende heeft de ſelve op de aerde onder een ghelas wel ter ſonne nedergheleydt. Daeghs daer naer was de ſelve meeſt vol ſwerte wormkens; maer den tweeden dagh van de volgende Herft-maent was de ſchotel meeſtendeel (behalven den ſtoel en wortel) tot water verandert uyt den ſwarten, als inck. In dit vuyl water vondt en telden den ghenoemden Auteur dryenſeſtigh levendighe wormkens, de welcke haer daeghs daer naer tot veranderingh ſtelden, ende ſeven daghen daer naer op den tienden der ſelve maent waeren ſy alle levendighe vlieghen van verſcheyde fatſoenen ende coleuren, ſeer vremt, van de welcke een ſoort hier neffens

ſtaet;

ſtaet; want den geheelen eyghendom, weſen ende natuere der ſelve is by den Auteur ſeer aerdich beſchreven, het welck ick hier hebbe achtergelaeten om niet wijt buyten mijne beſchrijvinghe te gaen.

Als wanneer de voorghenaemde wormkens, de welcke hier oock worden aengeweſen, tot vliegen gecomen waeren, ſoo ſachmen boven dien in het ſelve water, als het in de ſonne ghebracht was, dat het krielde van cleyne levende wormkens, van de welcke een op een ſpelle uytghenomen zijnde, ende onder een vergroot ghelas gheſtelt vveſende, vvirdt bevonden een ſlanghsken te vveſen, ghelijck alle de andere die in het water ghebleven waeren; de welcke ſoo ras en ſnel door malcanderen cropen, dat ſy ontelbaer waeren. Van deſe ſlanghskens heeft den Auteur ſommighe twee jaer levendigh behouden. Noch zijn in dit voorſchreven vvater bevonden ſeker ſoorten van chriſtallekens, als ſandekens, de vvelcke pooten kreghen, groeyende allenghskens grooter en grooter, comende tot het vveſen van een ſpinne-cop, van de kinderen ghenaemt *Grootvader langh-been.*

Uyt de *Quaede Fungi*, ghenaemt *Padde-ſtoel*, verrot ſijnde, comt een roodt gheſlacht van ſpinne-coppen voorts. Van ghelijcken uyt de *Fungi* die men aen de vvortels van den Populier boom vindt, groyt een ſoort van lanckachtighe ſpinne-coppen, geil van coleur, hebbende eenen ſvvaeren banghen reuck.

Op de voor-aenghevveſen plaets van den ſelven Goedaert vvordt betoont, als dat de ſpinne-coppen oock een vrucht der aerden is, ſegghende, datter een ſeker ghevvaſch is, even van ghedaente als het ſchotelken daer een eeckel uyt ghevallen is, in het vvelcke vijf ronde zadekens ligghen, van de ſelve groote als radys zaet, doch claer ende doorſichtigh als criſtal. In het eerſte uytcomen is dit ſchotelken toegheſloten, maer den tweeden dagh gaet het open, ende vertoont hem als een *Fungi*: daer naer vallen deſe zadekens uyt haer ſchotelken oft op de aerde, oft in de groeven van de aerde, alwaer ſy blijven ligghen tot dat ſy door de wermte der ſonne, als uytghebroeyt, levendigh worden, ende becomen in den tijdt van dry iaeren groote pooten, ende worden ſeer groot, &c. Leeſt den gheſeyden Ioannes Goedaert.

Dit en behoeft ons geen wonder te weſen van de wormen in de Fungi, de wijle dat ick menichmael in de beſte rijpe Perſen en Abricoſen van binnen tuſſchen het vleeſch ende den ſteen, levende wormkens, ſommige als oorwormen, ſommige als grauwe maeykens met ſcherpe becken hebbe bevonden: ende de wormen de welcke uyt het oſſchen oft ander vleeſch voortſcomen, zijn in den tijdt van ſes daghen groote vlieghen.

Het

Het is waerſchijnelijck,dat alle ſoorten van wormen meeſtendeel oft tot motten, oft tot vlieghen haer veranderen, gelijck men aen de riſpen, en aen de ſijde-wormen ſiet,oock aen die groote witte dicke aerdt wormen, diemen ſalaet-wormen noemt, de welcke, ſoo men ſeght,in molenaers veranderen. 7. G

Noch heb ick deſe vroeghe Fungi geſien, ſijnde mijne ſevenſte de gene my ſcheen te vertwijfelen, dat de ſelve in het eerſte aencomen van my voor een Wey-fungi aengetaſt wirdt: maer mijne kenniſſe dede de goede meyninghe haeſt verſchuyven. Naem.

De ſelve is aen Clusius oock wel bekent voor ſijne ſeſde ſchadelijcke, van hem in het Hongerſch genaemt Monparo alp a gomba; het gene ſoo veel te ſeggen is, als de *Schadelijcke haſenoot Fungi.* Al iſt dat ick deſe onder de haſenoten niet bevonden en hebbe, ſoo ſal ſy nochtans den ouden naem behouden; anders ſoude ick deſe de *Bruyne roode beſmodderde quaede Wey-fungi* noemen.

Gemeynelijck is den hoedt maer twee duym breedt, ende weynich meerder, is oock wat verheven, ende den randt onder merckelijck omgeboogbt; ſomwijl is den hoet heel rondt ende dick, ghelijck als een herteken, op de ſelve manier als de bladeren van de *Nimphea,*ghenaemt *Water plompen*, tot welcken eynde hier twee figueren vertoont zijn. Den hoet is dun van vleeſch, bruyn roſch, als met ſoet oft roet, en geil en bruyn root te ſamen gemengelt en beſchildert: onder is ſy met ſeer ydel plues beſet van den ſtele tot aen den randt, het gene bruyn roodt van coleur is; waer door den witten grondt van de ſchotel ſich vertoont. Den ſtele is twee duym lanck, ende de dickte van een ſwaene pen, wit van coleur, met eenighe aenwijſinghe van wortelkens. Gedaente.

Somwijl is de ſchotel van deſe in de midden met eenen put ingetrocken, ende vremt ghevleckt, met verſcheyde marmeringhe. Sy zijn ſeer ſtinckende van haer ſelven, ende ſeer brooſch van ſtof.

Clusius ſeght ſeer wel, dat deſe ontrent Sinexen te vinden zijn; want ick de ſelve op dien tijdt heb bevonden, ende noyt in den naer-ſomer. Hy ſeght, onder den haſelaer; doch ick heb deſe in de opene velden ende onder de populier boomen veel bevonden. Tijdt en plaets.

8. H

In deſe aenwijſinghe van mijne achſte ſoort bevinde ick, dat het oock de achſte van Clusius,ende van Gasper Bauhinus ſijne ſeſtiende quaede is, de welcke van Tragus oock bekent is: in het Hongerſch, Nyrſa gombaya; in't Hooghduytſch, Birchen ſchwammen; het ghene al het ſelve in't Latijn is van Ioan. Bauhinus *Fungi betularum albi maculati pernicioſi. De ſchadelijcke witte ghevleckte Bercke-Fungi.* Naem.

Gedaente. Tot voldoeninghe van den weet-gierighen ſijn hier neffens twee figuren ghestelt, de welcke naer het ſchoonſte leven gheſneden ſijn; want deſe ſoorte op veel verſcheyde fatſoenen te voorſchijn comen. De ghemeyne grootte is den hoet van twee duym breedt, ſommighe ſijn rondt, ſommighe hoeckigh en kantigh, ſommighe den ſteel dun, andere eens ſoo dick, doch altijdt hol als een buysken: den dunſten is als een ghemeyne ſchrijf-penne, ende ghemeynelijck eenen vingher lanck, wit van coleur. Dickwils is den hoet wit, met bruyne vlecken, oft wel met aſchvervighe dons beſtoven, den welcken ſich laet afvaghen: de ſchotel is een weynigh verheven, maer heel dun van ſtoffe; ſy heeft ſeer lini-recht ſacht plues, het gene wijdt van malcanderen ſtaet, het ſelve is licht grauw van coleur; hoe wel dat Clusius ſeydt, dat het ſoetachtigh is, dat ſoude moeten bruyn roſch weſen. Op ſoodanighe manier heb ick deſe noyt bevonden, maer wel met uyt den licht blauwen, ghelijck lootverve. Deſe en deught in geenderley manieren, want haeren ſtanck, blauw worden, ende hollen ſtele betuyghen genoeghſaem haer quaet en ſchadelijckheyt.

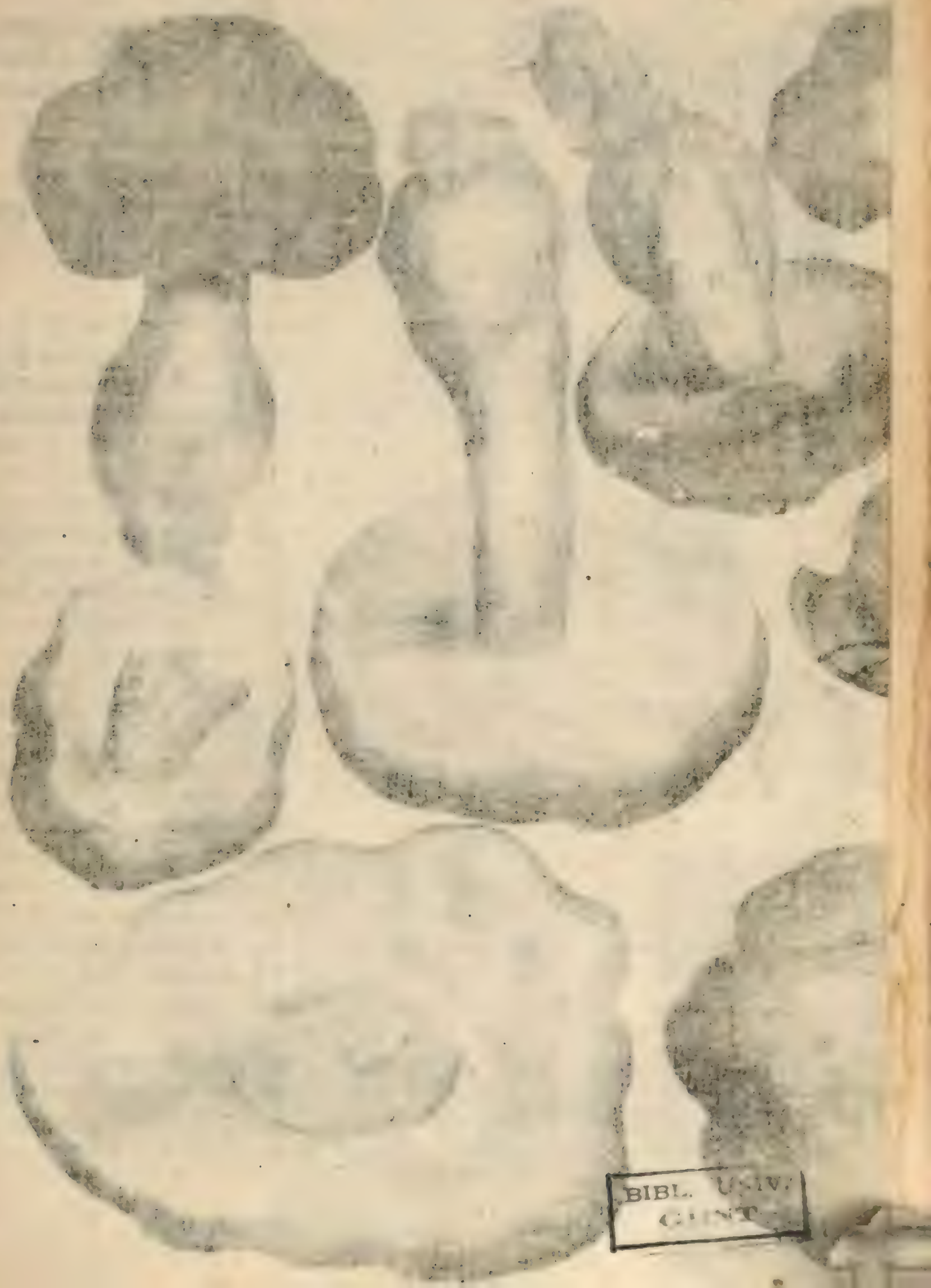
Tijdt en plaets. Noch is dit een vroeghe, maer geen laete ſoort, vvant ſy comt maer eens in het iaer ontrent Sinexen, ende bijſonderlijck in de bercke boſſchen, oft op hooghe canten in de heyden, alvvaer het landt met canten van hey ſchadden afghetuynt is, alvvaer ick de ſelve onder het bercken rijs heb ſien boven op deſe canten waſſchen.

9.
I

Naem. Ick heb deſe neghenſte ſoort van Fungi in't iaer 1673. op den 4. van Iulij ghevonden, de welcke by geene Schrijvers bekent is, ende heb de ſelve ghenaemt de *Cleyne witte taeye Fungi*, in't Latijn, *Fungus parvus tenax albus*.

Gedaente. Al iſt dat ick veel verſcheyde vruchten van deſe Fungi heb gheplueckt ende bewaert, ſoo en heb ick geen grooter bevonden, als ghelijck deſe twee figueren hier naer het leven ten toon ſtaen, het hoofdeken eenen duym breedt, het welck niet recht in de midden op ſijn ſteelken ruſt, maer het groyt op de ſelve manier als de *Goude Fungi*, mijne eenenderthighſte goede, alſoo het plues de helft van den ſtele haer beginſel heeft, het welck ſeer wit, cort en vaſt is: het ſteelken is eenen duym lanck, maer gheheel dun (peyſt dat den Leſer hier een levende figure in de plaet voor ooghen heeft) den ſelven is niet hol, maer vaſt en vol van ſtof: het hoofdeken is boven wit, ende ſeer ghewerſelt. Het is ſeker dat ſy voor een goede can aengheſien worden, ten waer dat ſy haer quaet op den derden dagh door haer rotten en ſtincken had verklickt: ſoo wanneer ſy haer hadde tot het drooghen begheven in de plaets van rotten, ſy hadde de eerſte plaets onder alle de goede beſeten.

My

BIBL. UNIV.
GENT

G
N

My is noch onbekent, oft ſy niet ſoo wel in September als in Iulio te vinden is. Onder de Eycke boomen ontrent Antwerpen heb ick deſe bevonden. Tijdt en plaets.

Het II. Capittel.

Aenwyſinghe der quaede Boleti, hoedanigh haer verſchil van de goede is.

Het verſchil der *Goede Boleti*, de welcke in het eerſte Deel beſchreven ſtaen, teghen deſe teghenwoordighe quaede, is ſoo groot, dat het Nom. 17.
als blindelinghs taſtbaer is: ende ghelijck het verſchil in het weſen is, ſoo is nochtans het verſchil veel grooter in de nature: want ghelijck de goede *Boleti* van alle de ouderlinghen op den hooghſten trap van lof en deught gheſtelt ſijn (als wanneer de ſelve op Keyſerlijcke tafels als het opper-tonneel der wereldt gheſtelt wierden) ſoo ſullen deſe quaede in teghen-deel in den ſelven graedt, om haer quaet vernedert ende miſacht, verworpen worden.

Ick heb hier aen den Leſer vijf verſcheyde quaede *Boleti* naer het leven voor ooghen gheſtelt.

Onſe eerſte quaede ende doodelijcke Boleti heeft eenen ſtele meer 10.
als eenen langhen vingher, ſomtijdts vier duym lanck, de dickte van een A
ſtroo pijpe, binnen hol en ſwert, dun van ſtoffe, wit van coleur: het bolleken is ghemeynelijck de helft grooter als de figure hier neffens vertoont: het ſelve is grauw oft wit van coleur, ende is vervult met los, ſlodrich, teer en brooſch plues, doncker bruyn van coleur, het gene daer naer ſwert wordt: haeren ſtanck is ſeer vuyl en ſwaer.

Deſe tweede Boleti, de elfſte quaede Fungi, is het ſelve weſen als met de letter B hier neffens ſtaet, ſeer ghelijck aen de goede *Boleti* met de let- 11.
ter C in het eerſte Deel aengheweſen. Deſe heeft my in voorbygaen dickmael voor goet doen aenſien, maer den ſtele is hol: ende in de B
plaets dat ſy goedt vaſt dun wit mergh heeft, ſoo heeft deſe ſwert en 12.
brooſch ſtinckende plues in. C

De letter C vertoont ons twee vruchten te ſaemen, van de welcke de eene altijt corter is als de andere: ſy comen oock wel dry oft vier Gedaente
te gader, maer ſelden. Deſe is het hoofdeken langer ende enger, even eens als het vlaſch-hooft dat aen de gaere ſpinne-wielen ſtaet: den ſtele eenen ghemeynen vingher lanck, ende een dicke ſpelle dick, binnen vol, vaſt

en taey. Het hoofdeken is ſomwijl grauw, ende ſomwijl ſwart, ghemeynelijck het coleur van den moer oft torf: haer ſtoffe is maer een dun velleken. Niemant en behoeft deſe voor een ſoort van den Vingher hoet aen te ſien; want is daer niet by te verghelijcken: van deſe zijnder tweederley,

13. D de eene ſoort heeft grauw teer plues; en de ander heeft pladt ſtinckende groen mergh.

Naem. Met reden ſal ick deſe dertiende den *Tuymelein* noemen, het ghene de kinders met de kriecken vertoonen, twee te ſaemen ghehecht: van Clusius de tiende quaede; die hy in het Hongerſch noemt Keſhe gomba; in't Hooghduytſch Geyſs ſchwammen; dat is, *Geyte Fungi*: in't Latijn, *Fungus Caprinus*: Van Bauhinus in't Latijn, *Geminus, Tweelinck*.

Gedaente Ghemeynelijck comen deſe twee te gader, ſelden een alleen, een weynigh grooter als ſy hier vertoont ſijn, haer coleur is grauw gelijck aen de

14. E gemeyne Fungi, haeren ſtanck en groen mergh doet haer verworpen.

Gedaente In het iaer 1671. den 12. September, heb ick deſe *Bedrieghelijcke Boleti* gheplukt. Den ſtele van deſe cleyne Fungi is eenen grooten duym lanck, in de midden is hy de dickte van een ſchrijf-penne, maer onder en boven verdunt ſich allenghskens: van binnen is hy vaſt en vol, heel bruyn oft roodt van vleeſch, ende ſeer ſtinckende. Het hoofdeken is wel ghemaeckt van fatſoen, met een bruyn roſch filemoort velleken overtrocken, hebbende onder ſeer ſchoon vaſt geil mergh: het vleeſch is van binnen wat uyt den groen geilen, ſeer vaſt: het welck in het openbreken blauw en ſwart wordt, ende is ſeer ſtinckende.

Tijdt en plaetſe. Deſe met E heb ick onder afghecapte fruyt-boomen bevonden; maer de vier andere voorgaende zijn in het voor iaer, als in April en Mey, oock in September ghenoech te vinden, bijſonderlijck in vuyle poelen, op rot hout, oock in kelders, voechtighe camers, want ſy groyen uyt ſchimmel ende bederveniſſe.

Beſchrijvinghe der quaede Fungi, ghelijckende de ghemeyne goede Campernoelien.

15. F OP den ſelven reghel, ghelijck op de tweede plaet in het eerſte Deel de goede *Boleti* voor de gemeyne goede Campernoelien geſtelt zijn, ſoo zijn hier de quaede *Boleti* by de *Schijn goede Fungi* op een ende de ſelve plaet ghevoeght, welcke letteren te ſaemen het getal vervolghen.

Naem. Alle deſe naervolghende *Fungi* in deſe en de naervolghende plaet, zijn alle ſoorten van *Padde Fungi*, het ſy *Padden hoet*, *Padden ſtoel*, ende diergelijcke. Deſe vijftiende noem ick *De holle padde muts*, in't Latijn, *Vitta bufonis cava*.

Gedaente Haer hoofdeken is de helft grooter als ſy hier neffens ſtaet, gheheel

rondt,

rondt, ende onder ſeer diep hol, als een mutsken oft potteken, met ſeer weynich, teer, dun, grauw, vaſt mergh beſet: boven is het met een vuyl beſmoddert grauw-root velleken overtogen. Deſe ſtaet hier in haer eerſte ende beſte aenſienelijckſte gedaente; want als ſy volwaſſchen is, ſoo vertoont ſy eenen vlackeren en ronderen hoet, bynaer gelijck mijne achtienſte goede Abeele Fungi: is heel dun van vleeſch: ſelden is den rant geſlipt, maer ſomwijl gelijck afgegeten: den ſtele is op de manier als hy hier naer 't leven geteeckent ſtaet, merckelijck dick, hebbende onder gheenen wortel: het vleeſch is ſeer vooſch. In haeren ouderdom veranderen ſy ſeer van weſen, als wanneer ſy meerder ſlijmerigh ende donckerder van coleur ſijn: even wel als ſy jonck ſijn, is haer vleeſch van binnen niet wit, maer bleeck geil, het gene op eenen oogen-blick ſwart wort, ende ſoo ſtinckende is, dat al het gene datter aengeraeckt heeft, met den ſtanck beſmet blijft.

Op den twelffte Auguſti in 't jaer 1672. heb ick deſe in groot ghetal met alle haere veranderinghen gheſien ende gheplueckt in een drooghe diepe gracht onder de Eycke boomen, ontrent een dorp ghenaemt *Deuren*, by Antwerpen. Noch heb ick deſe in vele verſcheyde plaetſen ghegheſien, al waer ſy oock onder de Brem-dornen veel voorts quamen. Tijdt en plaets. 16. G

Het is waerſchijnelijck, dat deſe met de letter G van weſen ghelijck is aen de voorgaende, het welck in menigherley ſoorten gheſchiet: waer door den Leſer ſich ſomwijl ſoude ſchijnen vertwijfelt te vinden in de eene ſoorte aen te ſien voor een ander, oft twee ſoorten voor de eene ende de ſelve, waerom ick wel gewenſcht hadde, alle de figuren met ſijne levendige coleuren aen een jeder te vertoonen, het gene niet wel doenelijck was; ſoo dat een jeder ſich met mijne beſcheydentheyt in het beſchrijven ſal moeten bevredenen ende alſoo het al te ſamen quaede ſijn, can ons geen quaet by-brengen. Naer dat ick giſſen can, ſoo is dit de vijfde van de negentiende van CLUSIUS, die hy ſchijnt den naem van *Buylachtigh* toe te ſchrijven; die nochtans het ſelve niet volcomentlijck en betuyght. Het moet vervolgens oock de ſelve ſijn van IOAN. BAUHINUS ſijn vijfde van de eenendertichſte, den welcken de ſelve woorden van CLUSIUS naerdruckt, ſonder nochtans de figuren van CLUSIUS daer by te ſtellen. Deſe is van my den *Padden cop*, in 't Latijn *Caput buſonis* ghenoemt, om haer vuyl in-wendigh fenijn: doch deſe behoorde *Duyvelſch broot* te heeten, want ghelijck het gemeyn ſpreeck-woort ſeght, dat den Duyvel met grooten ſtanck verdwijnt, ſoo doet deſe Fungi van ghelijcken. Naem.

Van deſe *Fungi* ſijnder over al met manden te plucken, alſoo het gemeyn is dat het quaet meer groyt als 't goet. Op dat ick de ſchoonſte naer 't leven voor ooghen ſoude ſtellen, ſoo ſijn deſe neffen ſtaende twee figuren Gedaente.

ren in 't jaer 1673. op den ſeventienden Iulij van my ghevonden en ghepluckt, met de ſchoonſte volmaecktheyt die-men can betrachten. Haeren bol oft heel ronden bolachtigen hoet, was ontrent twee duym wijdt, den ſtele twee duym lanck, aen het onderſte ſeer dick, maer boven in den hoet veel dunder. hy heeft onder eenen ſtercken ſtomp, waer mede hy vaſt in de aerde ſtaet: den ſtele is ſwart bloetachtich van coleur. Den hoet is boven als ſwert, met eenigh bruyn, ſoet oft rootachtigh geil beſchildert: het mergh is onder niet ſeer dick, ontrent eenen dobbelen mes-rugghe, bruyn doncker root, als bloedigh van coleur, ſeer af-keerigh om te aenſien: als ſy meerder groeyen, worden alsdan veel grooter. Als men deſe in ſtucken breekt, ſijn ſy uyt den grauwen geil, maer ſy worden op den ſelven ooghenblick groen, blauw, en heel ſwert, ende ſy ſcheyden met eenen grooten ſtanck. Ende om dat het inghewant der padden het meeſte fenijn is, ſoo heb ick deſe om haere inwendighe doodelijcke natuer den *Padden buyck* ghenaemt.

Als ſy eerſt uytcomen, ſijn ſy meer ghelijck aen de aerdtbuylen, oft aen een ſeker ghewaſch, datmen *Cyclamen* noemt, in 't Duytſch *Verckens broot*; ſoo dat ſy in haer eerſte uyt-comen wel *Padden-broot* ſouden mogen ghenoemt worden. Deſe wordt, ten opſicht van haere veranderinghe, van ſommighe in twee verſcheyde ſoorten bedeylt, het welck grootelijcks ghefaelt is, alſoo ick van deſe met honderden beſien hebbe in alle haere veranderinghen.

Ick heb met alle goetionſtigheydt tot een ieders gheruſtheydt en ghesontheydt ghewenſcht dat deſe ſoo overvloedigh op alle plaetſen niet te vinden waeren, om dieſwil dat ſy onſe *Roode gheployde*, te weten, mijne

17. H ſeventhienſte goede, ſoo ghelijck ſijn; waer voor ſy ſomwijl qualijck ſouden ghepluckt connen worden.

Naem. De wijle dat deſe volghende ſeventiende Fungi ſoo ghelijck is aen onſe ghemeyne goede, ende meer bedrieghelijck als den voorgaende *Padden buyck*, ten opſicht van haer goet coleur en anderſins, ſoo heb ick deſe den *Schijn ſonder ſijn*, oft wel de *Schijn goede*, in 't Latijn *Quaſi boni, vel Quaſi verò* ghenoemt, de welcke van Clusius de eerſte van ſijne twintighſte quaede is, van den ſelven in het Hongerſch ghenaemt **Varganya** ende in't Hooghduytſch **Bultz** / ende **Graſs bultz** / het ghene niet anders en beteeckent als *Groen geile quaede Fungi*.

Van deſe ſal ick dry verſcheyde ſoorten aen den Leſer by figuren naer het leven voor ooghen ſtellen, van de welcke ieder in't beſonder voor een goede can ghekeurt worden.

Gedaente De eerſte van deſe *Schijn goede* ſpeelt verſcheyde figuren: ſomwijl ſijn

ſijn ſommighe ſeer ghewerſelt van hooft, rondt in-ghetrocken, ende onder het gras ghedoken: als wanneer ſy aldermeeſt den menſch bedriegen, en vertwijfelen connen: hier mede ſpelen ſy haer eerſte figure: maer den tweeden dagh ſijn hoogher ende heuvelachtigher opgaende, op ſommige plaetſen van den rant der ſchotel met een vouwe inghedouwen; den hoet is merckelijck dick van vleeſch, ende en heeft geen plues van onder, maer heeft een ſeker ſtoffe, gelijck de artiſiocken behouden, als het langſte hayr uyt is: ende hoe deſe Fungi ouder is, dit hayr dies te malſer ende ſachter is, ſomwijl een lit, maer gemeynelijck een half vingerlit lanck; het ſelve en is noch geheel geil, noch geheel groen, maer tuſſchen groen en geil, ſomtijts is het heel bleeck geil, als wanneer het ſelve ſich lichtelijck laet uytdoen, alſdan iſt oock ſeer clam ende aenpleckende. Op den ſelven tijt als dit hair uytgetrocken is, het ſy ten deele oft in't gheheel, ſoo wordt het blauw oft ſwart: het ſelve geſchiet in het vleeſch der Fungi; daerenboven hebben eenen ſwaeren ſtanck: alle deſe fouten hebben ſy van haer eerſte opcomſt beſeten: waer uyt betoont wordt, dat ſy uyt haer eyghen natuer quaedt zijn. De ſchotel de welcke in haer breede twee duym wijdt is, ende door haere hooghde meerder ſchijnt te zijn, is boven met een bruyn roſch vel becleedt, ghelijck onſe ghemeyne *Campernoelien* hebben, het welck oock ſeer lijmerich is.

Den ſtele is anderhalven duym lanck, onder veel dicker als boven, op het dickſten eenen goeden duym dick: onder heeft ſy eenen gheheelen beſſem van teere wortelkens; ſomwijl iſt oock maer een clauken: het coleur van den ſtele is grau met roſch beſmoddert, ende met ſommighe heel bruyn vleckxkens beſprinkelt BERTINUS ſeyt, dat de groene quaede Fungi ſchadelijck en doodelijck ſijn. *Greg. Berti, lib. 9. cap. 6.*

18.

I

Ick ben ſeer in twijfel, oft deſe achtiende de tweede van de twintichſte van CLUSIUS is, de welcke hy in het Hongerſch noemt **Sarga barganya.** Alſoo ick duchte dat de ſijne (volghens ſijne aenteeckeninghe) noch aen den ſtele, noch in de grootte ende ander teeckenen ſeer verſcheyden is. Deſe heb ick de *Derde padde Fungi*, in't Latijn *Fungus tertius bufonis* ghenaemt. Deſe is ſeer ghelijck aen mijne drijentwintichſte goede. Naem.

Hier is den Leſer ende Fungi plucker noodich ſcherpelijck op mijne aenwijſinghe, ende beſonderlijck op de neffenſtaende figuere te letten, de welcke door my neerſtich bemerckt zijnde, ende in het iaer 1654. in de maent Auguſti in groot ghetal is gevonden, de welcke ick ſelfs eerſt voor goet ghepluckt hadde, want ick mijne kenniſſe alſdoen begoſt te onderſoecken, ende aen te teeckenen, ende 't en hadde haer geil mergh gedaen, Gedaente.

gheen

gheen vreeſe noch achterdocht ſoude my beroert hebben.

Deſe is ghemeynelijck den ſtele vier duym lanck, onder dicker als boven: (beſiet deſe figuere want ſy ten uyterſten ſeer ghelijck aen het leven is:) den hoet is gemeynelijck dry duym breedt, oock wel vier duym, ende ſomwijl twee duym. Den hoet is ſeer rondt, bruyn geil van vel, lijmachtich, ſomtijts in het eerſte boven aſch grauw van vel, het welck door den tijdt bruynder wordt, oft naer dat ſy oft onder lommer van boomen, oft in de open locht ſtaen; van onder met merckelijck dick bleeck geil mergh vervult. Het vleeſch van den hoet heeft ſtof ghenoech om te koken: (ſoo het goet was:) den ſtele is oock vaſt van vleeſch, hebbende het beſte aenſienelijck coleur van de alderbeſte ghemeyne, te weten van mijne drijentwintichſte goede, maer becomen haeſtelijck in het open-breken al de ſelve blauw en ſwarte coleuren als de voorgaende.

19. K Naem. Ontrent de vrijheyt van Hooghſtraten, in een parochie genaemt Minderhout, in het iaer 1670. op den 9. October heb ick deſe neghentienſte Fungi in groot ghetal in drooghe grachten onder Abeele en Eycke boomen bevonden, by de welcke niet een goede ſoort van Campernoelien te vinden was: de padden en vorſchen waeren hier onder in groot ghetal haer verſchuylende, om welcke reden ick deſe den *Padden hoet, bufonum pileus*, in't Latijn, ghenaemt heb-

Gedaente. Tot volcomen aenwijſinghe ſal den Leſer aenteeckenen, dat deſen *Padden hoet* ſeer hoogh verheven van ſchotel is, tamelijck dick van vleeſch: den ſelven hoet is met ſacht dick groen mergh ſoodanigh ghevolt, dat het by naer buyten den randt van onder uyt-groyt: dit mergh is ſlijmerigh, ende ſoo ſacht en plat, dat ſy het indrucken der vinghers met putten behouden. Den hoet is met een bruyn doncker bloedt-achtigh roodt vel overtrocken. Van deſe ſoorte ſijnder groote en kleyne, ſommighe den hoet maer twee duym, ende ſommighe ſes duym breet: den ſtele was bynaer vier duym lanck, ende eenen ghemeynen vingher dick, boven een weynich dunder als onder, aen den wortel wat merckelijck met een randeken oft ſoomken verdickt, hebbende vele vaſte teere draeykens voor wortelkens. Den ſtele was van den hoet tot den halven uyt den rooden, maer onderwaerts ſy ſelven allenghskens meer in grauwicheydt verlieſende. Het vleeſch en was van binnen niet wit, maer meer uyt den bleeck geilen. Het welck in het openbreken de omſtaenders dede verwonderen, was om dieſwil, dat op den ſelven ſtondt het vleeſch geil, doncker groen, ende vervolghens blauw en ſwart gheworden is, met eenen onlijdelijcken ſtanck: al het ſelve ghelijck ick van de voorgaende Padde-fungi noch verhaelt hebbe: ſoo dat deſe oock *Duyvelſch broodt* is.

Het is te bemercken, als deſe quaede Fungi eerſt uyt-comen, dat ſy als dan ſoodanighe volcomen quaede teeckenen niet te voorſchijn brengen; maer dat ſy in plaetſe van ſoo grooten blauwigheyt oft ſwartigheyt, alleenelijck eenighe peerdtſicheyt, oft roodicheyt, als root-achtich ſchijnen te weſen; het gene lichtelijck te bevinden is in het ſchoonmaecken; te weten, in het afronden van de randen, als in het doorſnijden: oock in het water gheworpen ſijnde, worden roſch oft blauw: maer als ſy heel bedorven ſijn door oudtheydt, ſijn alsdan heel ſwert. Bemerckinghe.

AVICENNA ſeyt, dat ſoodanige de ſchadelijckſte ſijn de welcke ſwert en groen bevonden worden. BAUHINUS betuyght, dat de hinderlijcke Fungi meeſt ſchadelijck worden, iae doodelijck, als ſoodanighe op yſere rooſters, heete kolen, oft op werm aſſchen ghebraden worden: om welcke redenen dat ick de eyghen ende bequaemſte goede ſoorten om te braeden byſonderlijck heb aenghewesen. *Avic. lib. 4. fen. 6. Ioan. Bauh. cap. 29.*

20. L.

Aengheſien dat CLUSIUS de vierde van ſijne negentiende ſonder de figuren beſchrijft, de welcke hy betuyght tweederley van ſoort te ſijn, ſoo ſal ick hier den Leſer de twee figuren naer het leven uyt den gheſchilderden boeck van CLUSIUS voor ooghen ſtellen. Deſe noemt CLUSIUS met den Hoogh-duytſchen naem Wingſtin/ dat is naer de ſtraten ende weghen, al waer hy de ſelve bevonden heeft. Deſe heb ick de *Cleyne vorſche Fungi* ende *Groote vorſche Fungi* ghenaemt, in 't Latijn *Fungus ranarum parvus & maior.* Naem.

Deſe *Cleyne vorſche Fungi* is den hoet ſeer fatſoenelijck als een halve vlacke houte ſchotel verheven, twee oft dry duym breet, den ſtele twee duym lanck, ende eenen ghemeynen cleynen vinger dick: den ſelven is van buyten licht grauw van coleur, met weynighe bruynigheyt: van binnen heel vaſt van ſtof. Het bovenſte velleken van den hoet is licht caſtani-bruyn, het gene ſeer dun is; want het minſte ghequeſt zijnde ſoo laet het binnenſte wit vleeſch ſich door ſchijnen: den hoet is onder met bleeck geil mergh gheheel vervult, even eens als oft het met eyer-dooyers beſchildert was, het welck met menighvuldighe cleyne ſwarte tickelkens beſprinckelt is. Gedaente.

Onder deſe ſijnder ſeer verſcheyden ende onghelijck van ghedaente, nu ſeer cleyn, dan weder als een aertbuyl; de derde als een ovael ſchotelken, veel bruynder van coleur, met eenen crommen in-gheboogden ſtele, ende ander vremde fatſoenen. 21.

M

Het verſchil tuſſchen de voorgaende kleyne ende deſe *Groote vorſche Fungi*, in't Latijn *Fungus ranarum maior*, betuyght ons de figure met de letter M. Naem.

Voor het minſte is deſe ghemeynelijck vier duym, maer ghemeyne- Gedaente

 lijck

lijck vijf oft ſes duym den hoet breet, maer heel Caſtani-bruyn van coleur, ſoo dick van vleeſch als mijne tweeenviertichſte ghemeyne goede Campernoelie is: maer deſen hoet is in teghen deel, dat de goede met heel wit mergh ghevult is, met grau groen geil mergh vervult, het welck haer tot groote ondeught verſtreckt: den ſtele is onder en boven even dick, dat is meer als eenen grooten mans duym, ende ſomwijl dry duym oft vier duym lanck. Als deſe eerſt uyt-comen, is haer ghedaente als eennen bal, gheheel ſwart bruyn, als dan is ſy van binnen als bloedt roedt, met eenen geilen randt oft boordeken om-ringhelt; hoe wel dat alle verwaſcht, ende door den ouderdom verandert, op het welck ick byſonder-

22. lijck gemerckt hebbe: doch allen haeren goeden ſchijn is maer een deck-

N kleet over 't fenijn.

Naem. Al is dat Clusius deſe twee met N en O voor een ende de ſelve aenwijſt, te weten ſijne ſevenſte van de neghentiende; evenwel ſal ick de ſelve in twee-en beſchrijven, ten opſicht van mijne ondervindinghe. Deſe heb ick het *Cleyn padden-broodt*, in 't Latijn *Panis bufonis parvus* genaemt.

Gedaente Soo wanneer deſe op haer meeſte volwaſſchen is, is noyt grooter als twee duym, de welcke ick in de ſelve grootte heb ſien bederven en vergaen, al iſt dat Clusius ſeydt, dat de naervolghende in haer eerſte weſen van ſoodanighe grootte zijn; het welck oock alle beyde can beſtaen, ende voorwaer magh aenghenomen worden, alſoo het ſeker is, dat de naervolghende in ſoo corten tijdt tot ſoodanighe grootte niet en connen comen. Deſe kleyne is ſeer rondt van hooft, roodt, purper en bruyn van coleur, een weynich ghewerſelt van hooft, onder vervult met geene ſtrepen van plues, maer met vaſt bleeck geil mergh. Den ſtele eenen

23. goeden vingher dick, onder dicker als boven, ende twee duym lanck, heel brooſch en ſprock van ſtof, bruyn en geil van coleur.

O

Naem. Onder de aerde groeyt ſeker *Verckens broodt*, by de Herbariſten *Cyclamen*, oft in 't Latijn *Panis porcinus* ghenaemt. Deſe groote Fungi is met haer bovenſte deel ſoo ghelijck aen het ghenaemde *Cyclamen*, dat ick deſe het *Groot padden broodt*, in 't Latijn *Panis bufonis magnus* ghenaemt hebbe.

Gedaente Niet teghenſtaende dat ick dit *Padden-broodt* met duyſent gheſien heb, ſoo coſt ick gheen ſchoonder uytdrucken, oft aen den Leſer voor ooghen ſtellen, als deſe twee neffen ſtaende figuren, met de letter O gheteeckent, het eene van boven opſiende, ende het ander van onder met een ſtuck van den ſtele: de boven opſiende figuer vertoont aen den cant hoedanigh dat het mergh de ſchotel beſit: waerom dat het met een ſtuckxken afghebroken is. In haere volwaſſentheydt is den hoet ander-

halve

BIBL. UNIV.
GENT

H
G
F

halve groote handt in ſijne ronde, boven met putten en bulten, noch oock noyt effen rondt van randen, maer ſeer uyt en ingaende: ſy is dick van vleeſch: haer coleur is ſeer ſchoon aenſienelijck, met ſchoonen purperen lack en bruyn beſchildert: den ſelven hoet is onder met ſchoon eyerdoyer-geil vaſt mergh geheel ghevult: den ſtele is in het ſelve mergh ſeer diep begraven, den welcken twee duym dick, ende vijf duym lanck is. Het vleeſch van den ſtele ende van den hoet is van binnen ſchoon blauw, als bleecken indigo, welcke blauwigheyt en grooten ſtanck haer ondeughentheydt te kennen gheeſt.

Alle deſe voorgaende Fungi zijn tweemael in het iaer te vinden, maer aldermeeſt in September, ende byſonderlijck in drooghe modderachtighe grachten, ſoo wel onder de Eycke boomen, als onder de meeſte verboden boomen. Het is maer te beclaghen dat deſe ſoo goeden ſchijn hebben, ende in haer ſelven ſoo doodelijck zijn. Tijdt en plaetſen.

Het III. Capittel.

Vervolgh in het aenwijſen der ſchijn-goede oft bedrieghelijcke Fungi.

Op dat het bedroch te beter ontvouwen ende ontdeckt worde voor de ooghen der onwetende, ende dat het quaedt niet en blijft verſchuylen onder ſijnen valſchen ſchijn van goet; ſoo is't, dat op deſe plaete de quaede gheſtelt ſijn vervolghens de voorgaende, malcanderen in den ſchijn ende oock in het quaedt ghelijck ſijnde. Nom. 18. 24. A

Alſoo ick met recht heb connen twijfelen oft mijne achtienſte quaede de tweede van de twintighſte van Clusius was, alſoo ons nu de tweede van ſijne twintighſte quaede hier voor ooghen gheſteldt wordt, van de welcke hier twee figuren met A vertoont worden, de welcke van hem in 't Hongerſch **Sarga barganya** ghenaemt is, die ick de *Beſmodderde potaerde Fungi*, in't Latijn *Fungus argillaris inquinatus* ghenaemt hebbe: hoe wel dat het ſeer twijfelachtigh is, deſe voor de ghenaemde van Clusius te ſtellen. Naem.

Tot volcomen kennis van het groot verſchil dat de natuer in deſe eene ende de ſelve Fungi uytwerckt, ſal hier aen den Leſer in alles voldoeninghe gheſchieden. Ghemeynelijck is den hoet als eenen knots oft knobbel, het welck in de eene meer uytwaſt als in de andere. Op het aldergrootſte is den hoet onder maer twee duym breedt, gheheel vol Gedaente

ſchoon geil mergh, ſeer aenghenaem om aenſien, met ſommighe bruyne vlecken: den ſelven is boven met een aenclevende oft lijmerigh vel bekleedt: het coleur van potaerde, met beſmodderde bruyne en bleecke vlecken: den ſtele is het ſelve coleur, ende is wel dry duym lanck, onder heel dick, ende boven ſeffens dun, bynaer te niet gaende. Sommighe ſtelen ſijn heel recht, ende andere ſijn crom als eenen boogh: onder hebben ſy een clauken, daer ſy mede vaſt in de aerde ſtaen: het vleeſch is ſeer ſacht als een verſch witte broot kruym, maer wordt haeſt blauw, ſomwijl is't van binnen bleeck geil, oock veel gheſteken, vol cleyne ſwerte beeſtkens, ende ſeer ſtinckende.

Tijdt en plaets. In het jaer 1672. op den twelfſten November heb ick deſe ontrent Antwerpen eerſt bevonden, ende naer dien tijdt in't jaer 1673. in Iunio ende in September: ſijn in de leeghe boſſchen veel te vinden.

25. B Naem. Clusius ſteldt ons voor ooghen in ſijnen gheſchilderden boeck de figure van de ſelde van ſijne neghentienſte, de welcke ick tot noch toe niet anders gheſien hebbe, en de de ſelve hier met de letter B naer ſijne ſchilderije heb doen ſnijden. De ſelve heeft hy met dry reghels in ſijne wercken beſchreven, maer veel duyſterder als ſijne figuren wel uytweſen; de welcke hy in het Hongerſch naemt **Barba varganya**/ die ick heb het *Derde padden broodt*, in't Latijn *Panis bufonius tertius* ghenaemt.

Gedaente Het is ſeer ghelijck aen eenighe aerdt-buylen, diemen *Cyclamen*, dat is *Verckens broot* noemt, ſeght Clusius, ſoo in grootte als in coleur, niet rondt, maer lanckworpigh: onder is't als geilen oker van coleur, met roode oft bruyne aderkens doortoghen: ſy en hebben gheen plues noch ſtrepen, maer het is met mergh ghevult: het bovenſte coleur is Caſtanibruyn: den ſtele is naer mijn giſſinghe wel twee duym dick, maer de lenghde was niet aengheteeckent. De ſchotel was boven vijf duym lanck, ende wat meer als dry duym breet: ſy ſcheen oock dick van vleeſch te ſijn, maer van binnen ſoo geil als het mergh beſchreven is; want daer den ſtele afghebroken was, is van binnen met het ſelve geil beſchildert ende aenghewefen. Dit is al het ghene dat ick van deſe can aenwijſen.

26. C Naem. In het iaer 1673. den 1. September, zijn my deſe ſeſentwintichſte ſoort tot mijnen huyſe ter handt gheſtelt, de welcke ontrent een mijle van Antwerpen onder de bramen en doornen in drooghe grachten (ſoo my gheſeydt wierde) veele te vinden waeren. Van deſe ſelve ſoort heb ick dry vruchten gheſien: ende op alles wel ghemerckt hebbende, ſoo moet dit de derde van de twintichſte van Clusius zijn, die hy in't Hoogh-

duytſch

duytſch noemt, Rotte bultz / ende oock ſchwartze bultz. Ick heb deſe *De ſwarte knop Fungi*, in 't Latijn, *Fungus nodoſus niger* ghenaemt. GEORGIUS BERTINUS ſeydt, dat de ſwarte Fungi ſchadelijck en doodelijck ſijn. *Georg.Bert. lib.9 cap.6.*

Aenghesien dat ick dry vruchten van deſe by der handt hadde, ſoo heb ick de volcomenſte in print gheſtelt; de welcke haer vertoonde in een volwaſchen aenſien. Den knop was aen de breede-ſyde meer als twee duym breet, bynaer heel rondt, met een ſwart bruyn geil vel bekleedt, den welcken onder met gheen ſtrepen oft baerdeken beſet was, maer met ſchoon geil vaſt mergh, met eenighe doncker-geile vlecken beſmeurt. Den ſtele was ſeer naer over al even dick; maer aen het onderſte wat ſcherp ſpits, ontrent vier duym lanck, ende ander-halven duym dick, licht bruyn geil van coleur: het vleeſch is van binnen vaſt en grau, maer wordt op den ooghen-blick geil oft groen. Gedaente

De jonghe vrucht van deſe was maer half ſoo groot in alle haer deelen, maer den knop was op het top als met een meerder verheventheyt, heel licht, tuſſchen bruyn roodt, en met geil ghemengelt van coleur.

De derde was nu in haer afgaen, ende ſcheen den knop een weynigh breeder onder uyt-ghereckt, oock ſoo was den ſtele boven teghen den hoet meer dun als onder: ſy was oock ſachter, platter, ende lijmigher; ende de wormkens hadden aldaer haere woon-plaets verkoſen, om de ſelve in haer in te lijven ende meeſter van't gheheel te blijven, want den overgrooten ſtanck, als menſchen dreck, was in haer onlijdelijck. 27.

Het ſal niet vremt inder menſchen ooren luyden, dat ick deſe Fungi den naem vande *Groote ſlanghe Fungi*, in't Latijn, *Fungus anguineus magnus* heb ghegheven, als den Leſer de bemerck redenen ſal overdencken ende acht-nemen. D Naem.

Tot noch toe is deſe *Groote ſlanghe Fungi* by niemandt bekent oft aenghewesen. Sy is een van de aldergrootſte ſoorten: ſomwijl is den hoet ſoo groot als een tenne talloor: den ſtele is naer behooren lanck, maer niet dick, doch onder ſeffens ende veel dicker als boven. Den hoet is als een holle hoogh ronde diepe ſchotel, boven met een bruyn-roodt gheladt vel overtooghen, niet anders als onſe ghemeyne goede groote *Campernoelien*: ſy heeft onder veel vaſt ende heel wit mergh in: den ſtele is de eene helft van onder tot boven van buyten licht grauw, ende de ander helft heel bruyn: oft dit verſcheyde coleur beſtaet door den ſchijn der ſonne, oft ſtercke locht, ende het ander door de lommer oft ſchaduwe, is my onbekent: immers deſe heeft eenighe teere draeykens voor wortelkens, waer mede de ſelve diep in de aerde ſtaet. Den hoet is dick wit en vaſt van Gedaente

 vleeſch,

vleeſch, ende den ſtele van den ſelven. Ick meyne vaſtelijck, dat dit de Fungi is, van de welcke den Eerw Heere van GESSEL achter mijne twelfſte goede verhaelt gheſien te hebben.

Bemerck redenen.

HEt is ſeker, dat deſe *Slanghen Fungi* meeſtendeel ſonder perijckel is, ende ſeer goet moet ſijn, ende oock ſomwijl heel quaet: welck quaet alleen beſtaet door haere onmatelijcke grootte, als *Vidi vidi* ſeydt, *Hoe dat de Fungi grooter ſijn, hoe meer perijckel en ſchadelijck door haere grootte ſy bybrenghen.* Bemerckt als deſe van binnen gheſteken, oft ſwart als inct ſijn, het welck van buyten niet en can gheſpeurt worden, ſijn als dan ondeughende, want ick van deſe ſeer goede heb ghegeten: oock ſoo en comen deſe in onſe plaetſen van Brabant tot ſoo onghemeene grootte niet.

Vidividi. Tom.3. lib. 4. cap 10.

My is voor waer geſeyt in't jaer 1671. van mijnen vrint SR. Gabriel Batrijn conſt ſchilder, gheboren van Antwerpen, de welcke drijentwintigh jaer binnen Raconiggi, een ſtadt vijf mijlen van Turin, in Savoyen ghewoondt hadde, alwaer de Fungi ſoo ghemeyn zijn, dat aldaer by naer van gheene quaede te ſprecken is, nochtans ſoo is deſe mijne *Slanghe Fungi* in't jaer 1648. inde ghenoemde ſtadt Raconiggi eens te merckt ghebrocht, ſoo groot van ſtuck ſijnde als een onder-vat oft ſcherf-berdt: dat de ſelve eenighe vrucht voor neghen ſtuyvers verkocht was, het welck aldaer ſoo dier ſcheen te weſen, dat de heele ghemeente daer door verwondert was, alſoo men voor vier ſtuyvers aldaer eenen heelen corf vol, ghenochſaem voor dry familien, can becomen: dit hoorende ſeker ervaren Doctoor, dede alle neirſtich onderſoeck wie de ſelve Fungi ghekocht hadde; ende den cooper bevonden hebbende, heeft hem verboden de ſelve te eten voor dat hy den plucker ende verkooper ſoude becomen hebben. Dit gheſchiet ſijnde heeft den Doctoor aen den plucker ghevraeght oft hem de plaets der Fungi noch wel bekent was, dat hy ter plaetſe gaen ſoude met een hack oft ſchuppe, ende de ſelve opgraven: het welck ghedaen ſijnde, is ter ſelve plaetſen eenen neſt vol levende ſlanghen bevonden: welck quaet ontdeckt ſijnde, is opentlijck door de ſtadt vercondicht dat men ſoodanighe Fungi op de mert publick ſoude vernietighen, ende als doodelijck aen een jeder bekent maecken, om welcke reden dat deſe van my de *Slanghen Fungi* ghenaemt is.

Tijdt en plaets.

Tweemael in het jaer ſijn deſe te becomen, ghelijck onſe ghemeyne goede Campernoelien: ſy comen meeſtendeel voorts inde water ſtraten

op

op de heuvelkens, de welcke boven het water verheven ſtaen, oft op de hooghe canten vande ſelve ſtraten. 28. E

Hier vertoont ons Clusius ſijne negenſte quaede ſoorte, de welcke by in het Hongherſch **Zozſos gomba**/ in 't Hoogh-duytſch **Pohen ſchwammen** noemt, het welck ſoo veel te ſegghen is, als de *opgheſwollen* oft *opgheblaſen Fungi*: deſe comt den naem toe vande *Veranderlijcke opgheſwollen Fungi*: in't Latijn *Fungus mutabilis tumens*: om dieſwil dat de ſelve ſoo veranderlijck te voorſchijn comt. Naem.

Van deſe heeft ons Clusius in ſijnen gheſchilderden boeck ſes verſcheyde figuren gheſteldt, vande welcke hier dry met de letter E vertoont worden: ick heb deſe oock met groote menichten in't jaer 1659. buyten Bruſſelen gheſien, ende in't jaer 1667. tuſſchen Mechelen en Vilvoorden, op een Dorp ghenaemt Eppegem. Haer fatſoen is ſoo verſcheyden van malcanderen, dat het onmogelijck is alles te beſchrijven. Gedaente

In haer eerſte uyt-comen is ſy als eenen knop, eenen duym groot, onder teghen den corten ſtele dicht inghetrocken: als dan is ſy heel licht van coleur, als met geil en wat roodt te ſamen ghemenght beſchildert. Haer tweede weſen, oft volwaſſchen ſijnde, is den hoet wel vier duym breet, heel hoogh en wijt verheven als iet dat opgheblaſen is: ſomwijl de randen gheſlipt, wat bruynder geil van coleur, met ſommighe grauwe, oock bruyn geile ende heele lichte geile vlecken: ſommighe is den hoet als een ey lanckachtigh, ende als een gheſpanne blaſe met eenighe rubbekens: ſy ſijn van onder wit met vaſte ſtrepen van plues, maer geen mergh. Den ſtele is oock ghemeynelijck wit grauw, eenen duym dick, ende anderhalven maer ſelden, twee duym, lanck.

Sy ſijn van binnen voos als een bedorven rape, ende ſeer quaet van reuck, ſlijmerichen ondeughende.

Clusius ſeght dat deſe ontrent *Solſtitium* in den ſomer, dat is als den langhſten dagh is, meeſt te vinden ſijn, uyt het welcke wel te ghelooven is, dat deſe ſoo wel in Hongarijen als in Brabant op eenen ende den ſelven tijdt voortscomen, want ick de ſelve ontrent Bruſſelen kermis gheſien hebbe groeyende in de boſſchen, alwaer oock de alderbeſte ſoorten te vinden ſijn, ende ontrent ſtonden. Tijdt en plaets. 29.

In het jaer 1673, op den 18. Iulio heb ick deſe mijne negenentwintighſte Fungi bevonden, die ick den *Corten quaeden dick-ſteel* genaemt hebbe, in't Latijn *Fungus pernicioſus brevi & craſſo pediculo*. F Naem.

Deſe quaede Fungi met de letter F is ſeer cleyn van ſtuck, den hoet is heel ſcheef, niet wijdt van den ſtele afſtaende, wat on-effen van randen, rondt omvallende, het bovenſte vellecken is ſoetachtigh met lack ghemenght Gedaente

menght,dat is,ghelijck roſch purper, ſy is heel dun van vleeſch, maer wit van binnen, onder is vol wit lanck plues, het welck met een ſneeuw wit velleken bedeckt is,het welck op de ſelve manier afgaet,ghelijck ick vande goede *Wey campernoelien* gheſeydt hebbe. Den ſtele is eenen grooten duym dick, ende wat meer als eenen duym lanck, ſeer ſchoon van coleur,wit, met een weynich purper, maer als deſe ouder ſijn, worden meer ſwarter: deſe ſoude dickmael jemandt connen vertwijfelen.

Den eerſten dagh van haeren groy heb ick de ſelve in haer ſchoonſte weſen uytgheſchildert; als wanneer den tweeden dagh den hoet wat meerder uytghewaſſchen was; ende den derden dagh was vol duyſent cleyne wormkens,als roſſche kaes maeykens, ende als menſchen dreck was haeren ſtanck, ende ſoo plat ſijnde dat ſy uyt-dreef als ſlijck, ende mijne camer was ſoo met den ſtanck vervult,dat het onlijdelijck was.

Tijdt en plaets. Onder de Eycke-boomen ontrent het Dorp Deuren by Antwerpen heb ick deſe bevonden, inde maendt van Iulij.

30. G. Naem. By CLUSIUS is deſe mijne dertighſte ſoort wederom bekent voor de eerſte van ſijne vijftiende quaede, die hy noemt in het Hongerſch **Tinor gomba**/in't Hoogh-duytſch **Smeer ſchatwammen**/het ghene ſoo veel te ſegghen is, als de *Vette Fungi*, van IOAN. BAUHINUS ſijne negenenvijftichſte, die hy noemt in't Latijn *Fungus bulboſo pediculo, pallidus maculatus*, de *Fungi met den ghebolden ſtele,ende bleeck ghevleckt*. Ick heb deſe in 't Latijn *Fungus ſphericus parvus pernicioſus*, de *Cleyne doodelijck ghebolde Fungi* ghenaemt. Aenſchout het verſchil tuſſchen mijne vijfentwintighſte goede ende deſe teghenwoordighe quaede, het welck noodelijck is.

Gedaente Seer ſelden is deſe dertighſte quaede grooter als de gheteeckende figuer met G hier neffens ſtaende aenwijſt, de welcke naer het leven afghemeten is: haer bovenſte velleken is bleeck van coleur, met verſchyde bleecke ſwarte vlexkens: ende in het omvallende deel van den buytenſten randt des hoofdekens, is ſeer teghen den ſtele inghetrocken, onder met veel bleeck bruyn plues vervult: het verſchil van mijn vijfentwintighſte goede beſtaet, dat de ſelve in de plaets van dit plues,de goede heel dun vaſt mergh in heeft. Den ſtele is wat uyt den witten van coleur, binnen is het vleeſch vande eene als tuſſchen geil en groen, vande andere uyt den witten grauw, het welck opghebroken ſijnde haeſt verandert in blauwigheydt, ſy ſijn ſeer duf van reuck,ende ſeer onder-worpen aen haeſte rottinghe, waerom ſy ſeer hinderlijck ſijn.

31. H. Naem. Deſe mijne eenendertighſte ſteldt my in groote twijfelingh, oft ick haer derre aenwijſen voor de mede ſuſter vande voorgaende, de welcke CLUSIUS, ſoo my dunckt, voor de tweede van ſijne vijftiende ſteldt, die

by

BIBL. UNIV.
GENT

B
C
F
F
G
I
I

hy noemt in het Hongerſch , **Fekete tinor** / ende de Hooghduytſchen, **Schwartz ſchmeer ſchwammen** ; het gene niet anders beteeckent , als de *Swarte vette Fungi* , de welcke ick van deſen naem niet en magh berooven , in't Latijn *Fungus perunctus niger.*

Als wanneer ick in't jaer 1672. deſe Fungi ontfanghen hebbe van een Dorp ghenaemt Herenthout, my in een mandeken wel in gras ghepackt ſijnde toeghesonden vanden Heer Schouteth aldaer,ſoo was ſy van ghedaenten den ſtele cort en dick,twee duym lanck,ende eenen duym dick,te weten aen het bovenſte ; maer aen het onderſte wel ander halven duym dick ; de welcke ſich verminderde als eenen boter-ſtamper, als de figure hier aen-wijſt ; den hoet was ſoo groot als een groote mans palme eender handt, ſy was ſeer leelijck ſwart van coleur , blinckende van vettigheyt, als oft ſy met oli had beſmeert gheweeſt , hebbende van onder vuyl los ſtinckende plues , uyt den ſwarten : den ſtele was van het ſelve coleur als den hoet beſchreven ſtaet , van binnen ſwart en ſtinckende : maer Clusius ſeyt dat de ſijne meer gelijck is aen een gebroken ſtuck van eenigen ſwarten wortel van ſommigh geknobbelt hout:nochtans voeght hy daer by,dat den hoet ſoo groot is,dat hy qualijck met twee handen can omvat worden. Al iſt dat ick ſedert noch meer van deſe bevonden hebbe;ſoo nochtans is my van ſulcken gedaent oft weſen als Clusius ſeght noyt vertoont : het verhael van Clusius is nochtans wel te ghelooven. Gedaente

Inde maent van Auguſti is deſe meeſt te vinden inde afghecapte boſſchen , oock inde bleck boſſchen onder den lommer : Clusius betuyght oock dat ſy in Duytſch landt ontrent den Feeſt-dagh vanden Heyligen Apoſtel Bartholomeus meeſt te vinden ſijn. Tijdt en plaets.

Het IV. Capittel.

Nom. 19.

Hier worden tien doodelijcke ſtinckende Fungi aenghewesen.

32. A

Ontrent Antwerpen, tuſſchen een Dorp Deuren, en Borsbeeck,op den dertienſten Auguſti in't jaer 1672. heb ick deſe eerſte Fungi, met twee figuren inde plaet met A gheteeckent , bevonden , de welcke ick *Duyvelſch dreck*, in't Latijn *Stercus diaboli* genaemt heb , het gene de Apotekers *Aſſa fœtida* noemen : ten opſicht vanden grooten ſtanck. Naem.

Niet teghenſtaende dat deſe maer met twee figuren vertoont is, ſal nochtans haer dry veranderinghen aenwijſen. Sy waeren ter voorſeyde plaetſe in groot ghetal , ende van een ende het ſelve weſen.

In haer eerſte vertooningh liet haer deſe aenſien de grootte van twee Gedaente

duym in het gheheel, den ſtele cort en dick: het ſchotelken oft bolleken was ſeer dicht toe teghen haeren ſtele ghetrocken: haer velleken over het kopken was de eene helft grau, te weten aende ſijde daer ſy de meeſte open locht hadde; de ander helft was als blauw ſwart blinckende; op het top aenden witſten cant had ſy menichte cleyne grauwe uytwendighe puggelkens oft pocksens: haer vleeſch was als dan heel vaſt en wit, ſonder eenighe holligheydt, noch haeren reuck en was als dan noch niet onbillich.

Haer tweede veranderingh was ſy veel grooter gheworden, ende als doen vertoonde ſy haer ſneeuw wit plues, het welck ſy dicht te gader gheſloten hiel: den ſtele heel wit ſijnde van buyten, was van binnen niet vaſt van vleeſch, maer ſeer ſacht, op de ſelve manier als het mergh van het vlier-hout daer de kinders buyſen van maecken: noch had ſy doen aen den ſwarten cant vele witte vlecxkens, op de ſelve manier als ſy de puggelkens hadde aen den witten cant in haer eerſte weſen.

In haer derde en leſte weſen is de ſchotel vlack uyt-ghewaſſchen, inde welcke al de voorſeyde teeckenen haer ſtercker ende meerder vertoonen. Den ſtele is onder ſoo dick als dry mans duymen te gader ghevoeght, ende lanck dry duym en een half: den ſelven ſtele is van onder tot op eenen duym naer boven heel bruyn, dat is tot aenden randt daer den hoet (eer hy volwaſſchen was) den ſtele bedeckt hadde, want ten opſicht van het beſchudden vanden hoet, is den ſtele aldaer ſneeuw wit, en hy en is aldaer maer eenen duym dick: de ſchotel is ſtijf dry duym wijt; maer ſy treckt allenghskens meer bovenwaerts om, ſoo dat ſy den vierden oft vijfden dagh meerder van boven inghetrocken hol als ront is. Naer deſe veranderinghe worden ſy heel wit, even eens als kalck, als wanneer haer binnenſte vleeſch ghelijck als een bruyne pappe is, de welcke met een dun wit ſchelleken beleet blijft, ende ſoo ſy een weynigh langher ſtaen, verandert ſy gheheel in een pappe als dreck, ende ſy is alsdan ſoo ſtinckende, dat het niet te beſchrijven is.

Van deſe heb ick ſommighe, half groy ſijnde, gheplukt ende in mijn cantoor gheleydt, de welcke in den tijdt van twee daghen tot haeren volcomen waſdom met al de voor-verhaelde eygendom ghecomen ſijn (niet tegenſtaende dat de ſelve in gheene aerde noch vochtighe plaedts en laghen) hoe wel dat deſe alle haer wittigheydt van binnen behouden hadden, maer open ghebroken ſijnde, begoſt den ſtanck aldaer ſijn woon-plaets te nemen.

Tijdt en plaets. In Auguſti (als ick gheſeydt hebbe) heb ick deſe bevonden, ende oock in September, onder de Eycke opgaende boomen in vuyle beſchimmelde

de, dreckachtighe, half drooghe grachten. 33.

Naer mijn ghevoelen, ſoo is deſe naervolghende de derde vande een-endertighſte van IOAN. BAUHINUS, ende de derde vande negentiende van CLUSIUS, de welcke van haer met eene ende de ſelve woorden aengeweſen ſtaen, ſonder nochtans de ſelve eenigen byſonderen naem te geven, de welcke ick ghenoemt hebbe de *Ghekloven aſvervighe knop Fungi*, in 't Latijn *Fungus ſciſſus cineraceus nodoſus.* B. Naem

Al iſt dat de voornoemde Auteuren byſonder CLUSIUS, ſegghen, dat deſe Fungi ſoude ghelijck ſijn aen de derde van ſijne vierde goede ſoort, de welcke mijne vijfenſeſtighſte goede is, oock dat deſe in haer eerſte weſen maer eenen duym groot is in haer gheheel; ſoo en heb ick de ſelve noyt ſoo kleyn gheſien, noch oock met gheene ghelijckeniſſe van mijn vijfenſeſtighſte goede. Daerom heb ick deſe twee figuren, met B ghereeckent, ſoo groot als ick de ſelve in het leven hebbe bevonden, op de ſelve mate hier neffens gheſteldt, op dat den Leſer dies te vaſter ende ſekerder can voorts gaen. Sy is gheheel oft ſy van aſſchen ghemaeckt was, hoe wel dat den ſtele meer wit is: de eerſte is als eenen knop; maer inde tweede vertooningh is ſy ſeer verandert: als wanneer het hoofdeken ſeer open-ſplijt, ende aldaer het vel opentreckt, toont ſy van binnen ſneeuw wit van vleeſch te ſijn: maer ſy becomen in corten tijdt ſtanck en wormkens. Gedaente

In September, op de voorſeyde plaetſen van de Fungi, ghenaemt *Duyvelſch dreck*, is deſe met menichten te ſien; maer ick rade deſe niet te plucken. Tijdt en plaets.

34. C. Naem

Ontrent September in het jaer 1673. heb ick deſe onghemeyne Fungi binnen Antwerpen in onſen hof van het Biſchdom bevonden, ende ſy ſchijnt eenighſins ghelijck te ſijn aen de tweede van de veertiende quaede van CLUSIUS, de welcke van GASPER BAUHINUS de eenentwintighſte quaede is, die hy noemt in't Latijn *Fungus latus orbicularis oris intus converſis*, deſe heb ick de *breede ronde aſchvervighe quaede Fungi* ghenaemt, in't Latijn *Fungus latus orbicularis cineraceus pernicioſus.* IOAN. BAUHINUS tweeenſeſtichſte *à ſue*, dat is van de *Sogge* genoemt, die ick boven al de andere *Fungi ſuilli pernicioſi*, dat is, de *Doodelijcke verckens Fungi* noeme.

Den hoet is merckelijck plat, ende heel rondt, behalven dat deſe een ſlip in hadde: hy is becleet met een aſchgrauw vel, met ſommighe bruynder vlecken, nochtans van den ſelven coleur. Den hoet was vier duym breedt, den randt was ſeer fraey onder om-gheſlaghen: ſy heeft veel lanck, ſacht, bruyn-grauw plues, van onder met rechte ſtrepen: den ſtele was cort, twee duym en half lanck, maer eenen goeden duym dick: Gedaente

hy was boven een weynigh dunder als onder, ende hy was van het ſelve coleur, van binnen was ſy heel wit; maer ſeer brockelachtigh en brooſch, den hoet en had niet veel vleeſch aen.

Noodelijcke bemerckinghe.

IN het eerſte Deel, in de beſchrijvinghe der goede Fungi, heb ick dry verſcheyde ſoorten van *Verckens Fungi* beſchreven, te weten, mijne vierentwintighſte, eenenvijftighſte, en ſevenvijftighſte, by de welck te leſen is, hoe duyſter en onſeker dat de oude Cruyt-beſchrijvers van de *Fungi ſuilli* (dat is *Verckens Fungi*) twiſten en crakeelen, oft, om beter te ſegghen, ſoecken ſonder vinden. Clusius wijſt de goede *Suilli* bequaem tot ſpijs, Dodoneus en Ioan. Bauhinus ſegghen, dat de *Fungi ſuilli* vergiftigh ſijn; want voeght daer by, ende ſeght: *De derde ſoorte, verckens Fungi ghenaemt, deſe ſijn de meeſte venijnighe, want heeft gheheele familien vergheven, ende namentlijck den overſten Preſident van de lijfwacht van den Keyſer* Nero, *oock ſijne Raets-heeren ende andere.*

Ioan. Bauh. Tom. 3. lib. XL. cap 1. Ioan. Porta Villa. lib. 10. cap. 70.

Hier heeft Bauhinus de ſelve weghen van Dodoneus naer gheſtapt, ſonder ons eens aen te wijſen hoedanighe oft welcke ſoorte van quaede Fungi deſe *Quaede Suilli* ſijn, op dat wy ons voor de ſelve behoeden connen. Maer in teghendeel, ſoo betoont Bauhinus twee goede *Verckens Fungi*, te weten ſijne negenentwintighſte; ende daerenboven betuyght hy dat ſijne achtiende (die van hem voor een goede bekent wordt) van de Hooghduytſchen met den naem van *Suilli* ghenaemt is. Even-wel dunckt my, dat den ſelven Bauhinus eenigh licht ſchijnt te hebben, alleenelijck door het noemen van ſijne tweeenſeſtichſte, die hy de *Sogghe Fungi* naemt, ſonder nochtans van alle het voorgaende iet te vermaenen, als dat hy deſe voor een quaede en ſchaedelijcke aenwijſt, met de ſelve woorden van Clusius, ſonder de figure: van de welcke hier neffens met de letter C haer weſen vertoont is, ende met grooten arbeyt bevonden de quaede *Fungi ſuilli* te weſen: de moeder en de kinderen ſijn naer maeſchap, ſoo dat de ſeuge oft ſogghe weynigh verſchil van de verckens ſijn; waer onder ſeer goede, ende oock ſeer quaede pockachtighe ende omgans ſijn, als in deſe quaede doodelijck te ſpeuren is: niet tegenſtaende ſoo ſijn deſe met goede gheneeſ-middelen begaeft.

Behulp.

Behulp van de Suilli.

BAuhinus ſeght, op de aenghewesen plaetſe, dat ſy het bloet ſtulpen,
oock de ſproeten uyt het aenſicht wegh nemen, gheneſen het uyt-
waſſchen des vleeſch aen het fondament, ſy worden ghewaſſchen, op
ſoodanighe maniere als het loot tot een medecijn voor de ooghen, ſuy-
veren de zeere ſweeren, hooft puyſten, ende de beten der honden, als
deſe met het water van *Fungi ſuilli* ghemaeckt daer mede ghewaſſchen 35.
ende gheſuyvert worden, D

Een tweede medeſoort vande voorgaende die ick de *Aſchvervighe ghetan-* Naem
de Fungi, in't Latijn *Fungus cineraceus denticularis* ghenoemt hebbe.

Als deſe eerſt uytcomt, is maer eenen duym groot, oft weynigh Gedaente
meerder: nochtans de ſelve volwaſſchen ſijnde, is den hoet wel dry duym
breet, ſeer ongheſchickt met hoecken en canten, ende ſcherp uyt-ghe-
ſpannen van randt. Den hoet heeft boven het ſelve coleur vande voor-
gaende, eenighe bruynder, ende ſomwijl eenighe geile vlecken:
haer plues is ſchoon bleeck doyer geil coleur: den ſtele is eenen goeden
vinger lanck ende dick, te weten onder, maer is boven veel dunder.
Deſen ſteel heeft ſeker werſelingh van wortelkens: daer hy ſeer vaſt mede 36.
inde aerde ſtaet. Den hoet is heel dun van vleeſch; maer van binnen wit. E

Gelijck ick onder de *Quaede Boleti* noch een tweelingh beſchreven heb, Naem
ſoo vertoon ick hier noch een ander, de welcke veel meerder is als mij-
ne dertiende quaede, aldaer den *Tuymeler* ghenaemt: ſoo ſal deſe *Het
aſchvervigh tweelingh* ghenaemt ſijn, in't Latijn *Geminus cineraceus pernicio-
ſus.*

Dit *Schadelijck aſchvervigh tweelingh* is den hoet, oft om beter te noemen, Gedaente
de muts anderhalven duym wijt, heel hol ende hoogh-ront verheven, dun
van ſtof, vol los grauw plues: den ſtele eenen kleynen vinger lanck, ende
van ſoodanige dickte. Den ſteel en de muts ſijn van een en het ſelve wit
coleur, als met aſſchen beſtoven. Deſe comen altijt twee te ſamen onder
uyt eenen ſteel, ghelijck de letter E hier aenwijſt: ſy worden in groot
ghetal ghevonden.

Deſe vier voorgaende achtervolghende worden in September ghevon- Tijdt en
den; waer uyt blijckt, dat het laete ſoorten ſijn: op de ghemeyne plaet- plaets.
ſen der quaede Fungi worden ſy veel gheſien: maer ſelden op de goede
plaetſen. 37.

Hier wordt aengewesen de tweede vande ſevenſte van Clusius die hy F
in't Hoogh-duytſch noemt, Krotten ſchwammen / in het Hongerſch, Naem.

Bagolij gomba : het welck in beyde die talen *Padde Fungi* te ſegghen is : maer ick ſal deſe met recht den *Padden buyck*, in't Latijn *venter buſonis* noemen, ten opſicht van haer kleyne plackxkens, ende ander eygendommen, ſeer ghelijck aen den buyck der padden.

Gedaente De gewoonelijcke maete van deſe Fungi is de ſelve grootte van eenen *Padden buyck*, dat is, in haeren volcomen waſdom, als wanneer den hoet twee duym in ſijne breede is, ende vande ſelve verheventheydt als een kusken op-gheſwollen, ſonder eenighe booghe bultachtigheydt, ende met een gheladt geil grauw en bruyn beſmoddert vel becleedt, met vele kleyne tickelkens, ghelijck de padden vande nature beſchildert ſijn. Den ſtele is twee duym lanck, ende eenen ghemeynen vinger dick, gheheel wit van buyten en binnen, ende onder aen den wortel als met eenigh purper roodt beſchildert. Den buyck oft ſchotel is onder ghevult met ſchoon wit, lanck plues, het gene ſeer lini-recht uyt den ſtele ſijn beginſel neemt, ende aen de ſcherpe randen van den hoet voleyndight: welck plues in ſijn beginſel met een wit velleken becleedt is; ende los gebroken ſijnde, aen den ſtele vaſt blijft, op de ſelve manier ghelijck ick noch van verſcheyde ſoorten verhaelt hebbe, beſonderlijck vande goede Wey campernoelien, op de eerſte plaete.

Deſe *Padden buyck* ſijn ghemeynelijck in den tijdt van vierentwintich uren volwaſſchen: ſy ſijn dun van ſtoffe, ende worden haeſtelijck ſwert oft blauw, maer den ſtanck is haer eerſte erfdeel: aenghesien ſy van den

38. beginne haeren ſtanck mede te voorſchijn brenghen, die ſy noyt en

G verlieſen.

Naem. Tot volcomentheydt, om het lichaem van een padde te vol-trecken, ſoo dunckt my dat by den *Padden-cop*, ende *Padden-buyck*, nu den rugh is ghebrekende, waerom dat deſe uyt der nature den *Padden rugh*, in't Latijn *Dorſum buſonis*, ghenaemt is.

Gedaente Deſe is van hoet op de ſelve manier ende van de ſelve grootte, ſoo oock van den ſtele in lenghde en dickte, ende van plues, en anderſins, in alles de voorgaende ghelijck, jae ſoodanigh, datmen my ſoude connen beſtraffen van deſe voor een tweede ende verſcheyden ſoort aen te wijſen: nochtans heeft deſe altijdt den ſtele ten halven, ende aen het onderſte met eenen rinck bewaſſchen: oock ſoo behoudt den rugh altijdt ſijn eyghen coleur, te weten, bruyn grauw, ghelijck het vel van den rugh der padden eyghen is, met menichte puggelkens oft cleyne blau-ſwerte vleckxkens beſprinckelt. Deſe ſou men oock den *Gheringhden ſtele* mogen noemen.

Tijdt en plaetſe. In het leſte van Mey, ende in het beginſel van Iunij, is den ghewoonelijcken

nelijcken tijdt van deſe twee leſte padde Fungi: haer plaetſen ſijn over al, beſonderlijck ontrent de weyden, alwaer veel padden inde leege canten haer woon-plaets houden, want ick deſe ſelden bevonden hebbe oft daer waeren padden by oft ontrent. 39. H

Noch heeft Clusius ons een ſoorte voor-ghebrocht, die hy in het Hoogh-duytſch noemt Wilder bulţ/ ſoo veel te ſegghen, als de wilde Fungi: ſy is de vierde van ſijn twintighſte quaede: ende als ick deſe wel met voor-dacht beſichtight hebbe, ſoo is ſy van fatſoen ſeer ghelijck aen mijne derde quaede, die ick de *Witte doel ſchijf*, *ſcopus albus* ghenaemt hebbe, ſoo dat ick in teghendeel deſe mijne teghenwoordighe negenendertighſte, de *Swerte doel-ſchijf*, dat is in't Latijn, *Scopus niger* noemen ſal. Naem.

Op dat den Leſer te beter mocht voldoeninghe hebben in het onderſcheyt van deſe Fungi tuſſchen de andere, ſoo heb ick de ſelve op twee manieren naer het leven vertoont. De ſchotel is hier in haere vollen waſdom uytghedruckt. Als wanneer ſy recht en plat als een ſchalie uytghewaſſchen is, als dan is deſe *Swerte ſchijf* dry duym breet, ende ſomwijl meerder. Sy is ſeer dun en teer van vleeſch, eenen mes-rugh dick, gheheel bruyn, ſwart ſoetachtigh, hoe wel dat het ſacht plues vanden ſelven coleur ſijnde, een weynigh lighter is, ghelijck doncker miniem oft fileſtort coleur. Den ſtele is twee duym lanck, ende eenen cleynen vinger dick, onder wat dicker als boven: ende den ſelven is wit van coleur, door welcke wittigheyt by de bruynigheydt te ſamen, jeder te meer doet afſchijnen, ghelijck de witte tanden en ooghen meerder wit toonen ten opſicht van het ſwart vel vande mooren, als in de witte menſchen. Deſe ſijn ſeer lijmerigh en ſtinckende, haer coleur is van binnen als van buyten, te weten van den hoet, ſwart, maer den ſtele is van binnen wit en ſacht. Gedaente 40. I

In het jaer 1673. op den viertienden Iulij heb ick deſe ontrent Antwerpen bevonden, de welcke ick ghenaemt hebbe de *Schadelijcke bruyne Eycke Wey-fungi*, in't Latijn, *Pradellus fuliginoſus quercinus pernicioſus.* Naem.

Om dieſwil dat deſe met het coleur aende voorgaende ghelijck is, ſoo vermeerdert ſy haer gheſelſchap. Deſe twee figuren met de letter I ſijn in haer middelſte weſen oft waſdom voor ooghen gheſteldt, als vvanneer den hoet ſeer merckelijck hoogh rondt verheven is, ende als dan ontrent twee duym breet: den ſelven is met een bruyn ſoetachtigh coleur beſchildert, het welck niet en hoeft te wijcken aen het coleur vande voorgaende; maer ſy is ſeer vremt ghetreeckent, als ghemarmert met eenighe lichter plackxkens: even wel is het ſelve ſeer lijmerigh en ghladt onder Gedaente

der is het plues ſeer lanck, op de ſelve maniere van grootte en dickte, als ick vande *Goede pradelli* ghcleert hebbe: behalven dat van de goede haer plues Corael roodt is, ende dit teghen-woordigh uyt den bleecken ſwart is; op de ſelve manier, als iet dat met heelen bleecken inct gheſchreven is: maer den ſneeu witten gront vanden hoet der Fungi laet ſich ſeer ſchoon door het plues aenſien: dit plues is met een bleeck bruyn velleken oft vlieſken bewaſſchen, het ghene op de ſelve manier afpelt, als van de goede Pradelli gheſeydt is; ende ſoo ver als den ſtele onder het gheſeyde velleken bedeckt is gheweeſt, ſoo is den ſtele ſneeu wit, maer voorder is hy van het ſelve coleur als den bruynen hoet is.

Den ſtele is anderhalven duym lanck, ende een cleyn vingherken dick: ſomwijl van binnen vol ſacht vleeſch, maer ghemeynelijck den heelen ſteel brooſch en voos.

Den hoet wordt ſomwijl wel dry duym, als hy meerder vlack uyt-ghewaſſchen is: den derden dagh was deſe vol kleyne beeſtkens, ende is als ſtinckende menſchen dreck vergaen, welcken ſtanck onlijdelijck was.

Tijdt en plaets. Onder de Eycke boomen in Iulio heb ick deſe gheplucke: oft ſy oock later comen, is my noch onbekent: hoewel dat ick van ghevoelen ben, dat ſy het heel jaer te vinden ſijn.

41. K

Naem. Op den ſelven dagh en jaer als de voorgaende heb ick deſe met de letter K bevonden, de welcke ick heb de *Stomp Fungi* ghenaemt, in't Latijn *Fungus obtuſus pernicioſus.*

Gedaente. In een ſeker open leeghde, ſonder eenighe boomen oft loof ontrent, heb ick by Antwerpen deſe Fungi bevonden: ende al de ghene die daer meer waeren, van deſen gheſlachte, tot vier oft vijf verſcheyden, waeren alle twee te ſamen, uyt welcke ick de ſchoonſte vercoſen heb, om in print te ſtellen. In haer gheheel was ſy ontrent dry duym hoogh, ende de cleyne eenen duym: haer copken oft ſtompken was als ſwerte cleyaerde van coleur, heel dun van ſtoffe, met eenigh teer, dun mergh, als een eyerſchael ſoo dick. Den ſtele was tuſſchen wit en ſwert, van vuyl coleur: oock en was niet rondt, maer dryeantich, binnen ſeer taey van grauw vleeſch, de welcke naer eenighe daghen ghelijck een velleken verdrooght is, ſijnde ſeer duf van geur.

BIBL. UNIV.
GENT

Digitized by Google

C
C
D
G
G
L
M
M
K

Het V. Capittel.

Twaelf vremde Fungi, de welcke van haere nature altijdt quaet zijn.

Nom. 20. 42. A Naem.

Carolus Clusius beſchrijft ons ſonder figure ſijn vierde van de dryentwintighſte quaede: welck hier neffens ſtaende figuren ick naer de gheſchilderde van Clusius heb ghevolght; want ick gheene ghedachten en hebbe van de ſelve oyt gheſien te hebben. Evenvvel is deſe van Clusius met gheenen naem beſchreven, de vvelcke ick de *Quaede onghelijcke aſchvervighe met witte randen van Cluſius*, ſal noemen, in't Latijn, *Fungus inequalis cineraceus candicans pernicioſus Cluſi.*

Gedaente

Ick en can deſe met gheenen hoet oft ſchotel beſchrijven, alſoo ſy boven plat is als een tafel; de vvelcke eenighe vverſelingh oft onghelijckigheydt in heeft, aſch-grau van coleur: vvelcke tafel tvvee duym breet is: haer plues is bleeck roodt van coleur, het vvelck uyt den ſtele als een onderſteunſel voor de tafel ſijn beginſel heeft, ende de tafel onderſchraeght: nochtans heeft deſe tafel onder aen den buyten randt, de vvelcke met ronde canten uyt en ingaende is, een cleyn ſoomken oft boordeken, het vvelck ſeer vvit is, op de ſelve maniere als ſommighe ſilvere ſchenck tallooren hebben. Den ſtele is heel vvit, eenen duym lanck, ende eenen ghemeynen vingher dick. Hoe haere gheſteltenis van binnen is, can ick den Leſer niet bekent maecken.

43. B Naem.

Soo ick can bemercken, ſoo ſijn deſe mijne dryenveertighſte en vierenveertighſte, de eerſte van de tvvaelfſte van Clusius, de vvelcke van hem in tvvee verſcheyden ſoorten bekent ſtaen, die hy al te ſamen in't Hooghduytſch Fliegen ſchwammen / dat is *Vlieghen Fungi* naemt; ende ick heb deſe tot onderſcheyt de *Bleeck geile met bruyn en roodt beſmoddert* ghenaemt, in't Latijn, *Fungus ſubluteus fuſco & rubro maculatus.*

Gedaente

Ontrent tvvee duym is den ronden hoet breet, de vvelcke beleet is met een ſtroo geil coleur, ende in de midden een vveynich inghedouvven, als des menſchen navel, vvelcke invvendigheydt merckelijck uyt den rooden is, ende daer rondtſom met eenighe bleeck-bruyne vlecken: onder is het plues ſeer teer en cort, en lootvervigh van coleur, alvvaer het vvit vleeſch van de ſchotel ghenoech doorgheſien vvordt. Den ſtele is een ſchrijf penne dick, vvat grau-geilachtigh, ende eenen goeden duym lanck: meeſtendeel is den ſelven binnen hol, oock ſomvvijl ghevult: het vvelck haer dies vveghen gheen deught is.

44. C

Naem. De mede ſuſter van de voorgaende heb ick de *Muſcus-leire ſchadelijcke Fungi* gheheeten , in't Latijn *Fungus coriaceus muſcatus pernicioſus.*

Gedaente. Tot claerder aenwyſinghe ſijn hier twee figuren naer het leven gheſtelt, ende dat tot blijck van haer oneenich voortscomen : de eene uyt en ingaende rondt ,ontrent twee duym breet van hoet,de andere lanckworpigh. Deſe ſijn niet anders als oft ſy met een muſcus coleuren leiren velleken overtoghen waeren , ende in de midden een weynich inghetrocken ; aen de cant meer lichter , ende in de midden bruynder van coleur , met ſommighe lootvervighe puyſtkens : ende aldaer dit velleken ghevreven oft ghequetſt is, daer laet het wit vleeſch ſich doorſien. Voorder is den ſtele ende het plues in alles ghelijck aen de voorgaende dryenveertichſte.

Tijdt en plaetſen. Deſe twee ſoorten comen in Auguſto te voorſchijn in de ſchaer en bleck-boſſchen.

45. D

Naem. Nu wordt ons by figuer vertoont, ende naer het leven uytghebeldt *der ſotten Fungi*, de welcke van vele Auteuren beſchreven wordt , maer met gheene figure vertoont. Clusius noemt deſe in het Hooghduytſch Narren ſchwammen/ die hy voor ſijn elfſte beſchrijſt ; hy Gasper Bauhinus ſijne vijftiende , die hy beſchrijft *Fungus fatuus candidus , pileolo in metam aſſurgente : De witte ſotten Fungi met den hoogh verheven hoet* : ende de vijfentwintighſte by Ioan. Bauhinus , *Fungi ſtultorum , Boleto ſimiles, pernicioſi. Der ſotten Fungi , ſeer ghelijck aen de Boleti.* Hier door verſtaet Clusius en Ioan. Bauhinus dat ſy ghelijck is aen die ſoort, de welcke ſy voor haere *Boleti* beſchrijven : welck onderſcheydt in het eerſte Deel van de goede *Boleti* ghenochſaem beſchreven ſtaet. Van ghelijckenſal ick deſe *De witte Fungi der ſotten* noemen , in't Latijn *Fungus ſtultorum albus.*

Gedaente. Deſe was in haer gheheel ſes duym lanck , te weten den hoet met den ſtele : onder heeft den ſtele eenen viercanten ſtomp , eenen duym lanck, al waer den ronden ſteel uyt-comt , een ghemeyn ſchrijf pen dick : den hoet oft de hooghe ſpitſe holle muts is ander halven duym wijdt , ende twee duym hoogh , ſijnde inde midden een weynigh in-ghedouwen : hy is onder gheheel hol , als eenen ſuyker-backers pot. Vervolghens dat ſijn uytwendigh weſen is,van ghelijcken is ſijn fatſoen inwendigh , ende ſy is met veel ſacht wit plues beſet. Deſe is in al haer deelen ſneeuw wit, ſoo wel den onderſten ſtomp als den ſtele, met den hoet ; maer den ſtele is binnen als een buyſken hol , ende ghemeynelijck ſwert.

Tijdt en plaets. Tweemael in het jaer comt deſe te voorſchijn , in de Lenten , ende oock in den Herft. In de boſſchen heb ick deſe in het jaer 1658. ontrent Bruſſel veel ghevonden, ende in het jaer 1670. ontrent Loven,ende ontrent Antvverpen tot Deuren,ſijn ſy genoegh te ſien.

Acht-neminghe.

AEngheſien dat Clusius ſeydt, dat die voorſeyde Fungi van ſoo quaede natuer ſijn, dat de ghene dieſe eten, het verſtandt terſtont ontſtelt wordt, als verdwelmt ſijnde, door de groote fenijnighe coude: ende te meer ſoo bekent hy, dat deſe in haer eerſte uyt-comen ſoo bedrieghelijck ſijn, alſoo ſy ten uyterſten ghelijck aen ſijne *Boleti* ſijn; ſoo is dit ſeer dienſtich voor ſoodanighe lieſhebbers, de welcke de goede *Boleti* van Clusius, Bauhinus ende andere bekent ſijn, dat de ſelve haer voor deſe quaede dies te beter connen wachten. 46. E

Om mijne ſeſenveertichſte te beſchrijven, de welck in het jaer 1668. den dryentwintighſten Auguſti, ontrent twee mijlen van Antwerpen, in het dorp van Egem van my bevonden is; de welcke ick bevinde met de dertiende quaede van Clusius, ende de twintichſte van Gasper Bauhinus de ſelve te ſijn, in het Hongerſch **Wt felem teretwm gomba**: welck niet anders bediet, als den naem naer de weghen waer dat deſe in Hongarijen ghemeynelijck te vinden ſijn ende voortscomen: in't Hooghduytſch, **Froſchen ſtuel** / dat is, *Vorſchen-ſtoel*, in't Latijn, *Ranarum ſedes*, om dat de vorſchen hier ontrent altijdt geiren ſitten: van Gasper Bauhinus, *Fungus latus orbicularis candidus*, in't Duytſch, de *Witte ronde breede Fungi*, die ick noeme *Den langhen hollen dun-ſteel: Pediculus longus & gracilis excavatus.* Naem.

In dit gheſlacht wordt ſeker veranderingh ghemerckt, de welcke door den ouderdom gheſchiet; want eerſt gheboren ſijnde, ſoo is haer heel lichaem maer twee duym groot, de muts rondt, boven wit, met eenigh licht bruyn bevleckt; onder is van het ſelve coleur, met teere dunne ſtrepen van eenigh plues aengheweſen: maer volwaſſchen ſijnde, is de muts rondt, en recht uyt-ghereckt, gheſlipt en gheſneden, vvel vier duym breedt, onder en boven even vvit: het plues is als dan ſeer lanck, ende vvat aſchvervigh van coleur, hoe vvel dat Clusius ſeydt vande ſijne, het plues purperachtigh te vveſen, het vvelck ick inde mijne niet bevonden hebbe. Den ſtele is ſes duym lanck, ende een ſchrijf penne dick, van buyten wit, en binnen hol, en bruyn. Gedaente.

Deſe is een laete quaede vanden Herft, ende ſy is te vinden aende weghen alwaer de aerde ſchimmelachtigh is. Tijdt en plaets.

Bevonden hebbende, dat deſe cleyne Fungi ſoo overvloedigh in Brabant te voorſchijn comen, ende ſoo ghelijck ſijn aen het fatſoen van ſeker ſtrooye oft ſpaene hoyen, de welcke de iouffrouwen voor de ſonne 47. F Naem.

(in haeren hof ſijnde)ghemeynelijck op't hooft hebben; welcke mutſen achter aenden neck oft halſe een venſterken oft opengaenden lap hebben: ſoo heb ick deſe Fungi den *Caſſine* oft *Brabantſchen ſonnen hoet*, in't Latijn *Galerus Brabanticus* ghenaemt: van CLUSIUS, *Fungus ſerpentinus*, in het Hongerſch Kigyo gomba / in't Hoogh-dutſch Natter ſchwammen / in het Nederduytſch,de Serpenten Fungi Deſe is ſijn tweede vande ſeſtiende,ende de ſeſentwintichſte van GASPER BAUHINUS.

Gedaente Aen deſe figuren met de letter F can den Leſer haer weſen en fatſoen ghenochſaem beſpeuren. De cleyne is haer eerſte vertooningh; maer de groote, is in haeren vollen waſdom naer het leven aengheweſen, als wanneer de muts onder aen de meeſte openingh ander halven duym wijdt is, ende den ſtele dry duym lanck, op de ſelve dickte als den ſtele hier gheteeckent ſtaet. Den ſtele is wit van coleur, van binnen hol: de muts is doncker grauw van boven, met merckelijcke ſwertigheyt op het top beſchildert, Onder is de muts vol ſacht ſwart plues ghevoedert: ſy is dun van ſtof, blauw ende ten uyterſten ſtinckende. Al is deſe cleyne in haer eerſte weſen, ſoo heeft ſy even wel alle de voorſchreven eygendommen ghelijck de groote.

Tijdt en plaets. Noch is deſe een laete van den Herſt, ende is in alle plaetſen van rottinghe van ſtroo, hout, vodden, ſchimmelachtighe ende verduſte oft verdorvēn kelders veel te vinden.

48. G

Naem. Voor-waer een vremde voorval, als ick in het jaer 1665. op den achtentwintighſte Auguſti ontrent een mijle van Antwerpen deſe naer-beſchreven Fungi heb gheſien, de welcke ſtaende was op een vlacke hooghte, tuſſchen een groote waterſtraet,ende eenen waterloop oft cleyn beecksken: by welcke Fungi dit neffen ſtaende ghediert dicht aen ſat, het ghene gheen recht *Haegedis* en was, het welck van my ghejaeght ſijnde, in de gracht ſpronck, ſonder ſich meerder te vertoonen: waerom ick deſe *Haeghediſſe Fungi* heb ghenaemt, in't Latijn *Fungus lacertus*, ende van CLUSIUS in't Hooghduytſch Schwartz hoe greyllen / wiens tweede van de ſeventiende quaede zy gheſtelt is: ende de vijfentwintighſte van GASPER, ende de ſevenenvijftighſte van IOAN. BAUHINUS: hoewel dat IOANNES deſe noyt gheſien en heeft.

Gedaente Ick heb bevonden, dat deſe den hoet niet ſeer verheven, maer ſeer plat was, twee duym breedt, niet dick van ſtoffe, evenwel herdt en ſtijf; waer op ick gheloove dat het gheſeyde beeſten can gaen en ſitten: want ick van ghevoelen ben, dat het ſelve deſe Fungi in de ronde can af-eten, ghelijck in deſe figure aengheweſen ende te ſien is: welcke witte circkels haer kruypen en af eten moet beteeckenen, het welcke oft af ghegeten is,

is, oft met ſijn vergif overſtreecken, even ghelijck de ſlacken door haeren blinckenden ſlijm haer bekropen plaetſen te kennen gheven. Den randt van den hoet en was niet omgheſlaghen: ſy is boven als loot-coleur uyt den blauwen grau, ende den randt was op dry plaetſen gheſlipt oft ghescheurt. Haer plues is van onder heel lanck ende bleeck roſch, waer door de ſtof van de ſchotel haer laet grauw doorſien. Den ſtele is de dickte van eenen dun riet, van binnen hol, en twee duym lanck: ſy ſijn ſeer ſtinckende, en doodelijck.

Door noodt (om dat mijn figuer gheheel verwelckt oft verſlenſcht was, eer ick de ſelve conde uyt-trecken) ſoo heb ick my naer de figuer van CLUSIUS moeten voeghen, de welcke wel eene van de beſte ghelijckende van al ſijne wercken is.

CLUSIUS ſeght deſe voorts te comen ontrent den Feeſt-dagh vanden H. BARTHOLOMEUS. De plaets heb ick voor aengheweſen; hoe wel dat deſe op meer ander plaetſen connen te voorſchijn comen: want het my ſeker is dat ick de-ſelve menighmael gheſien en bevonden hebbe. Tijdt en plaets. 49. H.

Nu vervolght hier de eerſte vande ſeſtiende van CLUSIUS, de welcke de ſeſentwintighſte van GASPER BAUHINUS is. Deſe heb ick *De duyven Fungi* ghenaemt, in't Latijn *Fungus columbalis.* Naem.

Om dieſwil, dat het toe-ghetrocken bollecken in het eerſte uyt-co-comen eenen duym groot ſijnde, ſeer ghelijck is aen een duyven ey, ende als het volwaſſchen is, ende een mutsken gheworden ſijnde, ſeer gelijck is aende witte duyven de welcke blau gheſteken ſijn, dat is, als de witte vederen blauwe vleckxkens hebben. Als het mutsken volwaſſchen is, dan iſt ſomwijl heel effen, ſcherp rondt, ander halven duym wijt, ende dickwils ſeer gheſcheurt. Op het bovenſte topken van het volwaſſchen mutskens is gheheel blau oft ſwart: onder het ſacht plues, heel blau ſwart, en ſtinckende. Den ſtele is een dicke ſtrooy buyskens ghelijck, ende van binnen hol, ontrent vier duym lanck: den ſelven behout ghemeynelijck een ringhxken aen den ſtele van het velleken dat het plues bedeckt heeft. Gedaente. 50. I

Tot noch toe vind ick deſe mijne vijftighſte by niemandt bekent, die ick de *Bruyn roſſe cleyne tweelinck* noeme, in't Latijn *Parvus geminus rufus fuſcus.* Naem.

Van deſen gheſlachte heb icker menichten ghehadt in het jaer 1671. in Mey: ende ſy waeren allegader ende jeder in't beſonder twee te ſamen uyt eenen wortel voorts-commende: hoe wel dat de eene een weynigh grooter vvas als de andere; nochtans ſijn deſe neffens-ſtaende in de plaete naer het leven afghemeten, ſoo dat ſy in alles haere vol comen groot-

te hier vertoonen. Den ſtele is eenen duym lanck , heel dun , onder een weynigh dicker als boven : het hoofdeken , ſoo wel het kleyn als het groot , is ghewerſelt : ſy ſijn te ſamen , ſoo den ſtele als het hoofdeken, van een ende het ſelve coleur , te weten , bruyn roſch. De groote hadt eenigh bedorven roodt mergh in , ende den ſtele vande groote was binnen hol , maer de kleyne was den ſtele vol : welcke holligheydt door de outheyt voortscomt. Oockſoo was het mergh vande kleyne ſeer liſelijck ende veel lichter van coleur : boven dien,ſoo heeft de kleyne in het openbreken veel melck in , het gene de oude niet vertoont en heeft : nochtans al had ſy noch ſoo veel goede teeckenen , als ick den ſtele hol bevinde , dan is ſy onder de quaede veroordeelt.

Tijdt en plaets. In Mey en Iunio , als ick voor gheſeyt heb , comen ſy te voorſchijn op de ghemeyne plaetſen vande goede.

51. K

Hier comt IOAN. BAUHINUS ten toon met ſijne achſte ſoort , de welcke by CLUSIUS niet bekent en is. BAUHINUS noemt deſe in't Latijn *Fungi albi venenati viſcidi* , in't Neerduytſch , *De witte venijnighe lijm fungi*, die ick *Het ſpinne-wiel* ghenaemt heb, in't Latijn *Rombus*.

Naem.

Gedaente. Dit *Spinne-wiel* heeft het hoofdeken oft radt ſeer recht en plat,ende aen den randt een weynigh omvallende ; maer het is ſeer rondt , boven aſchgrau van coleur , met ſeker fungiachtighe puyſtkens ſeer aerdigh bewaſſchen , de welcke een weynigh witter ſijn als het boven-velleken. Deſe tafel heeft ghemeynelijck de grootte van een palme , dat is , dry duym breedt, maer noyt meerder : ſy heeft verſcheyde vlimmekens van ſchoon wit plues , het welck ſich van elckanderen ſoo wijdt is ſcheydende als het ſelve plues dick is , even eens ghelijck de ſpeurten die in de vellinghen van een wiel oft radt ſtaen , tuſſchen welck plues den witten gront van het vleeſch door-ſchijnt. Het ſelve vleeſch is ſeer dun , ende eenighſins ghelijck aen de witte eet-baere goede Campernoelien , waerom op het verſchil ſeer dient ghelet. Den ſtele is eenen kleynen vinger dick ende lanck , doch is onder een weynigh dicker , ende als met een boordeken verdickt oft omgheſlaghen , hebbende een dun cort ſtompken met eenighe teere cleyne wortelkens. Deſen ſtele ſtaet inde midden teghen de ſchotel , even eens als een aſch inden dom. Deſe Fungi is ſeer aenghenaem en ſoet van ſmaeck , ende vol waterachtigh ſop , maer ſy is ſeer lijmerigh , en vet : ſy laeten haer ſeer lichtelijck van haere puyſtkens ontlaſten en ſuyveren , want het velleken ſeer ghemackelijck afgaet. IOAN. BAUHINUS meynt dat deſe puyſtkens maer by gheval en comen , ende niet altijt eyghen hebben ; de welcke ſeer gladt en effen waeren. Tot volcomen kenniſſe ſijn hier twee figuren met de letter K voor ooghen gheſtelt.

Somwijl

Somwijl ſoude deſe Fungi voor mijne achtentachentighſte goede aen-ghefien worden; het welck grootelijckx ſoude gheſaelt ſijn. Bemerckinghe.

Sy worden ghevonden tweemael in het jaer, maer meer in September als in het voor jaer: haere plaetſen ſy ſeer onſeker aen te wijſen, want ick deſe meer als op tien verſcheyde plaetſen bevonden en geſien hebbe. Tijdt en plaets.

Seker ongheval door deſe Fungi gheſchiet.

IOAN. BAUHINUS betuyght, dat ſeker Borger van Montpelgaerden (ſijnde een bedaeght ſterck lichaem) in deſe mijne 51. Fungi bedrogen ſijnde, de ſelve voor goede hadde doen koken, ende vande ſelve ſeer overhaeſt ghegeten, den welcken van ſtonts aen overvallen is met groote wallinghe tot braken, voelende groote drayinghen in het hooft: eyndelijck gheene macht hebbende, ſijne lidtmaten verſtijvende, is blijven legghen in eenen ſwaren ſlaep, ſijnde van cleynen pols, met groote vreeſe van te ſticken &c. hoe wel noch door Theriaca ende andere ghenees middelen is becomen.

52.

L

Ick heb in het jaer 1671. den vierde September twee mijlen van Antwerpen tuſſchen twee dorpen, te weten Boom en Artſelaer, deſe Fungi (tot noch toe aen gheene Auteuren bekent) bevonden, die ick ghenaemt hebbe de *Geile ſchadelijcke Africaen Fungi* in't Latijn, *Fungus luteus Africanus perniciosſus.* Naem.

Noydt heb ick eenigh ghewaſch bevonden ſoo ghelijck aen onſe Africaen oft fluecle bloemen, als deſe Fungi. Sy is plat, recht en effen van ſchorel, met een ſacht, droogh, bleeck geil velleken bewaſſchen: de randen ſijn rondtſom gheſlipt: ſy is dick, en van binnen wit van vleeſch, maer haere witticheydt verandert haeſt. Deſe en heeft noch mergh noch plues, maer ſy is onder beſet met eenighe ſtoffe, ſeer ghelijck aen het onderſte dat teghen den ſtoel der artiſiocken ſtaet als cort hayr, het welck men uyt werpt: het ſelve is heel dun, ende hooghgout geil van coleur: het is ſeer van ghedaente als de mater bloemekens met de buyskens, ſijnde vol kleyne gaetkens, als pijpkens. Den ſtele is boven heel dick, ghelijck het kropken van een Africaen bloem, daer het zaet in ruſt; ende den ſelven ſtele verlieſt ſigh allengeskens, ſijnde onder een dobbel ſtroy dick: hy is ontrent twee duym lanck met eenighe kleyne wortelkens: den ſelven is vaſt van vleeſch, maer ſeer roſch van coleur, ende heel duf van reuck. Deſe Fungi is van buyten en binnen gheheel droogh uyt haer ſelven, ſoo dat ſy wel in de aerde ſtaende gheheel verdrooght. Gedaente.

Plaetſe. Eenighe beſonderde plaetſen aentewijſen is niet doenelijck, want deſe in verſcheyde plaetſen te vinden ſijn ; doch meer inde boſſchen, als in vlack veldt. Den tijdt heb ick in het eerſte beſchreven ende aenghewesen.

53. M

Naem. Het is ghewis, dat deſe mijne dryenvijftighſte , met de letter M door twee figuren vertoont , ſekerlijck ſal aengheſien worden voor de ſelve ſoorte die in het naervolghende VI. Capittel met de letter A aldaer gheſchildert ſtaet ; doch het verſchil is meer als ghemeyn. Ick heb deſe *de quaede Eycke fungi*, in't Latijn, *Fungus pernicioſus quercetus* ghenaemt : ende van Clusius in't Hooghduytſch Bingſlin gheheeten, de welcke de eerſte van ſijne negentiende beſchreven ſtaet.

Gedaente Deſe is een weynich verheven van ſchotel , in de midden opt hooghſte met een bultken : ſy is met bruyn root en geil beſchildert , ſeer leelijck en onſienelijck van coleur. Deſen hoet is twee duym breedt , ſeer ſlijmerigh , onder met grauw geil mergh vervult , met menichte kleyne bruyne pleckxkens : den randt is een weynich omgheſlaghen : den ſtele is ghemeynelijck crom gheboogh t, ende van het ſelve coleur als den hoet van boven is , twee duym en half lanck , ende ghelijck een dun ghemeyn riete buysken dick , onder met eenen merckelijcken beſſem van wortelkens : Clusius ſeght dat ſy ſtrepen (dat is plues) hebben , in het gene hy ghefaelt heeft : want het mergh is merckelijck dick van ſtof , het welcke ſeer ſtinckende is , en blauw wordt.

Tijdt en plaets. Sy ſijn een laete ſoort, ende worden meeſt ghevonden in de Eyckeboſſchen , de welcke alle ſeven oft alle vijf jaer ghecapt worden.

Het VI. Capittel.

Beſchrijvinghe van de tweede ſoort van de ſchadelijcke Eycke-fungi.

Nom. 21.

54. A

Naem. OP dat den Leſer het onderſcheydt ſoude aenmercken tuſſchen onſe voorgaende eerſte *Quaede Eycke fungi*, ende deſe tweede , ſoo iſt , dat hier twee figuren (ghelijck van de eerſte) vertoont ſijn , de welcke de tweede ſoort van Clusius negentiende beſchreven is : ende ick ſal deſe de *Swerte Eycke-fungi* noemen , in't Latijn *Fungus pernicioſus quercetus niger*.

Gedaente Tuſſchen deſe Fungi ende de eerſte is ſoo danigh verſchil, dat ſy te ſamen nimmermeer voor een ſelve ſoort connen bekent worden, alſoo den hoet

hoet

BIBL. UNIV.
GENT

hoet veel hoogh ronder verheven ende de helft grooter is, boven ſwart, met bruyne doncker geile vlecken; onder met ſeer vaſt, dick, vuyl, geil mergh ghevult. Den ſteel is recht,en veel dicker, heel wit grau van coleur, binnen vol en ſacht van vleeſch, onder hebbende gheenen wortel: op den ſelven tijdt en plaets als vande eerſte gheſeyt is, ſijn deſe te vinden.

Een derde Eycke-fungi ſonder figuer.

55.

ALſoo ick inde beſchrijvinghe vande vijfendertighſte quaede gheſeydt hebbe, dat Clusius betuyghde de ſelve met ſtrepen (het welck plues is) beſet te ſijn, het gene ick anders betoont hebbe; ſoo ſal ick den Leſer eene vanden ſelven gheſlachten, plues in hebbende, vertoonen, die ick ghenaemt hebbe, de *Derde Eycke-fungi met vuyl grau plues*, in't Latijn, *Fungus tertius quercetus multis leucophæis ſtrijs.* Dat deſe haer figure niet vertoont, is om dieſwil dat de plaet gheteeckent was eer ick deſe naer mijne gheneghentheyt heb connen becomen. Naem.

Op den thienden September in't jaer 1673. heb ick deſe becomen ontrent Antwerpen, tuſſchen eenen Abeel en Eycke-boom, beneffens den ghemeynen wegh, in een uyt-gheſteecken diepte, uyt de welcke de boeren den kant hadden opgheworpen. Den hoet van deſe was by naer dry duym breedt, ſeer plat van ghedaente,met een bruyn ſoetachtigh vel overtrocken, ſeer blinckende, al oft hy met gom hadde betreecken gheweeſt, nochtans droogh, ende niet lijmerigh. Den randt van den hoet was ſeer ghelijck onder omgherolt, aen welcke onderſte ſijde eenigh wol oft corte hayrkens waeren: teghen deſen randt verloren deſe rechte teere ſtrepen, oft grau plues, haer ſelven, de welcke ſoo ſcherp als een mes waeren, ende ſoo dicht neffens malcanderen ſtonden alſt moghelijck was: deſe ſtrepen naemen haer begin uyt de helft vanden ſtele, van onder opgaende, op de maniere als de ſeſtighſte de ghene hier volghen ſal. Gedaente.

Den ſtele was ontrent twee duym lanck, ende eenen kleynen vinger dick, ſijnde van buyten grau, ghelijck het plues,maer van binnen heel Caſtani bruyn, vol en vaſt van vleeſch, onder crom met eenen wortel met veele verſelinghen. Den hoet was van binnen vaſt en heel wit van ſtof,die genoech vleeſch hebben om met een doſijn eene portie te bereyden in dien ſy goet waeren, doch ſy wirdt op den ſelven ſtondt als een bruyn roode caſtani-ſchelle,met eenen ſwaeren banghen reuck beſocht.

56. B.

Noch verſcheynt hier wederom een ſeer ghemeyne ende ſchijn goede Naem

 bedrie-

bedrieghelijcke; nochtans ſeer quaede, de welcke ick beſchrijven ſal met den naem van *De vruchtbare tichel coleur quaede Fungi*, in't Latijn, *Fungus fœcundus colore lateritio perniciosſus*. Deſe dunckt my de tweede vande dryentwintighſte van Clusius te ſijn ſonder van hem de figure te vertoonen.

Gedaente. Met twee figuren worden deſe voor ooghen gheſteldt: ende dat ick deſe vruchtbaer noeme, is, om dat de ſelve altijdt met een jonck-voorts brenghende te voorſchijn comt: het hoofdeken is eenen duym breedt, ſeer aenghenaem, vlack verheven, van ſoodanigh roodt coleur als de tichel ſteenen oft careel ſteenen ſijn, met een weynigh doncker bruyn ghepleckt: het randeken is een weynigh omgetrocken, onder vol ſchoon bleeck tuſſchen geil en roodt plues: den ſtele is by-naer dry duym lanck, ende eenen kleynen vingher dick, onder dicker als boven, den welcken ſeer wit van coleur is, onder met eenighe kleyne wortelkens. Sy ſijn van binnen grau en vaſt van vleeſch, maer ſtinckende en doodelijck.

57. C

Naem. In deſe Fungi wordt betoont, hoe dat ſommighe vruchten den menſch ſchadelijck ſijn, de gene aen de beeſten goet ſijn. Clusius ſteldt deſe ſonder figuren voor ſijne achtiende quaede, die hy in het Hoogh-duytſch naemt **Kuelinng**/ dat *Koe Fungi*, in't Latijn *Fungus vaccinus*.

Gedaente. Al iſt dat Clusius in ſijne beſchrijvinghe twee ſoorten van deſe wilt vertoonen; nochtans heb ick geen verſchil connen bevinden hoedanige neerſticheydt dat ick ghedaen hebbe, ſoo dat deſe dry figuren hier naer het leven ſyn aenghewesen, te weten, een kleyne met een groote, ende een omghedraeyde. Deſe dry figuren ſijn op de ſelve forme, grootte, wijde, hooghde van hoet, dickte en lenghde van ſtele, ghelijck de ſelve altijdt in het leven haer vertoonen: haer bovenſte vel is uyt den bruyn rooyen, als met eenigh ſaffraen ghemenght: onder hebben ſy vaſt wit grau plues: den hoet is wat taey en vaſt van ſtof. Den ſtele is roſch grau, van binnen vol en vaſt.

Tijdt en plaetſe. Noch is dit een laete ſoort van den Herft: ſy comen veel te voorſchijn aen de canten van de grachten, in de velden, ende oock ſomwijl onder de ſpeurri, ende in de weyden.

Fungi goet voor de beeſten. Van deſe ſeght den voornoemden ſchrijver, dat de koyen ſeer geiren eten, ende haer niet ſchadighen: nochtans beſchrijft hy de ſelve als een quaede voor de menſchen. In Brabant ſijn deſe ſeer weynich te vinden, nochtans heb ick de ſelve dickwils ghehadt, doch ick meyne dat Clusius in deſe bedroghen is, ende qualijck aengheteeckent heeft, aenghesien dat de ſelve beeſten ſeer geiren mijne dertiende goede, (dat is den *Slackenſtamper*) eten, de welcke dickmael bruyn roodt is: want deſe tegenwoordighe quaede is ſeer doodelijck; ſoo dat ick niet can aennemen,

dat

dat de koyen deſe etende ſonder ongheſontheydt blijven ſouden : oft het ſoude konnen weſen, dat ſoo weynighe ende kleyne portie in ſoo grooten lichaem niet hinderlijck en is : oft dat haer oock van de natuer bekent ſijnde deſe Fungi, haer als een ghenees middel conde dienen ; ghelijcker-wijſe dat den menſch veele venijnen ghebruyckt als medecijn. Het verborgen der nature is my hier in onbekent, alſoo het oock can ſijn, dat deſe aen de koyen geen venijn en is, het gene aen de menſchen, oock aen de ſchapen en geyten nochtans hinderlijck weſen ſoude, ghelijck in verſcheyde kruyden bekent is. 58. D

Naem Den weetgierigen Leſer wort hier een ſelſaeme Fungi naer het leven voor ooghen gheſteldt, de welcke ick bevonden hebbe in het jaer 1671. den elfſten September, de welcke ick by geene ſchrijvers bekent vinde. Deſe heb ick *De omghekeerde puyſtachtige quaede Fungi*, in't Latijn *Fungus perniciosus inverſus puſtulatus* ghenaemt.

Gedaente Haer ſchotel is boven inwendigh hol, teghen de naturelijcke ghewoonte vande andere Fungi, de welcke boven rondt ende verheven ſijn. Deſe is ſeer ghelijck aen een omghekeerde muts, ontrent dry duym wijt, in welcke holligheyt ſy ſeer effen en bruyn van coleur is, meeſten-deel in de midden beſet met vele witte uyt-wendighe puggelkens. Aen de buytenſte cant is ſy niet anders als ſneeuw wit plues, het gene ſoo dicht neffens den anderen ſtaet, als de oogh ſien can : welck plues vaſt ſtaende is teghen den voornoemden bruynen gront, ſoo dat deſe geen vleeſch te coop heeft, behalven in den gront, ontrent den ſtele, al waer het oock wit is.

Den ſtele is dry duym lanck, ende gheenen kleynen vinger dick, van buyten wit, en van binnen ghelijck hol, met een weynigh wit teer mergh in. Onder aen den wortel heeft ſy als eenen boordt oft omgheſlaghen zoom : ende inde midden vanden ſtele is een wit loſ-hanghende vellekent haeren ſtanck is ſeer ſwaer en onlijdelijck. 59. E

Naem. Op den ſelven tijdt en ſtondt is my deſe met de letter E verſchenen, die ick noeme *De roſſe gheſcheurde ſtinckende Fungi*, in't Latijn, *Fungus rufus lacerus foetens*.

Gedaente By naer twee duym is den hoet breedt, ſeer ſcherp hoogh verheven, ſeer gheſcheurt en gheſneden van het bovenſte vanden top tot onder aen den randt, al waer ſommighe cloven noch vaſt ſijn. Sy heeft een grau roſch van coleur, ſoo wel boven als het binneſte, cort plues. Den ſtele was bynaer dry duym lanck, ende als een ghemeyne ſchrijfpenne dick, heel wit en vaſt van vleeſch, maer ſeer ſtinckende. Ick gheloove, als die langher had ghewaſſchen, grooter ſoude ghewor-

60. den hebben, ende meerder doorſneden ende gheſcheurt ſijn.

F. Clusius beſchrijft hier ſijn eerſte van ſijne ſeventiende, die hy in't

Naem. Hooghduytſch Roz grepllen noemt, van welcken naem de uytlegginghe my onbekent is, alſoo ick deſe *De ſchadelijcke bruyne moeder Fungi*, in't Latijn *Fungus maternus rufus perniciosus* noeme.

Gedaente. Tot voldoeninghe van den Leſer ſijn hier twee figuren uyt den gheſchilderden boeck van Clusius naer ghetrocken, ende uyt den ſelven beſchreven; want ick by mijne ghedachten deſe noyt anders gheſien hebbe.

Volghens het ſchrijven van den ſelven Clusius, ſoo is den hoet van deſe Fungi neghen duym breedt, dat is, een groote ſpanne van den duym tot den kleynen vingher, het welck hy *Dodrans* noemt. Daer nochtans ſijne figure maer vier duym gheſchildert was. Deſen hoet is plat en inghetrocken, ſeer bruyn, ghelijck de bruynſte caſtanie ſchellen diemen vinden can, treckende ſeer naer by het ſwert: in de midden boven den ſtele met eenigh vuyl geil beſmoddert: den randt is ſeer aenghenaem onder omgheſoompt, ende ſy is onder beſet met cort en vaſt plues, het welck ſijn beginſel uyt een derdedeel van den ſtele heeft, ende groengeil van coleur is, zijnde het ſelve ſeer recht neffen elckanderen. Den ſtele is van den ſelven coleur als de ſchotel, dry duym lanck, ende eenen kleynen vingher dick, aen welck onderſte der ſelver ſteel altijt een kleyn uyt ſchiet ende ionck voortscomt, als een lanckachtigh ovael ſchijfken,

61. een weynigh lichter van coleur als de groote. Dit is oock een laete van

G den Herfſt.

Naem. Hier is nu een tweede van de twelfſte quaede van Clusius, die hy den naem van Fliegen ſchwammen in het Hooghduytſch gheeft, dat is, de *Vlieghen Fungi*. Deſe behoorde tot onderſcheyt vande naervolghende ende meer andere *Vlieghen Fungi*, de *Purpere ghevleckte met het ſwart plues* te heeten, in't Latijn *Fungus purpureus macultacus ſtrijs nigris*.

Ghemeynelijck is den hoet van deſe Fungi niet gheheel rondt, maer meer lanckachtigh, oock den randt uyt en in gaende, wat meerder als dry duym breedt, altijdt boven een weynigh in ghetrocken: welck vellеken met verſcheyde coleuren bevleckt is, waer van het meeſte purper is: de andere ſijn grau, bleeck purper, ſaffraen-geil, bloedt-roodt, en anderſins. Onder is ſy met ſwart plues dicht beſet vande ſtele tot aen den randt vande ſchotel. Den ſtele is de lenghde ende de dickte van eenen kleynen vinger, aen het onderſte wat dunder, bleeck geil roſch van buy-

Vergif ten, van binnen grau ende ſeer ondeughende.

voor de vlieghen. Deſe Fungi eten de vlieghen ſoo graegh als ſuyker, niet teghenſtaende dat.

dat ſy haeren ſmaeck met haer leven uyt bluſſchen, alſoo deſe Fungi groot fenijn en doodelijck ſijn.

In September en October ſijn deſe in de boſſchen over al veel te vinden, beſonder in het lant van Lutſenborgh, ende ontrent Luyck: in Brabant ſijn deſe oock meer als ghenoch, maer ſijn aen de boeren ghenoch bekent. Tijdt en plaets.

62. H

Van al de beſchrijvers der Fungi wordt deſe tweeenſeſtighſte de *Knop Fungi* ghenaemt, welcken naem ick niet en ſal verdooven: maer om dieſwil dat ick noch een knop Fungi ghenaemt hebbe, ſoo ſal ick deſe de *Knop Fungi met den ghedraeyden ſtele* noemen, in't Latijn, *Fungus nodoſus pediculo tornato*. Naem.

Het lichaem van deſe en is gheenen hoet, oft ſchoteſ, maer eenen rechten fatſoenelijcken knop, met eenighe vlacke puttekens en heuvelkens, uyt en ingaende: den ſelven knop beſluyt ſijnen ſtele ſeer vaſt in ſich ſelven, ende is anderhalven duym dick, ende ſomwijl twee duym: hy is ſeer ghemengelt van coleur, als wit, bruyn en roſch te ſamen. Al iſt datdeſen knop ſelden een weynigh open gaet, ſoo is hy even wel van binnen hol, met eenigh heel teer dun grau mergh in: den ſtele is eenen duym dick, en twee duym lanck, onder een weynigh dunder, met een puntken daer hy mede in de aerde ſtaet, ende den ſelven is op twee plaetſen met ſeker ronde ringhſkens bewaſſchen, ghelijck de figure hier naer 't leven vertoont: den ſtele is van den ſelven coleur als den knop. Gedaente

Deſe is de derde van de dryentwintichſte quaede van CLUSIUS, ende van IOAN. BAUHINUS ſijne achtenvijftighſte.

Ontrent October, by de water ſtraten, in de moraſachtighe weghen, ende uyt rotte boomen die in het water en moraſch ligghen, comen deſe veel te voorſchijn. Tijdt en plaets.

HET VII. CAPITTEL.

Beſchrijvinghe van verſcheyde ſchadelijcke roode Fungi, ſoo groote als kleyne, ende beſonder van de vlieghen Fungi.

GHelijckerwijs de ſwerte aerde ons ſoo menichvuldighe aenlockende de ſchoone coleuren der bloemen vertoont, van ghelijcken brenght ſy ſeer ſchoone roode en bloſende aenghenaeme Fungi te voorſchijn, wiens ſchoonheydt vol bedrogh en fenijn is. Ende ghelijck de ſchoonheydt der redelijcke creatueren dickmael een doodelijck vergif der zielen

 is,

is; ſoo ſijn meeſtendeel deſe Fungi een ſchoon en ſoet aen-lockende
Nom.22. vergif voor de beeſten, beſonderlijck voor de vlieghen, de welck met ee-
63. nen graghen ongheregelden luſt hier op vallende, haer te berſten ſnoe-
A pen, oock van het minſte ſap dat ſy hier uyt ſuyghen: waerom ick deſe.
Naem. Dry naervolghende ſoorten *Den doodelijcken vlieghen heunigh* ghenaemt heb-
be, in't Latijn *Mel muſcarum venenoſum*. Deſe worden van TRAGUS, VALE-
RIUS CORDUS IN DIOSCORIDEM, in't Latijn *Fungi muſcarii*, dat is, *Vlie-
ghen Fungi* gheſeydt, ende in't Hoogh-duytſch **Flieghen ſchwammen.**
Het onderſcheydt in deſe dry achtervolghende *Vliegen Fungi* is ſeer ver-
ſcheyden van elckanderen, het gene in jeders byſondere aenwijſinghe ſal
claerelijck gheſien worden: waer van deſe eerſte de vierde vande twaelf-
ſte is van CLUSIUS.

Gedaente Deſe en vertoont haer noyt alleen, als met haer tweede, vande welc-
ke, als de volwaſſchen ende alder grootſte haer laet ſien, is den hoet vijf
oft ſes duym breedt; ende de kleyne jonghe, uytſpruytende ghelijck
eenen ronden knop, is twee duym breedt, doch te ſamen vanden ſelven
bloedt rooden coleur: ende den ſtele naer advenant dunder en corter,
nochtans uyt eenen crop vanden wortel voorts-comende: ghelijck de
letter A hier aenwijſt.

Den grooten hoet is ſeer rondt hoogh opgheſwollen, ende ſchoon
bloedt roodt; dogh ſoo roodt niet als de jonger, de welcke met vele uyt
den witten vleckxkens ende duyſter baerdekens, door malcanderen ge-
toghen ſijnde, bevleckt is. Onder is den hoet met dick ſwart lanck plues
bewaſſchen. Den ſtele is dry duym en half lanck, en eenen duym dick,
maer aen het onderſte deel als eenen knobbel, veel dicker, ende als
omgheſoomt: welcken knobbel met dicke ſwarte voren in ſijnen om-
vanck doortrocken is.

Tijdt en plaets. Deſe wordt in de capbaer boſſchen in de maendt van Augiſti veel
ghevonden, want ick deſe in de gheſeyde maendt ontrent Beirlaer, een
Dorp ontrent Lier, in't jaer 1669. veel ghevonden hebbe.

Kracht ende werckinghe. Ontrent Franck-foort in Duytſch landt, en elders daer ontrent, bren-
ghen de boeren deſe te coop, om dieſwil ſy wel weten dit een vergif
voor de vlieghen is: ende de ſelve al daer in ſtucken ghebroken oft ghe-
ſneden ſijnde, worden de ſelve ſtucken voor de venſters der taletten, winc-
kels, keuckens gheleydt, alwaer de vlieghen en horſels comen opſitten,
ende etende, daer neffens doodt vallen.

BIBL. UNIV.
GENT

De tweede vlieghen Fungi. 64.

BC

DEſe tweede vlieghen Fungi heb ick om de naerbeſchreven reden van haer roodt coleur, de *Fermillioene vlieghen Fungi* ghenaemt, in't Latijn *Fungus muſcarius miniatus.* Naem

Al iſt dat ick deſe met twee verſcheyde letters aenwijſe, ſoo ſijn deſe dry figuren een en de ſelve vrucht: wel verſtaende, dat deſen kleynen toe-gheſloten knobbel met de letter B het eerſte weſen ende voorts-comen aen-wijſt, als wanneer ſy maer eenen grooten duym breedt is, ende vande ſelve hooghde met ſoodanighen dicken corten ſtomp, uyt den welcken daer naer ſoodanighen langhen ſteel comt te groyen, als de neffenſtaende met C hier aenwijſt. Gedaente

Dit cleyn klompken is fermilioen-roodt van coleur, met menichte witte pocken en puyſten vervult, het welck ſoo groot wordt ende uyt-waſt, dat den platten hoet ſomtijts vijf duym breedt is, met het ghe-ſeyde roodt coleur, welcke voorſeyde pocken, in eenighe witte en ſwer-te ronde pleckskens ſich verandert hebben; ende den ſelven hoet is als dan met cloven aen den randt gheſcheurt. Onder is de ſchotel ſeer wit, vol grauw plues, het welck met een wit vel heeft beſet gheweeſt, dat aen den ſtele, afghebroken ſijnde, vaſt ghebleven is.

Den ſtele is eenen halven voet lanck, de ſelve maete ghelijck op de eerſte plaete van de goede Wey-campernoelien in het eerſte Deel aen-ghewelen ſtaet, dat is, vijf duym en een half: en deſen ſteel is eenen goeden vingher dick, aen het onderſte van den wortel met eenen ron-den knobbel, van buyten en van binnen wit, in haer ionckheydt vaſt, maer in de outheydt binnen hol, ſoo dat ick tot volle kenniſſe hier dry figuren neffens gheſtelt hebbe, de welcke met B en C aengheteec-kent ſijn.

De derde Vlieghen Fungi. 65.

DE

BY Clusius is deſe mijne derde, ſijne vijfde van het twelfde quaet ge-ſlacht, de welcke by den ſelven niet anders als met den voorſeyden naem van *Vlieghen Fungi* bekent is. Van deſe heeft Clusius gheene figu-ren, waerom ick hier van ghelijcken, als van de voorgaende, wederom dry figuren naer het leven vertoont hebbe: ende ſy is van my ghenaemt, *De roſſe vlieghen Fungi met den dicken ſteel*, in't Latijn *Fungus muſcarius ſubruſus pediculo craſſo.* Naem.

In

Gedaente In gheen ghedeelte heeft deſe met de voorgaende eenighe ghelijckenis, alſoo deſe in haer eerſte opcomſt ſoo langh van ſtele ſijn als ſy in haere volle waſchdom becomen connen, aen het onderſte ſeffens dick, maer in de midden en boven veel dunder: op haer dunſte plaets eenen grooten vingher dick, ende onder by naer eens ſoo dick. Deſe ſtelen ſijn ghemeynelijck in haer volcomentheydt vijf duym lanck, ende ghemeynelijck wat krom, buyten als roſſche pot-aerde van coleur, met eenighe grauwigheyt ghemengelt, van binnen grau en voos van vleeſch, heel flauw en laf van reuck.

Den hoet in haer eerſte uytcomen is van weſen als de letter D hier aenwijſt, ontrent twee duym hoogh en breedt: maer volwaſſchen ſijnde, is hy onder vijf duym en half breedt, gheſcheurt en gheſneden in den randt: den ſelven is heel ſcherp hoogh verheven, ſeer ghelijck aen een Paraſol: haer coleur is ſoo vremt en onghemeyn, dat het by naer niet te beſchrijven is: haer meeſte coleur is ſeer aen pot-aerde ghelijck, met roodt, bruyn, en met vuyl doncker geil oft ros bevleckt: haer leelijck coleur betuyght ghenoechſaem haer ondeught. Den hoet is heel dun van ſtof, by naer geen vleeſch aen hebbende, niet anders als ſeer
66. dick, lanck ſwert plues, waer tuſſchen datmen eenen donckeren purperen grondt ſiet vertoonen. Deſe is de randen van den hoet niet ingheF ſlaghen, maer ſeer ſcherp en dun.

Naem Wederom heb ick in het jaer 1671. in de maendt van Iunij ontrent Antwerpen deſe naer beſchreven Fungi bevonden, de welcke ick *De roode navel Fungi* ghenaemt heb, in't Latijn *Fungus umbilicoſus ruber*.

Gedaente Ick ſoude deſe Fungi in den eerſten voor een goede aengheſien hebben, als wanneer haer eerſte weſen den hoet eenen duym breedt was; maer als deſe tot ſmorghens op mijne tafel gheleghen hadde, was ſy dry duym gheworden, ende ſoodanigh, dat haer plues rondtſom den randt uytghewaſſchen was: welck uytwaſſchen, ende uyt der aerde ſijnde, een groot teecken van quaet is: want al iſt dat oock onder de goede eenighe veranderingh gheſchiet, ſoo en gheſchiet de ſelve in ſoo corten tijdt niet, noch ſoo merckelijck in grootte oft veranderingh; het welck ick met grooten aendacht beſpeurt hebbe. Den hoet is met eenen put
67. in ghetrocken, ende ſchoon bloedt roodt van vel, van onder ſneeuw wit plues, ende niet dick van ſtof. Den ſtele is ſneeuw wit van buyten en
G binnen, twee duym en half lanck, ende eenen kleynen vingher dick.

Naem. Op de ſelve plaets en tijdt heb ick deſe *Purpere ʒtweelingh*, in't Latijn, *Geminus purpureus*, ghevonden.

Gedaente Het hoofdeken van deſe is een duym groot, ſeer ſchoon purper oft lack:

lack : onder vol wit mergh, maer gheen plues als de voorgaende heeft : het ſelve mergh is met kleyne ſwerte vleckskens beſprinckelt: den ſtele is by naer twee duym lanck, onder heel dick, en boven heel dun, als groen en bruyn geil van buyten, en binnen grauw. Deſe is met een ionck aencomende Fungiken van het ſelve weſen ende ghedaente in al haer deelen, naer proportie als de groote : tot welcken eynde op dat den Leſer ſoude voldoeninghe hebben, hier twee figuren met G vertoont ſijn. H

68. Noch ſijn hier neffens twee figuren met H aenghewefen de eerſte van de dryentwintighſte van CLUSIUS, die ick *De kleyne purpere quaede* noeme, in't Latijn, *Parvus purpureus pernicioſus*. Naem.

Deſe is ſeer ſchoon purper, vermaeckelijck om te ſien : het hoofdeken als een kusken verheven, eenen duym breedt, onder de randekens ſeer aerdigh omgheerolt, alwaer het wit plues met ſijne ſtrepen onderloopt. Den ſtele is eenen duym lanck, onder een ſwaeneſchacht dick, maer ſeer teer teghen het hoofdeken ſtaende, alſoo het ſelve lichtelijck afbreeckt : den ſelven ſtele is oock binnen wit en vaſt van ſtof. Gedaente

Een twijfelachtighe tweede ſoort : de welcke het ghetal niet vermeerderen en ſal, al is ſy even quaet.

ONder deſe voorſchreven ſoort ſijnder menighten, de welcke ſeer bleeck roodt bloſende en wit ſijn, ſeer ſchoon en aenghenaem. Als deſe ionck ſijn, ſoo ſijn ſy meer voor een goede als voor een quaede te houden; oock al iſt dat deſe bloſende oudt ſijn, ſoo ſoude ick de ſelve voor een twijfelachtighe derren aenteeckenen, want als ick deſe vier daghen bewaert hadde, ſoo en beerſden ſy noch ſtanck noch blauwigheyt; hoe wel dat de ſelve weynigh ſtof tot het koken konnen bybrenghen. Den ſeſtiende September 1672. heb ick deſe veel gheplucke ende gheſchildert naer 't leven.

Ghelijck ick van mijne twee voorgaende roode ſoorten gheſeydt heb, dat ſy in Iunio van my bevonden ſijn, ſoo nochtans comen de ſelve oock met deſe teghenwoordighe ontrent October te voorſchijn, ende ghemeynelijck op verotte plaetſen van modder, moſt, ſchimmel en diergelijcke. Tijdt en plaets.

69.

Druck fout van Ioannes Bauhinus. I

HIer dient neerſtigh bemerckt den grooten miſſlagh inde beſchrijvinghe deſer *Fungi* van IOAN. BAUHINUS, de welcke deſe quaede figuren by de beſchrijvinghe van ſijne negentiende goede ſtelt, ende nochtans de fout van Naem. Druck-

 ſelve

69. ſelve ſijne derde van ſijne dryenveertighſte aenwijſt, ende aldaer beſchrijft: welcke druck fout breeder te leſen is aen het eerſte Deel, het tweede Tractaet, in het VI. Capittel.

I K

Naem. Deſe mijne negenenſeſtighſte, is van CLUSIUS de derde van ſijne ſeſtiende, ende van IOAN. BAUHINUS ſijne derde van ſijne dryenveertighſte, de welcke van my ghenaemt is de *Hayrighe Fungi*, in't Latijn *Fungus comatus*, oft *de roſſche calotte*, *Coma fictitia rufa*.

Gedaente Ghemeynelijck is deſe den ſtele vier duym lanck, ende de dickte van een ſtrooken, oock binnen hol: den ſelven is buyten roſch, oft als de careel-ſteenen van coleur ſijn. Op deſen langhen dunnen ſtele is de forme van een hoogh verheven hoofdeken, ghelijck de dry figuren met de letter I en K hier neffens, naer het leven ghetrocken ſijnde, ſeer naturelijck aenwijſen: tot welcken eynde hier dry verſcheyden vertoont ſijn. Deſe ſijn ſeer ghelijck aen de ghemaeckte calotten, alſoo deſe ſtoffe weynigh te gaeder cleeft, maer als met ſtrenen, vlocken, oft kliſſen hair, van malcanderen beſcheyden ende gheſcheurt ſijnde, van het ſelve roſch coleur als den ſteel is; de welcke ſeer ſtinckende ſijn. Sy ſchijnen van buyten met een vel te ſamen te houden, even eens als eenich hayr dat met water te gader gheſtreken is, want ſy onderwaerts oft van binnen eenigh plues oft ſtrepen vertoonen, van den ſelven coleure als ſy van buyten ſijn; al iſt nochtans dat CLUSIUS ſeydt, dat ſy ſwerte ſtrepen hebben, welcke ſwertigheydt ſy eerſt becomen door haere bederffeniſſe: want ick van deſe ſoorten van menichten verſcheyden coleuren bevonden hebbe, volghens de nature van den gront daer ſy uyt voortscomen: als by ondervindinghe deſe teghenwordighe roſſche ick bevonden hebbe op oude verſtorven balcken, de welcke langhe jaeren in eenighe huyſinghe oft ſchuere gheleghen hadden, in de locht ghebrocht ſijnde, door den reghen ende houtachtighe rottigheydt, deſe daer uyt te voorſchijn quamen.

Veranderingh. Noch heb ick van deſe ſeer aſchgrauw oft grijſe bevonden, de welcke van onder haer plues peck ſwert was: ende deſe was haer gheboort plaetſe, op eenen verſchen meſt hoop.

Veranderingh. Andere, de welcke gheheel in alle haere deelen peck ſwart waeren, de welcke buyten de locht in een kelder vol rommelingh van brandthout, het gene beſchimmelt en rot was, voorts quamen.

70. Noch is onder deſe een, de gene dickmaels avereechts, oft met haer

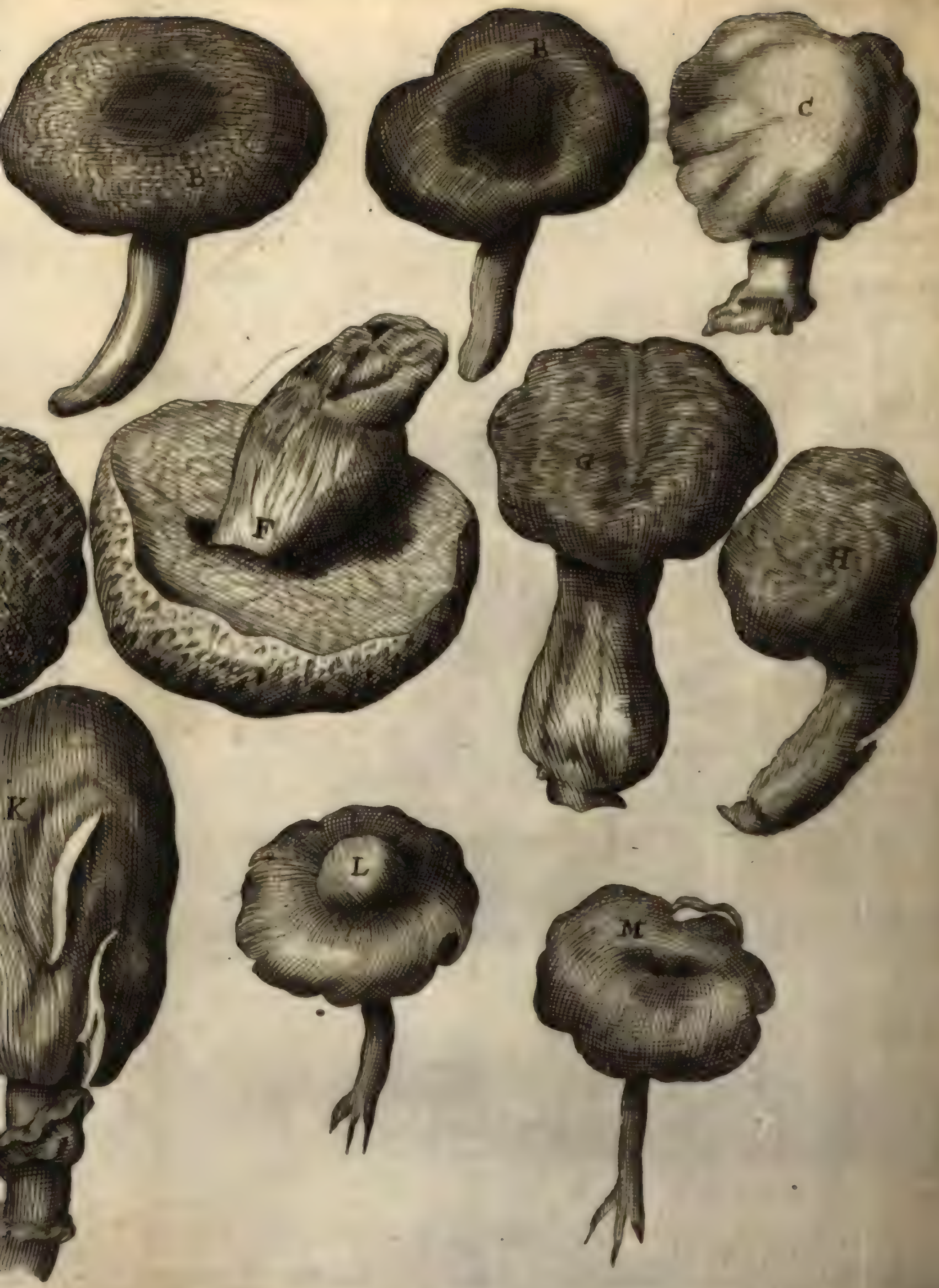
L. hair omghekeert te voorſchijn comt, bynaer ghelijck een bloeme, maer

Naem. meer ghelijck aen eenen beſſem, waerom ick deſe de *Beſſem Fungi* ghenaemt hebbe, in't Latijn *Fungus verriculoſus*.

Deſe

Digitized by Google

B
C
F
G
H
K
L
M

Deſe is van gheen ander natuer, noch in weſen van coleur, oft anderſins, van de voorſeyde *Calotte*, als dat het hooft met het hayr recht om hoogh ſtaet als een vaghers hooft, oft opſtaende beſſem, ſoo als de letter L hier voor een deel aenwijſt. Voorders is ſy aen alle de andere veranderinghen van coleuren, met de voorgaende medeſuſter onderworpen: ende deſe comen op eene ende de ſelve plaetſen, en tot alle tijden te voorſchijn, oock in den winter, in de meſt-putten ende voechtighe kelders. Gedaente

Het VIII. Capittel.

Vervolgh van ſommighe roode Fungi, met eenighe andere geile, de welcke door my nieuw bevonden zijn.

AEngheſien de eerſte Fungi van deſe plaet ſeer ghelijck is aen mijne vierenveertichſte goede, voor de welcke ſy lichtelijck ſoude connen (door de foute van ſcherpe kennis) gheplucket worden, door welck mis-verſtandt de goede eetbaere een blaeme van quaedt becomen ſouden; daerom dient deſe beſchrijvinghe teghen de vierenveertichſte goede wel gheleſen te worden. Leeſt de eenentwintichſte quaede van Clusius, ende de negentiende van Ioan. Bauhinus, de welcke ſijne goede en quaede onder een ghetal van het ſelve Capittel ſtelt, al waer de dry oneyghen figuren van de voornaemde *Calotte Fungi* te vinden zijn. Ende deſe is de vierendertichſte quaede van Gasper Bauhinus. Deſe neffenſtaende figueren met A en zijn by geene Schrijvers aengheweſen, alſoo ick deſe eerſt van mijn leven becomen hebbe op den 27. September in het iaer 1673. als wanneer ick de ſelve naer het leven heb gheſchildert, om hier op haer beſte voor ooghen te ſtellen. Nom. 23. 71. A

Ick bevinde dat Clusius deſe in het Hooghduytſch noemt, **Falſche greſling**; dat is *Quaede oft bedrieghelijcke Fungi*, in het Hongerſch, **Fenijo alija gomba**; dat is te ſegghen, *De Fungi die onder de Maſtboomen waſſchen*: alwaer ſy by deſe noch twee ſillaben voeghen, **Nem io**/het welck ſy aen alle de quaede Fungi toeſchrijven, dat ſoo veel te ſeggen is, als *Quaedt ende niet eetbaer*: welcke ſillaben by de vierenveertichſte goede niet bekent en zijn. My docht dat ick met recht deſe *De roode ruyghe ghemarmerde quaede Denne Fungi moeſte noemen*, in't Latijn, *Fungus hirſutus marmoreus ruber pernicioſus.* Naem.

Al iſt ſaecken dat deſe verſcheyde perſonagien ſpelen in haer veranderlijck Gedaente

derlijck weſen te vertoonen, ſoo nochtans ſijn deſe twee figuren in haer midden waſdom ten toon gheſtelt: doch in hoedanigh weſen de ſelve haer ten toon ſtellen, hebben vanden eerſten af een roodt bleeck bloedt-achtigh kleet aen, het gene met de ſelve voorts groyt.

Deſe eerſt te voorſchijn comende, hebben een ſteelken ontrent een-en duym lanck, ende een dun lidt vanden kleynen vinger dick, waer op dat een hoofdeken ſtaet, eenen duym breedt, dick van ſtof ende verheven, onder den randt ſeer wijdt omgherolt met roodt plues.

Haer tweede weſen is als de twee figuren met A hier aenwijſen, alſoo de ſelve naer de levende Fungi met eenen paſſer ghemeten ſijn: ſelden is den hoet rondt, maer ghemeynelijck uyt en ingaende van randen.

In haer derde ende leſte vertooningh is den hoet ſeer ſcherp, ſonder eenighe ingheſlaghen randen, uytghewaſſchen, als wanner den ſelven vier duym en half breedt was, boven beſchildert het bloedt roode ringhen, de gene den ronden circkel vande kanten, uyt en ingaende, vanden hoet volghen: tuſſchen welcke bloedt roode ringhen over handt vervolghens, oock witter oft lichter roode ringhen ghemengelt ſijn, de welcke oock breeder ſijn als de roode: ſoo dat dit ſeer ghelijck is aen ſeker teurckſche marmer, de welcke met een lichter ſoort, naer de conſt ghemengelt is. Onder heeft deſen hoet ſeer vaſte ſtrepen van cort plues, dicht neffens den anderen, het welck ſeer ſchoon roodt is, bewaſſchen ſijnde als ſommighe rouwe netelen met ſcherpe ruyicheydt, het welck even wel niet ſtekende is: ſomwijl ſijn onder deſe ſoo rouw bewaſſchen, als met hair becleedt. Van binnen is deſe haer vleeſch oock bloedt roodt: den ſtele is eenen ghemeynen vinger lanck, ende van die ghelijcke dickte: buyten meeſtendeel heel wit oft een weynigh grauw, maer binnen bloedt roodt, ende hol met een kleyn holte, als een ſtrooyken dick, het welck ſeer ſwart is.

Op den tweeden dagh naer haere uytpluckinghe waeren ſy ſeer inghekrompen, ende ſtinckende. Sommighe Schrijvers heb ick in ghedachten gheleſen te hebben, de welcke verhaelen, Fungi te weſen binnen roodt, de welcke oock melckachtigh ſijn, het ghene ick in deſe niet bevonden hebbe. Ick ben van ghevoelen dat deſe eerder bloedt-achtigh ſap als melck ſouden voorts brenghen.

Tijdt en plaets. Het is een laete ſoort vanden Herſt. De voornoemde Schrijvers ſeggen, dat deſe onder de Denne-boomen, dat ſijn by ons Maſt-boomen genaemt, voortscomen, ende al daer te vinden ſijn, waer door ſy den naem van *Denne fungi* in Hongarijen becomen: nochtans ſijn de mijne

gheen

gheen twee mijlen van Antwerpen in een Elſe bosken bevonden. 72.

Deſe teghenwoordighe Fungi, met al de andere, de welcke in deſe plaete te ſien ſijn, heb ick den ſestiende September 1673. naer het leven gheteeckent en beſchreven, van de welcke ick niet heb connen vinden, dat eenighe vande ſelve by jemandt bekent is. Dit is *De violette ghemarmerde kleyne ſchadelijcke Fungi*, in't Latijn, *Fungus parvus violacius marmoreus perniciofus.* B Naem.

Op dat den Leſer can ſpeuren, dat ick niet lichveerdigh een verſcheyde ſoort van Fungi telle (het welck in deſe van ſommighe Schrijvers om merckelijck verſchil ſoude connen gheſchieden) ſoo ſijn hier twee figuren met haer verſchil in weſen en coleur voor een en de ſelve ſoorte bekent en beſchreven: want, Inden eerſten ſoo en is in deſe tot gheen verſchooningh aen te nemen, dat de kleyne jongher als de groote is; want ſulcks hebbe ick ondervonden van deſe, dat ſy even out waeren, ende op eenen nacht te ſamen voortsgheeomen, die ick gheenen voet van elckanderen gheplucki hebbe, &c. Bemerckinghe.

Mijne eerſte met B is den hoet twee duym breedt, den ſtele twee duym lanck, eene kinder kleyne vinger dick, onder heel ſpits; van buyten geil roſch, binnen geil grau van vleeſch, heel vol en vaſt. Den hoet is een weynigh verheven, ſeer blinckende, ſchoon bleeck violet, met ſeker bleeck roſſe ſchoone en teere marmering, in de midden met een roſſe vleck: onder heeft ſy geil groen mergh, het ghene ſeer cort is, ende nochtans buyten den randt vande ſchotel uytwaſt, ten opſicht van haere dunne teere randen der ſchotel, de ghene niet ingheſlaghen en ſijn, nochtans is ſy dick en binnen wit van vleeſch. Gedaente

De andere oft de tweede met B is den hoet maer een duym breedt, boven inghetrocken met een put, ſeer ſwart purper, ende op haere uytwendighſte deelen bruyn purper, ſonder eenighe ander coleuren gemengelt: den ſtele half ſoo dick als de voorgaende, haer mergh is lijmerigh en grau: nochtans eene ende ſelve vande andere. Den derden dagh waeren deſe al te ſamen ſtinckende, en vol levende roode wormkens. 73. C

Dit is *De cleyne ſolferachtighe quaede Wey-fungi*, in't Latijn *Pradellus parvus ſulfureus perniciofus.* Naem.

Noch heb ick deſe cleyne Fungi, met C gheteeckent, in groot ghetal ghehadt, alles van een ende het ſelve weſen en fatſoen, als volght: den hoet eenen duym groot, dat is de ronde van eenen ſchellingh, gheheel inwendigh wit en vaſt van vleeſch, boven met een bleeck geil vel becleet, onder met veel dick en lanck roſch plues oft ſtrepen, maer geen mergh: den ſtele ontrent eenen duym lanck, ende als eenen kinder vinger dick, Gedaente

ende onder aen den wolcel met een dicker knobbelken: den ſelven was buyten en binnen heel wit van coleur, ende in den eerſten was den ſelven ſtele binnen vaſt en vol, maer door den ouderdom was hy binnen hol ghevvorden: welcke ſtoffe haer ſelven door het drooghen rondtſom te gader treckt, ende alſoo deſe holligheyt veroorſaeckt. Even wel heeft deſen ſteel, noch den hoet, open-ghebroken ſijnde, gheene blauwigheydt noch roſſigheydt, noch eenighen ſtanck becomen, want den geur was niet on-aenghenaem, ſoo dat ick van ghevoelen ben, deſe by de
74. Savoyaerts niet quaet weſen ſouden, hoe wel dat haere ſtoffe weynigh
D by can brenghen tot de maeltijdt.

Naem. Een tweede geile mede-ſuſter, die ick de *Kleyne ſaffraen Fungi* ghenaemt heb, in't Latijn, *Fungus croceus parvus.*

Gedaente Den hoet is eenen ſchellinck groot, dun van ſtof ende ſchoon ſaffraengeil, oock het plues, ende den ſtele is in alles van binnen en buyten ſaffraen coleur, ende is anderhalven duym lanck, ende als een ſtroo ſoo
75. dick, onder met een cloſken oft ſlipken, van binnen hol, ende ſeer
E ſtinckende.

Gedaente Noch een derde ſoort, waer van den hoet van de ſelve ronde van eenen ſchellinck is, maer ſeer hoogh verheven als een kuſken, bruyn roſch, geilachtigh, den randt rondtſom fraey omgheſoompt, waer dat ſchoon grauw-geil cort plues met ſtrepen teghen groyt. Deſe is de dickx-
76. ſte van vleeſch, ende binnen grauw, den ſtele een cleynen vingher dick, ende anderhalven duym lanck, binnen hol en ſtinckende.

F My docht, dat ick deſe ſesenſeventichſte niet beter aen de ooghen der
Naem. menſchen conde kenbaer maecken, als de ſelve aen te wijſen door haere naturelijcke coleuren by den padden ſteen, de welcke van ſommighe mans perſoonen als eenen vingher-rinck (in het gout ſtaende) ghedraghen worden, de welcke door den grooten ouderdom der padden in haer lichaem groyt, ende voor ſeker qualen, van ſommighe oude Schrijvers, als een behulp-middel wort ghepreſen. Deſe ſteenen ſijn aſchgrauw, met menighvuldighe lichte grauwe tickelkens beſprinckelt, ten uyterſten ghelijck aen ſommighen grauwen vremde marmer ſteen: alſoo ick van deſe padde ſteenen verſcheyde gheſien hebbe, uyt welcke reden deſe *Fungi* van my *den Padden ſteen* ghenaemt is, in't Latijn, *Lapis bufonis.*

Gedaente Het is ſeker, dat het uytwendigh coleur van deſe Fungi in het ghemoet der menſchen gheen goedt ghevoelen can veroorſaecken, al is het fatſoen van den hoet oft ſchotel eenichſins gelijck aen mijne tweeentwintighſte goede eetbaere, ſoo van dickte, van vleeſch, ronde, verheventheydt, als mede de maniere van mergh. Somwijl is den hoet vier duym

duym breedt, maer ſelden ſoo groot, met een aſchgrauw vel overtoghen ende beſprinckelt oft ghemarmert, ghelijck ick voor deſen van den *Padden-ſteel* gheſeydt hebbe: haer mergh is ſeer dick, lanck en ſacht, van het ſelven aſchvervigh coleur, het welcke buyten den randt der ſchotel uytwaſcht.

Den ſtele is dry duym lanck, onder twee duym, en boven eenen duym dick, van buyten het ſelve coleur als het mergh, maer van binnen wit, doch ſeer ſacht en plat van vleeſch, het ghene ſeer haeſt blauw en ſtinckende wordt. 77. G

Mijne teghenwoordighe ſevenenſeventighſte heb ick *De bruyn grauwe doodelijcke buyl Fungi* ghenaemt, in't Latijn, *Fungus aquilo-cineraceus, tuberoſus, perniciosus.* Naem

Als ick deſe ſoort heb gheplucke, ſoo was my de memorie ſeer vertwijfelt van mijne ſeſentwintighſte quaede, waer voor ick deſe langhen tijdt ghekeurt heb, oft ten minſten een ionck aencomende der ſelve: nochtans iſt verſchil ſoo merckelijck, dat niet ghelijck en is, ſoo dat ſy met recht een byſonder gheſlacht magh ghenaemt worden. Gedaente.

Onder vijfentwintigh vruchten was deſe de grootſte van allen haere mede-ſuſters. De ſchotel was meer een ardtbuyl ghelijck als eenen hoet, ſeer bolachtigh, anderhalven duym groot, bruyn grauw van coleur, van binnen wit en tamelijck dick van vleeſch, onder met grauw mergh ghevult: den ſtele is op de manier van eender peire, onder ſeer dick, maer boven dun, met een bruyn vel bedeckt, binnen ſeer vaſt, vol, en wit van vleeſch, welcke wittigheydt haeſt verandert met blauwe ſprinckelinghen, ende ſeer ſtinckende ſijn. 78. H

Ick twijfel oft deſe achtenſeventichſte met H een mede ſoort is van de voorgaende, oft niet, alſoo deſe het ſelve fatſoen van de voorgaende is, doch veel cleynder, ende den ſtele onder dunder als boven, ende het bolleken merckelijck bruyn-grauw ghemarmert: voorts in al de andere deelen aen de voorgaende ghelijck. Gedaenté. 79. I

Deſe neghenenſeventichſte heb ick de *Ronde ſulfer Fungi* ghenaemt, in't Latijn, *Fungus rotundus ſulfureus.* Naem.

De ſchotel is ſeer rondt, dry duym en half breedt, ende niet anders als oft haer bovenſte vel van ſolfer was. Den hoet is ſeer vlack, niet verheven, onder met dick lanck wit plues beſet, het welck met een wit velleken is becleedt gheweeſt. Den ſelven hoet heeft geen vleeſch noch eenighe ſtoffe, want alles beſtaet in het plues met haer overtrocken velleken. In de midden ſtaet eenen rechten ſtele, dry duym lanck, ende in de midden eenen cleynen vingher dick, maer onder en boven teghen de ta- Gedaente.

ful:

80. K ſel merckelijck dicker, van buyten en binnen wit van coleur, vol van ſtof: maer ſy zijn ſeer ſtinckende.

Naem. Een mede ſoort oft een tweede van de voorgaende, de welcke de *Eyerachtighe ſolſer Fungi* ghenaemt is, in't Latijn, *Fungus ovatus ſulfureus.*

Gedaente Van het ſelve coleur van den ſolſer is deſen hoet, ghelijck de voorgaende gheſchildert, en haer plues en ſtof al van den ſelven als de andere: doch den hoet is lanckachtich, als een ovael, anderhalven duym breedt, en dry duym lanck: den ſelven hoet wordt van den ſtele niet onderſchraeght, oft onderſet, maer den hoet light te langhs over den ſtele, ſeer crom en ongheſchickt. De letter K vertoont haer levens weſen. Den ſtele is veel dunder en langher als de voorgaende, dat is, eenen cleynen vingher dick, ende over al van ghelijcke dickte, en vier duym

81. L lanck, gheheel van buyten en binnen ſneeuw wit, behalven ontrent den wortel een weynich bruyn: het vel, daer haer plues mede becleedt is, blijft rondom aen den ſtele ghehecht, als hier te ſien is.

Gedaente Deſe is den hoet eenen duym breedt, wat hoogh verheven doorghedronghen, met een grauw velleken, teghen de welcke gheen vleeſch

82. M noch ſtof en is, al waer het lanck bruyn grauw plues dicht teghen aenſtaet. Den ſtele is anderhalven duym lanck, ende ſoo dick als dicke duyve pennen, binnen vol en vaſt, maer duf van geur.

Gedaente Het is ſeker, dat deſe een tweede ſoort van de voorgaende is. Den hoet is van de ſelve ronde als de voorgaende, doch vlack en plat, heel roſch van velle; haer vleeſch is eenen goeden mes rugghe dick, ende ſeer wit, onder met heel cort wit plues beſet. Den ſtele is eenen goeden duym lanck, ende veel dunder als de eerſte, evenwel vol en vaſt van ſtoffe, buyten bruyn ſoetachtich van coleur. Deſe en heeft naer ſeven daghen gheen veranderingh vertoont, als wanneer haer vleeſch binnen even wit was.

Tijdt en plaetſen heb ick van deſe in het beginſel aengheweſen.

HET IX. CAPITTEL.

Behelſende meeſtendeel de Fungi, de welcke uyt rot hout, meſthoopen, oft ander ſchimmel voortſcomen.

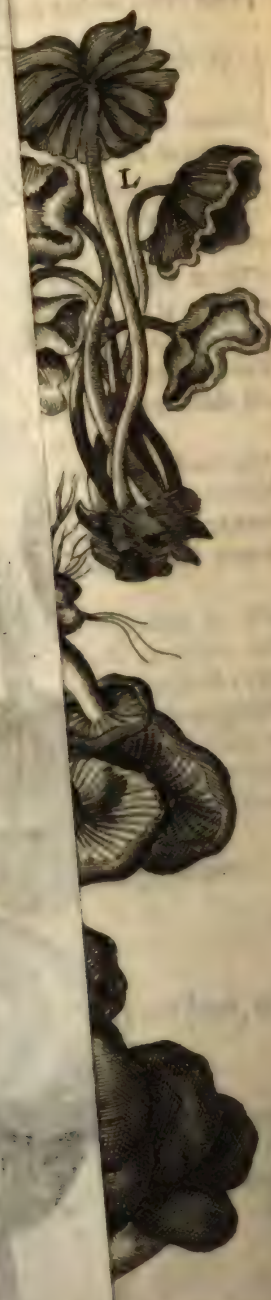
OP dat den Leſer het verſchil ſoude aenmercken, hoe dat eenighe ſaecke uyt teerder ſtoffe ſijnen oorſpronck ende voedtſel heeft, dien volghens oock veel teerder is als het gene uyt grove, dicke en

ſwaere

BIBL.
GENT

L

ſwaere aerde gheboren ende ghevoyt wordt: ſullen deſe naervolghende 83.
quaede Fungi ghenoeghſaem betoonen.

Tot dien eynde dient ons deſe eerſte met de letter A, de welcke ick A
den *Dunnen meulenſteen* ghenaemt hebbe, in't Latijn, *Lapis molaris gracilis.* Naem.

Deſe ſchijnt wel de derde quaede van Clusius te weſen, hoe wel dat Gedaente
de ſijne aſchgrauw van coleur is, de welcke van my voor gheen tweede
ſoort ſal gheſtelt worden, alſoo de mijne bruyn roſch, ende ſijne aſch-
grauw, een en de ſelve weſen moet: de welcke hy in het Hongerſch
Gancon; ende in't Hooghduytſch Miſt ſchwammen noemt, dat
is ſoo veel te ſegghen, als *Miſt Fungi*, die uyt meſthoopen voortſcomen.

Het is ghewis, dat onder deſen gheſlacht veel verſcheyde van coleur Gedaente
ſijn, als witte, aſchgrauw, bruyne, en andere, alſoo ick menichten van deſe van vremde coleuren bevonden hebbe, waer van ick deſe tegenwoordighe becomen hebbe op den eenendertighſten Iulij in't jaer 1672. in onſen hof van het Biſchdoms paleys binnen Antwerpen, de welcke met haer tweede neffens den anderen voorts-quaemen, waer van de eerſte vertooningh als een balleken was, ende de tweede als eenen ſpitſen vingher-hoet, ghelijck dit cleyn met A in print aenwijſt. De eerſte heb ick bevonden dat van ſmorghens tot den noen; ende de andere van naer den noen tot ſavons, ende den anderen dagh ſmorghens gheheel volwaſſchen was, tot ſoodanigh weſen als deſe twee figuren met A in haeren volcomen waſdom hier vertoonen, de eene recht van boven, en de andere omghekeert zijnde. Deſe ronde ſchijf, oft den *Dunnen meulenſteen*, was twee duym breedt, ende ſoo ſcherp rondt al oft ſy met eenen paſſer hadde ghedraeyt gheweeſt, behalven dat uyt den randt eenen beet van eender ſeughe ghegeten was: welcken bete ſich heel ſwart vertoonde. Sy is heel dun van ſtoffe, de ſelve dickte van eender caerte des caertſpel, onder met tamelijck lanck plues, uyt den bleeck ſwarten: welck plues aen den ſtele corter is als aen den buyten randt der ſchotel. Boven was ſy met een bruyn roſch effen ringhsken; in de midden de dickte van den ſtele wat verheven, maer aen de canten bleeck vael van coleur: evenwel was ſy met ſeer gelijcke plueſe linikens geteeckent, nemende haer beginſel uyt het gheſeyde ringhsken tot aen den buytenſten cant der ſchijve. Den ſtele is dry duym en half lanck, ende een ghemeyn ſtrooy-pype dick, van buyten wit, en binnen hol en ſwart, hebbende eenen duſſen ſchimmelachtighen reuck.

Deſe heb ick bevonden tuſſchen een dicke eycke planck ende de aer- Plaetſe.
de, ſoo dat deſe haeren oorſpronck uyt het rot hout hadde. 84.

Van den voorgaenden gheſlachte volght hier de medeſuſter, de welc- B

 ke Naem

ke ick de *Quaede cattoene Fungi* ghenaemt hebbe, in't Latijn, *Fungus bombaceus perniciosſus.*

Gedaente Hier is noodich te bemercken, hoedanighe veranderingh (in deſe gheplucktt zijnde, buyten de aerde ligghende) gheſchiet is. Voor het eerſte, ſoo ſijn deſe neffens ſtaende figuren ieder ſoo groot als ſy in het leven haer vertoont hebben. Deſe cleyne met B is my in een papierken van ſeker vrint binnen Antwerpen door ſijne maerte toegheſonden, van de welcke my deſe verſcheyde mael belooft hadde, alſoo hy van de ſelve meer voorſien was.

Deſe was inwendigh blauw ſwert als inck, nochtans van buyten gheheel met ſneeuw witte wolle, als cottoen, dun becleet: welcke vrucht ick hebbe ghetee ckent naer 't leven, ende de ſelve op mijn tafel tot den anderen dagh bewaert, als wanneer deſe ſeer verandert en grooter ghe worden was, gheſlipt, den hoet doorſneden, den ſtele tweemael ſoo lanck gheworden, &c. met al deſe veranderinghen ghelijck de ander figure met B hier neffens ſtaende aenwijſt. Haere wolle was niet verandert, maer vermeerdert, ende te ſamen uytghewaſſchen, den ſtele, wit en hol, een ſtroo dick: haer plues peck ſwert, lanck en ſeer ſtinckende.

Tijdt en plaets. Op den vijfthiende Iulij 1673. ſijn deſe ghevonden teghen het ſitten van het ghemack, comende uyt de aerde tuſſchen het plaveyſel, ſonder twijſel uyt den ſalpeterachtighen domp van het ſecreet.

85. C

Beſchrijvinghe van de Bokeleer-wijſe Campernoelien van Lobel en Dodoneus, oock van de Muſcus Fungi.

Naem. SOnder twijfel ſal den naem van *Bokelaer* ſeer vremt in veel ooren klincken, ſonder nochtans de kenniſſe van dit woordt te verſtaen, het welck eenen *Krijgh ſchilt* oft *Rondaſſe* beteeckent, ſoo dat LOBEL deſe de *Rondas* oft *Schilt Fungi* ghenoemt heeft, in't Latijn *Fungi clijpeiformes.* Ende van deſe betoonen ſy dry verſcheyde ſoorten: van de welcke de eerſte is die hier neffens met C gheteeckent ſijn, ende de tweede is een die naer den muſcus rieckt; met noch een derde ſoort, ſonder den muſcus reuck. Deſen ouden naem van *Schilt Fungi* ſal haer van my niet ontrooſt worden.

Gedaente Deſe ſijn ſoo ghemeyn en overvloedigh te vinden, dat van deſe noch tijdt noch plaets behoeve aengheteeckent te worden.

Somwijl comen deſe een alleen, ſomwijl twee en dry te gader uyt een cropken vanden wortel. Sommighe ſijn ſeer ſloddrich, den hoet uyt en in-

in-ghevouwen; andere ſijn recht uyt-gheſpreijdt, en ſeer effen van ſchildeken: ſommighe van deſe hebben plues, ende andere niet. Van ghelijcken eenighe hebben op haer onderſte ſijde van den ſchilt tweederley ljnikens, de eene langher als de andere, de welcke nochtans haer te gader beſluyten, jeder in haeren circkel oft ronde; waer van den buytenſten randt als een lobbe uyt en ingaende is. Sommighe ſijn van deſe ſwart, onder en boven: andere ſijn grau bruyn: de derde ſijn roodt van coleur. Sommighe den ſchilt dry duym breedt, andere eenen duym; alte-mets oock kleynder, en grooter. De ſtelen vande rooye miſcus ſoorten ſijn vaſt van ſtof: maer de andere ſijn hol, doch al te ſamen crom en ſlom, dry duym, oock vier, en oock wel vijf oft ſes duym lanck, ende maer een ſtroo dick. 86.

Hier becomen wy eenighe cleyne Fungi van IOAN. BAUHINUS, de welcke hy beſchrijft onder ſijn negenenſesſtighe Capittel: Vande welcke hy eene ſoort ſeght te ſijn oprecht blau, die hy ghevonden heeft ontrent den bergh *Tarreſee* by *Maſmunſter*: welcke kenniſſe oft ghelegentheydt der ghenaemde plaetſen aen my onbekent ſijn, beneffens de *Fungi* van ghelijcken. Blauwe Fungi van Ioan. Bauhinus.

De Ruiſpe Fungi. 87.

D

DEſe cleyne Fungi heeft een vlack hoyken, eenen duym breedt, dun van ſtof, boven wit, met crom en ſlomme ſtrepen gheteeckent, als ofter eenighe dicke perdts hayr inghedrucht waere: welck ſchotel ſich ghemeynelijck onder een weynigh opheft. Sy is met cort geil plues beſet: den ſtele is binnen hol en ſwart, maer buyten grau, een ſtroo dick, en twee vinghers oft wel vijf duym lanck. Ghemeynelijck ſijn deſe met cleyne ruſpen behanghen, waerom ick deſe de *Ruſpe Fungi* ghenaemt hebbe. Gedaente.

Deſe groyen uyt rodt houdt in September, ende met menichten in ſommighe ſchimmel achtigee weyden. Tiidt en plaets.

88. Met reden magh deſe de *Vuyle Fungi* ghenaemt worden, de welcke in Vranckrijck *La crote* gheheeten wordt: ſoo veel te ſegghen als de *Bechadde, beſmodderde*, oft *Beſlijckte Fungi*, in't Latijn *Fungus ſordidus ſive inquinatus.* E Naem

In Brabandt ſijn deſe in groot ghetal te ſien, inde midden van October. In haer eerſte uyt-comen ſijn deſe een cleyn ghemeyne haſenote ghelijck, oft wel de grootte van eenen ſtuyver, onder met diepe voren inde ronde betrocken, als wanneer den ſtele eenen duym lanck is: doch Gedaente

ſy worden ſoo groot als eenen Rijcks-daelder, maer ſelden: welcken hoet evenwel rondt ſcherp blijft. Den ſtele ſomwijl acht duym lanck,

89. F gheheel en in alles bleeck geil, ſoo wel den ſteel als den hoet; doch beclat en ghevleckt, ende oock ten uyterſten lijmerich, ſlijmachtigh, en ſeer ſtinckende.

Naem. Carolus Clusius vertoont ons deſe ſelve dry figuren, van de welcke hy niet een woordt en melt, die hy ſtelt onder de beſchrijvinghe van ſijne tiende quaede, de welcke hy by ſijne *Tweelingh* ſtelt, die ick onder de quaede *Boleti* mijne dertiende beſchreven hebbe. Ende op de ſelve manier als Clusius in deſe ghedaen heeft, ſoo heeft Ioan. Bauhinus aen ſijn tweeenſeventighſte van ghelijcken naer gheſchreven: welcke duyſterheyt in dit aenwijſen mijne kenniſſe ſeer belommert heeft, voor dat my op den ſevenſte October 1673. door de levende vruchten het gedurigh twijfelen verſchoven is, dat ick als nu claerelijck aenwijſen en bekent maecken ſal: want al iſt dat ick met alle uyterſte neerſtigheydt ghelet hebbe, om alle fouten van ſoodanighe natuere te behoeden, ſoo ſou my evenwel in deſe beſchrijvinghe lichtelijck dierghelijcken (als aen Clusius) connen gheſchieden. Om welcke oorſaecke dat Clusius deſe figuren ſonder beſchrijvingh vertoont, is my onbekent: ick heb deſe *De kleyne man cop*, dat is, *De kleyne heul-bol* ghenaemt: want ſy de ſelve ſeer ghelijck is, in't Latijn *Caput papaveris*.

Ick heb voor deſen aengheweſen, op wat tijdt dat deſen gheſlachte van Fungi van my gheſien ſijn: als wanneer mijne twijfelingh, teghen Clusius aenwyſinghe, te ghelijck ondeckt ſijn, ende bevonden dat deſe mijn, ende die van Clusius, de ſelve ſort ſijn.

Gedaente Deſe ſijn vremt, en malcanderen ſeer ongheliјck, ſoo in grootte, dickte, als van farſoen vanden ſtele; ſommighe eenen duym breedt van krop, ſommige kleynder, ende eenighe eens ſoo groot: onder ſijn deſe als de zaet-bollen vande colle-bloemen, dat ſijn roode bloemen met vier oft ſes blaederen, die in het coren waſſchen, welcke bloemen voor vele ghenees middelen in het ghebruyck ſijn, beſonderlijck voor het pleuris: maer deſe Fungi ſijn wel vier mael ſoo groot van kop oft krop, de welcke ſomwijl met een plaetken oft deckxel boven dedeckt ſijn, even ghelijck de voornoemde heul-bollen met eene ſterre bedeckt ſijn: hoe wel deſe noyt ghelijck rondt ſijn, maer altijdt hoeckigh, boven effen, ende grau van coleur; ſonder dat den randt oyt boven den krop overſteckt: nochtans is deſe vrucht boven heel wijt ten opſicht van het onderſte, alſoo ſy als een peire haer verlieſt. Onder heeft ſy gheſtreept ploes, van het ſelve grau coleur: den ſtele is een ſtroo dick, van ſommighe binnen

nen hol, ende van ſommighe vaſt en vol, twee duym lanck. Den krop is ghevult vân grau ſacht en plat vleeſch, het ghene ſeer ſtinckende is.

Als deſe te out geworden ſijn, veranderen ſomwijl in geil, grau, groen, binnen ſwart ende ſeer ſlijmerigh. 90. G

Wt deſe ende de voorgaende ſoude ſeer connen ghetwiſt worden, alſoo in de ghelijckenis cleyn verſchil is, ende te meer, aengheſien IOAN. BAUHINUS aen ſijn LXX. Capittel deſe figuren voor de ſelve van MATTYS LOBEL valſchelijck beſchrijft ende aenwijſt; want by LOBEL deſe figuren noch de beſchrijvinghe der ſelve niet gheroert en wordt, noch bekent is. Met welcke reden can BAUHINUS ons doen ghelooven, dat deſe Fungi van LOBEL, ende van DODONENS, een ſoort van *Schildekens Fungi* ghenaemt ſijn, alſoo de ſelve boven gheenen ſchilt noch ſchotelken hebben, maer in teghendeel eenen drinck-croes oft wijnghelas, ſtaende op eenen voet, ghelijck ſijn? waer door ick deſe *Den venijnighen drinck-kroes* ghenaemt hebbe, in't Latijn, *Scyphus lethalis*. CLUSIUS noemt deſe *De ghemeyne ſchadelijcke Fungi*; *Fungus perniciosus vulgaris*. Naem

Ghemeynelijck ſijn deſe twee, ſomwijl vier oft ſes te ſamen, niet groot van ſtuck, een weynigh grooter als deſe figuren haer vertoonen, dun en lanck van ſtele, op ſommighe tijden bruyn grauw, oft uyt den bleeck groen geilen, binnen in den croes ſoo wel met ſtrepen oft vooren, als van buyten. Gedaente

Hier ſeght BAUHINUS, dat van deſe ſommighe veel grooter ſijn, de welcke bruyn grauw oft aſchvervigh ſijn, ende binnen met bruyne tickelkens beſprinckelt, dat hy ſeer wel ſeght: nochtans ſijn ſy daer om gheen ander gheſlacht; want dit ſpruyt uyt den gront, naer advenant deſe voortscomen, oft uyt verſche, oft uyt oude rotte meſt-hoopen, oft uyt rot hout, alſoo ick van deſe uyt rotte appelen heb bevonden, ſeer ſchoon geil van coleur, &c.

In het Iaer 1671. in Iulio, heb ick deſe cleyne Fungi ontrent Antwerpen veel bevonden, die ick *De kleyne witte ſchadelijcke leire Fungi* ghenaemt heb. 91. H Naem.

Deſe was van de ſelve grootte als de figure naer het leven hier in de print aenwijſt, hoewel dat den ſtele eenen duym lanck was. Voordees ſoo was ſy van ſchotel op de ſelve manier als mijne eenendertighſte goede, die ick de *Steene-leire* oft de *Goude Fungi* noeme; behoudelijck dat deſe teghenwoordighe cleyne, tuſſchen wit coleur en grauw was, op de ſelve manier als het coleur van mijne vierenvijftighſte goede is. Den randt was een goet deel omgheſlaghen: ſy was ſeer dun van ſtof, doch ſeer ghelijvigh en vaſt. Deſe was wel de aldermeeſte van haeren gheſlachte: want Gedaente

inden eerſten docht my deſe een jonghe ſoorte van mijne *Melckach-*
92. *tighe navel Fungi* te ſijn ; maer door haere haeſte ſchimmel en bederffeniſſe,
I ìs ſy van my, als een baſtaert van de andere ſoort, verworpen gheworden.

Naem. Als nu vertoont haer mijne *Vingerhoet-Fungi*, in't Latijn *Fungus digitalis*, van LOBEL ghenaemt *Cleyne lanckworpighe fenijninghe Campernoelien ghelijck hoykens*, ende van DODONEUS *Vergiftegh duyvelſch broodt*.

Ick twijfel niet, oft deſe Fungi ſijn by naer aen de kinderen voor *Duyvelſch broodt* bekent, alſoo my van mijne kintsheydt over ſeſendertigh jaer noch ghedachtigh is, te hooren, ende als doen gheſeyt te hebben, als wy deſe ſaghen, laet ons daer niet aen raecken, want dat is doodelijck fenijn en duyvelſch broodt.

Gedaente. Ghemeynelijck ſijn deſe een weynigh grooter als ſy haer hier vertoonen, hoe wel ſomwijl eens ſoo hoogh van ſtelen. De alder-grootſte groyen op de meſt hoopen : onder deſe ſijnder verſcheyde van coleur, te weten ſommighe van deel tot deel ſwart, andere bruyn roſch, ende een derde wit oft aſch-grau, ende noch een vierde geil van verwe. Onder deſe verſcheyde ſoort van coleuren ſijn ſommighe van onder met ſeer ſwart plues, oft gheplecktt : deſe alle ſijn ſeer dun van ſtoffe, de ſtelen binnen hol en ſwart, en buyten vanden ſelven coleur als de hoofdekens. De hoofdekens, oft, om naerder te ſeggen, de vingher-hoyen, ſijn buyten met ſeer teere ſtreepkens recht nederwaerts gaende vol gheſtreept plues : gemeynelijck comen ſy ſes oft acht te gader uyt eenen tronck, ende ſomtijdts een alleen, maer ſelden.

Tijdt en plaets. Deſe ſijn een laete ſoort vanden Herft, beſonderlijck als ſy in de velden, bemden oft hoven voorts comen, dan als ſy uyt vervalle huyſinghen, als rotte balcken, ſtrooye-daecken, beſchimmelde meſt-hoopen, oft in vervuylde duffe kelders oft ſtallinghen voorts comen, als dan is in deſe gheenen ſekeren tijdt aen-te-wijſen, want comen het gheheel jaer door : ghelijck ick bevonden hebbe in een tralimandeken, met het welcke de drinck ghelaſen daghelijcks ter tafel ghedragen wirden (door welcke ghedurighe vochticheydt de wymen oft teenen tot rottinghe comen) waer uyt menichte van deſe Fungi te voorſchijn quaemen als groote erten, ende ſommighe meerder ende eenighe veel cleynder, met alle haere voornoemde weſen, teeckenen ende eygendoemen, ſeer licht ros van coleur, ende heel brooſch : ſoo dat den oorſpronck van deſe niet anders als uyt ſchimmel, rottinghe en bederveniſſe is.

Het X. Capittel.

Aenwijſinghe van verſcheyde Fungi, de welcke veel te gader groyen, ende met coppelen oft troſſen voorts comen.

NIet tegenſtaende dat ick alle de ſoorten van *Coppel-fungi oft troſ-fungi*, oock *bundel Fungi*, in't Latijn, *Fungi faſciculoſi*, heb ghetracht al te ſamen op een plaet ende onder een by-ſonder Capittel te ſtellen: het ghene wel behoorlijck was, nochtans, om de veelheydt der verſcheyden geſlachten, conde het ſelve niet gevoegelijck geſchieden: ſoo dat ick onder deſe twee Capittels ſeven ſoorten ſal beſchrijven vande welcke datter vier met de figuren vertoont ſtaen, ende de andere mede ſoorten ſullen in de naervolghende plaet en Capittel vervolghen. 93. K

Het eerſte gheſlacht vande bundel-fungi. Naem.

OM welcke reden dat ick deſe de *Verweyckte Fungi*, in't Latijn, *Fungi macerati*, genaemt hebbe, ſal uyt het naervolgende gheleſen worden. Gedaente

Van deſen teghenwoordighen gheſlachte, ſijnde de eerſte ſoort, heb ick menichte vruchten met boſchkens oft coppelkens bevonden, ſomwijl acht oft tien te ſamen, maer noyt meerder, ghemeynelijck ſes oft vijf te gaeder. Den hoet is eenen duym breedt, boven ſeer gladt, heel roſch van coleur, doch aen de canten heel bleeck, als grauw papier, het ghene van het water doorweyckt is: ſy ſijn dun van ſtof, onder hebben ſy grauw plues, het ghene wijdt van elckanderen light. Den langhſten ſtele is dry duym, ende een ieder maer een ſtroo dick, binnen hol, ende al iſt dat ſy te ſamen by malcanderen ſtaen, al oft ſy uyt eenen crop alles voortsquamen, ſoo nochtans heeft ieder vrucht ſijnen wortel beſonder; want ſy eenen goeden duym in de aerde ſtaen, hebbende vele veſelinghskens oft draeykens aen den wortel: ende ſy ſijn ſeer duf en ſtinckende Tijdt en plaets.

Ghemeynelijck heb ick deſe in September ghevonden op menichte verſcheyde plaetſen, byſonderlijck in drooge modderachtighe grachten.

Deſe worden van Matthys Lobel ghenaemt *Bokeler wijſe ſtinckende Campernoelien*, die ick de *Geile blader Fungi* ſal noemen, in't Latijn, *Fungus luteus foliaceus pernicioſus*. 94. L Naem.

Wy bevinden in onſe plaetſen ſeer veel deſe *Geile blader Fungi*, de welc- Gedaente

ke

ke ghemeynelijck ſeven oft acht te gader uyt eenen tronckachtighen wortel voortſcomen.

Deſe en can ick met gheen hoofdeken oft ſchotel noemen, alſoo ſy ten uyterſteu aen een bladt ghelijck zijn met eenen langhen ſteel, want ſy en hebben noch plues noch mergh; want haer bladt is onder en boven van een ende het ſelfſte weſen, te weten ghekronckelt, op de manier als ſeker Anemoni, ghenaemt groot loof, doch ſoo groot niet: deſe zijn al oft ſy van geil perckement ghemaeckt waeren. Den ſtele is dun en teer, gheen ſtroo dick, bruyn van coleur: haer voornaemde geilicheydt behouden ſy niet langh, alſoo ſy haeſt ſwart worden, ende in het open-breken ſy ſeer ſtincken.

Plaetſen. Sy worden meeſt ghevonden op rot hout, meſthoopen, oft op rotte ſtrooye daken.

95. Naem. Hier zijn noch dry mede ſoorten ſonder de figuren, alleenelijck met haer veranderingh aengeweſen, waer van deſe vijfennegentichſte de *Groote geile blader Fungi* ghenaemt is, in't Latijn *Fungus magnus luteus foliaceus perniciosus.*

Gedaente. Op de ſelve plaetſen becomen wy een mede ſoort van het ſelve coleur en fatſoen; maer haer ſchildeken een palme van eender handt groot, de welcke ſomtijts een alleen groyen: evenwel ſullen deſe gheen meerder voordeel van goedt toegheſchreven worden, ten opſicht van den quaeden neſt daer ſy uyt voortſcomen.

96. Naem. Noch hebben wy hier willen aenwijſen een derde blader Fungi, de welcke de *Bloedt roode blader Fungi* ghenaemt is, in't Latijn *Fungus foliacius colore ſanguineo*, oock ghenaemt, *De muſcus blader Fungi. Fungus folicacius odore moſchi pernicioſus.*

Gedaente. Van ghelijcke forme, fatſoen en grootte, als de eerſte voornaemde met de letter L iſſer een ſoort, de welcke in de plaets van ſtroo geil, bloet roodt is, ſeer ſchoon en aenghenaem aen de ooghen der menſchen: ſomwijl comen onder deſe een alleen, maer ſelden. Sommighe van deſe hebben gheenen reuck, ende ſommighe riecken als muſcus.

Tot noch toe en derre ick deſe met den muſcus reuck voor geene byſondere ſoort aenwijſen, ten opſicht van de andere ſonder reuck, alſoo mijn onderſoeckinghe tot noch toe gheene voldoeninghe en heeft, ende oft oock den muſcus reuck meer goedt oft quaet bedoyt, is my tot noch toe niet bekent, alſoo men wel bloemen en kruyden aengenaem van geur vint, en quaet van natuer.

Plaetſen. Onder de haeghen en heghhen, ende in de canten van de weyden, zijn deſe veel te vinden, die van my menichmael bevonden zijn.

Alder-

Aldergrootſte blader Fungi van Etten.

97. Gedaente

IN 't jaer 1671. den dryentwintighſten Iulij heeft my dien wijdt ver-maerden herbariſt den ſeer Ed. Heere Nobelaer, tot ſijnen huyſe ver-claert, het jaer te voren in October, in ſijnen hof tot Etten, by Breda, becomen te hebben een ſchoone orange oft geile Fungi, van het ſelve weſen als de voorſchreven met L, de welcke om haer ſchoon aenſie-nelijckheyt oorſaeck gaf dat de ſelve met eenen clont aerde opghenomen wirdt, ende by eenighen boom oft plante in een tobbe gheſteldt, om te ſamen binnens huys in de ſtove oft cachel te bewaeren, al waer de ſelve groyende grooter is ghewoorden als een tenne talloor, al waer ſy over de dry maenden in haer volle ſchoonheydt ende weſen ghebleven is: naer welcken tijdt de ſelve allenghskens ſloddrigh en ſlap gheworden ſijnde, vergaen is. Bemerckt dat deſe Fungi haer liet verplaetſen, by naer op de manier van verplanten.

98. M Naem.

In deſe achtennegentighſte heb ick dickmael mijn behaeghen ghehadt, ten opſicht van haer ſchoon bleeck gout geil coleur: om welcke reden dat ick de ſelve de *Goude knoppen* heb ghenaemt, in 't Latijn, *Nodi aurei*. De-ſe is de eerſte vande tweeentwintighſte van CLUSIUS, die hy onder den naem van *Doren Fungi veel te ſamen* ghenaemt heeft, in 't Hongerſch Tubigs alija gomba/ ende in 't Hoogh-duytſch Buder dorn ſchwammen: ſy is de eerſte vande vijfendertighſte van CLUSIUS, ende de eerſte vande dryendertighſte van IOAN. BAUHINUS.

Gedaente

Deſe heb ick met vijf, en ſes, ende noyt meer als met acht vruchten bevonden, de eene wat grooter als de andere, vervolghens haeren ou-derdom, comende onder aenden wortel te ſamen ghehecht, nochtans elck met ſijnen eyghen ſtele, jeder van een dick terwe ſtroo, den langh-ſten twee duym en half lanck, ende de kortſte eenen duym, ſijnde alle van binnen hol, en bruyn grau, van buyten ſchoon geil: jeder heeft een rondt knopken, even als de hooghe effen goude knoppen o-ver eenighe iaeren aen de vrouwen moffels pleghen te ſijn, de grootſte eenen halven duym breedt, ende de kleyne naer advenant, alle onder heel hol, met cort plues: deſe heb ick noyt wijdt open gheſien.

Tijdt en plaets.

In October onder de brem doornen, op hooghe vochtighe canten, daer ſchimmel en rottinghe is, alwaer door den dichten lommer van de haghen gheene locht can doorſchijnen, comen ſy te voorſchijn.

Fungi voorts ghecomen door het uyt-gieten van Fungi water.

GHelijck ick heb gheſeydt aen het ſevenſte Capittel van het eerſte Deel, in het eerſte Tractaet, alwaer de maniere ghelcert wordt om de Fungi te doen groeyen en voortscomen, het welck Fungi zaet ghenaemt wordt: ſoo iſt aenteeckenens weerdigh, hoe onſen kock deſes Biſchdoms, dickmael van my ghehoort hebbende, dat het water der Fungi van ſoodanighe cracht conde weſen, om Fungi voorts te doen comen, heeft dit begonſt te proeven: ende aengheſien in ons Palleys vele Fungi in't ghebruyck waeren; ende te meer, aengheſien den kock tot ſijn eyghen profijt ſeker goede proviſie op dede, dies te beter van dit Fungi zaet voorſien was: ſoo heeft den ſelven op den vierden October 1673 my deſe teghenwoordighe Fungi ghetoont, groeyende in den gras-hof, alwaer hy my noch vele van den ſelven gheſlachte toonde, ſommighe dry, vier, twee ende oock een alleen te voorſchijn comende,
99. alwaer noyt voor deſen eenighe Fungi gheſien waeren; verclaerende, hy
N ter ſelve plaetſen altijdt ſijn Fungi-water uytgheſtort te hebben, op datder Fungi ſouden moghen van voortscomen.

Naem. Deſe heb ick de *Muſcus coleure Fungi veel te ſamen* ghenaemt, ende oock *De ghezaeyde Fungi*, in't Latijn, *Fungus ſeminatus.*

Gedaente. Deſe *Ghezaeyde Fungi* waeren ſeſentwintigh te ſamen onder by malcanderen voortscomende, van de welcke de grootſte de ſchotel twee duym breedt was, ende den ſtele eenen grooten duym lanck, ende eenen vingher dick, boven met een licht bruyn oft muſcus coleure velleken becleedt: onder waeren de ſchotelkens merckelijck hol, tot welcken eynde hier neffens met de ſelve letter N eenighe omghekeerde figuren ſijn by gheſtelt ende aenghewesen met cort wit plues, oft dichte cleyne ſtreepkens beſet, de ſteelkens waeren buyten uyt den witten, binnen heel wit en vaſt van ſtof.

De andere waeren allengskens cleynder tot de minſte, de welcke als een ghemeyn erwete was, van de welcke den ſtele een ſtrooken dick was, ende volghens haere dickte oock lanck, ende de andere in alles naer advenant.

Onder hadden ſy teere draeykens van wortelkens, nochtans was een ieder met ſijnen ſtele en wortel op ſijn ſelven. Onder waeren noch meniechte cleyne zadekens als kemp zaet, oock cleynder en grooter, de welcke alle bereydt waeren om haer tot Fungi te verſtrecken: welcken waſchdom door het plucken haer belet wierdt. Uyt welcke zadekens te beſluyten is, dat ſy ten minſten haer tot een ghetal van veertigh hadden connen vertoonen.

Dat

Dat deſe in ſoo grooten ghetal beſtonden, dunckt my (met goede reden) te beſtaen door de meeſte tocht oft veelheydt van water, het welcke aldaer 't ſeffens op de ſelve plaets uytgheſtort wierdt, alſoo de andere, van de welcke ſommighe, vier, dry, twee oft een, vervolghens wijder en voorder van malcanderen voorts-quamen, een groot teecken waeren dat aldaer ſoo veel waters te gaeder niet ghevallen was.

Deſe Fungi ghepluckt ſijnde den vierden October, ſijn tot den ſeſtienden der ſelve maendt, op mijne tafel legghende, ſonder de minſte veranderinghe in haer goedt weſen ghebleven: naer welcken tijdt ſy begonden te verdrooghen, ſonder eenighen ſtanck oft ſwertigheydt te vertoonen, behoudelijck dat ſy wat duf van geur wierden. Ick ſoude deſe ten minſten voor een twijfelachtighe aenwijſen, maer voor gheene quaede: al iſt nochtans dat ſy onder de quaede gheſtelt ende aenghewesen is, ſoo ſal ſy in het toecomende (ſoo ick meyne) voor een goede eetbaere bekent ghemaeckt worden, het welck men haer als dan gheen blaem ſal rekenen, hoe wel dat wy goede ſoorten ghenoegh tot het gebruyck hebben beſchreven: evenwel ſoude dit *Fungi zaet* aen ons Brabant ſoo dienſtigh ſijn, als in Italien tot Napels haere Fungi ſteenen, waer van in het eerſte Deel in het eerſte Tractaet aen het ſevenſte Capittel te leſen is.

HET XI. CAPITTEL.

Vervolgh vande Tros-Fungi oft coppel-Fungi, waer van in de voorgaende plaet de eerſte met de letter K was aengheteeckent, ſijnde de dryennegbenſte.

Nom. 25. 100. A

ICk en bevinde deſe honderſte ſoorte by gheene Auteuren beſchreven, met de welcke nochtans ons Brabant rijckelijck verciert is, die ick de *Grijſe bandel-Fungi* in't Latijn *Fungi caniſaſciculoſi* ghenaemt hebbe. Naem.

Onder deſe vint men groote en cleyne, ſomtijdts met ſeſtien oft meer te gader, met corter ſtelen als de gene die ick hier ſal beſchrijven, nochtans in alle deelen malcanderen ghelijck.

Vyt eenen crop oft ſtomp van wortel hadde deſe met de letter A tien groote Fungi, op het ſelve fatſoen als uyt een crop andijvi veel bladers voortscomen. De langhſte ſtelen waeren vier duym lanck, ende bynaer eenen cleynen vingher dick: de ſelve waeren buyten heel wit ende een weynigh grijs: binnen even eens als eenen goeden herden Aſperges, behalven datter in een jeder een cleyne holte is van een ſpelle dick wijdt. Gedaenté

De hoofdekens, oft mutskens ſijn merckelijck boven bot ſcherp: ieder is twee duym hoogh, ende onder anderhalven duym wijdt. Als ſy ouder van waſdom ſijn, ſpreyden de hoofdekens ſich wijder uyt. De gheheele ſtoffe van de muts beſtaet niet anders als in lanck blauw ſwert plues, het welck alleenlijck buyten oft van boven met een dun wit grijs velleken overtoghen is. Als ſy verſch ſijn, hebben gheenen ſtanck, maer te oudt ſijnde, connen ſy haer niet verſchoonen, als wanneer de hoofdekens gheſcheurt en gheſlipt worden.

Tijdt en plaetſen. In September ſijn ſy haer vertoonende in de grachten ontrent de rouwe canten, alwaer veel hooghe rouwagie de ſelve overlommert.

101. B Naem. Noch iſſer een *Bruyne bundel-Fungi*, ſeer ghemeyn in Brabandt, de welcke aen veele voorby gaende perſoonen voor goet aenghesien wort, doch ſijn ſeer bedroghen: die ick in't Latijn *Fungi faſciculoſi fuſci* ghenaemt hebbe. Hier wordt oock een afghetrocken vrucht, omghekeert ſijnde, vertoont.

Gedaente. Somwijl ſijn deſe acht oft tien tegader, comende te ſamen onder uyt eenen crop van wortel, waer van de langhſte ſtelen twee duym en half lanck ſijn, ende eenen dunnen cleynen vingher dick; doch vervolghens dicker oft dunder, naer dat de vruchten ſijn, buyten roodt, bruyn en oock grauw beſmoddert, doch binnen vaſt van ſtof, niet wit, maer heel roſch.

Op deſe ſtelen ſijn de grootſte ſchotelkens, ontrent twee duym breet, ſeer plat, niet meer verheven als eenen cruykoeck: het bovenſte velle is ſeer caſtani-bruyn roodt, onder met groen-geil mergh ghevult, het welck vol ooghen en gaetkens is, als de ſpongien hebben daer men de kinderen mede waſt. Binnen is het vleeſch wit, doch het verandert haeſtelijck in een roſſche geiligheydt, den ſtanck van deſe is onlijdelijck.

Bemerckt, datter een goede ſoort in het XII. Capittel geteeckent is met C en D, aen deſe quaede ſeer ghelijck, die dickmael de een voor de ander aenghesien ſoude connen worden.

Tijdt en plaets. Deſe is een laete ſoort van September, groeyende by naer in alle vochtighe leeghe boſchkens, byſonderlijck daer veel bladeren rotten.

102. C Naem. Deſe met C vertwijfelt my ſeer, oft ick die de ſelve mach aenteeckenen voor de tweede van de tweeentwintighſte van Clusius, waer voor de ſelve in ſijnen gheſchilderden boeck aengheteeckent was: ende nochtans in ſijne ghedruckte wercken, de beſchrijvinghe volghens de ſchilderingh, niet ten vollen over een comt, maer met groot onderſcheyt. Waerom ick de ſelve ſal aenwijſen uyt den gheſchilderden boeck, de welcke my meerder ſekeringh heeft ghegheven, als ſijne beſchrijvinge.

Ick heb deſe de *Lijf coleure en geil ghemenghde bundel Fungi* ghenaemt, in't Latijn, *Fungi faſciculoſi colore carneo & luteo mixſto.*

Volghens de gheſchilderde Fungi van Clusius in den boeck vanden heer Doctoor Syen, ſoo heeft deſe negen oft tien vruchten, waer onder ſommighe van onghelijcken fatſoen ſijn, te weten, de grootſte met platte hoofdekens ſijn eenen duym breedt, boven half geil, van het ſelve coleur als een citroen oft limoen ſchelle: de ander helft is vleeſch oft lijf coleur, het welck al de andere van ghelijcken eyghen hebben, oock de ſtelen al vanden ſelven ghemenghden coleur: welck ſtelen twee duym lanck ſijn, ende een grof ſtroo dick. Gedaente

Onder deſe waerender de welcke het ſchotelken als een klockxken oft hoet inghetrocken was, de welcke van onder noch plues noch mergh vertoonden: nochtans ſeght Clusius, dat ſijne tweede veel rechte ſtrepen, dat is plues hebben, het gene bruynachtigh is. 103. D

Het is onnoodigh, dat Bauhinus hier ghenaemr wordt, de welcke deſe ſelve ſoorten onder ſijn dryendertighſte Capittel aenwijſt, niet anders als met de ſelve woorden van Clusius naer gheſchreven: waer om my dunckt reden te hebben, om den oorſpronckelijcken Auteur aentewijſen, ende niet den naerſinger: ſoo dat deſe de derde vande tweeentwintighſte van Clusius is, uyt wiens wercken ick deſe ben aenwijſende en beſchrijvende: de welcke hy onder den ghemeynen naem van Hongarijen noemt **Tubis alija gomba** / in't Hoogh-duytſch **Under dorn ſchwammen**: het gene beteeckent de plaetſen die met hegghen en dornen beplandt ſijn, ſoo veel ſte ſegghen, als *Dornen Fungi*: die ick *De bruyn roode bundel Fungi* ſal noemen, in't Latijn, *Fungi faſciculoſi rufi coloris.* Naem.

Twintigh oft meer te ſamen worden deſe uyt eenen crop van wortel bevonden voorts te comen, te weten cleyn en groote, waer van de meeſte den hoet anderhalven duym breedt is, boven wat verheven, bruyn roodt van coleur, onder met doncker plues. De ſtelen ſijn lichter van coleur, als meer uyt den grauwen, de welcke crom en ſlom ſijn, maer ſeer dun, als neſtelen, ſom dry oft vier duym lanck, binnen hol. Gedaente 104. E

Een ſeker *Bleeck geile bundel Fungi*, in't Latijn, *Fungi buxei faſciculoſi.* Naem.

Op den ſesthienden van September 1671. heb ick deſe Fungi bevonden op verſcheyde plaetſen, ſoo ontrent Hoogh-ſtraten, Turen-hout, Herſelt boven Tongerloo, als Antwerpen: noyt meerder als veertien te ſamen, comende als de voorgaende uyt eenen tronck van wortel, met vele teere draeykens van wortelkens: ſommighe met ſtelen van twee Gedaente

 duym,

duym, ende andere een weynigh langher, ende andere corter, eens ſoo dick als een ſtroo; de welcke ſeer bleeck geil waeren, binnen vaſt van ſtof, niet hol.

De ſchotelkens waeren twee duym breedt, te weten de alder-meeſte, ſeer fraey rondt, ſommighe gheſlipt oft gheſneden, dun van ſtof, boven bleeck geil, behalven dat de bovenſte topkens bruyn roodt ſijn, onder met doncker blau, als bleeck ſwart teer dun plues beſet: ſy ſijn ſeer
105. duf ſtinckende.

Naem. Clusius beſchrijft een vierde ſoort, die hy in't Hooghduytſch **Stock ſchwammen** naemt, om dat ſy aen de troncken (die in vochtighe poelen oft plaetſen ligghen) voorts comen. Ick heb de figure hier wel connen by ſtellen, doch het heeft my onnoodigh ghedocht, om dieſwil dat ſy de naervolghende ſeer ghelijck was in ghedaente, als mede om dat ſy op de plaete niet ghevoeghelijck conde gheſteldt worden.

Gedaente Deſe heeft wel dertigh vruchten, comende op de ſelve manier uyt eenen crop van wortel, als de voorgaende. De ſtelen ſijn vande grootſte Fungi vier duym lanck, ende vande kleynſte eenen duym, ende een ſtroo dick, buyten bruyn roodt van coleur. De hoofdekens ſijn rondt, anderhalven duym breedt, ſeer verſcheyden van coleur, waer van de eene
106. bruyn geil, ende de andere bruyn roodt ſijn; doch den meeſten deele
F bruyn roodt oft roſch, onder met ſwart plues beſet.

Naem. Al noch wordt hier beſchreven de vijfde vande tweeentwintighſte van Clusius, met gheenen verſcheyden naem by hem bekent, de welcke met recht de *Groote bundel-Fungi* magh ghenaemt ſijn, in't Latijn, *Fungi magni faſciculoſi.*

Gedaente Vijfthien oft meer comen deſe te ſamen uyt eenen wortel voorts, waer van de hoofdekens twee duym breedt ſijn, boven beſchildert als roſch, oft ghelijck roſch met bleeck wit ghemengelt: onder niet ſeer hol van ſchotel, de welcke beſet is met dick, uyt den witten, grau plues. De ſte-
107. len ſijn eens ſoo dick als een ſtroo, ende een ſpanne lanck, witach-
G tigh van coleur.

Naem. Bemerckt hebbende deſe ſevenſte boven de hondert, was ick in twiſt en verſchil, oft ſy niet de ſelve was van de achtennegenſte, de *Goude knoppen* ghenaemt: maer voorwaer haer verſchil is onghemeyn groot by de andere, even vvel ſal ick deſe de *Stroo-geile bundel-Fungi* noemen, in't Latijn, *Fungi faſciculoſi colore ſtramineo.*

Gedaente Met tweeentwintigh vruchten comen deſe uyt eenen tronck ende vvortel, hebbende veele cleyne teere veſelinghskens: op groenen mosachtighen grondt heb ick deſe bevonden en gheplukt. De ſtelen vande grootſte

grootſte van deſe ſijn ander halven duym lanck, ende één ghemeyn ſchrijf pen dick, bleeck geil van buyten, binnen hol, ſonder eenigh mergh in, even als een doorboordt buysken; nochtans binnen ſchoon goudt geil: vvelck coleur ſeer haeſt verandert in een meerder vvaterachtighe donckerheyt.

De hoofdekens ſijn plat verheven, by-naer dry quaertier van eenen duym breedt, boven bruyn hoogh geil: welcke bovenſte vellekens ſeer omgheſlaghen ſijn: onder hebben ſy ſeer teere voorkens oft ſtrepkens, van cleyn aerdich plues, ſijnde van het ſelve geil coleur als de ſtelen: 108.
welck plues ghemeynelijck met een heel dun teer velleken van het ſelve H
geil coleur bedeckt is, het welck aen de ſtelen vaſt blijft.

Nu volght hier de ſesde ende de leſte *Bundel-Fungi* van Clusius, de Naem.
welcke ick de *Bundel ſots-cappen* genaemt hebbe, in't Latijn, *Stultorum cuculli faſciculus.*

Seven oft acht ſijn deſe in ghetal, comende uyt een dun ſteelken al- Gedaente
teſamen voorts, nochtans is jeder met ſijnen eyghen ſteel byſonder, waer vande langhſte ſom vier duym lanck ſijn, onder en boven ſeer ſcherp dun, ende in de midden dick, op de ſelve manier als de holle pijpen oft ſtelen ſijn vanden gheſchoten aiuyn oft porrey, waer boven dat het zaet voorts comt. Deſe ſijn buyten wit, met eenigh bloſende roodt ghemenghelt. Deſe ſtelen onderſteunen jeder ſijn mutsken, ſeer ghelijck aen een ſots-capken, ſeer ſlodrigh uyt en in gaende van randen: ſommighe ſijn als dobbel toe ghevouwen, onder eenen duym, ſomwijl twee duym wijdt; boven met een ſpits toegaende rondigheydt: ſy ſijn uyt den grijſen, met bruyn roodt ghemengelt, beſchildert, de eene lichter, ende de andere bruynder van coleur, onder met dicke ſwarte ſtrepen oft plues doortrocken ende beſet.

Al deſe ſoorten comen inden Herft, maer ſelden oft noyt vroegh, Tijdt en
ende op gheene vlacke velden, maer in doncker boſſchen, oft onder plaets.
dichte haeghen. Dit is al het ghene hier van door my is connen achterhaelt worden.

Het XII. Capittel.

Handelende vande quaede boom-fungi, oft ſwammen.

HEt ſchijnt voorwaer ongheloofbaer, ſoo grooten veranderingh der Fungi ſoo in gheſlachten als in weſen: dat oock eenen boom

te ſamen voorts brenght goede en quaede, op eenen tijdt en ſtondt: het ghene meer te verwonderen is als dat op de vlacke velden en weyen neffens malcanderen de alderbeſte met de ander-quaetſte te voorſchijn comen. Dit ſal byſonderlijck aen de willighe boomen te bemercken ſijn.

Nom. 26.

109.

A

Naem. Tot voldoeninghe vanden Leſer ſijn hier twee verſcheyde vruchten van een gheſlacht van Fungi ten toon gheſteldt, waer uyt can gheſien worden, hoe verſcheyden van ghedaente deſe te voorſchijn comen. Sy is de vierde quaede van Clusius, die vanden ſelven in't Hongerſch genaemt wordt **Fiz / fagomba /** ende in 't Hoogh-duytſch, **Felber ſchwammen /** het ghene ſoo veel te ſegghen gheeft, als *Willighe Fungi:* die ick de *Gheſchilderde Fungi* noeme, in't Latijn, *Fungus depictus.* Het is de ſevenſte van Gasper Bauhinus; die hy noemt, *Fungus ſalignus lichenis forma variegatus*, dat is, *De willighe Fungi met de ghedaente van* ſeker-kruydt dat *Steen lever-kruydt* ghenaemt is, *met verſcheyde coleuren*: de vieren-vijftighſte van Ioan. Bauhinus.

Gedaente. Deſe groyen op eenen hoop veel te gader, ſeer vaſt clevende aen de wortels vande willighe boomen, op de ſelve manier als het kruyt *Hepatica*, oft *Steen lever kruyt.* Sy hebben een ſeer vremt fatſoen van weſen, even als het lichaem vande aerdt-buylen, vande welcke ſommighe niet grooter ſijn als eenen goeden duym, andere twee, ende oock dry duym in haer ronde: ſy en hebben noch ſteel, noch ſchotel, noch plues, noch mergh: ende al iſt dat deſe twee met A hier ſoo groot verſchijnen; ſoo waeren de levende van deſen nochtans wel eens ſoo groot, waer door moet verſtaen worden, dat deſe veele te ſamen met malcanderen ende aen en in een ghewaſſchen ſijnde, vertoont worden, om het ſchoonſte leven voor ooghen te ſtellen. Deſe ſijn ſeer ſchoon van verſcheyde coleuren ghemenghelt, waer van de wittigheydt boven al uytſchijnt, de welcke met bleeckigheydt, geiligheydt, bloodt roodt, bruyn roodt, bleeck roodt, ende andere met doncker bruyne coleuren vervult ſijnde, aen des menſchen ooghen ſeer aenghenaem ſijn: deſe ſijn naer de gheſchilderde figuren van Clusius ghetrocken, om dieſwil dit ick gheen beter ghelijckende onder alle mijne vruchten hebbe bevonden.

Tijdt en plaets. Deſe ſijn gewoon te groyen als de eerſte regens in't voor jaer vallen.

De kriecke-boom Fungi; waer van onder de twijfelachtighe met de letter D oock te leſen is.

110.

B

Naem. ICk ſtel den Leſer hier voor ooghen de levende figuer van Clusius, niet de welcke in ſijne ghedruckte wercken met de print ſtaet, maer een

BIBL. UN
GENT

Nos
1(
Na

Ge

Ti
pl

1

een ander, de welcke ick uyt ſijnen gheſchilderden boeck ghetrocken heb, het ghene ick niet en was ghedwonghen te doen door ghebreek der andere levende, want ick van ſoodanighe ghenoech voorſien was, maer om dat ick ſoo ſchoonen niet en conde becomen. Deſe teghenwoordighe ſijn de rechte *Wilde kerſe boom Fungi*, maer gheen tamme *kriecke boom Fungi*, de welcke ick in het Tractaet vande twijfelachtighe in de Byvoeghſels aldaer ghenogh beſchreven hebbe.

Deſe Fungi comt te voorſchijn op een ende ſelve maniere ghelijck *De caes Fungi van Campenhout*, ſijnde mijne negenenſeventighſte goede, die gheenen ſteel, hoet, plues noch mergh beſitten, ſijnde een ghewas op de maniere als den uytloopenden gomme, doch houtachtigh, ſomwijl een handt oft twee breedt, met beſcheyde vruchten teghen malcanderen ghewaſſen; ſomtijdts vier oft vijf te gader, de welcke te ſamen aen het onderſte (waer mede ſy te ſamen ghevoeght ſijn) wel dry oft vier duym dick ſijn, van buyten geil als bleecke eyerdooyers, met ſommighe ſchoon roode randekens beſet; binnen wit, de welcke haer laeten door ſnijden als knollen oft rapen, als ſy verſch en jonck ſijn, maer te out ſijnde, houtachtigh worden. Gedaente

In September en oock in Auguſto heb ick deſe gheſien, ende ſy comen onder aen de wortelen vande wilde kerſe boomen, ende hoe de ſelve boomen dicker ſijn, ende in haer afgaen ſijn, dat is, hoe naer ſy by haer ſterven ſijn, ende in vochtigher plaetſen ſtaen, dies van deſe Fungi meer te voorſchijn comen. Tijdt en plaets.

Dry verſcheyde ſoorten van Fungi, groeyende aen de afghecapte tacken der boomen, die in de water-ſtraten blijven ligghen.

III. C

OP dat wy nu betoonen deſe gheſlachten van Fungi, ſoo ſullen wy naer de beſchrijvinghe van CLUSIUS voortsgaen, die hy noemt in het Hooghduytſch Holtz ſchwammen/ſoo veel te ſegghen, als *Houdt Fungi.* De eerſte van de vierentwintighſte van CLUSIUS, ende de tweede van GASPER, ende de vijftighſte quaede van IOAN. BAUHINUS; de welcke ick ieder byſonder ſal noemen: waer van deſe eerſte met C de *Scherlake Iudas oor* ſal ghenaemt ſijn, in't Latijn *Auricula Iudæ colore coccineo.* Naem

My docht dat ick deſe Fungi nerghens beter can by ghelijck maecken, als by ſeker dun-krake been, in't Latijn *Cartilago* ghenaemt: alſoo Gedaente

ſoo

ſoo deſe van dunne ſtijve ſtoffe ſijn, de welcke in malcanderen ghevouwen en ghekrult is: ſommighe twee duym breedt, op de ſelve manier als de Iudas ooren ſijn, de welcke ghemeynelijck twee oft meer te ſamen neffens den anderen ſtaen. Sy ſijn ſchoon fermelioen roodt, ten uyterſten aenghenaem in't gheſicht.

112. D. Deſe ſijn hier aen een brockxken houdt van eender tack der boomen vertoont, al waer ſy aenghewaſſchen ſijn, op dat den Leſer in de twee naervolghende can ſien op hoedanigher wijſe deſe alle te voorſchijn comen.

Naem. Deſe tweede is de *Carmoſijne cleyne zee ſchelp* ghenaemt, in't Latijn, *Parva concha marina colore coccinea*: ende ſy is de tweede van Clusius van het voorghenoemde gheral.

Gedaente. De grootſte van deſe ſijn eenen duym lanck, maer ghemeynelijck vande ſelve ghedaente en forme, als de neffen ſtaende dry figuren met D hier aenwijſen, even eens als holle ſchelpen. Sy hebben een cleyn ſwart houtachtigh ſteelken aen; maer de vruchten ſijn vande ſelve ſtoffe

113. E. als de voorgaende, ſchoon roodt van coleur als Carmoſijn: ſomwijl ſijn deſe ſchoon bloedt roodt.

Naem. Tuſſchen deſe ende de twee andere voorgaende is een groot verſchil in fatſoen en coleur, tot welcken opſicht ick deſe de *Velachtighe cleyne goude Fungi*, in't Latijn *Fungus membraneus parvus aureus* ghenaemt hebbe. Sy is vervolghens de derde van Clusius.

Gedaente. Niet teghenſtaende dat deſe oock boom-Fungi ſijn; ſoo nochtans connen aen deſe gheene ſteelkens beſpeurt worden, alſoo ſy niet anders uyt het hout comen als oft ſy in haer ſelven eenighen gom waeren, berſtende uyt den boom, het welck ſy voorwaer niet en ſijn; maer in teghen deel een taey velleken, ſeer te ſamen ghedronghen en gheplooyt, het welck ſchoon gout geil van coleur is, en ſy en comen niet veel grooter als twee duym, maer gemeynelijck van ſoodanighe groote als ſy haer in de print vertoonen, oft een weynigh meerder: ende op dat het verſchil van fatſoen eenighſins ſoude connen beſpeurt vvorden, ſoo ſijn hier vier figuren met E naer het leven bygheſteldt.

Tijdt en plaets. Deſe dry voorſchreven ſoorten ſijn in October meeſt te vinden, maer noyt anders als aen afghecapte tacken van boomen de gene oft op natte ackers, oft alder-meeſt in de grachten, oft vuyle poelen tot eenigh rotten comen: de ſelve comen oock wel uyt eenighe groote cappelinghen oft ſpaenderen, hebbende noch eenigh ſchors behouden, ligghende in ſoodanighe plaetſen als voorſeydt is: doch ſijn al te ſamen tot gheen ghebruyck, als quaet van natuer.

Een

Een beſonder gheſlacht van Fungi door ſout hier ten onrecht by ghevoeght.

T'Onrecht becleet deſe Fungi hier de plaets: die volghens haer natuer behoorde te ſtaen op de tweede plaet van het tweede Deel, achter de dryentwintighſte quaede, de welcke het padden broodt ghenaemt is: welcke foute (onwetende gheſchiet ſijnde) niet eerder bekent en is als voor dat de ſelve langh op 't coper beneffens de boom-Fungi gheſneden was. 114. F

Jck bevinde, dat deſe de tweede van de vijftiende van Clusius is, de welcke van hem ghenaemt is in het Hongerſch, **Fekete tinoz**, in't Hooghduytſch, **Schwartz ſmeer ſchwammen**: het ghene ſoo veel te ſegghen is, als *De ſwerte Fungi.* My docht dat deſe wel behoorde *De groote vuyle buylachtighe Fungi* ghenaemt te ſijn, in't Latijn, *Fungus magnus ſordidus tuberans.* Naem.

Volgens het ſchrijven van Clusius, ſoo hebbe ick deſe Fungi bevonden; te weten, dat ſy ſoo groot van ſtuck ſijn, waer van ſommige met geen twee handen connen omvat worden: nochtans is den ſtele van deſe maer ander halven duym lanck, ende eenen duym dick; van buyten een weynigh grau roſch, binnen heel voos en ſtinckende. De ſchotel, oft, om recht te ſegghen, de gebulte knobbelighe muts, ſeer ongheſchicht, de welcke niet van haeren ſtele recht inde midden onderſteunt wordt, maer al oft ſy van beſyden aengheworpen was. Haer bovenſte coleur is vuyl en onaenſienelijck, als bruyn, doncker vuyl purper, met eenigh roſch ghemengelt, even eens al oft het eenen gheknobbelden beſmeurden, ſwarten houtachtighen wortel was nochtans is als oft ſy met eenighe vettigheyt beſmeert was aenclevende. Onder heeft ſy eenigh cort, dicht vaſt beſmoddert grau plues in, ende ſeer ſtinckende van natuer. Gedaente.

Noch is ſy een laete van September: de welcke in Brabant in de bleeck en ſchaer-boſſchen van my dickmael in't jaer bevonden ſijn. Tijdt en plaets.

Het XIII. Capittel.

Vervolgh vande boom Fungi.

VOor de eerſte van dit Capittel bevinde ick, dat deſe die Clusius ons beſchrijft voor ſijn tweede quaede, hier ghevoeghelijck magh

Nom. 27. naer het leven vertoont worden, de welck van den ſelven in het Hongerſch ghenaemt is Szilwa alja / ſoo veel te ſegghen, als *Pruym boom-*
115. *Fungi*, van Ioan. Bauhinus *Fungi prunorum commixti coloris, pernicioſi*,
A *De ſchadelijcke pruym Fungi met verſcheyde coleuren*; de welcke ſijne drijenvijf-
Naem. tighſte is, ende de thiende van Gasper; de welcke hy meyndt de *Pruym-Fungi* van Tragus te ſijn, de welcke Tragus onder ſijne twelfſte ſoort noemt; het ghene ick niet en can bevinden met de meyninghe van Clusius te vereenighen, alſoo Tragus deſe onder de *Wolfs-veſt* is aenwijſende, ende met gheen ander verſchil deſe beſcheyden heeft. Want alſoo ick de figuren van Clusius in haere volle grootte, met al de coleuren naer het leven by my hebbe, ſoo ſal ick de ſelve volghens haer naer beſchreven weſen de *Pruym boom navel Fungi veel te ſamen* noemen, in't Latijn *Fungi umbilicoſi prunorum plures ſimul.*

Gedaente. Deſe Fungi comen jeder uyt eenen cleynen ſteele, ſomwijl vijftien te ſamen, het ghene in deſe figure naer het leven vande vrucht van Clusius is uytghebeldt, waer van de eene over de andere leydt, ende deſe was te ſamen eenen tros van ſeven duym breedt, te weten gheſchildert, waer van de middelſte dry duym breedt was. Men can wel ſien dat de eene veel cleynder is als de andere, ſommighe van eenen duym breedt: ſy ſijn alle rondt en plat van vrucht, doch boven met eenen put, navelachtigh inghetrocken: oock ſoo en ſy deſe niet rondt inden omvanck, maer ſeer hoeckigh uyt en ingaende van randen: boven ſijn deſe van een vuyl ende leelijck aenſinelijck coleur, grau, bleeck, roſch, geil, en met bruyn ghemengelt, het ghene gheen goedt can aenwijſen.

Tijdt en plaets. Deſe ende dierghelijcke heb ick ſomtijts aen ſeker groote witte dorne boomen, ende que-appelboomen bevonden in Iunio, doch onder tegen de aerde, aen den dicken ſtam.

Geile eycke Fungi, ghelijck ſijnde aen de ſeſde twijfelachtighe, welck onderſcheydt ſeer merckelijck is.

116.
B
Naem. Hier is nu het groot onderſcheyt te ſien tuſſchen de ſeſde twijfelachtighe Fungi, ende deſe teghenwoordighe quaede, met hoedanich miſverſtant dat Lobel ſijne *Andijvi Fungi* oft voor een quaede heeft beſchreven, oft deſe tegenwoordige voor de *Andijvi Fungi* qualijck aenghewesen heeft, van de welcke aen het derde Tractaet in het eerſte Deel aen het eerſte Capittel de ſeſde in getal is, geteeckent met de letter E, te leſen is: alwaer het verſchil tuſſchen deſe ende de genoemde *Andijvi Fungi* te ſien is.

NOM. 27. naer het leven vertoont worden, de welck van den ſelven in het Hon-
115. gerſch ghenaemt is Szilwa alja / ſoo veel te ſegghen, als *Pruym boom-*
A *Fungi*, van IOAN. BAUHINUS *Fungi prunorum commixti coloris, pernicioſi*,
Naem. *De ſchadelijcke pruym Fungi met verſcheyde coleuren*; de welcke ſijne drijenvijftighſte is, ende de thiende van GASPER; de welcke hy meyndt de *Pruym-Fungi* van TRAGUS te ſijn, de welcke TRAGUS onder ſijne twelfſte ſoort noemt; het ghene ick niet en can bevinden met de meyninghe van CLUSIUS te vereenighen, alſoo TRAGUS deſe onder de *Wolfs-veſt* is aenwijſende, ende met gheen ander verſchil deſe beſcheyden heeft. Want alſoo ick de figuren van CLUSIUS in haere volle grootte, met al de coleuren naer het leven by my hebbe, ſoo ſal ick de ſelve volghens haer naer beſchreven weſen de *Pruym boom navel Fungi veel te ſamen* noemen, in't Latijn *Fungi umbilicoſi prunorum plures ſimul.*

Gedaente. Deſe Fungi comen jeder uyt eenen cleynen ſteele, ſomwijl vijftien te ſamen, het ghene in deſe figure naer het leven vande vrucht van CLUSIUS is uyt ghebeldt, waer van de eene over de andere leydt, ende deſe was te ſamen eenen tros van ſeven duym breedt, te weten gheſchildert, waer van de middelſte dry duym breedt was. Men can wel ſien dat de eene veel cleynder is als de andere, ſommighe van eenen duym breedt: ſy ſijn alle rondt en plat van vrucht, doch boven met eenen put, navelachtigh inghetrocken: oock ſoo en ſy deſe niet rondt inden omvanck, maer ſeer hoeckigh uyt en ingaende van randen: boven ſijn deſe van een vuyl ende leelijck aenſinelijck coleur, grau, bleeck, roſch, geil, en met bruyn ghemengelt, het ghene gheen goedt can aenwijſen.

Tijdt en plaets. Deſe ende dierghelijcke heb ick ſomtijts aen ſeker groote witte dorne boomen, ende que-appelboomen bevonden in Iunio, doch onder tegen de aerde, aen den dicken ſtam.

116.
B

Geile eycke Fungi, ghelijck ſijnde aen de ſeſde twijfelachtighe, welck onderſcheydt ſeer merckelijck is.

Naem. HIer is nu het groot onderſcheyt te ſien tuſſchen de ſeſde twijfelachtighe Fungi, ende deſe teghenwoordighe quaede, met hoedanich miſverſtant dat LOBEL ſijne *Andijvi Fungi* oft voor een quaede heeft beſchreven, oft deſe tegenwoordige voor de *Andijvi Fungi* qualijck aengheweſen heeft, van de welcke aen het derde Tractaet in het eerſte Deel aen het eerſte Capittel de ſeſde in getal is, geteeckent met de letter E, te leſen is: alwaer het verſchil tuſſchen deſe ende de genoemde *Andijvi Fungi* te ſien

is. Deſe hebbe ick de *Gout geile houte eycke Fungi* ghenaemt, in't Latijn *Lignoſus aureus querci Fungus.*

Ick heb deſe Fungi volghens mijn ghedencken hondert mael ghesien, te weten, dat deſe de Eycke-boomen onder aen de aerde even eens bewaſſchen, als ſekeren grijſen hout moſt, doch met ghekronckelde bladeren, alle vervolghens, de eene achter de andere groeyende, ſeer dun van ſtof, ſchoon gout geil van coleur, tuſſchen beyden met aerde en groen moſch beſchimmelt, ſeer herdt en taey houdtachtigh van ſtoffe; ſoo al waert dat deſe goedt ende niet quaet en waeren, even wel onbequaem ſijn om tot ſpijs te ghebruycken, de welcke droogh ſijnde, ende bequaem ghebrocht tot vonck hout (op de maniere als in het eerſte Deel van de manier van vonck hout te leſen is) tot ſoodanigh ghebruyck bequaem ſijn. Doch ick wil u wel voorſekeren, dat deſe de *Haeskens Fungi* niet en is, alſoo de haeſen deſe Fungi niet eten en ſullen. Gedaente

Deſe *Gout geile houte eycke Fungi* ſijn de bladeren ſomwijl maer eenen duym lanck, hoe wel ick dickmael van twee, dry ende oock van vier duym gheſien hebben, het ghene ſeer ſeldtſaem is; ghemeynelijck ſijn ſy twee duym, oft wat meerder.

Het is ſeer onſeker den tijdt van deſe aen te wijſen, aengheſien de ſelve ghenen tijdt achtervolghen, maer ſy comen te voorſchijn, naer dat de boomen natter en rotter ſijn: want de naturelijcke plaetſen ſijn meer de dorre verdrooghde boomen, als de levende ende jeudighe; aengheſien ſy oock ſeer veel aen de groote uyt-gheeapte boomen, de welcke op malcanderen legghen op natte ſtraten, voorts comen, ende te vinden ſijn. Tijdt en plaets.

Noch ſijnder andere verſcheyde ſoorten van deſen gheſlacht; de welcke in het leſt van dit Capittel te kennen en beſchreven ſijn.

Beſchrijvinghe vanden Agaricus oft Loriken Fungi.

AL iſt ſaecken dat IOAN. BAUHINUS den *Agaricus* onder de beſchrijvinghe der Fungi niet gheſteldt en heeft, ghelijck meer ander ghedaen hebben, maer den ſelven is beſchrijvende in het aenwijſen vanden Lorcken boom: ſoo nochtans ſal ick de oude voet ſtappen van veel ouderlinghen intreden, de welcke al te ſamen, ende BAUHINUS met hun, bekennen die een rechte Fungi te ſijn, ende onder de boom Fungi gereckent ende gheſteldt te moeten worden.

Het is aen de medecijnen kenbaer ghenoch, hoedanighe ende menighvuldighe eygendommen van goedt en behulp datter vanden ſelven *Agari-*

cus gheſchreven is, vanden welcken ick ſoo veel ſtof geleſen hebbe tot ſijnen lof ſoo in alle ſijne deelen, als in't geheel, datmen vanden ſelven ſeer bequaemelijck een boeckxken in't byſonder ſoude connen beſchrijven, het welck ick alles ſal voor by gaen, niet anders aenwijſende, als het gene ick noodigh ghevonden hebbe (tot ſijnen meeſten eygendom) ſchuldigh gheweten te ſijn, ende alle andere omſtandigh-heden als onnodigh achten, om mijn werck niet te langh te maecken.

117. C

Naem. By naer in alle talen wordt deſe boom Fungi *Agaricus* ghenaemt, oft *Agaricum*, het welck ſommighe ſegghen ſijnen oorſpronck te hebben van den Griecksſchen naem *Agaricôn*, hoewel dat het Griecksſch woordt *Agaricôn* aldaer beteeckent iet het ghene bedorven oft vol draeykens is. Maer mijn ghelooven is, als dat deſen naem gheſproten is naer de ſtadt *Agarus* in *Sarmatia*, de welcke in de uyterſte palen van Hooghduytſch landt gheleghen is, van waer den ſelven *Agaricus* oft gheneesbare boom Fungi eerſt te voorſchijn gheeomen is. Sy wordt oock in't Latijn ghenaemt *Fungus lariquus*, ende *Fungus larignus*, het ghene te ſegghen is, *Lorcken Fungi*: Dodoneus ſeydt, dat ſy oock wordt ghenaemt *Medicina familiæ*, dat is, *Huys-medecijn*, van Democritus, om dat ſy ſoo veel der handen inwendighe ghebreken gheneeſt: noch pleeght ſy oock wel *Eycke ſpongien*, *Denne ſpongien* oft *Dunne ſpongien*, ghenaemt te ſijn, om welcke redenen, ſal naermaels vertoont worden.

Pamphilo ſnontio pag. 132. à

Gedaente. Ghelijcker-wijs meeſten deel alle de boom ghewaſſchen ende de kruyden der aerden bedeelt worden in manneken ende wijfken, ſoo wordt den *Agaricus* van ghelijcken beſcheyden, inden eenen het manneken, ende den anderen het vrouken te noemen, hoe wel dat Hofmannus ſeyt, dat den *Agaricus* tweederley is, den eenen uyt de Boomen comende, ende den anderen diemen uyt de aerde gravende is: want hy gebruyckt deſe twee latijnſche woorden *Arboreus & foſſilis*, ſonder dat den ſelven Hofman eenigh verder licht verclaert oft meerder aenwijſt: ſoo dat deſen *Agaricus*, de welcke *Foſſilis* genaemt wort, is den ghene die uyt de aerde comt ende aen my niet bekent en is. Doch dat onder den *Larix* oft *Lorcken boom* oock manneken ende vrouken voorts comt, is my wel bekent: want het manneken is lanck van ghedaente, ende het wijfken is rondt en corter van weſen. Beyde de ſoorten ſijn wit van ghedaente, licht van ghewight, ſpongiachtigh van natuer, ende boven plat, op de manier als halve witte brooden.

Caſper Hofman. lib 1. cap. 2.

Tijdt en plaets. Het is een boom Fungi vanden Herſt, de welcke aen gheene ander boomen te plucken oft te vinden is als aen den Lorcken boom. Boven dien ſoo en iſſer noyt aen de tacken vanden Larix eenighen *Agaricus* ghe-

ſien

ſien oft bevonden, maer alleenlijck comende uyt den dicken ſtamme vanden *Larix*, op de eyge maniere als hier inde printe met de letter C vertoont wordt.

Theophraſtus ſchrijft, dat den *Agaricus* veel groyt inde Alpes van *Italien*, by *Trenten*, ontrent de Riviren *Benacus* en *Padus* oft *Po* ghenaemt: oft dit de Rivier is van VIRGILIUS, de welcke de Italianen *Lago di garda* noemen, vande welcke den gront oft het ſant goutachtigh is, is my onſeker. *Theoph. lib. 3. pag. 167.*

Noch waſt hy aldermeeſt op den eant van Vranckrijck by *Italien*: van ghelijcken in *Moravien* en *Sleſien*, in Syrien ontrent *Cilicien*, *Polen*, *Ooſt-Indien*, ende elders.

Tijdt van te plucken.

DEn *Agaricus* oft *Lorken Fungi* wordt gheplucкt oft vergadert voor den winter, eer de bladers rijſen, want in den winter wordt den Lorcken boom ſijn loof quyt, als wanneer aen den ſelven niet anders te ſien en is als cleyne bobbelkens oft buylkens, als ſekeren ſchuym comende uyt de ſelve openinghe oft plaetſen, al waer den rijpen oft volwaſſchen *Agaricus* van gheplucкt is: welcke buylen wederom den nieuwen aencomenden *Agaricus* is: ende op de ſelve manier worden oock de vruchten oft notkens vergadert, op dat haer zaet niet ſoude verloren rijſen.

Andere ſchrijven, dat den *Agaracus* voorts comt uyt de Eycke boomen, den welcke een ander ſoort van Eycken ſijn als in Brabant groyen, de welcke CLUSIUS *Cerrus* noemt, in het Nederduytſch *Cerris*: van de welcke twee ſoorten ſijn, eenen met de groote eeckels, ende eenen met de cleyn eeckels; waer van den grooten in Italien ſeer ghelijck is van ſchors en vruchten aen den Lorcken boom; waer in het miſverſtant is beſtaende, dat van ſommighe ſchrijvers den *Larix* met den *Agaricus* voor den ghenoemden *Cerris* qualijck aengheteeckent is.

VALERIUS CORDUS ſeght, dat in Duytſchlant aen de *Denne* boomen, dat ſijn maſt oft ſperre-boomen, oock *Agaricus* groyt, die de Hooghduytſchen *Val. Cord. in Dioſc.*
Dannen ſchwammen noemen; waer in dat CORDUS niet weynigh ongheliјck heeft: als hy conde leſen van mijne Denne-boom Fungi, ſoude hy haeſtelijck ſijnen grooten misſlagh kennen.

Het is waerſchijnelijck dat aen DIOSCORIDES ſelver den rechten *Agaricus boom* onbekent gheweeſt is, als wanneer hy ſeydt, dat den *Agaricus* wortelen heeft, waer door hy ſoude bekennen dat den *Agaricus* een aerdghewaſch oft plante met eenighen wortel is. *Dioſco. lib. 3. cap. 1.*

Meeſtendeel comen alle deſe miſverſtanden uyt PLINIUS, de welcke *Plini. lib. 16. cap. 25.*

den

den *Larix* pijn-boom noemt. Welcke foute vele, ſonder voorder onderſoeck, naer PLINIUS ghevolght hebben; want de twijfelaers al te ſamen PLINIUS voor den Auteur aenwijſen.

Iac. ſilu. in Meſ. lib. 2. cap. 3. SILVIUS ſeght, dat den *Agaricus* eenen wortel is, de welcke voortscomt aen den tronck van den *Ilex*, dat is den ſcherlaken-bezie boom, ende het ſelve groyt gelijck een witte Fungus, de welcke by nachten licht van haer gheven: waer in SILVIUS niet weynigh ghemiſt heeft van ſoodanighe lichtende Fungi *Agaricus* te noemen, want hy ſeer wijdt van de waere kennis is.

VVaer uyt men den beſten Agaricus ſal kennen.

Meſue lib. 2. cap. 3. MESUE ſeght dat het manneken den ſlechten is, beſonderlijck als wanneer hy lanck, ſwert, herdt en ſwaer van geur is: maer dat het wijfken hoe het ronder, witter, ſachter, ſpongiachtigher, gheene draeykens in hebbende, ende licht briſſelachtigher is, dies te beter is: boven dien in het eerſte ſoet van ſmaeck, waer naer een weynigh bitterheydt volght: deſe ſijn de alderbeſte teeckenen; dat aen het vrouken meer eyghen is, als het manneken.

Mijn ghevoelen is, hoe dat den *Agaricus* verder uyt den boom waſt, hoe hy witter, ſachter, ende dien volghens beter is, als den ghenen die naerder inghedronghen teghen den boom groeyt, waer door hy een meerder ſwertigheydt, ende houtachtigher nature uyt de ſchorſe treckt ende behout, waer door hy dien volghens ſich niet ſoo licht laet breken, ende ſoo deughtſaem niet en is.

Teeckenen waer uyt men den ſlechten ſal kennen.

ALS wanneer den *Agaricus* ſwaer, herdt, bruyn oft ſwert is, het ſy van buyten oft van binnen, oft als hy draeykens in heeft, oft hairachtigh is, ſoodanighen ſalmen, als ondeughende verworpen.

Lof ende deughden van den Lorken boom.

Ioan. Reno. lib. 1. ſect. 2. cap. 8. RENODEUS verhaelt, hoe dat den *Lorcken-boom*, behalven den *Agaricus* noch twee ander goede uytworpſels ons deelachtigh maeckt, te weten, eenen ſekeren ſachten dunnen herſt, den welcken gheene ſcherpigheydt en heeft, ende daer by begaeft is met een meerder vochtigher nature als eenen van alle de andere gheſlachten, den welcken voor den

oprechten

oprechten termentijn (maer onbehoorlijck) pleegh verkocht te worden, want den oprechten termentijn groyt uyt eenen wilden boom, die altijt groen en met loof becleedt blijft: welck loof is als de eſſe bladers. Boven dien gheeft hy ons eenen ſekeren goeden purgerenden manna,de welcke door de teere ſcheutkens afgebroken ende uyt druppende vergadert wort.

By deſe twee voorgaende goede eygendoemmen ſal ick een derde voeghen, te weten de goede *Gout achtighe loriken Fungi*, van my beſchreven in het eerſte Deel aen het veertiende Capittel, ſijnde mijne negenſte *Goede Fungi.*

VITRUVIUS verhaelt, dat in Vranckrijck eenen Toren van Lorcken hout ghemaeckt was, den welcken van IULIUS CÆSAR beſtormt ſijnde, door gheen middelen in brandt gheſteken conde worden: doch men ſou aen CÆSAR en VITRUVIUS nu wel anders doen ghelooven, want al iſt dat den *Lorcken-boom* de eere toe comt van ſoodanighe herdigheydt by naer als ſteen te hebben, nochtans, als DODONEUS ſeydt, het Lorcken hout in de ovens ghedaen, ende onſteken ſijnde, brandt vvel, beſonderlijck alſt by ander hout ghedaen vvordt: vvant MATTHIOLUS ſeght, dat de kolen van *Lorcken hou* tghemaeckt, goedt ende ſeer bequaem ſijn voor de ſmeden, de vvelcke in de Berghen van Trenten daghelijcks om het yſer te ſmeden in het ghebruyck ſijn.

M. Vitru. lib.2.cap.9.

R. Dodon.6. Deel het 30. boeck. cap. 18.

Matth. lib. 1. cap.74. pag. 105.

Den *Lorcken boom* is tvveederley, hoe vvel dat ick van den grooten, dat is, *Agaricus boom* ſpreke; vvaer van dat by DODONEUS ende andere ſchrijvers breeder can gheleſen vvorden.

Nature, kracht en ghebruyck vanden Agaricus.

DEn *Agaricus* oft *Loriken Fungi* is vvarm inden eerſten, en droogh inden tvveeden graed: het vvelck by al de medecijnen voor ſulckx bekent vvordt, ende beſonderlijck by PLEMPIUS. Volghens het ſchrijven van deſe aengeteeckende medecijnen, beneffens menighte andere,ſoo is den *Agaricus* van kracht alle taeye humeuren te door-ſnijden, ende alle dicke dun te maecken; hy is oock afvaghende: hy ſuyvert het verſtopt inghevvant, hy maeckt den buyck vveeck en reyn, hy gheneeſt de galſucht die uyt verſtoppinghe onſtaet, ſoo vvel de ſvvarte galle, als de andere: hy doet vvater loſſen, hy pugeert vanden hoofde af door de cenuen, muſculen, rugghe graet, de borſt, de looſe, maghe, lever, milt, nieren, in ſomma het gheheel lichaem: vvant ſommighe ſegghen, dat hy oock voor het flerecijn,pluris,en andere qualen goedt is.

Plemp. in Avic. lib.2. trac.1. cap. 28.

Scorde lib. 4.claſſ.3.9. 413.

Wecke.in Antido.lib. 1. ſect. 12.

Beverwyck. 1. Deel der ongeſonheyt lib.4.cap.7.

HOFMAN ſchrijft, dat den *Agaricus* in vleeſch ſop ghebruyckt (ſonder

Gaſp. Hof. lib.1.cap.2. aen-te-vvijſen hoedanighe veelheydt van noode is) gheloofṫ het ſelve ſeer goedt te ſijn om het ſoch der vrouvven te vermeerderen.

Aldrovand, in ſijn Dendrologia. lib.1. Tract. 2. cap. 1. ALDROVANDUS betuyght, datter is groeyende aen het onderſte vande Eycken ſtammen een ſoort van *Agaricus*, de welcke hy indachtigh is ghesien te hebben, bruyn aſch-grau van coleur, vanden welcken CAMERARIUS ſeght, dat den ſelven gheſouten wordt; ende op warme plaetſen gheſet ſijnde, eenigh ſap comt, het welck gheſtreken ſijnde over de flerecynighe leden, ſeer goet en behulpſaem is: leeſt achter de 129. quaede ſoort vande boom ſwammen.

Quaeden Agaricus.

Ioan. Baub. Tom. 1. lib. 9. cap. 13. DEn ſwarten Agaricus is te ſeer ſterck purgerende, jae VENENEUS, ſeght BAUHINUS, alſoo hy beneffens den *Witten nieſ-wortel*, ende *Thapſia*. de dermen hinderlijck ende door etende is; oft als het *Elaterium*, het vvelck verſtickinghe oft vervvorginghe by brenght.

Hoe veel ghewight ſeſſens datmen magh in nemen.

GHemeynelijck neemtmen in een quintijn, dat is een draghma, oft het ghevvight van een goude croon, dat is te verſtaen in poeder ghenut: doch alſt in eenighe vveyckinghe gheſteldt vvordt met een doecksken, oft poppeken, ſoo ſalmen eens ſoo veel nemen, dat is tvvee draghma, &c.

Wat belanght het troeiſkeren, ſtampen, ſiften, ende om den ſelven te regeren, leeſt daer van WECKERUS ende andere: want ick gheene Apotekers noch Doctoren door dit werck wil maecken, ende ſulcks voor by gaende ſal ick buyten mijne Fungi niet wandelen, ende den Leſer niet vermoyen.

HET XIV. CAPITTEL.

Beſchrijvinghe der VVillighe boom-Fungi.

NU ſijn hier aen te wijſen dry verſcheyde ſoorten van **Willighe ſchwammen** / oft Fungi, de welcke al te ſamen in het Iaer 1673. op verſcheyde tijden, ende oock op eenen en den ſelven tijdt aen eenen ende den ſelven willighen boom door my tot verſcheyde boomen bevonden ſijn: waer onder een ſeker ſoort van Fungi, ſeer ghelijck aen den *Agaricus*, ſal vertoont worden. Ieder is met ſijnen eyghen naem volghens ſijne ghedaente ende weſen ghenaemt ende in de voorgaende plaetſe naer het leven gheſtelt.

De eerſte ſoort van willighe Fungi. 118. D

DEſe eerſte ſoort heb ick *Den valſchen Agaricus*, in't Latijn *Falſus Agaricus* ghenaemt, oock *Fungus albus ſaligneus odore iridis*, *De witte willighe Fungi met den reuck van den Iris wortel: ſy is het recht wit vonck hout.* Naem

Onder deſe ſwammen ſijnder groote en cleyne, ſommighe ſijn van een once in ghewicht, ende andere van vier, ſes, ende oock van elf oncen ſwaer. Alle deſe, het ſy groot oft cleyn, ſijn op alle canten ſneeuw wit, ſeer ghelijck aen een ſtuck krijt. De groote comen meer ongheſchickter in fatſoen als de cleyne: ſy ſijn heel ſwaer van ghewicht. Gedaente

Haer onderſte ſijde is pladt, ende boven rondt, ſeer ghelijck in deſe ghedaente aen den *Agaricus*. Haer achterſte ſijde daer ſy mede teghen den boom ſtaen ſijn ſy het dickxſte; want in haer voorſte deelen ſijn ſcherp dun, het welckſich van achter tot voren allenghskens vermindert.

Deſe ſchijnen onder eenigh mergh te hebben, maer is bedrogh, alſoo het eenighe cleyne ooghskens als ſpelle-puntkens ſijn, het welck niet dieper ingaende is, als een ſpel-punt lanck is, behoudelijck dat in de groote deſe gaetkens eenen meſ-rugh dick diep ingaende ſijn. Van binnen is het alle van een ende ſelve ſtoffe als van buyten, want ſy gheen ſchorſſche noch verſcheyden overtrocken velleken beſitten: ſijn ſoo vaſt als eenich dick herdt leir: ſy rieecken als den goeden Iris wortel, welcken geur ſy niet lichtelijck verlieſen: want deſe hebben by naer anderhalf jaer ſeer wel rieckende ghebleven: doch als ſy verſch waeren ligghende in mijn comptoor, was een jeder over den goeden ſtercken guer verwondert.

Deſe heb ick twee jaer goedt behouden, naer welcken tijdt begonſten te vernietighen in wit poeder; doch het bovenſte heeft ſich het langhſte bewaert, ende tot den leſten haeren goeden geur (doch ſeer verminderdt ſijnde) noch vertoont.

In de maendt van Iulij in't jaer 1670. heb ick deſe eerſt begoſt aen te teeckenen, ghevonden hebbende in goedt ghetal boven aen de willighe boomen, ende noyt leegher als dat boven mijn uyterſte reycken was; ſoo dat ſy hoogh groeyen, op de manier als hier aen den boom met de letter D can gheſien worden, al oft ſy de boomen in het ronde met een lobbe oft kraghe wilden vercieren, waer in ſy den *Agaricus* ongheliijck ſijn, want den ſelven hoogh en leegh overhandt voorts-comt. Tijdt en plaets.

Natuer en ghebruyck.

VOlghens mijn ghevoelen, ſoo en ſal ick deſe voor gheen quaede oft hinderlijcke aenwijſen, want inghevalle ſy (door haere herde ſtoffe) onbequaem tot ſpijſe weſen ſoude, ſoo nochtans (de wijle ſy gheen quaedt, als alle goedt vertoont heeft tot haeren onderganck toe) gheloove ick, dat ſy tot eenighe behulp middelen in de medecijnen ſoude connen dienen.

Als ick deſe in ſchijfkens, eenen mes rugh dick, ghesneden hadde, hebbe daer van een ſchijfken met den yſeren hamer ſacht gheclopt, als de ſchoenmaeckers haer leir doen; maer ſonder nattigheydt: het welck ſoo ſacht ende ghebuyghſaem wirdt, als eenigh zeeme velleken, het welcke ick beneffens een ander het ghene niet gheklopt was, te ſamen hebbe aen brandt ghesteken, waer van het ſaechte gheclopte eerder als het herde het vier heeft ontfanghen, ende te ſamen door het vier vergaen zijn. Waer uyt ick besluyte, deſe Fungi oft Swamme een recht vonckhout te zijn, als wanneer ſy bequaem ghemaeckt worden, gelijck in het eerſte Deel gheleerdt wordt.

Vonck-hout.

GASPER BAUHINUS noemt ſijne ſeſde goede eetbaere ſoort de *Fungi ſonder wortel, vertoonende een halve ronde Fungi, ende deſe groyt, ſeght hy, aen den wortel van den Bueckenboom op de ſelve manier als den Agaricus*: ende van FABIUS COLUMNA *de goede Fungi ſonder ſteel* ghenaemt. Naer dat ick hebbe connen beſpeuren, ſoo dunckt my, dat deſe voornoemde met mijne teghenwoordighe de ſelve is, alſoo het can gheſchieden, dat den Buecken boom deſe Fungi ſoo wel als den Willighen boom te voorſchijn brenght. Ende als deſe onder aen den wortel van den boom voortscomen, meerder vochtigheydt ghenieten, dien volghens veel ſachter ende by avontuere bequaemer tot ſpijſe connen weſen.

119. E.

Een tweede goede willighe Fungi.

Naem.

IN het eerſte Deel hebbe ick aen het twelfſte Capittel van de goede willighe Fungi gheſproken, van Wildert, by de welcke deſe teghenwoordighe haer plaets toebehoorde, de welcke door fout hier by ghecomen is. Naer haeren uytwendighen ſchijn, ſijn deſe in alles ghelijck aen ſommighe onfatſoenelijcke zee-ſchelpen, van de welcke ick in goedt ghetal van alle ſoorten voorſien ben: ſoo dat ick deſe *Willighe zee-ſchelp*, in 't Latijn, *Concha ſalignea marina* ghenaemt hebbe.

Onder deſe ſijnder ſoo verſcheyden van fatſoen en weſen, dat ick verſteldt was in haer eerſte aenſien: vande welcke ick ſes verſcheyden in mijne originelen gheſchilderden boeck naer het leven heb gheſteldt, waer van ick hier de uytgheſonderſte ſal aen wijſen in het beſchrijven, ende eene cleyne met de letter E in print vertoonen; nochtans maer de half grootte vande cleynſte ſoort.

Van deſe met de letter E heb ick twee beſondere aengheteeckent, vande welcke de eerſte niet anders was als gelijck een ſtuck gekrompen leir, ſonder ſteel oft hoet, ſtaende met het uyterſte eynde teghen den tronck vanden willigen boom, bynaer op de ſelve manier als de Iudas ooren voorts comen. Sy was vijf duym breedt, ſeer uyt ende ingaende: alle haer ſtoffe was in het dickſte deel niet dicker als eenen mes-rugh: welcke dickte aende buytenſte randen ſcherp te niet gaet. Haer bovenſte deel is heel ſwart caſtani bruyn, maer onder even eens als de ghemeyne Fungi, daer het mergh uyt-ghedaen is, ſeer wit, vaſt en leirachtigh, van binnen wit en vaſt. Deſe hebben noch plues, noch mergh. Haeren reuck en ſmaeck is den ſelven met de goede ghemeyne Campernoelien. Gedaente.

De tweede vande welcke een cleyn figure oock met E vertoont wordt, deſe was twee duym breedt, hebbende een cleyn ſteelken, het gene de groote noydt hebben, ende ſy was van binnen hol als een zee-ſchelp, ende buyten rondt, op ſoodanighe maniere als iet het ghene ghedruckt is oft in ſilver ghedreven is met uyt-wendigh en inwendigh even ghelijck. Deſe comen dickmael met eenighe cleyne aen-comende uytſpruytelinghen, ſomtijdts met dry oft meer. Maer bemerckt, hoe deſe hoogher onder het groot loof oft lommer voorts comen, dies te bruynder ſijn; want als ſy in de midden vanden tronck ſtaen (al waer ſy de open-lucht ghenieten) ſijn alſdan veel witter, ſeer ghelijck aen het coleur vande witte verſche caſtanien, de welcke eerſt uyt de hekel, dat is haer ſtekende ſchorſche ghevallen ſijn.

De eerſte van deſe willige Fungi, (dat is den *Valſchen Agaricus*) ſtaen vlack in den ſuyden, dat is naer den cant vande middaghſche ſonne aende boomen; ende de tweede, dat ſijn de *zee-ſchelpen*, gheheel naer het weſten, ende de naer-volghende quaede worden altijdt vlack in het noorden bevonden. Bemerck.

Deſe tweede ſoorten, te weten *Zee-ſchelpen*, ſoude ick ſeer wel ſonder eenigh achterdocht (verſch ſijnde) dorven koken, ende voor ſpijſe eten: het ghene ick door den tijdt noch hope te onderſoecken.

September is haer ghebooorte maendt, ende de groote dicke willighe boomen is haer moeder, groyende tuſſchen de cloven ende de borſten vande ſchorſe. Tijdt en plaets.

120. F *De derde, doch een quaede willighe Fungi.*

Naem. GHelijck ick voor deſen noch gheſeydt hebbe, ſeer verwondert te ſijn over de verſcheyde (ſoo goede als quaede) ſoorten van Fungi, de welcke uyt de willighe boomen voorts comen, waer onder deſe teghenwoordighe, die ick *De bruyn ſoetachtighe willighe Fungi met den platten dunnen ſteel* ghenaemt hebbe, in't Latijn, *Fungus ſalignens ex ruſo fuſcus caule tenui & expanſo.*

Gedaente Ghemeynelijck groyen deſe met F veel neffens malcanderen, ſijnde de eene grooter als de andere, van welcke de grootſte den hooghen hollen diepen hoet, meer als twee duym onder wijdt is, ende van ſoodanighe hooghde; van welcke den ſtele twee duym en een half lanck is, niet rondt, maer plat, ende van binnen hol.

Onder deſe ſijnder ſoo groot als een duyte, minder oft meerder, ſy beſitten allegader een bruyn ſoetachtigh oft roodtachtigh coleur, ſoo wel den hoet, als het plues, ende ſtele, al vanden ſelven: alle haere ſtoffe beſtaet in ſeer lanck en dick plues, het welcke met een dun velleken overtrocken is, het ghene ſeer gommachtigh en lijmerich is, nochtans ſonder vettigheydt: ſy ſijn oock ſeer ſtinckende.

De cleyne alſoo ſy de jonghſte ſijn, dies ſijn ſy oock veel lichter van coleur als de groote. Noch heb ick bemerckt, hoe deſe langer geplukt waeren, oock de grootſte ſelver, dies te lichter van coleur wierden, ende het ſelve ſeer veranderde.

Deſe hoofdekens oft hoykens en ſtaen niet recht boven den ſtele, maer ligghen langhs de lenghde vanden ſteel.

Tijdt en plaetſen. Half October heb ick deſe ontrent Antwerpen op verſcheyde jaeren bevonden, byſonderlijck aen de noordt ſijde vande willighe boomen, meeſtendeel aenden ſtam onderwaerts: als de willighen aldaer eenighe cloven oft ſcheuren hebben, het ghene aen deſe boomen meer als aen andere eyghen is, ſoo worden in ſoodanighe cloven dies te meer in ghetal deſe Fungi bevonden.

121. G

Naem. Hier comen wy nu tot de vijfentwintighſte quaede Fungi van Clusius, vande welcke de figure in ſijn tweede Deel in den Appendix vande uyt-heymſche rare planten op het leſte blat ghedruckt is, hoe wel dat de ſelve oock byſonder op een bladt by Moretus tot Antwerpen uytghegheven wordt. Doch deſe mijne teghenwoordighe figure is naer de voor-noemde niet ghesneden, maer naer een levende, alſoo ick de ſelve noyt ſchoonder in het leven hebbe connen becomen, al iſt dat ſy met

menichte

menighte van my gheſien en gheplucke ſijn : CLUSIUS noemt deſe in het Hongerſch **Feyer ſzarwas gomba** / het ghene ſoo veel te ſegghen is , als de *Witte Fungi*, in't Hooghduytſch **Wilde hirſchling** / dat is , *Wilde herdts Fungi*, om dat ſy als herdts-horens tacken ſich vertoont, van den ſelven in't Latijn *Fungus ramoſus pernicioſus*, *De ſchadelijcke ghetackte Fungi.* Sy is de veertichſte van GASPER BAUHINUS, die hy de *Witte ghetackte fungi* noemt. Het ſelve ghetal heeft IOAN. BAUHINUS, die hy de *Silvere ghetackte fungi* noemt, in't Latijn, *Fungus ramoſus argenteus*. Sy ſoude wel moghen den *Witten oft ghecalcineerden herdts horen* ghenaemt zijn, in't Latijn, *Cornu cervi calcinatum.*

Deſe was eenen halven voet oft meerder, van ſeer fraeye ghedaente, hebbende menichvuldighe ende ontallijcke ſcheuten en tacxkens, ſeer wit, ſonder eenighe vlecke: welcke ſcheuten ſeer ghelijck zijn aen de tacxkens van den Abeel-boom. Men ſoude ſegghen, als ſy van de ſonne beſchenen worden, dat ſy uyt enckel ſilver gheſmeet zijn. Somwijl ſtaen van deſe op eenen ſtele van een lidt lanck, oock dickmael ſonder ſtele, ſtaende oft hanghende aen het hout, ſchorſſe, oft aen den wortel der afghecapte boomen. Onder deſe zijnder van my gheſien eenen voet groot, en meerder, de gene als een bos oft tros van tacken waeren, ſoo dick te gader zijnde, dat men de ſelve in gheenen ghemeynen neusdoeck ſoude connen bevatten, ende oock van de ſelve ſommighe maer een halve handt groot. Gedaente.

In het leſte van October, oft in het beginſel van November, zijn deſe te vinden aen de rotte ſtammen van de boomen, de welcke afghecapt oft ghevelt zijn. Tijdt en plaets.

Noodelijcke bemerckinghe in deſe veranderinghe.

BEmerckt hoe dat ick in het elfſte Capittel van het eerſte Deel in het tweede Tractaet in de bevrijvinghe der goede Fungi, vier ſoorten heb beſchreven, ende by figuren vertoont, waer uyt van ſommighe de goede voor deſe quaede, oft deſe quaede voor de goede ſoude moghen aenghesien worden, byſonderlijck de ſeſenſeventighſte goede, die den *Scherpachtighen corael tack* aldaer ghenaemt is, waer op den Leſer neirſtigh ſal letten, alſoo deſe quaede wit is, ende de goede voornoemde als bleeck geil palmen hout is: boven dien dat de goede ſeer teer en ſacht van ſtof ſijn, ende tot het uyterſte topken de goede binnen hol ſijn, het welck aen deſe quaede niet te vinden is. Leeſt de aen-ghewesen plaetſen vande voornoemde goede teghen deſe quaede.

122.

Beſchrijvinghe van de Iudas oor.

H

Naem. DEn rechten behoorelijcken ende naturelijcken naem van deſe is de *Vlier-boom Fungi*, in't Latijn, *Fungus ſambuci*, al hoe wel dat ſy van den ghemeynen man *Auricula Iudæ*, dat is *Iudas-oor* ghenaemt is. Noch is ſy wel *Auris ſambuci*, dat is *Vlier-oor* gheheeten: het is de eerſte quaede van Clusius: Dodoneus oft Lobel hebben deſe onder de Fungi niet ghekent.

Gedaente Aen den vlier-boom is my maer een ſoort van Fungi bekent, de welcke deſe eenighe teghenwoordighe is, al iſt dat ſy van verſcheyden weſen en fatſoen ſijn. Voor mijn deel ſoo en can ick niet ghetuyghen dat ſy eenighen ſteel hebben, behalven dat ſommighe ſomwijl een ſtompken oft bolleken hebben, het ghene gheenen ſtele can ghenaemt worden. Haer uyt-wendigh weſen is als een gheerompen dun perckement oft velleken, vol kroken, rompelen en plooyen, ſijnde aſchgrau, oft wat bruynder van coleur; maer de buytenſte randekens uyt den ſwarten; wel verſtaende, als ſy verſch ſijn; maer niet ghelijck als ſy in de Apoteek te coop ſijn, als wanneer ſijn doncker bruyn ſijn ghewoorden door de drooghte.

Haer ſtoffe is niet anders als het *Cartilago*, dat is het krake-been, dat in des menſchen ooren ende oock in verſcheyden deelen van calf vleeſch te ſien is, het ghene met een teer velleken overtrocken is. Deſe ſijn dickmael twee oft dry te gaſer voorts comende uyt de tacken vanden vlier

Plaets. boom, beſonderlijck als de ſelve tacken een jaer out ſijn, als dan comen deſe ſchorſ-achtighe Fungi te voorſchijn, te weten aen de noordt ſijde, maer niet naer den ſonne ſchijn: ende oock meeſten deel in de Noortſe landen.

Ghebruyck en kracht.

Quaey keel gheneſen. DEſe *Vlier Fungi* oft *Iudas-oor* is wel waerdigh bekent te weſen, alſoo de ſelve van nature ſeer goet is teghen de *Squinancie*, dat is, de onſteltenis inde keile, onſteltenis in de lelle, ſwillinghe der *Glandelen* oft amandelen der keile: ſoo dat een van deſe *Iudas ooren* in een uperken cleyn bier, met een vijgh oft twee te ſamen een weynigh gheſoden ſijnde ende met dat bier ghegorgelt, de keilen lichtelijck gheneſen, waer toe het noydt ghenoch can volpreſen worden: want ſy heeft een drooghmaeckende ende 't ſamen treckende kracht, waer door ſy den gheſwollen

len

len huyghe ſmal ende cleyn maeckt : beneffens voor alle andere gheſwillen, ſoo wel van buyten als van binnen ghebruyckt.

Deſe ooren weder uyt ghenomen ende ghedrooght ſijnde, laeten haer tot den ſelven effect twee oft drymael ghebruycken : want al iſt dat ſy ſoo herdt als een perckementſijn, nochtans in het water comende ſeer ſacht worden, haer uytrecken ende ſwillen als een ſpongie, alswanneer ſy ſeer claer en doorſichtigh ſijn. Haeren ſmaeck is heel laf, ende ghelijck een gheſoden vel oft leir.

Dodoneus ſeght, ende hy noemt deſe Iudas oór *Vlier-gom.* Het is ſeker, dat alle gommen haer laeten beweghen tot ſmilten; het ghene ick in deſe Fungi noyt hebbe connen bevinden : want ghelijck ick gheſeydt hebbe, dat ſy haer verſcheyde mael laeten in vochtigheydt ſieden, ende niet verſmiltende, haer weder laten drooghen, ſoo en can ſy by gheenen gomme vergeleken worden.

Eenighe kracht van den Vlier-boom.

Æginet a ſeght, dat het hout van den vlier-boom een drooghende kracht heeft, ende het water afjaghende is, nochtans der maghen hinderlijck. Dien volgens ſoo meyne ick dat deſe Fungi de ſcherpſte cracht uyt ghetrocken hebbende, oock der maghe niet ſouden goet weſen. *Pau. Aegin. lib. 7. cap. 3.*

Montius ſeght nochtans : Het ſap gheperſt uyt den wortel van den vlier-boom, is een uytnemende behulp middel om den water-ſuchtighen te doen water loſſen, de natuer te ontlaſten, ende volcomen gheneſen : behoudelijck dat het ſap met wat honigh van rooſen ghemenght wordt. *Pamphil. Mont. pagi. 139. a*

Ende alſoo ſijn Egineta en Montius hier van verſcheyde ende wederſtrijdende ghevoelen, ten waer dat het honich-water alles ſoude verbeteren, ende de naturelijcke onſteltениſſe beletten.

Leeſt by Dodoneus van de krachten van de jonghe ſcheuten van de bladeren, van de bloem-cnoppen, van de bloemen, ende van het ghedrooght zaet van den vlier-boom, hoedanighe verſcheyde qualen hier door te gheneſen ſijn.

Beſonder al Dodoneus ſeyt : edick oft azijn, daer de drooghe bladeren vanden vlier boom in gheweyckt ſijn, op de ſpijſen ghedaen, is de maghe ſeer aenghenaem, maeckt luſt en appetijt om te eten, ende maeckt dun alle dicke rouwe onrijpe vochtich-heden.

Even wel iſſer onderſcheyt van uytwerckinghe tuſſchen het gebruyck der verſche vlier-blommen ende de ghedrooghde. By exempel, als men

de verſche bloemen met eenighe ſpijge ingheeft, als in eyerkoecken oft anderſins, dan maecken ſy den buyck weeck, maer met beroerte en onſteltenis, dogh de ſelve ghedrooght ſijnde, legghen ſy de voorſeyde kracht af, mitsgaders alle de vochtigheydt die daer in was; behouden nochtans de verterende ende dun maeckende kracht. Ick ſeynde den Leſer hier mede tot de medecijnen oft tot DODONEUS, by de welcke ghenochſaem van alle deughden en ghenees middelen der vruchten van den vlier boom te leſen is. Het ſelve leſende, ſullen met my beſluyten, dat deſe vlier Fungi, oft *Iudas oor*, veel meer deughden eyghen heeft, als ick vande ſelve verhaelt hebbe.

123.
I

Beſchrijvinghe van ſommighe houte oft houtachtighe Fungi.

Naem.

EEn vremde onghemeyne Fungi, de welcke ick mijns wetens nergens heb beſchreven ghevonden; die ick de *Houte clock-Fungi*, in't Latijn, *Fungus Campanulus lignoſus* ghenaemt hebbe.

Als ick in het jaer 1672. den tweeden September ghelogeert was ten huyſe vanden Heere PROST, Raedts heer van ſijne CON. MAIEST in Brabandt, binnen ſijne heerlijckheydt van *Vorſelaer aen't Sant*; heb ick niet traegh gheweeſt van vroegh en laet ſoo de boſſchen als de lyen te doorſoecken, om mijn trachtende wildt der Fungi op te doen en te vanghen: al waer ick deſe met de ander naer-volghende heb ghevonden.

Gedaente. Deſe can nergens beter by vergheleken worden, als by een belleken, dat de cleyne kinders aen de ſijde draghe, oft als ſeker bloemen, die men klockskens noemt, ſtaende op eenen corten ſteel eenen duym lanck, ende een dick ſtrooy dick. Het klocksken is boven twee duym en een haſt wijdt, te weten het grootſte dat ick bevonden hebbe. Deſe groyen vijf oft ſes neffens malcanderen, ghelijck de vingers aen onſe handt ſtaen, allenghskens cleynder wordende, ende verminderende, hoe wel om dat de ſtelen onder al te naer te gader ſtaen, dies de klockskens boven te meerder verdrongen ſijnende in den anderen groyen: door welcke klockskens op verſcheyde plaetſen het groen gras door groyt.

De gheheele ſtoffe ende ſubſtantie van deſe Fungi in alle haer deelen leirachtich ende miniem coleur. Van binnen in de holte is het met vyf oft ſes verſcheyde circkels, gaende in het ronde, den eenen breeder als den anderen, bedeylt, al oft het op een draeybanck ghedraeyt was, ieder is beſcheyden van coleur, ſommighe als het capucinen coleur, de andere van den ſelven natuere, maer het eene randeken lichter, ende het ander bruynder, tot dat het onderſte, op den ſtele, de wijde van een

duyt,

duyt, is heel doncker bruyn, waer mede al de eerſte ringhskens haer verlieſen, doch ſy is binnen ſoo effen als eenen houten gedraeyden kroes. Op haer buytenſte (het ghene men ſoude van onder noemen, de plaetſe van plues oft mergh, het gene deſe nochtans niet en hebben) aldaer zijn ſy even eens als het cort gheſchoren caffa, wat ruygh, oft effen rouw, heel bruyn filemort van coleur, het ghene ſich vertoont als met eenighe ſpellegaetkens gheſteken, het welck niet ſeer diep ingaende is, want de heele ſtoffe van deſe Fungi is maer een ghemeyn houte gheſchaefde dunne ſpaender dick, oft een dobbel papier: ſy en magh oock gheen boom Fungi ghenaemt worden.

Inde boſſchen, ende onder de Eycke-boomen, op de eanten, ſoo tot Vorſelaer, als tuſſchen de Abdye van Tongerloo ende het dorp Weſterloo, in de ſelve maent en jaer als voorſeyt is, heb ick deſe in den groenen moſt ende gras met menichten bevonden en gheplu ckt, als oock naer het leven gheſchildert. Tijdt en plaets. 124. K

Op den ſelven tijdt en plaetſe is deſe *De ghekrolde ſpaender Fungi*, door my bevonden, de welcke even eens te gader in malcanderen leydt, als de dermen oft den crans van het inghewant der menſchen oft van ſommighe beeſten, het welck de medecijnen *Inteſtina* noemen: ſoo veel te ſegghen, als *Het ghedermt*, *oft inghewant des buycks.* Doch om deſe de *Fraes-Fungi* te noemen, ſal haer den naem in't Latijn *Fungus mecentericus* alderbeſt paſſen. Naem.

Deſe was ſoo naturelijck van ghedaente, als de figure met de letter K hier vertoont, al oft de levende hier op was, de welcke als ick beneffens de printe aen verſcheyde perſoonen te ghelijck neffens malcanderen ghetoont hebbe, haer docht onmoghelijck te ſijn, de natuer ſoo te connen achtervolghen. Gedaente

Deſe Fungi was vier duym lanck, en dry duym breedt, ligghende als dunne ſpaenderen neffens ende over malcanderen, doch jeder los vanden anderen, als alleen de vorſte randekens: op ſoodanighe maniere, als de Iouffrou de ſijde ſtricken oft rooſen pleghen te naeyen, den onderſten randt van het lint vaſt hechtende, ende het bovenſte los latende. Het coleur van deſe Fungi is boven triſtemien, het ghene ghemengelt is met een coleur als licht grau pack-papier: hoe wel op ſomighe diepten ſwart ſijn ende ſoo dun als papier, dat ſtijf ghegomt is. Onder is ſy gheheel wit, hebbende een cleyn ribbeken langhs door, waer mede ſy in het gras ende groene moſch vaſt gheſtaen heeft onder teghen den tronck van het Eycken hout: welck ribbeken van het ſelve wit coleur is, het ghene wat ghelijvigh oft glat is.

Deſe twee voorgaende ſoorten en waren tot op deſen teghenwordighen dagh, als ick dit ſchreef, ſijnde den tienden November 1673. tot
125. gheene veranderingh noch bedervenis ghecomen, ſoo dat ſy over de
L twaelf maenden gheplucht ſijnde van haer eerſte weſen niet verloren en hadden.

Naem. Noch een ander ſoort de welcke met recht de *Houte ghekrolde Fungi* mach ghenoemt ſijn, in't Latijn *Fungus criſpus lignoſus.*

Gedaente Deſe houte Fungi is eenen grooten mes rugh dick, ſtaende meeſt op haeren cant, ende niet ligghende, ſijnde ſeer hert, ende oprecht hout, bleeck grau en wit van coleur, een lit hoogh, ſtaende de eene achter de andere, alſoo de letter L hier aenwijſt.

Sy is een rechte ſchimmel uyt gebortel uyt een verrotte dele planck, op de welcke gedurigh eenigh genoffel planten gheſtaen hadden met de aerde in poten groyende, door welcke gedurige nattigheyt uyt een clove der ſelver planck deſen ſchuym oft *Fungi* ick bevonden hebbe, de welcke in het eerſte ſeer ſacht waren, maer door den tijt grooter ende herter geworden ſijn, het ghene tot dien eynde van my neirſtigh onderſocht ende hier aengheteeckent is.

Deſe Fungi connen op alle tijden, uyt rotte plancken te voorſchijn comen.

HET XV. CAPITTEL.

Aenwijſinghe van eenighe houte Fungi ſonder de figuren.

SOo wanneer ick alle de vremdigheden van verſcheyde uytwaſſchen der houtachtighe Fungi wilde beſchrijven, dunckt my nauwelijcks mijn Werck te connen eyndighen, alſoo de ſelve by naer ſonder gheral ſijn, waerom ick den Leſer met deſe naervolghende ſal vernoeght achten, de welcke ick naer 't leven gheſchildert hebbe, al iſt dat ſy hier neffens niet in print vertoont ſijn, het ghene my niet noodigh heeft ghedocht, ten opſicht den Leſer, de beſchrijvinghe wel bedenckende, ende de twee voorgaende leſte punten aenſiende, de veranderingh ende het verſchil ghenochſaem ſal connen bekennen.

126. *Van de houte blader Fungi, in't Latijn Fungus lignoſus foliaceus.*

Naem. Gedaente DEſe ſeſentwintighſte boven de hondert, is een rechte *Eycke boom ſwamme*, de welcke aen de leſte figure met de letter L ſeer ghelijck

lijck van fatſoen is, behalven dat deſe ſoo eyghen aen het leir is, al oft ſy van leir ghеſneden was, ende ſeer dun van ſtof. Haer buytenſte coleur is gheſpickelt, te weten, de uyterſte randekens ſijn muſcus coleur, ontrent een half ſtroo breet, ende de reſt is als bleeck groen fluweel, met ſeker dons-achtighe ſachtigheydt: maer van de ander ſijde ſijn ſy bruyn âſch-grauw, hebbende ſeker cort mergh in, met menighte gaetkens, als ſpelle punten. Deſe groyen ſeer groot, ſoo dat de grootſte bladeren, de welcke het achterſte ſtaen, twee duym lanck ſijn. Noch hebben deſe langhe houte wortelen, waer mede ſy uyt de rotte, bedorven Eyckeboomen, ende uyt andere boomen groyen en voorts comen, ſomwijl te gader in't gheheel eenen voet ende oock meerder lanck, ende eenen halven voet breedt. Deſe en laeten haer niet plucken, oft ſy behouden een goet deel van het hout daer ſy uyt voorts comen. 127.

My docht, dat ick den Leſer deſe teghen-woordighe Fungi niet uytdruckelijcker ſoude connen beſchrijven oft aenwijſen, behoudelijck als my in de ghedachten quam een ſeker deel van het inghewant van ſekeren vis, ghenaemt Cabeliau, in't Latijn *Aſellus*: welcke ghedeelte van outs ghenaemt is de *Homme*, oft den *Melcker*, hoe wel den rechten naem is *Melck der viſſchen*, in't Latijn *Lactes*, ende in onſe Antwerpſe tale ghenaemt het *Vetken*: aen het welck deſe *Fungi* oft *Houte ſwamme* ſoo ghelijck is als het een ey aen het ander. Naem.

Deſe Fungi ſijn met ſoo menighte cleyne crullekens dicht te gader, als het voornoemde *Vetken*. In haere cleyne holligheydt ſijn ſy als ſneeuw ſoo wit, maer buyten als ſwart leir. Sy ſy ſoo hert ende hout-achtigh van ſtoffe, dat ſy onbooghſaem ſijn: nochtans is jeder maer een mesrugh dick. Gedaente

Deſe al te ſamen doorgheſneden ſijnde, hebbe de ſelve van binnen ſoo wit als krijt bevonden; doch ſoo hert en vaſt, als het vaſte leir dat-men ſien can, dat-men qualijck met een mes can door ſnijden. Ick heb haer bevonden aen eenen ouden afgheſaeghden herten boom ſtronck, de welcke voor eenen ſtaeck in eenen hof inde aerde ſtondt om ſeker haghe te beſchudden vande waghens: welcke Fungi aen de ſchorſe vanden gheſeyden ſtaeck haer beginſel hadden: ende niet teghen-ſtaende, al waſt ſaecke, dat boven op de afgheſaeghde ſijde gheene ſchorſe weſen en conde, nochtans was de gheſeyde plattigheydt ſoo dick als den ſtaeck in ſijn ronde was, met deſe Fungi dick ende gheheel bewaſſchen.

Deſe Fungi ſijn dickmael van my gheſien aen Eycke-boomen, waterpalen, rotte ſtaecken van heckens oft tuynen, ende van dierghelijcken: deſe ſijn oock goet tot vonck-hout.

Van het recht vonck-hout.

128.

Gedaente

HEt is licht te betoonen dat het *Vonck-hout* niet alleen aen de levende ende groeyende boomen voorts comt, maer oock aen doodt-hout, als hier uyt deſe teghenwoordighe, ghelijck van de voorgaende, te ſien is.

Aen de ſweemers van een op treckende brughe, welcke balcken ick gheloove ten minſten ſeſtigh jaer doot gheweeſt hadden, hebbe ick twee uyt waſſchen van *Fungi* oft *Swammen* bevonden, de eene ontrent negen duym lanck ende dry duym en half breedt, hebbende noch eenighe jonghe aen-comende onder aen. De andere was vijf duym lanck, en ontrent dry duym breedt: ſy hadden het coleur van boeckwey koecken, alſoo ſy in mijn cantoor van verſcheyde perſoonen voor ſoodanighe ſtucken ſijn aengeſien: haer voorſte ende dunſte eynde was van eender koecken dickte: maer haer achterſte, waer mede ſy teghen haer moeder gheſtaen hadden, was twee duym dick. Sy waeren in het ronde haer ſelven allenghskene vermeerderende. Haer bovenſte deel alwaer den reighen op ghevallen was, was effen met weynighe heuvelkens, maer haer onderſte deel vol dicht gheſtreept diep hert houtachtigh plues.

Deſe ſijn van het beſte vonck-hout dat ick oyt bevonden hebbe: waer om ſy van TRAGUS in't Latijn *Igniarij*, dat is Fungi die bequaem ſijn om het vier te ontfanghen, ghenaemt ſijn.

129.

Gedaente

Deſe leſte heb ick bevonden aen eenen levenden grooten Eycken-boom, ende is het ghemeyn ende oprecht vonck-hout. Deſe en was niet anders van coleur, en van ſtof, als een dicke bereyde oſſen-huyt, oft leir, daer de ſolen der ſchoenen van ghemaeckt worden: doch ſy was anderhalven duym dick, ſes duym lanck, en dry duym en half breedt, onder ſeer gheknobbelt, maer boven ſoo effen als eenen leiren lap.

Deſe en heeft ten minſten geene ghelijckeniſſe met eene van de voorgaende.

Een ander onbekende ſoort, ghenaemt Hypodrin.

Renuer. Solenand. ſect. 4.

SOLENANDER verhaelt, datter aen de wortels van den Eycken-boom een ſoort van roode Fungi waſt, op de maniere ghelijck den *Hypociſtus* onder den *Cyſtus* waſt. Welcke Fungi den ſelven Auteur is ghewoon *Hypodrin* te noemen. Deſe Fungi gheſneden in cleyne ſchijſkens, worden

Flerecijn ghceneſen.

in het ſout gheleydt, ende in eenen gheſtopten pot gheſtelt in een plaetſe onder de aerde. Als dan ſmilt ten meeſtendeel in een pekel, met de welcke

welcke worden ghevreven ende gheſtreken de fleracijnachtighe deelen ; met merckelijcke baete.

By de krachten ende nature van dan *Agaricus* heb ick noch een *Flerecijn Fungi* met den naem van den *Eycken Agaricus* aengheweſen , de welcke bruyn aſch-grauw van coleur is , waer uyt ſchijnt te volghen , dat ieder een byſonder ſoorte ſoude weſen : nochtans is mijn ghevoelen (alſoo den *Agaricus* mede een Fungus is) dat den eenen Auteur deſe Fungi root , ende den anderen de ſelve Fungi bruyn aſch-grauw bevonden heeft,welcke veranderingh van coleur ſeer lichtelijck can gheſchieden : ſoo dat deſe Fungi meer een ſoort van *Eycke ſwam* is , als den naem van *Agaricus* toe-comt. Bemerck.

Alghemeyne bemerckinghe vande ſwammen.

ALle de boom-campernoelien worden vande Hooghduytſche **Schwammen** genaemt;waer van wy in onſe Brabantſe tale *Swammen* ſegghen, ende worden oock in't griecks *Mycetes*,ghenaemt. Dan tot onderſcheydt vande *aerd-campernoelien* ſijn deſe *Boom-fungi* ghenaemt , hoe wel dat ſy met recht behoorden *Boom-ſchuym* te heeten , aengheſien gheen ſoorten van Fungi als deſe,aen de boomen oft rot hout voorts comen , ende die niet anders en ſijn als eenen overtolligen ſchuym , het welck haere moeder (te weten het hout) niet verſchieten,vergroyen noch verteiren en kan , het welcke ſy in het eerſte als morwe en ſachte ſchuym uyt-ſpouwt , het ghene door de lucht verdrooghende , ſoo hert als hout wordt , als blijckt dat ſy haer ſelven daer door (om het vier te ontfanghen) bereyt en bequaem toonen.

Al iſt ſaecke dat HIERONIMUS CARDANUS eenighe voor-worpſels verhaelt (van hem gheſeydt te ſijn) dat de Fungi ten opſicht van haere rottigheydt , oft rot-wordende natuer , onbequaem ſijn om het vier te ontfanghen ; ſoo nochtans blijckt door de daghelijcksſe ondervindinghe, dat ſoodanigh ghevoelen maer worden in den wint ſijn : want het ſeker is, dat alle rottinghe een onſteeckentheyt en naturelijck vier in ſich ſelven is , het welck met duyſent exempelen levendigh voor de ooghen can betuyght worden,ende beſonderlijck in de ghewijckte ſpelt oft gerſt, het ſelve bereyende om mout te maecken voor het bier , de ſelve op eenen hoop ligghende in corte daghen ſoo heet wordt , dat het ongheloofelijck is , waer naer haeſtelijck ſwert worden , ſticken en verrotten comt te volghen : welcke rottigheydt gheſchiet ſijnde, ende de ſtoffe weder droogh gheworden , door het vier van rotten alle vochtigheyt verloren *Card de ſubtili. actio. pag. 179.*

loren en verteirt is, dies te herter, droogher en houtachtiger ſijn, ende bequaemer tot het branden ende ontfanghen des viers.

Ende het ghene meer te verwonderen is, ſoo wanneer het verſch hooy te gader op hoopen blijft legghen, van ſelfs in vlam en vier verandert, ende ſich verbrandt en verteirt.

Noch een tweede oorſaecke van het branden der Fungi,te weten *Exſiccatio*, dat is uytdrooghinghe, het gene betoont wordt in het braden van eenighe natte vruchten, als rapen, appelen, en dier ghelijcken, ſonder rottinghe door dit uyt drooghen tot een bequamigheyt van het vier te ontfangen ghebrocht worden. Van ghelijcken door het vier der Sonne alle vochtigheyt der Fungi uytghetrocken en vernitticht ſijnde, becomen de nature van houtachtige ſtoffe om te branden. Het ſelve gheſchiet in het riet, ſtroo, oock in de aerde ſelver, te weten in den torf oft moer,ende meer andere.

Noch is te bemercken,dat ick aen eenighe afghehouwe boomen (dat is alle doodt hout, ghesaeght oft ghecloven) noydt eenighe goede Fungi becomen hebbe, het welck nochtans aen de levende boomen in deſe beſchrijvingh van my ghenoech anders betoont is: waer uyt moet volghen, dat het doodt hout een doodt lichaem ghelijck is, niet anders te voorſchijn brenghende als alle ſchimmel,rottinge,ſtanck en bederffeniſſe.

Ick heb bevonden, als ick eenighe canten van mijnen hof met eenige denne plancken (het welck wy delen noemen) ende met eycke plancken afgheſet hadde,aldaer verſcheyde ſoorten van quaede Fungi te voorſchijn quamen, ten opſicht vande natte aerde,die daer teghen lagh, waer vande ander ſijde de drooge aerde,eenighe locht oft ſonne ontfangende, ende te ſamen werckende, deſe Fungi ghemeynelijck te vinden waeren, de welcke altijt ſeer muffende en ſtinckende ſijn, oock van haeren eerſten oorſpronck dat ſy uyt-bortelen, hoe wel dat ſoodanighe haer tot geen vonck-hout bequaem toonden.

Het XVI. Capittel.

Vande ſpongien daer-men mede waſcht, ende de welcke het water ontfanghen ende behouden.

Het is ghewiſch, dat de ſpongien een rechte ſoort van Fungi is, doch van verſcheyde ſoorten, het welck ons van vele gheloofwaerdighe ſchrijvers wordt betuyght, als van Ioannes Mesue, Theo-

Phrastus,

PHRASTUS, DIOSCORIDES, CAROLUS CLUSIUS, DODONEUS ; ende meer andere, waer van ſy noemen de *Denne ſpongien* ende *Dunne ſpongien*, dat is een de gene die uyt de Denne-boomen (by ons ghenaemt Maſt-boomen) oft ſperre-boomen voorts-comen, hoe wel die boomen in onſe plaetſen gheen ſpongie voorts en brenghen,maer inde werme landen aen de zee-ſtrandt veel te vinden ſijn.

De andere noemen ſy *Eycke-ſpongien*, waer van haere aenwijſinghe niet verhalens weerdigh is.

De derde noemen ſy *Herdts-ſpongien*, oft *Hirten-ſpongien*, waer van onder de beſchrijvinghe der Fungi noch te leſen is,hoe wel deſe onder de lochte oft water-houdende ſpongien gheen plaetſe hebben connen : alſoo ſy niet anders als eenighe knobbelachtighe buylen ſijn, al iſt nochtans dat haer inwendighe beſloten ſtoffe ſacht en ſpongiaghtigh is, de welcke met ſwaeren ſtanck bevanghen ſijnde, in ſtof verſtuyven.

De oprechte water-vattende ſpongie.

SOo dan om te comen tot het aenwijſen vande rechte lichte water-vattende ſpongien : deſe en ſijn niet anders als een *Zee fungus*, in't Latijn *Fungus marinus*, oock ghenaemt *Spongie*, uyt het Latijns wordt *Spongia*. Sy ſijn met vele verſcheyde Grieckſche namen vande ouderlinghen ghenaemt, maer haer natuer oft oorſpronck weynigh aengheweſen. Naem.

Deſe *Zee-fungi* oft *Spongien* is haer weſen ende ghedaente aen een jeder genoegh bekent,jae de ſpraeckelooſe kinders ſijn af-keerigh als ſy de ſelve ſien ontrent haer aenſicht brenghen om ghewaſſchen te worden, ſoo dat de ſelve een bly kint dickmaels weenen doen, ende het heel huys in roeren ſteldt. Gedaentē

Het is ſeker en ghewis,dat de ſtoffe van deſe *Zee-fungi*, *Rots-fungi*, *Steen-fungi*,oft *Spongien*,niet anders is als eenen lochten taeyen ſchuym uyt-bicкelende oft uyt-berſtende uyt de ſteen-rotſen en clippen groyende meeſtendeel diep onder het zee-water,ſomwijl tien, jae oock wel vijfentwintigh vadems diep, alwaer de mooren ſeker duyckelaers toe hebben, de welcke deſe *Fungi* oft *Spongien* onder het water met grooten arbeydt van de roetſen ſcheuren ende afrucken, alſoo de ſtoffe ſeer taey van natuer is. Met deſen vanck comen deſe duyckelaers op haer hooft boven het water te voorſchijn: welcke ſpongien door het water ſeer ſwaer en ghewichtigh ſijn.

Onder deſe ſpongien ſijn twee ſoorten, te weten eene grof van ſtof,

ende een ander fijn van ſtof. Waer van de grove groote locht-gaten heeft, ende los en ſlodderigh van ſtof is: ende de fijne heeft ſeer cleyne locht-gaetkens, ende is vaſt en dicht van ſtof, ſeer te ſamen ghedrongen, welcke fijne voor de beſte van ſijnen gheſlachte ghehouden is.

Plaetſe. Aen de cuſt van het Eylandt *Florida* ende *Chondoures*, ende oock *Iutacan*, worden deſe *Spongien* meeſtendeel gheplucket. CLUSIUS ſeght dat hy aen den zee-cant van Mompeliers ſomwijl van deſe gemeyne ſpongien ghevonden heeft ſoo groot als eenen hoet, de welcke door tempeeſt aen het ſtrant gheworpen waeren.

Oft wy deſe ſpongien connen te laſt legghen, dat ſy van natuer vergiftigh ſijn, is ſeer twijfelachtigh: al iſt dat de ſelve ſomwijl als vergif ghebruyckt worden; te weten, als men eenighe ſtuckxkens van de ſpongien in de heete gheſmolte boter oft ander vettigheydt leydt, waer door de honden ende katten ſomtijdts omghebracht worden, het gene ick meyne niet en geſchiet door de quaede nature oft vergif der ſpongie, maer uyt oorſaecke, dat deſe ſpongien door haere taeye natuer niet en konnen verteiren noch verdout worden, ſoo dat ſy in de dermen ende andere binnen weghen comende, beginnen te ſwillen, ende dies te meer, als deſe beeſten naer dit eten veel water drincken, waer door de verſtopte deelen des inghewants toeſwillende verſtopt blijven, ende daer door ſterven: hoe wel dat dit eten niet altijdt doodelijck is: want ſommighe beeſten dit ſeer lichtelijck quijt worden ſonder eenighe hinder, ende dat beſonderlijck, als wanneer de ſpongie te herdt ghebraden oft ghebacken is: door het welck herdt rooſten ſy ſoo verdordt ende verbrandt worden, dat ſy onbequaem ſijn tot eenigh ſwillen, oft om eenighe vochtigheydt te ontfanghen.

Van den Puym-ſteen.

SOmmighe ſijn van ghevoelen, dat in onſe ſpongien eenen ſteen waſt ende gevonden wort, den welcken ſoo licht van natuer en ſtof is, dat hy op het water drijft: deſen is oock vol ooghen oft locht-gaetkens, ende meeſt wit, oft uyt den grauwen van coleur: die wy *Puym ſteen*, in't Latijn *Pumex* noemen, met den welcken de ebben-hout-werckers haer ebben oft moriſſen werck effen ſchuren ende gladt maecken: oock de

Hermol. Barb. Corol. 2. cap. 999. kuyſſche Iouffers maecken haere witte ſchoenen (als die vuyl ſijn) daer mede ſchoon.

Al iſt dat ick deſen *Pumex* van HERMOLAUS BARBARUS beſchreven

vindt,

vindt, die hy *Lapides ſpongiarum*, dat is *Steenen der ſpongien* noemt; noch van den ſelven, *Lapides qui naſcuntur in ſpongijs*, *Steenen die in de ſpongien groeyen*, daer by voeghende, *Et ipſi vocantur ſpongiæ*, ende die ſteenen worden oock ſpongien ghenoemt: evenwel gheeft ons niemandt van alle deſe oude Griecken ſeker voldoeninghe, dat deſe *Puym-ſteen* in onſe teghenwoordighe ſpongien te vinden ſijn, ende te meer ſoo ſeght MARCUS VIRGILIUS, dat den *Pumex*, dat is *Puym-ſteen*, den naem van *Spongi-ſteen* heeft, om dat hy aen de ſpongien ghelijckende is weghens ſijne menighvuldige doorgaende locht gaetkens oft ooghen. Soo dat ick meyne, volghens het ghene my van zee-vaerders verhaelt is, dat ſy den *Puym-ſteen* aen den oever van de zee veel bevonden hebben, ſonder erghens in bewonden te weſen: ende dat oock deſen ſteen meerder aen de ſpongien ghelijcken doet, ende eyghendom gheeft, is ten opſicht van ſijne lichte ſtoffe: want ſoo wanneer men iet in ghewicht wilt licht achten, ten opſicht van ſijn grootheydt in het aenſien, ſoo wordt de ſpongie voor een natureliјcke ghelijckeniſſe byghebrocht. Ghelijcke als jemandt deſe puym-ſteenen (ſonder kennis van de ſelve) aenſiet, ſal ſich naturelijck inbelden, dat ſteenen ſwaer in ghewicht ſijn: maer deſe ſteenen in de hant nemende, ſal naturelijck ſegghen, deſe ſteenen weghen ſoo licht als een ſpongie. Uyt welcke twee redenen deſe *Puym-ſteenen* oock *Spongi ſteenen* ghenaemt ſijn.

Beſchrijvinghe van den oprechten ſpongi-ſteen.

HEt is ſeker, dat den *Pumex* oft *Puym ſteen* den oprechten *Spongi-ſteen* niet en is, van den welcken vele oude ſchrijvers verhaelen: het ghene ANDREAS CÆSALPINUS ſeer wel is betuyghende, ſegghende: datter eenen ſeer witten ſteen in de ſpongien bevonden wordt, den welcken ſeer breeckſaem is, ende van DIOSCORIDES ſeer ghepreſen wordt voor de quaele van den ſteen in des menſchen blaſe, den ſelven gheſtooten ende met wijn ghedroncken: hoe wel dat GALENUS het ſelve ontkent, ſeggende dat hy alleen goet is om den ſteen in de nieren te doen breken, &c. die hy met den naem van *Cappadox* noemt, ſoo veel te ſegghen, als den *Steen van Cappadocien*: noch wordt hy van PLINIUS ende andere *Eyſteolithos* ghenaemt: welcken Grieckſchen naem ſoo veel bediet, als den ſteen die de blaſe gheneeſt: ende van andere *Alcyonus*, ſoo veel te ſegghen als *Zee-ſchuym*. Welcken naem, ſeght, CÆSALPINUS, hem alderbeſt toecomt, ſegghende dat den ſelven uyt den ſchuym der zee vergadert, ende te ſamen ſtollende, daer van voortscomt. Waer uyt het niet vremt en is dat

And. Cæſal. de Metallicis. lib. 2. cap. 43.

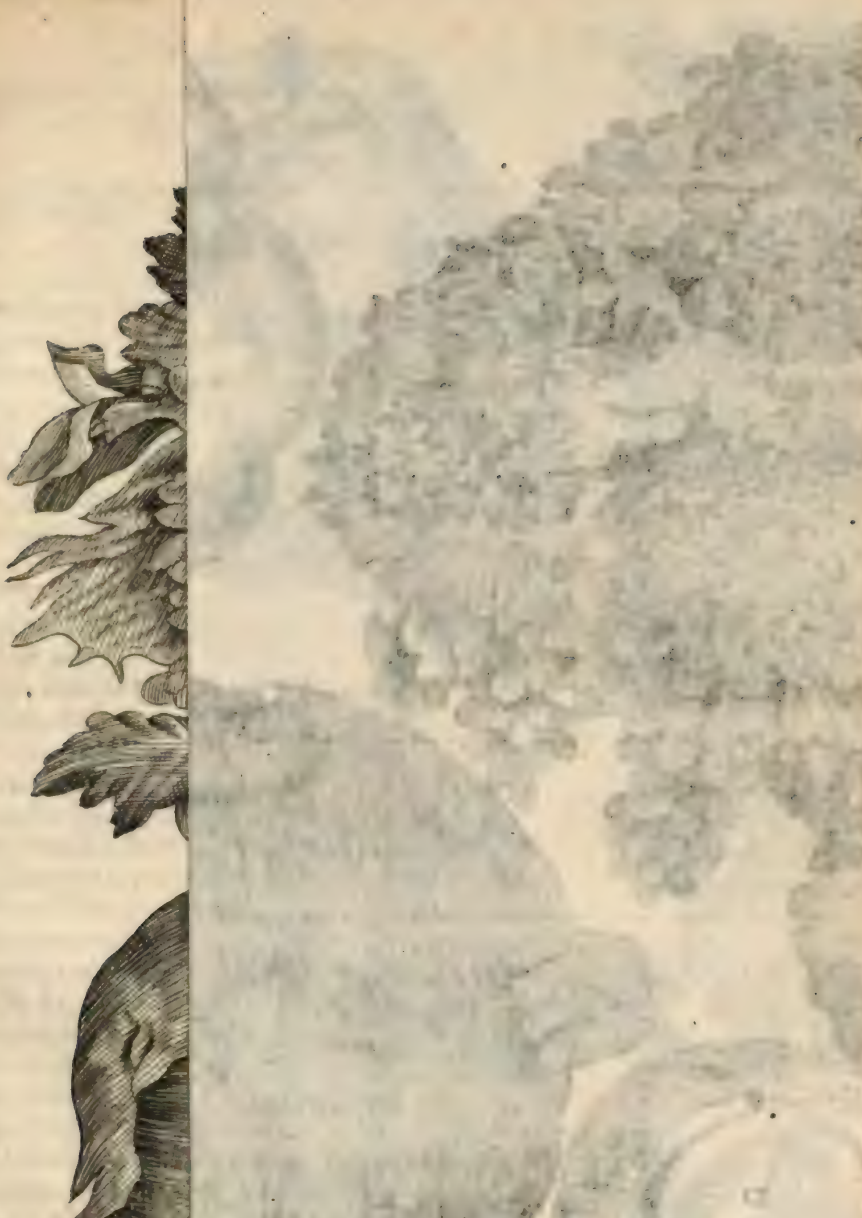
den ſelven in de ſpongien ghevonden wordt, alſoo het een ende het ander, jeder eenen ſchuym in ſich ſelven ſijnde, haer ghevoeghelijck te ſamen kan vereenigen: ende te meer alſoo ſy niet in het binnenſte, oft dickſte ſtoffe der ſpongien verborghen ſijn, maer ghemeynelijck aen den cant oft buytenſte light, van de welcke ick eenighe in mijnen eyghendom can betoonen, den welcke ick ſelver uyt de ſpongien ghedaen hebbe. Deſe *Spongi ſteenen* ſijn van ſoodanighe herdigheydt als de kreften oogen ſijn, hebbende ſeker ſandtachtigheydt ende krackenden eygendom, even als de krefte oogen, het gene ick te ſamen met de tanden beproeft hebbe: doch hebben geenen ſmaeck, noch ſout noch ſuer, maer is als eenich herdt krijdt.

Een ander gheſlacht van ſpongien.

HIer is te bemercken in deſe *Zee-fungi* oft *Spongien,* datter ſoo wel verſcheyde ſoorten ſijn als onder de andere gheſlachten van Fungi: want ghelijck ick van de voorgaende ſpongie gheſeydt hebbe, de ſelve eenen ſchuym der zee te ſijn, ſoo is deſe teghenwoordighe ſpongie oock een *Zee-fungi*, al is ſy voorts comende uyt ſeker ſteenen ligghende aen den zee-ſtrandt.

Cluſ. exoticorum lib. VI. *cap.* XI. Onſen vermaerden CAROLUS CLUSIUS, in deſe mijne beſchrijvinghe niet weynigh ghenaemt, betuyght ons in *Sijne beſchrijvinghe der vremde uytheymſche ghewaſſchen een ſpongie*, die hy noemt in't Latijn *Spongia elegans*, het gene ſoo veel te ſegghen is, als *Een ſchoone uytghekoſen ſpongie.* Deſe ſpongie was aen CLUSIUS gheſonden van ſekeren vrient van Amſterdam, ghenaemt DAVID MOSTAERT. Welcke ſpongie voortsgheeomen was uyt eenen herden ſwerten ſteen, weghende twelf pondt ſwaer. Deſe ſpongie was van de ſelve natuer als onſe andere voor beſchreven ſpongien: dan het weſen oft fatſoen van deſe was als een bloem, oft als eenen trechter, binnen hol, boven-wijdt, onder engh, te weten daer ſy onder aen den ſteen vaſt was, met binnenwaerts omgheſlaghen randen, al oft het bladeren waeren, hebbende eenighe aenhanghſels als nopkens: anders is ſy licht, ſacht en voos als de ghemeyne ſpongien. By DODONEUS is de figure naer het leven oock te ſien met allen haeren eyghendom.

Ick bekenne, datter meer ſoorten van *Zee-fungi* ſijn, ende my oock wel bekent, doch ſulcks behoeft een beſonder Tractaet te behelſen, het gene ick hope metter tijdt in het licht te gheven.

18.

n.

nte

d.

nde

BIBL. GENT

Cluſ.
corun
VI, *c*

HET XVII. CAPITTEL.

Beſchrijvinghe van eenighe vremde gheſlachten van Fungi, ende van wolfs-veſt.

NOM. 28. 130. A

Naem.

CLUSIUS heeft ons deſe eerſte vremde Fungi in ſijnen gheſchilderden boeck (van de Heere ARNOLDUS SYEN Profeſſor tot Leyden) by figure naer ghelaten, ſonder nochtans dat ſy het ghetal der Fungi in ſijn ghedruckt werck vermeerdeert heeft; want ſy aldaer niet bekent on is; noch in ſijnen gheſchilderden boeck en is deſe figure met gheene letteren bekent, oft aengheteeckent: want ſy oock de leſte vanden boeck was. Ende hopende dat den voornoemden Heere SYEN eenighe byſondere aenteeckeninghen beneffens ſijnen boeck hadde, uyt de welcke ick eenigh licht hadde connen vinden, ſoo heb ick trooſteloose antwoordt ontfanghen, ende heeft my in verſcheyde brieven betuyght (tot ſijn groot leedt weſen) gheene kenniſſe noch eenighe ſchriften in't byſondert hier van te hebben. Even wel om haere groote vremdigheydt heb ick de ſelve hier neffens in print vertoont: ende ick hebſe ghenaemt den *Boké* oft *Bloem tuyl*, in't Latijn *Florum faciculus*.

Gedaente.

Volghens de maete vande ſchilderingh van CLUSIUS, ſoo heb deſe bevonden anderhalven voet lanck, ende eenen voet hoogh te weſen met al de ſelve blaederen, crollen en ſterten, ghelijck hier met A vertoont wordt. Haer coleur was wit bruyn aſch-grauw, ende in den diepſten gront roſch ſoetachtigh.

Dit is al het ghene dat ick van deſe, volghens haeren uytwendighe ſchijn, can aenwijſen: behalven dat my een voor-naemt enghels Edelman voor de waerheyt gheſeydt heeft, dat hy deſe quaede Fungi wel kende, ende in Enghelandt menigh-mael gheſien hadde, byſonderlijck aen de ſtammen vande peir-boomen groyende: waer van ſijn ghevoelen was, de ſelve niet goet noch in gheen ghebruyck te ſijn. 131. B

Naem.

Al noch is deſe neffens gaende, op de ſelve manier als de voorgaende, by den ſelven CLUSIUS betoont, doch met dry regels in't Latijn beſchreven, de welcke ick het *Wit doots hooft* ghenaem hebbe. Dit ſijn de eygen woorden van CLUSIUS: *Hic Fungus, ſubſtantiâ intus ſpongioſâ, ſed candidâ admodum, & gravis odoris, crevit in horto Brigidiano Traiecti, Anno 1616. Menſe majo, cum alio, magnitudine in quadruplum hunc excedente.*

Gedaente.

Om ons te voeghen naer de figure van CLUSIUS gheſchildert, vande welcke

welcke hy ſeght vier mael grooter te ſijn in het leven, ſoo heb ick de ſelve vervolgens ſijne geſchilderde figure afgemeten: waer uyt ick bevonden hebbe, dat ſy twee voet breedt was, ende noch twee duym meerder in haere hooghde.

Van buyten wordt haer weſen hier in print met B vertoont, de welcke in het leven van buyten wit was, en van binnen heel ſpongiachtigh van ſtoffe, ende van ghelijcke wittigheydt, maer ſwaer van geur ende reuck.

Tijdt en plaets. Sy is bevonden in't jáer 1616. in de maendt van Mey tot Maſtricht inden hof der Brigittinen.

Verſcheyde ſoorten van wolfs veſt.

WOlfs veſt is een ſoort van Fungi by de ouderlinghen over meer als ſeſtien hondert jaer bekent, ende van ghelijcken by de Cirugijns

132. C tot behulp in't ghebruyck, waer van hier neffens eenighe by figure aengheteeckent ſijn.

Naem De eerſte van deſe is de tweede vande ſeſentwintighſte van Clusius, de welcke hy al-te-ſamen met eenen ende den ſelven naem beſchrijſt in het Hongerſch **Poſſetegh**/in't Hooghduytſch **Welberfiſt**/in't Latijn, *Crepitus lupi*, in't Franſch, *Veſſe de loup*, in't Italiaens *Veſcie di lupo*, in't Hooghduytſch **Dult / houpſt / bult / buben fiſt.** Al te ſamen beduydende den naem van *Wolfs veſt*: behalven iſt noch in het Hooghduytſch **Wijben beſt** ghenaemt, van Dodoneus en Lobel *Ronde Campernoelien* gheheten.

Gedaente Mijne teghen-woordighe eerſte *Wolfs veſt*, volghens de figure van Clusius, is rondt van ghedaente, doch ſeer gheborſten en gheſcheurt, ſijnde ſeer naer de ronde van het hooft van eenen menſch van twaelf oft dertien jaren, buyten met een aſch-grauw vel beeleedt, maer van binnen ſpongiachtigh, bleeck ſwart van coleur, het welck als het ſelve te ſamen ghedronghen, oft tuſſchen de handen ghedouwen wordt, veel poeder

133. oft ſtof voorts brenght. Deſe ſeght Clusius te groyen in Hongarijen,

D Duytſch lant, ende by naer in alle plaetſen.

Naem. Deſe mijne tweede wolfs veſt, die ick de *Geile ſpongiachtighe* ghenaemt heb ten opſicht van haer binnenſte ſtoffe, oft *Fungus orbicularis*, dat is *Ronde Fungi*, met de rechte forme en grootte van een ballonne, vertoont haer alle jaeren op een en de ſelve plaets binnen de ſtadt Loven, in het Clooſter der religieuſen van Vrou-perſoonen, ghenaemt de *Grauwe ſuſters*, van waer my deſe gheſonden is in het jaer 1672. als wanneer ſy twee jaer aen een coordeken ghehanghen hadde, ſonder nochtans iet van haer weſen

weſen verloren te hebben, de welcke ick op den ſevenentwintighſten October 1674. met alle haere eyghendommen volghens haer teghenwoordigh weſen heb beſchreven.

Deſe was als eenen bal ſoo rondt, eenen halven voet wijdt, ghelijck een kinder hooft, hebbende een ſteelken van een half vingher-lidt lanck, ende een lidt dick. Haer buytenſte velle oft ſchorſe was van het ſelve coleur als een doodts beenen hooft: haere ſchorſe was niet dicker als een pampier: de vrucht was ghecloven en gheſcheurt, van binnen vol bruyn geile ſachte ſtoffe, als een ſpongie, ſeer ſtuyfachtigh: welck ſtof ſeer bangh van geur is. Deſe laet haer als beweghen, dat is, in een douwen, ende weder haer uyt recken, als de ſpongien doen. Gedaente

Deſe Fungi alleen is menichte jaeren in het voornoemde clooſter op een ende ſelve plaetſe alle jaeren in September ſonder oyt naer te laten voorts ghecomen, behalven in het jaer 1673. ter oorſaecke dat de gheſeyde plaets als doen met ſteenen gheeaſſijt is, waer door te beduchten is, dat aldaer gheen meer ſullen te voorſchijn comen. Tijdt en plaetſen.

Aldergrootſte wolfs veſt. 134. E

SY is een derde van de ſeſentwintighſte van Clusius, de welcke hy ſeght in alles van weſen, van ſtof, ſoo van buyten als van binnen, gheheel ghelijck te ſijn aen de ſelve hondert en tweeendertighſte, de welcke hier voor met de letter C aengheweſen is, behoudelijck dat deſe met de letter E onghemeyn grooter is, ende als twee uytſtaende ſteelkens oft botte ſtompkens is hebbende. Veranderingh.

Alle deſe *Ronde Campernoelien* comen ghemeynelijck naer den reghen voorts, ſeght Dodoneus: daer uyt can beſloten worden, dat ſy tweemael in den ſomer ſouden te voorſchijn comen: nochtans heb ick noyt eenighe bevonden als in den Herft. Sy groeyen in de open-lochtighe woeſte ſandtachtighe plaetſen. Tijdt en plaets.

Daniel Sennertus ſeght dat *Wolfs veſt* meeſtendeel in de wijngaerden groeyen, want ſy veel voortscomen van den droeſom van de rotte uytgheperſte druyven. *Sennert. Hyp. 5. cap. 6.*

Aenteeckeningh.

PLinius heeft ſeer ghefaelt, als hy deſe in het Griecks *Pezica* noemt, ten opſicht dat ſy ſouden *Fungi ſonder ſtelen* ſijn, ende oock ſonder wortel: want ick onder deſe ſoorten verſcheyden met ſtelen en met wortels bevonden hebbe.

Onder

Onder de ſelve ſoorten zijnder oock kleyne, niet grooter als eenen caets bal: andere zijn oock groot ende ſeer bultachtich, andere zijn lanckworpich, gelijck in de ander plaet een naer het leven ten toon ſtaet. Sy zijn oock van TRAGUS, MATTHIOLUS, LONICERUS, ende van andere *Fungi ovati*, ſoo veel te ſegghen als *Eyer-fungi*, ghenaemt, van andere, *Fungus veſicarius*, *Blaes Fungi*: oock *Ovum lupinum*, dat is *Wolfs eyeren.*

Encel. lib. 2. cap. 45. CHRISTOFFEL ENCELIUS heeft deſe onder de *Zee-ſpongien* gheſtelt, ten opſicht dat haer binnenſte ſtof aen de ſpongien ſoo ghelijck is. Sy worden van BAUHINUS ghenaemt in 't Latijn *Fungus pulverulentus*, dat is de *Stuyvende* oft *Stofachtighe Fungi*: het is de vijfenſeventighſte van IOAN. ende van GASPER BAUHINUS de tweeenveertighſte quaede.

Inde naeſtvolghende plaet ſijn noch twee mede ſoorten vertoont, alſoo deſe placte vervult was.

Natuer, ghebruyck ende behulp van de wolfs veſt.

INden eerſten ſoo is noodich te weten, als dat de *Wolfs veſt* oft *Ronde Campernoelien*, haer ſtuyvende natuer van haer eerſte opcomen niet en beſitten: want in den eerſten van haer opcomen zijn ſy binnen heel wit en vaſt van ſtoffe, even eens als den *Agaricus*: maer door de oudtheydt ende verdrooginghe, wordt het binnenſte ſacht, ſpongiachtich, bruyn geil oft roſch, ende ſomtijdts ſwart ſtuyvende, als wanneer het ſelve ſtof van de Ghenees-meeſters oft Ghirurgijns tot het ghebruyck bewaert wordt, byſonder tot het ſtulpen van onmatich bloedt, ſoo uyt den neuſe, als om op de afghevreven oft vervelde huyt te ſtrooyen.

Trag. lib. 3. cap. 1. pag. 945. TRAGUS ſeght, dit ſtof in de bloedighe ende voechtighe, verouderde ſweragien gheſtoven, verdrooght en ſuyvert de ſelve, ende brenght die tot haeſte gheneſinghe.

Plat. parte 3. FELIX PLATERUS, een vermaert Medecijn, ſeght, het alderſijnſte en drooghſte ſtoffe van deſe Fungi, rondtom op het fondament door een fijn doeckſken gheſtoven, is ſeer goedt voor het overvloedich bloeden der aembyen oft ſpeinen.

Lobel. in het 2. Deel pag. 310. MATTYS LOBEL ſeght, als dat de Was-maeckers deſe *Wolfs veſten* in den tijdt vergaderen om de bien mede te verſmooren, als ſy het wachs van den honich ſcheyden, &c. met meer andere bequaemicheden tot verſcheyde onghevallen.

HET

1. 29.
5.
F
em.
achte

t en
s.

Encel.l
cap. 4.

Trag. l
cap. 1.
945.
Plat.
3.

Lobel.
2. Dec
310,

Het XVIII. Capittel.

Beſchrijvinghe van eenighe vremde onghemeyne ende ſeer ſeldſaeme Fungi.

OM onſe dry achterghelaten ſoorten van *Wolfs veſt* te beſchrijven, de welcke op de voorgaende plaet niet hebben connen ſtaen, ende hier ſijn volghende, ſoo ſullen de ſelve met de letteren vande voorgaende plaet vervolgens aengeteeckent worden als hier on-eygen gheplaetſt zijnde, ſoo dat de eene met de letter F ende de andere met G en H vervolghens aengheteeckent ſtaen, waer mede de beſchrijvinghe vande wolfs veſten ſal ghe-eyndight weſen. Nom. 29. 135.

Ghelijck deſe met F de eerſte ſoort vande ſeſentwintighſte van Clusius is, ſoo heeft ſy oock den eerſten naem van *Wolfs veſt* becomen, beneffens al de voorgaende. Deſe ſijn de rechte *Pezica*, dat is, *Fungi ſonder ſteel.* F Naem.

Clusius beſchrijft, dat deſe ſoo ghemeyn is, ende in ſoo grooten ghetal te ſien ſijn, dat de kinderen de ſelve met de voeten aen-wijſen, ende by naer in alle provincien te voorſchijn comen. Gedaehte

Deſe waſſchen ghemeynelijck peir-achtigh, ſeer ghelijck aen ſommighe langhe que-peiren, ende van ſoo danighe grootte, eenighe kleynder, maer weynighe grooter. Sy hebben noyt eenighe aenwijſinghe van ſtelen te voorſchijn ghebrocht. Als ſy eerſt uyt-comen, vertoonen haer als de ronde Wey-campernoelien, de welcke van Clusius Boleti ghenaemt ſijn (te weten, als deſe Campernoelien noch rondt beſloten ende niet open oft volwaſſchen ſijn) als dan ſijn deſe *Pezica* ſoo wit als ſneeuw, maer door den tijdt allenghskens grauwer, oft wat uyt den geilen van coleur veranderen. De binnen ſtof is als dan ſeer ſneeuw wit, ende merckelijck vaſt, doch ten vollen rijp gheworden ſijnde, becomen ſy naer weynighe daghen de ſelve natuer van ſtuyven en polverachtigh, ghelijck al de voorgaende mede ſoorten: en hoe deſe ouder ſijn, hoe haer poeder dies te ſwarter is, het welck men ghenochſaem ſien can als ſy met den voet vertreden worden.

Sy groeyen ghemeynelijck in drooghe weyden, oock in hooghe drooghe boſſchen, ende veel onder de dicke dichte brem-doorne hegghen, op drooghe canten, ſoo wel in den voor ſomer als in den naer-ſomer, beſonderlijck als het ſaiſoen droogh is. Tijdt en plaets.

136. G

Half platte wolfs-veſt.

Naem. TOt noch toe, ſeght DODONEUS, heeft deſe ſoort geenen naem ghehadt, de welcke den ſelven nochtans beſchrijft met den naem van *Plat ronde*, oft *Half ronde ſwerte Campernoelien*, in't Latijn *Semi-orbicularis Fungus niger*, die ick *Halfplatte wolfs veſt* noem, in't Latijn *Semi-planus crepitus lupi*.

Gedaente. My dunckt dat het onnoodigh is veel in't beſonder hier van te ſchrijven, aenghesien deſe neffen ſtaende figuer met G op het uyterſten aen het leven ghelijck is; doch dat de ſelve ſomwijl wel eens ſoo groot van ſtuck ſijn.

Noch ſijnder menichten van de ſelve, de welcke heel rondt ſijn, de forme van een cleyn balleken: evenwel ſijn deſe al te ſamen met een wit dun velleken overtrocken: ende ſommighe, beſonderlijck de half platte, ſijn grauw oft bruyn van velleken: binnen ſijn ſy vol ſijn dun ſwertſelachtigh ſtof, te weten als ſy rijp ende verdort ſijn, al waer de kinderen uyt ghenuchte toeloopen, om onder de voeten te treden, alswanneer de ſelve eenigen klack oft ſlagh gheven, waer door het gheſeyde ſwert ſtof uytberſt.

137. H

Naem. Onſe teghenwoordighe met de letter H wordt van COLUMNA in't Latijn ghenaemt *Fungus lupi crepitus eſſloreſcens*, dat is *De bloeyende wolfs-veſt*, die ick heb ghenaemt *De balachtighe cleyne wolfs-veſt*, in't Latijn *Crepitus lupi pilatius parvus*.

Gedaente. FABIUS COLUMNA heeft deſe Campernoelien ghevonden in de Lenten, in de ghedaenten van ronde klauwen, ſoo groot als kaets ballen, oft een weynich grooter, met eenen corten wortel, onder in veſelinghen bedeylt, gladt, ſacht, wit, al oft ſy met kalck beſtreken waeren: van ſelfs open gaende brekenſe midden door, ende vertoonen van binnen eenen fraeyen neſt-ghewijs ghewelfden bol, als eenen ſpinrock, al oft hy met konſt ſoo ghemaeckt waer; met vele hoecken: wiens vleeſchachtighe deelen binnen hol ſijn, als open gheſneden riet-pijpen, in welcke holligheydt een roſſe oft geile vochtigheyt ſchuylt, die van verre eenen vuylen ſtanck van haer gheeft: ſoo datſe van verwe en ſtanck den menſchen meſt oft kinder dreck ghelijckt.

Dit ſtof heeft gheen bitterheydt oft ſcherpigheydt, ſoo dat dit ſeer goedt is voor alle de voorverhaelde quaelen van bloedt te ſtulpen.

Beſchrij-

Beſchrijvinghe van twee vremde Fungi met de letters A ende B.

HIer dient noodigh ghelet, hoe dat in ſekeren boeck te leſen is, genaemt in't Latijn, *Miſcellanea curioſa,* in de welcke alle nieuwe voorvallen, de gene in de werelt daghelijcks te voorſchijn comen, te ſamen gevoeght worden, door een ſeker vergaderinge van een ſchole der vernufte mannen in Duytſchlandt, waer van ſy alle Iaeren eenen boeck in het licht gheven: uyt welcken boeck (te weten van het *Tweede jaer*, ghenaemt *Annus ſecundus*) deſe naervolghende twee vremde Fungi van my naergheſchreven, ende uyt het Latijn ghetrouwelijck overgheſet ſijn, beneffens de figuren (in coper gheſneden) naer ghevolght. 138. A

Deſe eerſte met de letter A ſtaet beſchreven in den ghenoemden boeck, *Obſervatio* LIV. D. MARTINI BERNARDI à BERNIZ: *Fungus monſtroſus in alveario inventus,* dat is, By de vierenvijftighſte aenteeckeninghe van mijn Heer MARTINUS BERNARDUS à BERNIZ, is deſe monſtrueuſe Fungi in eenen biekorf ghevonden. Den ghenoemden Auteur ſeght deſe *Monſtreuſe vremde ende ongbemeene Fungi* bevonden te hebben by gheval in eenen ouden Biekorf, in Lituanien, op een dorp: welcke Fungi ſoo ghelijck was aen het genererende inwendigh lidtmaedt eener vrouwe, jae tot de blaſe toe, datter niet ſoo ghelijck en conde weſen, Gedaente

Deſe Fungi hadde de ſelve grootte ghelijck ſy hier neffens in print ſtaet: haer coleur was uyt den bleeck geilen, doch aen d'een ſijde een weynigh uyt den donckeren ſwert roodt-achtigh, als de ſchorſe van eender caſtanie: haere inwendighe ſtoffe was ſeer wit, vaſt en taey, den geur oft reuck was als honigh. 139. B

In den ſelven voornoemden boeck aen de vijfenvijftighſte obſervatie oft aenteeckeninghe is beſchreven door den Heere GEORGIUS SEGERUS deſe Fungi met de letter B, ende vanden ſelven ghenaemt met eenen naem ghenomen uyt de Grieckſche tale *Anthropomorphas*, ſoo veel te ſeghen, als *Iet het ghene dat inde ghedaende van menſchen ſich vertoont.* Naem *Obſervatione LV. pag. 112.*

Ick beelaghe dat ick den Leſer van deſe niet meerder can deelachtigh maecken, aengheſien den ghenoemden Auteur SEGERUS niet anders van deſe en ſchrijft, als deſe worden. Ick ſeynde v. l. (ſeght hy) de figure vande Fungi voornoemt, de welcke ghewaſſchen is aen eenen boom in't jaer 1661. in het boſch van *Altorf*, ghevonden by eenen boer, ende tot *Neurenborgh* naer het leven in coper gheſneden.

Sonder dat ons aengheweſen wordt, hoedanighe ſtoffe, wat coleur Gedaente

ſy was,plat oft ront , dick oft dun , goet oft quaet. Haer weſen is meer een print oft een gheteeckende verrijſenis der menſchen ghelijck,als eene Fungi : de reden dat ick deſe figuren (nochtans met kleyne beſchrijvinghe) hier hebbe by ghevoeght, is om dat ick niet het ghene Fungi-achtigh is, oft den naem van Fungi voert , heb willen achter-laten, alſt my doendelijck was te achterhaelen.

HET XIX. CAPITTEL.

Beſchrijvinghe van al de gheſlachten vanden Phallus , met de verclaringhe vanden naem.

NIet teghen ſtaende dat onder deſen gheſlachte verſcheyde fatſoenen en ghedaenten ſijn ; ſoo nochtans ſullen de ſelve met haere oude namen verciert blijven, want dat ſy in het ghemeyn *Zee Fungi* ghenaemt worden , is om dat ſy by de zee aen het ſtrant inde gheweſten van Hollant meeſtendeel te vinden ſijn , al waer haere eerſte gheboort plaetſe bevonden is door den ervaren Heer ADRIANUS IUNIUS , de welcke deſe eerſte heeft in het light ghegheven in't jaer 1564. ghelijck hier naer breeder ſal vertoont worden. IUNIUS heeft deſe Fungi ghenaemt met het wordt oft den naem *Phallus* , het welck ſijnen oorſpronck heeft van het Griecks wordt *Ithyphallus*:het welck by de Heydenſe Griecken een ſaecke beteeckende , waer mede de vrouwen groote ſuperſtitien tot vuyle begeirelijckheden offeranden deden , ende ter eeren vande afgoden in triomph om-droeghen.

MATTYS LOBEL heeft deſe eerſte met A in't Latijn *Fungus priapeius* , ende IUNIUS heeftſe *Phallus* ghenaemt , het welck al-te-ſamen bediet,*Fungi ghelijckende aen het mannelijck lidt :* ende vanden ghemeynen man in Hollandt , *Ongers eyeren* , oft *Oniers eyeren* , dat is *Duyvels eyeren* , oft *Toveraers eyeren* , in't Latijn *Manium ova* oft *Dæmonum ova :* alles uyt reden , om dat deſe figure tot een offerande aen den Duyvel toege-eygent ende ghegheven wirdt.

Op dat ick de waerheydt ſonder mom-aenſicht ſoude doen verſchijnen , ſoo hebbe ick in alle plaetſen doen opſoecken het eerſte aenwijſen vanden oorſpronckelijcken Auteur ADRIANUS IUNIUS , wiens kleyn Tractaetken begrepen is in ſes oft ſeven bladerkens , ſoo met alle ſijne omſtandigh-heden , als met ſijne levende figuren , de welcke van dien vermaerden ſchilder MARTINUS HEMSKERCKEN naer het leven ſijn in print

M

print ghegheven, de ghene al hier op 't nauſte ghevolght ſijn: welck verſchil tuſſchen deſe ende die van LOBEL, DODONEUS, CLUSIUS, BAUHINUS, ende andere, aenden ſcherp kennenden ſullen ten toon ſtaen. Dit origineel tractaet ghedruckt in't jaer 1564. binnen Delft, is my met groote gunſt toegeſonden ende vereert vanden ſeer Ervaren Heere ARNOLDUS SYEN Profeſſor der univerſiteyt van Leyden, in deſen boeck noch meer-maels ghenaemt: ende alſoo deſe Fungi van my in het leven noyt gheſien ſijn, ſoo ſal ick de eyghen worden van IUNIUS ghetrouwelijck uyt het Latijn in't Nederduytſch overſetten, nochtans alle omſtaendigheden achterlatende, niet anders verhalende, als het ghene tot de aen wijſinghe noodigh ſal weſen. NOM. 30.

Overſettinghe uyt Adrianus Iunius vande beſchrijvinghe vanden Phallus.

140.
A B
C D

IN den eerſten ſoo noemt hy de gheheele vrucht, ghelijck de letter A vertoont, *Pallus*: welck woordt hier voren verclaert is. Het ghene met de letter B gheteeckent is, noemt hy in't Latijn *Schapus colleſue phalli*, dat is den *Stanghel* oft *halſe vanden Phallus*. Het ghene met C beweſen wordt, is in't Latijn *Volva* ghenaemt, dat is *Borſeken*, *ſacksken*, oft *openinghe*. Ende met de letter D *Glans ſive capitellum*, Dat is de *Eeckel*, *oft het hoofdeken*. Naemen.

In het beginſel, oft eerſte uytcomen van den *Phallus*, vertoont ſich (boven de ſandtachtighe aerde) eene witte ſtoffe, rondt als eenen kaets bal, aen de welcke een gheeloven peſe is in de plaetſe van wortel, waer door ſijn voetſel is treckende. Deſen bal is vervult met een taeye lijmerachtighe vochtigheydt, ghelijck gheſtolt ſop oft room, ſoo ſwaer van ghewicht; dat het water is overtreffende, jae by naer ghelijck aen het ghe-ſmolten loot, t'ſelve ſoo cout ſijnde, dat als't ghedruckt ſijnde aen de palme eender handt, een merckelijcke coude is bybrenghende. De ſelve ſtoffe, eerſt uyt de aerde ghetrocken ſijnde, is heel bleeck wit; de welcke daer naer terſtondts purperachtigh wordt, ende tuſſchen beyden ſijn eenighe doorzaeyde oft doortrocken bloedighe aderkens, een weynigh bleecker van coleur verſchillende, als de andere veſelinghskens, het ſelve verandert allenghskens tot de ſwertigheydt van gheſtolt bloedt. Maer de voorverhaelde ſnotachtighe oft gheſtolde vochtigheydt, den bol uyt de aerde ghetrocken ſijnde, ſmilt, ende vloeyt terſtont: van ghelijcken ſoo wordt den ſtanghel corts naer dat hy gheplucktt is, ſeer ſlap, ende ſoo ſwaer ſtinckende, dat een heele camer daer mede can vervult werden. Gedaente

 In

In de Herſt maent, ſomwijl vroegher, oft laeter, naer dat de gheſteltenis des jaers is, ſoo comt uyt den gheſeyden bal, openberſtende ende ſplijtende, ſeer wonderbaer den ſtanghel te voorſchijn, daer uyt ſpringhende ſonder den bal te quetſen, ende alsdan is het lichaem van den bal ghelijck aen een borſeken, ten opſicht dat de meeſte ſtoffe in den ſtanghel geſchoten is. Noch ſeght IUNIUS, voor een wonder als ghelijck aen een mirakel te achten, dat by ſoo verre den gheſloten bal (al eer hy ſijnen ſtanghel gheſchoten heeft) uyt de aerde ghenomen wordt, ende den ſelven in den kelder oft in den hoeck des huys gheleydt ſijnde, naer eenen dagh oft twee in een volle grootte ſijnen ſtanghel is ſchietende: het ghene hy ſeght alſoo bevonden te hebben; het welck met mijne ondervindingh van de vierentachentighſte quaede, ende meer andere Fungi over een comt. De ſtoffe van den ſtanghel is fungeus dat is de Fungi ſtof gelijck, dun, ſacht, en lichter als een pluym, een weynigh gheſpickelt, aſchvervigh van coleur, van binnen hol als een buysken, met een gat doorboort: welcke openingh oft gat binnen onder-waerts wijder is als aen het uytwendigh bovenſte deel vanden uytganck, rondt ontrent de mate van twee palmen. Daer ſijnder die de ſelve bevonden hebben van een groote ſpanne, dat is neghen duym, in het Latijn *Dodrans*, het welck in het eerſte Deel gheleert wordt.

Het uyterſte vanden ſtanghel oft het hoofdeken is becleedt niet ghelijck de Fungi, maer als een helmken oft bie-corfken van ghedaente: het bovenſte wat ſmalder, het ghene afghenomen can worden: het welck hier met de letter D vertoont wordt. De reſte is ghelijck aen een mannelijck lidt, behalven dat het met een ghetraelide huyt is, ghelijck-men ſeydt te weſen die vanden Oliphant, oft vanden Eghel, oft als de maghe vanden os, die met ſijne vierCante cellekens beſpeurt wordt.

C Sijn binnenſte topken meer gefronſt oft geploeyt ſijnde, heeft een kleyn gaetken, waer uyt ſeer ſwaeren rieckende damp comt, ende daer om vande vlighen veel beſet is. Dit hoofdeken oft eeckel is van het ſelve coleur vanden ſtangel. Ick heb oock dick mael gheſien (ſeght IUNIUS) dat dit ſwart was, ende den ſtangel wit, doch ſulcks gheſchiede door meerder ouderdom: want het wit coleur verſtorven ſijnde, verandert uyt den ſwarten; ſomwijl verandert dit hoofdeken van geil tot groen, ende ten leſten in zoet-ghelijck coleur.

Tijdt en plaets. In den Herſt, als ick voren verhaelt hebbe, comen deſe te voorſchijn in de ghewesten van Hollandt by de zee, meeſt weſtwaert gheleghen, op ſandtachtighe plaetſen, alwaer ſeer herte ſcherpe bieſen groeyen, alwaer ſy in't midden gheboren worden, als door deſe bieſen met een dichte

walle bevrijt ſijnde voor de paſſanten. Doch den voornoemden Heere SYEN heeft my in het jaer 1673. den tweeden October gheſchreven, dat hy de ſelve *Phallus* tot dry jaer achteryolghende in den vermaerden hof, ontrent Leyden, van ſijne *Excell. den Heere Ambaſſadeur van Beverninghe*, ſijnde den Phoenix deſer eeuwe van alle uytheymſche, Indiaenſche, ſeldtſaeme planten en ghewaſſchen, heeft ſien voortscomen ende groeyen in ſeer vette ende vochtighe aerde: waer uyt te ſpeuren is, dat deſe *Phallus* in verſcheyde natuer van aerde can te voorſchijn comen.

Bemerckinghe der verſcheyde veranderinghen van den gheſlachte van Phallus.

HIer dient bemerckt dat deſe aenghewesen figure met E de ſelve is, de welcke DODONEUS uyt LOBEL naer-ghevolght heeft, vande welcke LOBEL ſchrijft, dat aen hem in't jaer 1559. uyt Hollandt tot Antwerpen over gheſonden was: uyt de welcke te ſien is, hoedanigh en veranderlijck deſen gheſlachten haer te voorſchijn brenghen: behoudelijck dat LOBEL ſeght, dat de draeykens geil ſijn, vande forme als hier twee met F aengheteeckent ſijn. Boven dien ſoo wordt door de letter G betoont den bal oft de ghedaente van ſijn eerſte opcomende weſen, waer uyt alles ende de heele vrucht ſijn voetſel treckt, ende volwaſſchen wordt. Voorders ghelijck van deſe hier voor gheſchreven is, behelſen ſy in coleur oft weſen gheene veranderingh, maer is in alles het ſelve. E F G

Behulp oft ghenees middelen vanden Phallus

AL iſt dat deſe den menſche (inwendigh inghenomen) ſchadelijck, jae doodelijck ſijn, ſoo nochtans ſijn ſeer goet voor de onlijdelijcke ſmerte van het heet flerecijn, ende de gicht der voeten, daer buyten op gheleydt ſijnde: al iſt dat het ſap ſeer ſtinckt, ſoo nochtans iſt ſoet van ſmaeck, ſeght DODONEUS. De vlieghen vergaderen ſeer aen dit gewaſch, gelijck aen andere vuyle ſtinckende Campernoelien: ende ſchijnen dat ſoo op te eten, oft uyt te ſuyghen, dat het ſelve voos ende doorgaet wordt, waer door het ſeer haeſt vergaet. Dan de katten nemen daer noch meer behaghen in: DODONEUS ſeght ſelfs gheſien te hebben, dat de katten de ſelve heel opghegeten hebben, ſonder daer eenigh letſel van te voelen: nochtans ſegghen ſommighe, dat men de vlieghen daer mede ombrenghen can. Flerecijn ghenesen.

141. Een tweede ſoort van Phallus.

H I

Naem. HIer neſſens dient by-ghevoeght de vijſde vande dryentwintighſte van Clusius, het ghene van hem ghenaemt is, ten opſicht vande ghedaente, in't Latijn, *Veretrum canini*, dat is, een *Honts roede*.

Gedaente. Haer eerſte op comen is by-naer ſonder merckelijcke ghedaente, ſoo ghelijck aen een aerdt-buyle, dat de ſelve voor alſulck aengheſien wort, ſonder eenighe wortel ofe peſen, ghelijck de letter H hier aenwijſt, ende op de ſelve manier als de voorgaende *Phallus*. Als de *Membrane*, dat is het buytenſte velleken, open-berſt, oft ghebroken is, comt een ſtanghelken te voorſchijn eenen vinger lanck, ende eenen duym dick, vande ſelve ghedaente van eender honts roede, boven bedeckt met een hoofden eenen duym dick. In't beginſel iſt 't coleur uyt den ſwart groenen, maer wordt ten leſten ſwart. Het ſelve hoofdeken is met hollekens oft cellekens voorſien, ghelijck de *Moerbeſi Fungi*, de welcke mijne ſevenenſeſtighſte goede is. Het gheſeyde hoofdeken ſpreyt ſich uyt op ſijnen tijdt, het welck als dan van onder met eenigh teer plues doortrocken is.

Den onderſten bol is in het eerſte aſchgrauw van coleur, ende ſomwijl roſch-achtigh. Den ſtanghel is in het beginſel wit, ende daer naer met fillemoorte vleckskens beſprinckelt. De letter I vertoont hier verſcheyde figuren.

Deſe Fungi is ſeer ſtinckende, ende in het vergaen ſmilt ſy, ende vergaet als in inck water, waer mede ſy de aerde is ſwart vervende. Hier vertoonen haer de ſelve figuren van Clusius, die met H en I gheteeckent ſijn.

Dit is oock een vergif voor de vlieghen.

142. Een bygheVoeghde Fungi van Cluſius, nochtans verſcheyden van den Phallus, ſonder figuer.

Naem. CLusius beſchrijft achtervolghens de voorgaende een Fungi die hy *Anonymus*, dat is Onghenoemt beſchrijſt, die hy oock ſeydt de alderkleynſte van alle ſoorten te weſen, de welcke de negenendertighſte van Gasper Bauhinus is. Deſe heb ick de *Saet ghevende Fungi* ghenoemt: ſy is de eenenſeventighſte van Ioan. Bauhinus.

Gedaente. Onſen voorghenoemden Clusius ſeght, dat den voorbeſchreven *Phallus* oft *Honts roede*, ſeer verſchillende is van deſe teghenwoordighe *Onghenoemde*, die hy de alderkleynſte is noemende: want ſy is nauwelijcks

lijcks eenen halven duym groot. Daerom ſeght hy, dat ſy ſonder ſteelken is, de rechte grootte van het uyterſte lidt van eenen kleynen vinger van lenghde en dickte, ende het ſelve weſen van een cleyn uytbottende vijghe, aſchvervigh van coleur, ghemeynelijck een alleen waſſchende, oft ſoo wanneer ſy twee, dry oft vier aen maleanderen hanghende voortscomen, ende midts wel rijp ſijnde, boven open ſplijtende, vertoonen haer met een taey en lijmerigh ſap, ende met zadekens van de ſelve grootte als het zaet van den *Cyclamen*, dat is verckens broodt.

Deſe ſeght hy een *Fungi* van den Herft te weſen, ende haer gheboort plaetſe is aen de houte berders, waer mede de canten, beddekens, oft de pleynen in de hoven afgheſcheyden ſijn. Tijdt en plaets.

Noch voeght den ghemelden Auteur hier neffens, dat deſe Fungi oock in Italien waſſchen, alſoo hy bekent, dat het ghedrooght zaet deſer Fungi van ſekeren vrint aldaer herrewaerts over gheſonden is, als ſijnde van een ſeldſame ende onbekende plant, om hem te beproeven oft hy het ſelve was kennende: ghelijcker meer bevonden worden, de ghene uyt een anders wetenſchap haeren lof ſoecken te behaelen. Bemerckt

Beſchrijvinghe van eenen Phallus, uyt ſekeren boeck, ghenaemt Miſcellanea curioſa.

IN het veertiende Capittel aen mijne hondert en ſevenendertighſte quaede, is den Auteur oft de ghelegentheyt vande *Miſellanea curioſa* beſchreven ende bekent ghemaeckt, uyt de welcke deſe volghende *Phallus* wederom ghehaelt ſijnde, hier by-ghevoeght is.

Hoogh duytſche phallus, phallus Germanicus.

VOlghens het verhael der voornoemden boeck, ſoo is deſe vanden Auteur een *monſtrueuſe Fungi* (door de ghelijckeniſſe die ſy is hebbende met den *Phallus* van ADRIANUS IUNIUS) ghenaemt. Deſe ſeght hy ghebrocht te ſijn van ſekeren CHRISTIANUS KISLINGH, weder-comende uyt de *Riphaſe berghen*, gheleghen by *Hirſchberghen*, waer van hy deſe dry figuren ſteldt, ende de eerſte ſoort met de letter K haer hier vertoonende is, als eene eerſt uyt-comende oft uyt-puylende Campernoelie, inde ghedaente van eenen bal, den welcken doorſneden ſijnde is bevonden dat hy met een dunne lichte ſtoffe vervult was; ende in plaetſe van mergh tuſſchen de uyterſte ſchorſe ende het binnenſte velleken, *Miſcellanea curioſa, obſervatione.* LIV. 143. KLM Naem en Gedaente

beſloot een lijmerigh ſap, ghelijck een door-ſchijnende gheleye, dat is, goet gheſtolt vleeſch ſop, eenen kleynen vingher dick: welcke gheleye als onder ſteunt wirde door ghelijck tuſſchen gheweven veſelinghskens oft teere draeykens, vande welcke inden gront twee dunne als teere wortelkens vertoont wierden.

De tweede figure met L vertoont haer ghedaente als meerder volwaſſchen ſijnde tot een merckelijcker weſen van een Fungus: vande welcke den ghenoemden HISLINGH (raeckende den groy van deſe Fungi) ſeer aerdighlijck verhaelt, dat ſijnen medegheſel de ſelve rondt en bolachtigh (ghelijck de eerſte figuer aenwijſt) hadde in een ſackskeņ ghesteken, op dat het de handen in het draghen minder laſtigh ſoude weſen: ende eenighen wegh ghegaen hebbende, heeft deſe Fungi eens uyt-ghenomen, ende de ſelve in een ſoo veranderde ghedaente bevonden, dat de ſelve met verwonderingh haer merckelijck dede lachgen.

De derde figure met M vertoont den Fungus nu volwaſſchen met ſijn blaesken, ende overtrocken hooſdeken. Den ſtele is ghelijck het ey was, al ſamen wit, met veel grauwe ende eenighe ghelijck geile plecks-kens onderſcheyden: de ſelve doorgheſneden ſijnde had binnen gheen mergh in: nochtans tuſſchen de twee ſchorſen was een ſpongiachtigh mergh, ghelijck in den vlierboom, maer veel teerder, ende minder dicht.

Het hoofdeken was overal tralie ghewijſe als een nette van doncker groenheydt: ieder tralie was lijmerigh met eenighe taeye vochtigheydt: ghelijck oock den bol van den ſtele gheſcheyden ſijnde, van beyde de ſijden doorgaet was.

Deſe Fungi waeren van reuck ſeer ſcherp ende doordringhende, ghevende van haer eenen ſeer ſterck rieckenden ſoeten reuck, doch onaenghenaem, als van eenighe laffe ſtinckende vochtigheydt.

Noch verhaelt den ſelven HISLING, dat de ghene dien hem in deſe gheberghten hadden ghebrocht, ſeyden, dat deſe Fungi in het Hooghduytſch ghenaemt wierden **Gicht morcklein** / dat is in't Latijn *Fungus podagricus*, in het Nederduytſch ſoo veel te ſegghen als de **Flerecijn Fungi**: waer van ſy voor-ſekert ſegghen, dat ſoo wanneer jemandt is ſijnen dranck drinckende door den ſtock oft ſtanghel van deſe Fungi, op de ſelve maniere als door een buyſe, een middel is waer door den menſch van het flerecijn ſoude gheneſen worden. Flerecijn gheneſen.

Deſe voorſeyde Fungi ſijn ghevonden in een hooghe valleye van ſeer hooghen berghen, de welcke ghenaemt is *Kynaert*, by een out ende befaemt Caſteel van een heerlijcke familie, *Guiſchiorum ſchof* ghenaemt, een

halſ

half mijle daer van gheleghen,in een doncker en vochtighe plaetſe. Den ſelven Auteur verhaelt, dat deſe Fungi ghemeynder te vinden waeren in Bohemen, ende miſchien van daer op de ghenoemde plaetſe ghebrocht: het ghene aen my cleyn gheloof gheeft, want niemandt als Clusus Bohemen ſoo doorſoght heeft, ende van deſen gheſlachten van Fungi weynigh ghewach maeckt.

Dit is al het ghene ick tot deſen daghe vanden gheſlachte vanden *Phallus* hebbe connen becomen. Ende midts my goet docht, dat de *Ghetralide Campernoelie* (een geſlacht gheheel op haer ſelven ſijnde) met gheen ander beter over een was comende als met deſe, ſoo is de ſelve, als eenigh verr maegſchap vande *Phallus*, haer hier neffens op de ſelve plaet vertoonende: nochtans in het naervolghende Capittel beſchreven.

Het XX. Capittel.

Beſchrijvinghe vande Corael wijſe ghetraelide Campernoelie, in de voorgaende plaet met N ende O aenghewesen. 144. N O

D Eſe getraelide Campernoelie bevinde ick by Clusius in ſijn tweede Deel, in ſijne Byvoeginghe, alſoo deſe aen hem noch ontbrack, als hy met ſijne ghenerael beſchrijvinghe vande Fungi beſigh was: want hy betuyght, deſe Fungi eerſt becomen te hebben in het jaer 1605. ende ſijn eerſte boeck is ghedruckt in't jaer 1601. even wel noemt hy deſe met den alghemeynen naem in't Latijn *Fungus coralloides cancellatus*, dat is *Coraels ghewijſe ghetralide Campernoelie.* Ende het is ſeer waerſchijnelijck, dat Clusius den eerſten vertoonder van deſe Fungi is, alſoo Lobel wiens wercken ghedruckt ſijn in't jaer 1581. van deſe niet en wet te ſpreken, ſoo dat Dodoneus en Bauhinus, ghelijck ick mede, ben ghehouden gheweeſt Clusius naer te ſinghen. Naem.

Haer eerſte weſen is het fatſoen van een groot hinnen ey, ſneeuw wit hebbende onder een cort dun ſteelken oft wortelken, waer uyt vele teere veſelinghskens oft witte wortelkens comen. Het ey gaet daer naer open, verliſende allenghskens ſijn teer wit velleken: als wanneer haer vertoont een nets-ghewijſe oft doorſichtigh tralies-ghewijſe borſeken van veele dweerſe, ſlinckſſe en rechtſe door een ghevlochten roode coraels ghewijſe verſamelde tacken, onder-waerts eenighe vochtigheyt hebbende, die vande vlieghen ende mugghen ſeer begeert wordt, nochtans ſoo vuyl Gedaente

en ſtinckende, dat deſe ſoorte daerom met recht onder de doodelijcke Fungi moeſten gheſtelt worden.

Tijdt en plaets. Het is ſeker dat deſe een ſeldtſaem gheſlacht is, ende in alle gheweſten niet te voorſchijn en comen, want ick met alle middelen deſe gheſocht en ontboden hebbe, maer tot noch toe iſt ver loren arbeydt. Sy is een laete ſoort, als CLUSIUS betuyght, als wanneer deſe in het leſte van October van den *Edelen Heere* N. de CALLAS, op de jacht ſijnde, bevonden wierdt in het jaer 1604. van den welcken CLUSIUS deſe Fungi gedrooght ſijnde, het naervolghende jaer in April heeft ontfanghen: om welcke reden deſe Fungi van CLUSIUS is in het water gheleydt, op dat den ſchilder deſe te naturelijcker ſoude connen vertoonen: de welcke door dit weycken tot haer eerſte weſen by naer ghecomen is.

Sy waſſchen veel in Vranckerijck, tuſſchen het riet, in de vochtighe plaetſen.

Natuer en kracht. Deſe en ſijn nerghens toe goet in de medecijn, dan men ſiedtſe in melck, om de vlieghen mede te dooden, ghelijck ick van de roode Fungi gheſeydt hebbe.

Het Indiaens cottoen Fungiken, in de voorgaende plaete met P aengheteeckent.

DEn goetjonſtighen wel ervaeren Heer Doctoor SYEN, ſijnde den eerſten Profeſſor der kruyden binnen de hooghe ſchole van Leyden, heeft my deſe kleyne Fungi in een dooſken toe gheſonden op den tweeden October in het jaer 1673. met deſe leſte worden van ſijnen brief.

Quod hic includo quò referam ignoro, Fungi nomine ex India fuit translatum: an eò referri debeat, iudicio veſtro committo. Vale.

145. P Dat is: *Het ghene hier in gheſloten is ende u l. toeſeynde, is my onbekent, het is uyt Indien met den naem van Fungus my overgheſonden, ende oft het daer voor kenbaer is, laete aen u l oordeel. vaert wel.*

Naem. Voor het eerſte oft het goedt oft quaedt is, daer van ontbreeckt my de kennis. Immers dat het een ſoort van Fungi is, dats ghewis en waer, alſoo ick dit heel wel ontleedt hebbe, ſoo dat ick het ſelve in't Latijn *Fungus bombaceus Indicus*, dat is, *Indiaenſche cottoen Fungi* ghenaemt hebbe.

Gedaente Deſe was in't gheheel de rechte maete van eenen duym lanck, haer ſteelken was de dickte van eenen neſtel-malie, doch onder en boven van ghelijcke dickte: buyten was het wit, maer binnen een weynigh grauwer, het ghene door de drooghte conde beſtaen: want den ſteel was binnen,

nen vol gheweeſt, maer ick conde wel beſpeuren, dat door de droogh-te het binnenſte mergh ſich te gader hadde ghetrocken, waer door het eenighe hollogheydt ſcheen becomen te hebben.

Het hoofdeken was niet anders als een ſneeuw wit cottoene vloeksken oft bloemeken, even als een ſchilders borſtelken, want de draeykens waeren als van fijne witte ſijde ghemaeckt. Deſe figure met P is de rechte grootte in alle ſijne deelen van het natuerlijck weſen der ghenoemde Fungi.

De reden, dat ick deſe vremde ende uytheymſche Fungi, als mede mijne hondert en dertighſte quaede, ghenaemt den *Bloem tuyl* ende meer andere van vremde landen, in mijnen boeck ten toon ſtelle, is eens deels om den Leſer in alles dat my te becomen ſtont, te voldoen, als mede op dat den ſelven, ſoo danighe Fungi in deſe plaetſen te voorſchijn comende, niet ſoude oordeelen, de ſelve eene nieuw noyt bekende gheſlacht te weſen, maer voor deſen elders bekent en ghevonden te ſijn.

Het XXI. Capittel.

Beſchrijvinghe van eenighe Fungi ſonder figuren.

146. Naem.

OP dat ick niet ſoude naerlaeten alle het ghene dat den verſcheijden gheſlachte der Fungi eyghen is, ſoo ſijn hier eenighe ſonder de figuren byghevoeght, de welcke het ghetal der voorgaende vervolghende, oock vermeerderen ſullen. By ſonderlijck ſijn deſe uyt Ioan. Bauhinus hier aenghevoeght, de ghene van hem ſchijnen alleen bevonden te ſijn, ende weynigh by andere ſchrijvers bekent: waer by eenighe vande mijne haer vergheſelſchappen ſullen, om dit werck te ſluyten.

De eerſte van deſe is beſchreven aen het vierthiende Capittel van Ioan. Bauhinus, de welcke hy noemt in't Latijn, *Fungus pene candidus, pronâ parte Erinaceus:* dat is, *Fungi bynaer wit, van onder ſteeckende als eenen Egel.*

Deſe ſeght hy als een ſeldtſaem wonder der nature te weſen, alſoo het onderſte deel, dat is in de holligheydt vande ſchotel, deſe Fungi beſet is met ſtekende punten, ghelijck aen eenen Egel, waerom hy de ſelve ſoo heeft ghenaemt. Deſen Fungus is een weynigh grooter als een palme van eender handt, minder als de peperachtighe, ende bynaer ſonder ſap. Gedaentē

In de maendt van September in de Boſſchen van Montpelgard heeft hy deſe bevonden: oft deſe goet oft quaedt ſijn, is hem onbekent. Tijdt en plaets.

Hier vertoont den ſelven Bauhinus, aen ſijn vierentwintighſte Capittel 147. Naem.

pittel een ſchadelijcke Fungi , die hy is in't Latijn noemde *Fungi lutei perniciosi ſub pinu habitantes*: dat is , *Geil ſchadelijcke Fungi* , *groyende onder den den pijn boom*.

Gedaente De Fungi die onder den pijn-boom waſſchen , ende ſchadelijck ſijn , verhaelt MATTHIOLUS in ſijne hiſtorien van Duytſch landt , ende oock
Hyero. TRAGUS , die hy ſijn tiende ſoort telt , ſegghende de ſelve groot te we-
Trag. lib.3. ſen ende geil : de welcke ſy ſegghen ſeer gheſocht te weſen vande beeſten,
cap. 1. al iſt dat ſy de ſelve ghegeten hebbende oock ſieck ſijn gheworden.

Sekeren Baron , ſeght BAUHINUS , heeft hem verhaelt , dat ſijne huyſvrouwe van deſe groote geile Fungi by naer gheſtorven is , met vele van ſijne familie, door braken en camerganghen , ende eenighen tijdt ſeer ſieck gheweeſt ſijnde,met perijckel van haer leven.

Ick ben van ghevoelen , oft dit mijne tweeenvijftighſte quaede is , die ick de Africaen Fungi noeme, aengheſien de ſelve ſeer bedrieghelijck can ſijn , alſoo BAUHINUS van deſe teghenwoordighe gheene byſonder aenwijſinghe bekent maeckt : oft ten waer ſaecke dat den pijn-boom aende goede Fungi ſoodanigh quaet ſoude connen toevoeghen , het ghene
148. my onbekent is.

Naem. Een derde ſoort vanden ſelven Auteur,de welcke hy beſchrijft aen ſijn achtentwintighſte Capittel , van hem in't Latijn ghenoemt *Fungi luteoli dicti , colorem mutantes maligni* : dat is , *Gheilachtighe Fungi* , *veranderlijck van coleur* , vande Italianen *Cambiocolori* ghenaemt , ende een quaede ſoort , naer't ſegghen van FERANTIS IMPERATI.

Gedaente Het hoofdeken van deſe Fungi is van ſtoffe als de ghemeyne goede Eycke-fungi , maer nochtans dat ſy terſtondt verſlenſt , ende in taeye ſlijm verandert. Haere veſelinghen oft plues is nues oft ſchuns , ſcheef, ghelijck een nette in malcanderen gheweven , aen het onderſte deel aenclevende,dat ſich lichtelijck van het hoofdeken laet af-ſcheyden : het ſelve is eenighſins bleeck geil van coleur , het ghene daer naer in groen, en-
149. de ten leſten in blauw verandert.

Naem. Noch verhaelt BAUHINUS aen ſijn ſesenſeventighſte Capittel , van een
Gedaente Fungi die hy *Fungus ovatus* noemt , dat is een *Eyerachtighe Fungi* , de welcke hy ſeght niet anders gheſien te hebben , als uyt Elſatien ghewaſſchen , ontrent een Caſteel ghenaemt *Waltmeer* , &c. inde maent April. Deſe heeft de grotte van een lanckwoorpigh rondt ey , op een matigh lanck
150. ſteelken, wit rouw, ghelijck met hair becleedt.

Naem. Behalven de voorgaende , ſoo volght hier een vanden gheſeyden Auteur, beſchreven aen het ſevenenſeventighſte Capittel,die hy begaeft heeft met den naem *Fungus rotundus albus* dat is de *Ronde witte Fungi*.

Volghens

Volghens dat Valerius Cordus in ſijne beſchrijvinghe vande boſſchen deſe aenwijſt, ſoo is ſy de grootte van een peir, ront, van buyten met een bleecke ſchorſe, binnen hebbende een wit ſapachtigh ende ſoet vleeſch, niet in ſtof veranderende, maer ſwinters daeghs ghelijck de pompoenen rottende. Gedaente

Sy groeyt inde Lenten alleen, in het ſant inde ſelve boſſchen. 151.

Aen het achtenſeventighſte Capittel beſchrijft Bauhinus deſe ſijne alderleſte Fungi, de welck hy is den naem ghevende van *Fungus ollularis vel botryoides fimarius*: het ghene in onſe Nederduytſche tale ſeer vremt is luydende, te weten *De pot Fungi, oft de druyf achtighe Fungi uyt het meeſt.* Naem.

Deſe Fungi, naer het ſegghen vanden ghenoemden Auteur, is in't jaer 1606. op den tienden December, ontrent Montpelgaerden, in het peirdemeſt bevonden, ghelijck ſijnde inghedaente aen de witte, groote, dicke ende lanck-worpighe druyven. Gedaente

In het jaer 1608. in October, wandelende met eenighe ſtudenten in de medecijnen, heeft hy bevonden op de canten van den Rhijn neffens eenigh meſt, eenighe Fungi, pots ghewijſe veel by malcanderen, ende eenighe ghebroken, van de welcke eene brekende heeft bevonden de ſelve van een vochtighe ſtoffe te weſen, ſacht, rondt en hol, van grootte ghelijck eenen middelbaeren appel, in ſijn opperſte deel met een ront cleyn open gaetken, ſoo dat Bauhinus ſchijnt te betuyghen, dat hy deſe Fungi op verſcheyde jaeren en plaetſen gheſien heeft. 252.

In mijn Tractaet van de twijfelachtighe, heb ick de derde aldaer ſomwijl voor de deſe Fungi voorbyghegaen, doch als ick deſe in het jaer 1673. op den ſeventienden Mey met beter voordacht bemerckte, ende in goet ghetal ghepluckt hebbe, ſoo is ſy een ſeer verſcheyde ſoort van de derde twijfelachtighe aen my bekent gheworden: want deſe is een ſeer quaede Fungi, die ick ghenaemt hebbe *De quaede haſen oor, met den langhen dunnen ſteel*, in't Latijn, *Auricula leporis perniciosa gracili pediculo longo.* Naem.

Aen mijne derde twijfelachtighe is een foute in den druck begaen, weghens dat haer beſonder aenteeckeningh achter ghelaten is.

Deſe heeft eenen langhen dunnen ſteel, twee duym en een half lanck, ende een ſchrijf-penne dick: den hoet is van de ſelve forme als mijne tweede haſen-oor, de welcke mijne derde ſoort is onder de twijfelachtighe, maer ſy is wel de helft kleynder in de ronde, ſeer dun plat, en ſpongiachtigh van vleeſch, ſeer gladt en ſlijmerigh, met eenen duffen reuck bevanghen, nochtans heel wit van binnen. Ick gheloove dat deſe in haer afgaen van my bevonden ſijn. Gedaente

Tot beſluyt van deſe beſchrijvinghe der Fungi, ſoo ſpeelt deſe leſte

153. haer rol in de ghedaente van het hooft van een grooten coperen hollen naghel, de welcke aen de caroſſen veel te ſien ſijn, te weten den hoet anderhalven duym breedt, heel rondt: den ſtele is een ſtroo dick, onder een cleyn weynigh dicker als boven, twee duym en half lanck, binnen heel vaſt en vol van ſtof. De ſchotel beſtaet gheheel ende al in lanck grau-geil plues, het gene ſeer ijdel en wijdt van malcanderen is ſtaende. Dit ſelve plues is ſeer vremt van forme voortscomende, te weten het comt overhandt, dat is, als de eene ſtrepe voorts-comt, oft ſijn beginſel heeft uyt den ſtele tot aen den randt van de ſchotel, dan heeft het neffens ſtaende ſijn beginſel uyt den randt van de ſchotel tot aen den ſtele: ende daer jeder ſijn beginſel heeft, aldaer is het ſelve plues het alderbreetſte; ende daer het ſijnen uytganck neemt, by naer te niet gaende is: het gene op de ſelve manier is als eenighe lijnwaet wevers, oft andere getouw wercken ghetreden worden, de eene partije draeyen ſijn opgaende ende de ander nedergaende.

Gedaente

Den hoet is boven uyt den witten grauw, heeft niet meer wit vleeſch als een dobbel blat pampier. Deſe heb ick veertien daghen bewaert ſonder eenighen ſtanck oft ſwertigheydt: ſijn even wel niet goedt om te eten.

Tijdt en plaetſen.

Op de canten van de velden in't jaer 1673. op den achtſten van de maendt November heb ick deſe ontrent het dorp van Wijnegom bevonden.

Al iſt dat hier de figuren niet neffens ſtaen, even wel ſijn de ſelve Fungi in mijnen originelen boeck naer het leven gheſchildert.

Het XXII. Capittel.

Verſcheyde Fungi door een vergroot-ghelas gheſien.

Erſt voor al dient noodigh gheweten, hoe ſekeren Engels-man, genaemt Robert Hoock, in't jaer 1667. eenen boeck in het Engels geſchreven heeft uyt-gegeven, de welcke is aenwijſende een inſtrument oft vergroot buyſe, met verſcheyde ghelaſen, de welcke binnen Londen te ſamen met dēn boeck te coop ſijn, met alle haere vremde figuren in print, daer door gheſien. Waer door ick gheſien hebbe dat een van het cleynſte ſandeken ſich vertoonde inde grootte van eenen grooten kaſſy-ſteen, met alle ſijne canten, putten, hoecken, ende doorſchijnende oft doorſichtigh ſijnde, met menighvuldighe andere dinghen buyten mijne beſchrijvinghe der Fungi: welcke *Micoſcropium*, oft ſienbuyſe, ick

Ob. 31.

ek verſcheyde mael geſien hebbe ten huyſe van Mr. Augustinus Boutkens binnen Antwerpen, ſijnde den ſelven een ſeer curius lief hebber, ende onderſoecker, oock een vermaert apoteker ende chimiſt.

Met ſoodanighe vergroot buyſe vertoont den ghenoemden Hoock in ſijnen boeck deſe neffen ſtaende figure: ende dat ſy in het ronde haer hier vertoont, is door de ronde vande figure vande ronde buyſe, daer ſy door gheſien is, waer naer deſe is ghevolght. *Robert. Hoock obſervatione. 20. Fol. 125. linea. 10.*

Aengheſien deſe vergroot-buyſe aen de ooghen doet ſien het ghene door het alderſcherpſte gheſicht der menſchen (ſonder deſen behulp) niet ſienbaer is, ſoo iſt dat het naervolghende gheloof can hebben.

Den gheſeyden Hoock ſeght aen ſijne twalfſte *Schema*, bevonden te hebben op een roode leiren coverture, ghemaeckt ſijnde van ſchaeps vellen. Deſe ſcheen beſchimmelt te weſen: om welcke ſchimmelinghe eens uyt te ſpeuren, ende de ſelve hoedanigheyt te onderſoecken, heeft deſe onder het *Micoſcropio* (dat is de vergroot-buyſe) gheleydt, waer door ſich clarelijck vertoonde, uyt deſe coverture te comen, ende als te groyen menighte van cleyne, langhe, ronde draeykens, oft doorluchtighe ſteelkens, niet teelemael uytghereckt, maer een weynighsken gheboghen door het ghewight van ronde ende witte knobbelkens, groyende aen het top van jeder ſteelken. Vele van deſe knoppen heb ick bevonden heel rondt en effen te weſen, ghelijck de letter A A vertoont. Nom. 31. Gedaente A A

Andere van ghelijcken effen oft ghelat maer ovael oft lanckworpigh, ghelijck de letter B aenwijſt. B

Eenighe waeren een weynigh ghekertelt, ghebroken, ghecloven oft aen het top gheſneden, als de letter C hier bediet. C

De vierde met de letter D waeren als in ſtucken ghebroken oft gelijck ghebriſſelt, gheſlipt en gheſneden, bynaer als eenighe opengaende bloem-knoppen. De heele ſtoffe van deſe gheeſtighe lichaemkens was van heel teere gheſtelteniſſe, ſeer ghelijck aen die vande ghemeyne witte *Campernoelien*: want met een ſpelle gheraeckt ſijnde, vondt ickſe gheheel ſprock ende briſſelachtigh: jeder een ſcheen een beſonder wortelken te hebben: want al hoe wel ſy groeyende waeren aen malcanderen ghelijck een trosken, even wel coſtmen ſien dat jeder uyt een beſonder ſweet gat van het leir uyt-quam. D

Onder deſe warender ſommighe cleyn en cort, als oft ſy maer verſch ghegroyt en waeren, wiens toppen meeſt root waeren.

Andere waeren grooter ende langer, als weſende miſchiens langer uytgheeomen: ende de hoykens van deſe waeren de meeſte ghebroken, ende voorder uyt-ghegeten, ghelijck E vertoont. E

Hoedanighe ſtoffe deſe bollekens in ſich behelſden, heb ick niet connen achterhaelen, ende oft ſy knoppen en bloemen waeren, oft ſaet caskens waeren, is my onbekent, maer ſy ſcheenen waerſchijnelijck te ſijn vande ſelve natuer vande Campernoelien, die ſy niet qualijck en geleken.

Haeren reuck en ſmaeck betuyghde dat ſy heel onaenghenaem ſijn: niet teghen ſtaende dat ſy ſoo teer ende ſonder het voornoemde inſtrument onſienbaer waeren, nochtans de ſelve tot dry verſcheyde keeren over de vlamme vande keirs ghepaſſeert ſijnde, ſijn even wel ongheſchonden bevonden, waer uyt-blijckt, dat haere taeye vochtigheydt ſeer ſterck was.

Beſluyt.

HIer ſtreckt tot blijck, hoe al de quaede Fungi haeren oorſpronck, opgaen en beginſel, uyt-ſchimmel, ſticken, rottinghe, en diergelijcke bederſenis hebben, waer om dat ick hier vervolghens haere nature, quaet en hinderniſſe ſal byvoeghen, aenghesien dat den Leſer de goede vande quaede met ſoo grooten onderſchijt en ken-teeckenen door deſen boeck gheleert is, dat ick hope niemandt ſich magh beelaghen, ſegghende.

Wilt uyt de goede leer het goet tot voordeel trachten,
En van ghelijcken 't quaet tot naerdeel gans miſachten.

HET II. TRACTAET.

HET I. CAPITTEL.

Van hoedanighe nature, ende waerom dat de quaede Fungi niet alleen ſchadelijck, maer doodelijck ſijn.

IN de beſchrijvinghe van het eerſte Deel heb ick betoont van hoedanighe nature dat de goede Fungi ſijn: waer uyt aldaer betuyght wort, dat de goede ſonder ſchade, ongheval en vreeſe moghen ghegeten worden: ende in teghendeel, ſoo iſt nu meer noodigh te leeren kennen de nature der quaede ende ſchadelijcke Fungi, waer uyt ſoo menigh ongheval,

gheval, ſieckte ende droeve doodt ghevolght is. Ende van ghelijcken hebbe ick ghetoont, datter onder de goede eetbaere Fungi (onder de welcke gheene uyt haer eyghen nature ſchadelijck ſijn) nochtans de eene ſoorte beter ende lichter om verteiren is als de andere; op de ſelve maniere by naer als't met de koolen in Brabant gheſtelt is, alwaer de roode koolen by vele medecijnen voor gheneeſmiddel in't ghebruyck ſijn: ende al is't dat de witte koolen oock ſonder ſorge en vreeſe dagelijcks ghegeten worden; nochtans in weecke en ſoorghelijcke tijden van peſte, oft anderſins, als dan worden de witte koolen door het toe-doen der Doctoren vande Magiſtraet oft Policie verboden te verkoopen, ten opſicht van haer quaede ende ongheſonde nature, daer in teghendeel de roode koolen in-achtighe ende voor gheſont bekent blyven. Dodoneus betuyght in ſijne Byvoeghſels, dat ſy ſoo grooten krachten hebben tot alderhande ghebreken des lichaemen, dat de oude Romeynen, als Cato ende andere betuyghen, gheene andere kruyden teghen hunne ſieckten ende qualen en ghebruyckten dan de roode koolen, ende dat wel den tijdt van ettelijcke hondert jaren, eer ſy de medecijns inde ſtadt van Roomen woonplaetſe wilden gheven.

Dodon. 5. deel 20. boeck, cap. 7.

Soo al iſt dat Beverwyck in ſijnen ſchat der geſontheyt de witte koolen boven de roode is prijſende, daer door moeten vanden ſelven de ſavoyen verſtaen worden, oft de witte ongheſlote ſlodder koolen, door welcke onſlotentheydt veel teerder om verdouwen ſijn: want voeght daer by, dat alle de ſoorten van koolen ſwaer om verteiren ſijn, ende niemandt anders beter dienen als die ſwaeren arbeyt doen, hoe wel dat hy de bloem-koolen boven al de andere is prijſende, waer dat hy ſeer in-bedroghen is, ten waere dat ſijne meyninghe gheweeſt was datmen niet anders als de topkens (dat ſijn alleen de bloemkens) ſoude moghen eten, ende dan ſijn ſy noch ſwaer ghenoch.

Beverwijck, het 3. boeck het 3. cap.

Van ghelijcken, oft noch meerder verſchil iſſer onder de quaede gheſlachten der Fungi: want al iſt dat ſy ons allemael doodelijck ſijn, even wel is de eene ſoorte ſoo verſcheyden van nature vande andere, dat ſommighe Fungi den menſch dry, vier, vijf oft ſes daghen in het leven laeten blijven, waer van ſommighe haer vorighe gheſontheydt ſomtijts noch wederom becomen: de andere doen in corten tijdt, te weten van ſes oft acht uren, het leven verlieſen, niet teghenſtaende vele remedien die daer teghen ghebruyckt worden; hoe wel dat ſulck quaet van vele menſchen niet beſcheyden wordt, ende het ſelve ſonder kenniſſe wordt verſchoont met het ghemeyn ſegh woordt: 't is al te ſpade raet ghedaen.

Nature der quaede Fungi.

NOch heb ick voor deſen betoont, dat de oude ſchrijvers gheen verſchil tuſſchen de nature der goede eetbare ende de nature der doodelijcke Fungi hebben beweſen, als dat ſy eenparelijck ſegghen met AVICENNA dat de Fungi cout ſijn tot in het uyterſten vanden derden graed, ende vochtigh tot in het beginſel vanden ſelven.

Aucen. lib. 2. Tract. 2.

Dit en can niet anders aenghenomen worden als vande ſware hinderlijcke Fungi, want het gheen plaets can grijpen ontrent de goede Fungi, alſoo het weynigh minder is als den vierden graed, ende al het gene cout oft heet is tot inden vierden graed, is een-parelijck van al de medecijnen voor doodelijck ghevonniſt: waer uyt ſeker moet volghen, dat die Fungi, de welcke den menſche in ſoo weynigen tijdt doen ſterven, inden vierden, dat is inden uyterſten graed cout ſijn: want ick in het eerſte Deel betoont hebbe, dat de goede Fungi cout ſijn in het uyterſte vanden tweeden graed, ende vochtigh tot het beginſel vanden ſelven.

Oft de Fungi *Excrementa terræ, dat is uyt-worpſels der aerde ſijn,* ſulcks is in het eerſte deel in het eerſte Tractaet aen het vijfde Capittel breeder te leſen. Even wel ſoo ſijn de quaede Fungi wel een grouſaem ſenijn, de wijle dat de ſelve met ſoo vele heete en drooghe behulp middelen ghekooght ſijnde, den menſch ſomwijl in weynige uren doen ſterven: waer uyt te beſluyten is, ſoo jemandt van ſoodanighe alderquaetſte rou uyt de handt ſoude eten, waerſchijnelijck op de ſtaende voet ſoude connen de doot behaelen.

Boven al ſoo moetmen bemercken, dat het de alderſchadelijckſte Fungi ſijn, de welcke door het venijn van eenighe ſlanghen, ſerpenten, oft andere duſdanighe ghedierten, vergiftigh gheworden ſijn.

Theophr. lib. 1. cap. 10.

Daerom ſeyt THEOPHRASTUS, dat de ghene die onder de ſenijnighe boomen, oft ontrent ſenijnighe plaetſen waſſchen, een lijmerighe corſt krijghen: ende waer dat ſy ghepluckt ſijn, ende wegh gheleydt worden, gheheel verrotten, ende in ſlijm vergaen.

Alle de quaede ende uyt der nature doodelijcke, ſijn van haer eerſte opcomſt ſoo quaet als in haer volwaſſchen grootte, behalven dat ſy meer doodelijck en quaeder ſijn, als de ſelve tot bederffeniſſe ghecomen ſijn.

De goede eetbaere Fungi worden oock door haer outheydt bedorven ende doodelijck, het ghene in vele andere goede ſpijſen (bedorven ſijnde)

de) gheſchiet: hoewel dat ſy als dan haer quaet verklicken door ſtanck en ſwertigheydt.

Het II. Capittel.

Hoedanighe teeckenen haer vertoonen aen de ghene die fenijnighe Fungi ghegeten hebben.

Hippocrates, Galenus, Villanova, Avicenna, ende meer andere, betuyghen: als jemandt quaede Fungi ghenut heeft, dat alsdan den ſelven menſch in den krop van de maghe een groote ſwaerte ghevoelt, als ofter eenich ghewicht in lagh: boven dien ghevoelt een groote moeyelijckheydt in de kele, byſonder in het doorſwelghen: jae dat hem de keile ſoo toetreckt, als oft hy gheworght wierde: daerenboven worden al de gheeſten ſoo onſtelt, dat hem het cout ſweet uytberſt *Hippo. lib. 7. ſect. 7.*

Deſe ſwaerte in de maghe, met buyck pijn, wort veroorſaeckt door de grove windtachtighe vochtigheden der Fungi, door de quaede digeſtie in het lichaem voorts ghebracht.

Het worghen oft verſticken wort veroorſaeckt door de grove taeye vochtigheden, oft veel eerder dompen, tot de kele ende haere bewegende ſpiren, dat ſijn muſculen, oprijſende, oft wel nederdalende uyt den hoofde.

Noch ſoo ſijn deſe menſchen ſeer dorſtigh, ende byſonderlijck ſeer gheneghen om cout water te drincken: het welck gheſchiet door hitſighe ende galachtighe vochtigheden, de welcke in de maghe ende dermen ſijn beruſtende, ende door ſlappigheydt van naturelijcke wermte, teghen de fenijnigheydt van deſe Fungi, die door haere bederffeniſſe zijnde ghekomen tot een onnaturelijcke hitte, haere ſcherpigheydt hebben becomen, waer door pijn, dorſt ende begeerte van water werdt verweckt. Ruellius: *Totum corporis colorem in luteum permutant, urinam cohibent &c.* dat is, dat al het coleur van het lichaem verandert ende bleeck wordt, ende belet water te loſſen. Dit geſchiet door verſtoppinghe der doorganghen van de galle tot de dermen, door de grove ende taeye ſtoffe van deſe vochtigheden, ghelijck in de ſieckte, de Geil ghenaemt, de galle te rugh werdt ghedreven, ende met het bloedt haer is vermenghende: oft wel door een groote kroke aen de naturelijcke hitte des lichaems, ende dat door de fenijnigheydt van deſe Fungi, ghelijck men oock ſiet het *Ruell. in Dioſc. lib. 6. cap. 23.*

 bleeck

bleeck worden gheſchieden inde gene die vande vipers ghebeten ſijn.

Het ophouden van urine wort veroorſaeckt door de grove taeye vochtigheden, waer door de blaeſe ende water buyſen worden belet: het gene breeder te ſien is by de gene die *ex profeſſo* daer breeder van gheſchreven hebben.

Noch ſoo ſijnder ander teeckenen, te weten, ſeer onmatigh hicken, pijn inden buyck: ſommige ſijn ſeer tot ſlapen geneghen, het welck *Litargia* ghenaemt wordt: andere worden als raſende, dat ſy moeten gebonden worden: ſy verlieſen den pols, krijgen *convultien*, dat ſijn treckingen inde zenuen, waer naer dick-mael de doot volght. Andere naturen werden beweeght tot braken en camerganck, het welck de alderbeſte teeckenen ſijn, toonende dat de nature haer ſelven tracht te ontlaſten, tot behulp en gheneſinghe.

Alle deſe onſtelteniſſen der nature ontſtaen uyt het quaet der quaede Fungi, de welcke voor-boden oft aenwijſinghen ſijn tot behulp ende ghenees middelen, de welcke op het ſpoedighſte ſonder uytſtel ſullen verſocht, ende den noodigh hebbenden haeſtelijck bereyt ende toe-ghebrocht worden.

Het III. Capittel.

Gheneeſ-middelen teghen het venijn der quaede Fungi.

AEngheſien dat ick voormaels noch ſomwijl gheſeydt hebbe, dat ick het ampt van den medecijn niet raken wil, om buyten mijne beſchrijvinghe der Fungi niet veel te ſeghen; ſoo heb ick voorghenomen alhier eenighe ghenees oft behulp-middelen aen te wijſen, byſonderlijck ſoodanighe als die het aldervaerdighſte, en in alle ſtonden, ende by naer op alle vremde plaetſen te becomen ſijn, eensdeels tot haeſte ontlaſtinghe ende behulp van den noodigh hebbenden; als om dieſwille, dat den menſch buyten der ſteden woonachtigh, door den Doctoor, niet wel ter handt ſijnde, en door ſeker ghemenghelde middelen uyt de Apoteeck, niet ſoo vaerdigh deſe hulpe genieten connen: waerom ſich niemandt ſal beclaghen, dat ick van deſen boeck gheenen Apoteeckers winckel ghemaeckt hebbe, al iſt dat ick wel ſoo veel gheneeſ-middelen voor het quaet der Fungi ghleſen hebbe, datmen een vierde paert van deſen boeck met het ſelve ſoude connen vullen.

Om dan te comen tot de remedien ende gheneſinghe teghen het venijn der quaede doodelijcke Fungi, ſoo iſſer voor al niet beter als in den noodt

noodt den vergheven menſch ſoodanige middelen te gheven, die het vergif doen uyt braken, het welck de beſonderſte ontlaſtinghe van dit quaet is; ten waer dat den menſch te kranck oft te ſwack was: daerom

Drinckt Franſchen wijn voor dit venijn:
Het ſoete melck is goet voor elck.

HIPPOCRATES gheeft voor een ghenees-middel teghen de quaede Fungi den alder-beſten wijn te drincken, ghemengelt met peper, en andere ſpecerijen. *Hippoc lib. 3. ſect. 7.*

Een weynigh water en aſijn, dat is eeck; daer by doende een *Quintijn*, dat is een dragma oorſterlucie, in't Latijn *Ariſtolochia* ghenaemt, alles met eenighe rou hinnen eyeren te ſamen gheroert tot een dranckſken, is ſeer goet, ſeght MATTHIOLUS: jae hy ſeght, dat het ſap vanden rameleyts, dat is peper-radijs, alles gheneſen can. *Matthio. lib. 6. cap. 23.*

Alſem met wijn en honigh ghemenght, hier van met lauw water gedroncken, is ſeer goet. WECKERUS. *Weck. lib. 1. ſect. 12. fol. 323.*

Deſe quael is oock haeſtelijck te helpen door het ingheven vande olie van olijven, het gene den patient doet braken: oft een looghe vande ghebrande wijngaert rancken, met wijn ghemenght, ende van het ſelve eenen roomer ghedroncken. Van ghelijcken de topkens, dat ſijn de jonghe ſcheutkens vande de peir-boomen, oft de peiren ſelver, ghe-knaut, is een behulp voor dit venijn. IOAN. BRUYERINUS. *Bruyer. lib. 9. cap. 21.*

Het ſap van rooy koolen wordt oock ſeer nuttelijck te drincken ghegeven den genen die quaede Fungi ghegeten heeft. DODONEUS. *Dodon. in het 5. Deel 20. boeck cap. 7.*

Noch ſeght den ſelven, dat het wit vanden dreck der ghevoghelte, met huys-ſop dat is vleeſch ſop, oft met ghehonighden wijn gheſoden, het vergif vande Fungi krachteloos maeckt. Oock ſoo wordt dit venijn overwonnen met haenen ſtront ghedroncken met aſijn, oft vande ſelve een looghe ghemaeckt met veel honigh. *Het 3. Deel 15. boeck cap. 24.*

De beſte behulp middel, ſeght PHILARETUS, is hinnen ſtront, ghe-menght met werm water, ende daer van ghedroncken. *S. Ardoi. lib. 3, cap. 63. pag. 213.*

PLINIUS ende IOANNES RHODIUS in SCERIBONIUM LARGIUM ſegghen, dat de buytenſte ſchorſe oft ſchelle vanden peper-radijs (dat is rameleyts) ghenut, een ſeer goede behulp teghen de quaede Fungi is: ende van ghelijcken teghen het vergif vanden *Hyociamus*, dat ſijn *Dulbelli*, dry oft vier greyn, dat ſijn aſen; vanden *Crocus metallorum*, met wat kleyn lauw bier ghemenght ſijnde, ghenut, het gene braken doet: ende eenighen tijdt daer naer de aſſen vande ghebrande *Boleti* met een weynigh vanden beſten wijn, een looghe ghemaeckt, daer van werm inghenomen, *Rhod. in Scribon. larg obſerv. CXCIIX. Plin. lib. 20. cap. 4. Pet Ioan. Fabri lib. 5. cap. 3.*

men, het ghene doet ſweeten, ende de maghe ſal verſtercken: waer door het fenijn, dat noch overbleven is, ſal verdreven worden. PETRUS IOAN. FABRI.

Deſe aſſchen van *Boleti* is ſeer onghereet, ende inde Apoteeck niet te vinden: dit ſoude de aſſchen moeten ſijn van de *Pradelli*, dat ſijn onſe goede *Wey-campernoelien*: welcke aſſchen moetmen becomen, als wanneer in den tijdt van het groeyen ende eten der Fungi, deſe *Pradelli* over al ghenoeghſaem te vinden ſijn, de ſelve eerſt op kleyn vier ghedrooght, ende daer naer verbrandt tuſſchen twee aerde ſchotels, ſoodanigh dat de ſelve haer tuſſchen de handen laeten briſſelen tot ſtof en aſſchen.

De bladeren van wijn-ruydt gheſtooten ende ghegeten, is oock goet.

Moſtaert, oft veel groene kers, orego, oock conſilie de greyn ghegeten, ſijn alle goet voor het ghenoemde quaet.

Het buytenſte van de limoen dun afgheſneden ende gheperſt, het ſelve ſap oft olie met eenen halven roomer Franſchen wijn ghenut, is een van de alderbeſte middelen van allen: het gene my van ſekeren Grave gheſeydt is, van den welcken het ſelve effect gheſien was. Ende alsmen uyt deſe ſchelle gheen ſap conde krijghen, ſalmen de ſelve ſtooten ende met den wijn als voren ingheven.

Aen een jeder ſal bekent weſen, dat den *Theriaca*, dat is driakel, eenparelijck van al de medecijnen tot dit fenijn voor een alghemeyn behulp aenghewesen wordt. Welcke effecten den *Orvietaen* van ghelijcken doen ſal.

Paul. Ægi- net. lib. 5. cap. 54. De Fungi, de welcke fenijnich ſijn door het af eten oft bijten der fenijnighe beeſten, ſeght PAUL. ÆGINETA, die ſullen den menſch niet allen doen ſticken, maer boven dien ſoo veroorſaecken ſy een ſweragie in de dermen. Tot welcke quale aen ſoodanighen krancken ſal ghegheven worden veel decoctie van alſem, oft van vijghen, oft van orego, te ſamen met honich-water gekockt: dat men den ſelven moet doen braken, ende rou gerſte meil werm op den buyck legghen tuſſchen eenighe fijne doecken, &c. Welcke remedien niet al te ſamen connen ghedaen worden, maer ordentelijck ende vervolghens.

Quaede Fungi ſijn bequaem om haer eyghen quaet te gheneſen.

Celſus. lib. 5. cap 27. CORNELIUS CELSUS *Inutiles vocat Fungos*: dat is, dat de Fungi nergens toe bequaem ſijn, ſeght CELSUS.

Hyro. Trag. lib. 3. cap. 1. TRAGUS ſeght: *Fungi in medicina nullius ſunt uſus*: dat de Fungi tot geen medecijnen in't ghebruyck ſijn. Den Leſer ſal in deſe beſchrijvinghe, ſoo onder

onder de quaede, als goede Fungi behulp middelen ghenoehſaem aengheteeckent vinden, ende met loſwaerdighe mannen beveſtight, waer aen het voorgaende ſegghen gans wijken moet; als te leſen is, dat de quaede Fungi voor het flerecijn, bloet ſtulpen, ſweiragien te gheneſen, ende anderſins goet ſijn, ende over-langh in het ghebruyck gheweeſt ſijn.

FABRI betuyght, dat het ſout, ghemaeckt vande quaede fenijnighe Fungi, alle middelen te boven gaet tot gheneſinghe vanden ghenen die doodelijcke Fungi ghegeten heeft. *Pet. Iod. Fabri lib. 5. cap. 3.*

Den ſelven FABRI ſtelt voor eenen alghemeynen reghel, dat het ſout, ghemaeckt uyt jeder fenijn, de ſekerſte remedie is tot het vergif der ſelver: als by exempel, dat jemandt vergheven is van ſerpenten, vipers, van ſpinnecoppen gheſteecken oft ghebeten; het ſout van ſerpenten, vipers, ſpinnecoppen, ende ſoo voorts, hier toe de beſte remedie is, om den menſch te helpen: maer al iſt dat onſe ſtadt van Antwerpen Godt lof, van ſoo veele ervaren Apotekers ende vernuſte chimiſten wel voorſien is, ſoo gheloove ick, datmen ſoodanighe ſouten (op voordeel ghemaeckt) minder vinden en becomen ſoude als gout oft peirelen.

HET IV. CAPITTEL.

Dat het menſchen lichaem op verſcheijde manieren ſeker wratten (het welck Fungi ghenaemt wordt) is voorts brenghende.

OM alles te voorſchijn te brenghen, wat eenigſins de Fungi is raeckende oft behelſende, ſoo docht my, dat ick het naervolghende niet mochte gliſſeren noch voor by gaen: aenghesien het ſelve met verſchijdentheyt den naem heeft, ende oock ten deele de ghedaente ende weſen van ſommighe Fungi is ghelijckende: welcke uytwerpſels in des menſchen nature ſich ſoo veranderlijck vertoonen, het, welck met vele ſoo oude als nieuwe vermaerde Doctoren ende Chirurgijs betuyght ende beſchreven is.

Onder menichvuldighe ervaren Doctoren ſoo betuyght ons DANIEL SENERTUS, dat uyt ons lichamen eenighe Fungi voorts comen, als verſcheyde ſoorten van uyt-ghewaſſchen, van wratten, de welcke op verſcheijde manieren, uyt quaet voytſel, van vleeſchachtighe ſtoffe haer vertoonen: het welck van AMBROSIUS PARE wordt bedeylt, ende ſeer claer uyt-ghelijdt. *Dan. Sen. Hy-pomne ma. 5. cap. 6.* *Ambr. par. 7. boeck cap. 23.*

De eerſte vande vratten noemt hy *Fungi*, doch met den eyghen naem *Myrmecies*, de welcke een vrat oft kinder Fungi is: de welcke haer ſeer cleyn van fatſoen vertoonen, deſe ſijn calleus, dat is herdt, eyghentlijck weerigh gheſeyt: ſy ſijn rondt, dick ende breedt, doch ſoo ſijnſe onder ſelden breeder als een boonken datmen lupine noemt.

Deſe openbaren haer geiren inde handen der cleyne kinderen: en ſomwijl comen ſy ſeer haeſtigh, ende gaen oock al te-met ſeer haeſtigh wederom wegh, oock ſelden compter een alleen, maer wel verſcheyde te ſamen.

Deſe worden gheneſen, ſeght Pare, met gheſtamte porceleyn, oft met bladeren van gout bloem kruyt ende ſout, wel te ſamen gheſtooten. Oock ſoo worden ſy verdreven met olie van tarwe, oft met olie van ſulpher, met ſap van *Celidonie*, dat is ſtinckende gouwe, ende met het melck van het fenijnigh kruydt *Tithymallus*, het ghene hier achter onder de quaede kruyden aengheweſen wordt.

Noch iſſer een tweede ſoort van *Fungus humanus*, dat is *Menſelijcke Fungi*, oft wratten, die hoogher ende ronder uyt-waſſchen, ende hebben twee cleyne wortelkens, ghelijck als draeykens. Leeſt by Pare haer remedie.

De derde wordt ghenoemt *Acrochordon*, ende is een wrat, die een dunne wortel heeft, ende ſy is oock ſeer weerigh, ſonder pijn.

De vierde noemtmen *Clavus*, dat is *Lyck-dornen*, oft exterooghen, die ghemeynelijck aen de teenen oft aen de planten der voeten comen, die hebben eenen ſeer herden wortel, die ſoo diep innewaerts loopt, al oft ſy uyt het *Pera oſtium* haeren oorſpronck nam. Sy gheven een ſteckende pijn, al oft men met eenen naghel gheſteken wirdt, waer uyt ſy den naem van *Clavus* ghekreghen hebben. Deſe ſijn aen veele menſchen maer al te wel bekent, waer toe by naer een jeder ſijnen ſelfs doctor en chirurgijn is.

De vijfde wordt *Thijmus* ghenaemt, ende is een ſoorte veel kleynder uyt-waſſchende als de eerſte ſoort van alle deſen gheſlachte. Deſe is in haer opperſte de bloeme vanden *Thijmus* ſeer ghelijck, waer naer dat ſy oock deſen naem voert. Het is een herde ende oneffen wratte, die onder dun is, ende ſy comen ghemeynelijck aen de ſchammelheden van beyde den gheſlachte der menſchen. Deſe veranderen menigh-mael in kancker, drijvende van haer een vuyle ſtinckende waterachtighe vochtigheydt. &c.

De ſeſde wordt *Sarcoma* ghenaemt, ende van my *Fungus carnoſus*, dat is *Vleeſch-Fungi*: want deſe is een uytwaſſinghe van vleeſch, de welcke uyt het voeytſel der ſelve partijen, al waer ſy comt te ſtaen, haeren oorſpronck.

ſpronck neemt, ende niet uyt eenighe toeloopinghe van eenighe andere humeuren. Ende ſoo verre als deſe uyt-waſſinghe niet onderdruckt en wordt, ſoo comtſe ſeer te vermeerderen, ende ſomtijdts brenghtſe oock taxkens voorts, als oft aderkens oft arterien waeren, daer door datſe haer waſſinghe ende voetſel krijght. Deſe uytwaſſinghe gheſchiet in onſe lichaemen, waer uyt dat een halſ verrotte, ende ſlijmerighe vochtigheyt, al ſweetende uyt bickelt, ende buyten aen het lichaem des menſchs comt te verbacken, ende alſoo de ſelve ſtoffe meer ende meer uyt loopt, ſoo waſter ten leſten een ſwam uyt, dat is een ſamen ghedrongen vleeſchachtighe ſtoffe, op de maniere van een Fungi: oft anders ſoo iſt een ſpecie van een fenijnighe wratte, die men ſomtijts inde been-breucken des beekeneels ſiet voorts comen.

Vremdé vleeſch Fungi.

Als ghebeurt is in het jaer 1661. binnen deſe ſtadt Antwerpen aen ſeker coop-man, de welcke boven ſijn voorhooft eerſte een puyſte kreegh, even ghelijck een mugghe bete, de welcke in weynighe daghen ſeer groot wierde (nochtans ſonder merckelijcke pijn) ende de ſelve was uyt het been onder de huyt haer ſeer groot ende hoogh verheffende (niet teghenſtaende dat den patient alle behoorrelijcke medicijnen was ghebruyckende) ſoo datmen gheraden vondt, de ſelve opente ſnijden ende af te nemen: als wanneer men bevonden heeft dat deſe verheventheydt ſeer herdt, been en hoornachtigh van nature was. Nochtans het ſelve door den chyrurgijn afgheſneden ſijnde, is hier uyt een ſpecie van vleeſchachtighen aenwas voorts ghecomen, op de maniere ende de ghedaente van een Fungus, de welcke dickmael afgheſneden ſijnde, daghelijcks weder aengroyde, ende is ten leſten deſe Fungus ſoo groot gheworden, dat ſy het voorhooft ſeer bedeckte, ende ſoo lanck was, dat ſy tot over den neuſe van het aenſicht hongh, ende dit was de rechte forme van een Fungus, doch gheheel van vleeſch. Welck onghemeen ende ſeldſaem accident aenden perſoon de doot heeft veroorſaeckt, niet teghenſtaende, dat alle middelen, ſoo vande vermaerſte Doctoren als chirugijns ſijn gheoeſent, uyt wiens mondt my dit ghetrouwelijck verhaelt is; hoe wel dat my de gheleghentheydt ende de familie wel bekent is.

Deſe ende ſoodanighe Fungi moghen met recht de leſte plaets onder het ghetal der quaede doodelijcke Fungi beſitten, de wijle dat den menſche vande ſelve comt te ſterven, ſonder nochtans Fungi ghegeten te hebben; want het veldt, oft den grondt daer ſy groyen, ghenict ſijnen eyghen onderganck en verderf, door ſijne eyghen uytworpſels ende vruchten.

HET V. CAPITTEL.

Bevattende eenighe ongheVallen, gheſchiet door het eten der quaede Fungi.

HEt is ſeker, dat ten tijde van HIPPOCRATES en GALENUS weynighe ongheVallen door de Fungi gheſchiet ſijn, als, het gene dat gheleyt is in het eerſte Deel van de goede Boleti ghebeurt te ſijn ten tijde van PLINIUS, als hy verhaeſt van CLAUDIUS den Keyſer, het welck de goede Fungi niet ghedaen hadden; want ſy met fenijn vergiftigh ghemaeckt waeren. Soo dat ick bevinde, dat de meeſte ongheluckеn in den tijdt van hondert en dertich, minder oft meerder, jaeren gheſchiet ſijn, volghens het aenwijſen van CLUSIUS, DODONEUS, BAUHINUS, ende andere Auteuren, die van ſoodanighen tijdt verhaelen.

In het jaer ſeſtienhondert ende dry oft vierenveertich is gheſchiet, ſoo my indachtich is, dat ſekere familien van Antwerpen, ſamen buyten ſijnde tot vermaeck, Fungi ghegeten hadden, van de welcke vele van dat gheſelſchap ſieck wierden, ende langh queelden, ende oock eenighe den ſelven dagh, oft daeghs daer naer ſtierven: hoe wel dat men meeſtendeel dit quaet ende droef ongheval aen de *Cicuta*, dat is de wilde peterceelie, heeft de blaem ghegheven, met de welcke deſe Fungi ghekockt waeren.

Athe. lib. 2. *pag.* 47. ATHENEUS verhaelt, met droeve ooghen gheſien te hebben eene moeder, een jonck maeghdeken haere dochter, ende twee haere ſonen, op eenen dagh te gader ſterven door quaede Fungi.

In het beginſel van het jaer 1657. was tot Loven een ſoldate vrouwe, de welcke met haere twee kinders in de boſſchen daer ontrent eenighe Fungi hadden ghegeten, de welcke ſmorghens alle drye doot ghevonden ſijn. Datmen ſeyde van de quaede Fungi te ſijn.

Op den vierentwintichſten van de maendt Auguſti, in het jaer 1671. in ſekere vermaerde uytſpanninghe, ghenaemt *Londen*, binnen deſer ſtadt Antwerpen, ſijn twee ſonen van den ghenoemden huyſe, (den eenen vijftien ende den anderen dertien jaeren out ſijnde, volghens dat my den eyghen vader weynighe daghen naer het ongheval, t'ſijnen huyſe verhaelt heeft) ſmorghens vroegh een halve mijle buyten der ſtadt naer een dorp Merxem ghegaen, ende hebben aldaer onder de Eycke ende Abeele boomen eenen grooten hoop van de witte platte, ende oock

roode Fungi ghepluckt, de welcke den outſten ſeyde ſeer wel te kennen, voor reden ghevende, dat hy de ſelve voor deſen in ſijne ſchole; tot Waver woonende, aldaer dickmael ghepluckt ende ghegeten hadde, ghelijck ſy deſe oock ſelfs ghekockt ende ghegeten hebben, met merckelijcken graghen ſmaeck en appetijdt ſmorghens ontrent tien uren. Op den ſelven dagh des middaghs ende des ſavondts hebben ſy wederom wel ghegeten van andere ſpijſen, met appetijt ende gheſontheydt: maer des nachts begoſten ſy ſeer te braken, met oock grooten afganck, hebbende ſoo eenighe daghen ghequelt met groote ſlaeperigheyt, want al waer ſy nederſaten, ſlipen ſy, ſoo dat niemandt achter-docht hadde vande quaede Fungi, voor dat de ſieckte overviel: als wanneer gheene behulp middelen noch medecijnen ghespaert ſijn; doch te langh ghewacht hebbende, was alles te vergheefs en ſonder hulpe: ſoo dat den outſten op den vierden dagh, ende den anderen op den achſten dagh gheſtorven ſijn. Haere twee jonghere broeders, de welcke de ſchotel oft panne ghevaeght hadden, ſonder iet beſonders ghenut te hebben, ſijn te ſamen ſeer ſieck gheweeſt, maer door den tijdt ende medecijnen becomen.

Doen ter tijdt heb ick aengheteeckent verſcheyde ghevoelens van ſommighe vermaerde Doctoren, weghens het voor-verhaelde ongheval. Onder al warender eenighe van ghevoelen, dat deſe Fungi weynigh fenijnigh waeren, eens deels ten opſicht vande groote quantiteyt in het eten, als uyt reden dat ſy ſoo langhen tijdt gheleeft hadden, ſegghende, dat die Fungi niet anders als een quaede gheſtelteniſſe tot die kortſen (vande welcke ſy gheſtorven ſijn) veroorſaeckt hebben, het welcke van andere ſpijſen, niet fenijnich ſijnde, ſoo wel can gheſchieden als van die Fungi: ende, dat meer is, ſeyden ſy, ſoo comt den menſch door quaede gheſteltenis des lichaems, oock ſonder iet hinderlijcks ghenut te hebben, van ſoodanighe corts overvallen te ſijn ende te ſterven.

Doch naer mijn ghevoelen ſoude hier teghen met ghegronde redenen veel te weder legghen ſijn, dan ons craekeel ſoude te langhdurigh weſen, daerom ſluyte ick met deſe weynighe verſen.

Wilt u graghe appetijten.
Met de goede Fungi ſlijten:
Dan ſy ſijn oock niet miſ-acht,
Die gheen goede Fungi tracht.
Let op ſoo veel lecker ſpijſen,
Waer uyt dat gheen quaelen rijſen,
Die de tongh en maegh ſijn goedt,
En ons gheven deughtſaem bloedt.

Waerom doch gaen ſpijſen ſoecken
In ſoo onbequame hoecken ,
Daer ons grooten honghers luſt
Met ſoo weynigh is ghebluſt ?
Dat die vremde Italianen ,
Die in't Rijck ſijn van Toſcanen ,
Hun ghenoeghen met dit broot ,
Is door oorſaeck vanden noodt.
Laeten wy ons tongh bedwinghen ,
Daer ſy ſoo veel goede dinghen
Tot behoef en nooddruft heeft.
Siet hoe dat den armen leeft ,
Sonder ſijn ghenegentheden
Naer verkieſingh te beſteden ,
'T is al goet dat Godt hem jont ,
En ſich altijt danckbaer toont.
Wildt ſoo vremde luſten ſterven ,
Eer de Fungi u doen erven ,
Voor den tijdt , een droeve doot :
Schout die , ſoo en iſt gheen noot.

Ter wijlen dat dit werck onder de pers ende druckers handen was , is ons dit naervolghende ongheval op den negenſten vande maendt September in't jaer 1674. weder-vaeren , ontrent deſe ſtadt Antwerpen in de plaetſe ghenaemt Borgher-hout. Iemandt aldaer meynende wel voorſekert te ſijn inde kenniſſe der goede Fungi , heeft de ſelve ſtoutelijck gheplueckt. Seker boerinne daer ontrent weſende, ſeyde hem , die Fungi ondeughende te ſijn , ende dat de ghene die de ſelve ſouden eten , ſieck ſouden worden. Welcke vermaninghe by hem gheen ghehoor crijghende , heeft deſe Fungi, tuys comende , ſchoon ghemaeckt , ghekockt , en oock ghegeten ; niet teghenſtaende , datter jemandt vande familie ſeyde in het ſchoon maecken , dat de ghene die van die Fungi eten wilden, eerſte ſijn teſtament ſoude maecken , met meer andere vermaninghen ende omſtandigh heden. Niet te min ſijn de ſelve Fungi van dry perſoonen ſmakelijck ghegeten : dan de ſelve eters ſijn weynighen tijt daer naer alle dry ſoo ſieck gheworden , dat ſy alle haere heylighe rechten ontfanghen hebbende buyten hope waere van haer leven : doch ſijn even wel alle dry door hulpe der medecijnen ten leſten noch becomen. Even wel is my verhaelt van perſoonen , de welcke ten ſelven tijt binnen den huyſe

huyſe de reſterende rouwe Fungi met kenniſſe beſichticht hebben, dat ſy de ſelve voor goede ghekeurt hadden : ſoo dat dien volghens te ſpeuren is , datter onder de ghene , vande welcke de krancken ghegheten hadden , quaede met goede ſijn vermenghelt gheweeſt.

Eynde van het tweede Deel.

HET DERDE DEEL,

Inhoudende de aenwijſinghe der Aerd-buylen, ſoo goede eetbaere, als quaede doodelijcke.

Daer beneffens wordt gheleert de noodtſakelijcke kenniſſe der quaede inlandtſche fenijnighe kruyden, bloemen, wortelen, ende vruchten met alle haer natuer, kracht, ende gheneeſmiddelen.

Inleydinghe tot het derde Deel.

VOor al ſoo is noodigh bemerckt, hoe dat de *Aerd-buylen* beſtaen in veel verſcheyde ſoorten, waer van de twee eerſte ſoorten noydt eenigh loof, kruyt, noch iets diergelijcken voortsbrenghen: oock de eene ſoort is goet en eetbaer, ende de ander quaet en doodelijck.

Het eerſte gheſlacht van deſe beſtaet in oprechſte goede *Aerd-buylen*, dē welcke niet anders ſijn als *Aerd knobbelen*, oft *Buylen*, de ghene onder die aerde vergaert ſijnde, noydt buyten den buyck der ſelver aerde gheboren worden; ende tot volcomen waſdom aldaer ghecomen ſijnde, even wel in haer moeder beſloten blijven.

De andere mede ſoort, dogh quaet, vertoonen haer buyten de aerde, ende ſijn een rechte ſoort van quaede Fungi.

Boven dien ſoo becomen wy noch twee ſoorten van *Boom-buylen*, waer van de eene ſoort in groote menighte onder de aerde aende woltelen van ſommighe boomen voorts comen, ende moghen oock *Aerd buylen* ghenaemt ſijn: want de andere ſtaen buyten de aerde, aen de houtachtighe tacken der boomen, oft uyt den ſtamme; met noch een derde ſoort, de welcke uyt de bladeren der boomen voorts comen, hoe wel dat deſe twee leſte, gheen *Aerd-buylen*, maer *Boom-buylen* moeten ghenaemt worden.

De leſte ſoort, ſijnde oock oprecht *Aerd buylen*, worden loof oft *Kruydt draghende Aerd-buylen*, in't Latijn *Tuber terreſtre faliaceum* ghenaemt, aenghesien die ſelve kruydt, bladeren, rancken, ſtanghels, bloemen, vruchten, en zaet voorts brenghen.

Hier is, beminden Leſer, te bemercken, hoe dat ick in deſe beſchrijvinghe my op ſoodanighe maniere niet hebbe connen voeghen, oft vervolghen, ghelijck inde twee eerſte Deelen alwaer bynaer alle de vruchten, die op eene plaet ſtaen, oock meeſten-deel onder een oft twee Capittels begrepen worden, het ghene hier in dit Deel niet promtelijck is connen achtervolght worden, om dieſwil datter ſommighe vremde Indiaenſe ende uyt-landtſe vruchten ſijn tuſſchen ghevoeght (een jeder onder ſijn beſonder Capittel) vande welcke my de figuren niet vertoont en ſijn. Even wel ſullen de letteren A B C aen den cant, jeder plant in ſijnen voorgaenden nomber door de plaet aenwijſen.

Belangende het tweede Tractaet tracterende vande quaede doodelijcke kruyden, de ſelve ſullen oock ſomwijl voorts ſchrickelen, ſonder dat de ſelve kruyden inde plaeten ſtaende altijt ſich achtervolghen ſullen inde beſchrijvinghe, maer dickmael met andere ſonder de figuren onder een gemengelt ſijn. Ende in het leſte ſullen vele verſcheyden kruyden, vruchten en bloemen, ſeer quaet ende onghesont van haer natuer, ſonder genighe figuren alleen beſchreven ſijn.

HET EERSTE TRACTAET

HET I. CAPITTEL.

Beſchrijvinghe der goede eetbaere Ard-buylen: waer in ghetoont wordt, hoedanigh gheſlacht de ſelve ſijn.

ICk bevinde, dat Theophraſtus, MATTHIOLUS, DALESCHAMPIUS, ende meer andere oude ſchrijvers, de welcke *ex professo* in deſe materie gheſtudeert hebben, ende ſeer ervaren ſijn gheweeſt, oock vele verſcheyde vremde ſoorten onder de *Aerd-buylen* getelt hebben, waer door ſy onder malcanderen niet weynigh getwiſt hebben: als wanneer den eenen alle de planten, hebbende ghebolde wortelen, ghelijck *Verckens broot*, oock *cyclamen* ende *Panis porcinus* ghenaemt, als mede den *Kranen beck met den ghebolden wortel*, in't Latijn *Geranium tuberoſum* ghenaemt, ende menighvuldighe andere deſen ghelijckende, alle te ſamen onder de *Aerdbuylen* menghen, vande welcke in dit Tractaet breeder te leſen is.

Ende om niet wijdt buyten het naeſte maeſchap der Fungi te ſpreken, ſoo iſt noodigh hier te beginnen met ſoodanighe, als de ghene meeſt

met

met de goede *Fungi* inde nature ghelijck ſijn, als te weten van die de welcke gheene wortelen, veſelen, draeykens, ſtelen, bladeren noch bloemen hebben, maer alleen bollen, bobbelen, oft gheſwillen, van-de welcke ſommighe onder de aerde ende oock andere boven de aerde groyende ſijn; ende niet anders ſijnde van ſtoffe, als een corſte oft vel-leken, waer in eenighe witte ſtoffe (als in de caſtanien) beſloten is.

De oprecht *Aerd-buylen*, de welcke in Italien Hiſpagnien, Bohemen, en andere plaetſen (behalven in Nederlandt) veel in het ghebruyck ſijn, ende ghegeten worden, is een ghewaſch onder d'aerde voorts ſettende ende vermenighvuldighende, beſonderlijck in drooghe ſavelachtighe aer-de.

Evenwel is vaſtelijck te beſluyten, dat de ſelve niet anders van nature ſijn, als overtollighe vochtighe humeuren der ſelver aerde, die ſy in den winter ontfanghen hebbende ſoo te ſamen ghedronghen ende vergadert is, op de ſelve maniere, ghelijck alle de apoſteumen der aerden haer ſijn ghewoon by een te voeghen, alſoo de ſelve vergaderinghe haer tot geen ander gheſtelteniſſe oft nature heeft connen veranderen, als in eenigh minerael, oft anderſins; om dieſwille datter eene ſeer onſeker ende twij-felachtighe gheſtelteniſſe in is, door de welcke deſe noch gheeomen ſijn tot eenigh boom-ghewaſch, kruydt, oft eenigh gheſlacht van *Camper-noelie*, aen de welcke ſy nochtans meeſt ghelijckende ſijn.

Noch ſegghen een-parelijck alle de Herbariſten, dat de Aerd-buylen voortscomen door den donder, want hoe het meerder dondert ende re-ghent, hoe dien volghens meerder ende grooter buylen bevonden wor-den, het ghene de aerde ghenoch vertoont, als wanner ſy door ſooda-nich onweder open berſt, door welcke kloven ende ſcheuren haer de *Aerd-buylen* vertoonen dat ſy aldaer te vinden ſijn.

Oorſaecke vanden naem Aerd-buyle, met meer andere eyghen namen.

DEſe vruchten worden in het Grieckſch ὕδνα ghenaemt, dat is ſoo veel te ſegghen als vruchten voorts ghecomen vanden reghen: ende in het Arabiſch *Ramech, Alchamech, Tamer* ende *Kema*, het ghene al den ſelven ſien beduydt: want deſe vruchten aldaer eerſt by de Griecken en Ara-biers bekent en bevonden ſijn gheweeſt. In't Latijn worden ſy *Tuber*, oft *Tubera terreſtria*, dat is, *Aerd-buylen*, in't Italiaens *Tartuſi*, *Tartoſle* ende *Tertu-ſola*: in't Spaenſch *Turmas de tierra*: in't Franſch, *Truffele*: in't Hoogh-duytſch, Erdt morchel: het gene al te ſamen jeder in ſijn tale niet anders

 bediet

bediet als *Aerd-buylen*, gheſwil oft apoſteumen der aerden. DIOSCORIDES heeft deſe oock met den naem van wortel ghenaemt. DODONEUS ſeght, dat ſy van veele oock *Swammen* gheheeten ſijn, om dat ſy de *herts ſwammen* niet ſeer ongheliјck en ſijn. Noch worden ſy van andere in het Griecksch *Pezicæ* ghenaemt, op de menier als de Fungi de welcke ſonder wortel oft ſtelen te voorſchijn comen: hoe wel dat ſy oock wel moghen *Donder klooten*, in't Latijn, *Catabates*, gheheeten worden, om dat ſy door den donder groyen en voorts comen: noch worden ſy in het Griecksch ὕδνον, *Idna* dat is *Eerdt-buyl* genaemt.

HET II. CAPITTEL.

Ghedaente vande inwendighe goede Aerd-buylen oft Tartufi.

NOM. 32. ALiſt dat deſe onſe eerſte, ende oock de eenighſte ſoorte vande rechte *Goede inwendighe Aerd-buylen* in verſcheyde ghedaenten ſich vertoonen (als hier naer beſchreven ſtaet) ſoo nochtans beſtaen ſy maer in een beſonder gheſlacht, ſonder meer, te weten voor haer ſoort.

A Gedaente. Sy ſijn eetbaere goede vruchten, de ghedaente van ronde bollekens. Onder deſe ſijnder ſoo groot als kaets-ballen, oft als groote queappels; doch ghemeynelijck kleynder. Van deſe is het meeſten deel buyten ghebult, gheknobbelt ende oneffen: nochtans ſijnder onder de ſelve de welcke ſeer effen, gladt ende lanckworpigh rondt als een ey ſijn. Buyten ſijn ſy ſwart oft bruyn roſch van ſchors oft velleken, het welck tamelijck herdt en vaſt van ſtof is, bynaer op de ſelve manier als de muyſen met ſterten ſijn. Haer binnen ſtof is geil wit-achtigh mergh, het welck in ſommigh ſoo vaſt als een morwe caſtanien is, maer ghemeynelijck droogher en vaſter als onſe beſte knollen oft rapen ſijn. Sy groyen ſomwijl thien, twaelf, meerder ende minder, oock dry oft vier te ſamen, dicht op een ende teghen malcanderen, maer jeder op ſijn ſelven, dat is, niet vaſt te ſamen hanghende; oock ſomwijl een alleen, maer ſeer ſelden, de welcke ghemeynelijck de gladde effen ſijn. Noyt en hebben deſe eenighe peſen, draeykens oft wortelkens. Onder de aerde ſijn deſe te vinden een en halven vingers lenghde diep, ſomwijl dieper, ende oock ſomwijl maer een vinger lidt diep: als wanneer de aerde haer van een ſcheydt oft open ſplijt: het welck hoe ſy on-dieper ſijn legghende, dies te meerder gheſien wort: want ſy ſomtijts niet dieper ſijn ligghende als dat ſy nauwelijck met aerde bedeckt ſijnde haer ſelven ſoo verheffen, ende

doen

: én
:s,

No

Ged

doen uyt-puylen dat ſy haer door de ſpleten vande aerde ten toon ſtellen: welcke teeckenen verweckſels ſijn dat deſe Aerd-buylen in ſoodanighe ackers ende velden jaerelijcks gheſocht worden. Plinius ſeght, dat de plaetſen daer de *Aerd-buylen* groyen, gheenſins uyt-puylende noch verheven ſijn: maer daer teghen ſtellen ick deſe verſen vanden Poëet Martialis.

Rumpimus altricem tenero de vertice terram,
Tubera, Boletis poma ſecunda, ſumus.

Wy buylen vander Aerd doorcliven t'voeſter-velt
Met ſachten bol, en ſijn Boleti naer gheſtelt.

De oorſaeck van dit verheffen is een recht teecken dat ſy als dan tot volcomen waſdom ende rijpigheydt ghecomen ſijn, op ſoodanighe manier als de gheſwillen ende apoſteumen aen des menſchen hals, armen, beenen, ende andere leden ſich eerſt in het vleeſch, ende daer naer onder de huyt vergadert hebbende, met verheventheydt uytwendigh vertoonen dat ſy tot rijpheydt haer gheſtelt vindende ſchijnen te willen uyt-berſten.

Plinius ſeght dat deſe *Aerd-buylen* meeſten-deel in den Herft te vinden ſijn als't veel ghedondert ende ghereghent heeft: ende Dioscorides ſeght, datmen die in de Lenten meeſt uyt graeft. Tijdt en plaets.

Haer ghewoonelijcke plaetſen ſijn op drooghe ſandtachtighe en ſavelachtighe grondt, al waer veel kleyn leegh gheboomte pleegh te groyen: beſonderlijck in Italien, boven dien in Oſtenrijck, Hongarijen, Bohemen, ende inde aen-grenſende plaetſen.

In Brabant is dit ghewaſch niet bekent, noch te vinden, behoudelijck dat ick in't jaer 1662. eenighe van deſe buylen uyt Florencen in een dooskem, in groene natte boom-moſch bewonden, hebbe ontfanghen: ende alſoo ick de ſelve op beqnamen tijdt en ſtondt becomen heb, ſijn de ſelve ſonder uytſtel door my inde aerde van mijnen hof behoorlijck begraven, oft gheplant. Doch tot mijn leedt weſen (door den hovenier die vande ſelve gheen kennis hadde) in het voor-jaer omghegraven ende uyt-gheworpen, de welcke ick neerſtigh heb naer-gheſoght, ende bevonden dat ſy ſeer vermenighvuldight waeren, vande welck ick een die ick nochtans achter comen hebbe, weder gheplant hebbe, ende met meerder achtinghe promtelijck inden Herft hebbe naer gheſoght; maer hebbe niet anders als de ſchorſchen ledigh ende als uyt-ghegeten bevonden, ſoo dat ick twijfele oft de binnen ſtoffe gheheel verteirt was, oft vanden

mol op-ghegeten; alſoo de ſelve mollen als doen wel teghen mijnen danck meeſter van mijnen hof waeren.

Ghebruyck.

TOt Roomen ende in Toſcanen worden ſy vande boeren in groote menighten uytgraven, ende aen de groote achtbaerſte perſoonen verkocht, de welcke de ſelve (volghens het ſegghen van MATTHIOLUS) meeſten deel in het avontmael eten. In Bohemen ende de omligghende plaetſen worden ſy by het vleeſch ghesoden, als knollen oft rapen. Noch ſoo worden ſy veel rou ghegeten, oock ghebacken ende gheſtooft, want ſy nemen de ſmaeckelijckheydt van alle ſauſſen naer hun diemen daer by doet. Noch betuyght MARTIALIS, dat deſe *Aerd-buylen* in oude tijden ſoo veel gheacht wierden ende ter tafel quaemen als de *Campernoelien.*

Matth. lib. 2, cap. 139.

Matialis lib. 13. Epig. 49.

Natuer ende kracht vande goede Aerd-buylen.

HEt is ſeker, dat het can vaſt-geſtelt worden, dat de eene van d'andere verſcheyden van natuer ſijn, ende dat naer de gheleghentheyt vanden gront, oft de nature der aerden, inde welcke ſy bevonden worden (als blijckt by daghelijckſche ondervindinghe in onſe rapen oft knollen, waer vande eene ſoort ſeer droogh, ende de andere ſeer nat ende waterachtigh is.) Al iſt dat ſy uyt een fonteyn voorts comen, nochtans wordt de aerde op de eene plaets door de ſon meer gheſuyvert als op de andere: ende dat noch meer te bemercken is, naer advenant dat de aerde van haer eyghen natuer gheſteldt is om haere lucht gaetkens oft ſweet gaetkens te ontſluyten, waer door ſy haer lichaem ontlaſt van overvloedighe vochtigheydt, ende andere qualen, door welcke ſuyveringhe deſe vruchten dienvolghens te beter van natuer ſijn.

Evenwel ſoo dunckt my, dat deſe *Aerd buylen*, hoedanigh ſy weſen moghen, oft waer dat ſy bevonden worden, niet anders en is als een ſamen-voeghighe van alle aerdachtighe vuyligheydt, de gene de aerde niet heeft connen uytbraken, noch tot buyten haer lichaem (dat is de aerde) brenghen, by een vergadert heeft in ſoodanighe bobbelen, al-oft ſy allen dit onnut op ſekere plaetſen by elkanderen vergadert, ende te ſamen dede verſchuylen, waer door de aerde oock ten deele van haer quaet ontlaſt wordt. Waer op dat het ſegghen van PLINIUS ſeer wel dient, ſegghende, dat de *Aerd-buylen* eene vochtigheydt is van ſeker gheſtelteniſſe,

daer

daer by krijghende noch andere ſtoffen die de eerſte ſtoffe omvattende is, waer door dit te ſamen een herdigheydt ende ſtijvigheydt onder de aerde becomt, het welck ſeer waerſchijnelijck is, volghens het exempel van IOAN. BAUHINUS, ſegghende, dat ſeker veldt-heer, met name LARTIUS LICINIUS, eens eene *Aerd-buyle* in den mondt hebbende, ende daer in bijtende, heeft bevonden datter eenen penninck binnen was, den welcken door ſijne tanden gekromt en geplet wiert, waer uyt te beſluyten is dat deſen penninck, onder de aerde gheweeſt ſijnde, van de ſtoffe der *Aerd-buyle* omvanghen is, en in haer beſloten ſijnde, bewaſſchen is.

AVICENNA ſeydt, dat het de alderbeſte *Aerd-buylen* ſijn die op ſavelachtighen grondt bevonden worden, ende als ſy buyten wit ſijn, ende geenen ſwaeren reuck en hebben.

Avicenna Plempij canon. Medi. lib. 2. Tract. 2. cap. 11.

GALENUS betuyght, dat de *Aerd-buylen* gheacht moeten worden onder de dinghen, die gheene beſondere ſmaeckelijckheydt oft kracht en hebben: welcke dinghen ghemeynelijck een voetſel van haer gheven dat oock noch werm noch cout en is: van het welck niet anders kennelijck is, dan dat het een weynigh naer den couden treckt.

Galen. de alimen fa. cult lib. 2.

Maer AVICENNA, aen de voor aenghewesen plaetſe, heeft hier op beter ghelet, ſegghende, dat deſe vruchten meer aerdachtigh als waterachtigh van natuer ſijn, ende gheene ſmaeckelijckheyt in haer ſelven hebben, ende herdt om te verdouwen ſijn. Boven dien ſeght hy dat ſy dick, grof, ſwaer ende melanckcolijck bloet in het lichaem doen groyen, ende dickmael ghegeten, het hooft ende de zenuen ſchadelijck ſijn; oock een popelſije, gheraecktheydt, ende vallende ſieckte pleghen in te brenghen ende te veroorſaecken.

VIDIVIDI ſchrijft, dat de *Aerd-buylen*, de welcke van ſommighe worden rou ghegeten, van een rou ende grof aerd-achtigh voetſel ſijn, doch niet ſoo onghesont als de Fungi.

Vidividi, Tom. 3. lib. 4. cap. 10.

Noch ſeght ORIBASIUS, dat de *Tubera* een ſamen treckende kraght hebben, want de ſelve ghegeten, verwecken braecken en walginge der magh, ſtoppen den buyck loop, ende ſijn ſeer dinſtigh om het bloet te ſtulpen.

Oribaſi. lib. 3. cap. 18.

BRUYERINUS ſeght, dat de *Oeſters* de rechte *Tubera* vande zee ſijn. Daeren-boven ſeght hy dat de *Aerd-buylen* by de Mooren voor gans doodelijck gheacht worden, ende bekent ſijn.

Ioan. Bruye. de recibaria lib. 9. cap. 19.

Hier is te bemercken, hoe on-eenigh dat het ghevoelen der ouderen is: want SCHRODERUS ſeght, dat de *Aerd-buylen* een delicate ſpijſe is, maeckende goeden appetijt, ende verwecken tot venus, waerom het ghebruyck oock ſober ſijn ſal, te meer om dat ſy ſwaer van hokinghe

Schrode. diaetetica. Tom. 2. cap. 7. pag. 37.

ghe inde maghe ſijn, ende veel winden veroorſaecken.

Pet. Ioan. Fabr. lib. 5. cap. 6. Fabri. De *Aerd-buylen* (ſeght hy) ſijn vochtigh en cout, ſeer rou om verdouwen, veroorſaecken veel rouwe, grove humeuren, uyt de welcke ſware ſieckten vooorts comen, die ſeer moyelijck om te ghaneſen ſijn. De ghene die deſe veel ghebruycken, krijghen veel tijts een lammigheydt inde lidmaten des lichaems, door welcke quaelen vele haer leven eyndighen.

Hoemen de Aerd-buylen can doen voortscomen ende groyen.

Ioan. Tack. Phasis 111, pag. 48. Ioannes Tackius verhaelt, dat ſommighe ſegghen, dat de *Aerd-buylen* door conſt te verweecken ſijn. Te weten, eenighe *Aerd-buylen* den tijdt van twee uren in ſchoon reghen-water gheſoden zijnde, ſalmen het ſelve water in eenen gieter doen met een langhe buyſe, hebbende kleyne ſpruyt gaetkens, ghelijck de ſelve waer mede datmen de hoven beſproyt. Dit gheſeyde ſop oft water gheſproyt over eenighe wel ghemeſte ende daer toe bereyde bedden, ſoo ſalmen aldaer in corten tijdt van de ſelve *Aerd-buylen* bevinden voorts te comen.

Het III. Capittel.

Beſchrijvinghe van ſes Indiaenſche Aerd-buylen, ſonder figuren.

Van de Aerd-noten.

Clusius bewijſt ons uyt de Beſchrijvinghe van Nicolaus Monardus, in ſijne aenwijſinghe van de vremde uytheymſche planten en ghewaſſchen, dat in Peru een ſeker *Vrucht onder de aerde is groeyende*, de welcke van den ſelven ſchrijver in't Latijn *Fructus ſub terra naſcens* oock ghenaemt is; ende van Dodoneus *Nux terreſtris*, dat is *Aerd-note* gheſeyt. Op de ſelve manier, ſonder wortel oft ſtruyck, als de voorſeyde *Aerd-buylen*, groeyen deſe oock onder de aerde, lanckworpigh rondt als eenen halven vingher: buyten Caſtani-bruyn, maer binnen wit, hebbende den keeſt ghelijck aen een amandel, in twee deelen ſcheyd-baer, ſmakende als haſenoten. Sy worden verſch ende oock ghedrooght rouw ghegeten, maer ſy ſijn 't beſt ghebraden, want ſy ſijn van natuer de maghe verſterckende ende verdrooghende: doch te veel ghegeten beſwaeren

ſwaert ſy 't hooft. De Weſtindianen achten die veel, want het een ghetemperde ende middelachtighe gheſteltenîſſe heeft: waerom ſy de ſelve voor een goede vruchte ſijn nuttende.

Van de Curcas.

BY den voornoemden CLUSIUS ſtaet ons noch ten toon ſeker *Aerd-buyl*, die hy *Curcas* noemt, die de Indianen in haere taele *Chiviquilenga*, dat is kleyne *In hame* oft *Capata* noemen. Sy is in Cayro in Egipten oock ghemeyn, alwaer ſy oock *Curcas* ghenaemt wordt. Het is een vrucht van het eylandt Malabar, groyende onder d'aerde ſoo groot als een haſenote met haer ſchellen, maer niet ſoo rondt, wit, ſmaeckende als gheſoden *Aerd-buylen*: ſy is een wildt ghewaſch, dat niet ghezaeyt en wordt.

SERAPIUS ſeydt, dat het wel ſchijnt te weſen de vrucht, diemen met een ghebroken wort noemt *Habalculcul*: wiens ghebruyck het zaet vermeerdert, maer veel galle in het lichaem veroorſaeckt, waer door den menſch corſel ende onſteken wordt. Doch CLUSIUS meyndt dat SERAPIO met dien naem ſijn *Cecacul* verſtaet: ende dat deſe *Curcas* de *Tragi* van DODONEUS is; het ghene nochtans ſeer verſchilt, aengheſien dat de *Traſi* groen, lanck lieſ-achtigh loof hebben, ende de *Curcas* gheen loof en becomen. *Serapio.lib. ſimpli. cap. 225.*

Vanden wortel Itelpou ſoo dick als het dye van een mans been.

DEſe is oock een wortel in het eylandt Malediva van ſelfs onder d'Aerde voorts comende, ſonder datmen het ſelve behoeft te oeffenen, ſeyt PYRAD, naer het aenwijſen van DODONEUS. Deſe buylen ſijn rondt, ende ſoo dick als twee vuyſten. Men ſtootſe oft vrijſſe teghen eenen herden ſteen: daer naer leghtmen de gheplette vrucht op eenen doeck in de ſon te drooghen, waer door dit ſeer ghelijck aen een ſtijſſel oft ameldonck wordt: ende is een ſeer wit meil: waer van ſy ſmaeckelijcke boeckskens ende pap van maecken, doch de maghe wat laſtigh en beſwarende. Deſe magh wel de *Meil-wortel* van Malediva genaemt ſijn.

Noch beſchrijft DODONEUS een ander wortel van Malediva, die hy ſeght by de ſpijſen ghedaen wordt, alwaer ſy ſeer lecker ſpijſen van bereyden. Deſen wortel wordt ſoo dick als het dye van een mans been: ende wordt ſeer neerſtigh ghezaeyt ende gheoeffent, niet van ſaet maer van

cleyne ſtuckskens gheſneden van den ſelven wortel, ende in de aerde gheſteken oft ghegraven.

Van de Manoli.

Nic. Monard. ſimpl. medic. Hiſto. apud. Cluſium lib. 10. cap. 60.

MONARDUS ſeght, datter in Braſilien ſeker ſwammen oft wortelen onder de aerde, veel te ſamen aen teere draeykens hanghende, groeyen: de welcke eenen keeſt inhoudende ſijn, niet grooter als een tamme haſenote ende van den ſelven ſmaeck. Sy ſijn met een dunne ſchorſe bedeckt, ghelijck de hauwe van de erweten, maer ſijn aſch grauw van coleur. Deſe worden van de Braſilianen ghegeten ende *Manoli* ghenaemt.

Van den Siculus.

DEn gheleerden IOAN. BAPT. CORTESIUS verhaelt, datter een ſeer cleyn wortelken is, eenen duym groot, het ghene *Caſtaniken* gheheeten wort, waſſende op den oever vande Meſſiniſe zee, het welck in het eynde van Auguſti ende in het beginſel van September ghemeynelijck verkocht wordt. Dit is aldaer *Siculus* ende oock ghemeynelijck *Baſiſſi* gheheeten, het welck oock veel voorts comt inden *Drepanenſis Acker* onder de gheſlachten vande bol vruchten, als aiuyn ende andere: ſy ſijn van ſoeten caſtani-ſmaeck: uyt welckers beſchrijvinghe van deſen wortel by hem beſchreven, ick giſſe dat het een ſpecie moet ſijn vanden *Ornitogel*, de welcke, iſt datmen den grooten herbariſt RUELLIUS wildt ghelooven, ſoo wordt deſen *Siculus* by de oude ſchrijvers aenghegheven bequaem te ſijn tot het ghebruyck van koren broot te maken, de welcke ſoo wel rou als ghekoockt ſijnde boven de caſtanien ghepreſen worden.

Vande Folim oft Tigers-melck.

Kircher. magnetico nat Regno. ſect. 3. cap. 5. pag. 146.

DEn Eerw P. ATHANASIUS KIRCHERUS verhaelt van een wortelken in het rijck van China, die ghelijck is aen de Fungi, het welck aldaer *Folim*, ende in onſe tael *Tigers-melck* ghenaemt is. Deſen wortel heeft wonderbare kracht teghen de puyſten, ſoo voor kinderen als volwaſſchen menſchen, oock teghen alle heete ſieckten, iſt datmen naer het innemen vanden ſelven wortel ſweet. Het is voorwaer een alder-krachtighſte ghenees-middel teghen alle heete kortſen: waer van tot Weenen een preuve ghenomen ſijnde, is ghelijck een mirakel ghehouden: want

van

van niemant is deſe wortel inghenomen gheweeſt, die niet terſtondt van ſijne heete kortſe gheneſen en is.

Het waer te wenſchen, dat de ghedaente ende weſen van deſen wortel breeder beſchreven was, op dat den ſelven als dan aen den menſch claerder conde voor ooghen gheſteldt ende vertoont worden: want ick tot mijn leedtweſen tot noch toe niet anders can aenwijſen, noch deelachtigh maecken.

Het IV. Capittel.

Het verſchil tuſſchen de voorgaende goede, ende deſe naer-volghende quaede Aerd-buylen, de welcke inde voorgaende plaet met B ten toon ſtaen.

WY hebben voormaels gheſeydt, dat de *Goede Aerd-buylen* onder dé aerde ghedolven te vinden ſijn, want ick tot noch toe gheene andere (te weten quaede of doodelijcke) onder de aerde woonende, by eenighe ſchrijvers hebbe connen achter halen, noch door eyghen ondervinghe connen becomen; hoe wel dat de *Goede Aerd-buylen* onder de aerde in haere gheboort plaetſe ſijnde, oock wel bedorven bevonden worden, als wanneer haere wittigheydt, vaſtigheydt, ende goeden geur verloren en verandert is: waer door ſy als dan oock doodelijck connen ſijn.

Maer onſe teghenwoordighe quaede ſijn noyt onder de aerde ghedolven, noch gheheel bedeckt, alſoo ſy haer oft met een vierde paert, oft met de helft, oft ghemeynelijck gheheel boven de aerde ſijn vertoonende: waerom ſommighe herbariſten vonniſſen ſouden, datmen deſe quaede niet *Aerd-buylen* maer *Wolfs veſt* behoorde te noemen. Doch om dieſwils dat de Wolfs veſt een kleyn cort ſtompken heeft (het welck in haere beſchrijvinghe breeder te leſen is) ende deſe *Quaede Aerd-buylen* gheene ſtelen hebben, ende te meer om dat ſy gheene wortelen, peeskens noch veſelinghen hebben, een rechte ſoort van *Vytwendighe Aerd-buylen* ſijn: ende te meer, om dat ſy vande buytenſte ſchorſe van eenige dickte ende herdigheyt ſijn; daer den Wolfs veſt maer een teer velleken heeft. B

Tot onderſcheijdt vande *Goede Aerd-buylen*, ſullen deſe de *Schadelijcke Aerd-buylen* in't Latijn *Tubera pernicioſa terreſtria* genaemt ſijn. Ende naer dat ick wel onderſocht hebbe, ſoo ſijn dit de rechte *Herts-ſwammen*, in't Latijn *Tubera cervina*, in't Hooghduyts Hirtz-ſchwamm / oock in Nederduytſch ſomwijl Herts-ſpongien / oft Hirten ſpongien gheheeten, in't Naem.

 Latijn,

Dodon. in het 3 deel. 15. boeck. cap. 19.

Latijn, *Cervini boleti*. Noch ſeght DODONEUS van deſe, dat ſy by de ronde Campernoelien ſouden moghen gherekent worden, de welcke van IOANNES THALI *Boleti cervini orbiculares*, dat is *Ronde herts Boleti* ghenaemt ſijn.

Op de voorgaende plaet van den Nomb. 32. alwaer de goede *Aerdbuylen* met haer verſcheyden ghedaente met de letter A vertoont ſijn, daer beneffens worden deſe quaede *Aerd buylen* met de letter B in print aenghewesen, ghelijck de andere neffen ſtaende figuren in de naervolghende Capittelen van ghelijck ieder met ſijne volghende letteren beſchreven ſijn.

B

Gedaente

Onder deſe quaede *Aerd-buylen* ſijn verſcheyde fatſoenen, ſommighe ſoo groot als eenen kaers-bal, ende oock grooter, welcke groote ghemeynelijck ieder een alleen voortscomen. De andere de welcke de helft minder ſijn, comen ſes oft ſeven te ſamen voorts, ſoo dicht teghen elckanderen ghedronghen, al oft ſy in de vlacke velden geen plaets en hadden, ſoodanigh dat ſy malcanderen plat douwen. Onder deſe ſijnder oock de welcke heel rondt ſijn, ſommighe ſijn op haer bovenſte gheſlipt oft gheſneden, op de maniere als ſommigh ghekruyſt witten broot. Haer buytenſte ſchorſe is grauw uyt den witten, die ſeer dun en teer is, oock met eenighe puggelkens oft puyſtkens bewaſſchen: ſommighe ſy oock gladt en effen. Onder de eerſte dunne witte ſchors hebben ſy een ſchorſe eenen meſ-rugh dick, de welcke ſneeuw wit en vaſt, herdt van ſtof is, de welcke met bruyn blauwe vaſte herde ſtoffe ghevult is, hebbende het ſelve coleur van den Indego, ſoo als de onderſte opengheſneden vrucht met B hier naer het leven aenwijſt. Deſe ſwarte ſtoffe is inden eerſten gheheel vaſt en herdt, maer in haer tweede veranderingh is ſy als kley-achtighe aerde, als wanneer ſy ghemeynelijck een bruyn roodt levend maeyken oft wormken in hebben. Haer derde ende leſte veranderingh is als het binnenſte in dun ſtuyvende ſtof verandert. Sy ſijn ſeer bangh en ſwaer van reuck, oock in haer beſte weſen. Ick can deſe, uytwendigh, nergens beter by beſchrijven, als dat ſy ſeer ghelijck ſijn aen de leire borſekens, waer in dat de drogiſten het quickſilver in hanghende bewaren.

Onder deſe is noch een ſoort, van de welcke haer binnenſte ſtof witter ende lichter van coleur is, die oock haeſter verdrooghen, ende eerder wegh ſtuyven: ende ſoodanighe hebben eenighe wortelkens, oft ghelijck eenigh ſtompachtigh ſteelken, waer van hier de twee middelſte vruchten met de letter B ſich naer't leven vertoonen, een jeder op ſijn beſonder ghelijckenis: noch ſijn deſe veel bruynder ende onaenghenamer

mer van coleur. Evenwel ſoo en ſijn ſy geen ſoort van *Wolſs-veſt*, al iſt dat ſy een alleen ende een jeder op ſy ſelven voorts comen, omdieſwil dat deſe nimmermeer met ſoo danighe binne ſtof (als de *Wolſs veſt*) vervult ſijn, maer met een rechte, vaſte, ſwaere aerd-achtighe ſwarte ſtoffe vervult: welck verſchil in het tweede Deel vande *Wolſs veſt* te leſen is.

Even wel ſoo groyen deſe al te ſamen op ſavelachtighen gront, beſonderlijck op de hooghe canten, de welcke ſelden uyt de grachten opgheſchoten worden, maer ſonder ſtoorenisſe langh gheruſt hebben, ende dat meeſten deel onder het eycken loof. In Brabant ſijn ſy by naer het heel jaer door te vinden. Tijdt en plaetſen.

Dat deſe den naem van *Herts-ſwammen* hebben, is om dieſwil (ghelijck MATTHIOLUS, THEOPHRASTUS ende meer andere ſegghen) dat ſy voorts comen door het vallende zaet der herten, als die ſpelen oft generende ſijn. Nochtans ontrent Antwerpen, ende voorder, alwaer noyt herten oft immers ſelden herten: te ſien ſijn, comen deſe Buylen met duyſende te voorſcheyn: ſoo dat ick gheloove dat de rechte *Herts-ſwammen* niet oft ſeer ſelden ghevonden worden.

Natuer, kracht en werkinghe der quaede Aerd-buylen.

DEſe quaede *Aerd-klieren*, oft *Buylen*, ſijn noyt bequaem tot ſpijſe, maer ſeer goet tot verſcheyde quaelen; waer toe de Apotekers deſe doorſnijden, ende aen draeykens rijghende, in een werme drooghe plaetſe tot het ghebruyck bewaeren.

Deſe *Herts ſwammen* ſijn ſoo cout van natuer, datſe in 't water gheworpen ſijnde, de viſſchen doen ſterven, oock aen den menſchen ſelve groote ſchade doen: nochtans ſijnder ſommighe dieſe knauwen, ende op de beten oft ſteken der ſpinnecoppen legghen, oft van ander quaet ghedierte: ende de ſelve aen eenigh hitſigh ghebreck oft gheſwil vanden lijve gheleydt, treeken de hitte daer uyt, ende doen de ſelve ſincken.

DODONEUS ſeydt. Deſe nuchteren ghegeten, gheneſen het doncker gheſicht: boven dien helpen den ghenen die van gaen oft van anderen arbeyt vermoyt is: ſonder dat nochtans den ſelven is ſegghende, hoe veel ſoodanighe eten moghen: maer my dunckt, dat ſulcks beſt ghelaten als ghedaen is, eermen ſich verſlicke.

Een draghma oft ander halve ten uyterſten, met wijn oft met vrouwen ſogh inghenomen, doet het ſogh oft melck der voyſters ſeer vermeerderen.

Soo wanneer de binnenſte ſtoffe dun ende ſtuyvende is, als dan heeft

ſy de ſelve kracht om het bloet te ſtulpen, ghelijck ick vande Wolfs-veſt gheſeydt hebbe. Boven dien als ſy verſch en herdt ſijn, doet als dan alle de binnenſte ſwarte ſtoffe ſchoon uyt, ende ſchrabt de binnenſte ſchorſe heel ſchoon, de ſelve ſijn als dan ſeer nut om teghen de heete puyſten oft gheſwillen te legghen: den gheenen die meerder hier van ghelieve, leeſt DODONEUS ende KIRCHERUS in ſijn *Mundus ſubterraneus.*

HET V. CAPITTEL.

Beſchrijvinghe van eenighe buylen ſonder loof, waer van ſommighe onder de aerde, ende eenighe aen de boomen boven de aerde voorts comen.

C

Naem.

Io. Bauhi. Tom.3. lib. 7. pag. 87.

IOAN. BAUHINUS, ende daer naer ALDROVANDUS, beſchrijven een gheſlacht van vremde *Aerd-buylen*, die ſy in't Latijn *Vva quercina*, dat is *Eycke druijven* noemen, die ſy eerder behoorden *Eycke buylen* te noemen, dat ſijn *Tuber aquercina*; want ſy kleyn ghelijckeniſſe met druyven hebben, waer om dat THEOPHRASTUS ſeer wel ſeght, dat deſe den naem van *Eycke noten* toe-comt, die hy inde plaets van *Vua*, *glans querceus* noemt, ende van ALDROVANDUS in't Grieckſch *Rizoſtaphidrijs*, oft *radicalis uva quercina*, dat is, *Wortel achtighe Eycke druyven.*

Ioa. Bodæ. à ſtapel in Theophr. lib.1.cap.19 pag. 60.b.

Bevonden hebbende, dat de figure, oft verbelteniſſe van deſe, in de wercken van BAUHINUS ſoo onnaturelijck ende ſlecht was, dat ick ſeer twijfele oft de ſelve van hem gheſien is gheweeſt, want ſy ontrent het leven weynigh ghelijckenis heeft: ſoo hebbe ick dies te grooter neerſtigheydt ghedaen om de ſelve in't leven te becomen: de welcke hier voor ooghen gheſtelt wordt, ten deele naer't leven ende ten deele naer de figure van ALDROUANDUS (die voorwaer ſeer goet is) alſoo mijne levende merckelijck verſlenſt oft verwelckt was.

Aldrovand. Dendrologia, lib. 1. Tract. 2. cap. 1.

Hier en is bynaer gheen maete van te ſchrijven: want den wortel die my van ontrent Bruſſel gheſonden was, was ſoo groot, datmen daer mede een mande ſoude hebben connen vullen, hebbende bynaer ſeſtigh vruchten, op de maniere als hier naer't leven ten toon ſtaet. De grootſte vruchten waeren als een okernote, ſommighe een alleen, ende oock wel veel te gader. Sy groeyen al te ſamen teghen de teere houdtachtighe wortelen van de Eycke-boomen, onder de aerde. Ende om dat ſy ſomwijl met heele troſſen te gader ſtaen, daer om ſijn ſy druyven ghenaemt. Haer ſtoffe is gheheel hert en vaſt, buyten bruyn als hout, binnen bruyn

C

Gedaente

roodt

roodt, oft als verroeſt ijſer: maer binnen in het middel punt een weynigh wit. Haer ſap is ſeer ſcherp, ſuerachtigh, en t'ſamen treckende van ſmaeck.

CHRISTOFFEL ENZELIUS ſeght, dat ſy in de Lenten in haer meeſtê kracht ſijn, alswanneer ſy op haer buytenſte vel heel purper ſijn, ende dan binnen heel wit, op de maniere al oft ſy wat melckachtigh waeren.

Op dat deſe in haer beſte kracht bevonden ſijnde ſouden vergadert worden, ſoo ſalmen den Lenten-tijdt daer toe verkieſen. Sy groeyen aen de wortelen van de groote oude Eycke-boomen, niet diep onder de aerde, ſoo dat de ſelve lichteſijck te becomen ſijn, ſonder eenighe ſchade oft hinder aen de wortelen der boomen te doen, hoewel datter van de ſelve buylen oock met menichten te vinden ſijn aen het diepſte oft onderſte van de wortelen, maer die en ſijn ſoo goet van nature niet, want ſijn meer houtachtigh ende ghewerſelder. In het jaer 1664. ſijn deſe eerſt in het licht ghecomen, volghens het ſegghen van ALDROUANDUS in ſijn *Dendrologia*; daer nochtans in de wercken van IOAN. BAUHINUS, de welcke in het jaer 1650. ghedruckt ſijn veertien jaren voor ALDROUANDUS, deſe al bekent waeren. Naer mijn ghevoelen (het geene wel can vaſt gheſtelt worden) ſoo heeft ALDROUANDUS ſijn *Dendrologia*, die op ſijnen naem uytghegaen is, niet gheſchreven, iae veel minder oyt gheſien: want in den ſelven verſcheyde nieuwe dinghen aengheteeckent ſijn, die wel twintigh jaer naer des ſelfs af-ſterven eerſt ghevonden ſijn. Hoewel de ſelve wercken daerom niet te miſachten ſijn. Tijdt en plaets.

Ghebruyck en behulp.

ALs deſe in de Lenten opghenomen ſijn, worden ſy in de ſchaduwe oft in een doncker plaetſe ghedrooght, waer naer ſy tot poeder gheſtooten worden; want in den ſomer ſijn ſy als hout, ende ghelijck gheheel vergaen.

Het poeder van deſe Eycke-buylen, ſeght CHRISTOFFEL ENZELIUS (een vermaert medecijn) ſelfs beproeft te hebben, met groot behulp ende wonderbaer effect, beſonder in de ſieckte vanden rooden loop, ende in alle quaelen van bloet-ganck. Daerenboven ſeght den ſelven, dat hy ſommighe menſchen, die gheheel verlaten waeren, ende ſonder hope van te gheneſen in de ſieckte van den rooden loop, door dit poeder (als teghen nature ſijnde) gheneſen heeft, waer door het ſelve alle lof en eere weerdigh is. Rooden loop gheneſen.

Flerecijn ghheneſen. Reinerus Solinander betuyght, dat het ſap uyt deſe eycke druyven gheperſt, ſeer goet voor het flerecijn is.

Het is ghevvis, dat ſy meer andere krachten hebben, de vvelcke ons noch niet bekent en ſijn.

Een tweede buylachtigh uytwerpſel van den Eycken boom; ghenaemt Eyeke-buylen.

Theophrastus verhaelt van ſeker *Excrementum quercinum tuberoſum*, van het welck Ioan. Bauhinus tweemael een ghevonden heeft, ſijnde een hert houtachtigh gheknobbelt uytwerpſel,als van vele beſikens druyſs-ghewijſe t'ſamen ghevoeght, hebbende verſcheyden holligheden, beſonderlijck het kleynſte van de twee; maer de andere, ende de grootſte, was boven dien rouw, als met kleyne ſcherpe dorenkens beſet, van coleur uyt den roſſen oft ſoetvervigh, met vele gaetkens van het gewormte doorboort: den ſmaeck was wrang en t'ſamen treckende, ſoo dat het ſchijnt dat deſe twee verſcheyde ſoorten ſouden weſen, te weten het eene ſonder dorenkens niet ſtekende, ende het ander dorenachtigh ſtekende. Voorders is my hier van niet meer bekent.

Het VI. Capittel.

Van de Caſtanie-buyl.

Tract. 2. lib. 1. cap. 6. Aldrovandus in ſijn *Dendrologia* betuyght bevonden te hebben op de Caſtanie boomen, groyende uyt het hout, ſoodanighe vruchten als inde voorgaende plaet naer 't leven met de letter D vertoont wordt.

D

Naem en Gedaente. Deſe en beſchrijft hy met gheen ander worden, als *Caſtaniâ forma lignum, in arbore Caſtanea repertum*: te weten, dat dit een houtachtigh ghewaſch is, de ghedaente van een Caſtanie, bevonden op de Caſtanie boomen. Het welck een levend getuyghen is, dat de buylen oft gheſwillen ſoo wel boven uyt de boomen comen, als onder d'aerde, vvaer door, ghelijck andere boomen haer ontlaſten door druypende gomme, vvater, ſvvammen, Fungi, ende anderſins: ſoo doen de Caſtanie boomen, haere herde vergaderingh niet connende verteeren, ſijn ghedwonghen door het weſen van haer ſelfs vrucht (nochtans van een ander natuer) haer ſelven te ontlaſten.

Het VII. Capittel.

Vande Eyck appelen, die aende Eycke bladeren waſſchen.

HOedanigh ſal ons ghevoelen nu weſe vande Eycke-appelen, de welcke voorts comen uyt een teer dun Eycke bladt? niemandt can vaſt ſtellen, dat deſen Eyck-appel een buyle van dit bladt is, want het is ſeker, dat deſe appelen een overtolligh vergadert quaet is; ende deſe appelen ſijn veel meerder van ſtoffe als het bladt daer ſy opſtaen: ſoo dat het uyt worpſel veel grooter is als het lichaem ſelfs: waer uyt te beſluyten is, dat het *Accident* het *Subiect* over-windt, dat is, den toeval den oorſpronckelijcken eyghendom. Doch het is ſeker, dat deſe appelen de rechte klieren oft buylen ſijn van het lichaem vanden Eycken ſtam, de welcke ſy ſelven ontlaſt op ſijne uyterſte lidtmaten, het vvelck de bladeren der ſelve ſtam ſijn: ghelijcker vvijſe onſe menſchelijcke lichaemen haere humeuren naer de teenen, vingheren, ende dierghelijcke teere lidtmaten toe ſtiert, ende ſich aldaer ontlaſt.

Deſe *Eycke buylen* in't Latijn ghenaemt *Tubera quercina* oft *Poma quercina*, ſijn vvaerſchijnelijck de booſte ende quaetſte humeuren van alle de andere uytvvorpſels vanden Eycken-boom, aengheſien deſe bollen oft appelen ghemeynelijck van binnen bevvoont ſijn oft met levende vvormkens, oft met een levende vlieghe: ende ick hebbe bevonden, als vvanneer het een, eene vliegh in heeft, dat ſy als dan al te gader eene vlieghe in hebben: ende als ſijn een vvormken hebben, van ghelijcken al te ſamen met eenen vvorm bevvoont ſijn: vvaer uyt de boeren ende lantlieden iet ſchijnen te voor-ſegghen (het ghene meer ſuperſtitie als vvaer is) te vveten, ſegghen ſy dat de vlieghe beteeckent vveecken tijdt, ſterfte, en dier ghelijcke, ende het maeyken oft vvormken bediet gheen fruyt, quaeden ooſt, en dieren tijdt. Doch mijn ghevoelen is, dat alſt ſoodanighe jaeren ſijn, dat deſe appelen met eenen vvorm bevvoont ſijn (het ghene inde maendt van Iunij gheſchiet, oft vroegher, naer dat het voor jaer vroegh vverm is) dat als dan de ſelve vvormkens inde maendt van Iulij, oft laeter, haer in een vlieghe verandert hebben, het ghene ick noch niet onderſocht hebbe: maer de vvijle dat het ſeker is, dat meeſten deel alle vvormen haer tot vlieghen ſtellen, ende in ſulcks veranderen (iae tot de mieren ſelver) het ghene inde ſy-vvormen, ende in bedorve viſch en vleeſch vvormen gheſchiet (vvaer van by Ioan. Goedaert in ſijne beſchrij-

Vlieghen oft wormkens inde eyckappels vvat dat bediet.

vinghe der vvormen, vlieghen, en pepels breeder te leſen is.) oock ſchijn van waerheydt heeft, dat dit alſoo gheſchieden can, ende dit volghens mijne reden ende ghevoelen ſoo bevonden ſijnde, ſoo ſouden de boeren twee plaghen te ghelijck te voorſien, oft te verwachten hebben.

Tot noch toe is my onbekent, waer toe deſe *Eyck-appelen* nut oft goet ſijn: ſommighe ſijn renſch van ſmaeck, andere heel vaddigh en laf. Ick hebber in het jaer 1672. eenighe ghedrooght, de vvelcke ick in de maent Ianuarij 1674. open gheſneden hebbe, die heel herdt, nochtans voos-houtachtigh waeren, ende duf van geur.

Het VIII. Capittel.

Beſchrijvinghe der loof-draghende Aerd-buylen, ende goede nutbaere etende knobbelachtighe wortelen.

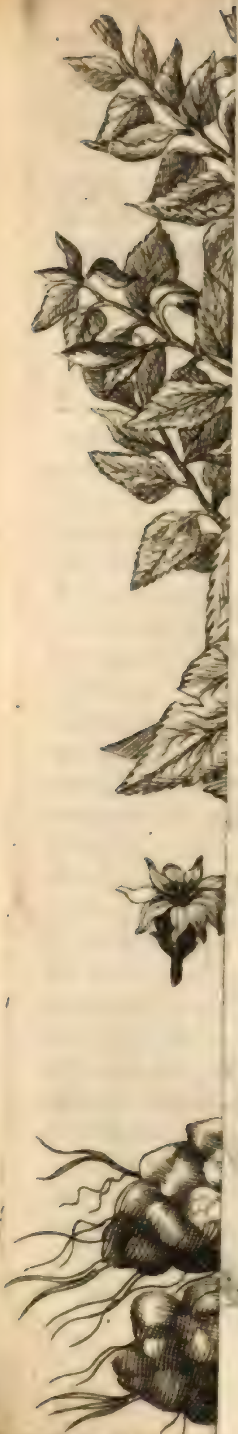
Van de Artiſiocken onder d'aerde.

TErvvijlen dat mijn voornemen is eenighe knobbelachtighe wortellen te beſchrijven, de welcke boven de aerde eenighe tacken, loof, bladeren, ende oock ſommighe bloemen ſchieten; ſoo nochtans is mijne meyninghe niet, van onſe ghemeyne knollen oft rapen te handelen; dan van ſoodanighe die in onſe plaetſen bekent ſijnde, even wel weynigh in't ghebruyck ſijn, onder de welcke *De Artiſiocken onder d'aerde* de eerſte ſullen weſen.

Nom. 33 A. Naem.

Deſe aerd'vruchten ſijn met vele verſcheyde namen bekent, alſoo de ſelve ſeer langhen tijt, jae vele eeuwen in het ghebruyck gheweeſt ſijn. By PETRUS HONDIUS is te leſen, dat ſy van oude tijden in't Latijn *Arti ſchoki ſub terra*, dat is *Artiſiocken onder d'aerde* genaemt ſijn: COLUMELIA, GASPER BAUHINUS, DODONEUS, ende andere, hebben de ſelve ghenaemt *Helianthemum tuberoſum*, *flos ſolis farneſianus*, *Aſter Peruvianus tuberoſus*, *chryſanthemum latifolium Braſilianum*. In den *Prodromus* van BAUHINUS, *chryſanthemum è Canada quibuſdam*, oft *chryſanthemum Canadenſe tuberoſum*, *Gigantea Burgundis*, *Helenium Canadenſe*, *Heliotropium Indicum tuberoſum*, ende oock *Battatas Canadenſe*, dat is, *Battaten wortel van Canada*: oock *Flos ſolis Canadenſis*, *herba ſolis tuberoſa radice*, dat is, *Sonne bloem met den knobbelachtighen wortel van Canada*, ende ſy moghen met recht de *Cleyne ſon-bloem knobbelen* ghenaemt ſijn.

In

BIBL. UNIV
GENT

Inde maendt van Iunij (diemen Braeckmaendt noemt) gheven deſe wortelen boven de aerde twee bladeren te ſamen , ende daer naer noch twee andere,ſtaende teghen de eerſte over : deſe bladeren ſijn lanckworpigh , bleeck groen : tuſſchen welcke bladeren eenen roonden hooghenſtanghel oft ſtele als een pijcke voorts comt , ghemeynelijck eenen goeden duym dick, ende oock wel minder,doch oock wel dicker als eenen ghemeynen beſſem ſteel , vande vvelcke ick den negenentvvintighſte October in't jaer 1674, eenen in onſen hof ghehadt hebbe van dertien voeten hoogh : ende boven-waerts is deſen plant met ſchoone langhe ſijde ſcheuten,ende vvijdt (in het ronde) uytſtaende tacken als eenen boom ſeer aenghenaem bevvaſſchen , als hier met de letter A naer het leven vertoont vvort. Deſen ſtele is van onder tot boven met de voorſeyde bladers beſet , alle twee te gader over handt , tamelijck wijdt van een : jeder bladt heeft ſijn eyghen ſteelken , de grootſte bladers ſijn wel ander half handt breedt en lanck , de welck inde midden breedt ſijn , ende voor ſeer ſcherp : ſy zijn rontom als een zaghe aende canten , wat gheſchaert , by naer ſeer ghelijck aende bladeren vande groote Son bloemen : behalven dat deſe maer dry groote ribben en hebben, waer uyt andere teere en dunne aderkens voorts comen , ende op de onderſte ſijn ſeer hairigh ende rouw , ghelijck de bladers vande muyſen ooren ſijn , maer op haer bovenſte ſijde ſoo ruych niet. Het heel ghewaſch is bleeck groen : op het top vande ſtelen comen de bloemen voorts , als oock op haere ſijde ſcheutkens , jeder is ghelijck een kleyn ſonne-bloemken , ontrent ander halven duym breedt wijdt , met gout geele bladerkens ghevult. De ſtelen verdrooghen ghelijck de kemp-ſtelen , daer men de ſwavel ſtocken van maeckt , want ſy hebben binnen eenigh ſacht mergh ghelijck de vijghe-boomen ende het vlierhout heeft. A Gedaente

Den wortel is enckel , witachtigh, houtigh , recht nederſinckende in de aerde , met eenighe ſtijve ſterten ende ſaſelinghen. Op vvaerts ſeijndt hy eenighe taeye vvortels als koorden : hebbende noch beſyde ſeker teere draeykens , lijfvervigh van coleur , aen de vvelcke deſe knobbelen oft *Artiſiocken* vaſt ſijnde voorts comen : hoe vvel de grootſte bollen ſomtijts aen den grooten moeder wortel , daer ſy dicht teghenſtaen , ende vaſt houden , voorts comen.

De jonghe knobbelen ſijn van alderley maecksſel , te vveten ſommighe rondt , eyers ghevvijſe , plat , rondt lanckachtigh als peiren , ende meer ander fatſoenen , ghelijck den plant met de letter A hier uytwijſt, Somtijts groeyen ſy wijdt van malcanderen , ende oock wel ſoo te gader op den anderen , dat te wonder is.

Naer dat den grooten moeder wortel ſijne bloemen voorts ghebracht heeft, ſoo vergaet hy alle jaer, latende ſijne kinders in't leven, die hy't heel jaer ghevoet heeft, welcke kinderen in het aenvolghende jaer als dan uytſchieten, haere moeder in de ſelve waſdom naervolghende, ten waere dat de ſelve uyt de aerde ghenomen wierden, het ghene gheſchieden moet als de ſtelen en bladeren vergaen ſijn, het welck ghedaen wort van half November tot het leſte van April, alswanneer alle het voetſel naer de wortelen ghetrocken is.

In het leſte van Meert in het jaer 1658. heb ick van deſe wortelen bevonden in de dijckagie van Auſtruweel, waer van ick eenighe binnen Antwerpen in mijnen hof geplant hebbe, de welcke in het jaer 1660. ſoo vermenighvuldicht waeren, dat ick de ſelve met volle korfkens conde verſeynden ende wegh-deelen: ſoo dat ick met ghedurigh uytworpen deſelve nauwelijcks hebbe connen verwinnen.

Deſe wortelen ſijn roodtachtigh uyt den purperen van coleur: het buytenſte purper vel is ſeer dun, doch dicker als dat van den *Papas*: het vleeſch oft de binnenſte ſtoffe is wit, vaſt, droogher ende ſmaeckelijcker als de ſtoelen van artiſiocken, want ick deſe dickmael ghegeten hebbe.

Tot noch toe is my onbekent oft deſe goedt zaet voorts-brenghen; waer uyt de ſelve ſouden voorts connen teelen: dan het is ghewis dat ſy haer ſeer voorts ſetten van de ſtucken van de levende wortels: als mede van de knobbelen, het welck in het voor jaer gheſchieden moet, dat is in de maent van Meert en April: al noch ſoo can het ſelve gheſchieden voor den winter in de maendt November, ende oock laeter, maer alsdan ſouden de ſelve met wat ſtroo (oft ghelijck Hondius ſeydt) met wat torf ghemul bedeckt worden, het welck ick ſegghe in Brabandt onnoodigh te weſen, aenghesien de ſelve ſeer herdt teghen de coude moghen.

Oock ſoo is te bemercken, dat deſe vruchten jeder jaer geen bloemen voorts-brenghen, noch en bloeyen, ten ſy als het heete ende langh drooghe ſomers ſijn, waer door deſe jonghe wortelen ſeffens ſterck ende verkrachtight worden; hoewel dat wy in Brabandt alle iaeren van de ſelve ghenochſaem ſien in bloemen ſtaen.

Tijdt en plaets.

In de Mey ſijn deſe ſeer ghemeyn, maer noch meerder in Auguſto. Deſe vruchten hebben vvy eerſt becomen uyt het Frans Indien, genaemt *Canada*, alvvaer deſe vvortelen ſoo niet en vermeerderen als in onſe Brabantſche aerde: hoevvel dat de ſelve oock van ſelfs uyt de nature der aerden in groot ghetal by naer over al te vinden ſijn; beſonderlijck in onſe natte kley gront in de inghedijckte polders, ende landen van ſoodanighe

ghe natuer, alſoo ſy oock veel in Zeelandt te vinden ende in het ghebruyck ſijn.

Natuer en ghebruyck van de Artiſiocken onder d'aerde.

ONder deſe Aerd-buylen is groot onderſcheyt, ſoo in den ſmaeck, ende dien volghens oock in de natuer: te weten, dat de gene die in drooghe ghemeſte hoven gheplant worden, veel droogher, ſoeter, herder van ſtof ende veel witter ſijn, als de gene die uyt de voornoemde natte polders voorts-comen, het welck ick met goede kenniſſe bevonden heb.

Sy ſijn cout en vochtigh in den tweeden graed. Boven dien is mijn gevoelen, dat de groene bladeren gheſoden ſijnde, ende onder moeſ-kruyt ghegeten, oft het water daer van ghedroncken, ſeer nut is voor de verſtopte nieren, blaſe, ende de ghene die met pijne haer water loſſen, oft gheen loſſen en connen, alſoo dit ſeer naer vande ſelve krachte is van het kruydt ghenaemt de gulde roede, oft *Virga aurea.*

Die van *Canada* eten deſe wortelen voor een lecker doch ghemeyne ſpijſe: hier in Nederlandt ſijn de ſelve ghemeyn ghenoch; al waer ſy ghemeynelijck gheſoden worden by het vleeſch: want den rechten tijdt van deſe te eten is van half November tot Paeſſchen toe.

Boven dien worden deſe *Aerd-klieren* oock in't water gheſoden, ende de vellen oft ſchellen afghepelt ſijnde, met een ſaus van boter, peper oft gember, aſijn, ende een weynigh gheraſpt broot te ſamen gheſtooft daer over ghegoten: oft naer dat ſy gheſoden ſijn, cout gheworden ſijnde in ſchijven gheſneden, in meil ghewentelt, ende ſoo inde boter ghefrijt: hoe wel met een Campernoelie ſaus gheſtooft ſijnde, noch alderbeſte ſmaeckelijck ſijn: ſoo dat ſy op alle manieren (ghelijck van het koken der Fungi gheleert is) moghen bereijdt worden. De bladeren moghen oock in groen ſop gheſoden worden, hoe wel dat haere wolligheydt, de bernagie ghelijck ſijnde, de potagie dies niet aenghenamer van ſmaeck maeckt.

Behulp voor de ſwarte galle.

Den ſeer gheleerden Heere DOCTOR MUNTINGH, Profeſſor der kruyden binnen Groeninghen, ſeght in ſijne *Beſchrijvinghe der planten*, dat deſe *Artiſiocken onder de aerde* gheſonde ende voedts-ſame vruchten ſijn: waer toe ick byvoeghe, dat de ſelve ſeer dinſtigh en goet ſijn den magheren drooghen menſch, beſonderlijck als ſy met de ſwarte galle ghequollen ſijn.

HET IX. CAPITTEL.

Vande papas planten en wortelen.

AL iſt dat ick den *Papas* wortel vanden jaere 1660. tot 1664. in mijnen hof ghehadt hebbe: ſoo nochtans hebbe ick vanden ſelven weynigh aengheteeckent, aengheſien de ſelve wortelen (ghelijck my in het eerſte Capittel vande *Aerd-buylen* wedervaren is) door miſverſtandt vanden hovenier uyt-gheroeydt ende verworpen ſijn, eer ick iet aenteeckenens waerdigh daer van gheſien hebbe: ſoo dat hier mijne beſchrijvinghe uyt DODONEUS is, de welcke de ſelve uyt PETRUS HONDIUS ghenomen heeft.

B Naem. Het is te verwonderen met hoe menighte vremde namen dat deſen plant van verſcheyde kruydt beſchrijvers ghenaemt is; waer van GASPER BAUHINUS alles neirſtigh opgheſocht ende aengheteeckent heeft, hoe wel dat ick het ſelve niet allen ſal vehaelen als niet noodigh ſijnde.

In America ſijn ſy met den naem van *Papas* ghenaemt: ende van BESLERUS *in horto Eyſtetenſi*, als van CLUSIUS, *Papas van Peru*, in't Latijn *Papas Peruanorum* GASPER BAUHINUS in ſijnen *Pinax* aen ſijn dertiende ſoort van de gheſlachten van den *Solanum* oft *Nacht-ſchaey*, daer wordt ſy van hem ghenaemt *Solanum tuberoſum eſculentum*, dat is, de *Eetbaere ghebolde nacht-ſchaey*. Hier te lande worden ſy *Aerd-peiren* ghenaemt: in Italien *Taratouffoli*, oft *Aerd-ſwammen*, doch oneyghentlijck. CLUSIUS twijfelt ſeer oft ſy de *Arachidna* van THEOPHRASTUS ſouden weſen: nochtans wijſt CLUSIUS een ander *Arachidna* THEOPHRASTI, die wy onder de gheſlachten van den *Aſtralagus* gheſteldt hebben: nu oft dat ſy is de *Openauck* van het eylandt *Wingande Caouw*, is my twijfelachtigh: want als deſe vruchten ghedrooght ſijn, worden ſy met eenen verſcheyden naem ghenaemt, te weten in America heeten deſe ghedrooghde vruchten oft aerd peiren *Chuno* oft *Chuno*, naer het landtſchap Guito, waer van dat haeren eerſten oorſpronck is: ende ſoo ſy den naem van *Taratouffoli* voeren, ſoo moeten deſe tot onderſcheyt van de eerſte *Aerd-buylen ſonder loof*, de *Loof draghende Taratouffoli*, in't Latijn *Taratouffoli foliacij* ghenaemt ſijn: maer ſy ſullen hun met den rechten naem van *Papas wortel* te vreden houden.

Gaſp Bauhin. lib. 5. ſect. 1.

B Gedaente. Den wortel oft de buylen van *Papas* in de maendt van April in de aerde gheſteken, brenghen bladeren voorts hayrachtigh, ruygh, van coleur uyt den ſwarten pertsachtigh, de welcke daer naer meerder opengaende, ende grooter wordende, groen worden, hebbende vijf, ſeven oft meer-

der

der, aen een ribbeken, de radijs-bladeren niet ſeer onghelijck, altijdt onpaer in ghetal, daer andere kleyne bladerkens tuſſchen ghevoeght ſijn, ende altijdt een enckel bladt op 't uyterſten vande ribbe hebbende: den ſtele is eenen duym dick, hoeckigh ruygh, ſomwijl acht oft meer voeten lanck, in verſcheyde langhe, teere, ende ſlappe ligghende ſijde taxkens verdeylt: uyt den oorſpronck vande welcke andere dicke, cantighe ſtelen (eenen voet lanck) ſpruyten, met tien, twaelf oft meer ſchoone bloemen, eenen duym breedt groot, oft grooter, van een enckel bladt ghemaeckt, het ghene ſoo ghevouwen is, dat het vijf bladeren ſchijnen te weſen, van buyten uyt den witten perts, maer binnen heel perts, met vijf gras-verwighe ſtralen uyt den navel ſpruytende ſterres ghewijſe, met vijf geile draeykens, ende een groen-achtigh priemken verciert, van reuck als den reuck vande Linde bloem wat ghelijck: daer naer volghen ronde appels, cleynder dan die vanden *Mandragora*, in het eerſte groen: als ſy rijp ſijn, wit, vol vochtigh vleeſch, inhebbende veele platte zaden, niet grooter dan vijghe zaedt.

Den wortel is enckel, oft in twee oft dry rechte wortelen verdeylt, uyt het opperſte vande welcke andere witte teere wortelen voorts comen, ter ſijden verſpreyt, ende nieuwe bladeren en ſtruycken uyt ghevende: aen welcke wortelen hanghen langhe dicke veſelinghen, aen welcke veſelinghen inde maendt van November vele knobbelen en wortelen bevonden worden, ſoo overvloedigh, datter ſomtijdts meer dan vijftigh van eenen middel wortel af hanghen: ſommighe ſijn een ofte twee oncen ſwaer, met een roodt oft pertsachtigh teer ende ſeer dun vlieſeken bedeckt, oock ſomwijl van binnen met ſchoon perts door loopen, ſommighe kleynder, ende wit van vel, doch al te gader binnen heel wit en vaſt van vleeſch.

Deſe verſcheyde knobbelen worden in een pot oft teyle vol drooghe aerde bewaert, ende des winters binnens huys gheſet, oft oock bloot in een drooghe werme plaetſe gheleydt, om het naeſte voor jaer weder inde aerde te doen (door welcke onwetendheydt de ſelve by my vervrooſen ende vergaen ſijn.) Deſe connen oock diep inde aerde gheſteecken worden, ende met ſtroy bedeckt ſijnde, haer ſeer wel overwinteren, niet teghenſtaende dat ſy veel teerder als de *Battaten* ſijn. Regeringe.

Den grootſten ende middel-wortel vergaet ghemeynelijck. Van zaet men ſy veel tragher voorts, al iſt dat ſy als dan ſomtijdts ſneeuw witte bloemen hebben, bloyende van Iulij tot heel diep inden Herft vervolghens. Hier neffens is den wortel met een ſtuck vanden ſtamme, als oock eenighe vruchten met de letter B aenghewesen.

Nature

Natuer en ghebruyck.

PApas wortel is van natuer ſoo cout en vochtigh niet als de *Battatas*, maer veel droogher en voetſaemer, want ſy worden den ſlapheртighen oft weecken menſch tot een goet voetſel ghegheven, van den welcken ſy ſeer nuttelijcken ghebruyckt worden. Sy voeden ſoo wel als de paſtinaken, doch ſijn windigh. Sy worden gheſoden, ende van haer buytenſte velleken berooft ſijnde, worden uytghedouwen, ende ſoo tuſſchen twee ſchotels met boter en vleeſch ſop gheſtooft: ſijn ſoo ſmaeckelijck als rapen: maer rouw ſijn ſy wat te windigh, ende onbequamer om te eten, naer het ſegghen van CLUSIUS, die oock ſeydt, datſe in Italien op ſommighe plaetſen ſoo ghemeyn gheworden ſijn, dat ſy niet alleen de menſchen, maer de verckens daer mede ghevoedt hebben. Dan de Weſtindianen drooghen de wortelen in de Sonne, ende maecken daer hun *Chuno* van, als gheſeydt is: het welck ſy met groote winſt in het landt *Collao* van *Peru* voeren, midts dat aldaer anders gheen broodt en is: want ſy dit (droogh en herdt ſijnde als Caſtanien) tot meil vrijven, ende aldaer goedt, doch ſwaer broodt van maecken.

HET X. CAPITTEL.

Beſchrijvinghe van een tweede Battatas, oock ghenaemt de wortel van Inhame.

C

Naem. IN Weſt-Indien heeten deſe wortelen *Batala*, in Spagnien *Batatas*, *Camotes*, *Amotes*, oft *Aies*, in het Frans *Batades*, in't Enghels *Potades*. Sommighe noemenſe qualijck *Inhame*, ende noch qualijcker *Ignane*. In Lima en Peru ſijn ſy *Patates*, *Mays*, en *Kamotes* ghenaemt. Deſe worden ten opſight alleen van een verſcheyden coleur ende ſoetigheydt van ſmaeck ieder met eenen verſcheyden naem ghenoemt, ende aengheweſen. Daer om ſal ick de andere ſoorten ende de verſchillen hier verby gaen, het ghene by CLUSIUS en DODONEUS wijder te ſien is, ende gheen ander ſoorte, als de ghene die hier met de letter C in print ſtaet, aenwijſen en beſchrijven.

C

Gedaente. Het kruyt van deſe wortelen leydt ter aerden gheſpreyt, ghelijck het loof vande wilde comcomeren, met ſijne volſopighe effene rijſen, bewaſſchen met dickachtighe uyt den groenen grijſe bladeren, die vanden

Arum

Arum, oft beter die vande ſpinagie niet ſeer onghelijck ſijn. Tot noch-toe is niemandt bekent oft het bloemen oft vruchten draeght.

De wortelen ſijn lanckworpigh rondt, als een plompe ſteeck-rape, meeſt een ſpanne lanck, ende oock wel grooter, altijt oneffen, met ettelijcke corte veſelinghen bewaſſchen. Deſe wortelen hanghen ſomtijts twee, dry, oft meer uyt eenderley oorſpronck, ghelijck de ſuyker wortels. Onder ſijn ſy het breedtſte, ende van boven allenghskens dicker wordende: ſy ſijn ſeer lieſelijck van ſmaeck, ende ghelijck den beſten hirſch oft ghebroken boonen, doch ſmets; ſomtijts, te weten als ſy beginnen te verrotten, krijghen ſy eenen goeden reuck als dien vande rooſen wortel: van binnen ſijn ſy wit en vaſt van ſtof. Vyt Weſt-Indien ſijn deſe wortelen eerſt in Spanien ghebrocht, alwaer ſy nu ghemeyn ſijn, want ſy worden vande wortelen alleen vermenighvuldight ende voorts gheſet. De beſte comen uyt Malaca: in Enghelandt aerden ſy ſeer wel, maer in Nederlant ſeer qualijck: haer kleynſte wortelen oft eenighe ſtucken vande grootſte gheſneden, ende inde aerde gheſteken, worden inden tijdt van acht maenden groot en dick, dat ſy bequaem ſijn om te eten.

In het jaer 1660. heb ick de ſelve in den vermaerden kruyt-hof van Amſterdam in volle waſdom gheſien.

Natuer en ghebruyck.

Deſe *Bataden* ſijn middelmatigh gheſtelt in hitte ende coude: gheſoden oft ghebraden ghegeten, ſijn meer voytſaem als andere vruchten, jae by naer ſoo veel als vleeſch: ſy maecken den buyck weeck; maer ſy ſijn windigh, ten ſy datmen in het koken veel ſtercken wijn by doet: rouw ſijnde ſijn noch veel windigher.

Sy worden gheſoden, ghebacken, onder d'aſſchen ghebraden: ende worden oock rouw ghegeten, van haer buytenſte ſchelle gheſuyvert ſijnde, in ſchijven gheſoden, ende ſoo met wat wijn, rooſe water en ſuycker ghegeten. Andere etenſe met olie, aſijn, ſout en peper. Sommighe beſproyenſe met wijn, andere ſtovenſe met pruymen. Noch worden de verſch gheſchelde wortelen gheſoden, ende als confituren in ſuycker gheleydt, met meer andere leckernijen, die ſy tot deſen wortel verſieren.

Merckelijck verſchil tuſſchen de voorgaende tweede Bataten ende den wortel van Inhame.

INhame is hier te lande noyt gheſien oft ghewaſſen, tot welcken eynde ick vanden ſelven hier weynigh ſchrijven ſal: vande welcke by DODONEUS de figuer met haer ghedaente te vinden is. Deſe is de groote *Inhame*,

Deſen *Inhame* is een wortel ſomwijl eenen voet lanck, oft langher, ende ſoo dick als eenen arm, oft dicker: hy heeft de forme van een kromme comcommer, ende heeft een rouwe ſchors met vele draeyen, ſaſelinghen, oft als kleyne teere af hanghende wortelkens: binnen is hy wit van ſtof. Sijn uytſchitende kruydt oft rancken is met langhe effen ongheſlipte bladeren, ghelijck de citroen bladeren, maer kleynder en dunder: de rancken beloopen de ſtocken als de klimmer oft hoppe doet, ſonder nochtans dat ſy bloemen oft vruchten krijghen.

In Ooſtindien in het Eylant van *Boutton* hebben al daer de Indiaenen gheen ander broot, als het ghene dat van tvvee wortelen ghemaeckt wort, die ſy de eene *Oby* ende de andere *Aniames* noemen.

HET XI. CAPITTEL.

Van de Muyſen met ſterten.

D

Naem.

ONder den ghemeynen man worden deſe in Nederlant *Muyſen met ſterten*, ende oock *Aerdt-noten* ghenaemt, oock *Aerd-eeckelen*, in't Latijn *Terræ glans*, oft *Terreſtris glans*, in't Grieckſch *Chamæbalanos*, in't Hooghduytſch Erdnus / Erde echelen / acher eichelen ende Erdfeigen / in't Franſch *Tarnotes* ende *Gland de terre*, ou *terreſtre*, in t'Engelſch *Eardt hunt peaſe*, om dat het van bladeren de erweten ſeer ghelijck is: ſomwijl in't Hooghduytſch Swarte rettigh / dat is ſwarte radijs, oock Sew broot/dat is verckens broot: van Muntingh *Lathyris tuberoſus*. Het is van ſommighe herbariſten *Aſtragalus*, *Apios*, *Arachidna* ende *Ornitogalum* gheheeten: welcke namen haer ſeer oneyghen toeghevoeght ſijn: want den *Apios* is een ſoort oft gheſlacht van Wolfs melck, het welck de krachten heeft om den buyck van onder en boven te reynighen, daer deſe *Aerd noten* den buyck ſtoppen en ſtelpen: hoe wel het knobbelachtigh Wolfs melck wordt oock *Glans terra* ghenaemt.

Aerd-noten ſchijnen tweederley te ſijn, nochtans ſijn maer eènder hande. Sy hebben teere ende onſtercke ſteelkens: de bladeren ſyn teer, kleyn, en lanckworpigh, groeyende aen teere ribbekens, de welcke teere omkrollende ranckskens hebben, waer mede ſy haer vaſt maecken aen alle naeſt by groeyende kruydekens, ende aen de haghen, met al het gene ſy connen ghenaken: aen het opperſte van deſe ſtelen groeyen de bloemkens, als erwete bloemkens, maer kleynder, uyt den perdtſen roodt van coleur, niet onlieffelijck van reuck, ende als die vergaen, ſoo comen daer kleyne lanck-worpighe haukens voorts, daer in dry oft vier kleyne ronde zadekens ſigghen. D Gedaente

De vvortelen ſijn dick en lanckworpigh, van buyten ſwart, oft aerdverwigh, van binnen wit, van ſmaeck bynaer ſoo ſoet als Caſtanien, onderwaerts met een langh dun ſaſelachtigh ſtertken behanghen: beneffens 't welck uyt de ſelve wortel noch verſcheyde andere doortrocken veſelachtighe ſnoeren voorts-comen, niet verre van den oorſponck van den ſtele: de welcke dweers en ſlim voorts-kruypende, onder malcanderen ſeer verwerret, ende wijdt verſpreydt ſijnde, noch ander knobbelachtighe oft Eeckel-achtighe wortelen voortsſetten; met de welcke dit ghevvaſch ſich ſelven vermeerdert ende vermenighvuldight.

Een ander mede ſoort vvaſt veel in Brabant, maer ſy en heeft gheen knobbelen aen de vvortel, ende het kruyt en bladeren ſijn veel teerder in alle haer deelen, boven dien ſoo ſijn deſe bloemkens geil van coleur, maer niet perdts. Veranderingh.

De *Sterdt muyſen* draghen haer bloemen in Braeckmandt ende Hooymaendt, dan naer de Mey tijdt vvorden de wortels uyt ghegraven, vergadert en ghegeten. Tijdt en plaets.

In Brabandt ende oock in Hollandt worden deſe op vele plaetſen ghezaeyt ende onderhouden, beſonderlijck by Berghen op den Zoom, inde korenvelden ende elders: ſy krijghen ſomwijl ontrent den wortel roode tacken. In Braeckmaent wort het zaet rijp, van het welck ſy voorts gheſet vvorden, ſoo wel als vande wortelen, behoudelijck dat ſy eerder ende veel meerder vande vvortelen vermenighvuldighen. Sy ſijn in Hoogh en Nederduytſch landt, Languedocq, Italien, Vanckrijck, Enghelant, ende by naer over al te vinden.

Natuer en ghebruyck.

SOmmighe houdenſe voor droogh tot inden tweeden graed, endé bequaem om alle ſinckinghen een fluxien vande nieren te gheneſen,

ende op te doen houden: men ſeyt oock datſe ſomtijts walginghe maecken, doen braken, ende overgheven. Sy ſijn matelijck warm, maer wat meer verdrooghende, daer een cleyn 't ſamen treckinghe by ghevoeght is: ende daerom dienen ſy wel om alderhande buyck loop te ſtelpen, beſonderlijck om de bloedighe vloeden, de ghene uyt de moeder oft blaſe comen, te beletten, ende op te doen houden.

Aengaende het voedſel dat ſy gheven, het ſelve en is niet ſverachtelijck: ſy ſijn ſoet van ſmaeck, gheſoden oft ghebraden, ende voor ſpijſe ghenomen; dogh ſijn herder om verteiren als de rapen, paſtinaken, oft andere peen en wortelen: dan ſy gheven wel ſoo veel voedſel als de ſelve, ende ſy en veroorſaecken ſoo veel winden ende opblaſinghe inden buyck niet: ſy ſincken traghelijcker naer beneden: ſelfs ſy maecken den buyck herdt: maer noch rou ende ongaer ſijnde ghegeten, worden ſy noch traghelijcker verteert, ende gaen noch onghemaeckelijcker ende ſpader van onder af, dan als ſy gheſoden ſijn. Ick ben ghedachtigh, dat deſe over dertigh jaer al hier in Brabant meer in ghebruyck waeren als teghenwoordigh.

Soeten Cypres Traſi.

Al iſt ſaecken, dat ick hier noch veel verſcheyde ſoorten van ghebolde wortelen hebbe connen byvoeghen, als te weten den *Soeten cyperus* met ſijne bloemen, als de mede ſoort ſonder bloemen, de welcke oock *Tragi*, *Traſi* oock *Traſci*, ende vande Arabers *Habalzelin* genaemt is: welcke wortelkens meer tot ſpijſe als tot de medecijnen in't ghebruyck ſijn, ſoo om dat de ſelve in Brabant niet bekent noch in't ghebruyck ſijn, heb de ſelve hier niet beſchreven: want te *Veronen* brenghtmen deſe wortelkens met het fruyt op tafel, om in 't leſt vande maeltijdt met het banquet te eten.

Te *Tripoli* in Syrien wort het oock veel te coop gheſtelt; ende in het rijck van Valenceen wordt het ſelve oock veel gheoefent, alwaer het met den naem van *Iuncia avellanada* bekent is. Doch is van my noydt gheſien gheweeſt, als alleenelijck volghens het ſchrijven van MATTHIOLUS, by de welcke deſe plant ſeer ſchoon naer het leven ten toon ſtaet.

Van ghelijcken ſoo bevinden wy noch andere ghebolde wortelen, als den *Ghebolden ſulcker*, *Apios van America*, *Ghebolden cranen beck*, *Verckens-broot*, verſcheyde ſoorten van *Aſphodillen*, oock alle ſoorten van *Pioenen*, ſonder te vergheten onſe *Suycker peen*, oft *Suycker wortelen*, met menichte andere, ſoo van de gene die in het ghebruyck ſijn, als andere de welcke nimmermeer ghebeſicht worden, waer door wy gheheel buyten onſe *Aerd-buylen* verloopen ſouden. Daerom ſullen wy eyndende, tot de quaede en hinderlijcke kruyden ons begheven.

HET

HET TWEEDE TRACTAET,

Beſchrijvende eenighe quaede ende hinderlijcke kruyden, door de welcke vele ongheweten ſwarigheden voortscomen, beſonderlijck in onſe Nederlandtſche plaetſen, blijvende nochtans de ſelve qualen onbekent.

Inleydinghe tot den Leſer.

IN mijne voor-reden van deſen boeck heb ick begoſt te raecken eenighe onghevallen door de *wilde Petercelie* voorts-ghecomen: oock door het kruydt ghenaemt *Bilſen-kruydt*, *Papen cappen* oft *Moninckx cappen*, ende meer andere. Daer by heb ick betoont, hoe noodigh dat het is dat in groote volck rijcke ſteden behoorden eenen ghemeynen kruyt-hof te weſen, op dat de kenniſſe der cruyden ſoo wel aen de medecijnen als aldermeeſt aen de Apotekers conde volcomentlijck gheleert worden: als wanneer ſy ſouden door neerſtich onderſoeck verſcheyde verborgen natuer en crachten der inlandtſche cruyden tot onſen behulp connen becomen ende ondecken, waer door wy ſoo menichte coſtelijcke wortelen, cruyden, bloemen, ſchorſen, gommen, ende andere vremde, ſoo uytlandtſche als Indiaenſche oft Arabiſche ghewaſſchen, ſouden connen derven; ende met onſe ghemeyne inlandtſche cruyden (de welcke nu by fout van kenniſſe als onnut onder de voet vertreden worden) onſe qualen, ſieckten ende alle onghevallen veel lichter, ghemackelijcker, eerder ende profijtelijcker ſouden connen gheneſen. Want inghevalle dat de Ooſtindien, ende andere vremde landen ons niet bekent oft noydt ghevonden en waeren, ſouden wy daer om door ghebreeck vanden Aloe, Rhaberber, Senu bladeren, Caſſia, Wortel van China, Salſeperillia, ende duyſent andere moeten ſterven, om dat by ons gheen behulp door ſoodanighe niet te becomen ſiin? Het is ſonder teghen ſegghen waerachtigh, dat Godt ende de natuer ieder climaet oft landſchap ſoo veel behulp-middelen heeft ghegeven als van noode is tot des ſelfs quaelen: ende dat meerder is, ſoo ſijn jeders landts cruyden en wortelen meer eyghen ende over een comende met des ingheborenen nature, als ander verre daer buyten ghehaelt; waer van ick gheene exempelen behoeve te gheven, als wanneer ick noch gheſeydt hebbe, dat in Perſien eene parſ-

ſe alleen al daer doodelijck is, ende hier niet. Blijckt dat niet uyt het climaet ende uyt de natuer der menſchen ? ende op de ſelve manier ghelijck ſulcks aldaer bekent is , is ons het ſelve door ondervindingh al hier contrari bekent, ſoo dat wy door het onderſoecken, de verborghen krachten van onſe inlandtſe cruyden, wortelen, vruchten, zaeden bloemen, bladeren , ſchorſen , ſappen , en anderſins, ſouden ghenochſaem ende volcomentlijck connen achter haelen tot ons gheſontheydt, lanck zaligh leven , profijt ende ghemack. Tot welcke kenniſſe wy ſeer lichtelijck connen gheraken , aengheſien dat ons de oude Griecken , als HYPOCRATES, THEOPHRASTUS, ende andere, gheleert hebben, dat alle cruyden te kennen ende van craght te beſcheyden ſijn uyt haeren reuck, ende noch beter ende ſeeckerder uyt den ſmaeck, vande welcke datter neghen in't ghetal ſijn : dry ſijnder warm, te weten ſcherp, bitter en ſout : dry cout, namentlijck wrangh , ſcherp, ende ſuer : dry middelmatigh, ende tuſſchen de coude ende hitte gheſtelt, te weten ſuet, vetachtigh, ende onlifelijck plat van ſmaeck &c.

Alle het welcke jeder in het byſonder ſijne voordere uytlegginge van noode heeft: het welck by DODONEUS in ſijn eerſte Deel aen het eerſte boeck in het negenſte en tiende Capittel ſeer claer en wijdt gheleert wort. Welcke al ghemeyne regelen my hier onnoodigh dochten by te voeghen, aengheſien alhier maer eenighe in't beſonder aengheteeckent worden.

PEETER VAN DEN BROECK in ſijne Reys naer Angola verhaelt, dat alle de inwoonders van Congo, ende de aengrenſende plaetſen, de crachten der cruyden van ioncks af leeren onderſoecken, ende alle ſoo wel kennen, dat een ieder in alle ſijne ſieckten en qualen ſijn ſelfs doctoor is, ende behulp en gheneſinghe weten te vinden.

De ſelve kennis en wetenſchap wenſch ick aen een ieghelijck tot ſijn eyghen dienſt en vôordeel. Om welcke redenen dat ick hier eenighe beſchrijvinghe van ſommighe quaede ende hinderlijcke cruyden hebbe byghevoeght, het gene van cleyne ſtudie, maer van meer profijt is : want de ſelve by DODONEUS ende andere ghenoegh beſchreven ſijn, hoewel een ieder niet gheleghen comt ſoodanighe boecken te coopen : dies heeft my goedt ghedocht, meer noodigh te ſijn de kenniſſe der quaede cruyden, als onſe daghelijckſche ghebruyckſame goede te beſchrijven, door het ghedurigh aenſtaende perijckel, by ghebreck van kenniſſe : ende te meer, terwijlen deſe quaede ſoo ghelijckende ſijn aen de goede en ghemeyne eetbaere, waer door te ghelooven is, dat door miſ-verſtandt ende ghebreck van des ſelfs kenniſſe, ſoo menichte qualen, ſieckten, jae dick-

mael

mael de doodt ſelver den menſch betroffen heeft, ſonder nochtans de oorſaecke oyt ontdeckt oft bekent te weſen. Deſe ende meer andere redenen hebben my beroert dit Tractaet by mijn werck der Fungi te voeghen, ſeer noodigh dunckende tot welſtandt ende gheruſtheydt van mijnen even naeſten: te meer, als ick bevonden hebbe, dat wy ſoo lichtveerdigh een menghelingh van veele verſcheyde ſoorten van cruyden aentaſten, coopen, en eten, de welcke van de boeren door haere kinderen op alle plaetſen, aen de velden en weghen, gheplu*c*kt worden, alwaer ſoo menichte quaede fenijnighe cruyden ſijn groeyende, als voor eerſt is de *Cicuta*, dat is *wilde Petercelie*, alleen. Wel is waer, dat het ſeer waerſchijnelijck is, dat de buyten lieden vele quaede cruyden wel bekent ſijn: nochtans is in ieder cruyt tweederley kenniſſe van noode, te weten het verſchil datter is in het eerſt uyt comen, ende tuſſchen het volwaſſchen; het ghene wel te bemercken is: want dickmael het quaet voor goet aengheſien ende gheplu*c*kt can worden.

Sijdt niet haeſtigh in u oordeel,
Maer voorſightigh tot u voordeel:
Inde kennis van het kruyt
Is ſoo menigh vremt beſluyt.
Tuſſen d'uyt-comſt en 't volwaſſchen
Sal wel goede kennis paſſen;
Want in wortel, bloem, oft zaet,
Schuylt ſomwijl verſcheyden quaet.

Het I. Capittel.

Beſchrijvinghe van wilde petercelie, oft Cicuta.

TEr wijlen dat onſe Nederlandtſche hoven, buyte-paden, canten, grachten en velden, met dit doodelijcke fenijnigh cruyt, maer al te veel bewaſſchen ſijn: ſoo iſt noodigh, dat een jeder van het ſelve cruydt kennis heeft, op dat hy ſich voor het ſelve can behoeden. Tot welcken eynde dat het alder ghemeynſte, oock op het alderbeſte naer 't leven ghesneden, hier vertoont wordt; want daer noch meer andere ſoorten ſijn, als *Cicuta major latifolia Pannonica*, dat is *de groote breedt bladighe dulle kervel uyt den Ooſten*: ende noch *Cicutaria major*, *Groote oprechte dulle kervel*: noch *Cicutaria paluſtris*, dat is *Water dulle kervel*, die oock *Phellandrium* ghenaemt wordt: hoe wel dat de *Water dulle kervel* in wa-

terachtighe

terachtighe plaetſen is voorts comende, noydt ouder wordt als twee jaer, als wanneer den plant naer dat hy ſijn zaet ghegheven heeft, vergaet, daer van de andere ſoorten ſommighe veel jaeren in het leven blijven, ende nochtans alle jaer zaet draghen, ghelijck oock de *Cicutaria foetidiſſima*, ende andere.

Nu heb ick voor my ghenomen geen ander ſoort te beſchrijven als ſoodanighe, de welcke alderbeſt aen de goede daghelijckſche ghemeyne eetbaere Petercelie ghelijck is: waer voor de quaede dickmael is ghepluckt, ende met perijckel des levens ghegeten gheweeſt: want de andere voornoemde ſoorten ſijn niet ghemeyn, oft aen gheene eetbaere

Nom. 34.
cruyden ghelijckende, waer van het perijckel ſoo niet voor de handt

A
is.

Naemen.
Dit cruyt is in Brabandt ghenaemt ende bekent met den naem van *wilde Petercelie*, oock *Scherlinck*, *Dulle kervel*, *dulle Petercelie*, *Pijp kruydt*, *Herders pijpen*: ende in't Latijn *Cicuta*, in't Frans *Cigue*, *Segue*, oock *Coucue*: in't Spaens *Ceguta y canakija*, in't Hooghduytſch Schirling / Witſcherling / Wuterigh / Weterich / oock Winſcherlingh / in't Enghels *Kom loke*, in't Grieckſch κώνειον, *Conion* oft *Coneon*.

A
Gedaente
Deſe *doodelijcke Petercelie* is in haer eerſte uytcomen ſeer bedrieghelijck, ten opſicht van haer groote ghelijckenis met de goede Petercelie (waer door men ſeer licht can bedroghen worden) ſoo dat het verſchil van de quaede alleen beſtaet dat ſy de bladers dieper gheſneden heeft, bruynder groen van coleur is: ende, dat te bemercken is, ſoo heeft deſe quaede in haer eerſte opcomen eenigh ſront ſtelken daer haer loof uyt ſpruydt, het welck de goede niet en heeft, want vande goede comen alle haere bladerkens ende loof uyt den crop vanden wortel, dat is, uyt de aerde brenght jeder ſteelken ſijn bladerkens voorts. De *Cicuta* ſchiet oock ſefſens recht op met eenen ſteel van dry voet, oock ſomwijl vijf voet hoogh: de ſelven is binnen hol als een ſtroo pijpe, ende beſet met knoopen oft litten, ghelijck het litgras; uyt jeder lit comt een bladt, het welck ſijne ſijde bladeren uytworpt, die ſeer ghelijck aen de kervel bladeren ſijn, diep gheſneden. Haeren reuck is niet peterceliachtigh, maer meer ſtinckende: de opgheſchoten ſtelen ſijn ontrent jeder knoop blauw oft purperacktigh van coleur, het welck ſich beneden waerts allenghskens verlicht, oock ſomwijl als adders oft ſlanghen vellen beſprinckelt ende gheſpickelt. Boven op het top draeght het ſijne teere witte bloemkens, waer naer dat het zaet is volghende, ſeer ghelijckende aen het anijs-ſaet. Deſen heelen plant oft rechten opgaenden ſtanghel is binnen ijdel, ende als een buyſe hol; maer als hy noch cleyn is, ende eerſt voorts comt, is

jdt ĕn
tetſen.

änc. Al-
Vercel-
ſis Ra-
1. pag.
à

BIBL. UNIV.
GENT

Nom. 3.
A
Naeme

A
Gedaen

als dan vol en vaſt. Den wortel is een ſpanne lanck, ende éenen vingher dick, heel wit, met eenighe beſijde wortelkens. Deſe wilde petercelie is van natuer ghewoon van haer eerſte opcomen recht op te ſchieten, beginnende vanden eerſten af haer buysken oft opgaenden ſtanghel te formeren, het welck de goede petercelie ſeer traeghelijck is doende. De letter A wijſt haer levens weſen inde plaete in alles naturelijck aen.

Daer ſijn noch eenighe ſoorten, die *Cicutaria* ghenaemt ſijn, vande welcke ick hier niet noodigh by te voeghen heb gheoordeelt, om dieſwil de ſelve hier te lande nergens te vinden ſijn, als inde uytnemende cruydt hoven, al waer de ſelve met ſorghvuldigheyt gheoefent worden.

Onſe quaede petercelie bloeydt ghemeynelijck in Iulio, ende inde Ooſtmaendt dan iſt met ſijn zaet gheladen: want ſy comt te voorſchijn, ende ſpruyt uyt de aerde in Mey: als wanneer onſe goede petercelie eerſt gheſaeyt ſijnde, uyt de aerde comt, waer door dat het perijckel dies te grooter is, ten opſicht dat ſy te ſamen op den ſelven tijdt te voorſchijn comen. Onſe hoven binnen der ſtadt Antwerpen ſijn van dit quaet cruyt maer al te veel bewaſſchen: doch het waſt buyten de ſteden alleſins by de haeghen, aende canten, in weyen en bemden, ende by naer over al. Tijdt en plaetſen.

Natuer, kracht en hinder.

SCherlinck is volcomentlijck tot inden vierden graed cout, ende daerom is het doodelijck binnen den lijve in ghenomen: want FRNCISCUS ALEXANDRI ſeght dat het ghewight van een draghma *Cituta* inghenomen ongheneeſ-baer is. *Franc. Alex. Vercellenſis Radio 1. pag. 54. à*

Dit cruyt van buyten teghen eenighe ghebreken gheleydt, maeckt den menſch ten eeuwighen daghe ghebreckelijck ende onſterck. Daerom moeten wel toeſien al de gene die de *Cicuta* op alle wildt vier ende verhittinghen plaeſters-ghewijſe legghen, om de pijne te verſoeten, ende de hitte te verkoelen; want de ſelve en ſullen niet beter varen, dan oft ſy daer *Bilſen-kruydt* oft *Opium* opgheleydt hadden: ende door duſdanighe verſoeteniſſe, die van ſeer coude cruyden, als voor noemt ſijn, comt, en wordt de ſmerte oft ſieckte eyghentlijck niet wegh ghenomen, maer het lichaem ende het lidtmaet, daer die weedom in is, wordt voos ende half doodt ghemaeckt, alſoo dat het de ſieckte ende pijne niet ghevoelen en can: maer als dat lichaem ende lidt wederom tot ſijn ſelven comt, dan is de ſmerte grooter dan ſy te voren was, ende de ſieckte is quaeder om gheneſen, midts het ſterck verkouwen der ſelve cruyden, dat die ſieckten, ſonderlinghe de coude, ſeer wederſpannigh maeckt. Daerom

en ſalmen dusdanighe cruyden tot verſoeteniſſe van eenighe pijne niet ghebruycken, dan in grooten noodt, als die pijnen ſeer groot en onlijdelijck ſchijnen.

Bemerckt in hoe grooten hinderlijcken dwalinghe hier voormaels de Apotekers ſijn gheweeſt, doen zy het zaet van *Cicuta* in de plaets van het zaet van *Wijn-ruyt* ghebruyckten. Dan deſe dwalinghe in overlangh ontdeckt, uytgheroeyt, ende wegh ghenomen.

Nicol. Leonic. pag. 62. de Cicuta. Leonicenus betuyght, dat Plinius ende meer andere ſeer ghetwijfelt hebben in de cracht van de *Cicuta* wel te kennen: ende over de ſelve oock grootelijcks twiſten, ende dien volghens oock groote miſſlaghen hebben ghehadt; als oock blijckt uyt het ſegghen van S. Hildegardis, *S. Hilde. lib. 2. cap. 85.* *Cicuta calida eſt, & periculum in ſe habet. Dat de Cicuta heet is, ende perijckel in heeft.* Het ghemeen ghevoelen is nochtans, dat ſy cout is, ende deſe ende andere ſegghen dat ſy van natuere heet is.

Dit ghewaſch heeft een ſchadelijcke cracht ende eyghentheydt, die de herſenen ſeer onſtelt, want het verweckt draeyinghen in het hooft, ſommighe grooten hooft ſweer, ſommighe worden daer dul van.

Verſcheyde ongheVallen Voortsghecomen door het onVerhoets eten der wilde Petercelie, waer uyt oock te ſien is hoedanige teeckenen haer Vertoonen als jemandt onbedacht Van dit cruyt ghegeten heeft, oft Vergheven is.

Matt. in Dioſco. lib. 6. cap. XI. Matthiolus verhaelt, dat hy ſelfs ondervonden heeft in eenen Wijngaert wercker, den welcken in den wijngaert werckende, heeft by gheval eenighe wortels van *Scherlinck* uytgheworpen, en meynde dat het paſtinaken waeren, heeft die tuys ghedraghen, laten koken, ende des avondts met ſijn huyſvrouwe ghegeten, ende daer naer ſlapen ghegaen. Des nachts te midder nacht wacker wordende, ſijn beyde opgheſtaen, lopende al ſuyſelende herre-waerts en derrewaerts ſonder ghesicht al oft ſy ſot oft dul gheweeſt waeren: jae den hoofde teghen den muer aenſtucken, hebbende de oogh-ſchellen ende aenſicht ſoo gheſwollen, dat het ſchrickelijck om aenſien was: ſoo dat de naebueren Matthiolus quaemen haelen om de ſelve door medecijnen te helpen: het welck als hy door onderſoeck bevonden hadde, dat den oorſpronck van de *Cicuta* comen was, heeft hy de ſelve in corten tijdt (door die hulpe godts) ghéneſen ende tot haer vorighe gheſontheyt ghebracht.

Over weynighe jaeren is in het Munſterlant in een mans Clooſter door

onghe-

ongheluck deſe *Wilde petercelie* onder het moes cruyt ghedaen, waer van die het ghegeten hadden, ſommighe gheſtorven ſijn, veele dul ghe-worden, ende den meeſten deel ſimpel ghebleven ſijn, waer van tot op heden noch verſcheyde in het leven ſijn, het welck: een vermaert Advocaet, my ſeer wel bekent ſijnde, ende aldaer woonachtigh, my ſelfs mondelingh verclaert heeft gheſien te hebben.

Over eenige jaeren is binnen Bruſſel een kint geweeſt ontrent vijf oft ſes jaer, van ſeer achtbaere edele ouders, het welck den vader eenigh cruyt tot den boteram hadde ſien plucken ende eten, het welck heeft ſich oock tot den hof begeven met ſijnen cleynen boteram, ende cruyt pluckende het ſelve gegeten. Welck kint in corte uren daer naer ſeffens ſieck geworden is, wordende de oorſaecke der ſieckte niet eerder bekent, voor dat het ſelve buyten hulpe was: want merckende dat het kint (door wel te ondervraghen) *Wilde petercelie* had ghegeten, heeftmen de ſelve voor des kints ooghen ghebroght: het melck terſtondt bekende het ſelve cruydt de oorſaecks van ſijne ſieckte te weſen: ende is alſoo gheſtorven.

Noch iſt weynigh tijdt gheleden, dat cleyne kinderen binnen de ſtadt van Loven te ſamen ſpelende aen ſekeren opghevvorpen hooghen aerde cant van een veldt, al waer deſe *Wilde petercelie* ſeer veel was: ende door het afrijſen vande aerde, de wortelen van deſe *Cicuta* bloodt ſtaende, heb-ben deſe kinderen de ſelve witte wortelen begonſt te eten ſonder kennis oft ſorghe, nochtans met groot perijckel van verlies des levens, de vvelcke daer naer ſeer verdwelmt ghevvorden ſijn, gaende al ſuyſelende, ende met andere groote ontſtelteniſſen. Het ongheval ghevvaer gewor-den ſijnde, ſijn de ſelve door den ſeer vermaerden Heer Doctor Waer-seggher practiſerende binnen Loven ghelucklighlijck gheneſen.

Deſe *Scherlinck* is ſoo kinderlijck, dat als ſommighe kinderen vandé holle ſtelen buyskens oft pijpkens maecken, waer door ſy blaſen, ende water ſpuyten, den mont vol bleynen en puyſten comen ſal, oft ſy ſchorft vvaeren, oock een quaede kele ende pijn in't hooft crijghen, ende ſom-vvijl doodelijck ſieck vvorden. Aen het eerſte Deel inde inleydinghe tot den Leſer ſijn oock eenige ongevallen (deſen gelijck) waerdigh te leſen.

Ioannes Bruyerinus betuyght, dat by die van Athenen deſe *Cicuta* tot een ſeker ghewight van het ſap voor een vergif in het ghebruyck was, aende ghene die door den Raet veroordeelt waeren, als ghebleken heeft aen dien wijſen heydenſchen Philoſoph Socrates, de welcke door ſulcken ſap ghedoodt is, ende ſijn leven moeſt eyndighen. *Ioan. Bruy. de reciba-ria. lib. 8. cap. 71.*

De ghene die van dit cruydt niet veel inghenomen hebben, blijven al hun leven ongheſont ende quelen.

De ghene die door dit cruydt vergheven ſijn, ghevoelen door alle haere leden een groote onghemeyne coude.

Behulp ende gheneeſ-middelen.

Cor. Celſ. de Re medica, lib. 8. cap. 27. CORNELUS CELSUS ſeght, datter gheen uytnemender middel en is om den menſch te helpen van het quaet fenijn der *Wilde petercelie*, als veel franſchen wijn te drincken ghegheven, ende beſonderlijck als den ſelven werm ghemaeckt is, want PETRUS AND. CANONHERUS ſeght, Pet. And. Canonh. cap. 3. 9. 41. dat den wijn het fenijn verdrijft ende uytwerpt, ende den menſch tot ſijne vorighe gheſontheyt herſtelt. Ick heb (met de waerheydt gheſproocken) wel dry hondert Auteurs gheleſen, onder de welcke ick meyne dat niet eenen en is, den welcken den Franſchen wijn niet en bekent voor de eerſte oft beſte middel teghen dit fenijn. Waer uyt ick beſluyten moet, dat den wijn de eenighe middel ende behulp moet weſen.

Hyero. Mercu. lib. 1. cap. 11. pag. 14. à Hier is te bemercken het gene HIERONYMUS MERCURIALIS ſeght uyt de ſelve woorden van Galemus: *Si vinum miſceatur cicutæ in exigua quantitate, Venenum fieri letalius, quia auget potius penetrationem: ſed ſi multum vini immiſceatur, contrarium fieri: ſcilicet extingui frigus ipſius cicutæ à calore vini.* Dat is, ſoo wanneer den wijn ghemenghelt wordt onder de *Wilde petercelie* in een cleyne quantiteyt, ſoo wort het fenijn vande *Wilde petercelie* verſterckt ende veel doodelijcker: want het vermeerdert ſoo veel te ſnelderen doorganck, maer ſoo daer meer wijn by ghemenghelt wordt, ſoo gheſchieter contrarie: te weten dat door meerder wijn de coude van de Cicuta vermindert ende verdooft wordt.

Ioan. Bap. Igna. lib. 4. cap. 594. Noch voorder ſeght IOAN. BAPT. IGNATIUS: *Cicuta in vino pota irremediabilis exiſtimatur,* Dat is, dat jemandt het ſap van de *Cicuta* te ſamen met wijn menghde, ende te ſamen ghemenght ſijnde, indronck, den ſelven met geene middelen, noch met den wijn te drincken te helpen noch te gheneſen is.

Hier teghen dunckt my een noodigh voor-worpſel, dat is, Soo wanneer by gheval een groot deel *Cicuta* in eenighe ſtovinghe oft kokenagie was, ende met wijn gheſtooft oft gheſoden ſijnde, oft deſen de ſelve ongheneesbaere nature ſoude beerven. Dit ſtaet te beduchten, maer niet vrywilligh aen den menſch te proeven. Boven dien, ſoo ſoude ick grootelijcks twijfelen, oft de ſelve preuve aen de beeſten met goeden effect ſoude aen te nemen ende voor vaſt te ſtellen ſijn, om dieſwil dat aen ſommighe beeſten dit cruyt niet hinderlijck en is: want de eſels dit cruyt ſeer geerne ende veel pleghen te eten, hoewel dat ſy daer ſoo ſlaperigh

van

van worden, dat het gheſchiet is, ſeght DODONEUS, datmenſe levendigh de huyt afghevilt heeft, eer ſy wacker wierden.

Nu dan voor de ghene die eenigh ongheval van dit cruydt overquam, ende geenen wijn ter handt en hadden, deſe ſullen ghebruycken veel werm ſoete melck, oft haer beweghen met warm bier ende boter daer in, oft eenighe ander middelen, de welcke tot braken beweghen, oft oock eenighe cliſters loock inghenomen, oft Venetſchen Teriakel; oft aſijn, door een gheloeyent ijſer oft ſtael heet ghemaeckt, met boter ingheno-men, is een van de beſte middelen in den noodt.

PETRUS APONENSIS prijſt ſeer in deſen toeval eenen dranck, die van twee dragma Teriakels, met decoctie van *Diptamnus* ghemaeckt wordt, oft van den wortel van *Gentiana*, met wijn: ende ſeght voor de waerheydt, dat het de rechte teghen middel deſes cruyts is.

Ghebruyck.

DE ſpreeuwen ende ſommighe andere volghs worden door dit cruyt vet ghemaeckt. De viſſchers ghebruycken dit cruydt om de viſ-ſchen te vanghen, het ſy alleen, oft dat ſy daer wat venckel bla-ders by doen. De backers als ſy den oven te heet gheſtoockt hebben, ſoo dat het broot ſoude moghen verbluyſteren, oft verbranden, werpen ſy inden oven een handtvol oft twee van het rijp oft onrijp zaet van *Cicuta*, te weten die hier te lande ghemeen is, ende minder ſtinckt, waer door, midts het ghekrack, ende ſonderlinghe kracht, beledt wort dat het broot van 't vier niet beſchadight en wodt, als LOBEL ſeydt.

Vint men noch ſoo onverſaeghden,
Sijnder noch ſoo ſtout op d'aerd,
Die 't gheſonde leven waeghden
Voor ſoo ſlechten cruydt van waerd?
Salmen voor een oort aen gelde
Sick verpanden aen den noodt,
En ſich rucken uyt de welde
Van het leven tot de doot?
Wie ſal petercelie eten,
Die gheen rechte kennis heeft?
Boere kinders moeten 't weten:
Dogh door fout ghy 't leven ſneeft.
Weeſt ontlaſt van anghſtigh dencken,
Leeſt dees kennis met beſcheydt,

Goede ſal aen niemandt krencken,
'T quaet is hier ten toon gheleijdt:

Volcomen kenniſſe van de *Cicuta.*

Bruyder groen, en diep gheſneden,
Quaedt van reuck, en hol van ſteel,
Vroeghgheſchoten, blauwe leden,
Is den Scherlinck in 't gheheel.

Het II. Capittel.

Beſchrijvinghe van dry ſoorten van Bilſen-cruydt.

VOlghens de aenteeckinghe der oude ſchrijvers, ſoo bevind ick datter vier ſoorten van *Bilſen-cruydt* ſijn, ſonder nochtans het *Bilſen-cruydt* van Egipten, van Candien, Peru, ende meer andere verre van hier gheleghen plaetſen: want het *Bilſen-cruydt* van Peru dat is *Petum*, by ons bekent ende genaemt *Taback*: van de welcke wy hier niet en ſullen ſchrijven, als alleen van ſoodanighe, als hier te lande ſeer ghemeyn in het wildt voortscomen, ende niet ſonder groot perijckel connen ghebruyckt ende door miſverſtandt ſouden moghen onder andere cruyden onbekent gheplucktt ende te ſamen ghegeten worden.

B

Swert bilſen-cruydt.

Naemen.

DIt *Bilſen cruyt* beſtaet in ſwert, wit, geil, en root. Het *Swart bilſen-cruyt* wordt naer de bruyne oft ſwertachtighe verwe van de bloemen alſoo ghenaemt, in't Latijn *Hyoſcyamus niger*, in't Grieckſch *Hyoſcyamus melas.* Noch worden deſe ſoorten al te ſamen met eenighe ander namen beſchreven, als te weten in't Latijn *Faba ſuilla*, *Faba Iouis*, *Alterculum*, *Symphoniaca*, *Calicularis*, *Dentaria*, *herba Apollinaris priapæa*, in't Frans *Hannebane*, *en dormie*, *Herbe aux tignes*, in't Hooghduytſch, Bilſen ſamen / dolkraut / Schlafkraut / Bilſam/ Seirborn/ Bilſenkraut/ Teufels augen / maer aldermeeſt Sewbon / oft Sawbonen / dat is *Verckens boonen* oft *ſogge boomen*, in't Italiaens *Diſturbio*, *Hyoſaniamo*, in't Spaenſch *Veleno*; *meimendro*, in't Enghelſch *Henne bane*, *Hennequalt*, *Hen bayne*: by de Apotekers *Inſquiamus*: Mattheus Silvaticus noemt het *Dens Caballinus*, *Milimandrum*, ende van meer verſcheyde Auteuren, met menighte andere naemen.

B

Gedaente

Swart bilſen cruyt is het ghemeynſte van al de ſoorten hier te lande, het ſelve

ſelve heeft in ſijn eerſte uytcomen dry oft vier bladeren, de welck op de ſelve manier uyt der aerden comen als het wollen cruyt, doch met ander ghesneden bladeren, ſeer ghelijck aen een ſeker diſtel bladeren ſonder ſtekelinghen, ende meeſt ghelijck aenden beren clauw, doch ruyck ende wolligh. Als den plant ſijnen vollen waſdom heeft, is den ſtele tamelijck dick, ende ontrent ander halven voet, oft twee voet, ende ſomwijl meerder hoogh, de welcke bedeylt is in menighte ſijde tacken, de ghene vervolghens ſeer gheſchightelijck met bladeren beſet ende dicht bewaſſchen ſijn: welcke bladeren groot, lanck en breedt ſijn, blauw groen van coleur, ende ſaght rouw oft wit wolachtigh: de ſelve bladeren ſijn gheſpleten, ghekerft, gheſnippeldt, ende rondom de canten ghehackelt. In het top ſoo vanden rechten ſtam, als aende ſijde tacken groyen menighvuldighe bloemkens, van ghedaente cleyne bellekens oft ſchellekens ghelijck (waer om dat ick dit cruyt *Dul bellen* heb ghenaemt) bruyn perdts van coleur, op de buytenſte randekens wat vuyl geilachtigh, binnen met eenighe perdtſe randekens doortrocken, ende het midden, dat is inden gront vande bloemen, is doncker perdts, by naer als ſwart van verwe (de bien haelen veel honingh uyt de ſelve, alſoo ſy daer ghedurigh in ſitten.) Daer naer volghen ronde knopkens lanckworpigh en dick, boven met eenighe dorenkens oft ſtekelinghskens ende met een ſcheelken beſet, waer binnen donckere grauwe beſmeurde cleyne zadekens ſchuylen, ſoo cleyn als grof zandt.

Den wortel is dick, lanck en witachtigh, blijvende in de aerde twee jaer levendigh: want het eerſte jaer noydt zaet en gheeft, noch bloydt. Het cruyt is ſwaer ende onliſelijck van reuck, de welcke het hooft beſwaert ende tot ſlapen beweeght.

Veranderingh.

DAer is noch een ander ghemeyn *Bilſen-cruyt*, het ghene *Swart ſomer bilſen cruydt* ghenaemt is, het welck van het voorgaende verſchilt, om dat het ſoo rouvv oft hairigh niet en is, maer meer houtachtigh, cleynder van wortel, ende de bloemen ſijn de witte bilſen wat ghelijck.

Het wit Bilſen-cruydt.

WIt *bilſen-cruydt*, in't Latijn *Hyoſcyamus albus*, en is ſoo ghemeyn niet, oft ſoo wel niet bekent, daerom wordet inde cruyt hoven geoeffent. Gedaente

Deſe

Deſe is den voorgaenden bynaer ghelijck van fatſoen en grootte, dan dat de bladers breeder, corter, ronder, minder gheſneden, ſaeghter ende wolachtigher ende witter ſijn, oock de ſtelen ſijn corter, langhs de welcke witte bloemkens waſſchen, cleynder als van de ſwerte: de knopkens ſijn ſaeghter, effen en gladt, geenſins dorenachtigh oft ſtekende: het zaet is witter van verwe.

Het geil Bilſen-cruydt.

Gedaente G*Eil Bilſen-cruydt*, in't Latijn *Hyoſcyamus luteus*, heeft eenen rechten ſteel, met effen ronde ongheſneden dicke bladeren, ſchoon bleeck groen van coleur, hebbende eenighe rouwigheydt, maer niet als de voorgaende ſoorten, De bloemkens ſijn bleeck geil, ende als eenen cleynen vingherhoet groot, de welck alleen op het top van den plant voortscomen, ende daer naer haer zaet voorts-brenghen, bynaer als het zaet van den taback. Deſe planten vergaen alle iaer. Deſe can ick qualijck uyt mijnen hof quijt worden, door ſijn ſelfs iaerlijcks ſaeyen: nochtans ſijn ſy in het wout weynigh te vinden.

Raeckende de andere, is onnoodigh den Leſer daer mede te vermoeyen: wy ſullen weder tot ons eerſte ſwerte Bilſen-cruydt keeren, aen het welck aldermeeſt gheleghen is.

[T]ijdt en [pl]aets. *Swert Bilſen-cruydt* oft *Dul bellen*, met al de ander ſoorten, vertoonen haer eerſte uytcomen in April en Mey, ende ſy bloeyen in Auguſtus, ende draghen haer zaet in den Herft, waer naer ſy verſterven. *Swert Bilſen-cruydt* is in Brabant, Vlaenderen, ende op alle plaetſen bynaer te vinden: beſonderlijck heb ick dit cruyt aldermeeſt aen de dijcken ſien groeyen, oft aen de canten van uytgheſchoten grachten, in ſavelachtighen gront, maer aen den hey-cant ſeer ſelden: nochtans is het ſelve niet dan al te veel beneffens menichte goede eetbaere cruyden voorts-comende, welcke de reden is dat ick dit beneffens de *Doodelijcke Petercelie* ghevoeght hebbe.

Natuer, ghebruyck ende hinder.

Avicena, Plempij Canon medi. lib.2. Tract. 2. B*Ilſen cruyt* is tot in den vierden graed cout, ſeght DODONEUS. Ende AVICENNA ſeght, dat het *Swart Bilſen-cruydt* cout en droogh is tot in het uyterſten van den derden graed, doch het is van natuer ghelijck aen den *Opium*, ende *heul ſap*, ende is oock ſoo ſchadelijck als den ſelven.

DIOSCORIDES

DIOSCORIDES ſeydt, de bladeren van *Bilſen cruydt* met moes ghegeten, maecken den menſch kranckſinnigh oft light van hoofde, ende oock wel raſende. *Dioſc.lib.4. cap.59. Dalechampius Tom. 2. lib. 17. cap.4.*

GALENUS verſekert, dat *Swart bilſen cruydt* de dulligheydt, oft ten minſten de ſlapende ſieckte veroorſaeckt. Het *Geil bilſen cruydt*, ſeydt hy, van krachten daer alder naeſt by te comen: ende voeght daer by, dat ſy beyde te vlieden ſijn, als onut ende verghiftigh: dan het wit houdt hy voor het bequaemſte om tot gheneſingh te ghebruycken. Nochtans ſoo is in Duytſchlandt ende Nederlandt by de Apotekers het ſwart Bilſen cruydt ende zaet in het ghebruyck, om dat ſy het geil oft wit niet wel becomen konnen. *Galen de ſimplicib. lib. 8. cap. 148.*

S. HILDEGARDUS ſeght, dat het cruyt, zaet, en alles doodelijck is. Het ghebruyck moet met goede kennis en voordaght gheſchieden: al iſt tot veel quaelen ende onghevallen goet, ſoo iſt nochtans naer mijn ghevoelen noyt gheraden binnen den lijve inghenomen, ten waere dat het van eenen goeden ervaren medecijn met andere menghelingh naer de conſte gheordoneert was: want het ſomwijl ghebeurt, dat eenighe chirurgijs oft barbiers, ende andere, de welcke het ampt van Doctor bemoyen, ſomwijl groote miſſlaghen ende fouten begaen, als ghebleecken heeft binnen deſer ſtadt Antwerpen in het jaer 1671. in het beginſel van de maendt Februarij, dat ſekeren Barbier aen eenen waerdighen Pater Religieus hadde gheraden het *Bilſen zaet* met ſoete melck ghekoockt, voor ghenees middel des tandt pijn, teghen de pijn lijdende plaetſe inden mondt te houden: ende alſoo ſomwijl een weynigh door de kele ginck, is den ſelven Pater hier door ſoo ſieck gheworden, dat, ten waere hy hadde een ſterck man van natuer gheweeſt, de teghen middelen ſouden den ſelven weynigh tot hulp, maer te vergheefs gheweeſt ſijn, ende hy ſoude ſijn leven met de doot verwiſſelt hebben: doch is even noch becomen. *In Phyſica. S.Hildegar. lib. 2. cap. 120.* Ongheval door Bilſen-cruyt.

Met rijpe voordacht ſalmen ieders raet aenmercken,
Oock niet verſmaden al iſt van gheringhe klercken:
Want vrouwen raet verſtreckt ſomwijl tot nut en goedt:
Maer dat, al wat men hoort, ſal drucken in't ghemoet,
Om op den ſelven ſtondt tot hulp en baet te proeven,
Die ſijn't, die aldereerſt van ſulcken raet bedroeven.
Dies vraeght aen die 't verſtaet, en met ghegronden raet
De kennis heeft van't cruydt, als van de ſieckt en quaet;
Soo blijft u twiſt gheſliſt, die noyt te ſpaey ſal claghen,
Want een gheruſt ghemoet haelt uyt den raet behaeghen.

Flereeijn geneſen.

Het zaet van *Bilſen-cruyt* gheſtooten ende met wijn ghemenght, gheleydt op't flerecijn, verſoet de pijn. Van binnen den lijve ingheno-men iſt niet alleen aen den menſche, maer oock aen de beeſten ſchade-lijck: want men noemt dit *Sogge-boonen*, om als dit van de verckens ghe-geten is, de ſelve ter aerden doet vallen, al oft ſy doot waeren: want het vervult de herſenen van alle ghedierten met eenen vuylen ſtincken-den domp, die de menſchen oock ſchadelijck is, ende het verſtandt wordt hun daer mede benomen al oft ſy raſende waeren.

De hinnen oft andere voghelen die *Bilſen ſaet* oft het cruyt eten, ſter-ven daer haeſt van.

De olie van *Bilſen zaet* beneemt het verſtandt, als men 't hooft daer mede ſtryckt.

Olie uyt *Bilſen zaet* gheperſt, gheneeſt den tant ſweer, ſeydt Lobel.

Het ſap van het cruydt over den lijve gheſtreken, doodet de luyſen en vloeyen, oock aende honden.

Winter in de handen gheneſen.

De boeren van Aniou, ende daer ontrent in Vranckrijck, pleghen het cruyt, als't met ſijn zaet gheladen is, uyt te trecken, en te drooghen te hanghen: ende des winters, als jemandt de handen gheſwollen ſijn van coude, ende ſeer jeucken, worpen ſy de zaedt huyskens op't vier, ende laten dien roock aende handen comen, daer door vergaet al dat jeuckſel ende gheſwil.

Een pont *Swart bilſen zaet* in een Brouſel bier van ſes tonnen gheſo-den, can het ſelve ſoodanighe kracht en ontſet gheven, dat den ſterckſten droonckaert door een pint van't ſelve bier verſmoort ſat can ſijn, ende niet ſonder hinder van ſijne gheſontheydt oft verſtandt.

Behulp voor de ghene die van Bilſen-cruyt beſmet ſijn.

DE kenteecken ſijn in de quaelen, vande ghene die daer mede beſmet ſijn, ghenochſaem te verſtaen ghegheven: ſoo jemandt van dit cruyt beſmet was, can lightelijck door geyten melck te drincken gheholpen worden; oft eenighe van deſe naervolghende, gheſtooten, ende met wijn inghenomen, als moſtaert, kers-ſaet, netel zaet, vene-kel, meide, radijs, aiuyn, oft loock. Een van deſe is behulp voor ſoo-danigh quaet.

Den ghene die meer ghelieve van dit cruyt te weten, leſe Dodoneus, Bauhinus, Matthiolus, en de andere.

HET III. CAPITTEL.

Van het cruyt Moninckx-cappen, oft Napellus.

AL iſt dat dit cruyt aende weghen in het wildt ende opde ghemeyne plaetſen niet en groyt: ſoo nochtans is't in Brabant ſoo ghemeyn, datter weyighe hoven ſijn, 't ſy cleyn oft groot, 't ſy binnen oft buyten de ſteden, oft dit cruyt is al daer ghemeyn, ten opſicht van ſijne blauwe bloemen, met de welcke de kercken ende Altaren ghemeynelijck verciert worden. C

Het verſchil van AVICENNA in dit cruyt met verſcheyde naemen te noemen, is hier niet noodigh verhaelt. Dit is ghenaemt *Monincks cappen*, in't Latijn *Cucullus monachi*, *Napellus*, in't Greckſch *Aconiton lycoctonon*: noch wordt het in Nederduytſch Blauw wolfs-wortels / oock *Sots cappen* ghenaemt, in't Hooghduytſch Narren kappen / Blo-wolfs wurtz / Teuffels-wurtz / Elſen hutlin / Kappen blumen / in't Engelſch *Bleuw wolf bane*, in het Arabiſch *Biſi*, &c. Aengheſien deſe namen ten opſicht vande bloemen ghegheven ſijn, ſoo ſal ick dit ten opſicht van het cruyt de *Doodelijcke raket* noemen, in't Latijn *Eruca letalis*, oft oock *Cornucervi letale*, aen welcke cruyden dat het ſeer ghelijck is, als't eerſt uyt comt. C

Naemen. *Avicen. Tract.1.lib. 2. & 4. fen. 6.*

Als wanneer dit cruydt een maendt out is (het welck alle jaeren uyt den ſelven wortel voorts comt) is het ſeer ghelijck aende *Ghſneden* oft *Wilde raket*, welck cruyt voor een ghemeyn toecruyt op't ſalaet ghedaen wordt. Dit cruyt ſchiet als dan ſeffens op met eenen ſtock van dry voet hoogh, van onder tot boven rondt ſom met doncker groen gheſneden cruyt oft bladeren bewaſſchen, het cruyt, ghenaemt *Herts horen*, gheheel ghelijck. Van het midden vanden ſteel tot het ſop toe comen de bloemen voorts, vervolghens geſchicktelijck gevoeght, ſchoon blauw van verwe, van maecksſel die openſtaende gapende helmen in alle haer deelen ghelijck, oft als een dobbel kapken ghelijck: ſy ſijn van bladerkens vergadert, vande welcke het opperſte't grootſte van allen, weſende een kovel oft kapken ghelijckt: twee andere wat cleynder bedeecken de ſijden: de twee onderſten ende cleynſte, ſijn ſmal oft lanckworpigh. In de midden van deſe vijf bladerkens comen cleyne hair-ghewijſe draeykens voorts, uyt de welcke twee kromme priemkens ſpruyten, haer ſelven niet eerder vertoonende, voor dat het kapken opghelicht wort. Den

Gedaente.

wortel is lanckworpigh, boven dick, ende onder als een pinne te niet gaende met vele ſijde wortelkens. Den grooten wortel is buyten heel caſtani bruyn, maer binnen wit: ſy ſetten veel voorts, ende vermenighvuldighen ſeer.

Onder deſe *Sots cappen* ſijn verſcheyde ſoorten: want ick er teghenwordigh noch vier andere ſoorten in mijnen hof heb: maer wel wetende dat de ſelve niet ghemeyn ſijn, ſoo achte ick onnodigh hier van te ſchrijven, want ick niet van meynigh ben van dit werck eenen cruydt boeck te maken.

Tijdt en plaets. Inde maendt van Meert ſpruyt dit uyt de aerde: in Mey hevet ſijn bloemen, ende in Auguſto is 't zaet rijp. Op verſcheyde gheberghten, als op Anania ende Griſons waſt dit overvloedigh van ſelfs: ende nu in Nederlandt (het ghene my ſchroomen doet) by naer in alle hoven. Ick hebſe oock in Brabandt op een dorp in het wildt ſien ſtaen, het wecke ick gheloofde, van jemandt uyt gheworpen ſijnde, aldaer by gheval ghecomen waeren.

Andere ſoorten.

DAer is een ſoort, de welcke het loof meer door ſneden is, het welck blauwe bloemen heeft, by naer ghelijck aende Ridderſporen: deſe is oock al ſeer ghemeyn, ende vande ſelve natuer.

De derde heeft ronder ende de alderminſte gheſneden bladers, ende heeft uyt den geil witten cleyne hooghe capkens van bloemkens.

Noch iſſer een ſoort de welcke haer bloemen cleynder ſijn als de eerſte ſoort van deſen gheſlachte, welcke bloemen veel lighter blauw ſijn, ende oock met wit ghemenghelt, diemen *Napellus glorioſus*, in't Nederduytſch de *Glorieuſe oft ghevlamde cappen* noemt: deſe hebben corter ende ronder blaederkens, ſeer weynigh gheſneden: maer ſijn al te ſamen van een ende de ſelve quaede natuer, als hier naer volght.

Hieronym. Mercur. lib 2. cap. 10. MERCURIALIS ende meer andere ſprecken van neghen verſcheyde ſoorten van *Aconitum*, de welcke al te ſamen dodelijck ſijn, maer aengheſien alle die ſoorten in Brabant niet te vinden ſijn, ſoo is onnodigh de ſelve hier aen te wijſen, alſoo het voorſeckert is dat van de gene die hier niet en groeyen, voor ons oock geen ongheval te vreeſen is.

Natuer, ghebruyck, ende hinder.

AVICENNA ſeydt, dat den *Napellus* cout en droogh in den hooghſten graedt is. Het is de menſchen ende vele viervoetighe ghedierten ſchade-

ſchadelijck: het cruyt, zaet ende wortel is alle hinderlijck, jae doodelijck, ſonderlinghe de wortel, ſeght CASTOR DURANT: de welcke van de weecke menſchen maer eenen tijdt lanck in de handt wel vaſt ghehouden ſijnde, de ſelve ter doodt ghebrocht heeft: nochtans can men de ſelve wel ghewoon worden, ſoodanigh dat het ons in 't leſte niet ſchaden en can, als AVICENNA betuyght, een oude vrouwe ghekent te hebben, de welcke den *Napellus* ſoo vryelijck ende ſonder ſorghe innam, al oft ſy een rape ghegeten hadde, om dat ſy haer ſelven daer toe ghewent hadde. GASPER BRAVO ſeght, dat al de ſtoffe van den *Napellus* uyt ſijn eyghen natuer doodelijck is. *Gaſp. Bravo de Venenis, part. 2. Conſult. 6. 92.*

Hoedanighe teeckenen naer het eten van den Napellus ſich vertoonen.

DEn ghenen die het cruyt *Napellus* ghegeten hebben, ſwillen corts daer naer haer de lippen, ende de tonghe wordt ſeer dick, de ooghen puylen, jae vallen bynaer voorwaerts uyt: de beenen worden ſtijf, ſtram ende cout. Daer naer volghen oock draeyinghen des hoofts, ende ſwijmeniſſen, ende onmacht des herten. Voorders ſeght AVICENNA, dat het vergif van dit cruyt ſoo groot is, dat het oock de punten van de pijcken, lancien, pijlen ende ſchichten daer mede beſtreken ſijnde, ende alle die daer mede ghequetſt worden, ſeker ſterven moeten. *Avicen. lib. 4.*

Onghevalgheſchiet door den Napellus.

BInnen de ſtadt ende wijdt vermaerde Univerſiteyt van Loven in het iaer 1628. hadde een maerte binnen den huyſ-hof een handt vol *Napellus* cruydt ghepluckt (meynende dat het *Raket* was) het welck ſy op het ſalaet voor toe cruyt ghedaen hadde: van het welck dry ghenoode vrienden (Laken-makers van hun ampt) met graghen appetijt ſmaecckelijck hadden ghegeten, waer van weynighe uren daer naer eenen doot was, ende de andere twee, naer langhduerighe ſieckte ſijn door vele medecijnen becomen.

DODONEUS verhaelt dat binnen deſer ſtadt Antwerpen een iammer ende beclaghelijck ongheval gheſchiet is van ſommighe vrouwen die dit cruydt niet kennende, hadden de wortelen voor een goedt cruyt in't ſalaet ghedaen: ende alle de ghenen die dat ghegheten hadden, ſijn

 corts

corts daer naer in onlijdelijcke ende onuytſprekelijcke ſmerten, treckinghen, ſpanninghen ende ander quaelen ghevallen, ende daer naer eer langhe alle gader gheſtorven.

Abra. Muntingh het 3. boeck cap. 8.

Den Heere Doctor MUNTINGH verhaelt uyt MENANDER, dat aenmerckens waerdigh is, te weten: dat op het Eylant Ceo voor deſen eene wet was, dat alle de oude lieden, de welcke niet langher haeren coſt en conden ghewinnen, door deſe planten vanden *Napellus* haer leven eyndighen moeſten, op dat de andere ſoo veel te meerder voetſel der weynigher ſpijſe ghenieten moeghten.

Hoe menigh ongheval, ſieckten, en quaelen overvallen ons, naer alle de welcke altijdt gheen doot en volght, waer van aen veele menſchen d'oorſaeck onbekent blijft, waer door de Doctors ſelver ſomwijl verſtelt ſtaen, welcke oorſaeck wy niet eens dencken dat van groen cruyt uyt onſen eyghen hof ſoude comen: daerom.

Ruckt dit cruyt
Den hof uyt,

Soo en ſijn gheen droeve klachten
Vyt u eyghen hof te wachten:
En oft u was wel bekent,
Siet dat 't niet u kinders ſchent.
Nieuwe maerten, nieuwe knapen,
Connen hier haer doot uyt rapen:
Daerom ſuyvert uwen hof
Van dees doodelijcke ſtof.

Ghenees middelen teghen den Napellus.

MATTYS LOBEL ſeght: twintigh vande *Blauwe vlieghen*, de welcke ghedurigh aen het cruyt ende bloemen vande Napellus ſitten, met de wortel van *Ooſterlucy*, dat is *Ariſtolchia*, ende *Bolus Armeni*, van elcks een draghma 't ſamen ghemenght, ende gheſtooten, ende daer van inghenomen, is een ſeer goede behulp.

Van deſe vlieghen is veel ende vremt gheſchreven, ſoo van AVIENNA, ANTONIUS GUAINERUS, CASTOR DURANT, ende van andere. Leeſt daer van DODONEUS.

Theriakel is ſeer goet voor dit venijn ingenomen: maer boven al ſoo prijſtmen den *Lupas bezoir*, dat is den *Peer bizaert ſteen* vanden orientalen, ſeſtien

ſeſtien greyn oft alen met citroen ſap inghenomen.

De wonden die ghecomen ſijn door vergiftighe pijlen , lancien oft iet ſulcks die door het ſap oft cruyt van den *Napellus* beſtreken ſijnde fenijnigh ghemaeckt ſijn : in ſoodanighe wonden ſalmen het ſap van que-appels gieten , het welck daer voor een ſoo grooten gheneſinghe is, datmen het ſelve noydt heeft ſien falen.

Het ſap van het cruyt van *Napellus* plaght in ghebruyck te ſijn , om de ſproeten ende vlecken uyt het aenſicht wech te nemen, het welck beſt ghelaten is.

Het IV. Capittel.

Vande dulmaeckende Nachtſchaij , ende eenighe mede ſoorten.

ONs Nederlandt is maer al te veel van verſcheyde ſoorten van *Naſcaije* oft *Nacht ſchaeij* voorſien ende bewaſſchen : ende al iſt ſaecken dat de eene ſoorte veel minder ſchadelijck is als de andere , ſoo is even wel de alderminſte ſchadelijcke ſoorte met cleyne deught begaeſt : de welcke inden lijve inghenomen den menſch altijt hinderlijck ſijn. Even wel ſal ick al hier maer een by figure voor oogen ſtellen, de welcke de alderhinderlijckſte is: de andere ſal ick met eenige beſchrijvinge aenwijſen. D

In ons Nederduytſe tale is dit ſchadelijck cruyt ghenaemt *Dulbeſien*, *Groote nachtſchaey* , *Wilde naſcaey* , ende *Dul cruyt* , in't Latijn *Solanum lethale*, ende by de Apotekers *Solatrum lethale*, dat is *Doodelijcke nacht ſchaey* : andere noemen *Ghewende boonen*, oft *Omghekeerde boonen*, in't Hooghduytſch **Dollwurtz / Dollkraut / Schlaff beeren** ende **Sewkraut** : in't Latijn , *Solanum ſoporiferum* , *Solanum ſomniferum* , *Solanum furioſum* , ende *Solanum ſilveſtre* : in't Italiaens, *Bella donna* , oock *Herba bella donna* : in't Engels, *Dwale* , ende *Great morell.* Ick ſal deſe *Levenſch ſchade* noemen,ten opſicht de ſelve aen ons leven ſoo ſchadelijck is. Naem.

D

Levenſch ſchade oft *Dulle beſien*, heeft ronde ghetackte merckelijcke dicke ſtelen , ſeer bleeck groen , bynaer ghelijck de ſtelen van den taback , doch ſoo plat niet, ſomwijl onderwaerts roodt bruyn , als ſwartachtigh. De ſelve ſijn dry oft vier voeten hoogh : ick hebſe dit jaer 1674. in mijnen hof ſes voet lanck ghehadt , het gene ſelden gheſchiet : ſy ſijn bekleedt met langhe breede bladeren , de grootſte eenen voet lanck , ende inde midden oft aen de breetſte ſijde ſeven duym breedt de ſelve ſijn wat ſaght ende wol oft hairachtigh. De bloemen ſijn lanck-worpigh hol , uyt den ſchoot vande bladeren ſpruytende , elck op een byſonder ſteelken Gedaente.

ken ſtaende: de ſelve bloemen ſijn doncker, bruyn, oft droef verſtorven perdts van verwe: naer elcke bloem volght een vrucht, de ghedaente van een wijn-druyve, oft ſoo groot als een middel-baer kriecke, doch plat van forme, in het eerſte groen, maer daer naer ſoo ſchoon blinckende ſwart als gette teeckens, ſeer ſchoon en aen-lockende aen des menſchen ooghen: binnen heeft ſy een overvloedigh ſchoon ſwart purper dun ſap, het ghene de handen beſmet, met het welcke men ſoude connen ſchrijven, nochtans is de ſelve beſie vol cleyn bruyn zaet. Den wortel is groot en dick, wit, ſeer diep inde aerde, blijft vele jaeren ſtaen, ſchietende alle jaer ſtercker ende met meerder tacken en ſcheuten. Het ſaeyt ſich, ende ſet ſoo menighvuldigh voorts, dat ick 't nauwelijcks can overwinnen.

In het eerſte uytcomen ſijn de bladeren in eenen vronck ghedraeyt, ende in malcanderen ghewonden, op de manier als een cleyn lanckworpigh koolken oft ſavoye: alswanneer de bladeren wat blau groen ende meer wolligh ſijn, de welcke allenghskens breeder opengaende, ghelijck worden aen den jonghen uytſchietenden taback, ende dierghelijcken,

Tijdt en plaets.

Het ſchiet uyt der aerden in Meert: het heeft ſijn bloemen in de maent van Iulij, ende de beſien oft vruchten ſijn rijp in Auguſto en September.

Dit cruyt waſt by naer over al ontrent de boſſchen, by de haghen en heggen, ende ontrent de afſchudtſels van bouw-landen, maer alderlieffſt in ſchaduwachtighe ende doncker gheweſten. Tot noch toe is deſe plant ſeer weynich ende ſeldſaem op het vlack landt in Brabant te ſien, Godt lof, doch is in vele hoven van plaſantie voor een cieraet meer als ghenoegh te vinden.

Natuer, cracht, ende hinder.

GALENUS ſeydt, dat den wortel, ende beſonderlijck de ſchorſe van den ſelven droogh is tot in den derden graed, ende cout tot in den tweeden, ende wordt vryelijcker inghenomen ende ghebruyckt dan het cruyt oft beſien, want de beſien ende bladeren ſijn noch kouder jae wel tot inden vierden graed.

Een loot vanden ſelven inghenomen, can den menſch veel eerder dooden dan den *Opium*: de ſtelen ſijn oock niet vry van ſchadelijckheydt.

Sy verweckt den menſch tot ſwaer ſlapen, oft beroert hem ſijn ſinnen, ende maeckt hem raſende ende dul, als hy niet veel beſien 't ſef-

ſens

ſens in neemt : maer veel ſeffens inghenomen, brenght den menſch haeſtelijck tot de doot.

Als ghebleken heeft aen twee kinderen in Vrieslandt binnen Groeninghen, de welcke van deſe beſien ghegeten hadden, ende te laet gewaer-woordende ſijn, gheſtorven, ſonder dat de teghen-middelen haer hebben connen helpen. Leeſt in de inleydinghe tot den Leſer in't beginſel van deſen boeck, alwaer het ſelve promtelijck beſchreven, ende breeder te leſen is. Ongheval gheſchiet.

DODONEUS ſeght, dat tot Mechelen, ende in andere ſteden van Nederlandt, ende oock in Duytſchlandt, aen vele kinderen ghebleken heeft, de welcke door de lifelijckheydt van deſe ſchoone beſien ghelockt ſijnde, niet wetende dat ſy ſchadelijck waeren, de ſelve onbedachtelijck gegeten hebben, ende ſijn daer van in korten tijdt ſlapende oft oock half dul oft raſende gheſtorven. Daerom ſalmen dit cruyt uyt de hoven royen, oft ten minſten de kinderen oft de luſtighe ſwangher vrouwen de vruchten daer van niet laeten te ſien comen. Nochtans ſommighe beeſten, als de Herten, vienden hier groot behaeghen is, ende en is haer niet ſchadelijck.

Ghenees-middelen teghen de Dul-beſien.

SOo wanneer jemandt van dit cruyt oft beſien ghegeten heeft, ſal den ſelven daer op haeſtelijck wat theriakel in-nemen, oft veel honigh water, oft mei, oock ſtercken wijn, oock den azijn oft eeck alleen, ende als dan en ſal niemandt daer van quaet oft hinderen becomen.

Ghebruyck.

DE wortels gheſtooten, ende met olie vermenght, is goet van buyten opgheleydt op de gheſlaghen, gheblutſte, oft anders ghequaetſte leden.

'T ſap van 't cruyt in wijn gheſoden, inden mondt ghehouden (maer niet te langh) verſoet den tant ſweir, ende maeckt de loterende tanden vaſt, maer waght u van door haelen, ghelijck ick aen het bilſen cruyt gheleert hebbe.

Het ſap alleen vande gheſtooten bladers op de verbrantheydt ghedaen, verſoet de pijn, ende gheneeſt het ſelve.

Het ghediſteleert water, ende het ſap van 't cruyt ende beſien, wort vande vrouwen in Italien voor een blanketſel ghebruyckt.

Twee oft dry lepels vol (maer niet meer) van dit ghediſtileert water, gheneſen alle onſtekinghen des inghewants. 't Zaet vande groote *Nacht-ſchaey* doet ſeer piſſen, ſeydt PLINIUS. Leeſt DODONEUS in ſijne Byvoeghſels, die meer ghelieft te weten.

HET V. CAPITTEL.

Vande tamme oft hof Nacht-ſchaey.

SOmmighe ſouden moghen peyſen, om welcke redenen dat ick de voorgaende *Nachtſchaey* beneffens deſe ſoorten op de ſelve plaetſe niet ghevoeght hebbe, op dat alle de ſoorten te gader ſouden vereenight weſen, het ghene ick mede wel ghewenſcht hadde: dogh men is dickmael ghedwonghen oock de noot-ſaeckelijckheyt ſelver voor by te gaen, het gene hier in tot blijck ſtaet; hoe wel de voorgaende even wel een beſonder ſoort ende gheſlaght op haer ſelven is, waerom ſy wel beſcheyden mochte vertoont worden.

NOM. 35. A Naemen. De hoven, velden en canten, ſoo wel binnen de ſteden als buyten, jae de kerck-hoven, dycken en veſten, ſijn overvloedigh met dit cruyt beſet, ende vande kinders ſelſs wel bekent, al iſt dat ſy het ſelve met eenen on-eyghen naem noemen, als ſy de vruchten *Hondts beſien* heeten. Dit wordt by de cruyt beſchrijvers *Tamme nacht-ſchey* gheheeten, ende met den ſelven naem vande Hooghduytſch: in't Latijn *Solanum hortenſe*, oock *Vua vulpina*, *uva lupina*, *uva vulpis*, dat is *Voſſen druyven*, in't Franſch, *Morelle*, in't Italiaens, *Solatro*, in't Spaenſch, *Morella* ende *yerva mora*, in't Enghelſch, *Nichtſchade*, *Morel*, *Pety morel*, *Howndes berre*, in't Grieckſch, *Styͤchnos*, en *Tryͤchnos*, met meer andere naemen, onnodigh hier by te voeghen.

A Gedaente. *Tamme nachtſchey* comt eerſt uyt de aerde met cleyne bladerkens, de welcke lightelijck onder de moes cruyden voor cruyt ſouden gheplućkt worden: daer naer krijghen eenen langhen opgaenden ſteel, van onder tot boven met ſijde ſtelen en bladers beſet, eenen voet oft ander half hoogh. De bladers ſijn bruyn oft doncker groen, weeck en ſlap, die het cruyt den groven baſilicon wat ghelijckende ſijn, maer grooter en breeder: ſommighe ſijn oock aen het voorſte deel een wenigh gheſneden. De bloemen ſijn wit, twee, dry oft meer by een voorts comende, waer naer dat eenighe beſikens druyfs-ghewijſe volghen, nederwaerts hanghende, eerſt groen ſijnde, daer naer, rijp gheworden ſijnde, ſomtijts ſwartachtigh, ſomtijts roodt, en ſomtijts geil. Het cruyt is ſeer

ſwaer

jdt en
ıcts.

ılen. de
ment fa-
t. lib. 2.
. 49.

aſt Ar-
n. de ve-
ıis. lib 3.
.59.

ieni. ca-
ıe 4. fen.

bi Moy-
, cap. ul-
30.

Nom. 3

A

Naeme

A

Gedaen

ſwaer van reuck, ende vetachtigh. Den wortel is wit, dun, ȅn gheveſelt, ſich ſeer wijdt verſpreydende, dogh niet ſeer diep inde aerde.

Dit cruydt comt in April uyt, ende bloyt diep inden Herft. Op ſteen-achtighen rouwe gruijsachtighe gront van eenighe vervallen huyſen, als op de plaetſen boven ghemelt, is dit in overvloet te vinden. Het groeyt oock veel op alle kerck-hoven. Tijdt en plaets.

Natuer en cracht.

HOedanigh ſorghelijck dat de ſoorten van *Nachtſchaey* ſijn, is in het voorgaende ghenoegh betoont, nochtans is deſe wel de minſte ſchadelijck van allen: evenwel binnen den lijve ghenomen, can weynigh voordeel doen. Sy is ſamen treckende, ende cout van natuer tot in den tweeden graed. GALENUS vermaent, dat onder al de dinghen diemen eet, gheen moeſ-cruyt te vinden is, dat ſoo ſeer t'ſamen trecken can als de *Nacht-ſchaey*: ende daerom ſeydt hy oock, dat de medecijns met recht de ſelve ſelden als eenigh voetſel, maer altijdt als een medecijn oft gheneeſ-middel pleghen te ghebruycken. *Galen. de aliment facult. lib. 2. cap. 49.*

ARDOYNUS ſeght: *den Solatrum, dimen noemt uva lupina*, oft *uva vulpina*, dat is *Wolfs* oft *Voſſchen druyven, die is quaet en fenijnigh*. Soo dat ARDOYNUS het quaet van dit cruyt meer bekent is als GALENUS waer van men ſich wel magh wachten. *Sanct Ardoyn. de venenis. lib. 3. cap. 59.*

Al de ſelve teeckenen, als van de voorgaende ſoort gheſeydt is, vertoonen haer naer het nutten van deſe, beſonderlijck in ſwacke lichaemen,

Gheneeſ-middelen.

AVICENNA ſeght: teghen het nutten der *Voſſchen druyven* is goedt ghenomen het Eſelinnen melck, oft Geyten-melck. Noch is het ſoete melck van de koyen, ende ſoeten wijn, ſeer goedt. *Avicen. canone 4. fen. 6.*

Den RABI MOYSES in ſijn beſchrijvingh van de fenijnen ſeght: daer is een *Nacht-ſchaey*, de welcke ſwerte druyſkens oft beſikens draeght, ende het ghebeurt wel, dat het ſap van het cruyt ghenut wordt eer de ſwerte beſikens te voorſchijn comen, het welck hoe dat het ghenut wordt, is ſeer hinderlijck, want het doet ſeer hicken en bloet ſpouwen, &c. ende de behulp-middel is de ghemeyn manier van ſpou-drancken, als met honigh en water, ende overvloedigh lauw-water ghedroncken, ende meer andere, *Rabi Moyſes, cap. ultimo.*

Ghebruyck en kracht.

DODONEUS in ſijne Byvoeghſels ſeght. De groene bladers van deſe *Tamme nacht-ſchaey* gheſtooten, ende met meil van gerſte-mout vermenght, ſijn ſeer goedt gheleydt op de voorts-etende ſweringhen, ende wilt vier, ſelfs worden voor ſonderlingh ghehouden in den kancker. De ſelve bladeren alleen ghevreven, gheneſen den hooft ſweir, heete ghebreken vande ooghen, ooren, lever, milte ende blaſe, van buyten opgheleydt.

Sommighe ſtrijcken de huydt met dit ſap, om de ſelve teghen de beten van alle ſchadelijck ende vergiftigh ghedierte te wapenen ende te bewaeren.

Water van *Nachtſchaey* ghediſteleert, is goet teghen de groote hitte der kortſen, &c.

Noodelijcke bemerckt-redenen.

Hippocrat. in Aporiſmo. lib. 6. part. 25.

HIPPOCRATES betuyght, volghens ſijne leeringhe, dat het voornoemde cruyt tot de voor-verhaelde quaelen niet te ghebruycken en ſoude ſijn: jae hy ſeght, dat het daer voor quaet is: want dat de rooſe, wilt vier, pockskens, ende alle heete opdrachtigheden (die alle met den naem *Eryſipelata* oft rooſe begrepen moghen worden) van buyten vande uyterlijcke leden, dat is vande huyt, binnen-waerts naer 't inghewant, ghedreven worden. 't Selve beveſtight hy oock in het boeck *Coaca*, ſegghende, dat het goet ende bequaem is, dat het *Eryſipelas* naer buyten ſijnen keer neemt; maer dat het hinderlijck ende een quaet teecken is, als het binnen-waerts ghedreven wort, 't welck niet alleen inden *Eryſipelas*, ende ſijne medeſoorten, maer oock in alle andere dier ghelijcke uytbortelende puyſtkens ende opdraghtigheden, die door het werck vande natuer (die haer ſelven helpt) hunnen oorſpronck nemen, oock waerachtigh is, ende alſoo daghelijcks bevonden wordt. Nu dat dit ſoo is, ghelijck het is, ſoo ſtaet het oock te verwaghten, dat door het ghebruyck van deſe verkoelende ende te rugh dryvende dinghen (onder de welcke de *Nachtſchaey* geenſins voor de minſte te houden is) alle de bedorven, vuyle, ſcherpe ende heete vochtigheden naer binnen-waerts ende naer het herte oft ander edel inghewant ghedreven ſullen worden: 't welck nochtans ſonder merckelijcke ſchade ende groote ſorge geenſins gheſchieden en kan.

Om

Om de voorſeyde redenen ſalmen dan wel toeſien, datmén niet te onbedaghtelijck, noch haeſtelijck tot het ghebruyck van duſdanighe dinghen, als vande *Nachtſchaey*, en come, ſoo wanneer daer eenighe roode puyſten, rooſe, in het Grieckſch *Eryſipelas*, eenigh gheſwil, wilt vier, oft eenighe andere dier-ghelijcke opdrachtigheden des huyts haer ſelven vertoonen: want dit is eenen algemeynen regel voor alle andere verkoelende cruyden, met hoedanigh fondament en reden de ſelve te ghebruycken ſijn.

Het is te verwonderen, dat uyt de verrotte bladeren van deſe *Tamme nacht-ſchaey* een eyghen gheſlacht van wormkens oft maeyen als riſpen pleegh voorts te comen, de welcke groen ſijn, met geil gheſpickelt, op het hooft eenen horen, wel eenen vingher langh draghende: welcke wormen oft riſpen ſeer hinderlijck van natuer ſijn.

Het VI. Capittel.

Van Alſs-ranck oft Nachtſchaey.

B

DEn *Alſs-ranck*, in't Latijn meeſtendeel *Dulcamara*, oock *Solanum fruticoſum* ghenaemt, is een mede ſoort van *Nachtſchaey*, de welcke om te onderſcheyden van de andere, ſoo wordt ſy *Roode nachtſchaey*, in't Latijn *Solanum rubrum* ghenaemt: hoewel dat ick twee ſoorten teghenwoordigh in mijnen hof hebbe, eenen met purper, ende de ander met witte bloemen, nochtans ſijn haere beſien ende vruchten, rijp ſijnde, roodt, ſoo van de eene als van de andere. Ick ſal van deſe weynigh ſchrijven, om dieſwil dat ſy voor weynigh ongheſont bekent is. Naem.

Alſs-ranck is ſoo ghemeyn aen alle hegghen, haghen, eycke canten, ende aldermeeſt in de ſchaerboſſchen te vinden, als eenigh ghemeyn cruyt der aerden, ende beſonderlijck in Nederlandt.

B

Dit ghewaſch heeft dunne herde ende houtachtighe rancken, op de manier als den wijngaert, de welcke in meer ander ſijde tackskens bedeylt worden: waer mede dat het de hegghen, haghen, bomkens ende heeſters beklampt ende daer teghen vaſthout. De ſchors vande jonghe tackskens is groen; dan de ſchorſch vanden middelſten ende grootſten ranck, als oock vande tacken, als de ſelve twee jaer out ſijn, is rouwer, ende grauw oft geil wit-achtigh, naer den aſchvervighen treeckende, te weten van buyten; want binnen waerts is ſy oock ſchoon groen. Het hout is brooſch en breuckigh, binnen heeft het teer voos wit merck in: aen de ſtelen waſſchen lanck-achtighe, ſaechte, effen ende kale, Gedaente

voor ſpitſe bladeren, cleynder dan het cruyt ghenaemt *Winde*, onder aen het ſteelken daer ſy opſtaen, is bewaſſchen met cleyne aenhangende bladerkens, als oorkens, aen beyde de ſijden ghemeynelijck twee teghen een waſſende. De bloemen waſſchen veel by een in cleyne troskens te gader, jeder in vijf bladerkens bedeylt, violet, oft perdts blauw van coleur, binnen oft in't midden met een geil priemken, met uytſtaende nopkens. Naer deſe bloemkens volghen cleyne lanck-achtighe ſaeghte weecke beſikens, corael roodt, ſeer ſelden wit, maer ſomwijl een weynigh ſaffraen coleur: ſy ſijn taey en ſlijmerigh, ende ſeer onlifelijck oft vremt van ſmaeck: binnen ſijn deſe vol cleyn plat wit zaet. Den wortel is groot, ende groeyt op de ſelve manier als vande *Tamme Nachtſchaey* gheſeyt is.

Natuer en kracht.

LOBEL ende andere ſegghen, dat dit cruyt cout is, ende dat het moet onder de gheſlachten van *Nachtſchaey* gheſtelt worden. DODONEUS ſeght, *Alſs-ranck* is van bladeren ende beſien warm, afvaghende ende verdrooghende van natuer.

Ioan. Renodæ. lib. 1. *Sect. v. cap.* 2. Maer IOANNES RENODÆUS, ſeght, datmen alle de ſoorten van *Nachtſchaey* noydt oft ſeer ſeldtſaem tot eenighe medecijnen ſal ghebruycken, alſoo haer ghebruyck ſeer onſeker is. Ende LOBEL ſeydt noch: Wy weten dat dit cruyt, *Alſs-ranck*, van buyten gheleydt op heete gheſwillen, oft gheſoden in water, ende ghedroncken, de krachten van *Nacht-ſchaey* volbrocht heeft.

Dat hier jeder uyt beſluyt,
Oft dit goet oft quaet beduyt.

HET VII. CAPITTEL.

Beſchrijvinghe van eenighe ſoorten van Tithymalus, van ſommighe ghemeente, Schijt-kruyt, oft Melck cruyt ghenaemt, ende is het recht VVolfs-melck.

NIet teghenſtaende datter onder deſen gheſlaghte tien oft twaelf verſcheyde connen aenghewesen ende beſchreven worden, ſoo nochtans

tans ſal ick alle vremde uytlandtſe ſoorten voor by gaen, ende ſoodanighe aenwijſen, als in ons Nederlant daghelijcks te vinden ſijn, vande welcke (ons bekent ſijnde) wy ons ſelven connen behoeden, ende alle ongheval ſchouwen. C

Allen de gheſlachten van dit cruyt worden hier te lande met eenen alghemeynen naem *Wolfs-melck* ghenaemt, insghelijcks van de Hooghduytſchen **Wolfs-milch** / in't Frans *Herbe à laict* oft *Tithymalle*, in't Italiaens *Tithymalo*, in't Spaenſch *Lecke treſna*, in't Latijn *Tithymalus, Lactaria, Lactuca caprina*, als oft men melck cruyt oft geyten latouwe ſeyde, oock *Lactoris*, ende van Celsus *lactuca marina*, dat is *Zee-latouwe*, om dat een van deſe ſoorten aen de zee groeyt, van de welcke wy niet en ſullen handelen. In't Griecks wordt het ghenaemt *Tithymallos*: byſonderlijck de eerſte ſoort is *Tithymallos characias*, in't Latijn *Tithymalus vaallris*, in't Nederduytſch *Wolfs-melck van de valleyen.* Doch is het recht *Wolfs melck manneken*, in't Latijn, *Lactaria maſcula*, oft *Tithymalus mas*: ende de ghene die deſe ſoorten *Cataputia* noemen, ſijn ſeer verdoolt en bedroghen, want *Cataputia* is den rechten *Palma Chriſti*, oock in het Nederduytſch **Wonder boom** oft **Mollen cruyt** ghenaemt, van het welck hier niet noodigh is te ſchrijven, alſoo het ſelve hier te lande niet in het wilt te vinden is, als alleen inde cruyt lief-hebbers hoven. Leeſt daer van Lobel, Dodoneus, en andere.

Naemen. *Cornel. Cels. lib.* 5. *cap.* 7.

C

Gedaente

Binnen onſe Brabantſche plaetſen heb ick ſeer ſelden meer als twee ſoorten van *Wolfs-melck* in het woudt bevonden, waer van het meeſten is ons *VVolfs melck manneken*, het welck Dodoneus in vijfen bedeylt, ten opſicht dat het een, een corter ſteel, breeder oft corter bladeren heeft, een weynigh witter oft bruynder is, ende dierghelijcke cleyn verſchil, het ghene lichtelijck can gheſchieden naer advenant den gront oft aerde daer het ſelve voorts comt. Welck verſchil den Leſer lichtelijck ſal connen bedeylen ende onder-kennen als, wanneer men deſe eerſte neffenſtaende plant (naer 't leven vertoont ſijnde) wel aen-merckt.

Deſe *VVolfs-melck manneken*, die ick de *Groote Brabantſche* noeme, heeft ronde hooghe ſtelen, ſomwijl dry voet hoogh: want ick deſe noch grooter in mijnen hof (van ſelfs groyende) bevonden hebbe. Den ſelve ſteel is uyt den bruynen, ende met ſeker blauwen dauw beſtoven, even als de groote blauwe pruymen hebben: den welcken ſich oock laet afvaghen.

Deſen ſteel is beſet vanden gront vande aerde tot boven aende croon met langhe ſmalle bladeren, eenen ghemeynen vingher lanck, hebbende inde midden een rechte ribbe door, voor wat ſcherp, by naer ghelijck aen de bladeren vanden *Oleander*, ende bynaer van het ſelve bleeck

blauw

blauw groen coleur, doch ſy ſijn dun en teer van ſtof. In het afbreken, ſnijden, oft treecken vande bladeren, druypt overvloedigh melck uyt, het welcke op de tonge blijt ende ſcherp van ſmaeck is. Al iſt dat deſe bladeren afghevallen ſijn, ſoo behoudt den ſtam even wel de teeckenen waer dat de ſelve (gheſtaen hebbende) af-ghevallen ſijn. Op het top vanden ſtele comt een croon van vele verſcheyde ſijde tacken, de welcke met cleyne holle ronde bladerkens verciert is, al oft het holle ſchelpkens oft ſchaelkens waeren, uyt de welcke geil achtighe bloemkens ſpruyten; ende daer naer volghen drycantighe cleyne hauwkens oft bollekens, waer in dat het zaet beſloten light, op de manier ende fatſoen als het zaet van den wonder-boom oft *Palma chriſti*, maer veel cleynder. Den wortel is hardt ende hout achtigh, met vele aenhanghende veſelinghen beſet, uyt den welcken verſcheyde ſijde ſcheuten (recht opgaende) te voorſchijn comen. Als deſen plant ſijn rijp zaet voorts ghebrocht heeft, ſoo vergaet den ſtam met den wortel: dogh hy zaet ſich ſelven meer als te veel.

Een ander ſoort van VVolfs-melck.

ONſe tweede ende *Cleyne wolfs-melck*, in't Laaijn *Tithymalus minor*, is in alles den voorgaenden ghelijck, behoudelijck dat deſe noyt eenen voet hoogh is, ende vervolghens in alle haer deelen teerder en cleynder. Den ſteel is boven-waerts ſchoon groen, maer onder een weynigh ros: de bladerkens ſijn ſchoon bleeck gras groen: de bloemkens ſijn meer groen, ende minder geil als de voorgaende.

Tijdt en plaets. *Wolfs-melck* bloeyt, naer dat den ſomer oft de landen vroegher heet oft cout ſijn, ghemeynelijck in Brabant in September, ende in October is het zaet rijp.

Deſe twee ſoorten worden in onſe Nederlanden maer al te veel ghevonden, doch meer in de hoven als op 't vlack velt: dan op rouw, ſteen en gruyſachtighe gront groeyt ſy ſeer geiren ende ghewilligh. Ick hebſe dickmael in het wout en aen de canten van binne weghe ſien groeyen.

Natuer ende kinder.

Sanct. Ardoyn. lib. 3. cap. 5. HEt melck van dit cruyt is heet en droogh tot in den vierden graed: maer de vruchten ende bladeren ſijn een weynigh minder: de wortelen ſijn mede deelachtigh van de ſelve crachten, maer ſijn de onſterckſte. De gheleerde ende voorſichtighe medecijnen wachten haer ſeer wel van het ghebruyck der ſelve, beſonderlijck van het ſap binnen de lichaem

te ghenutten: ſelfs van buyten des lichaems en wort het voorſchreven ſap niet onſchadelijck oft ſonder vreeſe ghebruyckt; ghemerckt dat het door ſijn gheweldighe ſcherpe ende door-bijtende, in-etende ende knaghende cracht dat deel des lichaems daer het opgheſtreken wordt, ſeer lichtelijck quetſen, ende meer onſteken, jae gantſch bederven can.

Sommighe ſegghen, dat dit cruyt twee verſcheyde crachten heeft, de welcke alleen beſtaen in de manier van het plucken, ſegghende alswanneer de bladers opperwaerts worden afghetrocken, dat het als dan doet braken, ende nederwaerts ghetrocken ſijnde, doet purgeren, ende veel camer-ganck verweckt; hoewel dat ick hier van geene ondervindingh en hebbe.

Dodoneus verhaelt van dit cruyt oock vele goede effecten, ende bequaem te ſijn tot vele verſcheyden ghebreken en qualen.

VVelcke teeckenen haer vertoonen naer het nutten van dit VVolfs-melck.

BY naer al de ſelve teeckenen ghelijck ick van de quaede Fungi gheſeydt hebbe, te weten groote pijne in de dermen, en in de maghe, groote walgingh, ende veel overgheven en braken, veel hicken, veel camerganck, ende ſomwijl veel overgheven, met bloedt ghemenghelt.

Behulp-middelen.

TEghen het braken ende overgheven ſalmen verkoelende dinghen ghebruycken, als gerſte-water met ſuycker oft ſiroop van violetten, ende dierghelijcken ghemenght. Voor den camer-ganck ſalmen cliſterien ghebruycken van de decoctie van gerſt, doyers van eyers, wit ſuycker met olie van violetten, oft dierghelijcken.

Het VIII. Capittel.

Van het Springh-cruyt.

WY behooren met voordacht en goede kenniſſe neirſtigh te letten op de beſcheydentheyt inde ghedaente der cruyden, want het ſeker is dat dit *Springh-cruyt* onder de geſlachten van *VVolfs-melck* gerekent

wordt: want ſy te ſamen groote ghelijckeniſſe ſijn hebbende, ende van vele perſoonen het een voor het ander aengheſien worden.

D

Naemen. In Vlaenderen wort dit cruyt *ſpuergie* ghenaemt, in Brabant *Springh-cruyt.* De alderghemeynſte ende bekentſte van alle de *VVolfs-melcken* (ſeydt LOBEL) is 't ghene dat *Springh-cruyt* gheheeten wort, d'welck een mede ſoort is van dien, maer kraghtiger ende fenijnigher: in't Grieckſch wordt het *Lathyris*, ende oock *Cataputia* ghenaemt, mits (als DIOSCORIDES ſeydt) de beſien van dien in pillekens ghedaen worden, die ſy in hun tael *Cataputia* noemen, die den buyck beroeren, ende weeck maecken; daer om noement ſommighe in onſe tael *Schyt-cruyt*, andere *Roer cruyt*, in't Latijn, *Cataputia minor*, ende oock *Lathyris*, in't hooghduytſch **Spring-kraut / Spring korner** ende **Treib-korner**: in't Franſch *Eſpurg*, in Spaenſch *Tartago*, in't Italiaens *Catapuzza*. Dit heb ick *Groot wratten cruyt* ghenaemt,

D

Met recht is dit cruyt onder de *Tithymallen* ende *Wolfs-melck* gherekent, ten opſicht van ſijn natuer, als merckelijcke ghelijckenis aen het ſelve weſen.

Gedaente Dit *Springh-cruydt* heeft langhe ſtelen, ſomwijl twee voet hoogh, ontrent eenen vingher dick, binnen hol ende ydel: onder heeft het eenige bladeren over ende weder ſtaende, de welcke de langhſte ende ſmalſte ſijn, bynaer over al even breedt, ieder met een recht ribbeken in de midden, met eenighe teere ſijde ribbekens: boven gheeft het een croone van vele verſcheyde ſijde tacken, waer van de bladeren veel breeder ende ronder ſijn als de onderſte: op d'opperſte vande tacken vande croone comen cleyne bloemkens voorts; ende daer naer volghen de vruchten, die anders niet en ſijn als dry-cantighe zaet huyskens, by een hanghende, grooter dan die vande ſoorten van *VVolfs-melck*, ende cleynder dan die vanden *VVonder-boom*: daer in ligghen dry ronde zadekens, van binnen met wit mergh vervult. Dit heel cruyt met ſtelen en bladeren gheeft wit, bitter en bytende melckachtigh ſap uyt, ſoo wanneer als't ghepluckt, gheſneden oft ghebroken wordt. Den wortel is met eenige veſelinghen beſet, doch is onnut ende van gheender waerden.

Andere ſegghen dat dit ſijn krachte bedeylt naer de manier dat het ſelve gepluckt wort, te weten opperwaerts oft neder-waerts, even als ick van het *VVolfs-melck* voor gheſeyt hebbe.

Tijdt en plaets. Inde maendt van Iulij en Auguſti bloeydt dit cruyt, maer gheeft wat laeter ſijne vruchten.

In alle landen en plaetſen is dit cruyt (beſonderlijck inde hoven) niet dan alte veel te vinden, alwaer het ſelve ſeer weldrigh groyt.

Natuer

Natuer, kracht, ende hinder.

SPringh-cruyt is heet en droogh inden derden graed: het melck is heeter dan het zaet oft bladeren, ende quaet om van binnen den lichaem te gebruycken: want het is alſoo hinderlijck als eenighe ſoort van *Wolfs-melck*, jae erger. Van buyten ghebruyckt, doet het ſap de huyt ſwillen ende op loopen, ende de ghedaente van melaetſcheyt crijgen. EMILIUS MAER ſeght, dat de *Cataputia minor* den menſch comt te dooden door te grooten afganck. *Æmil.Mar. cap. 2. Raſis. 20.*

De ſelve teeckenen (gelijck aen het VI. Capittel vanden *Tithymalus* geſeydt is) vertoonen haer naer het ghebruyck van deſen *Springh-cruyt*.

De behulp middel teghen dit cruyt is, terſtont ſchoon water te drincken, ſoo en ſullen de inwendighe leden niet onſteken noch ſeer beroert worden, noch den lichaeme niet ſeer ſchadelijck weſen. Boven dien, als de ſelve ghenees middelen van het *Wolfs-melck*, is tot deſen onghevalle goet te gebruycken.

HET IX. CAPITTEL.

Van het Boomkens-cruyt, Duyvelſch melck, cleyn Wratten-cruyt oft peplus ghenaemt.

E Naemen.

IN onſe Nederlandtſche plaetſen, byſonderlijck in Brabandt, is dit cruyt vanden ghemeynen man *Boomkens-cruyt*, *Wratten-cruyt*, oock *Wilden palm* ghenaemt, doch met den naem van *Duyvelſch melck* iſt by de herbariſten bekent, ende in 't Hooghduytſch **Teufels milch**: doch by de Medicijnen is't voor gheen *Eſula*, maer voor *Tithymallus minor* bekent: in't Latijn *Peplus* oft *Peplum*, ſomwijl *Flammeolum*, in't Italiaenſch ende in't Spaenſch *Peplo*, in't Engelſch *Pety ſpurge*: by de Apotekers *Eſula rotunda*, dat is *Ronde Eſula*: in't Franſch *Reveille matin des vingnes*, in't Grieckſch, *Peplos*, *Syce*, *Necon aphrodes*, ende *Chamæ ſyce*. Men noemt dit *Duyvelſch melck* om dat het ſop oft melck bitter ende onlifelijck van ſmaeck is.

E Gedaente.

Boomkens cruyt is een cleyn cruydeken, ontrent een ſpanne lanck, ſeght DODONEUS, hoe wel dat ick jaerelijcks maer al te veel in mijnen hof daer van voorſien ben, maer is ſomwijl meerder als eenen voet hoogh ende meer als twee ſpannen; het ghene ſoo veel grooter groyt, vervol-

ghens dat het in vette aerde ſtaet, ende voorts-comt. Den ſtele is roodtachtigh, bewaſſchen met cleyne bladerkens, die inde ronde wat lanckworpigh van maeckſel ſijn, by naer van weſen als den cleynen palm bladerkens ſijn, maer meer ghelijck aende poſteleyn bladerken, doch ſeer dun, teer en ſlap van ſtoffe, ſeer bleeck groen van verwe: ende die naer boven ſijn cleynder als die beneden ſtaen. Den crans oft croone die op 't ſop vanden ſtele ſtaet, is ſoo rondt in ſijne tackskens en bladeren al oft het met eenen paſſer ghetrocken was: het heeft cleyne teere bleeck geile bloemkens, waer naer het zaet volght, het welck in dryeante kauwkens beſloten light, ende is veel cleynder als het wit heul zaet. Het loof geeft wit melck van hem alſt ghebroken oft afgetrocken wort: den wortel is dun en gheveſelt. Dit is ſoo wel bekent, dat onſe Antwerpſche kinderen het ſelve weten te ſoecken op de kerck hoven, als wanneer haere handen met wratten bewaſſchen ſijn: welck melck ſy daer op druppen om de ſelve te doen vergaen.

Hier neffens ſtaet noch een jongh aencomende, met de ſelve letter E, op dat den Leſer het verſchil van ghewaſch ſoude kenbaer ſijn, welcke teere ende eerſt uytſpruytende cruydeken, in ſijne eerſte gheſteltenis aldermeeſt onder de Petercelie ende andere cruyden ghemenghelt is: door welck uytbeldtſel een ieder ſich te beter can verhoeden voor eenigh ongheval.

Tijdt en plaets. In den ſomer iſt ſeer overvloedigh tot ontrent den winter toe. My ſijn weynighe plaetſen bekent alwaer dit cruyt niet te vinden is. Want het niet dan al te veel in de hoven ende in het wildt voortscomt, het ghene ghenoegh blijckt, als wanneer het van de onervaren hoveniers vrouwen in vele moeſ-cruyden, petercelie, ſulcker, ende andere, dickwils gheplucket ende ghemenghelt ſijnde te ſamen te merckt comt ende verkocht wordt.

Natuer, cracht, ende hinder.

VAn de ſelve cracht ende natuer, als het voorgaende *Springh-cruydt* is, te weten, in den derden graedt heet en droogh, is dit *Boomkens cruyt*; ende tot al de qualen daer het *VVolfs-melck* ende *springh-cruydt* toe ghebruyckt wordt, is dit ſelve dienende. Leeſt DODONEUS, LOBEL, en DIOSCORIDES. Dit cruydt is den menſch hinderlijck ende ſchadelijck, als wanneer het onverhoets onder de moeſ cruyden inghenomen wort, waer door alsdan de ſelve teeckenen van walginghe der maghe, omkeeringhe ende braecken ſich vertoonen.

Die

Die het ſelve ghegeten hebben, worden gheneſen ende verbetert met den ſiecken ander halven draghma *Theriakel* te gheven met wijn, daer den *Diptamnus*, ende den *Alant-wortel* (dat is *Enula campana*)in gheſoden is. Dan de eyghen teghen bate van alle de ſchade, die vande ſoorten van *VVolfs-melck, ſpringh-cruyt, ende duyvelſch-melck* comt, is een virendeel loots *Mumie* met wermen wijn te drincken ghegheven, het welck eens voor allen gheſeydt ende onthouden moet worden.

Bemerckinghe aengaende het plucken. Van ſekeren jonghen Apoteker.

IN het eerſte Deel tot den Leſer, heb ick aenghewesen, hoe ſeker jonghen leerlinck, oft Apotekers kneckt, een goede handtsvol *Mans ooren*, oft *Aſarum*, voor violette bladers gheplucktt hadde, &c. ende hier is nu een ander ſtaelken, dat my in het jaer 1674. op den tweeden van September wedervaren is, van eenen tweeden Apotekers knecht, de welcke my verſocht om een goede handtsvol ſulcker te moghen plucken (niet de ghemeyne, maer het *Coekoecks broot*, oft *Trifolium acetoſum flore luteo*: dat is, de *Suere claveren met de geile bloem*, ſijnde een gheſont cruyt) voor het welcke den ſelven een goede handts-vol *Peplus*, dat is van het teghenwoordigh *Boomkens cruyt* gheplucktt hadde, meynende dat hy ſeker de ſuere claveren wel kende,alſoo hy die ſelve oock meynde in ſijn ſackskens te ſteken: het welck ick ſiende, hebbe hem over ſijne lighveerdigheydt niet weynigh beſtraft, ende onderweſen: dat hy ſoo onbedaght in het plucken der cruyden noyt voorts mochte gaen:want deſen ſiecken(ſonder mijn beletſel) in groot ghevaer des levens was. Peyſt dan hoe, deſen Doctoor, ende alle Doctoren, in ſulcken gheval bedroghen worden; maer den ſiecken aldermeeſt.

HET X. CAPITTEL.

Beſchrijvinghe van eenighe ſoorten van Eſula, doch ſonder de figuren.

BEmerckt dat de gheſlachten van *Eſula*, midts haere melck ghevende natuer, oock van het naeſte maeghſchap vande voorgaende melck-druppende *Wolfs* en *Duyvelſch-melck*, beneffens het *Springh-cruyt* moet gerekent ende aengheteeckent worden: ſoo dat ick hier eenighe ghedaente,

ſonder de figuren, ſal beſchrijven, om dieſwil dat deſe ſoorten ſeer weynigh hier te lande in het wout te ſien ſijn, doch wel in grooten overvloet in de cruyt-hoven, alſoo ick teghenwoordigh van vier verſcheyde ſoorten meer als te veel voorſien ben, ten opſicht dat de ſelve cruyden ſoo vermenighvuldighen, dat ſy op een jaer den gheheelen hof connen door loopen, die daer naer over al te voorſchijn comen.

Naem. Ick bevinde, dat deſe cruyden met den naem van *Eſula* over al bekent ſtaen, alleenelijck met de byvoeghinghe van *Cleyn* oft *Groot Eſula*: behalven een ſoort, die men de *Eſula rara è lyo* nomt, dat is de *Seldtſame Eſula van het Eylandt Lyo*: de welck by my oock te ſien is: anders ſoo ſijn de andere ſoorten, *Eſula* ende in 't Latijn en in't Arabiſch *Alſcobran*, en *Scebran* ghenaemt, in't Spaenſch, Italiaens en Frans *Eſula*.

Ick bevinde dat onder de oude ſchrijvers ſeer ghetwiſt is over het noemen van den *Eſula*. Met welcke onghemeene naemen, ende des ſelfs redenen, den Leſer hier niet ſal vermoeyen: alſoo ick het ſelve onnoodigh achte.

Ghedaente van de eerſte groote Eſula ſonder de figure.

TOt onderſcheyt ſal ick hier twee ſoorten aenteeckenen, te weten de groote ende de cleyne.

De groote wort ghenaemt in't Latijn *Eſula maxima*, dat is de *Aldergrootſte Eſula*. Deſe is een heeſterachtighe ſpruyt, hebbende vele ronde, hoogher dan twee voet (jae hebben het voorleden iaer in mijnen hof ſeer naer vier voet hoogh gheweeſt) recht opſchietende ſtelen, roſch roodt van verwe, van onder tot boven met langhe, ſmalle, groene blaederen beſet, veel cleynder als die van het *VVolfs melck manneken*: de cranskens oft croonkens op 't opperſte van den ſtele ſtaende, maer oock wel ſomtijts ter ſijden voorts comende: hebben geile cleyne bloemkens, ſeer ghelijck aen het wratten cruyt. Den wortel is grof en groot ghetackt, ende in vele dicke ſaſelinghen verdeylt, met een dicke ſchorſe bedeckt, vol melckachtigh ſap, het welck oock uyt dit ganſch ghewaſch vloeyt, als't gheſneden oft ghebroken wordt. Deſe ſoort ſedt haer niet voorts, ten ſy de ſelve door een ſtuck van den wortel verdeylt ende verplant wordt, want ick den ſelven plant nu meer als tien iaer ghehadt hebbe, ſonder ſigh ergens in den hof van ſelfs voorts te ſetten.

Ghedaente van de tweede, een cleyne Eſula.

DE *cleyne Eſula* is de voorgaende groote ſeer ghelijck ; dan ſy heeft corter ende teerder ſtelen, oock ſoo ſijn de bladeren lanckworpich, ſmal en ſpits van voren, ende meer als de helft cleynder als van de groote. De bloemkens ende vruchten oft zaet bollekens, ſijn van al te beyde ghelijck aen die van het duyvelſch melck. Den wortel is teer en dun, maer ſeer houtachtigh, ende met dunder ſchorſe bedeckt. Dit is het ghene ſoo overvloedigh voorts loopt, dat het onverwinbaer is. Voorders iſt in al ſijn deelen vol melck, als het voorgaende.

Noch heb ick een *Aldercleynſte Eſula*, het gene maer een ſpanne oft minder hoogh waſt, het welck ſich alle jaer van ſijn rijſende zaet weder voorts-brenght; het gene ick dickmael in het wout bevonden hebbe; doch ſijn melck is ſoo dick oft wit niet, maer meerder waterachtigh.

Deſe twee eerſte ſoorten ſchieten iarelijcks uyt den ſelven wortel weder uyt de aerde, ende bloeyen op den ſelven tijdt als de *Cataputia*. Tijdt en plaets.

De *groote Eſula* is in Brabant niet veel te vinden als in de cruyt-hoven, volghens het ghemeyn ghevoelen : maer voorwaer in de polders ende in de ſoute inghedijckte modder landen ontrent Antwerpen heb ick de ſelve niet dan al te overvloedigh gheſien, doch de cleyne noch wel tien mael meerder. Noch groyt ſy geiren in grasachtighe gront. De vennen van Hollandt, ende de broeckachtige ende poelachtighe plaetſen ſijn genoch van deſe ſoorten verſien en beſet.

Natuer, kracht, ende hinder.

INden derden graed is dit cruyt heet en droogh : beſonderlijck, ſeght IOANNES MESUE, is de *Groote Eſula* aende inwendighe deelen des lichaems hinderlijck ende ſchadelijck, ende onſteeckt oft queſt het ingewant.

Voorders al de ſelve krachten, uytwendighe teeckenen, behulp ende ghenees-middelen, ghelijck ick van al de voorſchreven melck druypende cruyden aenghewesen hebbe, ſijn tot deſen in alles eyghen, ende het ſelve.

Al het melck druypend' cruyt
Heeft veel onghemeene krachten
Tot gheneſingh van ons huyt.
Waer om d'waerdigh is te achten,

Maer

Maer met kennis en beſcheyt,
In't ghewight en maet; te weten,
Oft met meng'lingh wel bereydt
Can't ons dienen: maer om't eten
Binnens lijf, is't quaet fenijn.
Daerom wildt die altijt mijden
Soo en naeckt u gheene pijn
Noch hier door gheen doot ſuldt lijden.

Het XI. Capittel.

Van het Vlooy-cruydt.

F

Naem. DIt cruydt is in Brabant met den naem van *Vlooy-cruyt* bekent, om dieſwil dat het ſaet aen de vlooyen ſoo gelijckende is: in't Hooghduytſch, **Pſylienkraut**, ende **Flohekraut**: in't Frans, *l'Herbe des pulces*: in't Italiaens *Pſillio*: in't Spaens *Zargatona*: in't Latijn *Pulicaria*, ende by de Apotekers *Pſillium*. ende in't Grieckſch *Pſyllion*, &c.

F

Gedaente. *Vlooy-cruydt* waſt ſeer welderigh, met vele dunne, teere ende ſeer met bladers beſette ſteelkens, de welcke ghemeynelijck een ſpanne oft eenen voet hoogh ſijn. De bladeren ſijn lanckworpigh, ſmal, rouw ende hayrigh: (doch niemant en magh peyſen, dat dit cleef-cruydt is, het welck van ſommighe onbekende daer voor qualijck aenghesien is) uyt het ſop van de tacxkens ſteken ſommighe ſchelverachtighe copkens, als aen een houdende ſchubbekens, waer uyt de bloemkens kijcken, die witachtich van verwe ſijn, heel cleyn, ende wolachtigh, als dons, bynaer ghelijck die vande ſmalle weeghbre: waer naer het zaet volght, het welck glinſterende ende blinckende ſwart is, aende vloyen van verwe en ghedaente ghelijck. Deſen plant heeft eenen witten wortel.

Tijdt en plaets. In Auguſto is het zaet volcomen rijp, ende inden Mey is het cruyt lanck ghenoech, om onbekent onder de goede moes cruyden onverhoedts gheplucktoft ghesneden te worden.

Het groyt geiren in goeden vetten wel-ghemeeſten grondt, alwaer dat het veel ſchoonder ende grooter (als voorſeydt is) ſich vertoont. Het is veel te vinden op de eanten ende op ongheboude plaetſen, waer van dat Brabant maer al te veel voorſien en is.

Natuer, cracht, ende hinder.

DIt *Vlooy-cruyt*, ſeght, ARDOYNUS (volgens het ſeggen van GALENUS) is van tweeder hande ſtoffe gemaeckt, ende heeft in ſich ſelven twee tegen malcanderen ſtrijdende eyghentheden, die van den anderen af geſondert connen weſen, alsmen de ſchorſe van het mergh doet: want het mergh is heet en droogh tot in den vierden graedt, crachtelijck ſcherp, ſnijdende, verbluyſterende, ende zeeren verweckende; met een woordt gheſeydt, een ſoorte van vergif: maer de ſchorſe oft het buytenſte van het zaet, is verkoelende ende vochtigh maeckende tot in den derden graed: doch het ſy ſoo het wil, ſeght ARDOYNUS, het heeft eenen vergiftighen aerdt: daerom mijdt u van deſe vlooyen, wildt ghy niet doodt ghebeten ſijn. *Sanct. Ardoyn. lib. 3, cap. 61.*

Vytwendighe teeckenen.

HALY ABBAS ſeght, den genen die van het zaedt van *Pſillium* ghenut heeft, die ſal cort van adem worden, verlieſt ſijne crachten, wordt cleyn ende ſlap van pols: ende meeſtendeel al de gene die het ghenut hebben, ſterven. *Haly Abbas practic. lib. 4. cap. 45.*

Den ſelven ſeydt voor een goede behulpe om te gheneſen, datmen door veel werm water den ſiecken ſal doen braken.

Behulp middelen.

VOor eerſt ſalmen den ſiecken doen braken, oft ouden ſoeten wijn ingheven, oft wijn met alſem gheſoden, oft wijn met honigh gheſoden, oft een brock Thriakel, voorders ſalmen ſich voeghen ghelijck ick van de andere ſoorten geleert hebbe, alſoo dit cruydt is over een comen met de natuer van het *Boomkens-cruydt, VVolfs-melck*, ende dierghelijcken.

Het XII. Capittel.

Van de ſwerte Nieſ-wortel, en Helleborus, Nieſ-cruydt, oock Vier-cruyt, ende haere mede ſoorten.

ONtrent achtien ende negentien ſoorten van *Nies-cruyt* ende *Vier-cruyt*, can ick door verſcheyden Auteuren beſchrijven, ende aen den dagh brenghen: vande welcke ick nochtans maer vier ſwarte alhier ſal aenwijſen, de andere onnoodigh ſijnde verhaelt te worden, om dieſ-wil de ſelve niet alleen in het wildt, maer oock in weynighe hoven (behalven by de uyt-neemenſte cruydt minnaers) te vinden ſijn: daerom
Nom. 36. ſal ick hier voor het eerſte de dry ghemeynſte ſoorten van *Vier-cruyt* beſchrijven, de welcke by naer in alle boeren hoven te vinden ſijn, door dien dat ſy de peerden en koyen met het ſelve cruyt het quaet vier gheneſen, het welck ſy veel tijdt in't jaer daer toe van noode hebben.

Ghelijcker wijs in het noemen der cruyden onder de ouderlinghen veel gheſchillen ſijn, ſoo iſſer voorwaer niet weynigh krackeel inde ſoorten van *Nies cruyt*, *Vier-cruyt*, *Helleborus*, wit oft ſwart, onder de herbariſten te ſien, het ghene wy alle ſullen voor by gaen: waer van den nieuws-girighen inden *Pinax* van Gasper Bauhinus volle uyt-legghinghe ſal bevinden.

A
Naem. Het eerſte dat hier vertoont wordt, noeme ick *Het ſwart nies cruydt, met witte bloemen*, in't Latijn *Helloborus niger flore alba*. Dit wort oock *Heyligh-kerſt cruyt* ghenaemt, om dieſwil dat't ſijn bloemen ontrent kersdagh vertoont. Noch heet dit *Vaen-cruyt*, *Vier cruyt*, ende *Swarte nies wortel*, in't Hooghduytſch, Schwartz nieſz wurtz / in't Hongerſch, Fekete hunyoz ende Sanikor: in 't Fans, *Ellebore noir*, oft oock *Miſitre* in't Engelſch *Oye kele* oft *Hetter worte*: in't Spaenſch *Yerva de valle ſtreros*, oock *Verde gambre negro*: in't Italiaens, *Ellebro nero*: in 't Latijn, *Helleborus niger*, oft *Veratrum nigrum*: in't Grieſekſch, *Elleboros melas*, *Melampodiom*, *Polyrrhizon*, *Melanorrhizon*, *Proetion*, *Kyranion*, *Anticyranion*, *Ectomon oft Eſtomon*. Welcke Grieckſche naemen aende andere ſoorten oock toe ghe eygent worden.

A
Gedaente *Swart nies-cruyt met witte bloemen* is het eerſte ende opreeht nies-cruyt, want de andere ſijn maer baſtaert ſoorten. Dit eerſte heeft groote diep gheſneden oft gheſlipte bladeren, ſeer doncker groen van coleur, jeder is in ſevenen bedeylt, op de manier als de bladeren vande ghemeyn Peo-

B
Jaem

B
daentē

BIBL. UNIV.
GENT

Nou

Na

A
Geda

nēn ſijn (by ons ghenamt de vroukens peioen) Deſe bladeren ſijn lanckworpigh, breedt, ghladt, ende herdtachtigh van ſtof, by naer ſoo ſtijf als laurier bladeren, maer aen beyde de canten, uyt de middelte van het bladt beginnende, ſijn ſy voorewaerdts als een zaghe ghekertelt ende gheſneden, maer aen het achterſte effen. Ieder bladt heeft ſijnen eyghen ſteel, vanden wortel ſijn beginſel hebbende. Ieder bloem heeft oock ſijnen eyghen ſteel, beſonder uyt der aerden comende, maer veel corter als de bladeren, een ſpanne lanck, maer ſelden langher. Deſe bloemen ſijn groot ende wijt uyt-ſtaende, als een groote enckel witte rooſe: de welcke pardts-achtigh wordt als die verſlenſcht, anders is ſy ſomwijl heel ſneeuw wit: inde midden is ſy verciert met eenighe geilachtighe draeykens. Als deſe bloem vergaet, wordt ſy als groen-achtigh. ende de voorſeyde draeykens als dan groot gheworden ſijnde, brenghen vier oft vijf groene hauwkens voorts, wat ghelijckende aende zaet hauwkens vande Aqueleyn, inde welcke oock haer zaet beſloten leydt. De wortelen ſijn van veele dicke ſwarte veſelinghen ghemaeckt, die in haer midden een ſenue oft dunne ribbe hebben: den ſelven is bitter, ende onliſtelijck van ſmaeck.

Het tweede ſwart nies-cruyt.

B

Naem

Dit tweede *Swart nies-cruyt* wordt oock ghenaemt *Swart vier cruyt*, andere noement *Wrangh cruyt*, ende ſommighe *Krop cruyt*: in't Engels, *Black valſch Hellebor.* Het wort oock wel *Heleboraſtrum*, dat is *Valſch nies cruyt* heeten: noch in't Latijn *Pſeudo helleborus niger*, ende *Veratrum nigrum adulterinum*, ſoo veel als *Baſtaert nies cruyt*: maer het wort vanden oude paerde meeſters ſeer on-eyghen *Coſiligo* ghenaemt: welcken naem het niet toe-behoort.

B

Gedaente

Als dit tweede *Swart baſtaert nies cruyt* vroegher bloyt als in Sprokel, dan is't ſeer ghelijck aen het eerſte (hier voor gheſeyt) want dan blijvet heel cleyn. Dit gheſchiet dick-mael in ſoete winters, dat dit een heel maent vroegher bloyt: als wanneer dit het eerſte wel ander half maendt verraſt. De bladeren van deſe ſijn het eerſte wat ghelijck, maer ſmalder ende ſwarter groen, oock in vele andere ſmalle bladeren verdeylt, de welcke boven ende oock beneden rondt om de canten ghelijck een ſaghe ghekerſt ſijn. Dit gheſlaght heeft eenen ſtele eenen voet lanck, op ſijn ſop in verſcheyde tackskens verdeylt: vande welcke de bloemen cleynder ſijn alſt voorgaende, ende nederwaerts af hanghen, van verwe uyt den bleeck gras-groen: ende als die vergaen, ſoo comen daer vier oft vijf te

ſamen cleyne groene hauwkens voorts , daer rondt ſwart zaet in leydt. Den wortel is ſeer ghelijck aen het eerſte, ſoo dat dit en't voorgaende alle jaer wederom uyt ſchiet uyt den ſelven wortel. Dit is het ghene dat vande boeren ende vande peerde meeſters gebruyckt wort aende koyen, oſſen en peerden.

Het derde ſwert nieſ cruydt.

C

Naem

ONs derde *Swert nieſ-cruydt* wordt ghenaemt *Groot vier-cruydt*: ende ick heb dit ghenaemt *Boomachtigh vier-cruydt*. Dit wort noch *Luyſ-cruydt*, in't Latijn *Pedicularis herba* geheeten, ten opſicht van ſijn nutbaerheyt tot de ſelve. Noch is dit ghenaemt het *Nies cruyt wijfken*, in't Latijn *Helleborine*, oft *Helleborus femina*, in't Italiaens *Elleboro femina* in't Hooghduytſch Leuſz kraut / ende Chriſtwurtz: in't Engels *Bereſvote* , *berwurtz aud Louwurtz*: alles te ſegghen , *Luys cruyt*. Het wort oock van ſommighe *Aconitum* ghenaemt,om dieſwil dat het vande natuer ſoo ſchadelijck is , dat het de ſchapen ende andere beeſten, de welcke dit ghegeten hebben , ſeker ter doot brenght.

C

Gedaente

Van deſe ſijnder twee ſoorten : waer van de eerſte , de welcke hier neffens naer't leven met de letter C vertoont wort , heeft eenen hooghen opgaenden ſteel , ſomwijl twee voet hoogh , waer dat van onder af bladers waſſchen , de welcke in ſeven , acht ende neghen gheſneden ſijn, ſeer ſtijf van ſtoffe , rondtſom als een ſaghe ghekerft : ſy waſſchen by naer als de vinghers eender handt : ſy ſijn bruyn en doncker groen,van reuck ende ſmaeck, als de *Laureola*. Boven op het ſop heeft het een croon van tackskens, ſeer boomſch ghewijſe , waer op dat de bloemen voorts comen , de welcke ſoo groot ſijn als het voorgaende vier cruyt, ende bleeck groen,oft een weynigh geil-achtigh van coleur , de welcke als ſy vergaen ſijn, eenighe langher,als vande voorgaende,zaet hauwkens voorts brenghen,waer in dat lanck-worpigh rondt zaet licht , ſwart van coleur. Den wortel van deſe is dick en lanck , met vele ſaſelinghen , de welcke dickmaels overblijft , ende by herde winters ghemeynelijck vervrieſt, hoe wel dat dit ghewaſch ſich ghenoch van zaet voorts ſet.

Een ander mede ſoort van het voorgaende nieſ cruyt.

DE tweede ſoort , oft ſuſter van het voorgaende wijfkens , verſchilt alleenlijck inde bladeren , die van deſe tweede ſwarter en bruynder groen.

groen ſijn: de bloemkens ſijn als de voorgaende, maer van ſes bladerkens ghemaeckt, ende als holle kloeckskens nederwaerts af-hangende aen de canten, beſonderlijck vande dry binnenſte bladeren, die wat pardtsachtigh oft ſwarter van verwe ſijn. In 't midden vande bloem ſtaen twee oft dry hoornkens, met veel draeykens omringhelt. Dit gheeft ſomwijl veele ſijde ſcheuten uyt den ſelven wortel, de welcke recht opgaen dicht teghen den grooten moeder plant: welcke moeder ſtruyck vergaende, de ſijde ſcheuten levendigh blijven, tot dat ſy haer zaet voorts gebroght hebben.

Deſe worden niet als uyt het zaedt ghewonnen, de welcke het tweede jaer haer zaedt draghen, waer naer den plant te ſamen vergaet: maer daer dit eens gheſtaen heeft, is niet noodigh meer te zaeyen, ſoo als 't ſich ſelve altijt voorts zaet, waer van mijnen hof ghenoch voorſien is.

Deſe is van CLUSIUS *Veratrum nigrum peregrinum*, dat is *Den vremden ſwarten nieſ-wortel* ghenaemt. Doch tot meerder onderſcheyt heb ick deſen *Helleborus femina annua*, dat is *Den jarelijcksſchen nieſ-wortel wijfken* gheheeten. *Car. Cluſ. Tom. 1. lib. 2. cap.* 63. *pag.* 274.

Het eerſte gheſlacht van ſwart nieſ-cruyt, hier vooren beſchreven, behoudt ſijn loof winter en ſomer, ende heeft ſijne bloemen ontrent Kerſmis, behoudelijck als den winter niet ſtraf en is; want anders bloyt hy naer dat den winter begint op te houden van vrieſen. Tijdt en plaets.

De tweede ſoort bloyt een weynigh laeter, ende dat vervolghens den winter, ghelijck ick van het voorgaende gheſeyt hebbe.

Het derde, oft de twee leſte ſoorten bloeyen in't beghinſel vande Lenten, ende oock in het voor jaer, naer dat den ſomer langher wermer is gheweeſt, waer door de planten dies te verder ghegroyt ſijn.

Deſe eerſte ſoort van ſwart *Nieſ-cruyt*, met witte bloemen groyt in vele verſcheyde hoven van Brabant, al waer het om ſijne vroeghe aenghename bloemen veel begeirt is. Doch waſt van ſelfs veel op rouwe ſteen-achtighe bergen: ende ſoo wanneer datmen vele bloemen van dit cruyt begeirt, ſalmen het ſelve in gruyſ-achtighe aerde hoogh, heet en droogh planten.

De twee andere, te weten *Vier cruydt* en *Luyſ-cruydt*, ſijn in Brabandt meer als te veel te vinden, beſonderlijck in de boſſchen, ende in alle boeren hoven, waer door wy lichtelijck connen bedroghen worden.

Natuer, kracht, ende hinder.

Gale. de ſimplici. lib. 6. cap. 116.

GALENUS ſeght, dat het *Swart nieſ-cruydt* in den derden graedt verwermende ende verdrooghende is: dan onder deſe dry gheſlachten is het eerſte wel het crachtighſte, ende daer naer het tweede: maer het derde is ſoo crachtigh niet.

S. Ardoyn. lib. 3. cap. 13.

ARDOYNUS betuyght, dat het *Swart nieſ-cruydt* door den camerganck de verbrande ende ſwarte galle, taeye fluymen, heete, geile, ende de ſwaermoedighe vochtigheden af-drijſt. Dogh niet ſonder moyte ende ghewelt: daerom ſeght IOAN. MESUE, datmen 't ſelve niemandt ſal in gheven als den gene die ſterck van lichaem ende crachten is: het welck ſeer wel met het ſegghen van den gheleerden ACTUARIUS beveſtight wordt, als hy ſeydt, datmen het *Swart nieſ cruydt* tot gheen meerder ghewicht ſal ingheven, als tot dry ſcrupels, dat is ſeſtigh aſen.

Ioan. Actuar. lib. 5.

Als het vee oft eenigh viervoetigh ghedierte, als peerden, ſchapen, oſſen, ende dierghelijcke, met eenighe coude oft haeſtighe vochtighe ſieckte bevanghen ſijn, oft ghebreeckelijck in de longher ſijn, ſoo ſteken de landt-lieden hedens daeghs deſen wortel in de ooren van de beeſten, oft in eenighe andere leden daer hy minſt quaet doen can. Dit cruyt en wortel heeſt overvloedige goede crachten om vele verſcheyde qualen te gheneſen, behoudelijck dat het van een ieder niet en dient ghebruyckt.

DODONEUS ſeght in ſijne Byvoeghſels: Als dit cruyt teghen eenen wortel vanden boom groyt, dan gheeft het aende vruchten vanden ſelven een purgerende cracht, ende ontrent eenen wijn-gaert gheplant, maeckt dat den wijn oock purgeert. LOBEL ſeght, dat Nieſ-wortel een Theriakel is, ende om ſoo te ſeggen, een medecijn voor de melaetsheyt, kancker, quaede zeerigheyt, wildt vier, ende alle voorts etende ſweringhen, met ontallelijcke andere.

Maer niet teghenſtaende, ſegghen de voornoemde ſchrijvers, dat *Swart Nieſ cruyt* tot alle deſe ende meer andere quaelen goet ſijnde, als voorſeyt is, ſoo werckt dit met groot gheweldt, om keeringhe, ende beroerte des lichaems, oock de maghe, inghewant, ende maeckt krampt ende treckinghe der zenuen: ende daerom ſalmen dit cruyt niemandt ingheven, dan die ionck en ſterck ſijn, ende dat in groote ſieckten, die ſonder gheweldt niet te gheneſen ſijn: want men moet weten, dat alle de gheſlachten van *Swart nieſ-cruyt*, ende niet alleen het *Luyſ cruyt*, de luyſen dooden connen door haer doodelijcke giftige cracht, maer oock van de ſchapen ende andere dieren gegeten ſijnde de ſelve ter doot brenght.

Luyſ-

Luyſ-cruyt, dat is de derde ſoort van onſen *Nieſ wortel*, is in Italien ſeer in ghebruyck om de wolven ende voſſen om te brenghen. Den ſelven wortel aen des menſchen halſch ghehanghen, maeckt dat den menſch geen vergif ſchaden can, het ſy het gene den ſelven ſoude ghenut hebben, oft dat hy ſoude moghen nemen. Nochtans betuyghen de oude ſchrijvers, dat de wilde geyten en quackels met dit ſelve cruyt vet ghemaeckt worden.

Vyt-wendighe teeckenen.

DEn genen die vande voorſeyde *Nieſ-cruyden* gegeten hebben, worden overvallen met veel camerganck, drooghte, brandinge opde tongh, door de welcke de ſelve tongh als met een ſchorſe bedeckt wordt. SANT. ARDOYNUS betuyght, dat den genen die twee draghma ingenomen hadde, overvallen wort met groote hitte, bevinge des herten, met groot windachtighe opworpinghen oft ruſpen der maghe : ende ten leſten den patient worden de leden inghetrocken, beeſt ende ſterſt. *Sanct. Ardoy lib.* 3. *cap.* 13.

Behulp ende gheneeſ-middelen.

SOo haeſt alsmen de voorſeyde teeckenen ghewaer wordt, ſalmen aen den krancken eenighe olie oft boter met wermen wijn ingheven, oft ſoete melck, oft oock gerſten water, met olie van ſoete amandelen : ende ſoo wanneer als 't hier door weynigh betert, neemt ſiroop van ſuleker, oft van granaten, &c.

HET XIII. CAPITTEL.

Van eenighe ſoorten van den witten Nieſ-wortel.

W*Itte Nieſ-wortel* is tweederley, den eenen is de *Tamme*, ende den anderen is de *Wilde* ghenaemt. Van de *Tamme witte nieſ-wortel* heb ick in mijnen hof de drye verſcheyde ſoorten, de welcke van IOAN. BAUHINUS, ende in de Byvoeghſels van DODONEUS bekent ſtaen, te weten, met roode bloemen, witte bloemen, ende met groene bloemen, de welcke niet in de natuer en verſchillen. D

Dit ghewaſch, midtsgaders ſijne mede ſoorten, worden in onſe tale *VVitte nieſ-wortel* oft *VVit nieſ cruydt* ghenaemt, in 't Latijn *Helleborus albus* by de Naem.

de Apotekers, oock *Veratrum album*: van ſommighe *Sanguis Herculis*, dat is he *Bloet van Hercules*: in't Grieckſch *Helleboros* oft *Elleboros Leucos*: Noch iſt in't Grieckſch ghenaemt, maer ſeer ſelden, ende met oneyghen naemen, *Aſas*, *Aſcida*, *Atomon*, *Atomos*, *Pignatoraxis*, *Pignatoxaris*, *Gonos*, *Heracleos*, *Polyedos*, *Actis* ende *Anaphyton*: in't Hooghduytſch **Weiſſe Nieſwurtz** / in't Hongerſch, **Feyer Hunyor**: de Switſers noement *Germer*, in't Spaenſch *Verde gambre blanco*, *Verva de baleſte*, *Valeſtrera*, ende *Baliſtraria*: in't Italiaens, *Ellebore Bianco*, ende *Veladro*: in't Frans, *Ellebore blanche* oft *blanc*: in't Engels *Hellebor* in't Arabiſch *Charbekh abied*. Het wort van ſommighe oude ſchrijvers *Condiſi* ghenaemt, maer te onrecht. Leeſt de *Anniotatoines* van IOAN. IACOBUS DE MANLYS by OTTONUS BRUNSFELD te ſamen ghedruckt.

C

Gedaente

Onſe *Tamme witte nieſ-wortel*, in't Latijn *Elleborus abus domeſticus*, heeft groote breede diep gheployde bladeren, ſeer ſchoon licht groen van verwe: haere ploykens worden aen het buytenſte tip van het bladt te ſamen vaſt ghehouden, als oft het van gheſtijft lijnwaert ſoo gheploytſijnde, aen het tip met een draet ghehecht was, ſeer ſchoon en vermaeckelijck om aen ſien. Den ſteel waſt recht opgaende, vande welcke ick in het jaer 1673. een ghehadt hebbe in rijp zaet ſtaende, ſes voeten ende een half hoogh, onder hebbende vele oft de meeſte bladeren, de welcke haer allenghskens verminderen, ſoo in ghetal als in cleynte. Boven heeft het ſijn bloemkens van ſoodanigh coleur als voorſeydt is: jeder bloemkens is bedeylt in ſes cleyne bladerens, de welcke met cleyne bleeckverwighe wit oft met gras groene ſtrepkens doortrocken ſijn: ende naer dat deſe bloemkens vergaen ſijn, volghen naer jeder bloemken dry oft vier ſmalle hauwkens, daer breedt ende wit-achtigh zaedt in leyt. Den wortel is niet langh, maer wit van verwe, met vele aen-hanghende veſelinghen, waer door hy dickwils voorts ſet ende vermenighvuldight; hoe vvel dat ick de ſelve in groot ghetal uyt zaet ghevvonnen hebbe.

Onder deſe dry ſoorten is cleyn onderſcheydt, behoudelijck dat die met de roode bloemen veel vroegher uyt comt, ende oock veel breeder ende langher bladers heeft: ende den wortel is oock langher, ende niet ſoo ſaſelachtigh, de welcke dieper in de aerde gheplant moet ſijn als de andere ſoorten van *Nieſ-cruydt*,

Tijdt en plaets.

In de Meert comt dit het vroeghſte te voorſchijn, te weten met de roode bloemen; maer de andere in April: het draeght ſijn zaedt in den ſomer, ende is rijp in September.

Dit cruydt is in het wildt in Nederlandt niet te vinden, maer in me-

nichte

niehte hoven van plaiſantie alwaert om ſijn aenſienelijck ſchoon loof geplant wort. In Switſerlandt, ende op eenige bergen van Hooghduytſch lant, oock in Italien, ende in ander heete landen, is het veel te ſien op berghachtighe rouw gheweſten.

Natuer, kracht, ende hinder.

GALENUS ſeght, dat het *Wit nieſ-cruyt* inden derden graed warm en droogh is. *Galen. de ſimplici. lib. 6 cap. 116.*

ARDOYNUS ſeght, dat het inden vierden graed droogh en heet is, ende het doet ſeer overgheven ende braken. *Sanct Ardoyn. lib. 3. cap. 12.*

AVICENNA ſeght, dat den *VVitten Helleborus* droogh en heet is tot in't midden vanden derden graed: daer by ſeght hy: den ſelven beweeght ſeer tot braken, ende ten wort niet ſonder perijckel inghenomen, want het heeft een verworgende kracht. Veel, oft onredelijck ingenomen, doodet den menſch. Het is de verckens ende de honden een groot venijn, jae ſoo wanneer de kikens van dit meſt, oft dien honden dreck oft der verckens eten, ſullen ſterven. *Avicen Plempij. Canon medi. lib. 2 Tract. 2. pag. 298.*

DIOSCORIDES ſeght, dat het poeder vanden *VVitten nieſ-wortel* ghemenght met honigh en gerſte meil, een doodelijck vergif voor muyſen en ratten is. *Peda. Dioſco. de materia medica, lib. 4. cap. 145.*

Ghebruyck.

DODONEUS ſeght: Den wortel van *VVit nieſ-cruyt* doet ſterckelijck ende met groot gheweldt ende moeyelijckheydt braken, ende overgheven alderhande overvloedighe onreijne taeye hinderlijcke vochtigheden ende fluymen: maer al iſt dat dien het ſelve met ſoo grooten gheweldt ende moeyelijckheden te weghe brenght, daer om en ſal men't oock niet lichtelijck ghebruycken, ten ſy den ſelven wortel wel bereydt is, als PAULUS EGINETA ſeydt, datmen den ſelven wortel inde maendt van Mey ſal plucken als wanneer den ſelven ſijn uyterſte cracht niet en heeft: ende in honigh aſijn eenighen tijdt gheweyckt ende daer naer weder ghedrooght ſijnde, nemt-men het ghewight van eenen ſchrupel (dat ſijn twintigh aſen) tot een half draghma, oock tot een draghma met wijn inghenomen: ende dat beſonderlijck om de cranckſinnige ende raſende menſchen te gheneſen. *Paul. Egineta. lib. 7. cap. x.*

Het ghebruyck is ſeer verſcheyden, naer gheleghentheydt vande sieckte ende ongheval: want het poeder is ſeer ghemeyn inden neuſe gheblaſen,

ſen, oft op ghehaelt, het doet nieſen, verwermt ende reynight de vercoude herſenen, beſonderlijck in gheraecktheyt, al waer het de taeye coude ſlijmerigh-heden door den neuſe af-treckt. Ende in alle dinghen die den menſch tot nieſen verweckt (datmen in't Grieckſch *Ptarmica* noemt) en iſſer gheen dat dit poeder in crachten ende gheweldt te boven gaet.

Ken-teeckenen van het on-verhoets ghebruyck.

DEn ghenen die dit cruyt oft wortel onbekent inghenomen heeft, ſal al de ſelve teeckenen ont-moeten al oft hy quaede Fungi ghegeten hadde.

Gheneeſ middelen.

Gilb. Anglic. in Compend. medecinæ, cap. 7.

GILBERTUS ANGLICUS: ſeght dat het fenijn vanden *VVitte nieſ-wortel* moet met alle haeſt ende neirſtigheyt wegh genomen worden door ontlaſtende cliſterien, ende oock met braken, door veel warm water te drincken.

Men houdt voor ſeker ende ghewiſch, datter gheen beter behulp is als het vleeſch vande que-appels: ſoo dat naer mijn ghevoelen (by ghebreck van que-appels) de marmelade het ſelve ſoude connen gheneſen. Noch ſeght-men dat witten wijn met honigh gheſoden ſeer goet is, &c.

Ander ghebruyk.

WItte nieſ-wortel aende huydt vande borſt der beeſten gheſtreecken, gheneeſt al de waterachtighe ghebreken der ſelve beeſten.

Den ſelven wortel met loogh gheſoden, is goet om de luyſen en neten om te brenghen, als men't hooft daer mede waſcht, oft de cleederen door de looghe treckt, ende vvederom drooght.

Het poeder vanden ſelven wortel met melck ghemenght, doet de vlieghen en mugghen ſterven: vvant die daer van eten, moeten ſvvillen en berſten.

VVitten nieſ-wortel met tervve te ſamen ſoo langh geſoden, tot dat de tervve breeckt, ende die dan aen de eynden en duyven te eten gegeven, ſullen deſe in corten tijt beſvvijmelen, ſoo datmenſe met de hant ſal connen vanghen.

Vande witte wilde nieſ wortel ſonder de figure.

NOch bevinden vvy een *VVitte wilde nieſ-wortel*, in't Latijn *Elleborus albus ſilueſtris*: noch wort ſy van DODONEUS *Helleborine* ghenaemt, ende van DIOSCORIDES en PLINIUS in't Griecklſch *Epipactis*. Naem.

Aengeſien dat ick van dit cruyt gheen hinder oft quaede natuere can bewijſen, vervolghens dat ick vele oude, ende oock de leſte ende jonghſte ſchrijvers van deſen tijdt heb doorleſen, ende naer geſien: bevinde in teghen deel vande ſelve meer goet ende deught beſchreven: daerom ſal ick hier van niet anders verhalen als het ghene noodigh is om het verſchil tuſſchen het *Tam wit nieſ-cruyt*, ende dit *VVildt*, vanden anderen te onderſcheyden, op dat het eene voor het ander niet beſchuldight ſoude worden.

Het verſchil van dit *VVildt* tuſſchen het voorſchreven *Tamme* beſtaet voor het eerſte, dat dit *VVildt wit nieſ cruydt* ſelden hoogher als anderhalven voet is, ende het ander over de ſes voet hoogh waſt: boven dien, ſoo ſijn de bladerkens meer ghelijck aen de *VVeegh-bree* bladeren, ſoo in grootte als oock van ribbekens, maer veel corter en ſmalder, ruym een derde deel verſchillende van de tamme: boven dien ſoo groyen de bladeren niet onder teghen de aerde, maer hoogh aen den ſtele, waer door ſy oock menighmael voor een ander ſoort van plant aenghesien worden, te weten voor *Papen ſchoen* oft *Vrouwen ſchoen*. Gedaente

Deſe wilde *Nieſ-wortel* groeyt veel in de belommerde ende duyſter boſſchen van Brabandt. Plaets.

Leeſt THEOPRASTUS van dit cruydt, den welcken van het ſelve alderbeſt gheſchreven heeft, want vele herbariſten hebben, ſeer dolende, ſonder kennis met groote miſſlaghen hier van gheſproken. *Theophr. lib. 9. cap. 11.*

Soo wanneer datmen van den *VVitten tammen Nieſ-wortel* tot eenighe medecijnen placht in te gheven, als dan wierdt den ſelven ghematight, oft des ſelfs al te groote cracht vermindert, door het byvoeghſel van deſen wilden Nieſ-wortel, ſoo dat hy meer nut en goedt is, als voor quaet bekent.

HET XIV. CAPITTEL.

Van S. Chriſtoffels-cruydt.

AEngheſien dat dit *Chriſtoffels-cruydt* ſeer veel in ſommighe hoven van Nederlandt gheplant wordt, ſoo docht my noodigh, ten minſten het ſelve te beſchrijven, waer door het een ieder kenbaer ſoude worden: want ick het ſelve over achtien jaer in mijnen hof ghehadt hebbe, ende aen verſcheyde cruyt beminders mede ghedeelt.

Naemen. Ghemeynelijck wort dit cruydt *S. Chriſtoffels cruydt* ghenaemt, in't Hooghduytſch Chriſtoffels kraut / in't Latijn, *Sancti Chriſtophori herba*, oock *Chriſtophoriana fructu nigro*, *Aconitum bacciferum*: wel verſtaende dat dit de *Actæa* van PLINIUS niet en is, noch oock de *Coſtus niger*, de welcke ander ſoorten ſijn. Sy is oock in het Italiaens *Aconito baccifero*, ende oock *Herba di ſanto Chriſtofano* gheheeten: LOBEL noemt deſe ſeer wel *Aconitum racemaſum*, ſoo veel te ſegghen als *Ghetackten Aconitum*.

Gedaente Den vvortel van dit cruyt is dick-achtigh, ſeer lanck, ende niet ſonder veſelinghen, van buyten ſvvart, maer binnen geil: den ſelven leeft veel jaeren, ende ſchiet jarelijcks inde mant verſcheyde ſtelen eenen voet ende oock wel twee voet hoogh, hebbende ſekere knopkens, al waer de bladeren aenſtaen, jeder met ſijn beſonder ſteelken, ghelijck den kervel oft de petereelie: de bladeren ſijn bynaer op de maniere vande wijn-gaert bladeren, doch cleynder, ende meer gheſneden, met veel ribbekens in, ende aende canten gheſchaert als een zaghe: 't ſijn ghemeynelijck dry bladerkens te gader, ende oock jeder is in dryen beſcheyden, bleeck groen van coleur: op het top comen cleyne te ſamen ghedrongen witte bloemkens voorts, 't ſamen hanghende, als de bloemkens vande witte Elleborine: daer naer volghen de ſwarte langh-worpighe herde beſien, de welcke aen d'een ſijde een langhe vore oft ſtrepe vertoonen, anders ſijn de wijn-druyven ſeer gelijck, behalven dat ſy ſoo dicht te gader niet en ſtaen: doch alder-meeſt ghelijck aende beſikens vanden *Laureola*.

Tijdt en plaets. Inde Mey vertoont het ſijn bloemen, ende de beſien ſijn in Auguſto volcomen rijp.

Het waſt in't wilt ontrent den Rhijn ende de Maſe, ooch veel in Duytſch landt: het waſt meeſten deel in bergh-achtighe boſſchen: noch is het veel te ſien in *Savoyen*, ontrent Turin.

Natuer.

DODONEUS, LOBEL, ende andere ſegghen, dat dit cruyt ſoo hinderlijck ende ſchadelijck, jae doodelijck is (ghebruyckt oft van binnen inghenomen) als de geſlachten van *Aconitum* oft *Wolfs wortel* connen weſen.

HET XV. CAPITTEL.

Beſchrijvinghe van de quaede natuere der Africaenen ende Fluweele bloemen.

DE *Africanen* ſijn ghenochſaem bekent, doch haeren rechten naem is *Tunis-bloem*, in't Latijn, *Flos Tunica*, *flos Tunetenſis*, oock *flos Africanus*, om dat ſy uyt Afriken eerſtmael door den Keyſer CAROLUS den V. naer dat hy het landt ende ſtadt Tunis inghenomen hadde, hier te lande ghebrocht ſijn. Sy hebben noch verſcheyde naemen, het gene hier niet noodigh gheſchreven dient. Sy beſtaen oock in een mede ſoorte, de welcke wy tot onderſcheyt *Fluweele bloemen* noemen. De *Fluweele bloemen* beſtaen in dobbele ende in enckle bloemen, het welck by gheval alſoo te voorſchijn comt. Naer de gheleghentheyt van den tijdt van de mane dat ſy ghezaeyt worden.

De *Africanen* beſtaen in dry ſoorten, in dobbele en enckele, ende in een ſoorte de welcke al de bladeren van de bloeme rondt als holle ſtroopijpkens ſijn, de welcke oock weynigh ſtincken.

Deſe al te ſamen ſijn hinderlijck en doodelijck, behoudelijck dat de cleyne, dat is de *Fluweele bloeme* de alderſchadelijckſte is, jae ſoodanigh, dat niet alleen het cruydt, ende bloemen, maer oock den wortel doodelijck is: oock ſoo en ſalmen de bloemen niet veel riecken die ſijn gheſontheyt wildt behouden, want den reuck alleen maeckt het hooft ſwaer, ende veroorſaeckt eenighe ſuyſelinghe, ende oock eene vallende ſieckte. Ick ben wel ghedachtigh van het jaer 1654. dat ick de ſelve bloemen met het cruyt (het welck ſeer wijdt ende breedt over de cleyne padekens in mijnen hof ghewaſſchen was) afgheſneden habbende, terſtont met ſoo quaeden kele ben bevanghen gheworden, dat het onlijdelijck was, het welck my twee achter volgende jaeren over comen is: dit is heet inden derden en droogh inden vierden graed.

DODONEUS verhaelt gheſien te hebben aen een cleyn jonghskens dat

deſe bloemen inden mont geſteken hadde, ende een weynigh gheknauwt hebbende, dat daer door rondom den mondt ende de lippen gheſwollen ende opgheloopen ſijn, ende eenen dagh oft twee daer naer is 't kint als ſchorft gheworden. Tot een vaſte preuve ſoo hebben de Meeijnen een Africaen bloem ghemorſelt, ende de ſelve met verſchen caes ghemenght, ende aen een jonghe catte ghegheven, de welcke terſtont gheſwollen is, ende corts daer naer gheſtorven. Daerom en moet men deſe bloemen inde hoven niet ſetten daer cleyne kinderen ſijn, op dat haer van deſe bloemen niet en miſ-come: want de verckens die hier van ghegeten hadden, ſijn gheſtorven.

Gheneeſ-middelen.

DE ſelve middelen die ick tot de *Wilde petercelie* aengheweſen hebbe, ſijn tot het vergif van deſe bloemen ſeer goet.

HET XVI. CAPITTEL.

Beſchrijvinghe van dry hinderlijcke ſoorten van boom-achtighe ghewaſſchen.

Vanden Oleander.

Naem. TWee verſcheyde ſoorten ſijn in Nederlandt ghenoch bekent, te weten een ſoort met witte, ende een ſoort met roode bloemen. Daer ſijn noch verſcheyde mede ſoorten aen te wijſen, maer ſijn by ons niet oft ſeer ſeldſaem te ſien. Sy worden ghemeynelijck *Oleander* ghenaemt, in't Spaenſch *Adelfa*, en *Eloendro*; in't Latijn *Laurus roſea* en *Roſea arbor*, ſoo veel te ſegghen, als *Rooſ-achtighen lauwer-boom*, in't Grieckſch, *Hamoſtaris*; *Spongos*, *Neris*, en *Nerion*: in't Frans, *Roſagine* en *Roſage*.

Gedaente My duyckt dat de ghedaente niet noodigh moet beſchreven worden, om dat ick vertrouw dat het al te ghemeyn, ende in Neder-landt ghenochſaem bekent is.

Sanct. Ardoy. lib. 3. cap. 21. ARDOYNUS ſeght, dat den *Oleander* heet inden derden ende droogh inden tweeden graed is. Het veroorſaeckt groote pijn inden buyck, met een onſtekinghe inde dermen, &c.

Gale ſimplici. lib. 4. 8. GALENUS betuyght: Dit cruyt van buyten ghebruyckt oft opgheleyt, heeft

heeft de kracht ende eygendom om te verteiren alle gheſwillen : ende de ſelve te doen ſcheyden ; maer van binnen den lijve ghenomen, is ſeer ſchadelijck, jae doodelijck, niet alleen den menſch, maer oock het vee ende veel andere beeſten.

DIOSCORDIS ſchrijft, dat de bladers en bloemen vanden *Oleander* een kracht ende eygen ſchap hebben om de houden, eſels en muylen ende veel meer ander viervoetigh ghedierte te dooden : jae oock het teerder vee, als ſijn ſchapen en geyten, die en connen de kracht van dit gewaſch geenſins wederſtaen ; want als ſy maer alleen het water drincken, daer de *Oleander* bladeren ingheweyckt ſijn, dan ſterven ſy daer af. *Dioſc. in materia. Medica. lib. 4. cap. 80.*

PALLADIUS raedt ons de hollen van de aert-muyſen met *Oleander* bloemen oft bladeren te ſtoppen, waer door ſy alle ſullen ſterven, ſoo door den reuck als door het ſelve te eten : hoewel dat den *Oleander* in Brabant ſoo ſtercken reuck niet en heeft, als hy in Granaden ende dierghelijcke heete lochten can becomen : want hy groeyt in groote menichte, ghelijck gheheele boſſchen, by Alexandretta, ende ontrent den bergh Libanus, daer het waterachtigh is, waer door ontrent die plaetſen de locht ſeer ongheſont, ende door des ſelfs quaet ſeer gheinfecteert is.

Den *Oleander* wort binnen Antwerpen bynaer voor alle Barbiers deuren gheſtelt, ſoo om ſy ſchoon loof als bloemen. Sy ſijn ſeer dorſtighe oft watergierighe planten, nochtans alswanneer de bloemen in haer opengaen ſijn, moeten uyt den reghen gheſtelt worden, oft anders ſijn de bloemen haeſtelijck rot ende verſlenſt.

Van den Mezeri-boom.

HOewel datter veel verſcheyde ſoorten van deſen ghewaſch ſijn, ſoo nochtans ſal ick de andere voor by gaende, de ghemeyne duytſche *Mezeri-boom* alleen bekent maecken. Naem.

Deſen wordt met den voornoemden naem by ons alſoo ghenaemt ; ende oock by de ſommighe *Peper-boom*, oft *Boeren peper*, in't Hooghduytſch Zeelbaſt / Kemelſch hals / ende oock Mezerion / in het Enghels, *Douck mezereon.*

Deſe wort in vele hoven gheplant, ten opſicht van ſijn ſchoone ende uytnemende ſoete welrieckende bloemkens, vaſt teghen het hout ſtaende, de welck vroegh in den winter haer vertoonen, waer naer de bladeren comen, ende in den ſomer van de bloemen ſchoon roode coraele beſikens volghen, de welcke ieder een uyt den ſwerten een rondt zadeken in hebben, die als peper op de tonghe brandende ſijn, waer mede Gedaente

uyt

uyt ghenuchte ſommighe iemandt bedrieghen, het gene beter ghelaten was.

Een jeder ſal ſich van het ghebruyck van dit cruydt en vruchten wel mijden, ten waer dat het een medecijn oft wel ervaren Apoteker was, de welcke de ſelve wel weten te temperen, ende door wetenſchap haer cracht oft hinderlijck quaet connen verminderen en verbeteren, Daerom wacht de kinderen van deſe bloemen, en noch meer van de beſien.

Het is ſeker, dat deſe onſe *Mezereon* minder ſchadelijck is als de andere gheſlachten, waer van men oock de eene *Thymelaa*, ende de andere *Chamelaa* noemt, de welcke heet en droogh in den vierden graed ſijn, maer onſe teghenwoordighe is heet en droogh tot in het uyterſte van den derden graedt.

Van den Laureola.

Naem. OM dieſwil dat de *Laureola* het naeſte maeſchap vanden *Mezereon* is, niet teghen-ſtaende de ſelve weynigh ghemeyn is, behoudelijck dat ſy in ſommighe hoven, ende beſonderlijck in potten voor de Chirugijns deuren veel te ſien ſijn, ſoo is't dat dit cruyt met weynighe reghels hier wort aengheweſen.

Dit cruyt wort van ſommighe (doch qualijck) *Thymelaa* ghenaemt, maer ſijnen rechten naem is ſoo wel in't Duytſch als in't Latijn *Laureola*, om dieſwil dat de bladerkens effen, gladt, dick en ghelijvigh ſijn als die vanden *Wilden Laurier*, die men in't Latijn noemt *Laurus ceraſus*, om dat den ſelven ſwarte kriecken voorts brenght. Int Grieckſch wordt *Laureola, Daphnoides*, *Eupetalon*, *Chaina daphne* en *Peplion* ghenaemt, in't Italiaens *Olivella*, in't Engels *Lauriel* oft *Or Lowrije*: maer de beſikens worden *Piper montanum*, dat is berch peper ghenaemt.

Gedaente Deſe boomkens waſſchen ſelden hoogher als dry voet, maer ghemeynelijck veel minder, ſijn ſeer heeſteracbtigh met vele houtachtighe ſijde taexkens, de welcke wel van cleyne lanckworpighe bladeren voorſien ſijn, doncker groen van coleur, blinckende, gladt ende dick: ſy becomen onder aen de tacken, beneden de bladeren (maer niet boven uyt het top) haere bleeck wit groenvervighe bloemkens, waer naer dat de ſwerte beſikens volghen, die ieder een lanckworpigh rondt zaeyken in hebben.

Natuer

Natuer en kracht.

ARDOYNUS ſeght, dat de *Laureola* gheweldigh heet en droogh is; Sanct. Ardoyn. lib. 3. cap. 8. hoewel dat ſy van de Auteuren tot geenen ſekeren graedt gheteldt is. Doch ſy doet van natuer ſeer braken, ende verweeckt veel camerganck: ende den genen die van de bladeren twee draghma ſoude innemen, is doodelijck.

Laureola is de maghe hinderlijck, ſoo wel als het *Mezereon* met ſijn mede ſoorten, ende en onſteeckt niet alleen den mont ende de kele, alſtmen knout; maer oock binnen het lichaem ghenomen ſijnde, verhit ende queтſt de inwendigke leden.

Gheneeſ middelen.

HIer teghen ſalmen den buyck ende de maghe met olie van Rooſen ſtrijcken, ende gerſte-water met fijn ſuycker dickwils te drincken gheven: oock groenen Orega oft drooghen inghenomen, is te ſamen ſoo wel goedt voor de ghene die van de *Mezereon*, als van *Laureola* gheгeten hebben.

HET XVII. CAPITTEL.

Vanden Arum, wilde Comcommeren, ende wilden VVijngaert.

Van den Arum oft Calfs-voet.

NIet teghenſtaende datter onder deſe ſoorten veel verſcheyde ghételdt worden, ſoo nochtans ſal hier alleen van onſe ghemeyne ſpreken, de welcke veel in de grachten ende natte doncker dicht belommerde boſſchen te vinden ſijn, door de welcke menichmael ongheval en quaet gheſchiet is, ende noch daghelijcks ghebeurt. Naem.

In't Latijn wordt dit *Arum*, in't Grieckſch *Aron*, in de Apoteken *Larus* ende *Barba Aron*, by ſommighe *Pes vituli*, dat is in't Nederduytſch, **Calfs-voet** ghenaemt: in't Italiaens *Gigaro*; in't Spaenſch, *Taro*; in't Frans *Pied de veau*; in't Engels *Cochowpijt*, in't Hooghduytſch, **Teutſcher ingwer** / ende **Pfaffenpint**.

Gedaente Dit cruyt groeyt veel onder het liſch in de grachten, ende heeft eenige het ſy vijf oft ſes groote, caele, effene ende blinckende, breede, voor ſpitſe bladeren, ſchoon aenghenaem bleeck groen, doch ſommighe ſijn bruynder groen, ende oock ronder bladeren met ſwerte pleckxkens: tuſſchen deſe bladeren ſpruydt eenen ſteel ontrent een ſpanne hoogh, voorts-brenghende een lanckworpighe ſcheede, wijdt openſtaende, op de maniere als een haſen oor, waer uyt een recht doddeken voortscomt, die in het eerſte met een heel vael bleeck dun velleken bedeckt is, naer het welck opengaende vertoont ſich een druyfachtigh ghewaſch als een Coren-ader: welcke beſikens eerſt groen ſijn, maer rijp ſijnde ſchoon corael root ſijn. Binnen deſe beſien light ieder een cleyn en herdt zadeken, oft ſomwijl twee. Dit cruydt is ſoo heet en brandende op de tongh, als den ſpaenſchen peper. Den wortel is als eenen ghebolden aiuyn, met vele veſelinghskens. Deſe troſkens oft roode kriecken gheplucket ſijnde, ſteldt men binnens huys als cieraet voor de ſchou, alwaer dat het langh in ſijn weſen blijft.

Natuer en kracht.

Dit cruydt, ende noch meer den wortel, wordt ſeer veel in de Apoteken ghebeſicht, maer worden naer de conſt eerſt verbetert. Galenus ſeght, dat dit cruydt naer de plaetſe en climaet daer het waſt, dien volghens ſtercker oft ſlapper is, doch dat Galenus hadt in ons Nederlandt gheweeſt, ende den *Arum* aldaer beproeft hadde, het gene ick ſelfs ondervonden hebbe, hy ſou vry den ſelven meerder als in den eerſten graed verwermende gheſteldt hebben, ſoo dat ick naer mijn ghevoelen den ſelven in den derden graed ſoude ſtellen: alſoo ick in het iaer 1652. eerſt beginnende de kenniſſe der cruyden te onderſoecken, van deſen *Calfs voet* een ſtuck van een bladt gheknaut hebbende, niet alleen het grouſaem bijten der brandende hitte ghevoelende was, maer den mont en tongh ſoo vol bleynen en puyſten quam, dat het ongheloofbaer ſoude ſchijnen te ſijn. Waer uyt ick dit cruydt by de natuer van de *Africaen-bloem* ſtellen ſoude.

Behulp-middelen.

Een ieder heeft ſich wel te wachten van dit cruyt in ſijn potagie te doen, want het gene ſoo onſtelt alleen door knauwen en uytſpouwen,

wen, wat en ſoude het dan binnen den lijve ghenut ſijnde niet connen ontroeren? Mijne gheneeſ-middel was niet anders als olie van olijven, ende daer naer werm ſoete melck in den mondt ghehouden. Doch het *ſal prunel* dat is ſout van ſalpeter, met water ghemenght, ende daer mede ghegorgelt, is ſeer goet voor de keel en den mondt.

Van de wilde oft Eſels Concommers.

TOt noch toe heb ick van gheen ongheval vernomen, dan het can lichtelijck voorvallen, door dien dat deſe vruchten niet weynigh in de hoven van Nederlandt te vinden ſijn.

Jn ons Nederduytſch worden ſy **Wilde Concommers** ghenaemt, ende oock **Eſels Concommers** / in't Latijn *Cucumeres ſilveſtres*, en *Cucumeres aſinini*; in't Italiens *Cocomero ſalvatico*, in't Frans, *Concombre ſauvage*; in't Grieckſch, *Sicys agrios*, ende *Sicyonia*. Noch worden ſy van den gemeynen man *Springh-concommerkens* ende *Cruydeken en roert my niet* genaemt, om dat de vruchten als ſy rijp ſijn, van ſelfs wegh ſpringhen. Naem.

Belanghende haere ghedaente, is maer weynigh beſchrijvens noodigh. Haer loof is niet ſoo ſeer langhs de aerde cruypende als onſe tamme Concommers, ſoo dat haer loof een weynigh hoogher van de aerde ſtaet. Haere bladeren ſijn ſeer rouw, hayrigh, ſtekende ende wolligh, even als de bladers van Bugloſſa oft Bornagi: oock bleeckvervigh groen, dick en ſtijf van ſtoffe. De bloemkens ſijn bleeck geil. De vruchten ſijn ſelden grooter als een hinnen ey, wel langher, maer noyt ſoo dick, ſeer rou met puggelen en puyſten, ende weynigh bruynder van groen als de bladeren. Binnen ſijn ſy vol ſap en zaet, het welck eerſt wit is, maer rijp ſijnde, ſeer ſwert ende hert is, ſeer ghelijckende aen de appel-keirens. Haer binnen ſap is vet en lijmerigh, als gomme. Volcomen rijp ſijnde, ſpringhen van ſelfs van haere ſtelen, ſomwijl twee paſſen wijdt, waer door ſy in een iaer den heelen hof maer al te veel voorſien, ende voorts ſetten. Gedaente.

Natuer en hinder.

DE bladeren ende vruchten ſijn ſeer hinderlijck: beſonderlijck het ſap is in den derden graed heet en droogh.

Als dit ſap in des menſchen ooghen comt, can den ſelven blint maecken; het welck in den iare 1667. in mijnen hof bynaer gheſchiet is; want

door het ſpelen van dertele jonckheyt, malcanderen toe ſpruytende met het ſap ende zaet van deſe vruchten, jemandt inde ooghen comende, ſeer ellendigh was, ende met groot perijckel langhen tijt geweeſt is: maer ick hebbe op den ſelven ſtondt met lauw regen water, ende daer naer met een weynigh wijn de ſelve ooghen ghewaſſchen, het welck ick gheloove (niet gheſchiet en hadde) miſchien blint ſoude geworden hebben.

Behulp.

SOo wanneer jemandt van deſe vruchten binnen den lijve hadde ghenomen, ſal de ſelve gheneeſ-middelen ghebruycken als by het *Swert Nieſcruydt* te leſen is.

Ghebruyck van de Eſels concommers, ende van het Elaterium.

NIet teghenſtaende dat het ſap der ghenoemde vruchten ſoo hinderlijck is, evenwel wordt van het ſelve een groot medicament ghemaeckt, het welck *Elaterium* ghenaemt is, voor vele qualen ſeer goedt en gheneeſbaer: hoewel dat my wel bekent is, dat het ſelve *Elaterium* by ſommighe Apotekers niet wel en behoorelijck ghemaeckt wordt, alswanneer ſy de heele vruchten nemen, ende de ſelve ſtampen, waer naer ſy het ſap uytperſſen, welck dun en waterachtigh ſap (op het vier uytgedampt ſijnde) voor het goet en onvervalſt oprecht *Elaterium* vercoopen, waer door de Doctoren ſich dickmael bedroghen vinden. Want dit *Elaterium* magh niet anders als uyt het vet, gomachtigh ſap, waer mede de rijpe vruchten vervult ſijn, ghemaeckt worden. Ende om te proeven welck dat het beſte is, ſoo ſalmen het ſelve aen de vlamme van een keerſe houden, ende het gene dat beſte branden ſal, is een teecken dat het van de vette ſtoffe ghemaeckt ende oprecht is.

Dit *Elaterium* is niet gheraden van den onwetenden te ghebruycken, maer door een wel ervaren ordoneerder ende goeden medecijn, alſoo het ſelve ſeer perijckeleus is, beſonderlijck allmen teghen de kenniſſe van het ghewicht ſoude ſondighen.

VVitten VVilden wijngaert oft Bryonia alba.

TErwijlen dat dit cruydt aen een ieder bekent is, ende dat alle canten en hegghen met het ſelve beloopen ende beſet ſijn, dunckt my onnoodigh

noodigh van ſijne ghedaente hier iet te beſchrijven, dan dat het ſelve van alle de voorgaende cruyden het alderminſte ſchadelijck is, evenwel ſoo en ſoude ick niet geiren een handt vol in mijne ſop oft moeſcruyt wenſchen, ende noch veel minder in eenigh back cruydt, het gene nochtans door de eerſte leerlinghen (hier voormael noch gheſeydt) der boeren kinderen lichtelijck can gheſchieden.

Dit cruyt is heet en droogh in den tweeden graed. Den wortel is in de Apoteeck veel in het ghebruyck.

Een ander wilden VVijngaert, ghenaemt Tamus.

ALſoo den *Witten wilden Wijngaert* ſeker hauwkens heeft, waer mede hy ſich vaſt kleeft ende aenvat, ſoo heeft den *Tamus*, oft *Tanus* geen vaſt hauwende crollekens, dan hy is houtachtigh van rancken, het gene ſich over al omdraeyt, ende vaſt houdende omſlingert: de bladeren ſijn oock veel cleynder, ende blinckende, ſeer verſchillende van de voorgaende.

Deſen is in het beginſel vanden derden graed heet en droogh: welcken wortel vol lijmerigh ſap is, het welck aen de vingers clevende als lijm is: is oock voor vele qualen in het ghebruyck.

Vanden ſwarten Brionia.

DEſen is den *Witten Brionia* ſeer ghelijck, behoudelijck dat de bladeren een weynigh bruynder groen ſijn; oock dat de beſien eerſt groen ſijnde, niet root, maer ſwart worden. Oock ſoo is den wortel van buyten bruynder van ſchors, ende van binnen geil, als palmen hout: ende den witten is wit. Oock ſoo is den ſwarten niet ſoo krachtigh, maer minder als den witten wilden wijngaert.

Den wortel van deſen ſwarten wilden wijngaert is ſeer nut om de blauwe gheſlaghen, ghevallen, oft gheſtooten ooghen te gheneſen.

Sommighe ſijn van ghevoelen, dat deſen wortel den rechten *Radix china* is, maer ſijn ſeer in haer meyningh bedroghen, ende ſoodanighe ſeynde ick tot de beſchrijvinghe der cruyden vanden vermaerden DOCTOOR CAROLUS CLUSIUS, den welcken den wortel *China* in twee verſcheyde ſoorten ſeer claer aenwijſt: alwaer den *Swarten Brionia* met gheen van beyde eenigh ghelijcken is heeft.

Het XVIII. Capittel.

Van twee vremde Indiaenſche vruchten, als oock van het ſoete melck.

Ananas.

Ioan. van Linſchoten eerſte Deel pag. 2.

IN de beſchrijvinghe van Ooſtindien in het eerſte Deel door Ian van Neck in't jaer 1600. den achtentwintighſten Iulij. wort geſeyt, datter in Ooſtindien ſeker vruchten ſijn, die ſy aldaer *Ananas* noemen, hebbende de ghedaente van eenen grooten pijn-appel, ſijnde ſeer goet en ſoet van ſmaeck: als deſe rijp ende volwaſſchen ſijn, worden ſonder eenighe ſorghe veel ghegeten, maer niet rijp ſijnde, ſijn de ſelve ſchadelijck, jae doodelijck vergif.

Noch is my van een ſeer treffelijck ende wijt beſaemde Doctoor in de medecijnen voor de waerheyt verclaert, dat deſe *Ananas* wortelen een wonderlijcke behulp ende gheneeſ-middel is teghen het graveel ende ſteen ſieckte.

Vande Aguacolla.

In't 3. boeck van Peru.

ARnoldus Montanus inde beſchrijvinghe van America verhaelt, datter ontrent Peru ſeker cruyt oft plante is, de welcke ſeker noten voorts brenght, die ſy van ſelfs ter aerden laet vallen: ende ſoo wanneer deſe vruchten oft noten rouw ghegeten worden, een haeſte doot veroorſaecken; maer ghekoockt oft gheſoden ſijnde, gheven de ſelve goet voeytſel aen den menſch, ſonder de minſte vreeſe oft ongeval.

Op hoedanighe maniere dat het ſoete melck ſchadelijck, jae doodelijck ſijn can.

Aeti ſerm. 4. cap. 75 Dioſc. lib. 6. cap. 31. Gaſp. Brau. conſult 6. Q. 2.

HEt betuyghen der oude ende jonghe Medecijnen, als te weten Aetius, Dioscorides, Casper Bravo, ende menighte andere, ſegghen: *Lac coagulatum, vel in grumos coactum* dat is, gheſtolde oft geklonterde ſoete melck, is doodelijck fenijn. Hoe wel dat dit ſeer duyſter ende vremt gheſeydt is.

Marcus Virgilius heeft ons dit duyſter ſegghen verclaert, als hy ſeydt: De ſoete melck is uyt haer eyghen ſelven gheen fenijn, want ſy dient den menſch tot een *Antidotum*, dat is behulp ende gheneeſ-middel tot veelderley fenijn, Maer den ſelven Virgilius ſeght: Soete melck ghegeten oft gedroncken, ende daer op ſoodanigen dranck oft ſpijſe genut, waer door de melck in de maghe vanden menſch ſchift, klontert, ſtoldt, oft ſcheydt tot eenighe matten, oft dicke caeſ-achtighe ſtoffe, wordt als dan aenden menſch fenijn en doodelijck: welck naer beſchreven exempel de onvervalſchſte waerheyt aenwijſt. *Marc. Virg. in Diſc. lib. 6. cap. 31.*

My is ſeer wel bekent ſeker meurouwe binnen deſer ſtadt Antwerpen, de welcke in het jaer 1671. inden wermen ſomer tijdt veel rouw ſoete melck had ghegeten, waer naer ſy in den hof veel ael-beſien begoſt te ſnoepen: door welcke rouwe ſoete vochtigheyt deſe ſtollinghe oft ſcheedinghe haer overcomen is, met ſoodanighe benautheydt tot ſtervens noodt: dogh is door hulpe van een ſeer wijs ervaren Doctoor, met de middel van braken, vele klonten en brocken, als verſijnden kaes, quyt wordende, voor een deel ontlaſt, ende voorder door medecijnen gheneſen.

'T is ſeker en ghewis dat teghen veel fenijn
Het braken noodigh is door goede medecijn.

Nochtans ſalmen met wijſen raet en goede kenniſſe in ſoodanighe onghevallen ſijn gheſontheydt ende leven ſoecken: want ghelijck jeder quaet ende ſieckte ſijne eyghen behulp middelen heeft; ſoo iſſer oock menigh fenijn, het gheene ſijne ſeker manier van regeringhe verſoeckt, ende beſondere gheneeſ-middelen eyghen behoeft. Als ons by exempel Galenus betuyght, dat ſommighe fenijnen alleenelijck maer aen eenigh deel oft lidt des lichaems ſchadelijck ſijn, door een beſonder ende merckelijck verſchil maeckende eyghen ſchap, ende oock verſcheydentheyt oft ghemeynſchap; de welcke vande gheſteltenis van het ſtof daer ſy van ghemaeckt ſijn, voorts is comende. Het welck hy betoont met de ſpaenſche vlieghen ende den *Zee-haes*: want de ſpaenſche vlieghen, anders ghenoemt *Cantarides*, ſoo wanneer ſy in't lichaem inghenomen ſijn, laeten ſy alle de andere deelen, daer ſy voor by ende door gaen, heel onbeſchadicht ende vry; want ſy ſijn alleen de blaſe hinderlijck, die ſy ophalen ende ſeer quetſen. Den *Zee-haes* is de longer oft looſe alleen meeſt ſchadelijck, hoe wel hy andere ſaechte ende onſtercke deelen voor by gaet eer hy tot de longer comen can, ſonder de ſelve te hinderen. *Gale. lib. 1.*

Dus is mijn ſegghen, ſoo wanner den onbekenden gheneeſ-meeſter

(de

de ſpaenſche vlieghen tot de blaſe gheeomen ſijnde) den ſiecken door brakende middelen ſoude willen gheneſen, ſoude ſich ſeer bedrooghen vinden. Waerom dat het ſeer noodigh is (in ſoodanigh ongheval, als men van eenigh fenijn, het ſy cruyt oft anderſins ghehindert oft beſmet is) ſeer ervaren raet der Doctoren te betrachten, ende niet al te lichtvaerdigh een jeders raedt ghebruycken ſal.

Noodighe bemerckinghe.

HEt is ſeker, dat oock de voorverhaelde ende beſchreven quaede cruyden jeder in't beſonder goede gheneeſ-baere eyghendommen beſitten; maer de reden dat ick haer goet ende behulp achter haere beſchrijvinghe niet gheſtelt en hebbe, is om dieſwil, dat ſy vanden onwetenden niet altijt ſeker wel ſouden in het ghebruyck gheſteldt worden; ſoo dat ſy ſomwijl de ſelve tot goet ghebruyckende, met quaet effect ende miſval ſouden te voorſchijn comen: want om perijckeleuſe remedien te ghebruycken, is meerder kennis van noode als tot de niet altererende, ende niet dangereuſe: want het is wel te bemercken, dat den ſeer gheleerden ende ervaren Heere MICHAEL BOUDEWYNS (Medecijn deſer ſtadt Antwerpen &c.) ſeght in ſijnen boeck, ghenaemt *Ventilabrum medico Theologicum*, dat het aen de medecijnen niet gheorlooft en is, (oft het ſoude ſeer lichtvaerdigh ghedaen ſijn) ſoodanighe dangereuſe gheneeſ-middelen te ghebruycken, als te weten *Opium*, *Camphort*, *Mandragora*, *Nacht ſchaey*, *Swart beul-zaet*, *Bilſen cruyt*, ende dierghelijcke, de welcke uyt haer eyghen natuer alleen hinderlijck ſijn aen de zenuen om de naturelijcke wermte te niet te doen, veroorſaeckende ſlapende ſieckte, lammigheyt, gheraecktheyt, treckinghe der zenuen, ende meer andere dodelijcke qualen: waer uyt wel te beſluyten is, dat ſoodanighe hinderlijcke cruyden oft zaden niet als met goede kenniſſe ende andere behulp menghelingh (waer door des ſelfs quaet vermindert oft verbetert wort) door ervaren medecijnen te ghebruycken ſijn. ſoo datmen beſluyten mach, dat het ghene niet gheraden is aenden bekenden, veel minder, jae gans niet gheorloft is aenden onwetenden. Daerom ſal een jeder altijdt den beſten ghegrondeerden kender in alle onghevallen trachten te becomen, ende des ſelfs raet volghen: ende ſich ſelven door lichtvaerdigh oordeel ſonder kenniſſe niet in perijckel ſtellen.

Mich Baudewyns par. 1. Quæſt. 31. pag. 203.

HET

Het XIX. Capittel.

Hoe dat de alderbeſte cruyden en vruchten door padden ende ander quaet ghedierte doodelijck ende vergiftigh konnen worden: waerom datmen alle cruyden en vruchten ſchoon ſal waſſchen.

TOt groote gheruſtheyt ende voorſekeringh van des menſchen leven, ſoo ſalmen alle cruyden en vruchten(eer men de ſelve tot behoef oft noodtruft ſal ghebruycken) eerſt ſchoon waſſchen , aenghesien de padden , adders , artiſſen , ſlanghen , ende andere fenijnighe ghedierte, oock de alderbeſte cruyden,ende aenghename vruchten,door haer verghif ſouden konnen geinfecteert ende doodelijck ghemaeckt hebben : waer door de ſelve goede cruyden en vruchten ſouden blaem behaelen van quaet, ſchadelijck ende doodelijck te ſijn , dat ſy nochtans uyt haer eyghen natuer niet en ſijn : want voor eerſten,by exempel, het alghemeyn cruydt, ghenaemt *Salie* oft *Savie*, ſonder opſpraeck,ſorghe oft teghen ſegghen voor een ſeer goet, gheſont, jae mediciael cruyt is bekent ende wordt ghebruyckt : even wel is het geſchiet , dat het ſelve , ende meer andere , door de padden doodelijck en verghiftight gevonden is : tot welcken eynde dat hier eenighe exempelen ten toon ſtaen.

Ick bevinde inde wercken van Ambrosius Pare , de welck opper chirurgijn is gheweeſt van vier Coninghen van Vranckrijck , die is ſegghende : Al iſt ſaecke , dat de padden gheen tanden en hebben , niet teghenſtaende en laeten ſy even wel niet met haer ſcherpe berbers te vergiften de ghene die ſy comen te bijten : boven dien ſoo ſchieten ſy haer fenijn door haer urine oft piſſe , oock door haer ſeever , oft door haer uytſpouwen op de cruyden , daer ſy over cruypen , ende beſonderlijck over de aerdtbeſien , die ſy ſeer geiren eten. Onghèval gheſchiet door de Savie. *Amb. paré aen ſijn 21. boeck. cap. 31.*

Pare vertelt , datter ontrent *Thoulouſe* twee coop lieden waeren , de welcke voor de maeltijt inden hof eenige Savie-bladeren gheplueckt hadden , die ſijn ſonder waſſchen in hunnen wijn leyden. Dit gheſchiet zijnde , ende eer haer noen-mael voleyndt was , ſoo verloren ſy beyde haer gheſicht , ghevoelende eerſt een draeyinghe des hoofs , ſoo dat haer docht dat het huys het onderſte opwaerts wierde ghekeert : daeren boven wierden overvallen met een ſwijmeniſſe , hebbende een ſwarte tongh , ſwarte

 lippen,

lippen, ſprekende ſeer binnes monts: haer gheſicht was ſchrickelijck: het kout ſweet braeck haer uyt; ſy wierden ſeer brakende, ende oock ſeer ſwillende, ende kort daer naer ſijn alle beyde gheſtorven. Den weert vanden huyſe wierde ghevanghen, ende bericht dat hy deſe perſoonen door vergift om ghebrocht hadde, hoe wel onnoſel ſijnde, ſegghende, naer langh onderſoeck, dat hy vande ſelve ſpijſen hadde ghegeten van deſe coop-lieden, behalven dat hy in ſijnen wijn gheene ſavie gheleyt hadde. Het welck bemerckt ſijnde, ende door medecijnen neirſtich onderſocht, is door ordre vande Rechters de plaets inden ſelven hof, daer de ſavie groyden, wel onderſocht: waer onder dat ſy eenen heelen padden neſt hebben ghevonden, die haer in een hol waeren onthoudende: ende tot naerder onderſoeck ghecomen ſijnde, is bevonden dat deſe ſavie door de de padden verghiftigh was, waer door den weert met ſijn huyſgheſin wierde ontſlaghen ende onſchuldight.

Guilielmus Rondeletius verhaelt in ſijne Hiſtorie der viſſchen', dat hy een vrouwe gheſien heeft, die gheſtorven is om dat ſy eenigh cruydt ghegeten hadde, daer op een padde gheaeſemt en ghepiſt hadde.

Noch is den ghemeynen reghel, datmen geen krakebeſien plucken ſal, voor al eer dat de ſonne een oft twee uren opgheſtaen is, waer door men ſeght dat het fenijn door die ſoete locht afgenomen is: aengheſien de ſelve beſien in de boſſchen waſſchen, alwaer veel adders, padden ende artiſſen, onder het loof verſchuylende, haer vergif veel uyt ſchieten: waer uyt menigh ongheval ontſtaen is.

Behulp tot het fenijn der padden.

HEt ſap van het cruydt *Betoni*, oft van *Weeghbree*, oft het ſap van *Byvoet* ingegeven, is ſeer goet. Plinius ſeght dat het herte ende milte vande padden haer eyghen fenijn wederſtaet.

Het XX. Capittel.

Oft de voghels, en andere beeſten, de welcke fenijnighe cruyden oft andere fenijnighe beeſten eten, ſonder peryckel ſouden moghen ghegeten worden.

AChter ſommighe quaede cruyden heb ick aenghewesen hoe dat verſcheyde beeſten en voghels, als geyten, herten, reyghers, ſpreeuwen,

wen, ende meer andere, quaede ſenijnighe ende (voor den menſch) doodelijcke cruyden eten, waer van dat ſommighe volghels oock vet worden. Ende AMBROSIUS PARE ſeght, dat de eynden, oeyvaers, reyghers, callecoenſche haenen, en andere, eten ſeer veel padden, adders, ſlanghen, aſpijcken, het ghene oock een ander ſoort van ſlanghkens is, ſchorpioenen, coppeſpinnen, ende meer ander fenijnighe ghedierte. Welcke fenijn eters ick niet geiren ſoude eten: hoe wel dat ons alles niet bekent en is wat dat andere voghels, als patrijſen, duyven, feſanten, berch-hanen, ende dierghelijcke voghels eten, de welcke nochtans gheen reden geven van vrees oft achterdocht, te meer alſoo ons tot noch toe geen ongeval der ſelver can aenghewefen worden. *Amb. par. aen het 21. boeck, cap. 4.*

Nu is de vraghe, oft de doodelijcke cruyt etende beeſten ſonder hinvanden menſch ſouden moghen ghegeten worden. Waer op dat MATTHIOLUS ſeydt, dat al de nieuwe ſchrijvers, die vande fenijnen gheſchreven hebben, van meyningh ſijn, dat men door het eten van alſulcken ghevoghelte gheen hinder crijghen en can: maer datſe in teghendeel onſe lichamen niet minder en voeden als eenigh ander ghedierte, het gene by geen fenijnigh gediert en leeft. Volgens welcke reden en gevoelen waerſchijnelijck ende claer is, dat duſdanigh fenijn verteert, ende inde ſubſtantie des ghediert, dat de fenijnighe beeſten oft cruyden eet, verandert wort: ende is van ghevoelen, dat daer uyt niet en volght, dat het vleeſch, dat uyt alſulcken fenijnigh voeytſel voorts comt, ende vanden menſch ghenoten wordt, de ſelve even wel gheen hinder by en brenght. *Matthi. lib. 6. cap. 35. &c. 39.*

DIOSCORIDES ende GALENUS ſtemmen te ſamen hier over een groot exempel, ſegghende, dat de melck (het welck niet anders is als bloet dat twee-mael ghekockt is) uyt de beeſten ghetrocken ſijnde, die daghelijcks inde *Schammonie*, nieſ cruyt, oft ſpringh-cruyt weyden ende eten, worderlijck ſeer is purgerende, als men daer van comt te drincken. *Dioſ. lib. 2. cap. 75. Galen. lib. 3. de alim. facult.*

Dit comt ſeer wel over een met ons hedens daeghs ondervindinghe, alswanneer datmen de Geyten, Eſelinnen, oft oock koyen, wiens melck beſonderlijck tot hulp der weecke, teere ende ſiecke menſchen bewaert ende ghebruyckt wordt, deſe met beſondere goede cruyden (naer den regel der Doctoren) ghevoeydt worden, op dat het ſelve melck dies te behulpſamer voor den ſiecken weſen ſoude.

Noch ſoo ſietmen, als de Doctoren eenigh ſuyghende kint purgeren willen, ſoo geven ſy laxerende dingen aen de voeſter in, om alſoo haer ſoch ende melck purgerende te maecken.

Hier van ſijn menighvuldighe vremde redenen te gheven, ſoo wanneer

Ioan. Bap. Helmont in ſijnen dageraet. 11. pael pag. 125.

neer men PARACELSUS wilt ghelooven, ende beneffens hem het ſegghen van HELMONT, waer van den eenen ſeght, dat oock den *Tartarum* in het miſt van de beeſten, volghens de cruyden die ſy ghegheten hebben, te vinden is. Doch met ſulcken wijdt ghehaelde onſekerheydt ſal ick den Leſer niet vermoeyen: want ſoodanige reden ſouden by duyſende menſchen als Grieckſch te verſtaen ſijn.

Evenwel ſoo is mijn ghevoelen, beneffens meer andere, dat men van ſoodanighe beeſten oft fenijn etende vogels niet ſal eten, ten waer eenen langhen tijdt daer naer, als wanneer ſy het fenijn verteirt hebben, ende door de naturelijcke wermte der voornoemde ghedierte in een ander qualiteyt verandert waer.

Hier is te bemercken, hoe den ouden PRINS VAN SALEMAER tot Napels door ordonnantie der Doctoren menichte iaeren weynigh anders ghegeten heeft als kieckens en capoenen, de welcke met ghekapt vipers vleeſch ghevoyt wierden, het ſelve hem ſoo grooten cracht en voytſel gevende, datmen dit heeft toegeſchreven de reden van ſijnen hooghen ouderdom. Hoe wel dat te weten is, datmen de vipers haer fenijn can af iaeghen; oft, als ſommighe ſegghen, levendigh afgheeſſelen, als wanneer ſy voor palinck ghegeten worden, het welck een ſeer krachtigh eten is: alſoo my van ſommighe perſoonen verhaelt is, aen de welcke de ſelve binnen Roomen (onwetende) voor palinck te eten gegeven waeren ende des ſnachts tot ſoodanigh onmatigh ſweeten quaemen, al oft ſy de krachtighſte ſweet dranck der wereldt ingenomen hadden, het welck haer even wel in het minſte niet ghehindert heeft, &c.

Om dan niet verder buyten mijne materie te ſchrijven, ſoo iſt behoorlijck dat ick ſtaecke, hopende dat den goet willighen reden-rijcken menſch met deſe mijne beſchrijvinghe ſich ſal bevredighen, ende de noytvoldane ſullen even wel voor ſoo veel als die werck nu beſchreven is, gelieven in danck aen te nemen, tot dat ick meerder weten ſal.

EYNDE.

TAFEL
VAN HET EERSTE DEEL

Hier worden aenghewesen de goede eetbare ende de twijfelachtighe Campernoelien, het ſchoon maecken en koken der ſelver : haer ghebruyck, kracht ende natuer, &c.

Het eerſte Cijfer wijſt ons het bladt oft pagi : het tweede cijfer beteeckent de hoe veelſte ſoort van Fungi, welck ghetal op den cant vvort vervolghens aenghevveſen.

A

Abeele Fungi. Haer beſchrijvinge. folio 50. 56. 19. 28
Abeele Fungi. Haer ſchoon-maecken en oplegghen. 141
Agaricus Fungi niet bitter, maer goet om te eten. 113. 90
Albanooyſen hoet. 111. 88
Ammonitæ. Oorſpronck van dien naem. 5
Andijvi Fungi is twijfelachtigh. 124. 6
Antwerpſche duym-maet waer mede alle deſe fungi bedeelt ende gemeten ſijn, ſtaet op de eerſte plaet. 28
Aranie Fungi is twijfelachtigh. 119. 1

B

Backen der Fungi inde panne. 148
Beggijnen hoet den kleynen. 30. 4
Bereyden der goede Fungi 135
Beſchrijvinghe der goede eet-baere Campernoelien. 26
Bie korf. 93. 69
Biſette. 111 88
Bitter Fungi oft heete Fungi. 81. ---52
Bleeck geile Fungi. 63. 32
Bleeck geile Fungi, onder wit. 89. ---61
Bleecke marmore Fungi. 82. 56
Boleti. Haer verclaringhe, met het groot dolen ende verſchil der oude ſchrijvers 35
Boleti verſcheyde ſoorten daer voor aenghewefen. 29. 54. 55. 65. 81. 84. 130.
Boleti de oprechte. 38.
Boleti oorſpronck van dien naem. 39.

Ddd 3 Boom-

Boom-fungi om te lichten, is twijfelachtigh. 126. 131. 17
Boom haſen-oor, twijfelachtigh. 130. 15
Bonte Fungi. 69. 38
Boſch Campernoelien. 44
Braden der Fungi: op twee manieren. 147. 148
Broot-brij maecken van Fungi. 56
Bruyn witte broot Fungi. 53. 22
Buke Fungi. 48

C

Cabrit Fungi. 63. 32
Caes Fungi van Campenhout. 100. 79
Campernoelie: oorſpronck van dien naem. 4
Carmoſijne Fungi. 71. 41
Casket Fungi. 91. 64
Caſtaniachtighe Boleti, wijfelachtigh. 130. 16
Caſtani Fungi met den ingheſlaghen randt 104. 81
Claudius den Keyſer door Fungi omghebracht. 38
Claver bladt ghevlamt. 108. 86
Cnop-fungi. 91. 65
Columbette. 111. 88
Comcommer Fungi. 116. 97
Coninck der groote Fungi. 79.-49
Corael tack. 96. 75
Crawagie gheneſen. 109

D

Dat de eene ſoort van Fungi beter van natuer is als de andere. 157
Dat de Fungi meer als eenen dagh groyen ende goet ſijn om te eten. 17
Denne Fungi twee ſoorten. 73. 43
Dick ſteel. 40. 8
Doovigheydt gheneſen. 109
Drooghen der Fungi van verſcheyde ſoorten. 137
Drooghe Fungi hoe langh die goet blijven. 138
Druck fout inde wercken van Ioan. Bauhinus. 75
Dun ſteel. 39. 7
Duyvelſch broot: oorſpronck van dien naem. 3

E

Eſſen-boom Fungi. 107. 85
Eſſen boom: ſijn kracht, ende natuer. 109
Eycke caerde Fungi. 80. 51
Eycke Fungi. 52. 22
Eyer Fungi. 64. 33
Eyer koecken ongheſont. 159
Eyers ſijn van natuer niet galachtigh. 162

F

Erneſche Fungi. 55
Flerecijn gheneſen door Fungi. 165

Fricadellen maecken van fungi, 150
Fungi beſchreven ſonder de figuren, 111
Fungus beteeckent ſpijſe der Goden. 3
Fungi alle ende gheheel in water doen veranderen. 165
Fungi Columbettes genaemt. 115. ---94
Fungi dertigh pondt ſwaer. 113. ---90
Fungi ghegeten over twee duyſent jaer. 25
Fungi goet voor de galſuchte, ende niet gal-achtigh. 161. 162
Fungi goet voor 't flerecijn. 165
Fungi goet voor de oſſen en ander beeſten. 124
Fungi herdt om verteiren. 159
Fungi honder pondt ſwaer. 116 97
Fungi, de eene ſoort beter van natuer als de andere. 33
Fungi in oude tijden ſijn by de Apotekers te coop gheweeſt. 72
Fungi ſijn licht om verteiren. 158
Fungi in ſteenen verandert. 39
Fungi met ſchubben oft ſchelpen, als ſommighe vis. 114
Fungi rouw ghegeten als meloenen. 115
Fungi rouw aende ſiecken ghegeven. 158
Fungi ſoo groot dat een alleen eenen heelen waghen vervult. 114
Fungi ſouten is over-hondert jaer in't ghebruyck. 142
Fungi ſijn over twee duyſent jaer in't ghebruyckt gheweeſt. 25
Fungi ſijn ſmaeckelijck uyt haer eyghen ſelven. 151
Fungi en Tubera comen voorts door blixem en donder. 9. 132
Fungi in triomph ghedragen. 115
Fungi tot vonck-hout bereyden. 102.
Fungi veel te ſamen. 99. 103
Fungi willen niet verplant weſen. 8. 55

G

GEile haſen oor. 60. 31
Geil ſucht gheneſen. 110
Geyten baert. 96. 97. 98. 75. 77. 78.
Geyten Fungi. 63. 32
Geyten voet. 187. 58
Ghebolde Fungi, oft ghebolde witte en bruyne. 70. 40
Ghebruyck der ghemeyne Eycke-fungi. 58
Ghedrooghde Fungi hoe langh ſy goet blijven. 138
Ghecroonde Fungi. 77. 46
Ghekronckelde Fungi is een twijlachtighe. 124. 6
Ghekronckelde boſch Campernoelie. 60. 31

Gelt borſeken is twijfelachtigh. 121. 4
Ghemarmerde Fungi 77. 46
Ghemeyne Campernoelien. 44. 52. 12. 22.
Ghenopte corael tack. 96. 75
Ghenopte Fungi. 71. 41
Gherimpelde bultachtighe Fungi. 93. 70
Gheſpickelde Fungi. 69. 38
Gheſoute Fungi hoe langh ſy goet blijven. 143
Gheſoute Fungi can men oock aladobi maecken. 144
Ggetackte Fungi. 96. 75
Ghevlamt claverbladt. 108. 87
Ghevlamde zee-ſchelp. 108. 86
Grijſe Fungi. 84. 55
Goede eet-bare fungi. 26
Goede fungi op meſt hoopen gewaſſchen. 61
Goede plaetſen om fungi te plucken. 18
Goede teeckenen der fungi. 133
Goude fungi. 60. 31
Goutachtige Lariken fungi. 113. 90
Graveel gheneſen. 110
Groene Fungi. 67
Groene cruyt koecken niet gheſont. 159
Groene inghetrocken navel fungi. 68. 37
Groote bruyn rooye fungi. 52. 22
Groote geile fungi. 64. 33
Grooten geyten baert. 98. 78
Groote gevlamde leli fungi. 107. 85
Groote groene fungi. 67. 36
Groote melck fungi. 42
Groote roode peperachtighe buke fungi. 83. 54
Groote ſlacken fungi. 63. 32
Groote ſaffraen fungi. 59. 30
Grooten vlacken hoet. 74. 45
Groote witte ſonder melck. 88. 60
Groote witachtighe met bruyne vlecken. 82. 53

H

HAeskens fungi, een twijfelachtighe. 124. 6
Half fungi. 84. 55
Handt fungi. 115. 95
Handt-ſchoen fungi oft handt fungi. 96. 75
Haſen mondt. 47. 16
Haſen oor. 59. 29
Hemel fungi. 91. 64
Hemelſch manna, Fungi alſoo ghenaemt. 62
Heeren fungi. 64. 33
Herdts fungi. 71. 41
Het een gheſlacht van goede fungi is beter van natuer als dē andere. 33
Hoe langh de fungi in het 'ſout goet blijven. 143

Hoe

Hoe veel Fungi datmen magh eten. 153
Hoedanigh gheſlacht van ghewas dat de Fungi ſijn. 7
Honigh raet. 92. 67
Hooft caes. 94. 74
Hooghe ſpits opgaende fungi .90. 63

I

IN Italien ende elders eten ſy de blauwe, platte, oft ſachte Fungi, oock die gheſteken ſijn, ſonder eenighe vreeſe. 137
S. Ioris fungi. 31. 6
Iouffrouwen fungi. 67. 36
Iouffers waeyer. 70. 39
Italiaenſchen moſtaert. 151
Iudas oor. 60. 31

K

KEn-teeckenen van goede oft quaede fungi. 133
Kennis van het quaet der ghemeyne fungi. 54. 56. 134
Kerſen en kriecken haer natuer en ghebruyck. 123
Keyſerlijcke fungi. 64 82. 33. 52
Kleynen geyten-baert. 97. 77
Kleyn grauw ghebolde fungi. 56 25
Kleyn grijſe fungi. 66. 34
Kleyn ronde witte fungi is twijfelachtigh. 128. 12
Kleyn ſlacke fungi. 57. 26
Knop fungi. 91. 65
Koken der fungi op verſcheyde manieren. 145
Kracht en behulp vande fungi. 124
Krieckeboom fungi is een twijfelachtighe. 122. 5

L

LIcht-hout. 132
Loock: ſijn natuer cracht en quaedt. 156.
Loot-verwighe gheſcheurde fungi. 87. 58

M

MAniere om de fungi te doen voorts-comen. 14.
Maſkerade potagie van fungi. 149.
Maſker fuugi. 90. 63
Maete der fungi van de oude ſchrijvers afghemeten en beſchreven. 6.
Meil van fungi ghemaeckt om mede te koken. 55.
Melckachtige Wey-fungi. 112. 89
Melck-druypende navel fungi. 116. 96
Melck-fungi ſijn beter van natuer als andere. 84.
Meloenen: haer natuer, ende oorſpronck van dien naem. 160.
Menſchen die de eerſte fungi hebben ghegheten. 24.

Mergh der aerden. 62.
Mergh der fungi wat het is. 23.
Moer beſie fungi. 92. 66
Mom-aenſicht. 90. 63
Monſter der fungi, door de welcke met een vrucht alleen een heele familie can verſadight worden. 113 92
Moſtaert van Italien om fungi mede te eten. 151

N

NAtuer en kracht der goede 156. 161
Natuer en kracht der wey fungi. 33.
Navel fungi van verſcheyde ſoorten. 103. 80

O

OLme fungi. 103. 80
Onbekenden boom buyten Mechelen. 76.
Oplegghen der fungi op verſcheyde manieren in het ſout, aſijn en olie. 139. 143. 144
Oranie fungi met den langhen ſteel is een twijfelachtighe. 118. —1.
Oorachtighe witte okernoten fungi. 113. 91
Oorſaecke van het bederven der gheſoute fungi. 141.
Oorſaecke ende waer uyt de eene ſoort ſoo vremt van ghedaente voorts comt als de andere. 13
Oorſpronck vanden naem ſungus. 3
Oorſpronck van het voorts comen der fungi. 9

P

PAlinck: ſijn natuer en ongheſontheydt. 159
Palmen houte fungi. 66. 35
Panne-koecken van fungi maecken. 150
Paraſol. 49. 18
Peperachtighe fungi. 81. 52
Plaetſen alwaer noyt fungi te plucken noch bekent ſijn. 22.
Plaetſen waer altijt fungi groyen. 22.
Platten ſpanen hoet. 111. 88
Platte tweelinck fungi. 79. 50
Plucken der fungi. 133.
Plues, waer mede ſommighe fungi bewaſſchen ſijn, wat ende hoedanigh dat het is. 23.
Poolſche muts. 46. 15
Populier boom. 75.
Populier fungi. 103. 80
Potaerde navel fungi. 89. 61
Potagie maecken van Campernoelien. 150.
Pruym fungi. 90. 63
Purpere bedauwde buyck fungi. 73. 42.

Qua-

Q

Quaede plaetſen alwaer geene fungi mogen gepluckt worden. 18.
Quaede ken-teeckenen der Campernoelien. 133.

R

Regel en maete in het ghebruyck ende eten der goede Campernoelien. 153
Reeſſel fungi. 103 80
Ronden honigh-graet. 92. 66
Ronde moerbeſie. 92. 67
Ronde tafel. 78. 47
Roode bonte fungi. 71. 41
Roode ghehayrde fungi. 74. 44
Roode ghepeperde fungi. 82. 54
Roode gheploeyde fungi. 48. 17
Roode groote wolle navel fungi. 74. 44
Roode pradelli. 112. 89
Roode wolle fungi. 71. 74 41. 44
Roſſe fungi. 66. 35
Roſſe fungi ſonder ſteel 105. 82
Rouwe fungi. 90. 62
Rouwe perſen doodelijck. 21.
Ruyighe eycke fungi. 85. 57

S

Saffraen fungi. 59. 30
Saffraen, ſijn cracht en hinder. 155.
Salm : ſijn natuer en ongheſontheydt. 159
Scherptackighe Corael fungi. 97. 76
Schiet-pijl. 53. 23
Schoone fungi. 64. 33
Schoonmaecken der goede Campernoelien. 135. 136. 137.
Schijn-quaede fungi. 85. 57
Selder oft ſelri, ſijn natuer. 163.
Slecken ſtamper. 45. 13
Slibberachtige bruyne fungi. 79 50
Son beſchutſel. 49. 18
Souten der fungi. 139.
Spheerachtighe vergulde fungi. 94. 72
Spits opgaende fungi. 91. 63
Stekende fungi. 90. 62.
Steenen de gene in vier daghen op alle tijden des jaers goede fungi voortsbrenghen 15. 16.
Stoven der fungi. 147.
Swammen. 131.
Swerte fungi. 89. 61
Swerte herdts fungi. 71. 41
Swerten honigh-graet. 94. 71
Sweſers van de fungi maecken. 148.

T

Taerten van fungi maecken. 149.
Tweelingh fungi. 79. 50
Twee vremde gheſtoofde ſchotels. 148.

Twijfelachtighe fungi van verſcheyde ſoorten, de welcke noch voor goet aenghewefen, noch voor quaede verworpen worden. 118.

Twijfelachtighe fungi van Clusius ſonder naem. 126. 8

V

Velle tronie. 90. 63

Verbode plaetſen al-waer men geene fungi plucken ſal. 18.

Verclaringhen van alle de vremde namen der fungi. 3. 4. 5.

Verckens fungi. 80. 51

Verſche fungi op den tijt van een ure bequaem maecken in alodobi. 145.

Verſtopte lever-ſieckte gheneſen. 110.

Verwe trecken uyt cruyden en bloemen. 120.

Vierighe fungi is een twijfelachtighe. 131. 17

Vierighe tonge fungi. 106. 84

Vingher fungi. 96. 116. 75. 95

Vlammighe fungi 105.

Vlammige Malchus-oor. 105. 82

Voghels neſten gekoockt als fungi. 151.

Vonck-houts ghebruyck in Turckijen. 132.

Vonck-hout maecken van fungi. 102. 126

Voytſel der goede fungi, hoedanigh het is. 156.

Vremde naemen der fungi van verſcheyde natien. 1.

Vyt-gheſpreyden joffers waeyer. 70. 39

Vyt-gheſpreyden ghevlamden waeyer. 106. 83

W

Waerom de quaede fungi onder de quaede boomen voorts comen. 13

Waeyer der Iouffers. 70 39

Water-ſucht gheneſen. 109.

Welrieckende witte coninghlijcke fungi. 79. 49

Wey-campernoelien half waſch geghepluckt ſijnde, worden grooter buyten de aerde. 33

Wey-campernoelien. 28

Weycken der gheſoute en ghedrooghde fungi. 138 142

Witte eghel fungi is een twijfelachtighe. 127. 9

Witte fungi. 53. 23

Witte fungi met den groenen blauwen ghemenghden ſteel. 53 —23

Witte ghecamde oft getande fungi is een twijfelachtighe. 128. —11

Witte haſen oor is een twijfelachtighe. 119. 2

Witte lichtende fungi is een twijfelach-

ſelachtighe. 129. 14
Witte Paraſol. 49. 18
Witte navel-fungi. 103. 80

Z

Zaet der fungi. 14. 15
Zeeme-leire-fungi. 60. 31
Zieden der fungi op verſcheyde manieren. 145.

TAFEL
VAN HET TWEEDE DEEL.

Deſe vervolght op de ſelve maniere als de voorgaende, behoudelijck dat deſe de quaede doodelijcke Fungi is behelſende, alwaer oock eenighe weynighe goede onder te vinden ſijn.

A

Africaen fungi, de geile ſchadelijcke. 207. 52
Agaricus is een fungi. 246. 117
Agaricus: ſijn kenniſſe, tijt van te vergaderen, natuer en gebruyck. 247. 248. 249
Aldergrootſte blader fungi van Etten. 233. 97
Andijvi fungi van LOBEL qualijck beſchreven. 244.
Aſchverwige breede ronde quade fungi. 195. 34
Aſchverwige getande fungi. 197. ---35
Aſchverwighe onghelijcke fungi met witte randen. 201. 42
Aſchverwigh tweelingh. 297. 36

B

Balachtighe cleyne Wolfs-veſt 274. 137
Bedrieghelijcke fungi. 219. 71
Bedrieghelijcke Boleti. 180. 14
Berke-fungi, de witte ſchadelijcke, ghevlechte. 177. 8
Beſchrijvinghe der quaede fungi. 167.
Beſlijckte oft beſmoddderde fungi. 227. 88
Beſſem-fungi. 218. 70
Blauwe fungi. 227. 86
Bleecke geile bundel fungi. 237. ---104
Bloem-tuyl, oft Boké. 269. 130
Bloet roode blader-fungi. 232. ---96
Bloet ſtulpen. 197. 272.
Bloeyende Wolfs-veſt. 274. 137

Bokeleerwijſe fungi. 226.
Boleti: de quaede, met haer onderſcheydt vande goede. 179.
Boom-fungi van verſcheyde ſoorten. 239
Brabantſchen ſonnen-hoet. 203-47
Bruyn bundel fungi. 236. 101
Bruyn grauwe buyl fungi. 223. --77
Bruyne moeder fungi. 212. 60
Bruyn roode beſmodderde Fungi. 177 7
Bruyn roode bundel-fungi. 237. --103
Bundel-fungi. 231. 235
Bundel ſots cappen. 239. 108

C

CArmoſijne cleyne zee-ſchelp. 242. 112
Caſſiné 203. 47
Cleyn doodelijcke ghebolde fungi. 192. 30
Cleyn purpere quaede fungi. 217. --68
Coppel fungi veel te ſamen groyende. 231. 235
Coraels wijſe ghetraelide fungi. 283. 144
Corten quaeden dick-ſteel. 191. --29

D

DOel-ſchijf oft doel-wit. 173. --3
Doodelijcke verckens fungi. 195. --34
Doodelijcken vlieghen honigh. 214. 63
Dorne fungi veel te ſamen. 233. --237. 98. 103
Druck ſout van JOAN. BAUHINUS. 217.
Dunnen meulen-ſteen. 225. 83
Duyvels broot. 181. 184
Duyvels dreck. 193. 32
Duyvelſch eyeren. 276
Duyven fungi. 205. 49

E

EYerachtighe fungi. 286. 149
Eyerachtighe ſolfer-fungi. 224. 80

F

FEnijnigen drinck kroes. 229. --90
Fermilioene vlieghen fungi. 215. --64
Flerecijn fungi. 282
Flerecijn gheneſen. 250. 263. 279. 282
Fraes fungi. 259. 124
Fungi bynaer wit, onder ſteeckende als eenen eghel. 285. 146
Fungi goet voor de beeſten, maer quaet voor de menſchen. 210
Fungi in triomph aen de afgoden opgheoffert. 276
Fungi voorts ghecomen uyt een coverture eender boeck met

ſeer vremde ghedaente, die geſien ſijn door een vergroot buyſe. 288
Fungi voorts ghecomen uyt eenen ſlanghen neſt. 190
Fungi voorts ghecomen uyt rot hout, ſchimmel en meſt-hoopen. 224
Fungi voorts ghecomen door het uytghiten van fungi water. 234
Fungi die daghelijcks uyt het menſchen lichaem op verſcheyde manieren voorts comen. 297

G

GEile blader fungi. 231. 94
Geile ſchadelijcke fungi. 286. --147. 148
Geyte fungi. 180. 13
Ghecalcineerden herdts horen. 255. 121
Ghecloven aſchgrauwe knop fungi. 195. 33
Ghecrolde ſpaender fungi. 259. --124
Gheneeſ-middelen voor de quaede fungi 294
Gheſayde fungi. 234. 99
Gheſchilderde fungi. 240. 109
Ghicht inde voeten geneſen. 279
Goede fungi ſonder ſteel van COLUMNA. 252
Goude knop-fungi. 233. 98
Gout geile boute eyer-ſungi. 244. --116
Groen geile quaede fungi. 182. 17
Groote bundel fungi. 238. 106
Groote ghebolde wey ſungi met root plues. 172. 2
Groote geile blader fungi. 232. --95
Groote vuyle buylachtighe ſungi. 243. 114
Grijſe bundel-fungi. 235. 100

H

HAghedis ſungi. 204. 48
Half platte Wolfs-veſt. 274 --136
Haſe-noot-ſungi. 177. 7
Hayrighe ſungi. 218. 69
Holle padde muts. 180. 15
Houdts ſungi. 241. 111
Hondts-roede. 280. 142
Honde beten gheneſen. 197
Hooghduytſche phallus. 281. 143
Hooft puyſten gheneſen. 197
Houte blader fungi. 260. 126
Houte clock-fungi. 258. 123
Houte ghekrolde ſungi. 260. 125
Hijpodrin. 262.

I

INdiaens cottoen fungiken. 284 --145
Iudas oor. 256. 122

K

KNop-fungi met den ghedraeyden ſteel. 213. 62
Koye fungi. 210. 57

Koelen:

Koolen roode en witte: haer goet en quaet. 291
Kriecken-boom fungi. 240

L

LAnghen hollen dun-ſteel. 203. ---46
Loriken fungi. 245
Loriken boom, ſyn deught en profijt. 248
Loriken hout can niet verbrandt worden. 249
Lijf-coleur met geil gemenghde bundel fungi. 236. 102

M

MAn-cop oft heul-bol Fungi. 228. 89
Manna uyt den loriken boom. 249
Miſt Fungi. 225. 83
Monſter der Fungi. 275
Muſcus blader-Fungi. 232. 96
Muſcus coleure Fungi veel te ſamen. 234. 99
Muſcus leire Fungi. 202. 44

N

NAghel Fungi. 288. 153
Natuere der quaede Fungi. 290. 292

O

OMghekeerde puyſtachtighe quaede Fungi. 211. 58
Ongheval gheſchiet door quaede Fungi. 207. 286. 300. 301. 302
Ongers eyeren. 276
Opgheblaſen oft opgheſwollen veranderlijcke Fungi. 191. 28
Oorſaecke waerom de quaede Fungi doodelijck ſijn. 290

P

PAdden buyck. 182. 197.---37
Padden-broodt. 186. 188. 22. 23. 25
Padden cop. 181. 16
Padden Fungi. 173. 174. 183. 198 ---3. 5. 18. 37.
Paddeu hoet. 184. 19
Padden rugh. 198. 38
Padden ſteen. 222. 76
Padden ſtoel. 175. 6
Paraſol, de cleyne ſchadelijck. 174. ---5
Phallus. 276.
Potaerde beſmodderde fungi. 187. --24
Pot-Fungi. 287. 151
Pruym boom navel fungi veel te ſamen. 244. 115
Purper ghevlechte Fungi met ſwart plues. 212. 60
Purper tweelingh. 216. 67
Puym ſteen en is gheenen ſpongiſteen. 266

Q

QUaede cotten-fungi. 226.-84
Quaede Eycke-fungi. 208. ---53
Quaede Eycke-fungi met vuyl geil plues. 209. 55

Quaede

Quaede fungi gheneſen haer eyghen quaet. 296
Quaede fungi ſeer ghelijckende aen de gemeyne goede eetbaere. 180.
Quaede teeckenen die in den menſch ſich vertoonen naer het eten der quaede fungi. 293
Quaede plaetſen oock quaede teeckenen van fungi. 170
Quaede fungi comen alleen den naem van fungi toe. 168.
Quaede fungi comen meeſtendeel op eenen nacht te voorſchijn. 169.
Quaede haeſen-oor met den langhen dunnen ſteel. 287. 152
Quaede kelen gheneſen. 256
Quaede Wey-fungi. 171.

R

RIſpe fungi. 227. 87
Rondas oft ſchilt-fungi. 226. ---85
Ronde Campernoelien. 270--132
Ronde ſulpher fungi. 223. 79
Ronde witte fungi. 286. 150
Roode fungi. 213
Roode navel-fungi. 216. 66
Roode ruyghe gemarmerde fungi. 219. 71
Roſſe Callot. 218. 69
Roſſe geſcheurde ſtinckende fungi. 211. 59
Roſſe vlieghen-fungi met den dicken ſteel. 215. 65

S

SAffraen fungi. 222. 74.
Schadelijcke bruyne Eycke Wey-fungi. 199. 40
Schadelijcke ghetackte fungi. 255. ---121.
Scharlaken Iudas-oor. 241. 111
Schijn goede gemeyne fungi. 180.
Schijn ſonder ſijn. 182. 17
Serpente fungi. 203. 47
Silvere getackte fungi. 255. 121
Slanghen fungi. 175. 189. 6. 27
Slanghskens voorts ghecomen uyt de fungi. 176.
Solferachtighe cleyne Wey-fungi. 221. 73
Sotten fungi. 202. 45.
Spinne-coppen voorts-ghecomen uyt de fungi. 176.
Spinne-coppen ſijn oock vruchten van d'aerde. 176.
Spongi-achtighe geile Wols-veſt. 270. 133
Spongi-ſteen. 267.
Spongien die het water behouden, ſijn oock fungi. 264. 265. 267. 268.
Sproeten in het aenſicht gheneſen. 197
Stomp-fungi. 200. 41
Stroo-geile bundel-fungi. 238.-107
Swarte doel-ſchijf. 199. 39
Swarte Eycke-fungi. 208. 54

Swarte knop-fungi. 188. 26
Swerte vette fungi. 193. 31

T

TErmentijn-boom. 249
Tooveraers-Eyeren. 276.
Tuymeleir. 180. 13
Tweelingh-fungi cleyn bruyn roſch. 205 50
Tweelingh. 180. 13

V

VAlſchen Agaricus. 251.--118
Vel-achtighe cleyne goude fungi. 242. 113
Verckens fungi met de dolinghe der ouderlinghen. 196.
Verghiftigh duyvels broot. 230. ---92
Vergif voor de vlieghen. 212. 214 280. 284
Verplanten der fungi. 233.
Verweyckte fungi. 231. 93
Vetkens fungi. 261. 127
Vette fungi. 192. 30
Vingher-hoet-fungi. 230 92
Violette gemarmerde cleyne ſchadelijcke. 221. 72
Vleeſch-fungi uyt eens menſchen hooft ghewaſſchen. 299.
Vliegen-fungi. 201. 212. 43. 61
Vlieghen voortsghecomen uyt fungi. 176.
Vlier-boom fungi oft vlier-oor. 256. 122
Vlier-hout oft vlier-boom: fijn kracht en behulp. 257.
Vonck-hout. 245. 261. 262
Vorſen-fungi. 185. 20. 21
Vorſen-ſtoel. 172. 203 2. 46
Vremde gheſlacht van fungi. 269
Vrouwen ſoch vermeerderen. 249 250.
Vruchtbaere tichel coleure fungi. 210. 56
Vuyle fungi. 227. 88

W

WAterſucht gheneſen. 257
Wilde fungi. 199. 39
Wilde herdts-fungi. 255. 121
Wilde kerſe-boom fungi. 241. ---110.
Willighe-fungi. 251. 252. ---118. 119.
Willighe fungi bruyn ſoetachtigh met den platten dunnen ſteel. 254. 120
Willighe Zee-ſchelp 252. 119.
Witte cleyne ſchadelijcke leire-fungi. 229. 91
Wit doodts-hooft. 269. 131
Witte bedrieghelijcke met den ingheſlaghen boort. 273. 4
Witte fenijnighe lijm-fungi. 206. ---51
Witte fungi. 255. 121
Witte ſchadelijcke ghewerſelde wey-fungi. 172. 1
Wit vonck-hout. 251.
Witte taeye cleyne fungi. 178 9

Witte ſotten fungi. 202. 45
Witte willighe fungi met den reuck vanden Irias wortel. 251
Wolfs-veſt. 270.
Worm-fungi. 175. 192. 6

Z

Zaet-ghevende-fungi. 280. --142
Zee-fungi. 276

TAFEL
VAN HET DERDE DEEL.

Van de Aerd-buylen ende fenijnighe cruyden.

A

Aconitum van verſcheyde ſoorten. 347. 348. 380.
Aerd-beſien connen door padden en andere vergiftight worden. 394
Aerd-buylen. 305. 308
Aerd-buylen groeyende aen de wortelen van boomen. 318.
Aerd-buylen doen groeyen en voortscomen. 312
Aerd-buylen ſijn ſchadelijck. 311.
Aerd-eeckelen. 330.
Aerd-noten. 312. 330.
Aerd-peiren. 326.
Africaen-bloemen ſijn fenijnigh. 381.
Aguacolla is een vrucht uyt Indien. 390
Aldergrootſte Eſula. 366
Alſs-ranck. 357
Ananas is een Indiaenſche vrucht. 390.
Artiſiocken onder d'aerde. 322.

B

Battatas een wortel van weſt-Indien. 328.
Behulp teghen het fenijn der padden. 394.
Beſchrijvinghe der quaede cruyden. 333
Beten en ſteken van ſpinne-coppen en dierghelijcke beeſten gheneſen. 317.
Bloet-ganck gheneſen. 319.
Bloet ſtulpen. 318.
Bloet van Hercules. 376.
Bilſen-cruyt geil. 344.
Bilſen-cruyt ſwert. 342
Bilſen-cruyt wit. 343.
Bilſen-zaet is fenijn voor men-

ſchen en beeſten. 346.
Boeren peper. 383
Boomachtigh vier-cruyt. 372.
Boomkens-cruydt. 363.
Broot maecken van Aerd-buylen en ander wortelen. 314. 328.

C

Calfs-voet. 385.
Caſtanie-buyl. 320.
S. Chriſtoffels-cruydt. 380.
Cleyn Eſula. 367
Cleyn ſon-bloem knobbelen. 322.
Cleyn wratten-cruyt. 363.
Cruydeken en roert my niet 387.
Curcas wortel uyt Indien. 313

D

Dat het ſeer noodigh is dat in de ſteden eenen ghemeynen cruyt-hof behoort te weſen. 337
Dollen oft Erd-muyſen vergeven 383.
Doodelijcke Raket. 347
Dul-bellen. 342
Dul-beſien oft dul-cruyt. 351
Dulle-kervel. 335.
Dul-maeckende nacht-ſchaey. 351
Duyvels melck. 363.

E

Erdt-muyſen vergheven. 383
Eetbaere wortelen oft Aerd-buylen ſoo dick als een mans dye. 313
Elaterium, wat het is, ende hoe het oprecht behoort ghemaeckt te worden. 388.
Eſels concommeren. 387.
Eycke-appelen groeyen aen de Eycke-bladeren. 321
Eycke-buylen. 320.

F

Flerecijn gheneſen. 320. 346
Fluvveele bloemen, haer quaet en fenijn. 381
Folim, eenen wortel uyt China, ſeer gheneeſbaer. 314.

G

Gheblutſte oft gheſlaghen leden gheneſen. 353
Gheneeſ-middelen voor de quaede peterſelie. 340
Ghevlamde ſots-cappen. 348
Ghewende boonen. 351.
Goede Aerd-buylen hoedanigh gheſlacht ſy ſijn. 306
Goede cruyden en vruchten worden vergiftight, door padden en andere beeſten. 393.
Graveel gheneſen. 390.
Groot Brabantſch Wolfs-melck. 359.
Groot vier-cruyt. 372.
Groot wratten-cruyt. 362.

H

Herders pijpen. 335.
Herdts ſpongien oft herdts-ſwam-

ſwammen. 315.
Heylich kerſt-cruyt. 370.
Hof nachtſchaey. 354.
Honden dreck vergiftight. 377.
Honds-beſien. 354.
Hooft-ſweir oft pijne des hoofts gheneſen. 356.

I

Iaerelijcken nieſ-wortel wijfken. 373.
Indiaenſche Aerd-buylen. 312.
Inhame wortel van Indien. 330.
Itelpou wortel van Indien. 312.

K

Kancker gheneſen. 356.
Krop-cruydt. 371.

L

Laureola. 384.
Levenſch ſchade. 351.
Loof-dragende Aerd-buylen. 322.
Loſſe tanden vaſt maken. 353.
Luys-cruyt. 372.
Luyſen doen ſterven. 346. 378.

M

Manoli wortel uyt Braſilien. 314
Meil-wortel van Malediva. 313.
Melck-cruydt. 358.
Miſ-bruyck in de Apoteeck voor het zaet van wijn-ruydt het zaet van wilde petercelie. 338.
Mezeri-boom. 383.
Moninckx-cappen. 347
Muyſen met ſterten. 330

N

Nacht-ſchaey. 351. 354. 357
Natuer en ghebruyck der goede Aerd-buylen. 310
Natuer en ghebruyck van de Artiſiocken onder d'aerde. 325.
Nieſ-wortel van verſcheyde ſoorten. 370. 372

O

Oeſters zijn buylen van de Zee. 311
Oleander boom, ſijn quaet en hinder. 382
Omghekeerde boonen. 351
Ongheval door Africaen-bloemen 381
Ongheval door Bilſen-cruyt. 345
Ongheval door dul-beſien. 353
Ongeval door Moninckx-cappen. 347
Ongheval door ſoete melck. 391.
Ongheval door vergiſtighe ſavie. 393
Ongeval door wilde concommers. 387.
Ongheval door wilde petercelie. 338
Oorſaecke van den naem Aerd-buyl. 307.
Oſſen gheneſen van de longher-ſieckte. 374.

P

PApas wortel. 326.
Papen-cappen. 347.
Peerden ſieckten gheneſen. 374.
Peper-boom. 383.
Pijp-cruydt. 335.

Q

QUaede Aerdt-buylen. 315.
Quaet cruyt voor goedt gepluckt van de Apotekers. 365.

R

RAſende menſchen gheneſen. 377.
Ratten en muyſen vergheven. 377
Riſpen groeyende uyt de bladers van de Nachtſchaey. 357.
Ronde Eſula. 363.
Ronde herdts Boleti. 316.
Rooden loop gheneſen. 319.
Roode nachtſchaey. 357.
Roer-cruydt. 362.
Rooſachtighen lauwer-boom. 382.

S

SChapen ſieckten geneſen. 374.
Scherlinck. 335.
Schijt-cruyt. 358.
Siclus een Indiaenſche wortel. 314
Soeten Cypres. 332.
Soete melck can den menſch ter doodt brenghen. 390.
SOCRATES is door wilde petercelie omghebracht. 339.
Sots-cappen. 347.
Spaenſche vlieghen hoedanigh fenijn. 391
Springh-cruydt. 361.
Spurgie. 362.
Swert baſtaert nieſ-cruyt. 371.
Swerte galſucht gheneſen. 325.
Swert nieſ-cruydt met witte bloemen. 370.
Swerten wilden wijngaert. 389.

T

TAmme nachtſchaey. 354.
Tamus een ſoort van wilde wijngaert. 389.
Tandt-pijn gheneſen. 346.
Taratouffoli. 326.
Tigers-melck. 314.
Traſi. 332.
Tunis-bloem. 381.

V

VAen-cruydt. 370.
Valſch nieſ-cruydt. 371.
Verbrantheydt gheneſen. 353.
Vergif voor de menſchen ende goedt voedtſel voor de beeſten. 375.
Verckens dreck vergiftigh worden 377.
Vier-cruydt. 370.
Viſſchen doen ſterven. 317.
Vlieghen en mugghen vergheven. 378.
Vliegen in de Eycke-appelen wat het bediet. 321.

Vloyen

Vloyen-cruydt. 368.
Voghels met de hant vangen. 378.
Voghels en ander beeſten, als Callecoeten, eynden &c. de welcke padden en ſlanghen eten, oft ſoodanighe eynden, Callecoeten, en dierghelijcke, van den menſch ghegeten niet hinderlijck en ſijn. 395.
Voſſchen dooden oft vergheven. 375.
Voſſchen-druyven. 354.
Vremden nieſ-wortel. 373.
Vrouwen ſoch vermeerderen. 317
Vytwendige teeckenen als jemant wilde petercelie gegeten heeft. 339.

W

WAſſchen der cruyden hoe noodigh dat het is. 393.
Wilde concommers. 387.
VVilden palm. 363.
VVilde petercelie. 335.
VVilt vier gheneſen. 356.
VVinter in de handen gheneſen. 346.
VVitten nieſ-wortel. 375.
VVitten wilden nieſ-wortel. 379.
VVitten wilden wijngaert. 388.
VVolfs-melck. 358. 360.
VVolven ter doodt brengen. 375.
VVormkens in de Eycke-appelen wat het beteeckent. 321.
VVortelachtighe Eycke-druyven. 318.
VVrangh-cruydt. 371.

Z

ZEe-haes. 391.
Zee latauwe. 359.

B. U. G.
Syst. Catal.
1948

DRUCK-

DRUCK-FOUTEN.

Pagina 29. den 25. Regel ſtaet CASPER, Leeſt CASTOOR.

Pag. 40. Regel 30. is den naem *Dick-ſteel* vergeten. Ende in den cant het woordt Ghedaente.

Pag. 48. Regel 27. is in den cant vergeten het ghetal 17. met de letters F G.

Pag. 93. Regel 4. moet in den cant voor Naem, Gedaente ſtaen, ende Regel 8. moet Naem, gheleſen worden.

Pag. 212. Regel 29. *Macultacus.* Leeſt, *Maculatus.*

Pag. 223. Regel 3. *Padden-ſteel.* Leeſt, padden-ſteen.

Pag. 246. Regel 31. onder den *Larix.* Leeſt, aen den *Larix.*

Pag. 285. Regel 6. figure met D. Leeſt, figure met P

Pag. 310. Regel 5. uytgraven. Leeſt, uytghegraven.

Pag. 338. Regel 6. deſe dwalinghe in. Leeſt, deſe dwalinghe is.

Pag. 341. Regel 15. ander volghs. Leeſt, ander vogels.

Pag. 350. den leſten Regel. *Lupas bezoir.* Leeſt, *Lapis bezoar.*

Pag. 359. Regel 13. *Vaallris.* Leeſt, Vallaris.

Pag. 383. Regel 9. ſins. Leeſt, gheenſins.

Aenwijſinghe der printen voor den boeck-binder. De Titel plaet comt voor den Titel van den boeck. Het conterfeytſel comt achter den Titel.

Ieder print is met ſijnen Nomber gheteeckent, welcke Nombers op den cant van de Pagina ieder op ſijn plaets aengheteeckent ſijn.

Nomber. 1. pagina. 28.
Nomb. 2. pag. 44.
Nomb. 3. pag. 52.
Nomb. 4. pag. 59.
Nomb. 5. pag. 66.
Nomb. 6. pag. 70.
Nomb. 7. pag. 76.
Nomb. 8. pag. 80.
Nomb. 9. pag. 87.
Nomb. 10. pag. 92.
Nomb. 11. pag. 96.
Nomb. 12. pag. 99.
Nomb. 13. pag. 105.
Nomb. 14. pag. 107.
Nomb. 15. pag. 118.
Nomb. 16. pag. 172.
Nomb. 17. pag. 179.
Nomb. 18. pag. 187.
Nomb. 19. pag. 193.
Nomb. 20. pag. 201.
Nomb. 21. pag. 208.
Nomb. 22. pag. 214.
Nomb. 23. pag. 219.
Nomb. 24. pag. 225.
Nomb. 25. pag. 235.
Nomb. 26. pag. 240.
Nomb. 27. pag. 244.
Nomb. 28. pag. 269.
Nomb. 29. pag. 273.
Nomb. 30. pag. 277.
Nomb. 31. pag. 289.
Nomb. 32. pag. 308.
Nomb. 33. pag. 322.
Nomb. 34. pag. 336.
Nomb. 35. pag. 354.
Nomb. 36. pag. 370.

Digitized by Google

Digitized by [illegible]

99 a-d

Digitized by Google